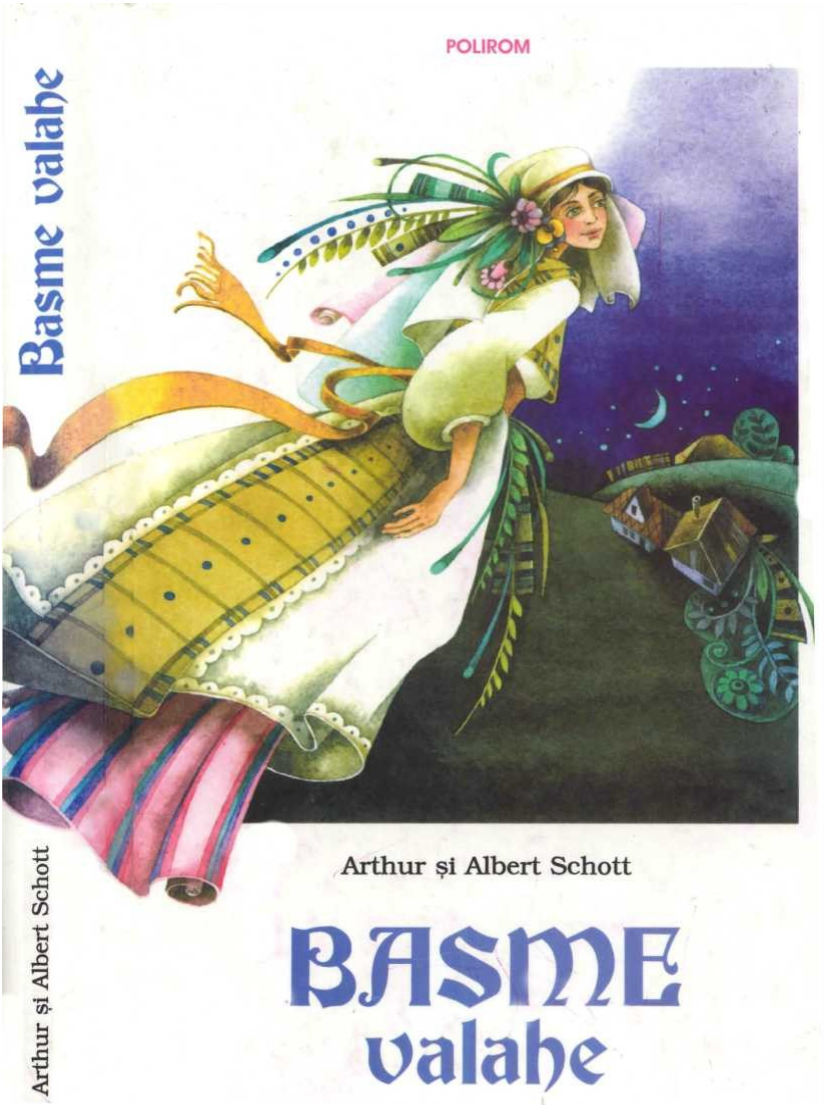

BASME
valahe

Walachische Märchen herausgegeben von Arthur und

Albert Schott. Mit einer einleitung über das volk der Walachen und einem anhang zur erklärung der märchen. Stuttgart und Tübingen, J.G. Cotta scher Verlag, 1845

www.polirom.ro

© 2003 by Editura POLIROM, pentru prezenta ediţie

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600 Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, el. 7, ap. 33, O.P. 37;

P.O. BOX 1 – 728, 70700

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

SCHOTT, ARTHUR

Basme valahe cu o introducere despre poporul valah şi o anexă destinată explicării basmelor/Arthur şi Albert Schott; trad., pref. şi note de Viorica Nişcov – Iaşi: Polirom, 2003

448 p.; 24 cm

ISBN: 973 – 681 – 202 – 2

I. Schott, Albert

II. Nişcov, Viorica (trad.; pref.)

398.2 (498)

Printed in ROMÂNIA

Arthur şi Albert Schott

BASME VALAHE

BASME valahe

cu o introducere despre poporul valah şi o anexă destinată explicării basmelor

Traducere, prefaţă şi note de Viorica Nişcov

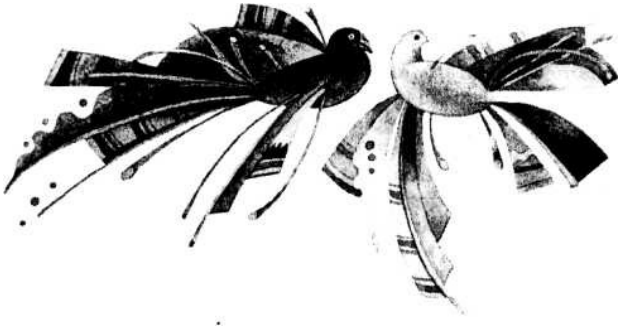

POLIROM
2003

Notă asupra ediţiei

Cartea de faţă este prima traducere integrală a ediţiei princeps a *Basmelor valahe*, culese, comentate şi prefaţate de fraţii Arthur şi Albert Schott şi apărute în 1845 la editura Cotta (Stuttgart şi Tübingen). Acesteia i-am adăugat un apendice cuprinzând un număr de 23 de naraţiuni publicate de Arthur Schott, între 1857 – 1859, în revista *Hausblätter* din Stuttgart (editată de Wilhelm Hackländer şi Edmund Hoefer). Pe acestea le-am dispus, de asemenea, în ordinea exactă stabilită de culegător. În volum, ele au apărut pentru prima oară în cadrul reeditării parţiale (doar corpusul de texte şi secţiunea „Superstiţii") de către Rolf Brednich şi Ion Taloş a ediţiei de la 1845, sub titlul schimbat de *Rumänische Volkserzählungen aus dem Banat* (Bucureşti, Editura Kriterion, 1971; retipăriri *ne varietur* în 1973, 1976, 1978).

Nu am semnalat în note unele erori de informaţie, lacune şi puncte de vedere caduce din „Introducerea" volumului Schott, deoarece, pe de-o parte, identificarea lor nu comportă azi prea multe dificultăţi pentru cititorul român, pe de alta, deoarece scopul acestei traduceri este doar acela de a pune la îndemâna celor interesaţi un important document de epocă. Cu meritele indiscutabile

ce-i revin şi cu scăderile sale inerente. Iar, oricum, dublarea cu notele traducătorului a aparatului critic al colecţiei, şi aşa voluminos, ar fi încărcat peste măsură ediţia. Acolo unde totuşi unele lămuriri mi s-au părut absolut necesare (şi în măsura în care am avut acces la informaţiile corespunzătoare), le-am dat în subsol cu asterisc, respectiv, în textul autorilor, între paranteze drepte, în citatele bogate din Eftimie Murgu sau din alţi filologi contemporani am adaptat ortografia latinizantă a acestora la normele astăzi în vigoare. Am păstrat variantele regionale sau arhaice, dar am pus un semn de întrebare după cele pe care nu le-am găsit atestate, şi am unificat substantivele din coloanele de cuvinte, trecându-le la forma nearticulată de dicţionar. Nu am modificat termenii din germana veche şi medievală, acolo unde am putut constata abateri de la formele menţionate astăzi în dicţionarele etimologice curente, dar am îndreptat greşeli evidente de tipar şi am adaptat ortografia germană a secolului al XIX-lea la cea de astăzi.

Deoarece Brednich/Taloş au modificat structura iniţială a colecţiei, ordonând textele pe criterii categoriale (basme, snoave, legende) şi integrând printre ele naraţiunile din *Hausblätter*, numerele lor de ordine nu mai corespund cu cele ale ediţiei de la 1845. Drept urmare, în notele pe care le-am făcut la sfârşitul naraţiunilor, am indicat, de fiecare dată, pe lângă numerele de ordine din colecţia de referinţă a fraţilor Grimm (atunci când au existat apropieri posibile), şi pe acelea ale ediţiei Brednich/Taloş. Am distribuit fiecărei naraţiuni, precum este uzul curent, indicele de încadrare tipologică, potrivit catalogului internaţional (cu traducere în paranteze a denumirii tipului respectiv, ca fiind un mod mai prietenos de identificare); după caz, acela al indexului motivic Thompson, al catalogului lui Schullerus, al tipologiei

snoavei după Sabina Stroescu şi al clasificării legendelor după Toni Brill, *Legendele românilor* (v. „Bibliografia”). Când nu am găsit corespondenţe în aceste clasificări standard, unele provizorii (Brill), altele depăşite (Schullerus), am trimis spre informare la alte lucrări de sistematizare (Şăineanu, Bârlea, Taloş). În cazul naraţiunilor contaminate, ordinea referinţelor tipologice urmează succesiunea firească a desfăşurării subiectelor. Lipsa oricărui indice de clasificare, fie şi aproximativ (este cazul legendelor geografice nr. 30, 31 şi 33, precum şi a pieselor nr. 2, 3 şi 8 din Apendice”), arată, evident, incompletitudinea clasificărilor consultate. Tot astfel, absenţa din aceste note a oricăror date privind circulaţia (repartiţia şi frecvenţa geo-spaţială) şi configuraţia (stabilitate/variaţie, contaminări, localizări etc.) tipurilor de naraţiuni populare româneşti, a căror primă atestare este reprezentată de corpusul Schott, prin şi în colecţiile ulterioare, se explică prin faptul că, până în momentul de faţă, nu avem încă un catalog modern, adus „la zi”, al basmului popular românesc. În lipsa unui asemenea instrument indispensabil de lucru, orice observaţie de natura celor mai sus amintite, bazate doar pe experienţe proprii de lectură şi cercetare, fatalmente limitate la un subiect sau altul, ar risca să repereze doar aleatoriul, să fie deci arbitrare şi eronate.

Sursele menţionate sumar în note (numele autorului, anul de apariţie în cazurile în care un autor este citat cu mai multe lucrări, pagina) se regăsesc sub formă completă în „Bibliografia” de la sfârşitul prefeţei. Ediţiile citate sunt prevăzute cu asterisc.

V.N.

O datorie imprescriptibilă între 1836 şi 1841, iar mai apoi între 1844 şi 1850 se afla ca angajat, pe moşia Bissingen din I-am, ulterior ca funcţionar la oficiul

montanistic din Oraviţa, tânărul Arthur Schott (1814 – 1875), absolvent al Academiei de agronomie din Hohenheim. Avea o fire artistă, visătoare, era pasionat de călătorii şi mare iubitor de natură, sociabil, interesat de contacte cu oamenii locului, cărora va ajunge în scurtă vreme să le vorbească limba. Se ştie despre el că era un apropiat al contelui Alexander von Würtemberg, că frecventa casa medicului-poet Justinus Kerner, vestit în epocă, de asemenea, că se cunoştea cu Lenau, cu Uhland şi Schwab, toţi poeţi aparţinând romantismului târziu, pe care îi solidariza interesul viu şi eficient pentru creativitatea folclorică, liberalismul politic şi ataşamentul vibrant faţă de patria suabă. Tot astfel, se ştie că, datorită conjuncturii politice create de eşecul mişcărilor revoluţionare de la 1848, va emigra în Statele Unite, unde va lucra într-o comisie topografică şi unde se va stinge din viaţă[1]. Recolta literară a şederii tânărului agronom în Banat, precum şi a drumurilor întreprinse în Muntenia, Transilvania şi Serbia va fi volumul de faţă, alcătuit împreună cu fratele său Albert (1809 – 1849), o carte de versuri, *Gedichte*, 1850, de pură extracţie romantică, precum şi descrieri de călătorie din Serbia şi Banat, publicate în revista *Das Ausland*.

Albert era istoric şi filolog, cu contribuţii erudite în domeniu, precum şi colaborări apreciate la *Dicţionarul german* (*Deutsches Wörterbuch*, operă epocală, iniţiată şi coordonată, începând cu 1838 de fraţii Grimm şi încheiată abia în 1960). Dintre lucrările sale, cea mai importantă pare să fie *Die deutsche Colonien în Piemont, ihr Land, ihre Mundart und Herkunft*, 1842, citată de altfel repetat de autorul ei pe parcursul „Introducerii”, călduros

1 Informaţiile bio-bibliografice urmează expunerea lui Taloş, 1963, pp. 157-159, precum şi studiul lui Miljan Mojašević, 1990, pp. 150-153.

apreciată de Wilhelm Grimm[2] şi figurând în lista de surse a *Dicţionarului german*[3].

În aceste condiţii, cei doi fraţi Schott erau excelent plasaţi, unul la faţa locului, celălalt în bibliotecile ţării sale, pentru a constitui un volum care ambiţiona să fie nu doar o simplă colecţie de proză populară regională, ci şi o sursă credibilă de informaţii privind cadrul istoric, lingvistic şi etnografic în care acestea se cuveneau a fi citite şi înţelese.

Drept urmare, corpusul de naraţiuni este precedat mai întâi de un scurt „Cuvânt înainte" scris de Albert, în care, dincolo de citarea surselor pe care se sprijină demersul său expozitiv (Murgu, Diez, Molnár, Kopitar ş.a.) şi de situarea explicită a prelucrării moderate a textelor de către Arthur în descendenţa fraţilor Grimm, izbeşte faptul că cei doi autori au sentimentul a fi descoperit un teren virgin şi a fi descifrat destinul aproape ignorat al unui popor înfrăţit cu al lor, printr-o îndepărtată istorie şi geografie comună şi a putea, făcându-l astfel cunoscut, să arunce o lumină asupra enigmelor din propria cultură şi, totodată, a repara ceea ce se sugerează a fi o nedreptate istorică. Cu atât mai mult cu cât Albert declară, cu inflexiuni aproape profetice: „Mulţi sunt azi încredinţaţi că forţele vulcanice care clocotesc surd pe sub pământul Europei vor izbucni în părţile sud-estice ale continentului; atunci ţara şi poporul din care îşi trag obârşia basmele noastre vor câştiga repede în însemnătate". Totuşi nimic nu are a face aici, precum nici în restul comentariilor, cu toposul idilic al „bunului sălbatic".

„Introducerea" care urmează e alcătuită din trei părţi distincte. Prima, datorată lui Albert, este o expunere

2 Miljan Mojašević, 1990, p. 141.

3 Care face obiectul celui de al 33-lea volum, 1984, p. 826 [apud Miljan Mojašević, p. 141).

generală, cu caracter ştiinţific, referitoare la originea, religia şi limba valahilor din toate teritoriile ocupate de ei, inclusiv din cele de la sud de Dunăre, structurată în principal pe două idei fundamentale: originea latină a poporului român şi a limbii sale şi continuitatea populaţiei daco-romane la nord de Dunăre. Argumentele în sprijin sunt furnizate, pe de-o parte, de judecăţi de bun simţ: „Oricum, este inadmisibilă presupunerea că populaţia ar fi fost în întregime exterminată sau alungată; noii stăpâni nu aveau motive să-şi alunge supuşii folositori şi nici condiţiile în astfel de împrejurări nu sunt de natură să provoace emigrarea unei întregi populaţii, căci coliba natală, proprietatea moştenită asupra pământului, pe care agricultorul îl cultivă, sunt mai scumpe decât orice altceva, iar anumite stări sociale n-au prea făcut niciodată o diferenţă în ce priveşte numele învingătorului”. Pe de alta, de etimologii latine şi de comparaţii lingvistice interromanice, şi nu numai, cu trimiteri bogate la literatura de specialitate, uneori de cea mai recentă dată. Utilizarea numelui de *valahi* pentru toţi vorbitorii de română arată că premisa de la care se porneşte este aceea a unităţii etnice şi lingvistice a acestora, indiferent de distribuirea lor teritorială conjuncturală. Dacă în relatările de călătorie din ţinuturile ocupate de valahi, descendenţa romană şi geto-dacică a acestora era un topos bine cunoscut[4], în schimb, ideea unei moşteniri celtice pare să fie pentru prima oară enunţată aici de Albert Schott: „O altă caracteristică este firea care îi opune hotărât pe valahi celorlalte popoare din zonă şi, în schimb, îi alătură bretonilor, irlandezilor şi altor populaţii ce păstrează urme celtice. Un principal argument l-ar oferi limba, în momentul în care s-ar putea accepta ipoteza că limba ar fi aparţinut trunchiului celtic. […] Poate că şi gustul

4 Cf. Heitmann, cap. 29 şi 30.

călătoriei să trimită la sângele celtic: precum aici, şi în acele părţi din Alpi în care elementele germanice nu au obţinut supremaţia asupra celor celtice, doar femeile rămân acasă, în schimb, bărbaţii îşi câştigă pâinea în depărtare”.

Faptele istorice sunt înfăţişate uneori cu luări discrete, dar ferme de poziţie (bunăoară împotriva imperialismului rusesc, favorizat de comunitatea de confesiune şi de utilizarea alfabetului chirilic), alteori polemic (de exemplu cu Dimitrie Cantemir în chestiunea înlocuirii de către patriarhul Teoctist, sub Alexandru cel Bun, a alfabetului latin cu cel slav). Anumite erori de informare (precum plasarea Sarmizegetusei dacice în zona Bistriţei, confundarea lui Radu I cu legendarul Negru Vodă şi cu Basarab I, a lui Dragoş descălecătorul cu fiul său Bogdan, unele inexactităţi de datare etc.), un panou istoric de mică amplitudine, unele improprietăţi terminologice (de pildă, utilizarea consecventă e termenului de iliri pentru slavii de sud-vest[5], în ciuda faptului că Murgu, citat frecvent, avertizează împotriva inadecvării etnonimice), toate acestea şi altele nu ştirbesc valoarea documentară şi conturul general al demersului care, de fapt, urmăreşte doar să puncteze câteva linii de forţă, capabile să dea seama de trecutul unui popor apăsat de vicisitudinile istoriei şi de prezentul său în care autorul vede mijind mugurii unor împliniri viitoare. Nu lipsesc nici îndemnuri încurajatoare: învăţaţii valahi, mânaţi de spirit patriotic, să se străduiască a cerceta graiul vorbit mai ales în zonele

5 Poate în virtutea faptului că o parte a Iliriei, respectiv sud-vestul peninsulei balcanice, a fost ocupată în sec. al VI-lea sau al VII-lea de slavi ; apoi că regiunile luate de Napoleon Austriei (1809-1814), în care intrau părţi din Dalmaţia, Istria, Croaţia s-au numit Provinciile Hire ale imperiului napoleonian, iar, după 1816, s-a format, din teritoriile revenite Austriei, Regatul Ilir cu capitala la Liubliana.

izolate, în care s-a păstrat curat, a practica cercetarea comparativă şi istorică a limbii, a studia scrierile vechi, a generaliza alfabetul latin şi a lupta ca limba să câştige vază în sânul propriului popor. În această pledoarie pentru limbă ca instrument de înălţare al unui neam se simte limpede profesiunea de credinţă a unui spirit format la şcoala fraţilor Grimm.

Excursul istoric denotă o evaluare lucidă a situaţiei geopolitice a Ţărilor Române, descrise ca un obiect de veşnică dispută între marile puteri în expansiune. Istoria recentă a acestor ţări se joacă, după Albert Schott, în cancelariile europene şi în Rusia. Motiv pentru care independenţa lor reală e de negândit. Şi nu se poate nega intuiţia remarcabilă, viziunea istorică cu bătaie lungă a autorului care sugerează inechivoc că pericolul cel mai mare pentru viitorul apropiat şi îndepărtat al poporului valah îl constituie tendinţele de anihilare a spiritului naţional manifestate de panslavismul rusesc. Fie şi numai deznaţionalizarea brutală şi eficientă practicată de Rusia, iar mai apoi de Soviete în Basarabia, pervertirea minţilor unei largi părţi a populaţiei, adusă cu timpul în situaţia, tragică şi hilară deopotrivă, de a-şi închipui, precum în zilele noastre, că vorbeşte o limbă moldovenească, alta decât cea românească, confirmă cu prisosinţă discernământul şi corectitudinea judecăţii anticipatorii a lui Albert Schott.

Partea a doua a „Introducerii”, bazată pe observaţie directă, este în cea mai mare parte o schiţă etnografică şi etnopsihologică, restrânsă la ţinuturile bănăţene cunoscute de Arthur, în tradiţia călătorilor germani care ne-au vizitat ţara, începând cu Franz Joseph Sulzer şi Franz Griselini, trecând prin Johann Heinrich Zucker, C.A. Kuch, Johann Ferdinand Neigebauer, şi până la Wilhelm

von Kotzebue, Richard Kunisch ş.a.[6], care s-au informat direct de la sursă în legătură cu locurile şi oamenii despre care au scris. S-ar zice că acest segment (prin relatarea episodică la persoana I de scene văzute pe viu) îi aparţine lui Arthur, deşi observaţiile şi explicaţiile lingvistice (de exemplu, în cazul jocurilor populare), precum şi cele câteva trimiteri la studiul lui Albert, *Coloniile germane din Piemont* ar părea să-l indice episodic tot pe acesta ca autor, care eventual ar fi prelucrat materialul consemnat la faţa locului de fratele agronom.

Parte a informaţiilor din această secţiune sunt descrieri exacte de obiecte şi fapte nemijlocit perceptibile: port, arhitectură, obiceiuri nupţiale, dansuri populare etc. Curioase sunt aici şi, s-ar zice, neatestate nici înainte, nici ulterior, oferirea de către flăcău la logodnă alesei sale a unui măr cu bani de argint înfipţi în el[7], ritualul prenupţial, bazat pe un scenariu al tergiversării mistificatoare, la care participă taţii tinerilor, cu scopul negocierii zestrei pretendentului la mâna fetei (şi nu a zestrei acesteia), obiceiul flăcăilor de a-şi achiziţiona prin furt, acceptat de comunitate, accesorii atrăgătoare pentru hora duminicală, căsătoriile între adolescenţi şi fete de peste douăzeci de ani. Altă parte de mărturii este de natură mai puţin sensibilă, comportând interpretare, respectiv evaluare a faptelor observate. Aici informaţiile furnizate nu se deosebesc de ceea ce se ştia deja din scrierile călătorilor care trecuseră prin părţile locuite de români. Bunăoară, afirmaţia că moralitatea valahilor e îndoielnică nu face decât să confirme ceea ce mai toţi călătorii germani constataseră deja cu începere din 1775, indiferent că era vorba de Banat, Moldova, Muntenia sau Maramureş şi indiferent de atitudinea observatorilor faţă de această

6 Çf. Heitmann, p. 74.

7 Cf. Taloş, 1963, p. 160.

constatare. Aceeaşi unanimitate în privinţa frugalităţii valahilor, a iubirii faţă de copii, a hărniciei femeilor, a evlaviei religioase împletite cu superstiţia (o remarcase deja Cantemir în *Descrierea Moldovei*). Într-o serie de cazuri, Schott nu se mulţumeşte să constate, ci avansează ipoteze explicative menite nu să justifice, ci să înlesnească înţelegerea unor trăsături etnice negative: bunăoară lipsa de conştiinciozitate în muncă, o anumită delăsare, comoditate şi placiditate, ca şi fatalismul valahilor ar veni din robia îndelungată căreia i-a fost supus poporul, din nesiguranţa vieţii în timpul dominaţiei turceşti şi fanariote. Nu altfel gândeau şi predecesori precum J.H. Zucker în 1834 (pentru Basarabia) sau Helmuth von Moltke între 1835 – 1839 (pentru Ţara Românească) [8]. Judecăţile formulate, indiferent că se referă la înclinarea spre hoţie a valahilor, la neîngrijirea gospodăriilor sau la veselia şi ospitalitatea lor, se bazează pe experienţe directe, pe comparaţii la îndemână (implicite sau explicite) cu modul de a fi al etniilor conlocuitoare (sârbi, maghiari, germani) şi reflectă îndeobşte intenţia de a comunica reprezentări adecvate realităţii, deci de a face operă de strictă observanţă documentară. Simpatia evidentă cu care este privit „obiectul" de studiu nu ecranează luciditatea neconcesivă, iar generalizările induse de folosirea nerestrictivă de predicaţii etnotipice de genul „valahul are o aplecare către dolce *farniente*" sau „valahul nu vrea să fie sclavul muncii sale" sau niciun popor nu cultivă „atât de frumos porumbul" se cuvin înţelese ca limitate la cadrul spaţio-temporal asumat de observator. Că lucrurile vor fi stat aşa cum le descrie Arthur Schott prin părţile sud-vestice ale ţării, deşi nu numai, spre mijlocul veacului al XIX-lea, pare cu atât mai probabil, cu cât observaţiile sale

8 Idem. pp. 274-277.

coincid cu cele făcute de Griselini, tot în Banat[9], cu peste jumătate de veac în urmă, precum şi cu cele de mai târziu, din 1863, ale lui Adolf Schmidl în munţii Bihariei[10].

Ultimul segment al „Introducerii”, cu indicarea persoanelor de la care au fost luate naraţiunile şi modul în care ele au fost consemnate, îi aparţine explicit lui Arthur Schott. Se vede de aici că povestitorii sunt atât săteni, cât şi orăşeni. Precumpănesc însă intelectualii, români (cel mai important fiind studentul Dragulescu, cu 23 de texte) şi germani, ceea ce sugerează, pe de-o parte, că orizontul cultural al satului şi al oraşului mai aveau încă pe atunci întinse teritorii comune, eventual că informatorii orăşeni cu carte erau primă generaţie de intelectuali. Pe de altă parte, că între populaţia germană şi română schimburile folclorice erau curente (cazul contelui Ferdinand von Bissingen care istoriseşte basmul „Dracul din canea”, pe care îl ştia din tinereţe, de la slujitori români).

---

9 Bunăoară, despre dezordinea şi murdăria caselor la Griselini (apud Heitmann, p. 127): „Există puţine case valahe în care să domnească ordinea şi curăţenia. Numai un călător căruia nu-i este scârbă şi e gata la orice poate cuteza să ia loc la masă ; o acoperitoare murdară, o strachină din care mănâncă toată lumea şi o cană din care beau cu toţii sunt, evident, prea puţin ispititoare.” La Schott : „O faţă puternic întunecată a gospodăriei valahe este nepăsarea cu care toţi căsenii îngăduie sporirea murdăriei în jurul lor. în majoritate ar putea să fie, ce-i drept, şi mai rău, dar murdăria e întotdeauna mai mult sau mai puţin atât de mare, încât ar stârni oroare unui olandez. Din fericire, cei care nu aparţin celor mai sărace pături îşi ţin cel puţin rufăria curată, chiar dacă în ce priveşte curăţenia propriei pieli, aceasta nu e respectată foarte riguros. Spre deosebire de valahi şi slavi, curăţenia este o frumoasă virtute a maghiarilor, care se pun astfel într-o lumină foarte avantajoasă în raport cu ceilalţi locuitori ai Ungariei, adesea chiar faţă de germanii de acolo.” Oricât de neplăcut pentru noi, ar fi greu de interpretat asemenea relatări altminteri decât ceea ce sunt cu adevărat: mărturii ale unor stări de fapt.

10 Idem, p. 148.

*

* * *

Iniţiativa şi înfăptuirea colecţiei fraţilor Schott stau, precum au declarat ei înşişi, sub semnul activităţii folcloristice şi filologice a fraţilor Jacob şi Wilhelm Grimm. În 1812 apăruse primul volum din *Kinder-und Hausmärchen* (abrev. KHM), al cărui succes enorm a făcut posibilă publicarea, trei ani mai târziu, de noi materiale, venite din toate regiunile locuite de germanofoni, într-un al doilea volum. Vor urma apoi, până în 1857, ediţii succesive îmbogăţite (cea din 1843, bunăoară, conţine faţă de prima ediţie 50 de texte noi). În 1822, autorii editau un al treilea volum de comentarii. Recepţia entuziastă de care s-au bucurat KHM în rândurile intelectualităţii germane trebuie evident pusă în epocă pe seama momentului de exaltare naţională premergător şi posterior mişcării de eliberare de sub ocupaţia napoleoniană, iar în cadru istoric mai larg pe seama interesului pentru tradiţia naţională pe care romantismul îl va genera şi îl va întreţine în conştiinţa societăţii germane. De altfel, Jakob Grimm urmărea cu bună ştiinţă scopuri patriotice. Strângând materiale din limba vie şi din vechi texte scrise[11], cercetând obiceiurile şi proverbele populare[12], studiind mitologia nordului[13], editând texte medievale[14], în sfârşit, publicând şi comentând basme germane, el era animat în întreaga sa muncă de dorinţa de a scoate la lumină frumuseţea şi bogăţia vechii civilizaţii germanice. Basmele îl interesau mai puţin prin valoarea lor intrinsecă şi mai mult prin ceea ce păstrau dintr-o anumită mentalitate arhaică. Aplicat în a

11 Pentru Deutsches Wörterbuch (început, cum arătam, din 1938), Deutsche Grammatik, 1919, Geschichte der deutschen Sprache, 1848.

12 Pentru Deutsche Rechtsaltertümer, 1828.

13 Pentru Deutsche Mythologie, 1835.

14 Niebelungenlied, Reinecke Fuchs, Hildebrandslied ş.a.

reconstitui tabloul obiceiurilor indo-europeanului primitiv, el va explica, se ştie, înrudirea fenomenelor folclorice ale popoarelor europene prin calitatea acestora de ramuri ale unui trunchi comun. Ocupându-se predilect de mituri ca depozitare ale vechilor culte, el le va deduce în parte – din basme, declarându-le la originea acestora din urmă. Teoria mitologică a lui Jacob Grimm, deşi alcătuită din enunţuri risipite în publicaţii diverse, niciodată organizată într-un corp doctrinar, a fost reluată şi dezvoltată de o adevărată şcoală ale cărei excese interpretative au fost nu o dată respinse de însuşi iniţiatorul noii direcţii.

Toate aceste incidenţe, care deschideau un câmp larg şi fascinant cunoaşterii, au fost de natură să câştige numeroşi adepţi entuziaşti, nu doar în Germania, unde bunăoară acţiunea de culegere a folclorului s-a extins cu o asemenea repeziciune în toate ţinuturile, încât către sfârşitul veacului sarcina ei părea aproape epuizată, ci şi în întreaga Europă[15]. Fraţii Schott fac parte din această generaţie de intelectuali, cu bună formaţie umanistă, pentru care limba vorbită, creaţiile şi credinţelor populare, vechile monumente literare erau indisolubil legate, iar cercetarea lor păstrată să arunce lumini clarificatoare atât asupra propriei istorii îndepărtate, cât şi a înrudirii dintre popoare. Presupoziţia fiind ideea de unitate şi calitatea de mărturie a tradiţiei orale, nealterate de civilizaţie. De unde, înclinarea pentru sinteză şi ridicarea analogiei la rang de principiu cognitiv şi de operator logic.

Astfel şi fraţii Schott, în speţă, Albert, autorul

15 întreg volumul al IV-lea din inegalabila lucrare de referinţă Johannes Boite, Georg Polivka, Anmerkungen zu den * Kinder-und Hausmärchen » der Brüder Grimm, 5 vol., 1913-1932, dă seama de proporţiile şi anvergura ecoului stârnit de colecţia Grimm. Cf. şi numeroasele contribuţii naţionale din anuarul Brüder Grimm Gedenken, care apare la Marburg cu începere din 1963 (până în 1993, sub îngrijirea lui Ludwig Denecke).

„Anexei”, caută în basmele valahe asemănări cu folclorul german, cu mitologia nordică şi mediteraneană, în scopul de a argumenta teoria monogenezei indo-germanice a basmelor şi legendelor. Termenii secundari sunt luaţi din autografia nordică şi greco-romană, precum şi din literatura medievală germană: *Gudrunslied*, *Erec*, *Parsifal*, *Haimonskinder*, *Kaiser Oktavian*, *Der Pfaffe Amis*, *Till Eulenspiegel*, *Genoveva* etc. De aceea în studiul despre originea basmelor (prima parte din „Anexă”), Albert, pornind, de fapt, de la anume realităţi tematice statistic incontestabile, reduce conţinutul majorităţii basmelor la motivul unic al răpirii şi eliberării unei tinere zeiţe. Acesta ar fi nucleul legendei Brunhildei din *Edda*, regăsibil în *Cântecul Nibelungilor*, în miturile despre Demeter-Persefona-Hades, despre Andromeda şi Perseu, în basmul despre „Frumoasa din pădurea adormită” şi în epopeea eroică. De asemenea, în basmele valahe, coborâtoare direct din mitologia elenă. Toate acestea legitimează şi concluzia pripită, izvorâtă din aceeaşi preferinţă pentru sinteză, şi susţinută lingvistic după modelul Jacob Grimm, a identităţii dintre *mit*, *basm* şi *legendă*.

Arbitrarul argumentaţiei devine şi mai evident în partea secundă a „Anexei”, în care Albert rezumă fiecare basm în parte şi-l explică prin presupusul său prototip mitic, în care vrea să vadă simboluri fizice, în speţă peripeţiile Soarelui şi ale Pământului (respectiv vegetaţiei) în funcţie de rotaţie şi revoluţie. Eroii (Trandafir, Florian, Petru, Petru Firicel, Viliş Viteazul etc.) ar reprezenta naşterea, victoria, moartea şi renaşterea zeului-soare, în vreme ce eroinele (Ileana Cosânzeana, Fata de aur a mării, Cea nenăscută-de-om-nevăzută etc.) s-ar integra într-un scenariu al lumii vegetale răpite de demoni hibernali şi eliberate de Soare. Acest criteriu de concepţie justifică pe deplin şi ordonarea în colecţie a naraţiunilor: în cadrul

secţiunii „Poveşti mai mari”, basmele care urmăresc biografia eroinei preced basmele centrate pe aventurile eroului.

Întreprinderea comparativă este dificilă, Albert procedează nu o dată procustian pentru a adapta naraţiunile la schema prestabilită şi recunoaşte el însuşi cu obidă caracterul ingrat al operaţiei: „Or, în detaliu acest lucru este, fireşte, adesea foarte dificil, iar celor care iau un asemenea efort în nume de rău le este uşor să ridiculizeze, aparent pe bună dreptate, o afirmaţie luată la întâmplare, dar care e legitimă în întregul căruia îi aparţine, cum a fi bunăoară aceea că Păcală, fratele germanului Till Buhoglindă (Eulenspiegel], poate fi numit un zeu degenerat”.

În mare, demonstraţia merge geometric pe axioma două entităţi egale cu a treia sunt egale între ele.

Astfel, în „Feciorul alungat”, un băiat izgonit de maşteră e crescut în pădure de un uriaş care-l ajută să se însoare cu o zână. Zâna fuge, iar eroul o regăseşte cu ajutorul a trei obiecte magice, luate de la draci: o bâtă, o tichie şi o mantie. Pentru autorul studiului, răstimpul petrecut de băiat în pădure ar corespunde şederii lui Siegfried în fierărie şi a lui Ahile printre fetele lui Licomede. Bâta ar deriva din spada Balmung a lui Siegfried; tichia din coiful lui Perseu sau din pălăria fermecată a aceluiaşi Siegfried, iar mantia din sandalele înaripate ale lui Perseu ori din calul zburător Grani al lui Sigurd. Ca urmare, deoarece Siegfried ar reprezenta soarele, eroul basmului valah, reproducând sub specia „sculelor magice” semnele distinctive ale lui Siegfried, ar fi şi el, la rându-i, implicit, simbol solar.

Stabilirea de analogii, ca act în sine şi ca punct de plecare, este justificată, fiind vorba de motive de circulaţie universală, iar evidenţa unor apropieri este incontestabilă,

precum în cazul raportării basmului „Florian” la mitul lui Perseu pe baza comunităţii de subiecte: naşterea miraculoasă, aruncarea punitivă pe apă, mama denaturată, sarcinile de pierzanie. Eroarea intervine atunci când se generalizează aspecte de suprafaţă, accidentale procedeul apărând ca un *pars pro toto* hipertrofiat şi când unor fapte formal analoage li se atribuie, mecanic, o aceeaşi semnificaţie de reprezentare, cu nesocotirea contextului istoric şi a funcţiei lor literare. Astfel, la snoava „Solia din cer” – în care un şmecher ia bani de la o femeie credulă, pretinzând că, venit din cer, se va reîntoarce acolo şi-i va duce fiului ei răposat – comentariul e următorul: „Un rest mitic pare să fie faptul că escrocul pretinde a veni din cer. Totuşi, dacă Păcală a fost cândva o figură mitică, de ce nu şi acesta care îi este atât de strâns înrudit!”

Ideea fundamentală, cumva platonicizantă, a teoriei mitologice pe care o îmbrăţişează fără rezerve şi Albert Schott şi ale cărei consecinţe logice le exploatează din plin în interpretările din Anexă”, este ipoteza, de fapt indemonstrabilă, dar asumată de el axiomatic, după care ar exista pentru fiecare basm, înţeles ca tip pur, o versiune arhetipală, transparentă şi completă în raport de scenariul cosmic amintit, care prin circulaţie de la un popor la altul, pe de-o parte s-ar colora specific, pe de alta s-ar degrada, uneori până la nerecognoscibil (cazul Păcală). Degradare însemnând amestecuri între tipuri şi obscurizarea înţelesului iniţial, căderea în derizoriu şi falacios. Or, efortul exegetic este îndreptat constant spre identificarea elementelor constitutive ale prototipului.

În ciuda axiomatizării unei premise delicate (anterioritatea mitului în raport de basm) şi a abuzului de demonstraţii silogistice fără acoperire în conţinut, tipul de interpretare ilustrat exemplar de Albert Schott are, totuşi, meritul de a anticipa pe unele laturi, cu toate diferenţele

fundamentale decurgând din perspectiva de abordare, analizele morfologice ale basmului din anii douăzeci ai secolului trecut. Şi îl am în vedere, evident, pe V.I. Propp. Bunăoară reducţia la unitate[16], afirmarea monotipiei speciei, a caracterului variabil al personajelor şi obiectelor fabuloase în complementaritate cu caracterul constant al funcţiilor lor, a comunităţii de structură logică între basm şi mit, demersuri care structurează segmente importante din *Morfologia basmului*, pot fi detectate, chiar dacă uneori abia schiţat, chiar dacă aproximat ori camuflat, în comentariile lui Albert Schott la basmele valahe. De altfel, de reamintit, Propp admitea anterioritatea mitului şi descendenţa basmului din mit, pe motiv că identitatea sistemelor lor compoziţionale le-ar fi exclus concomitenţa în timp.

Pe de altă parte, corelarea întinsă pe verticală şi orizontală de serii culturale, mişcarea dezinvoltă între discipline (istorie, filologie, istorie literară), chiar fervoarea analogiilor bazate pe premisa existenţei unui vast arbore genealogic în câmpul cunoaşterii erau, cu toate concluziile fanteziste la care Schott şi adepţii şcolii mitologice puteau să ajungă, de natură să ascută spiritul, să flexibilizeze şi să adâncească înţelegerea.

*

* * *

Basmele valahe, culese, cum arătam, de la cărturari din Oraviţa şi de la oameni simpli din Iam-Caraş, aproximează inventarul categorial al colecţiei fraţilor Grimm: basme (fantastice, nuvelistice), acestea în

16 Schott crede că toate naraţiunile au la bază o unică schemă simbolică; pentru Propp, întregul fond de basme nu e decât un lanţ infinit de variante (p. 120), altfel spus, pentru el specia basm se articulează vertical ca un unic sistem de sisteme (Radu Niculescu, p. XXIII).

majoritate, apoi legende (cele mai multe etiologice), snoave, precum şi forme mixte. Lipsesc basmele animaliere, basmele cu minciuni, basmele cu formulă, legendele cosmogonice (cu excepţia nr. 34, care are însă un final etiologic). Naraţiunile sunt variate, ilustrând în majoritate tipuri diferite, cel mai adesea contaminate, împrejurare ce ar putea pleda, ţinând seama de concepţia puristă a autorilor (a se vedea punctul de vedere al lui Arthur din „Introducere" III), în favoarea fidelităţii lor faţă de subiectele ce le-au fost comunicate. Ceea ce confirmă, într-o serie de cazuri, culegerile ulterioare. Că e vorba de naraţiuni unitare sau eterogene (alcătuite din mai multe tipuri), nr. 1, 2, 8, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27 ş.a. se regăsesc dacă nu identic, atunci în forme compoziţional foarte apropiate în atestările de mai târziu, provenind din diferite regiuni ale ţării. În fapt, Arthur Schott a repovestit textele după note sumare la ascultare, respectând întocmai schemele narative. Fidelitate impusă poate atât de cunoaşterea limitată a folclorului valah, cât şi de şederea relativ scurtă în Banat. Căci, dacă e să comparăm gradul de autenticitate al colecţiei Schott în ceea ce priveşte schemele cu acela al colecţiei fraţilor Grimm luate drept model, atunci balanţa înclină net în favoarea celei dintâi. Cercetătorii basmelor Grimm au demonstrat, prin compararea textelor din ediţiile succesive şi pe baza indicaţiilor furnizate de înşişi cei doi fraţi editori, interpolările, modificările şi contaminările deliberate la care au fost supuse diferitele piese. Astfel „Apa vieţii" din ediţia a II-a (1819) a fost redactată pe baza a doua texte, unul din Padeborn, altul din Hessen, „Cei trei meşteşugari" a fost construit prin contopirea unui text din Zwehren cu altul din Hanovra, „Mireasa albă şi mireasa neagră" dintr-o versiune mecklenburgheză şi un text din Padeborn etc. Fiecare nouă reeditare a colecţiei întreprindere întinsă pe

aproape jumătate de veac, ultima ediţie, a şaptea, din 1857, fiind definitivă – a comportat astfel substanţiale prelucrări compoziţionale şi stilistice, făcute după 1919 de Wilhelm[17]. De altfel, pentru studiul substratului mitologic, ca şi pentru frumuseţea absolută a textului pe care fraţii Grimm, dar mai cu seamă Wilhelm, căutau în mod deliberat şi inteligent s-o scoată în evidenţă, şlefuind-o, respectarea strictă a autenticităţii subiectelor nu părea, la drept vorbind, indispensabilă. Înzestraţi cu intuiţie poetică şi cu întinse cunoştinţe în materie de „spirit popular”, ei au oferit în ciuda prelucrării, ca şi a condiţiei sociale a informatorilor, în cea mai mare parte intelectuali – versiuni folclorice plauzibile, piese de remarcabilă valoare artistică, imaginabile, cu condiţia unui maximum de circumstanţe prielnice, în circulaţia orală. Or, din acest punct de vedere, *Basmele valahe* sunt deficitare. Ele se situează într-un plan simetric cu cele ale fraţilor Grimm, axa de simetrie fiind dată de fidelitatea faţă de folclorul viu. Căci dacă ele păstrează autenticitatea la nivel compoziţional, în schimb, o abandonează la acela al detaliilor şi al stilului, asumând atribute ale basmului „de carte”. Astfel, acţiunile apar adesea ca motivate de resorturi sufleteşti; de pildă în nr. 7, spusele eroului despre izbânda asupra demonului închis în poloboc sunt verificate de împărat; în nr. 11, prinţul, pornit în lumea largă să-şi caute mireasa, trimite veşti la fiecare trei zile acasă, spre a-şi linişti părinţii; tot aici, prinţesa e îndemnată să-l iscodească pe balaur, stimulându-i mila faţă de eroii biruiţi într-o primă confruntare. Personajele gesticulează nu o dată patetic; în nr. 8, tatăl cere iertare în genunchi femeii nedreptăţite şi se adresează cu nobilă emfază copiilor săi; „O, veniţi, veniţi la pieptul meu, voi sunteţi feciorii mei de aur!” Descripţia capătă proporţii necuvenite ca, de pildă, în nr. 16, unde „Jos la picioarele

17 Cf. Bolte-Polîvka, vol. IV, pp. 453-455; Ludwig Denecke, pp. 66-72.

muntelui, strălucea o grădină mândră cu cele mai strălucitoare flori, iar în mijlocul ei un havuz îşi arunca sus de tot razele de argint, aşa că, văzând în lumina soarelui atâta splendoare, ochii ţi se umpleau de lacrimi. Dar când prinţul se lăsă cu mânzul jos lângă fântână şi-şi deschise cutia splendidă, faţă de sclipirea şi scânteierea acestor minunăţii, strălucirea grădinii se stinse într-o lucire palidă"; sau în nr. 27: „La miezul nopţii, când luna plină se afla tocmai deasupra Lacului Alb, iar razele sale albastre de lumină pluteau tremurând peste undele încreţite etc". Apar frecvent retuşuri ale stereotipiei caracterologice în favoarea individualizării (în nr. 13, fata de împărat nu vrea să dea ascultare părintelui ei şi să se mărite pentru că, se precizează, a fost prost educată şi lăsată necontenit să-şi facă voia). De asemenea, motive „oarbe", desfuncţionalizate, care slăbesc trama epică şi generează un câmp semantic arbitrar (a se vedea episodul căutării vacii năzdrăvane în nr. 14, cu interdicţia de a bea apă). Alteori povestitorul-culegător se complace în a zăbovi pe gestica personajelor, pe mărunţirea unor acţiuni nesemnificative; de exemplu, pentru o secvenţă care în oralitate ar suna „luă florile, le puse în apă şi bău apa", el înşiră sumedenie de detalii, de comentarii şi explicaţii: „Îşi înfipse florile în păr, le strânse într-un buchet, îl desfăcu şi puse florile în apă, se jucă iarăşi cu ele până seara ca şi cum s-ar fi jucat cu o minge, apoi le puse iarăşi în apă ca să se poată bucura şi mâine de ele. Băgă atunci de seamă că apa în care stăteau se colorase în roşu purpuriu ca florile minunate, ba că în ea înotau chiar steluţe aurii şi argintii, întocmai ca praful înmiresmat de pe petalele strălucitoare ale florilor. Nu mai văzuse aşa ceva şi o încântă într-atât, încât cufundă florile cu totul în apă, le boţi, duse paharul la gură şi, deoarece apa luase un miros dulce, o dădu pe gât".

Sintagme preţioase (precum „călăuza înaripată” pentru vulturul care le arată calea drumeţilor, „cârdul sâsâitor” pentru gâşte) sau ceremonioase („după ce părintele ei împărătesc se va sfârşi”), adresări livreşti, („dragi părinţi”, „duh al sufletului meu”), nominalizări căutate, obţinute prin substantivarea adjectivelor (de genul „descurajatul”, „neînţelesul”, „nedomolitul”), fraze lungi, construite prin lanţuri de propoziţii consecutive sau cauzale în paguba dialogului, toate acestea întâlnite frecvent contribuie, şi ele, la circumscrierea unui spaţiu narativ tern, edulcorat, relativ monoton, caracteristic versiunii de carte a basmului popular, din care lipseşte frustitatea, verva şi pitorescul colocvialităţii.

Izbitoare, spre deosebire de naraţiunile din KHM, este mai ales absenţa formulelor de încadrare, de excepţională vivacitate în versiunile orale ale basmelor noastre (textele Schott încep abrupt şi se încheie expeditiv), inclusiv a celor mediane (cu două excepţii: nr. 1 şi 24) cu rol de portretizare, de introducere a unor acţiuni repetitive, de semnalizare a spaţiilor parcurse etc. După cum, tot aşa, lipsesc zicalele, proverbele, expresiile idiomatice care dau culoare firului epic. Nu mai puţin izbitoare este şi reducerea, până la amputare, a figurii repetiţiei, în primul rând la nivel lexical, uneori şi compoziţional. Dacă, după cum arătam mai sus, unele scene sunt mărunţite, atomizate, povestite cu încetinitorul, altele în schimb sunt expediate în câteva cuvinte prin retezarea tocmai a episoadelor repetitive care conferă stufozitate epică şi un anume aer fastuos versiunilor orale. Aici am în vedere şi acele cazuri în care personajul narat iese din poveste şi devine naratorul aceloraşi, adesea proprii, peripeţii. Repovestind ceea ce povestea tocmai spusese, el introduce prin chiar acest fapt o rupere de planuri cu funcţie nemijlocit epică. Un exemplu îl oferă

Viliş Viteazul, din basmul eponim, a cărui prefacere în stană de piatră ar fi trebuit să fie consecinţa încălcării de către acesta a interdicţiei de a povesti întâmplările prin care tocmai trecuse sau la care fusese martor. Altminteri, ritmul ternar caracteristic (trei fete de împărat furate de trei zmei, trei obiecte fermecate luate prin şiretlic de la draci, trei sarcini de pierzanie etc.) este perfect coerent reprodus.

Se cere totodată energic subliniat faptul că *Basmele valahe*, comparate cu colecţiile ulterioare, chiar până după primul război mondial, când concepţia şi metoda după care se va culege folclor vor suferi schimbări importante (odată cu activitatea fertilă a Şcolii Sociologice de la Bucureşti şi a Arhivei de folclor de la Cluj), fac în ansamblu o impresie cât se poate de onorabilă. Dacă ele nu ating valoarea (ca nivel de fidelitate şi/sau ca expresivitate) a unor colecţii precum cele ale lui Petre Ispirescu, Alexandru Vasiliu, Elena Niculiţă-Voronca, Constantin Rădulescu-Codin, Ion Şoltescu, Ion C. Măldărescu, Dumitru Stăncescu, Pauline Schullerus ş.a., în schimb, nu sunt cu nimic mai prejos, bunăoară, de colecţia lui Ion C. Fundescu, elogiată de Haşdeu, ba sunt chiar departe de prolixitatea basmelor lui Gheorghe Cătană (şi ele din Banat), de caracterul abundent construit al celor ale lui G. Dem. Teodorescu, de supradeterminările portretistice şi efuziunile sentimentale ale naraţiunilor lui Ion Pop-Reteganul, de hibrizii lui Slavici sau de excesul de meditaţii pedagogice şi moralizatoare din culegerile lui Tudor Pamfile. Pentru a nu mai pomeni de reconstituirile savante ale lui Atanasie Marienescu. Se poate spune despre *Basmele valahe* că, dacă cedează ispitei literaturizării, o fac în limite perfect decente. Acestea impuse, pe de-o parte, de scrupulozitatea editorilor care ambiţionau atingerea de standarde ştiinţifice, pe de alta, de însăşi condiţia lor de *outsideri*,

confruntaţi, pe deasupra, cu necunoscutele unui teren nedefrişat. Această din urmă incidenţă este foarte probabil şi la originea aspectului „lins”, epurat de expresivităţile colocvialităţii al marii majorităţi a textelor din volum.

Că lucrurile stau aşa o dovedesc naraţiunile tipărite în *Hausblätter*, care din punct de vedere al autenticităţii formei sunt izbitor superioare celor din volum. Iar asta nu doar pentru că, aflându-se deja la data publicării lor în Statele Unite, Arthur Schott nu va mai fi avut, din fericire, răgazul de a le prelucra la fel ca pe celelalte şi le va fi dat la tipar într-o prima redactare mai sumar „îmbunătăţită”. Ci şi pentru că ele au fost adunate în cursul celei de a doua şederi în Banat, când, e de presupus, cunoştinţele sale de română vor fi sporit şi vor fi devenit mai precise. Ceea ce face ca aici dialogul să ocupe un spaţiu mai întins, povestirea să curgă mai fluent, ici-colo să apară unele localizări, cu funcţie de verosimilizare a poveştii depănate (nr. 1, 3), ba chiar cinci basme, din şapte (restul de naraţiuni fiind legende şi snoave), să se înfăţişeze cu o formulă de încheiere. Aceasta e fie un simplu enunţ apodictic: „Aici se termină povestea”. Fie combină declaraţia de mai sus cu un certificat de veridicitate, raportat însă la o instanţă anonimă: „Aici se termină această neobişnuită poveste, cum o auzii, aşa v-o povestit”[18]. Ceea ce echivalează, pe de-o parte, cu trecerea de către povestitor a răspunderii pentru cele narate asupra unui terţ, pe de alta, cu sugestia caracterului fictiv al deresponsabilizării sale, terţul fiind incontrolabil, căci anonim. Atare tipar aproximează ambiguitatea logică a canonului formulelor iniţiale şi finale de mare răspândire

18 Bîrlea citează această încheiere sub forma: „Şi dă une-am auzât-o, v-am povestit-o”, adăugând că e atestată numai la un povestitor din Muscel (1966, I, pp. 79-80).

în basmele noastre populare[19]. Celălalt tip de formulă este o urare: „Domnul să te aibă în pază!” Sau: „Cu asta, îţi doresc ţie şi tuturor celor care cred în el (în Dumnezeu] viaţă lungă şi sănătate”. Nu este exclus ca acest model de încheiere, s-ar zice neatestat pe nicăieri[20], să concentreze în urarea explicită tocmai funcţia magică implicată în spunerea poveştii, funcţie atribuită povestitului în practica unor societăţi de tip arhaic, dar atestat şi la noi până pe la începutul secolului trecut[21].

Seria din *Hausblätter* adoptă şi un criteriu de clasificare superior celui din volum. Dacă acolo naraţiunile erau grupate, în funcţie de întindere, în „Poveşti mai mari” (iar acestea, cum arătam, în ordinea în care sunt centrate pe peripeţiile eroinei, respectiv pe ale eroului) şi „Piese mai mici”, de astă dată Arthur Schott ţine seama de determinările categoriale, distribuind textele culese pe specii: „Noi basme valahe” (*Neue walachische Märchen*], „Legende populare valahe” (*Walachische Volkssagen*] şi snoave, acestea grupate sub titlul „Oglindă valahă a ţăranilor şi ţiganilor” (*Walachischer Bauern-und Zigeunerspieget*].

*

He*

Colecţia Schott rămâne un episod de seamă în istoria noastră culturală. E prima colecţie de folclor românesc publicată. Prima totodată la un nivel de exigenţă perfect corespunzător epocii[22]. E apoi primul corpus prin care se

---

19 Viorica Nişcov, pp. 81-85.

20 Cf. Roşianu, pp. 60-97.

21 Cf. Bîrlea, 1976, p. 308.

22 Prioritatea absolută în timp a colecţiei nu înseamnă şi că versiunile tipurilor atestate aici pentru prima oară la noi sunt automat şi cele mai arhaice. Culegeri ulterioare, precum Elena Niculiţă Voronca (în Bucovina, 1903), Al. Vasiliu (în Moldova, 1927), Bîrlea, 1966), I.

ia act de existenţa şi importanţa culturii noastre populare. Editat într-o limbă de largă circulaţie, va rămâne până târziu principala sursă de informare şi instrumentul predilect de referinţă, pentru străini, în domeniul naraţiunilor noastre populare.

În aceste condiţii e curios că, deşi cartea nu a trecut neobservată, ea nu s-a bucurat, totuşi, la apariţie, în ciuda afirmaţiilor contrare din folcloristica noastră, de răsunetul pe care l-ar fi meritat. Şi e în primul rând vorba de publicaţiile de limbă germană din Transilvania şi străinătate. Căci, în ce priveşte mediile intelectuale româneşti, reacţia acestora este, cum se va vedea mai jos, ca şi inexistentă.

Prezentările germane sunt de cele mai multe ori relativ sumare, uneori strict descriptive, în general elogioase. Spicuim câteva exemple.

Basmele valahe au fost, bunăoară, salutate în suplimentul celui mai important ziar german din epocă, *Allgemeine Zeitung*[23], şi declarate un „tezaur de poezie autentică”. Metropolitanus (pseudonimul posibil al scriitorului sas Joseph Marlin), autorul unei recenzii tipărite în revista vieneză *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*[24], regreta că iniţiativa culegerii de folclor valah nu aparţinuse cărturarilor germani din Ardeal, mod suplimentar de a-i sublinia acesteia valoarea, şi îi îndemna pe preoţii români să urmeze exemplul fraţilor Schott[25]. O prezentare nesemnată, de astă dată într-adevăr amplă, a apărut în revista *Morgenblatt für gebildete*

Nijloveanu (în Oltenia, 1982), I. Oprişan (în Argeş şi Oltenia, 2003) etc. conţin piese de o arhaicitate incontestabil mai pronunţată.

23 23 oct. 1845, nr. 296.

24 1846, p. 357.

25 Sursele acestor informaţii nefiindu-mi accesibile, le-am citat după Taloş, 1963, pp. 156-157.

Leser2, 6. Numai că textul îi aparţine după toate probabilităţile lui Albert Schott, căci cercetând arhiva Cotta, Miljan Mojašević a găsit, în registrul manuscris al colaboratorilor publicaţiei, numele Schott, notat în dreptul recenziei, foarte probabil în vederea stabilirii onorariului. Materialul face un elogiu al concepţiei despre basm a fraţilor Grimm, situează editarea basmelor valahe în descendenţa colecţiei acestora şi le compară cu acelea ale altor popoare[26].

O recenzie amplă, semnată r. În revista sibiană *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*[27], porneşte de la ideea că specificul etnic valah e cu prisosinţă vrednic a fi cercetat, chiar dacă nivelul scăzut de educaţie al populaţiei ar putea crea impresia de insignifianţă a investigaţiilor care i s-ar consacra. Preistoria ţinutului Dunării inferioare şi a Transilvaniei va putea fi scoasă din impasul ipotezelor (are în vedere probabil mult discutată teorie rosslerianǎ) prin cercetarea tocmai a acestui specific la care volumul în discuţie a adus o contribuţie importantă. Drept urmare, autorul recenziei se ocupă mai mult de comentariile lui Albert Schott (cu ale cărui interpretări mitologice şi reducţioniste se declară a fi de acord) decât de corpusul de texte. Surprinzătoare este critica la adresa originii latine a limbii şi a poporului român, susţinute de Albert: „Cu opinia după care limba valahă este o soră a limbii latine ne împăcăm tot atât de puţin ca şi cu genealogia poporului valah, dedusă de atici”. După recenzent, valaha e „o limbă amestecată în a cărei formă primordială s-a vărsat o grămadă pestriţă de cuvinte greceşti, latine, germane şi de altă natură”, iar Albert

26 Miljan Mojašević, p. 149.

27 „Walachische Märchen”, 1846, voi. al II-lea, nr. 3, pp. 496-505. Taloş (1963, p. 156) avansează ipoteza că persoana care semnează r. ar fi folcloristul I. K. Schuller.

Schott greşeşte punând prea mult accent pe latura „materială” şi deloc pe cea „formală”. Decât să fi înşirat coloane întregi de cuvinte, el ar fi făcut mai bine, crede autorul acestei confuze polemici, să cerceteze construcţia limbii.

Două semnalări şi câteva reproduceri din corpusul de texte Schott mai apar în cursul lui 1845 şi, respectiv, 1846 în presa din Transilvania[28].

În ce-i priveşte pe fraţii Grimm, spiritele tutelare ale colecţiei Schott (urmăriţi de autorii *Basmelor valahe* până şi în graţierea cu literă mică a substantivelor, pe care, fireşte, Albert o motivează altminteri în „Cuvântul înainte”), aceştia s-au referit cu totul în treacăt şi nesemnificativ la acest volum, în ciuda interesului masiv şi constant pe care ei l-au acordat folclorului străin. Bunăoară, traducând şi comentând din plin cântecele şi, respectiv, basmele populare sârbeşti adunate de VukKaradžić, prefaţând traducerea acestora în germană[29], scriind introducerea la versiunea germană a unor basme ruseşti traduse de Anton Dietrich[30], rezumând şi discutând în ediţia a II-a din KHM câteva basme poloneze[31] (Jakob), comentând în acelaşi loc, chiar dacă critic, două volume de naraţiuni boeme, apărute în germană[32] (Wilhelm), ceea ce nu e surprinzător, date fiind relaţiile privilegiate ale celor doi învăţaţi germani cu lumea slavă; sau întreţinând o

---

28 Cf Taloş, 1963, p. 156.

29 Traducere datorată Wilhelminei, fata lui Karadžić, apărută în 1854 (Milan Mojašević, p. 142).

30 Russische Volksmärchen in den Urschriften, 1831 [cf. Doris Leitinger, pp. 66-129).

31 Cf. Marek Halub, p. 215.

32 E vorba de Sagen der böhmischen Vorzeit, publicate de Karoline von Woltmann în 1808 şi de Volksmärchen der Böhmen, volum alcătuit de W.A. Gerle (cf, Hans-Bernd Harder, p. 105).

corespondenţă întinsă pe teme variate cu învăţaţi britanici[33], ocupându-se de vechile colecţii de naraţiuni populare italieneşti[34], de baladele spaniole[35], de eposul finlandez[36] etc.

La un an după *Basmelor valahe* apare *Pentameronul* lui Basile în traducerea germană a lui Felix Liebrecht. În prefaţa, în anumite privinţe extrem de interesantă, la această traducere, Jacob Grimm, după ce, între altele, face o clasificare a tipurilor de traducere (cele care îşi depăşesc originalul şi cele care îi calcă doar pe urme, situându-se la diferite distanţe faţă de el), după ce mărturiseşte a-l fi sfătuit pe traducător să suprime expresiile napolitane respingătoare, căci „cuvintele şi formulările care azi ne par vulgare, chiar atunci când corespund întocmai celor italieneşti, sunt mai brutale şi mai dure decât acestea deoarece noi venim cu alte noţiuni de bună-cuviinţă" şi după ce arată că poveştile din *Pentameron* sunt preluate din tradiţia vie, ajunge să vorbească despre importanţa basmelor, în general. În acest context pomeneşte, într-o scurtă enumerare, şi de colecţia Schott: basmele „pot să înveselească şi să distreze în continuare, precum au făcut-o de-a lungul timpului, pe neobservate şi pe tăcute, dar acum ele trebuie să revendice, simultan, şi valoare ştiinţifică, capabilă să le asigure o recunoaştere cu mult mai largă şi mai generală. Ele sunt, aşa cum se dovedeşte mereu indubitabil, ultimele ecouri minunate ale miturilor străvechi, care însă au prins rădăcini în toată Europa şi dau seama, în chip bogat şi neaşteptat, de drumuri socotite închise, ca şi, în genere, de înrudirile fabulei. [...] Să se renunţe la iluzia că ele au crescut într-un anume loc

33 Cf Lothar Blum, pp. 224-242.

34 Cf Giorgio Cusatelli, pp. 343-373.

35 Anselm Maler, pp. 150-158.

36 Erich Kunze, pp. 34-57.

privilegiat, de unde ar fi fost transportate la distanţă pe o cale sau cărare atestabilă în exterior. Acest lucru e contrazis de culegeri îngrijit făcute nu doar în toate părţile Germaniei, ci şi prin ţinuturile din nord şi sud, şi va ieşi cu atât mai clar în evidenţă atunci când se va consemna în îndepărtatele zone slave, lituaniene şi finice ceea ce acolo trebuie că este cu atât mai înrădăcinat, cu cât a fost mai puţin prejudiciat de dezvoltarea literaturii şi poeziei culte; basmele valahe, ungare şi sârbe date recent publicităţii pot să certifice cu voce tare acest lucru”[37] (subi. mea). De altfel, în biblioteca fraţilor Grimm se afla un exemplar din colecţia Schott, cu numeroase adnotări făcute atât de Jakob, cât mai ales de Wilhelm39. La rându-i, acesta din urmă, într-un articol intitulat „Basme albaneze” 40, consacrat unui număr de cinci basme cuprinse în lucrarea *Studii albaneze* a lui Johann Georg von Hahn41, scria: „Treptat luăm cunoştinţă de tradiţiile popoarelor sud-est europene. Basmele valahe» adunate şi publicate de fraţii Arthur şi Albert Schott, sunt preţioase datorită conţinutului şi concepţiei lor nefalsificate şi se vădesc a fi într-o comuniune de sine stătătoare cu cele germane. În ce priveşte caracterul amănunţit şi prezentarea vie ele sunt întrecute de cele sârbeşti, din care Vuk ne-a promis o traducere. Dar şi basmele din Bucovina, comunicate în această revistă de Staufe şi Waldburg, sunt vrednice de toată lauda şi pot fi puse alături de cele sârbeşti; şi în acest caz o colecţie completă n-ar trebui să se lase prea multă vreme aşteptată” (subi. mea). Din păcate, într-adevăr, aceasta s-a lăsat destul de mult aşteptată. E vorba, se înţelege, de aceea a lui Ioan Gh. Zbiera care, poate atât la îndemnul lui Aron Pumnul, cât foarte probabil urmând

37 Giambattista Basile, Der Pentamerone oder Das Märchen aller Märchen. Aus dem Neapolitanischen übertragen von Felix Liebrecht, Breslau, 1846, pp. IX-X.

exemplul Schott, a cules basme încă de prin 1855 – 1856, din valea Siretului şi a Sucevei, pe care, după revizuiri succesive şi însoţindu-le, după modelul fraţilor suabi, de credinţe în fiinţe fantastice, le-a publicat, sub forma unui volum consistent, abia în 1886. Meritul lui Zbierea este şi acela de a fi fost primul culegător român de basme.

Dar să revenim la fraţii Grimm. În 1846, Jakob scrie un articol polemic, de o erudiţie ameţitoare, intitulat „împotriva welfilor şi ghibelinilor lui Albert Schott" 42. Acesta publicase în acelaşi an o lucrare în care, reluând o teză mai veche a unui oarecare Göttling, încerca să demonstreze cu argumente istorice şi filologice că nibelungii din vechile

39. Miljan Mojašević, p. 155, n.19.

40. *Albanesische Märchen*, în *Deutsche Mythologie und Sittenkunde* I (1853), pp. 377 – 384.

41. *Albanesische Studien*, 2 vol., Jena, 1859. Neavând posibilitatea de a corecta inadvertenţa patentă de cronologie între recenzia lui Wilhelm Grimm şi lucrarea recenzată a lui Hahn, am preluat-o ca atare după Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, *Schrißen und Reden*, volum alcătuit şi îngrijit de Ludwig Denecke, Stuttgart, Reclam, 1985, pp. 250, 281. Foarte probabil, e vorba de acelaşi an de apariţie (1859), deoarece Wilhem precizează că lucrarea pe care urmează s-o comenteze „tocmai a apărut". J.G. von Hahn (1811 – 1869) fusese consulul Austriei în părţile răsăritene ale Greciei, prilej cu care se documentase în legătură cu istoria, limba şi cultura populară albaneză. În *Griechische und albanesische Märchen*, 1864, el va încerca o tipologizare în 38 de „formule" a basmului, pe care ulterior, considerând-o prea laxă, Haşdeu avea s-o reducă, împreună cu elevul său C. Litzica, la 28 de tipuri („Basm" în *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, 1893, col. 2614 – 2616).

42. În *Zeitschrift Jür Geschichte*, vol. 5., pp. 453 – 460. Citat după *Kleinere Schrißen*, vol. 5, Berlin, 1871, pp. 365 – 371.

poeme eroice germane sunt tot una cu ghibelinii, al căror nume ar deriva, la rându-i, din numele neamului nordic giukungar. Grimm îşi încheie critica uşor iritată cu o evaluare aspră, dar dreaptă: „Îmi pare rău că trebuie să mă pronunţ astfel, dar de ce Albert Schott prezintă asemenea lucrări imature sau care, potrivit structurii lor, nici nu se pot maturiza? Activitatea şi strădania lui o preţuiesc, recent a publicat basme valahe, un dar preţios dar notele pe care le-a adăugat se înghesuie în [...] reprezentarea verii şi a iernii de o manieră care face ca punctul său de vedere să apară cu totul unilateral şi exclusivist (subi. mea). A scris o introducere la Gudm*n, (e*diţia] lui Vollmer, care ar putea să taie pofta unora de a mai studia miturile şi vechea poezie.”[38]

*

* * *

Spuneam mai sus că, fapt curios, în ciuda deschiderii din motivele politice şi culturale binecunoscute a generaţiei de la 1848 din Principate faţă de cultura

38 Cam la atâta s-ar zice că se reduce receptarea în străinătate a colecţiei Schott. Autorii ediţiei din 1971 lasă, în schimb, să se înţeleagă că ea ar fi avut un răsunet european important. Astfel, pe urmele unei afirmaţii nedocumentate din Bolte-Poli'vka (vol. V, pp. 88-93), ei susţin (pp. 325-326) că cercetători din secolul al XIX-lea au luat cunoştinţă de Basmele valahe şi au fost uluiţi de asemănările dintre acestea şi basmele germane ; tot astfel, că Wilhelm Grimm pe de-o parte dezaproba lipsa de justeţe a tonului în unele poveşti, pe de alta declara cutare basm valah superior ca arhaicitate şi autenticitate versiunii corespunzătoare din KHM. Deoarece nici Brednich/ Taloş nu trimit la surse, n-am putut verifica în ce măsură ecoul stârnit de colecţia Schott a fost într-adevăr mai puţin modest decât l-am schiţat aici. Dacă lucrurile vor fi stat altminteri, faptul nu poate fi decât cu atât mai îmbucurător.

populară (de reamintit fie şi numai de programul *Daciei literare* şi de *Poesiile populare*, 1852 – 1853, ale lui Alecsandri, adunate cam între 1844 – 1847) şi în ciuda unor activităţi, fie şi firave, de culegere a folclorului în Transilvania[39], din chiar perioada în care Arthur Schott îşi constituia colecţia, în mediile intelectuale române n-a existat practic nicio reacţie în imediat la apariţia *Basmelor valahe*. Situaţia e cu atât mai neaşteptată în Transilvania, unde şcoala latinistă, aproape de prisos a o mai spune, crease un climat de special interes pentru patrimoniul cultural naţional, ţinut să furnizeze argumente în favoarea tezei Htinităţii poporului român şi să sprijine conştiinţa de sine a acestuia. Or, e de presupus că o lucrare ca aceea a fraţilor Schott, gândită şi înfăptuită în acord cu asemenea ţeluri doctrinare, chiar dacă eşafodajul de idei din „Introducere" nu era nou şi se baza pe surse istorice şi lingvistice cunoscute, ar fi putut fi exploatată, cu atât mai mult cu cât apăruse într-o limbă de circulaţie şi într-un moment de puternică efervescenţă europeană în materie de cercetare a tradiţiilor naţionale. Şi cu atât mai mult cu cât se adresa, prin chiar natura ei dublă (corpus de texte şi comentarii ştiinţifice) nu doar specialiştilor, ci şi marelui public din străinătate, de presupus ignorant în ce ne priveşte. Judecând deci după bibliografiile existente[40], în legătură cu această carte nu au apărut în toate provinciile româneşti decât firave ştiri. În imediat, doar două menţiuni. Una, în *Gazeta Transilvaniei*[41], o simplă semnalare: se anunţă că a apărut pe piaţă şi „a sosit în unele librării cartea *Walachische Märchen* de Arthur şi

39 Cf. Bîrlea, 1974, pp. 49-67.

40 Bibliografia analitică a periodicelor româneşti şi Bibliografia generală a etnografiei şi a folclorului românesc.

41 în VIII (1854), p. 356: Literatura.

Albert Schott, tipărită în Germania”. Cealaltă e o notiţă[42] a lui Bariţ, care elogiază pe scurt volumul, afirmă cu obidă că „ne ruşinează pe tăcute, căci asemenea product ar fi trebuit să iasă din condeiul unui român” şi promite o recenzie, dacă timpul i-o va îngădui. Din păcate, timpul nu i-a mai îngăduit-o. S-ar zice că regretele de a fi ratat întâietatea culegerii de basme îi urmăresc pe învăţaţii noştri, fie saşi, fie români. Se regăsesc la autorul articolului din *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, rezumat mai sus, după cum se regăsesc mai târziu şi la Atanasie Marienescu: „Ce e trist, e că mai întâi a fost publicată povestea („Copiii cu părul de aur”] în limba nemţească, pentru că la noi unii nu pricep însemnătatea poveştilor şi altora nu le pasă de lumea română”[43]. Poate şi aiurea.

Dacă adăugăm la cele de mai sus simpla declaraţie apodictică a lui Haşdeu din introducere la colecţia lui Fundescu, după care „lucrarea fraţilor Schott este inutilă”, căci „intenţiunea a fost lăudabilă, notiţele şi comentariile sunt foarte erudite, dar traducerea e astfel încât d-abia, d-abia este cu putinţă a surprinde pe ici pe colo câte o slabă scânteie de spiritul naţional al românului”[44]; ca şi afirmaţia ulterioară, binişor amendată, făcută în treacăt, tot de Haşdeu, „colecţiune foarte serioasă”[45]; apoi surprinzătoarea declaraţie a lui Slavici care, măcar în calitate de culegător de folclor, s-ar fi cuvenit să fie mai avizat, potrivit căreia „colecţia nu este recomandabilă

---

42 Ibidem, p. 360: Literatura.

43 Cf Doi feţi cotofeţi sau doi copii cu părul de aur, p. 2.

44 „Literatura popolară”, p. XI-XII.

45 „Basm”, în Etymologicum Magnum Romaniae, p. 338. Tot aici, sub articolul „Banat”, Hasdeu rezumă basmul „Mângiferu” şi explică etimologia numelui protagonistului (v. mai jos nota de la finele naraţiunii).

deoarece aceste poveşti nu sunt versiuni româneşti”[46]; în fine, cele câteva rânduri pe care i le consacră Şăineanu, cu aprecierea sumară că „e una din cele mai bune (colecţii] ce posedăm până azi dintr-o provincie românească”[47]

avem o imagina a cam tot ce s-a scris la noi vreme de mai bine de o sută de ani despre colecţia Schott.

Primele cercetări serioase au apărut abia după cel de al doilea război mondial. E vorba de studiul din 1956 al lui Al. Bistriţeanu, care are şi meritul de a rezuma naraţiunile din corpus şi de a trimite în cazul fiecărui text la variantele din colecţiile ulterioare, după clasificarea lui Şăineanu. Apoi de acela, cuprinzător, al lui I. Taloş (1963) care, bazat pe investigaţii de arhivă şi de teren, întreprinse la Oraviţa, evaluează global importanţa colecţiei şi face pentru prima oară cunoscută prin rezumate, încadrări tipologice şi comentarii, o parte din textele publicate de Arthur Schott în *Hausblätter*.

Cele înfăţişate mai sus nu vor să spună însă că *Basmele valahe*, chiar dacă n-au fost studiate[48] vreme atât de îndelungată, au rămas fără urmări practice. Dimpotrivă. Treptat, ele au devenit istorie şi au intrat ca reper cultural în conştiinţa publică românească. (A se vedea, de pildă, utilizarea lor atentă la Gaster, *passim*.) Iar mai înainte, imediat după 1850, au funcţionat ca unul din factorii

---

46 Cf nota de la subsolul p. 164 din Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina, unde autorul trece rapid în revistă câteva colecţii de basme apărute până la acea dată.

47 Basmele române, p. 131.

48 Curios rămâne şi faptul că, chiar şi atunci când corpusul Schott figurează în bibliografia clasificărilor de referinţă din folcloristica noastră, precum la Şăineanu, Schullerus, mai nou la Sabina Stroescu, el nu este valorificat integral. Bunăoară, în ce-1 priveşte pe Schullerus, tipurile 315 B*. 327 D*, 1331, 1654* ş.a. nu înregistrează variantele corespunzătoare din Schott. E drept că doar o evaluare comparativă a modului folosirii tuturor surselor poate fi concludentă.

importanţi care au determinat, fie şi indirect, în toate provinciile istorice o activitate febrilă de culegere a naraţiunilor orale, în aşa fel încât până spre 1891 *Bibliografia generală a etnografiei şifolclorului românesc* putea să înregistreze peste 900 de poziţii bibliografice privind publicaţiile de basme[49]. Continuatori direcţi ai fraţilor Schott pot fi consideraţi saşii Franz Obert (publică 35 de basme din jurul Mediaşului şi Blajului în revista *Das Ausland* din Germania (1856 – 1858) [50]

şi Pauline Schuuerus, alcătuitoarea în 1906 a probabil celui mai important corpus ca mărime şi valoare[51] din Transilvania: o sută treizeci şi şapte de texte, notate în româneşte, după dictare, traduse în germană şi însoţite de note, în special etnografice, şi de un studiu solid despre viaţa din satele cercetate (de pe Valea Hârtibaciului şi a Oltului). Izbeşte, azi încă, scrupulul şi competenţa ieşite din comun cu care a fost alcătuită această din urmă colecţie, fidelitatea traducerii, care îmbină ingeniozitate, pricepere şi înzestrare. Şi această eminentă lucrare a trecut la noi aproape neobservată[52].

A Intrat, în schimb, în circuitul european, unde a rămas alături de basmele fraţilor Schott, acestea cap de serie, de colecţia Obert şi de catalogul lui Schullerus[53] drept una din principalele lucrări de referinţă pentru cunoaşterea fondului de naraţiuni populare româneşti.

*

---

49 Pentru istoria culegerilor de naraţiuni din Banat, cf Bîrlea, 1974, passim şi Nişcov, pp. 15, 24, 29, 32, 36.

50 în ţară abia în 1925.

51 Rumänische Volkserzählungen aus dem mittleren Harbachtale.

52 A fost cercetată şi analizată, ca şi colecţia Schott, abia după cel de al doilea război mondial (cf. prefaţa Ion Taloş şi Rolf Brednich la reeditarea de către ei a colecţiei, 1977, pp. 25-26).

53 Verzeichnis der rumänischen Märchenvarianten.

* * *

Dacă volumul Schott nu a fost vreme îndelungată obiect de studiu, în schimb, texte din corpus au fost reproduse nu doar în germană, în diferite publicaţii din Transilvania, cum s-a văzut, ci şi în traduceri în marea lor majoritate nedeclarate. E vorba, deocamdată, de unsprezece basme şi trei legende. Poate se vor mai găsi şi altele.

Nouă basme (nr. 1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 14, 17) au apărut în *Columna lui Traian*, în 1870 – 1871, la rubrica „Poporul. Basme din Banat", a căror sursă e dată ca fiind „colecţiunea domnului Dionisie Miron"[54]. E greu de spus cine a tradus basmele. Presupunând că ar fi vorba chiar de posesorul prezumtivei colecţii, acesta nu numai că nu îşi deconspiră sursa şi îşi atribuie implicit şi opera de culegere, dar împinge până acolo impostura, încât într-o notă la „Dracul din bute" (23 mar. 1870) se indignează de faptul că a văzut basmul „Zilele babei", pe care el îl publicase într-un număr precedent din *Columna lui Traian*, „tradus franţuzeşte de către dl Marsillac în *Le moniteur* Roumain din 13 (31) martie, fără să spună de unde l-a luat"! Tot aşa, la sfârşitul naraţiunii „Dracul din bute", găsim următoarea precizare (probabil tot a „colecţionarului" şi nu, cum presupune Bistriţeanu, a lui Haşdeu, de vreme ce am văzut mai sus părerea acestuia despre corpusul Schott): „acest basm este foarte bine tradus nemţeşte (subi, mea) în *Walachische Märchen*, hrsg. von Arhur und Albert Schott, Stuttgart, 1845, p. 115 – 131".

Transpunerea în româneşte a acestor texte este de tipul repovestirii, cu intenţia vădită de reconstruire la nivelul expresiei a variantei originale de la care se poate presupune că va fi pornit culegătorul german. Altminteri,

54 Cf. infra, notele la textele respective.

suficient de fidelă, până în detalii, încât să nu existe nicio îndoială asupra identităţii sale. Există unele abateri, în majoritate neînsemnate, faţă de original. Bunăoară, peste tot, unde e cazul, balaurii redevin, firesc, zmei; eroul fără nume din nr. 7 e botezat, de astă dată absurd, Păcală; în nr. 11 nu mai apar cei doi porumbei şi, tot aici, copilul sacrificat în final este chiar al protagonistului, nu al unei rude, de unde încheierea lămuritoare, adăugată: „Aşa era la cei bătrâni, că pentru un bun prieten, prietenii nu se sfiau a jertfi chiar pe copiii lor”. Nr. 14 se încheie cu nunta şi înavuţirea eroului. Etc. Echivalarea românească merge în direcţia autohtonizării, puternic colorate; de aici utilizarea de bănăţenisme, explicate în subsol: botă (bâtă), cicoş (herghelegiu), a chiti (a împodobi), a încetul (a amăgi), pogace (cozonac), socaciu (bucătar), svodă (ceartă), şod (ciudat) etc. Se aproximează astfel variante plauzibile în circuitul oral, incomparabil mai vii, mai mustoase decât versiunile corespunzătoare din Schott. De pildă, iată finalul din nr. 14, din care aflăm că eroul „şi-a făcut nişte curţi strălucite şi le-a chitit cu lucrurile cele mai alese şi minunate şi şedea el cu domniţa în ele, iar pentru vacile lui a zidit o poétă de marmură şi le-a pus iesle de cristar”.

Al zecelea basm (Schott, nr. 9) [55]

a apărut, într-o traducere de asemenea nesemnată şi nedeclarată, în *Calendarul României pre anul 1871* cu subtitlul „O poveste din Banat, în dialectul de-acolo”. După factura ei, s-ar zice că avem a face cu acelaşi traducător care a transpus şi basmele din *Columna lui Traian*, mai ales că e vorba şi de aceeaşi perioadă de timp.

Basmul nr. 7, tradus tot sub titlul „Dracul din bute”, a mai apărut într-o altă versiune, căreia i se indică, de astă dată corect, sursa în *Hora din Cartai* (1908) a lui P.

55 Cf infra, nota de la sfârşitul textului.

Pârvulescu.

Celelalte patru naraţiuni publicate, fără indicaţia sursei, sunt legendele nr. 31, 34, 35, 37[56].

*

* * *

Pentru cititorul român, familiarizat cât de cât cu basmele populare, traducerea lor germană, în versiunea Schott, produce pe alocuri un efect de distanţare. Pe de-o parte deoarece, cum am văzut, ne aflăm în prezenţa unor basme de carte, cu toate consecinţele, mai cu seamă stilistice, ce decurg de aici. Pe de alta, deoarece ele sunt în majoritate epurate de date de civilizaţie autohtonă, de acele „actualizări", localizări, concretizări ale schemelor narative, nelipsite din povestitul oral. De fapt, categorial vorbind, în spaţiul lor se confruntă, în grade diferite, complementar şi contradictoriu, deja-ştiutul, familiarul, cu neobişnuitul, străinul. Ireductibilitatea de esenţă a referinţei din basmele noastre populare (cu mărcile sale eminamente autohtone, purtătoare de valori specifice, condensate mai ales în planul expresiei: idiomatisme, paremiologie, onomastică adesea înfloritǎ şi bogată în cazul eroilor de basm – formule stereotipe etc.) este subţiată la Schott uneori până aproape de evanescenţă, alteori îşi păstrează o anume consistenţă, chiar dacă diafană, întotdeauna însă reperabilă. Drept urmare, traducerea comportă în acest caz, precum în toate cazurile similare, o dublă incidenţă. Retranspunerea în originalul de la care s-a pornit nu poate fi nicidecum o încercare de restituire a acestuia. Cum nu poate fi nicio echivalare *stricto* sensuln română a formei germane. Atâta timp cât în ţesătura cărturăriei monotone a acesteia lucesc policrom, fie şi stins, emblemele inconfundabile ale oralităţii şi autohtoniei noastre, traducerea trebuie să păstreze, în

56 Cf infra, notele corespunzătoare de la sfârşitul textelor.

măsura în care tinde spre exactitate, atât tiparul iniţial, atâta cât răzbate prin haina străină, de împrumut, cât şi structura livrescă a acesteia. De aici, o anumită eterogenitate a corpusului Schott în versiunea de faţă.

*

* * *

Fraţii Arthur şi Albert Schott, cu entuziasmul tinereţii şi deschiderea proprie nu doar a epocii lor, ci, în genere, a germanilor dintotdeauna spre alte orizonturi, s-au integrat ca şi contemporanul lor Richard Kunisch unui destin care i-a împins, pentru o vreme, dincolo de hotarele ţării lor, spre o cultură străină ce-şi căuta identitatea. Au înfăptuit pentru ea, utilizând eficient resursele care le-au stat la dispoziţie, o operă deschizătoare de drumuri, mediatoare şi catalizatoare deopotrivă, corespunzând în ce priveşte acurateţea şi onestitatea ştiinţifică standardelor vremii. Se cuvine ca ea să ne intereseze şi astăzi, şi nu doar în sine, în măsura în care face parte integrantă din patrimoniul nostru cultural. Ci, totodată, şi pentru că ne arată propriul chip răsfrânt într-o oglindă străină. Nu ne poate lăsa indiferenţi felul în care eram văzuţi, spre mijlocul veacului trecut, de către intelectuali germani cultivaţi, sensibili, însufleţiţi de idealuri. Priorităţile pe care le aveau adunând date despre noi la faţa locului şi în bibliotecile ţării lor, motivele pentru care anumite aspecte de viaţă şi mentalitate îi interesau mai mult şi altele mai puţin sau deloc, extensia pe care o dădeau unor fapte în raport de altele, modul de evaluare al unor împrejurări, raportul între umbrele şi luminile aşternute pe imaginea astfel conturată, în spiritul obiectivităţii năzuite şi al bunei credinţe asumate, sunt lucruri care ne privesc în cel mai înalt grad. Ne priveşte şi faptul că am întârziat necuvenit de mult cu restituirea unei datorii de onoare, evident imprescriptibile. Ironia face că, printr-o stranie

coincidenţă simetrică, am ratat şi de astă dată întâietatea: prima traducere integrală a volumului Schott a apărut în 1999 în Franţa (reeditată în 2001), în versiunea fidelă a Denisei Modigliani, la editura Maisonneuve & Larose. Astfel încât, confruntate cu un caz paradigmatic ca cel de faţă, lamentaţiile zgomotoase pe seama ignorării noastre în afară, ce izbucnesc din când în când penibil, precum şi încercările discontinue de remediere a ei, iniţiate de-a lungul timpului de instituţii birocratice, nu fac decât să ne pună şi mai drastic în lumină ineficienţa. Căci vrem să fim cunoscuţi peste hotare, vrem să beneficiem de prestigiu, vrem să se vorbească de valorile noastre patrimoniale, dar când e vorba ca noi înşine să recunoaştem ce şi cui suntem datori, asumând cuvenitele gesturi recuperatorii, ne arătăm dezinteresaţi sau loviţi de amnezie. Iată de ce, reacţia flască a românilor la opera fondatoare a fraţilor Schott, implicând tocmai zona delicată şi ireductibilă a etnicităţii noastre, nu poate fi, din păcate, decât semnul unei regretabile inerţii culturale.

Viorica Nişcov

Bibliografia lucrărilor citate

Aarne, Anti, Stith Thompson, *The Types of the Folktale*, Helsinki, 1961 (FFC 184). Siglat AT.

Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc I (1800 – 1891).

Red. Adrian Fochi, Bucureşti, 1968.

Bistriţeanu, Alexandru, „Primii culegători de basme româneşti”, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor* V (1956), pp. 13 – 40.

Bârlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, vol. 1 – 3, Bucureşti, 1966.

Bârlea, Ovidiu, *Poveştile lui Creangă*, Bucureşti, 1967.

Bârlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii româneşti*,

Bucureşti, 1974.

Bârlea, Ovidiu, *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti*, Bucureşti, 1976. Bârlea, Ovidiu, *Folclorul românesc I*, Bucureşti, 1981.

Bluhm, Lothar, „Sir Francis Cohen / Palgrave. Zur frühen Rezeption der HHM în England”, în *Brüder Grimm Gedenken 1987*, Marburg, 1987, pp. 224 – 242.

Brill, Tony, *Catalogul legendelor populare româneşti*, mss. În Arhiva Institutului de etnografie şi folclor din Bucureşti.

Brill, Tony, *Legendele geografice româneşti*, Bucureşti, 1974.

Brill, Tony, *Legendele românilor*. Ediţie critică, vol. 1 – 3, Bucureşti, 1994. Boer, Demetriu, Mircea Vasile Arădanul, Ştefan Cacoveanu, *Poveşti din Transilvania*. Ediţie îngrijită de Ovidiu Bârlea şi Ionâaloş, Cluj-Napoca, 1975.

Boite, Johannes, Georg Polivka, *Anmerkungen zu den „Kinder-und Hausmärchen” der Brüder Grimm, vol*. 1 – 5, Leipzig, 1913 – 1932. Cusatelli, Giorgio, „Die Brüder Grimm în Italien”, în *Brüder Grimm Gedenken 1981*, Marburg, 1981, pp. 343 – 373.

Denecke, Ludwig, *Jacob Grimm und sein Bruder Wilhelm*, Stuttgart, 1971. Gaster, Moses, *Literatura populară română*, Bucureşti, 1883; ed. a II-a, prefaţă şi note de Mircea Anghelescu, Bucureşti, 1983.

Grimm, Jacob und Wilhelm, *Kinder-und Hausmärchen*, vol.1 – 3, Berlin, 1812 – 1815. Siglat KHM.

Halub, Marek, „Die Märchen der Brüder Grimm în Polen”, în *Brüder Grimm Gedenken 1986*, Marburg, 1986, pp. 215 – 240.

Harder, Hans-Bemd, „Jakob Grimm und Böhmen”, în *Brüder Grimm Gedenken 1984*, Marburg, 1984, pp. 99 – 113.

Haşdeu, Bogdan Petriceicu, „Literatura populară” introducere la LC. Fundescu, *Basme*, *oraţii*, *păcălituri şi ghicitori*, adunate de... Bucureşti, 1967, ed. a II-a, 1870.

Haşdeu, Bogdan Petriceicu, „Basm”, în *Etymologicum Magnum Romaniae*, Bucureşti, III, Bucureşti, 1893; *Pagini alese*. Ediţie îngrijită de Andrei Rusu, vol. II, 1970.

Heitmann, Klaus, *Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german*, în româneşte şi introducere de Dumitru Hâncu, Bucureşti, 1995.

Ispirescu, Petre, *Legende sau basmele românilor*, *adunate din gura poporului*, Bucureşti, 1882; republicate în *Opere* I. Ediţie îngrijită de Aristiţa Avramescu. Studiu introductiv de Corneliu Bărbulescu, Bucureşti, 1969.

Karlinger, Felix, *Grundzüge einer Geschichte des Märchens im deutschen Sprachraum*, Darmstadt, 1883.

Karlinger, Felix, *Menschen im Märchen*. Studien zur Völkerzählung, Viena, 1994.

Kunze, Erich, „Jacob Grimms finnische Studien 1809 – 1822”, în *Brüder Grimm Gedenken 1986*, Marburg, 1986, pp. 34 – 57.

Lexikon der Siebenbürger Sachsen, ed. Dr. Walter Myß, Thaus bei Innsbruck, 1993.

Leitinger, Doris, „Die Wirkung von Jacob Grimm auf die Slaven insbesondere auf die Russen”, în *Brüder Grimm Gedenken 1975*, Marburg, 1975.

Lupu, Ioan, Dan Berindei, Nestor Cramariano şi Ovidiu Papadima, *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti*, vol. 1 – 2 (1790 – 1858), Bucureşti, 1966 – 1970.

Maler, Anselm, „«Silva de romances rejos». Jacob Grimm über spanische Volksdichtung”, în „*Waltende Spur*”. *Festschrift für Ludwig Denecke zum 85. Geburtstag*, Kassel, 1991, pp. 150 – 158.

Marienescu, Atanasie, *Cei doifeţi cotofeţi sau Doi copii cu părul de aur*, Budapesta, 1871.

Michaelis, Ruth, „Die schottische Beziehungen der Brüder Grimm”, în *Brüder Grimm Gedenken*, Marburg, 1981, pp. 334 – 342.

Mojašević, Miljan, „Brüder Schott in der Nachfolge der Brüder Grimm”, în *Brüder Grimm Gedenken 1990*, Marburg, 1990, pp. 140 – 156.

Muşlea, Ion, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui b. P. Haşdeu*, Bucureşti, 1970.

Niculescu, Radu, „Sensurile *Morfologiei basmului*”, studiu introductiv la V.I. Propp, *Morfologia basmului*, Bucureşti, 1970.

Niculiţă Voronca, Elena, *Datinile şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*, Cernăuţi, 1903.

Nijloveanu, Ion, *Basme populare româneşti*, Bucureşti, 1982.

Nişcov, Viorica, A *fost de unde n-a fost*. Basmul *popular românesc*, Bucureşti, 1996.

Obert, Franz, „Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen”, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde XLII* (1925), nr. 2 – 3.

Oprişan, I., *Basme fantastice româneşti*, vol. 1 – 3, Bucureşti, 2003.

Pârvulescu, Pompiliu, *Hora din Cartai*, Bucureşti, 1908.

Propp, V.I., *Morfologia basmului*. În româneşte de Radu Nicolau. Studiu introductiv şi note de Radu Niculescu, Bucureşti, 1970.

Roşianu, Nicolae, *Stereotipia basmului*, Bucureşti, 1973.

Schullerus, Adolf, *Verzeichnis der rumänischen*

Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Anttrăarnes, Helsinki, 1928 (FFC 78).

Schullerus, Pauline, *Rumänische Volkserzählungen aus dem mittleren Harbachtale*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, vol. 33, 1906; reeditare îngrijită de Rolf W. Brednich şi Ion Taloş, Bucureşti, 1977.

Slavici, Ioan, *Die Rumänen în Ungam, Siebenbürgen und der Bukowina*, Viena şi Teschen, 1881.

Stroescu, Cornelia Sabina, *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, vol. 1 – 2, Bucureşti, 1969.

Şăineanu, Lazăr, *Basmele românilor în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice*. Studiu comparativ, Bucureşti, 1895; ed. a II-a îngrijită de Ruxandra Niculescu, prefaţă de Ovidiu Bârlea, Bucureşti, 1978.

Taloş, Ion, Arthur Schott şi culegerile lui de poveşti româneşti", în *Revista de folclor*, VIII (1963), pp. 156 – 165.

Taloş, Ion, *Gândirea magico-religioasă la români*. Dicţionar, Bucureşti, 2001.

Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk-Literature*, vol. 1 – 6, Copenhaga, 1955 – 1958. Siglat M.I.

Vasiliu, Alexandru, *Poveşti şi legende*, Bucureşti, 1927.

Cuvânt înainte în cursul şederii sale de şase ani în estul Banatului şi datorită profesiei sale de agronom, fratele meu Arthur a avut de multe ori prilejul să biruie neîncrederea adâncă pe care neamul asuprit al valahilor de acolo o nutreşte faţă de cei care aparţin popoarelor dominante, slavi, maghiari şi germani.

Unul din rezultatele raporturilor sale cu ei sunt basmele comunicate aici. El le povesteşte fără adăugiri

proprii, aşa cum le-a consemnat la faţa locului, după relatarea orală a feluriţi oameni, născuţi chiar în ţară, şi despre care oferă informaţii mai amănunţite la sfârşitul „Introducerii” (pp. 98 – 99). Nu am avut rezerve în a prelucra moderat stilul, deoarece, aşa cum a dovedit cazul fraţilor Grimm, aceasta se împacă perfect cu o comunicare fidelă. Faptul că publicăm aceste basme nu necesită desigur niciun fel de justificare. Astăzi, în Germania, suntem aproape unanim încredinţaţi că asemenea contribuţii încurajează cercetarea vie a istoriei popoarelor, deci adevărata instruire; Rückert a spus în această privinţă cuvinte profunde:

În orice limbă-apare, poezia pentru iniţiat e doar un unic grai.

Cine însă dispreţuieşte un punct de vedere atât de general trebuie cel puţin să recunoască faptul că şi cele mai îndepărtate ţări pot să arunce o lumină nebănuită asupra enigmelor noastre autohtone; şi cu atât mai mult producţiile poetice străvechi căci astfel pot fi numite basmele şi legendele – ale unui popor al cărui destin este strâns împletit cu acela al popoarelor noastre frăţeşti din Italia şi Grecia, poate şi cu acela al celţilor, încă din cele mai îndepărtate timpuri, cu al nostru cel puţin din epoca nobililor goţi. Dintr-acolo nu a venit încă nicio contribuţie la opera comună: noi aducem primele spice ale unui pământ feciorelnic. Deşi îndeajuns de aproape şi în nemijlocită legătură cu noi, prin Dunăre, cea de a doua principală arteră a vieţii noastre, el este aici uimitor de puţin cunoscut. Şi azi e valabil ceea ce un învăţat din secolul trecut, adesea tot atât de nedrept ca omul simplu: el îl dispreţuieşte pe cel bătut de nenoroc”. Dar după cum soarta poate să-l înalţe pe individ, conferindu-i repede vază şi strălucire, tot astfel şi istoria universală transformă nebănuit de rapid orice parte a omenirii, orice popor, într-o

materie din care plăsmuieşte acele formaţii variate pe care, într-un sens grandios, le aşază neobosit una după alta. Mulţi sunt azi încredinţaţi că forţele vulcanice care clocotesc surd pe sub pământul Europei vor izbucni în părţile sud-estice ale continentului; atunci ţara şi poporul din care îşi trag obârşia basmele noastre vor câştiga repede în însemnătate.

Ţinând seama de aceste împrejurări, ni s-a părut potrivit să precedăm basmele de o descriere a poporului valah, a originii, răspândirii şi limbii sale. Ea se sprijină, în măsura în care îi are în vedere pe valahii din Banat, pe ceea ce a văzut şi auzit fratele meu la faţa locului; prima ei parte, mai generală, se bazează pe informaţii risipite, pe care le-am cules din ziare şi cărţi. Dintre ultimele, mi-au fost de folos în special Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei* (comp. mai jos nota de la p. 39), harta lingvistică a lui Šafarik (v. p. 45), gramatica romanică a lui Diez (v. mai jos p. 49), lucrările lui Molnár, Clemens şi Kopitar (v. p. 45). Lucrarea de mai multe ori citată a lui Murgu are un titlu lung, motiv pentru care nu l-am reprodus nici aici: *„Erweis dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind*... durch *S.T. În* Ofen, *1827” und Beweis, dass die Walachen der Römer unbezweifelte nachkömmlinge sind... verfasst* von C. Murgu, Ofen, 1830, XX şi 156 pp. În 8°. Cu anexe muzicale: 3 dansuri romanice (valahe), 2 arii pastorale romanice, o „arie de poet” rasciană (sudslavă) şi 3 dansuri rasciene. Lucrarea trădează, mai ales prin lipsa ei totală de ordine, un autor fără experienţă, dar conţine unele informaţii foarte utile şi e scrisă într-o tonalitate curajoasă, victorioasă, care i se potriveşte, deoarece concepţia fundamentală, chiar dacă unilaterală, este în principal corectă. Scrierea lui Thumann mai sus menţionată mi-a căzut din păcate târziu în mână ca să o fi putut folosi după cum merită. Titlul ei complet sună: Johann Thumann,

profesor ordinar de retorică şi filosofie la Universitatea din Halle, Untersuc*hungen über di*e *Gesc*hic*h*te *der östl*ic*he*n *europäi*s*che*n *Völker*. *Prima* parte. Leipzig, Siegfried Lebrecht Crusius, 1774, 406 pp. În 8°. Această primă parte, şi din câte ştiu mai mult nu a apărut, cuprinde trei studii: 1. „Cea mai veche istorie a ungurilor, bulgarilor şi cazărilor" 2. „Despre istoria şi limba albanezilor şi valahilor" 3. „Despre unele lucruri din istoria rusă". Pentru subiectul nostru, cu deosebire valoroase sunt partea a doua, precum şi glosarul (p. 84), o sursă bogată pentru comparaţii lingvistice. Dacă aş fi cunoscut de la început acest studiu, îngrijit alcătuit şi ordonat, mi-aş fi scutit în bună măsură osteneala unei fundamentări proprii şi aş fi asigurat lucrării mele o valoare sporită. E regretabil că Martin Opitz, care înt*re 1*622 şi 1623 a fost angajat de Bethlen Gábor ca profesor la gimnaziul din Alba Iulia, în Transilvania, nu şi-a încheiat lucrarea despre antichităţile Daciei, începută acolo. Din păcate, şi materialul adunat de el în acest scop s-a risipit după moartea lui. Cu siguranţă, privirea penetrantă şi subtilă a acestui bărbat de seamă va fi prins şi reţinut caracteristici importante.

Grafia latină din cartea noastră şi scrierea cu minuscule a primelor litere ale substantivelor vor stârni poate critica unora. Aş fi preferat, într-adevăr, şi eu grafia germană, dacă nu m-aş fi temut că ea ar fi fost un obstacol important în calea folosirii şi răspândirii unei cărţi, ai cărei cititori sunt în parte de căutat dincolo de spaţiul nostru lingvistic. Literele mici la începutul substantivelor se regăsesc fără pagubă la toate popoarele care întrebuinţează grafia latină; de ce să urâţim paginile noastre, a căror înfăţişare este astfel uniformă şi prietenoasă, cu imaginea neobişnuită şi grosolană a majusculelor, pentru care nu pledează niciun argument valabil în afară de obişnuinţa apărută întâmplător!

Dacă ceva din aceste poveşti amintesc viu de basme deja cunoscute, faptul în sine e important în măsura în care arată cât de departe merge legătura care, în ciuda războaielor şi a urii, uneşte între ele popoarele europene şi poate întreaga omenire. Astfel de urme sunt în basmele de faţă mai multe decât s-ar putea crede: la o cercetare mai atentă se pot regăsi, chiar în acele poveşti care par pe de-a-ntregul originale, ecouri ale miturilor antice, ale sunetelor fermecate ale Şeherazadei, ale *Poveştilor germane pentru copii şi familie*[57], în genere ale legendelor a numeroase popoare, apropiate şi depărtate. Mi s-a părut potrivit să trimit la aceste înrudiri deoarece adunarea şi compararea legendelor şi basmelor tuturor popoarelor, aşa cum se face astăzi în chip grandios, trebuie să ne conducă în cele din urmă la a învăţa să readucem istoria literaturii epice la rădăcinile ei, la cele mai vechi şi mai simple credinţe păgâne ale neamului omenesc. De aceea, poveştilor propriu-zise le-au fost alăturate o serie de informaţii despre superstiţii, un domeniu a cărui materie are aceeaşi origine, doar că este altfel configurat. A arăta acest lucru şi a reduce amândouă domeniile la conţinutul lor primordial a fost intenţia mea la redactarea „Anexei”. Dacă asta le va părea arid unora pe care basmele i-au delectat, pe alţii, în schimb, care se înveselesc doar atunci când se şi instruiesc, i-ar putea atrage spre carte.

De altfel, sunt de părere că aceste basme, chiar şi fără adausuri, sunt vrednice de o primire prietenoasă din partea învăţaţilor şi a neînvăţaţilor, deoarece sunt tot atât de vechi şi bogate în experienţă, pe cât sunt de proaspăt juvenile şi de distractive.

Stuttgart, iulie 1845

Albert Schott

---

57 E vorba de basmele fraţilor Grimm, Kinder-und Hausmärchen. (N.t.)

Introducere

I. Valahii ca popor *1. Destine exterioare*

Ungaria, Transilvania, Moldova, Basarabia, munţii din Macedonia şi Tesalia sunt zone a căror populaţie este precumpănitor sau parţial alcătuită din valahi. Ei aparţin în totalitate marelui triunghi format la nord de Carpaţi, la răsărit de Nistru şi Marea Neagră, la sud de Marea Mediterană, la apus de Marea Adriatică şi de Alpi.

Pentru a înţelege apariţia poporului valah sau ceea ce e acelaşi lucru – a limbii valahe, trebuie să ne îndreptăm atenţia spre istoria romanilor. Prima întemeiere a stăpânirii lor în acel triunghi s-a produs către finele veacului al treilea înainte de Cristos: între 230 şi 219 ei au pus stăpânire pe o mare parte din coasta Iliriei. Şaizeci de ani mai târziu, în 167, Macedonia şi Epirul au devenit romane, în anul 35 î.Hr., Panonia, în 29, Moesia. Augustus, care înfăptuise ultimele două cuceriri, a încercat să se stabilească şi în partea de nord a Dunării inferioare; dar acolo, dacii şi geţii liberi şi-au apărat încă vreme de o sută de ani independenţa, iar Domiţian (81 – 96 d.Hr.) a trebuit să-şi cumpere pacea de la regele lor războinic, Decebal. Curând însă, semeţia acestuia s-a prăbuşit în faţa expediţiilor norocoase ale lui Traian (98 – 117). Încă din 101, acest puternic principe militar a pătruns până în inima Daciei şi a obţinut prin pace (103) trecătoarea de la Porţile de Fier, nu departe de Sarmizegetusa, a cărei situare trebuie căutată în zona Vârhely (Orheiul Bistriţei][58]

din Transilvania. Cu prilejul unui nou război (104), Traian a ridicat faimosul pod peste Dunăre şi a zdrobit atât de tare puterea dacă, încât Decebal, un al doilea Mithridate, şi-a luat viaţa (106). Dacia s-a supus şi a devenit provincie romană. Ptolemeu îi menţionează graniţele ca fiind Tisa, partea superioară a Nistrului,

58 Cf. Lexikon der Siebenbürger Sachsen, p. 84. (N.tr.)

Prutul şi Dunărea; cuprindea deci, dacă e să utilizăm denumirile de astăzi, o parte din Galiţia, Bucovina, Moldova, Valahia, Transilvania, Banatul, iar din Ungaria cam o treime, partea răsăriteană.

Obiceiul grandios al romanilor de a nu supune nicio tară fără a nu o şi coloniza prompt[59] a fost respectat şi de astă dată: Traian a ocupat ţara cu coloni din toate părţile Imperiului roman[60]. În legătură cu numărul acestor coloni şi raporturile lor cu dacii rămaşi au avut loc numeroase dispute. Oricum, este inadmisibilă presupunerea că populaţia ar fi fost în întregime exterminată sau alungată; noii stăpâni nu aveau motive să-şi alunge supuşii folositori, şi nici condiţiile în astfel de împrejurări nu sunt de natură să provoace emigrarea unei întregi populaţii, căci coliba natală, proprietatea moştenită asupra pământului, pe care agricultorul îl cultivă, sunt mai scumpe decât orice altceva, iar anumite stări sociale n-au prea făcut niciodată o diferenţă în ce priveşte numele învingătorului. Dar din pricina războiului şi a plecării de bunăvoie a celor care au preferat patriei libertatea, populaţia a fost cu siguranţă foarte anemiată; iar deoarece, pe deasupra, o ţară atât de admirabilă, bogată în aur şi argint, în sare şi vite, în grâne

59 Hic populus, quot colonias in omnes prouincias misit! Ubicunque Romanus vicit, ibi habitat. Ad hanc commutationem locorum libentes nomina dabant, et relictis oris suis, trans maria sequebatur colonus senex [„Câte colonii n-a întemeiat acest popor în toate provinciile! Oriunde învinge, romanul se aşază. Mereu s-au găsit voluntari pentru asemenea schimbări de loc. Bătrânul îşi părăsea altarul şi-i urma pe coloni dincolo de mări”] – Seneca, Consolatio ad Helviam, VII.

60 Trcyanus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali virisfuerat exhausta [„După înfrângerea Daciei, Traian adusese acolo, din toată lumea romană, nenumărate mulţimi de oameni pentru a popula satele şi oraşele. într-adevăr, în urma războiului îndelungat dus de Decebal, Dacia rămăsese fără bărbaţi”] – Eutropii breviarium, VIII, 3. .

şi vin, îi atrăgea puternic pe învingători, putem da crezare informaţiei lui Eutropius, după care imigraţia a fost extrem de importantă. Urme de aşezări romane se găsesc în număr foarte mare în interiorul graniţelor amintite, anume în Transilvania, unde, între altele, Sarmizegetusa lui Decebal s-a transformat în Ulpia Traiana, şi unde, în jurul minelor de aur şi mercur din comitatul Alba Iulia, sunt date şi astăzi la iveală o sumedenie de antichităţi romane. Transilvania, cetate naturală de stâncă, a fost întotdeauna considerată de stăpânitorii locurilor drept cea mai importantă regiune şi a fost tratată în chip privilegiat şi atent.

Dacia, ţara din nordul Dunării, a rămas aproximativ 160 de ani romană. În secolul al treilea a fost cotropită de goţi; zadarnic a mai încercat Claudiu (268 – 270) să-i ţină în frâu, urmaşul său Aurelian (270 – 284), deşi un războinic norocos care a eliberat Tracia de ei, nu a mai putut să apere Dacia şi a părăsit-o. Pământul cucerit de romani a primit numele de Dacia traiană; iar pentru a mai avea încă o Dacie, Roma a numit o parte din Moesia, zona de la sud de Dunăre până la munţii Haemus (Balcani], Dacia aureliană: acolo a colonizat împăratul numeroşi locuitori din ţara pe care o părăsise. Că toţi ar fi plecat din Dacia traiană nu este verosimil din aceleaşi motive care ne-au obligat mai sus să presupunem că stăpânirea romană a găsit şi a lăsat în ţară o populaţie dacică destul de numeroasă.

În condiţiile marii năvăliri barbare, care începând cu mijlocul secolului al patrulea s-a revărsat din răsărit peste Europa, niciun ţinut nu a fost cotropit atât de îndelung şi de atâtea seminţii ca cel de la Dunărea inferioară. După stăpânirea goţilor, începând cu mijlocul secolului al treilea, a urmat aceea a hunilor (sec. al IV-lea şi al V-lea); la începutul secolului al VI-lea au pătruns aici slavii ca, de

altfel, pe întreaga linie dintre Marea Neagră şi Marea Baltică.

Dar încă de pe la 500 aceştia şi-au pierdut independenţa în faţa longobarzilor adiaţi cu avari. Şi acest din urmă imperiu s-a prăbuşit tot atât de repede precum se ridicase; lovitura de graţie i-a dat-o puterea francilor sub Carol cel Mare, începând cu 791. Dunărea de jos ei o pierduseră încă de la 680, căci aici bulgarii întemeiaseră un imperiu autonom puternic. El a înflorit până pe la anul 800, când maghiarii, împinşi de pecenegi, au năvălit dinspre Basarabia şi s-au aşezat definitiv, parte în Transilvania de astăzi, parte în Panonia, acolo unde Tisa şi Dunărea curg împreună spre sud; a fost ultimul dintre valurile migraţiei popoarelor, dacă nu socotim între acestea şi înaintarea otomană, care a lăsat urme durabile.

Urmându-i pe maghiari, pecenegii, o seminţie turcă, au înaintat înjur de 915, coborând spre Dunăre, iar imperiul lor s-a întins de la gurile Donului până la Olt, care împarte acum Valahia într-o parte răsăriteană şi una apuseană. După ei au venit în timpul secolelor al XI-lea şi al XII-lea seminţiile înrudite cu ei ale cumanilor şi uzilor, care i-au decimat sau cu care s-au contopit. împotriva expediţiilor de jaf 2 d acestui popor sălbatic au intrat din nou în vechea Dacie germanii, de astă dată ca aliaţi ai maghiarilor: la 1140, aşa-numiţii saşi, iar la 1200 Ordinul cavalerilor teutoni; aceştia din urmă însă doar trecător[61], căci impetuozitatea şi succesul cu care s-au desfăşurat împotriva cumanilor, lărgindu-şi pe la 1222 teritoriul spre sud, până la Dunăre, a stârnit invidia regilor Ungariei şi, în jur de 1224, au trebuit să părăsească ţara. Aflaţi deja

61 Vezi despre corelaţia dintre aceste aşezări, Deutsche Vierteljahrsschrift, 1844, 3, pp. 180 şi urm. Despre Ordinul teuton, în special, Engel, Geschichte der Moldau und Walachei [Allgemeine Welthistorie, partea a 49-a, vol. 4), secţiunea I-a, pp. 141 şi urm.

parţial prin chiar aceste evenimente sub influenţa maghiară, ei au fost constrânşi să se supună regilor Ungariei după înfrângerea suferită în 1225, ca aliaţi ai ruşilor, în lupta cu mongolii în Kalka; partea de vest a Cumaniei (Valahia) a trecut de îndată sub administraţia unui ban maghiar în calitate de maregraf.

Către sfârşitul acestui veac, spre 1290, Radu-Negru, un voievod al valahilor, a întemeiat în Transilvania, în zona Făgăraşului, adică pe cursul superior al Oltului, la hotarul stăpânirii sale, statul cunoscut până azi sub numele de Valahia. Se pare că, de la năvălirile barbare, pe acest drum bătut de popoarele Asiei nu mai prosperase siguranţa: acum Radu, prin ordinea pe care o aduce, îi determină probabil pe locuitorii din zonele sigure ale Transilvaniei să se aşeze pe pământurile mai rodnice de la câmpie; cel puţin se relatează lămurit că el, împreună cu întreaga sa casă şi cu o mulţime de popor, printre care sunt numiţi explicit valahi şi saşi, s-a mutat într-acolo şi a întemeiat mai multe oraşe, anume Câmpulung şi Argeş, pe râul cu acelaşi nume; de asemenea, se consideră că el ar fi plantat aici pentru prima oară viţa-de-vie. Graniţa apuseană (şic!] era formată de Brăila şi Şiret; întindere pe care Valahia o are până astăzi[62]. Faptul că acei colonişti erau precumpănitor valahi rezultă pe de-o parte din limba care se vorbeşte şi azi acolo, pe de altă parte din numele ţării. Pe deplin independentă Valahia nu a fost niciodată: mai întâi s-a aflat legată mai mult sau mai puţin strâns de Ungaria, de unde şi numele ei bizantin: Ungroblachia (adică, Valahia ungară); mai apoi de Turcia, din ale cărei lanţuri trece acum treptat în cele ale Rusiei.

În Moldova, ca şi în Valahia, s-au pus bazele unei organizări statornice şi s-a adus o nouă populaţie din

62 Engel, op.cit., p. 59, după o cronică manuscrisă privind acele locuri.

zonele muntoase care, după toate probabilităţile, oferiseră adăpost valahilor. Ca urmare a furtunilor devastatoare venite din răsărit, ţara fusese, dacă nu complet pustiită, totuşi lipsită de o populaţie stabilă: după Otto von Freisingen, ea avea prin 1158 păşuni din belşug, dar niciun fel de pământ cultivat; Leo Vatatzes a aflat-o pe la 1167 complet pustie. Ultimele seminţii asiatice, cele din urmă resturi ale năvălirilor barbare, care cutreierau pe aici, la hotarele civilizaţiei apusene, au fost tătarii nomazi pe care Andrei Lackfl, voievodul Transilvaniei, i-a bătut în 1352 şi i-a constrâns să se întoarcă la Nipru. Ţara era astfel deschisă: cine o lua în stăpânire rămânea în ea. Noii locuitori au venit la fel ca cei despre care relatează o legendă vie referitoare la valea Saanei din Elveţia romandă[63].

Dacă şi aici, la izvoarele Tisei şi ale Moldovei, o povestire pe jumătate legendară[64] are aceeaşi desfăşurare, faptul nu face decât să confirme că în cazul unor împrejurări exterioare identice se petrec lucruri identice. Dragoş, fiul lui Bogdan, un bărbat înţelept şi curajos din neamul valahilor trăitori în Maramureş, pe cursul superior al Tisei, a trecut odată cu tovarăşii săi, urmărind un zimbru peste trecătoarea înaltă a Carpaţilor, Pianina (şic]. Pe acest versant, până atunci necunoscut al muntelui, a dat de o ţară încântătoare, bogată în păşuni, dar nelocuită. O parte din însoţitorii săi s-au lăsat convinşi şi au mers sub conducerea lui într-acolo, la apa Moldovei s-a întemeiat prima aşezare, care a luat numele fluviului şi l-a dat şi noului stat. După Engel, acest eveniment s-a petrecut în anul 1359. Faptul că acei colonizatori au fost valahi rezultă atât din limba lor, cât şi din numele pe care turcii l-au dat

63 Am comunicat-o, alături de altele înrudite, în lucrarea mea Deutsche Colonien in Piemont, Stuttgart, 1842, p. 201.

64 La Engel, op.cit, 2, 104.

ţării: Kara-iflak, neagră, adică Valahia mică, în opoziţie cu Valahia propriu-zisă, mare sau albă (Ak-iflak), deoarece la ei negrul desemnează ceea ce e mic. Nici Moldova n-a izbutit să-şi păstreze statornic independenţa: mai întâi a oscilat între Ungaria şi Polonia, apoi între acestea şi Turcia, până când, odată cu bătălia de la Mohács (1526), supremaţia celei din urmă a hotărât şi aici. E mai bine de un secol, de când Rusia, cu politica ei caracteristică, pe cât de vicleană, pe atât de perseverentă, lucrează cu neîndoienic succes la smulgerea acestui hotar important de la Dunărea de jos din mâna turcilor.

Destinele Daciei aureliene, în care trăiesc de asemenea valahi, nu au fost până aici menţionate, deoarece ele şi-au urmat propriul lor drum. Bulgarii pierduseră, ce-i drept, pe la 900, ţările de la nordul Dunării în favoarea maghiarilor şi a pecenegilor; dar s-au menţinut la sudul acestui fluviu. Deşi Bulgaria a căzut, începând cu 974, sub dominaţie bizantină, se pare că şi-a păstrat în continuare o anumită autonomie. Bulgarii, populaţie mongolă, şi-au schimbat limba cu aceea a slavilor aserviţi; dar, alături de limba acestora, se vorbea şi valaha, motiv pentru care numele de valahi şi de bulgari nu erau în acea vreme riguros deosebite. În lanţul Pindului care separă Macedonia şi Tesalia de Albania s-a păstrat până azi limba valahă şi e foarte probabil că ea se vorbea mai demult până în munţii Haemus şi că ţinea de daco-valaha; posibil ca şi Haemusul, asemenea Pindului, să mai ascundă în zilele noastre vorbitori de valahă. Voi da mai jos descrierea valahilor din Pind, după relatarea, bazată pe propria experienţă, pe care o face unul din cei mai recenţi călători[65] şi voi cita aici doar ceea ce istoriseşte el în

65 Fallmerayer, „Fragmenten aus dem Orient”. Vezi suplimentul la Allgemeine Zeitung din 25 iulie 1844, p. 1651. [Jakob Philip Fallmerayer (1780-1961), scriitor şi istoric austriac – n.t.]

acelaşi loc în legătură cu trecutul glorios al acestor valahi din sud. „Poporul vlahilor, astăzi atât de paşnic şi preocupat doar de muncă şi câştig, nu a fost dintotdeauna însufleţit de un spirit aşa de liniştit şi nici nu a fost înghesuit în aşezările sale actuale din hotarul muntos al Thesaliei apusene. Vlahii tesalieni, precum mai târziu vecinii lor, albanezii, au avut şi ei perioada lor de strălucire şi de măreţie politică, chiar dacă scurtă, dar nu lipsită de însemnătate în epoca bizantină. Pe lângă comunele Vlaho-libado şi Vlaho-jani, existente şi azi prin părţile sudice ale pintenilor munţilor Cambuni, nu departe de Tîrnovo, Ana Comnena numeşte (1082) Exebas un petec vlah din văile muntoase ale Pelionului, la marginea răsăriteană a Tesaliei, iar după Benjamin din Tudela, care a străbătut Grecia în veacul al XII-lea, Zituni (Lamia] era, la sud, oraşul de graniţă şi poarta de intrare în ţara vlahilor. Precum Peloponezul, şi Tesalia Evului Mediu îşi pierduse în limba comună din triunghiul iliric vechiul său nume, fiind cunoscută vreme de câteva secole doar ca *Μεγάλε-Βλαχία*, Vlahia-Mare, spre deosebire de Acamania şi Etolia care se numeau Vlahia-Mică. Gheorghios Pachymeros, istoricul de curte al primului paleolog, Mihail, spune limpede: tesalienii conduşi de Ahile şi numiţi din vechime eleni purtau la vremea sa numele de vlahi-mari. În schimb, Niketas Choniates limitează noţiunea de Vlahia-Mare în principal la inelul muntos şi la zona colinară care domină câmpia, în vreme ce continuă să numească Tesalia suprafaţa centrală locuită de greco-slavii paşnici şi sfioşi. Dar oare nu spune explicit şi numitul rabbi Benjamin că vlahii trăiesc pe munţi şi coboară în regiunea grecilor ca să jefuiască? în ce priveşte sprinteneala, acelaşi călător îi compară cu gazelele; curajul lor războinic e de neînfrânt şi niciun rege nu i-a putut supune. Bărbatul din Tudela a interpretat corect semnele epocii sale, căci la scurtă vreme

după trecerea lui rabbi Benjamin, toţi vlahii din lanţul Pindului şi până sus, în văile Balcanului, s-au ridicat (1186) alături de bulgari şi sub conducerea lui Petru şi Asan, împotriva stăpânirii apăsătoare, necinstite şi corupte a curţii bizantine şi au întemeiat ceea ce s-a numit al doilea imperiu bulgar cu capitala la Veliko-Tîrnovo, pe povârnişul nordic al lanţului Haemus (Balcan). Hotarul sudic al acestui imperiu vlaho-bulgar erau munţii tesalieni şi el avea un conducător independent care se numea mare-vlah, *Μέγα-βλάχος* şi care străluceşte ca atare în cronicile contemporane ale francilor şi bizantinilor". Atât din Fallmerayer. Zadarnic s-au străduit împăraţii bizantini să supună din nou aceste ţări frumoase; ele şi-au păstrat independenţa, dar numai până ce puterea turcească a izbutit să se consolideze. Aşa s-a făcut că statul întemeiat de Asan şi Petru a durat abia ceva mai mult de două sute de ani; în urma bătăliei de la Kossovo (1389), Bulgaria a devenit provincie turcească (1392).

2. Creştinismul

La acest rezumat al evenimentelor exterioare să adăugăm şi câte ceva despre transformările prin care a trecut partea spirituală a popoarelor în chestiune, anume credinţa şi limba.

După cum se ştie, creştinismul s-a împământenit aici încă din epoca goţilor, când, pe la mijlocul veacului al patrulea, limba germană a căpătat prin spiritul nobil şi profund al lui Wulfâla, episcopul goţilor apuseni care trăiau în Moesia, prima traducere a Bibliei şi scrierea propriu-zisă. Când stăpânirea goţilor a fost înlocuită cu aceea a popoarelor barbare care înaintau dinspre Asia, creştinismul a încetat să fie, ce-i drept, credinţa suverană, dar nu şi-a pierdut din cauza asta, în mod cert, orice temei. Căci popoare de felul celor care au stăpânit aici nu sunt nici intolerante, în aşa fel încât să facă presiuni supra

conştiinţelor, şi nici nu sunt puse într-o asemenea situaţie prin forţa instituţiilor lor. Firul dezvoltării creştine care ajunge până în zilele noastre a fost însă înnodat abia de bulgari. împăraţii greci şi-au dat, fireşte, osteneala să îmblânzească prin intermediul unei credinţe comune sălbăticia vecinilor lor. În sfârşit, în 863 sau 864, regele bulgar Bogoris a fost determinat să renege păgânismul. După ce el a izbutit să învingă partida adversă, a silit întreg poporul să se creştineze. Scaunul patriarhal căruia i s-a supus vechea Dacie a fost acela de la Constantinopol. Se pare că ulterior Bogoris şi-a dat seama de ameninţarea pe care această legătură o reprezenta pentru libertatea lui. S-a apropiat atunci de preoţii latini şi i-a alungat, pe cei greci. Photius, patriarhul Constantinopolului, a fost atât de amărât din cauza asta, încât la un sinod pe care l-a convocat în 867 l-a afurisit pe Papă. Un al doilea sinod, recunoscut în mod neînţelept de Roma, a hotărât în 870 ca prerogativele în această problemă să revină Constantinopolului, pe motiv că ţara, răpită de bulgari de la Imperiul grec, nu avusese în momentul anexării ei preoţi latini, ci greci. Astfel, Bulgaria şi Dacia, care pe atunci alcătuiau o unitate, au revenit Bisericii greceşti, căreia îi aparţin şi astăzi. În paranteză fie spus, această discordie a pus prima temelie la schisma celor două Biserici care s-a produs în 1054 printr-o anatemă oficială[66].

De altfel, Bogoris nu era singurul dintre suveranii acestor ţări răsăritene capabil să înţeleagă ce importanţă are pentru destinul statelor alegerea confesiunii. Şi Biserica romană şi-a dat seama în epoci foarte diferite cât de important ar fi fost pentru ea să poată prinde rădăcini

---

66 în ce priveşte istoria acestei convertiri şi a controverselor iscate de ea, am urmat lucrarea lui Gfrörer, Allgemeine Kirchengeschichte, Stuttgart, 1841-1844, în care faptele sunt relatate după izvoare, viu şi detaliat, în voi. 3, pp. 251 şi urm.

pe aceste meleaguri. Dar forţa unor circumstanţe exterioare pare să fi fost aici întotdeauna mai tare decât calculele politice. Încă la vremea lor, Petru şi Asan s-au orientat, după întemeierea Imperiului valaho-bulgar (1186), spre Roma şi au introdus în Biserică ritualul latin; când însă mai târziu Constantinopolul a căzut în mâna latinilor (1204), tânărul stat s-a alăturat din nou confesiunii greceşti spre a pune o stavilă imperiului de la Niceea, adversarul natural al celui bizantin.

Şi în Moldova, la începutul veacului al XIII-lea, creştinismul latin a nutrit speranţa de a se putea împământeni. După ce au fost bătuţi de mongoli (vezi mai sus, p. 40), cumanii au cerut ajutor Ungariei, promiţând să se boteze. Robert, arhiepiscop de Gran, plănuia tocmai o cruciadă, dar Papa l-a descărcat de legământul său cu condiţia de a se ocupa de această convertire. Drept vestitori ai credinţei, el a trimis la acest popor sălbatic pe călugării proaspăt întemeiatului ordin al dominicanilor, iar în 1228 l-a numit pe Theodorich, priorul dominicanilor maghiari, episcop al cumanilor. Dar convertiţi cu mult timp în urmă, valahii din acele locuri nu s-au lepădat de Biserica grecească, iar o încercare de a-i subordona noului episcop pe ceangăi, o seminţie de limbă maghiară, a eşuat; a urmat apoi năvala mongolă de la 1241 şi episcopatul cuman a dispărut. Pe la începutul secolului al XV-lea mai apar câţiva dominicani ca episcopi de Bacău[67], dar e vorba de fenomene cu totul izolate, în aşa fel încât s-ar putea crede că ei n-au fost decât *episcopi in partibus*. Această încercare nereuşită, ca şi episcopatul latin de la Milcov, din Valahia, întemeiat probabil pe la 1374, o implantaţie artificială şi anemică, s-ar zice, dovedeşte că aici confesiunea greacă era de mult consolidată.

După cum s-a văzut mai sus, epoca în care Bogoris s-

67 Engel, Geschichte der Walachei und Moldau., 2, 121.

a convertit este aceea din jurul anului 864. Ce-i drept, la scurtă vreme, pe la 900, ţinuturile de la nord de Dunăre au fost ocupate de maghiari, pecenegi şi cumani; dar, în mod sigur, seminţia subjugată a valahilor nu şi-a pierdut din pricina lor credinţa, cu atât mai mult cu cât aproape concomitent cu bulgarii, creştinaţi de Metodiu şi Chirii, s-au convertit şi ceilalţi slavi. Cam o sută de ani mai târziu, pe la 1.000, le-au urmat şi ungurii exemplul; datorită obiceiurilor sălbatice, existenţei nomade şi a legăturii lor cu hoardele Asiei, pecenegii din Valahia şi cumanii din Moldova nu s-au creştinat decât atunci când au fost siliţi la 1200 de sabia Cavalerilor teutoni, iar la 1225 de spaima mongolilor.

3. Aria lingvistică

Un domeniu spiritual care ne interesează cu precădere aici, deoarece niciun altul nu deţine o importanţă comparabilă pentru formarea popoarelor, este limba. Având în vedere firele încâlcite ale destinului acestor ţinuturi, succesiunea rapidă de seminţii felurite, nu ne putem aştepta să găsim prea multă ordine în limbă, căci popoare care vorbesc idiomuri diferite nu pot fi unite printr-o limbă comună decât dacă un singur neam izbuteşte să domine vreme mai îndelungată şi să-şi impună ca unică propria limbă, graţie unei civilizaţii înalte şi unei vieţi politice ordonate. Ceea ce nu a fost cazul aici. Limbile goţilor, hunilor, avarilor, pecenegilor, cumanilor s-au pierdut, ce-i drept, cu totul; dar dintre cele care s-au păstrat, nici valaha, nici slava, nici maghiara nu a izbutit să le înghită pe celelalte.

Dacă ne întrebăm care este distribuirea în spaţiu a acestora din urmă, atunci harta lingvistică pe care Šafaàik a elaborat-o cu atâta grijă pentru răsăritul Europei[68] arată

68 P.F. Šafařik, Slovanský Zemevéd, Praga, 1842. Cu o plachetă cu text (Slovansky1 Národopis).

că pământul vechii Dacii traiane, cum i-a fost descris perimetrul mai sus, este ocupat în principal de valahi; asemenea unei mari insule, o arie lingvistică valahă se întinde la nordul Dunării de jos, înconjurată la sud şi nord de slavi, la răsărit de slavi şi de Marea Neagră, la apus de slavi şi maghiari. La răsărit e mai întinsă decât Dacia lui Ptolemeu, căci cuprinde şi cea mai mare parte din Basarabia, până la Nistru; în schimb, la vest a trebuit să cedeze maghiarilor o fâşie lată din şesul mănos care se întinde de-a lungul malului inferior al Tisei şi, tot astfel, slavilor ţinutul din jurul cursului inferior al Tisei şi de la Dunăre până la Golumbaci, deci Banatul apusean. În plus, în interiorul acestui perimetru, şi anume în Transilvania, mai sunt zone importante ocupate în parte de maghiari, în parte de germani (saşi). Din 2 056.000 de locuitori pe care îi hrăneşte această ţară, cam 900.000 aparţin neamului valah; maghiarii sunt în număr de 700.000, germanii 250.000; jumătate din restul de 206.000 îl constituie slavii, vin apoi grecii, armenii, evreii, ţiganii. Valahii sunt deci de departe neamul cel mai numeros şi e firesc ca limba lor să domine schimburile şi negoţul[69]. Aşezări omogene au, afară de ei, doar maghiarii şi saşii: primii la marginea de nord, de vest şi de sud a ţării; maghiarii în centru şi spre est (ceangăii); saşii sunt risipiţi în părţile nordice şi sudice ale maghiarilor, dar fără să atingă graniţa nici într-o parte, nici în alta.

---

69 Murgu (comp. supra, „Cuvântul înainte"), p. 101. Necesitatea rezultată de aici i-a determinat pe numeroşi germani din Transilvania să scrie despre limba valahă. De la Molnár din Müllersheim, profesor la Universitatea din Cluj [E vorba de loan Piuariu-Molnar], avem o gramatică germano-valahă (ed. a IlI-a, Sibiu, 1823); de la Andreas Clemens, preot din Braşov, tot aşa, o gramatică (Sibiu, 1836) şi un dicţionar (ed. a Il-a, tot acolo, 1837). Despre acestea şi alte câteva gramatici şi dicţionare, vezi Kopitar, într-un studiu despre limbile albaneză, valahă şi bulgară, în Wiener Jahrbücher, 46, p. 59 şi urm.

O importanţă cu mult mai mică decât aceşti valahi traiani (daco-romani) au valahii aurelieni sau macedoneni. Harta lingvistică a lui Šafaàik indică existenţa slavilor la sud de Dunăre, a grecilor spre ţărmurile Mării Egee, a albanezilor sau arnăuţilor[70] pe malurile adriatice. Harta lui nu trece de latitudinea Constantinopolului, Salonicului (Solunului) şi Autonei (Valonei, situate vizavi de Otranto), motiv pentru care, în munţii care despart Macedonia de Albania, separând limba greacă şi, mai departe spre nord, slava de albaneză, el nu poate să numească decât câteva zone locuite de valahi: Bilista în Albania, San-Marina şi Vlaho-Clisura în munţii care constituie frontiera de vest a Macedoniei. Supărătoare este în această hartă alegerea culorilor, căci pentru valahi este utilizat albastrul deschis, pentru grecii învecinaţi, albastrul închis. O altă informaţie oferă geografia lui Büsching (ediţia 1788, 2, 700), după care în oraşul Moscopolis, situat la o distanţă de patru mile de Ohrida, trăiesc doar locuitori de limbă valahă. Dar aceasta nu este singura, ci este principala aşezare a unui număr important de valahi macedoneni, cărora li se spune cuţovlahi. Nu le place defel numele de ţânţari care li se dă adesea, luându-li-se în derâdere pronunţia. Anume, ei spun ca grecii şi în loc *de ei*, bunăoară cuvântul *cinci* (*quinque*), care a dat ocazia acelei denumiri, se rosteşte *ţinti*. Astfel se repetă aici istoria şibbolet-ului, iar într-o luptă dintre cele două principale neamuri ale valahilor, macedonenii şi-ar pierde viaţa datorită *ţinti*-ului lor precum odinioară, la vadul Iordanului, fii fugari din seminţia lui Efraim s-au

70 Cele două cuvinte sunt sinonime. Tot aşa cum în Ioc de áôeptpós neogrecul îl are pe áőeXcpós, el l-a transformat şi pe AÄßaurijgui Apßavivrigin Apvcfiívqg. De aici turcul şi-a derivat arnaut-ul, ca pe Daud din David. De nenumărate ori apare în valahă r în loc de l. comp. moară, cer, păr, măr, soare, sare, care, tare, porumbe, în locul cuvintelor latine mola, coelum, pilus, malum, sol, sal, qualis, talis, palumbes (Kopitar, op.cit, p. 93).

trădat prin şibboletul lor şi au căzut loviţi de sabia galaaditenilor (Cartea judecătorilor, 12).

În afară de Macedonia, şi Tesalia are populaţie valahă în munţii din Albania. Recent a relatat despre ea Fallmerayer[71]. După el, limba greacă a fost altoită în Tesalia pe populaţia slavă abia de vreo 650 de ani, precum o mlădiţă nobilă pe un puiete sălbatic. Şi el continuă: „Dar o altă parte din vechea populaţie tesaliană, anume neamul vlahilor, şi-a apărat limba şi obiceiurile tradiţionale cu mai multă stăruinţă decât slavii, asimilabili în mare măsură, şi le-a păstrat până în vremurile noastre, în aşa fel încât astăzi există în Tesalia, în afară de elementul turco-albanez şi greco-slav, şi un al treilea, diferit de primele. Vlahii din Tesalia îşi au principalele aşezări pe creasta şi pe versanţii laterali ai Pindului, în văile adânci ale Peneios-ului şi ale afluenţilor săi, acolo unde îi localizează pentru prima oară istoria bizantină a veacului al unsprezecelea. Ei păzesc şi stăpânesc porţile dintre Tesalia şi Albania; iar Metsovo (Arminciu], un oraş de aproximativ 1.000 de case din piatră, ridicat pe creastă, la răspântia unor trecători înguste, ce coboară în direcţii opuse, poate fi socotit principala aşezare a vlahilor tesalieni. Malacasi, Leşiniţa, Kalavites, Kalaki şi Klinovo, cu până la douăzeci de sate, situate în văile Pindului şi la marginea lor, aparţin, de asemenea, acestui popor care, din pricina temperaturilor aspre ale meleagurilor sale, se îndeletniceşte doar firav cu agricultura, în schimb, se ocupă în stil mare, şi cu atât mai eficient, de creşterea vitelor şi de economia alpină, iar prin bogăţia turmelor sale de oi a dobândit importanţă în întreaga Rumelie. Căci la vreme de iarnă, când zăpada acoperă înălţimile munţilor, turme nomade, intrând adânc în interiorul ţinuturilor libere ale Greciei, pasc câmpiile bogate în iarbă ale şesurilor domoale, până când

71 în Fragmentele din Orient, vezi nota 7.

primăvara mână iarăşi, spre vârfurile munţilor, satele de corturi negre ale ciobanilor vlahi migratori. În chibzuinţă, simţ gospodăresc şi industrie, vlahii sunt superiori grecofonilor, tot atât de mult pe cât le sunt îndeobşte inferiori grec o-slavilor în ce priveşte moravurile rafinate, spiritul, şiretenia. În schimb, aceşti ciobani simpli şi grosolani au o îndemânare excepţională în prelucrarea metalelor. Armele şi armurile încrustate cu aur şi argint, pe care le admirăm atâta la arnăuţi şi palicari, provin din atelierele vlahilor, ca şi hainele impermeabile cu glugă, cunoscute în porturile mediteraneene sub numele de capa, *greco* şi *marinaro* şi care pot fi în cea mai mare parte socotite tot produse ale industriei de lână vlahe[72].

Neguţători şi meşteşugari vlahi sunt întâlniţi în toate oraşele Turciei europene, iar dragostea lor de câştig îi duce chiar până în Ungaria şi Austria[73]. Dar că se pricep şi la afaceri cu ridicata, o dovedeşte bogătaşul Şina din Viena, care, dacă nu ne înşelăm, e de obârşie din Klinovo sau dintr-una din localităţile mai sus numite din Pind. Această viaţă peregrină explică şi cunoaşterea generală de

---

72 Potrivit acestor date referitoare la sârguinţa meşteşugărească a valahilor, am fi ispitiţi să vedem la ei urme celtice, căci „îndemânarea eminentă în prelucrarea metalelor”, anume arta încrustării, era proprie şi acelui străvechi popor mediteranean; tot aşa, haina cu glugă era portul său particular. Comp. Dr. Heinrich Schreiber, Die Marcellus schiacht bei Clastidium, Freiburg, 1843, pp. 41-44. O altă caracteristică este firea care îi opune hotărât pe valahi celorlalte popoare din zonă şi, în schimb, îi alătură bretonilor, irlandezilor şi altor populaţii ce păstrează urme celtice. Un principal argument l-ar oferi limba, în momentul în care s-ar putea accepta ipoteza că limba ar fi aparţinut trunchiului celtic.

73 Poate că şi gustul călătoriei să trimită la sângele celtic: precum aici, şi în acele părţi din Alpi în care elementele germanice nu au obţinut supremaţia asupra celor celtice, acasă rămân doar femeile, în vreme ce bărbaţii îşi câştigă pâinea în depărtare. Comp. lucrarea mea, Deutsche Colonien in Piemont, Stuttgart, 1842, pp. 90 şi urm.

către vlahi a limbii neogreceşti, căreia îi aparţin acum şi prin Biserică şi care, după cum se ştie, slujeşte ca mijloc de comunicare şi legătură între feluritele neamuri aşezate de o parte şi de alta a Mării Egee. În schimb, femeile din multe sate nu înţeleg decât vlaha, după cum înainte, pe insula Hydra, nu înţelegeau decât albaneza. Ca munteanul, în genere, nici vlahul plecat printre străini nu îşi poate uita ţara şi foarte adesea, la bătrâneţe, se reîntoarce în Pind cu roadele străduaniei sale de o viaţă, spre a se odihni acolo, în acelaşi pământ cu strămoşii săi.”[74]

Şi în ultimele lucrări pe care le-a publicat despre Tesalia[75], Fallmerayer revine asupra valahilor. „Tesalia, spune el, este mai mult decât oricare altă ţară din monarhia turcească o imagine fidelă a islamului şi a Evangheliei. Islamul, cu fondul său de trufie şi senzualitate, posedă toată savoarea păşunilor verzi şi grase; Evanghelia, în schimb, ca religie a smereniei, a sărăciei, a lipsei şi a luptei interioare permanente a obţinut ca parte de moştenire pretutindeni în Tesalia doar coastele arse de ardezie, fără umbră şi apă, ale ţărmului întins (câmpia tesaliană închisă în formă de căldare). Femeile acestor pământuri aride păzesc casa şi ţes; ca meşteşugari, zilieri, secerători, marinari şi speculanţi, bărbaţii caută pâine şi câştig la şes, în marile oraşe, pe ţărmuri îndepărtate, de unde, cu agoniseala dobândită, se reîntorc, iarna sau la răstimpuri, la vetrele lor triste, dar dragi. Aceste comunităţi sunt sigure, căci nimeni nu le jinduieşte pământul sterp. Dar ele n-au manifestat în mod

---

74 Şi aici găsim suficiente corespondenţe cu popoarele romano-celtice din Alpi, de exemplu, Valea Gressoney care, în ciuda limbii germane a locuitorilor săi, practică obiceiurile pământului. Comp. Deutsche Colonien in Piemont, p. 96.

75 „Fragmente aus Thessalien”, în suplimentul la Allgemeine Zeitung, ianuarie, 1845, p. 20.

special o vitejie şi impetuozitate de durată, nici în vremurile mai noi, nici în cele trecute. Dacă albanezii şi slavii puri, precum bunăoară cei din Cernogorze (muntenegrini), sunt agresivi şi războinici, greco-slavul şi greco-vlahul sunt mai degrabă laşi, răbdători şi temători".

Acelaşi lucru se poate spune şi despre valahii de la nord de Dunăre, în special acolo unde li se opun alte popoare mai numeroase şi de mai mare însemnătate. De aceea nu trebuie să ne mirăm că aria lor lingvistică se micşorează continuu. În Croaţia şi Slovenia, unde pe vremuri erau atât de numeroşi, încât o parte din comitatul Poşeg (Possegiensis comitatus] mai e şi azi numit Vlahia Mică[76], doar izolat se mai vorbeşte valaha; cei mai mulţi, deşi se mai numesc valahi şi sunt numiţi astfel de slavi, s-au rascienizat, după cum se exprimă Murgu (p. 37), adică vorbesc sârbeşte. Tot astfel, Murgu (p. 8, nota 2) spune că în Biserica Albă din Banat (azi în Banatul sârbesc] aproape toţi comercianţii, deşi valahi, şi-au uitat limba maternă şi vorbesc numai sârbeşte. Lucrul e valabil într-o măsură şi mai mare pentru valahii din sud, deoarece ei sunt mai puţin numeroşi şi au devenit, în ce priveşte confesiunea, în întregime dependenţi de lumea greacă, şi aproape total în ce priveşte educaţia şi negoţul.

4. Elementele constitutive ale limbii valahe

Limba valahă, pe care o vedem răspândită peste cea mai mare parte a vechii Dacii şi chiar până departe în jos, spre Grecia, este, la fel ca italiana, franceza, portugheza, spaniola, o fiică a latinei. Scriitori de orientare slavofilă s-au străduit să atenueze această afirmaţie: trimiţând la existenţa a numeroase elemente slave, ei au vrut să dovedească originea slavă a limbii valahe pe care elementele italice nu ar fi făcut decât s-o impurifice. O astfel de afirmaţie se risipeşte fie şi la o examinare

76 Büsching, Erdbeschreibung, 2, 493 (ediţia din 1788).

superficială a structurii valahei. Fireşte, nu se poate nega faptul că, drept urmare a amestecului extraordinar de neamuri care a avut loc pe acele meleaguri, ea foloseşte o mulţime de cuvinte neitalice, anume slave. După Diez[77], abia jumătate din părţile sale componente au rămas latine; rădăcinile celei de a doua părţi trebuie căutate în slavă, albaneză, greacă, germană, maghiară, turcă şi în alte limbi; elementele slave sunt cele mai importante, mai puţin numeroase par să fie cele greceşti, maghiare şi turce, la urmă vin cele germane. Despre influenţa albanezei nu se poate spune nimic precis, deoarece însăşi esenţa acesteia este obscură, în aşa fel încât riscăm adesea să îi atribuim cuvinte pe care, de fapt, ea le-a împrumutat din alte limbi şi mai apoi poate doar le-a deformat.

Dau mai întâi un număr de cuvinte de origine slavă[78]

semnificaţie	valahă		sârbă	rusă
	după Diez	uzual		
Geifer	*bală*	*bale*		

77 Grammatik der romanischen Sprachen. Prima parte, Bonn, 1836, p. 65.

78 Deoarece valahii nu au fost atât de norocoşi încât să aibă un centru spiritual sau civic, ei sunt lipsiţi de ceea ce constituie pentru văz, indirect şi pentru auz, cea mai importantă verigă a limbii, anume o ortografie unitară. Kopitar întocmeşte la p. 72 o listă cu nu mai pufin de 13 moduri diferite de notare a sunetelor. Deoarece nu mă simt chemat să pun capăt acestui haos, am să păstrez ortografia lui Diez – în legătură cu care el dă explicaţii în I, p. 95 – pentru exemplele luate de la el, iar în rest voi urma pe aceea în uz la valahii ungaro-transilvăneni, de pildă după dicţionarul lui Ofner, după dicţionarul lui Clemens, Sibiu, 1837, în măsura în care acesta e scris în alfabet latin, după Murgu etc.

Mist[79]	*bălegă*	*balegârye*		
Balken	*bârnă*			*drevno*
Fabel[80]	*basnă*	*basnă*		*basrya*
Finsternis[81]	*beznă*			*bezdna*[82]
Landstreicher	*bitang*		*bitânshenje*	
Pluscherei	*blasnă*		*blesan*[83]	
Schüssel	*blid*	*blid*		*bijudo*
Bohne[84]	*bob*		*bôb*	
Bojar	*boiar*	*bojier*	*boţiăr*[85]	
reich	*bogát*	*bogat*	*bogat*	
Krankheit[86]	*bolă*	*bolă*	*bol*[87]	

79 în Banat, balegă desemnează excrementele animalului; îngrăşământul e denumit bugluk [?].
80 în Banat, povesta, povesteşte.
81 în Banat, tuneare [?].
82 Prăpastie, hău.
83 Prost.
84 Bob desemnează în Banat mai mult forma şi înseamnă sâmbure; fructul este fasula {faseolus).
85 De ia boljU mai bun, mai mare; comp. cu lat. optimates sau recentul magnates.
86 în Banat, beteag, beteşug.
87 Durere.

Furc he	*br eazdă*	*br azdă*	*bra zka*	
Fur t[88]	*br od*		*bro d*	
Irre reden	*bu rguire*		*buit zânje*	
Pelz	*bu ndă*		*bun da*	

Discutând cuvintele împrumutate din slavă, Diez face o observaţie importantă (I, p. 65) pentru istoria dezvoltării valahei: „În condiţii favorabile, o limbă poate suporta, fără să-şi prejudicieze caracterul, cele mai puternice amestecuri; s-ar zice însă că valaha nu apucase să se cristalizeze bine în momentul în care au pătruns în ea substanţe străine; cât de mult i-au lipsit principiile de asimilare se vede din preluarea prea literală a elementelor străine; sunete slave şi ansambluri întregi de litere s-au înrădăcinat nestăvilit; ultimelor le atribui în special sunetele iniţiale *ml* (*mlădiţă*, srb. *mlădiţa*), mr (*mreajă*, srb. *mrèsha*), *vr* (*vrábie*, srb. *vrăbaţ*, şi *vreme*, srb. *vreme* etc.).

Din greacă sunt împrumutate:

semnificaţie	valahă		greacă	liană	franceză	germană
	du pă Di ez	cu rent				
st ützen	*bă ston*		*βα στάζει V*	*ba stire*	*bâ tir*	

88 La Clemens, trecătoare (trajectorium?).

Fass	*botă*	*bute*	*βούτις.* *βύτις*	*botte*	*botte*	*Butte.* *Bütte*
einsam	ermu31 (?]		*έρημος*	*ermo*		
Schnurrbart	*mustaţă*		*μύσταξ*	*mostaccio*	*mousache*	
hackeri	*să pa*		*σκάπτει ν*	*zappare*	*saper*	
Flotte	*stol*		*στόλος*	*stuolo*		
Hochmuth	*trufie*		*τρυφή*	*truffa*	*truffe*	
sich aufblähn	*trufire*		*τρυφάν*			
folgen	*urmare*	*urmez*	*όσμάσθαι 32*	*forma*)		

În afară de aceste cuvinte care se regăsesc şi în alte limbi romanice, în valahă mai apar şi altele, rezultat al contactelor mai vii cu Grecia:

semnificaţie	valahă		greacă
	după Diez	liniai	
unge säuert	*azimă*		άζυμος
Netz	*ha*		άλιεύειν (a

33	*lău*		pescui)
finden	*aflare*	*aflu*	ἁλφειν, ἁλφάινειν
În *Bann thun*	*afurisire*		ἀφορίζειν
Kirche		*bi serică*	βασιλική
verweichlichter Mann	*bătălău*		βάταλος
Gekröse	*bezărău*		μεσεντέριον ?
zaubern	*bosconire*		βασκαίνειν

31. În Banat, *singur* (*singurus*), ca şi la Clemens.
32. A mirosi, a simţi.
33. La Clemens, *mréjá*.

semnificaţie	valahă		greacă
	du pă Diez	uzual	
Lehrer	*dascăl*	*dascăl*	διδάσκαλος
Zom	*dacă* (?]		δίκε (răzbunare, pedeapsă)
Zom		*mânie*	μανία
Weg	*drum*	*drum*	δρόμος (drum)
Feind	*şman*	*şman*	δυσμενής (duşmănos)
Bild	*Ic*	*Ic*	έικών

	oană	*oană*	
ZeU3t	*şatră*		εξέδρα
Knecht[89] 90	*argat*		εργάτες
wohifeil	*éftin*	*Ieftin*	εύτελής
Mönch	*călugăr*	*călugăr*	καλόσ γέρον (moşneag frumos)
Hütte	*colibă*	*colibă*	καλύβη
Zins	*camătă*		κάματος (muncă)
Ziegel	*cărămidă*	*cărămidă*	κεραμίς
Hinterhaupt	*ceafă*[91]		κεφαλή
Schrank	*chivot*		κιβωτός
Mangel	*lipsă*	*lipsă*	λειψις
bezeugen	*mărturisire*	*mărturisesc*	μαρτυρειν
Mohn	*mac*		μήκων
Schaf	*miel”*[92]		μήλον

89 La Clemens, cort (curtis?).
90 La Clemens, ciocoi [jockey), slugă.
91 La Clemens, cap (caput).
92 Miel desemnează în Banat doar Lamm ; la Schaf se spune oie

Gesc höpf[93]	*pl asmă*		πλάσμα
reic h[94]	*bi as*		πλούσιος
Forts chritte machen	*pr ocopsir e*		προκόπτειν
Vorse hung	*pr ónie*		πρόνοια
beza ubern[95]	*fă rmăcar e*		φαρμακεύειν
Plau dertasche	*fle ură*		φλύαρος
sche nken[96]	*hă răzire*		χαρίζεσθαι
Kleid	*ha ină*	*ai nă*	χλάινε

În valaha sudică (Macedonia, Tesalia), numărul unor astfel de exemple ar fi desigur cu mult mai important.

Din maghiară par să provină următoarele cuvinte[97]

semnificaţie	valahă		maghiară
	după Diez	uzual	

(ovis).

93 La Clemens, sidire.

94 La Clemens, bogat

95 La Clemens, descânt, comp. fr. enchanter (încântare) şl charmer (carminare).

96 La Clemens, dăruesc (de la daturare?).

97 Cu certitudine nu se poate afirma nimic, deoarece maghiara însăşi e alcătuită din elemente diverse.

Siebenbürgen		*Arde al*	*Erdély*[98]
Mehispeise	*balmoş*	*balmoş*[99]	
Kiesel	*beancă*		*békakö*
Gebüsch[100]	*berc*		*berek*
krank[101]	*betég*		*beteg*
Fusseisen	*bicáo*	(?]	*lóbékó*
Richter[102]	*birău*		*biró*
strup pig	*bórzos*		*borzas*
stossen	*bucnire*		*bökni*
Knopf	*bumb*[103]		*gomb*?
ein Gewächsname	*buriánă*		*burián*
Streitkolben	*buşdugan*	*buşdugan*	*buzogány*

Ultimul cuvânt trimite poate la turcă. Tot de acolo

98 De la erdő (pădure), de unde, lat. Transilvania.

99 Clemens traduce cu clătite.

100 La Clemens, Busch [tufiş,tufă] e tradus cu pădure, Wald cu pădurea.

101 La Clemens, bolnav cu boală; dar boală, în orice caz, betejală.

102 în Banat, chinéz, vine de la sl. knesz.

103 La Clemens, bumbul, cu articol enclitic.

provin: *fes* (*rote Mütze*), *hanger* (*Gürtelmesser*), *harambăşă* (*Räuberhauptmann*).

În ce priveşte originea albaneză, deci proto-iliră, Diez se gândeşte la următoarele cuvinte (I, 66):

semnificaţie	valahă	albaneză	sârbă	maghiară
	după Diez			
Pfütze	*baltă*	*baltă*		
vertrauen[104]	*bizuire*	*bes ôing*[105]		
Schermesser	*bricî*	*brişcă*	*brâci*	*beretva*
frohlocken	*bucur are*	*bucură*		
Lippe	*buză*	*buză*		
Würzkrämer	*băcan*	*bacal*	*bacal*	
besonders[106]	*băşea*	*bască*[107]		

În ce priveşte cuvintele de provenienţă germană, Diez le citează (I, 54) pe următoarele:

Qual[108]	*bai*	de la got. *balvjan* (a chinui)

104 La Clemens, cred.
105 Credinţă.
106 La Clemens, ales, osebi, mai vîrtos (magis virtuose).
107 La, cu [sic].
108 La Clemens, chin, muncă.

Band	*bandă*	
Hütte[109]	*bordéai*	*de la bord*?
Borte	*boartă*	
Knevel[110]	*boţ*	*cf.* germ. veche *butzen*
Frosch	*broască*	germ. modernă *Frosch*
	bruncând	*brunnenkresse*
	ciubăr	*zuber*
	danţ	*tanz*
Dost[111]	*dost* (?]	*dost*
	drot	*droht*
blasen	*fluştur are*	*ßüstem*
Zaun	*gard*	În lb. nordice, *gardr* înseamnă stărilor, casă
höhnen[112]	*Îngăna re*	*cf.* germ. veche *geinön*, *ginón* (a căsca, a descuia)
Gans	*gâsc ă*[113]	
Balken	*grindă*	germ. veche *grindil* (grindă, zăvor)

109 Altminteri, colibă, v. p. 22.
110 La Clemens, ghem.
111 O plantă [şovârf, magheran].
112 La Clemens, batjocoresc (de la jocus?).
113 Clemens scrie gâscă.

Grube	*groapă*	got. *grôba*
Graf	*grof*	
Harfe	*harfă*	
Hechel	*hâhelă* (?]	*hechel*
Lade	*ladă*	*Iade*
heilen	*lecuire*	*cf. lekeis* (medic), dacă n-ar trebui să ne gândim la *liquor*
berühmt[114]	*mare*	germ. veche *mări*, de unde *Măr* (ştire, veste, poveste], *Märchen* (basm]
Mulde	*muldă*	
Abschied	*obşit* (?]	
Bett	*pat*	
Vorbild	*pildă*	germ. veche, *pildi*
Blech	*Ptyl*?]	
rauben	*robire*	
Saal	*sală*	
Schiene	*şină*	
zerreissen	*descaerare* (?]	din germ. veche *skerran*, de unde, *scharren* (a scurma] şi *déchirer*

114 La Clemens, gross [mare].

Schlaf	*slab*	la Clemens, *somn*
Geschmack	*smeag* (?]	
Stein	*stan*	la Clemens *petră*, în Banat *piatră*
Stange	*ştangă*	
Storch	*stărc*	
Stieglitz	*stigliţ*	
Scheune	*şură*	germ. de sud – *Scheuer*, germ. veche – *ski ura*
Schürze	*şurţă*	germ. de sud – *Schurz*
Tonne	*toană*	
Trog	*troacă*	În Banat, *valău*
Welle	*val*	

Fratele meu a mai adunat şi alte cuvinte din valaha vorbită în Banat, iar când s-a nimerit să dea peste o expresie de-a noastră, a adăugat-o:

Eingemachtes	*aimoc*
Ausbruch (*wein*)	*aosbut*
Bleistift	*plaivas*
Buchbinder	*buchindär*
Flasche	*flaş n*
Frühstück	*fruştiuc*
Gasterei	*gostie*
Halbe	*halb*

Hirte	*holter*; altminteri *văcar*, *păcurar*
Kirchweih	*chirvai*
Kartoffel	*crumpiri*; şvăbeşte *grumbire* – *cartofi*
Metze	*met*
muss sein	*musai*
Uhrmacher	*ormocăr*; la Clemens, *cearsonicar*
Seidel	*saitlic*
Schanze, Damm	*şanţ*, şi *şanaţ*
Schnepfe	*şnipf*, şi *şnăf*
Stall	*stal*
Strafe	*strof*
Waldschaffer	*voldşofer*
Zettel	*tetulă*

Unde aceste cuvinte au alte sunete decât cele din ortografia limbii noastre literare, e semn că acolo acţionează cert, alături de forţa de asimilare pe care o exercită valaha, asemenea oricărei limbi asupra elementelor împrumutate, şi influenţa diferitelor dialecte pe care le-au adus cu sine oamenii veniţi de pe alte meleaguri. La *drot*, *grof* etc. se recunoaşte tendinţa germanei orientale de a-l transforma prea în o; la *crumpiri*, *pildă*, *obşit* etc. pronunţia dură din acelaşi dialect a lui *g*, *b*, *d*.

O altă cauză pare să stea la baza particularităţii unor cuvinte ca *bardă*, *vardă*, *mied* şi *godsman*. Ca şi *bai*, ele trimit la epoca migraţiei popoarelor: *barda*, *warda*, *medu* sunt forme vechi germanice (gotice) pentru *Barte* (bardă, secure] (din *Hellebarte* (halebardă]), *Warte* (turn de observaţie, donjon] *Met Godsmanâşi* află explicaţia într-un pasaj din *Muspilli*, poemul vechi germanic (din veacul al

optulea), explicaţie care prin semnificaţia sa are şi o funcţie clarificatoare. Referindu-se la lupta care va preceda sfârşitul lumii, poetul spune:

doh winit des vilo gotmanne, daz Hellas în demo wige arwartit werde.

Ţinând seama de semnificaţia cuvântului valah *godsman*, putem traduce fără îndoială astfel:

Dar mulţi dintre părinţi cred că în luptă Ilie va fi rănit.

Puţin mai înainte, poetul i-a numit pe aceiaşi învăţători *weroltrechtwâson*, adică drepţii lumii, înţelepţii lumii.

Faptul că valaha posedă doar un număr atât de mic de aser enea cuvinte germane străvechi oricare din limbile romanice are mai multe – e de înţeles, dacă ne gândim că influenţa pe care goţii ar fi putut s-o exercite aici va fi fost mai apoi temeinic stârpită de mulţimea popoarelor năvălitoare.

De la examinarea numeroaselor elemente străine ale valahei, mă voi întoarce acum spre cele romanice. Ele dovedesc că nu poate fi pusă la îndoială originea latină a valahei, nu doar pentru că ele sunt ca număr cel puţin echivalente cu totalitatea celor împrumutate, ci şi pentru că sunt tocmai acelea care denumesc noţiunile cele mai importante, legate de viaţa cotidiană; cele pe care le putem considera indispensabile, nucleul însuşi al limbii, şi care depun oriunde cea mai validă mărturie cu privire la originea unei limbii. Ele sunt grupate mai jos după înrudirile lor interioare[115].

Dumnezeu şi creaţia

Got		
t	*zeu*	*Deus*

115 La baza acestor grupări se află listele întocmite de Murgu, pp. 50 şi urm.

Mensch	*omul*	homo
Himmel	*cer*	*coelum*
Mond	*lună*	*luna*
Berg	*munte*	*mont*
Boden	*pământ*	*pavimentum*
Wasser	*apă*	*aqua*
See	*lac*	*lacus*
Meer	*mare*	*mare*
Ufer	*râpă*	*rippa*
Bach	*râu*	*rivus*
Welle	*undă*	*unda*
Feuer	*foc*	*focus*, it. *fuoco*, în *feu*
Rauch	*fum*	*fumus*
Dampf	*abur*	*vapor*
Funke	*scântei*	*scintilla*
Licht	*lumină*	*lumen*
Schatten	*umbră*	*umbra*
Wind	*vânt*	*ventus*

d

Blit *fulger* *fulgur*

z

Diviziuni ale timpului

Frü *primăv*

hling *ară* *primum vor*

So *vară* *vor*

mmer (*secundum*)

Her *toamnă* *au-tumnus*

bst

Win *Iarnă* (*tempus hib*

ter *– jernum*

mor *mâine* *mane*

gen

Mit *miază* *media dies*

tag *zi*

Abe

nd *seară* *sera*

Mit *miezul*

ternacht *nopţii* *medinod*

Tag *zi* *dies*

Woc *săptăm* *septimana*

he *ână* (gr. *hebdomas*)

Mo *meş,* *mens* *is,*

nat *lună* *luna*

Jahr *an* *annus*

Stu *oră* *hora*

nde

Min *minut* *minutum*

ute

Zeit *timp* *tempus*

Mit *prânz* *prandium*

tagsmahl

Abendessen *cină* *coena*

Plante

Gras	*Iarbă*	*herba*
Blume	*floare*	*flor*
Blatt	*foaie*	*folium*
Klee	*trifoliu*	*trifolium*
Baum	*arbore*	*arbor*
Buche	*fag*	*fagus*
Esche	*frasin6*	*fraxinus*
Nussbaum	*nuc*	*nucus*
Birnbaum	*păr*	*pirus*
Zwetschgenbaum	*pru n*	*prunus*

Animale de casă

Ochs	*bou*	*bovis*
Kuh	*vaca*	*vaca*
Pferd	*cal*	*caballus*
Schwein	*porc*	*porcus*

hwein *cus*

Sc *oaie* *ovi*

haf *s*

Zie *cap*

ge *capra* *ra*

Bo *Ied* *hoe*

ck *dus*

Hu *căne-* *can*

nd *le* *iş*

He *găină* *gall*

rme *ina*

Alimente

pâne[116] *pa*

Brot [117] *nis*

Fleis *ca*

ch *carne* *rn*

Milc *lapte* *la*

h *ct*

Kuch *plăcintă* *pl*

en *acenta*

Hüls *legume* *le*

enfrüchte *gumea*

Lins *linte* *le*

e *nt*

Bohn *fasole* *fa*

e *seolus*

Metale

au

Gold *aur* *rum*

Silbe *argint* *ar*

---

116 In Banat, fraptie cu p în loc de k, ca piept din pectus. T stă pentru s, căci fraxinus ar trebui de fapt scris fracsinus.

117 La Clemens, pită, alături de pâine.

r		*gentum*	
			ferr
	Eisen	*ßei*	*um*
	Blei	*plumb*	*plu*
			mbum
		Locuinţă şi unelte	
			cas
	Haus	*casă*	*a*
	Fenste		*fen*
r		*fereastră*	*estra*
	Wand	*perete*	*par*
			ié t
	Tisch	*masă*	*me*
			nsa
	Tischt	*masai*	(?]
uch			*mensual*
			e
			sca
	Stuhl	*scaun*	*mnum*
			sec
	Beil	*secure*	*uris*
	Waffe	*arme*	*ar*
n			*ma*
		Rudenie	
			par
	Vater	*părinte*	*ens*[118]
	Brude	*frate*	*frát*
r			*er*
	Schwe		*sor*
ster		*soră*	*or*
			filiu
	Sohn	*fiu*	*s*

118 Mutter este maică, mamă.

Tochter	*fiică*	*ßliar*	
Schwager	*cumnat*	*cognatus*	
Cheim	*unchi-ul*	*avunculus*	
Tante	*mătuşă*	*amita* (?)	
Schwieger	*socru*	*socrus*	
Schwiegersohn	*ginere-le*	*gener*	
Schwiegertochter	*noră*	*nurus*	

Părţi ale corpului

Kopf	*cap*	*caput*
Gesicht	*faţă*	*faces*
Stirne	*frunte*	*frontnas*
Nase	*nas*	*us*
Auge	*ochi-ul*	*oculus*
Zahn	*dinte*	*dent*
Zahnfleisch	*gingie*	*gingiva*
Bart	*barbă*	*barba*
Nacken	*cerbice*	*cervic*

Schulter	*umăr*		*humer*
Brust	*piept*	*tus*	*pectus*
Rippe	*coastă*		*costa*
Hand	*mână*	*manus*	
Finger			*deget digitus*
Nagel	*unghie*	*unguis*	
Haut	*pele*	*pellis*	
Fleisch	*carne*	*carn*	
Bein	*os*	*oss*	

Probe de limbă alcătuite din propoziţii legate logic sprijină afirmaţia că valaha este precumpănitor romanică. Trimit în această privinţă la parabola fiului risipitor, pe care Kopitar (*Wiener Jahrbücher*, 46, 99 şi urm.) o citează mai întâi în daco-valahă, apoi în macedo-valahă.

O altă dovadă sunt următoarele fragmente de cântece care se găsesc, de asemenea, la Murgu (p. 53) şi care, după cum spune el, „sunt luate din gura poporului de rând”. În vreme ce locuitorii de la şes şi din oraşe s-au înstrăinat de mult de limba şi, în genere, de obiceiurile străvechi, poporul de jos, mai cu seamă din ţinuturi izolate, le rămâne acestora multă vreme credincios, oferind astfel, pe de-o parte, un sprijin pentru cunoaşterea trecutului îndepărtat, pe de alta, celor lucizi din păturile de sus un îndreptar luminos care să-i scoată din rătăcire şi să-i readucă pe drumul drept. Puritatea acestor strofe, şi deci, aceea a limbii vorbite de oamenii de rând, reiese din faptul

că Murgu le-a putut însoţi de traducerea lor literală în latină. Deoarece, indiferent de valoarea pe care o au pentru problema noastră, ele pot oferi o lectură plăcută, le-am adăugat, în vederea celor care nu cunosc niciuna din aceste două limbi, traducerea corespunzătoare în germană.

I.

De monte în vallem venio.
În vallem venio, ad rivum lenem.
Ut ipsius aqua praeclara.

De pe munte în vale vin în vale vin, la râul lin.
Ca eu apa lui prea clară Limpede şi bunişoară Setea lungă să mi-o stingă care nu puteam s-o frâng.
Vadul nu era în cale.
Ci în laturi mai la vale;
Setea mână, m-apasă foarte Pieptu-mi strânge până la moarte. Inimos culeg virtutea şi pre cale pururea.
Ce-ntre pietre-n jos ducea.
Repede curând ating Locu unde setea-mi sting.
Inima-mi stâmpărând şi viaţa-mi integrând etc.

Limpida et satis bona Sitim longam extinguam.
Qualem non poteram frângere. *Vadum non erai în caile*.
Sed ad latus mag is în văile;
Sitis monet, urget *fortiter*.
Pectus mihi strâng it usque ad mortem. *Animosus collegi vires Et per callem porro*.
Quae intra petras deorsum ducebat, Rapido currendo attigi Locum, ubi sitim axstinxi.
Animum mihi extemperando Et uitam integrando.

În germană:

Vom Berge komm ich ins Tal.

Ins Tal, komm ich, an den sanften Bach, Auf dass mit seinem trefflichen Wasser, Seinem klaren, wohischmeckenden.

Den langen Durst ich lösche.

Den ich nicht konnte *besiegen.*

Wasser *war nicht am Wege.*

Wohl aber seitwärts mehr im Tale;

Der Durst mahnt, drängt gewaltig Presst mir die Brust zum Tode.

Mutig sammelt ich meine Kräfie.

Und auf dem Pfade fort und fort.

(*Der zwischen Felsen abwärts führte*)

Eilig laufend, erreicht ich

Den Ori wo den Durst ich löschte.

Den Mut mir erfrischend.

Und das Leben erquickend.

II.

Bela în larga vale îmbla, Iarba verde lin călca; Cânta şi cântând plângea, Că toţi munţii răsuna.

Ea în genunchi se punea, Ochii în sus îndrepta, Iată, ce vorbe făcea: Doamne, Doamne, bune Doamne etc.

Puella în larga văile ambulabat, Herba vindem leniter calcabat; Cantabat, et cantando plângebat,

Ut omnes monies resonarent Ilia în genua se ponebat.

Oculos sursum dirigebat.

Ecce, şic verba faciebat:

Domine, Domine, bone Domine.

În germană:

Ein Mädehen wandelt im *weiten Tal.*

Trai mit weichen Tritten das grüne Gras; *Sang und klagte sângend*.

Se dass alle Berge widerhallten.

Sie warf sich auf die Knien.

Die Augen wand te sie nach oben;

Sieh, se ertönten ihre Worte:

Herr, *Herr*, *guter Herr*!

m.

Nucus, fagus, fraxinus Multum certant inter se.

Nucu, fagu, frasinu Mult se ceartă între sine. Nuce, zice frasinu.

Cine vine, nuci culege, Culegând şi ramuri frânge: Vai dar de pielea ta!

Dar tu, fage, al meu vecine, Ce voi spune în mintea mea? Multe fiare săturaşi.

Dar prea bine nu umblaşi; Când s- au geru apropiat la pământ te-au şi culcat.

Şi în foc te-au aruncat etc.

Nuce, *dixit frasinus*.

Quiquis venit, nuces legit, Colligendo ramos frangit:

Vae itaque pelli tuae!

At tu fage, mi vicine.

Quae exponam mente tene? *Multas feras saturasti*.

At haud bene ambulasti:

Quum gelu appropinquat.

Ad pavimentum te deculcant, Adfocum projiciunt (*averruncat*).

În germană:

Nussbaum, Buche und Esche Stritten heftig

miteinander.

Nussbaum, sagte die Esche.

Wer kommt, sammelt deiner Nüsse.

Zerbricht beim Sammeln deine Zweige:

Also weh deiner Haut!

Aber du Buche, meine Nachbarin.

Was soll ich în meinen Gedanken din auseinandersetzen?

Viele Tiere hast du gesättigt.

Aber doch hast du din kein gutes Loos bereitet:

Wenn der Frost kommt.

Fällt man dich zu boden.

Wiră dich ins Feuer.

Din păcate, acestea nu sunt decât fragmente: cititorul să mai îngăduie citarea completă a câtorva cântece comunicate binevoitor, în vederea lucrării noastre, de domnul Fridolin Nunny, angajat în localitatea minieră Oraviţa. În ce priveşte primul cântec, domnul Nunny ne asigură că e neîndoielnic popular, cules din gura muntenilor; despre al doilea nu ne-a spus decât că are unele expresii care ţin mai mult de dialectul din Valahia propriu-zisă; al treilea este dintr-o foaie care apare în Transilvania; chiar dacă nu poate fi considerat în mod sigur popular, el are totuşi o bază folclorică.

Deoarece aceste cântece nu au fost consemnate cu aceeaşi intenţie ca fragmentele precedente, în ele se pot vedea şi unele elemente neromanice. Dar numărul relativ mic al acestora, în piese la a căror notare nu au existat scrupule legate de puritatea limbii, nu face decât să întărească, o dată în plus, afirmaţia privind originea romană a valahei.

IV. Fiica muntelui *Die Tochter des Gebirges*

Nu ştiu de ce *Ich weiss nicht*, luarum mir *woget, Die*

mă zbocoteşte
Pieptul neîncetat. *aufhören*;

Ce e asta că *Was ist's, dass ich auch des Nachts*
şi noaptea N-am *ßnde im Bette*?
odihnă-n pat?

Deşi suflă
vântu rece Peste
munte sus.

Deşi peste *Ob auch went ein kalter Wind Übe*
bradul verde Des *droben Ob auch auf die grüne Tanne Dicht*
omăt stă pus. *gelegt ist*.

De căldura
ce din pieptu-mi
Stau să mă *Wegen der Glut în meinem Busen Schie*
topesc: *ich*:

Nu mă *Ich kühle mich nicht, ob auch mit Wass*
stâmpăr, şi cu apă *oft ich mich besprenge*.
Oricât mă
stropesc.

De văz două
păsărele, Cum se
gugulesc. *Wenn ich zwei Vöglein sehe. Wie*

Prin acestor *Schnäbeln, Derselben volle Seeligkeit Betrüb*
fericire Numai mă
mâhnesc.

De răsună
clopotele-n Codrul *Wenn die Glöckehen schallen d*
cel umbrit. *schattigen Wald*.

Alor sunet *Ihr Klingen scheint, als* säng *es mir V*
par că-mi cântă *Geliebten*
De al meu iubit.

Cald şi rece *Heiss und kalt fühl ich mich, Mir fiebe*
eu simţesc Trupul *Und meine Augen, gegen Willen, Senken sich*
fioros.

Ş-ochii mei şi fără voie, Mi se pleacă-n jos.

Cine, Doamne, va să-mi spule Ce io pătimesc?

Cine leacuri*erleide*? va să-mi deie, Să mă mântuiesc? *rette*?

V. împărţirea florilor

Florilor, o florilor.
Din livadă răsărite!
Fiicele naturii.

Cu culori podobite.
Cu culori din cele frumoase, Cu culorile soarelui.
Galben, verde şi roşietic.
Cu vânătul ceriului:
Dintr-a tuturor curună Dau la toată fata una.

Ochii blânzi, şi gura cea senină, Râsuri dulci şi păsuire lină
Te-mpodobesc, o, drăgăstoasă Flora!
Pentru aceea îţi dau vioreaua. Rujă, rujă, cum eşti plină tu de foc
Da’ o stăpână-ţi găsesc pe loc: Primeşte dară, dragă Ileana, Ştiu că focu te-arde sub năframă.

Wer, o Herr (Gott), will mir erkläre
Wer wird mir Heilmittel reichen, Dam

Die Ve
Blumen
Blumen, o
Dem
entsprossen!
Töchter d

sc

So
rö

Hi

Ma
sa
(*D*
un
o l

Maria, inimioara ta aşa e de curată.

Ca şi rouă de pe iarbă aşezată! Singură eşti o floare fără spin, Dulce, care de neştire Umple piepturi cu uimire: Darul tău e un crin.

Care când se dezbumbeşte Toată firea veseleşte.

VI. Nu mă uita

Ziua, ceasul despărţirii,(*des*), însemnat cu mâna ta, L-am aflat cu întristare: Dar te rog: nu mă uita!

Şi de-ai fi tu fie unde Soarta a te va arunca, Socoteşte că ţi-s prieten, şi te rog: nu mă uita!

Gata sunt paharul morţii Pentru tine a-l gusta;

Vergiss mein nicht

Tag (*der*), *Stunde*

Gezeichnet mit Ha

Sie hab *ich gefunde*

Doch dich bitte: *nicht mi*

Und dass seist

Schicksal (*das*) *dich*

Denke, *dass* (*ich*) *din bin*

Und dich bitte: *nich*

Bereit bin Kelch (*de*

Für dich ihn kosten;

Nu cer altă răsplătire,
Dar te rog: nu mă uita!
Luna e lumina lunii.
Dar tu eşti lumina mea; Zic la lună să s-ascundă, Dară ţie: nu mă uita!

Nicht begehr *ich andren L*
bitte: *nicht mich vergiss*!
Mond (*der*) *ist* (*das*) *Licht* (*de*
Aber du bist Licht meines;
Sag ich zum Mond, *dass* (*e*
Doch zu din: *nicht mich vergiss*!

În cazul acestei comparări a valahei cu latina, un lucru nu trebuie trecut sub tăcere căci ar arunca o umbră de incorectitudine asupra întregii aserţiuni. E vorba anume de faptul că ortografia utilizată aici se sprijină pe principiul celei franceze: se orientează mai degrabă după originea cuvintelor şi mai puţin după felul în care ele sună astăzi; deci, după modul de scriere latinesc, scop în care se iau în sprijin tot felul de semne, liniuţe şi puncte. De pildă, se scrie *sépte*, *morte*, dar se pronunţă şi ca în germană *sch*; e şi o ca *eá*, *oá*. Apoi e şi *g* sunt înainte de *i* şi *e* înmuiate ca în italiană; e pronunţat ca în franceză; *q* sună ca *tsch* din germană; *g* şi *ţ* ca z-ul german; la fel *d* ca z, dar mai moale, după pronunţia maghiară sau franceză. Caracteristică este şi punerea de virgule deasupra vocalelor. Se scrie, din raţiuni de derivare, *cădere*, *véntu*, *virtute*, *rotundu*, *adu nou*; dar virguliţa de deasupra vocalelor *a*, *e*, *i*, *o*, a indică faptul că toate aceste vocale sună la fel, anume ca acea vocală estompată pe care o are engl. *but* sau e-ul din germ. *Vater*, pe care Diez o notează cu *e*, Schmeller şi Rapp printr-un e răsturnat (9), botezat de acesta din urmă „sunet primordial”[119]. Sunetul *u* notat la sfârşitul cuvintelor joacă acelaşi rol ca e-ul din franceză: nu se pronunţă deloc, are doar o semnificaţie etimologică. Dacă s-ar pune în locul acestei scrieri artificiale una

119 în Physiologie der Sprache, Stuttgart, 1836, I, p. 20. Citez aici această lucrare căci, în ciuda unor pasaje rebarbative, ea este indispensabilă pentru oricine vrea să pătrundă esenţa limbii.

naturală, adică una care să redea doar sunetul, reflexul latinei ar dispărea, ce-i drept, pentru ochi, dar înrudirea, singura care contează aici, nu ar exista mai puţin; valahii au păstrat, bunăoară, pentru Tor cuvântul latin *porta*, indiferent dacă, de dragul derivării, îl scriu *porta* sau, potrivit pronunţiei, *poartă*.

O altă caracteristică a valahei ce se cere subliniată este că ea are o vechime mai mare decât celelalte idiomuri romanice. Ca o consecinţă a izolării sale de acestea, ea a rămas în urma lor în ce priveşte dezvoltarea elementelor sale romanice, oarecum ca germana din Elveţia, care din aceeaşi cauză a păstrat caractere dispărute în Germania încă din secolul al XV-lea; sau ca limba slavilor din Lausitz care, din pricina insularităţii sale în raport de ceilalţi slavi, ori ca rusa sau sârba care, din cauza depărtării faţă de circulaţia internaţională, sunt mai puţin cizelate decât restul limbilor slave.

La sfârşit, Murgu întocmeşte (p. 36) o listă de noţiuni care în valahă, spre deosebire de italiană, sunt desemnate prin aceleaşi cuvinte ca în latină:

semnificaţie	latină	valahă	Italiană
Haupt	*capul*	*cap*	*testa*
Milz	*spien*	*splină*	*milza*
Tisch	*mensa*	*masă*	*tavola*
stehlen	*furori*	*fiecare*	*rubare*
gehen	*ambulari*	*umblare*	*andare*
verstehen	*Intelligere*	*Înţelegere*	*Intendere*

jagen	*vena ri*	*văna re*	*cacci are*
Kot	*lutu m*	*lut*	*fango*
Hülse nfrucht	*leg umeri*	*legu mă*	*gusci o*

Kopitar (p. 85) şi Diez (p. 64) atrag atenţia şi asupra altor cuvinte. Primul citează *alb* (*albuş*), *întrebă* (*interrogo*), *rugă* (*rogo*), *socru* (socer), *berbece* (*vervex*), *vorbă* (*verbum*). Întrebându-se care este cauza pentru care limbile romanice mai noi evită *verbum*, înlocuindu-l cu *parabola* (fr. *parole*), A.W. Schlegel află răspunsul în sensul teologic secundar al primului cuvânt; această supoziţie se confirmă prin faptul că la valahi s-a păstrat *verbum*. Ţinând de Biserica grecească, ei trebuiau să respecte sacralitatea doar a topos-ului şi astfel puteau, netulburaţi, să-l folosească pe *verbum* în viaţa de fiecare zi. La rându-i, observaţia lui Diez sună după cum urmează: „instituţia romană a armatei a lăsat câteva urme curioase în valahă: noţiunea *alt* e desemnată prin *bătrân* (*veteranus*), *Gefährte* prin *fărtat* (*foederatus*, cred)”.

În plus, el mai adaugă câteva cuvinte latine care nu s-au păstrat decât în valahă: *adăugare* (*vermehren*), *cadă* (*Fass*) [120], *lăut* (*gewaschen*, dar şi în italiană *lauto prächtig* (măreţ, splendid]), *Ungere decken*), *ningere* (*schneien*), *sau* (*oder*, lat. *seu*), *ud* (*feucht*).

Faima de vetustitate romană, pricină pentru care Kopitar numeşte valaha (*Wiener Jahrbücher*, 46, 75) cea mai bătrână fiică a latinei, ea o împarte cu aşa numita retoromană din Graubünden, care în ţinuturile renane se numeşte *romanisch*, iar în Engadin, *ladin*. Separată de Italia prin Alpi şi prin legătura cantonală, aceasta a rămas atât de în urmă faţă de evoluţia generală a limbilor

120 în Banat, la Fass se spune vas. Iar cadă înseamnă Bottich.

romanice, încât seamănă cu cea mai arhaică limbă literară romanică tot aşa ca germana elveţiană cu germana veche. De aceea, e foarte apropiată de vechea provensală, prima dintre limbile romanice cultivate; şi se povesteşte despre doi catalani care, călătorind prin Graubünden, au rămas foarte uimiţi constatând că sunt înţeleşi de locuitori şi că, la rândul lor, înţeleg limba autohtonă[121].

Un caz absolut asemănător istoriseşte Murgu (nota de la p. 70): „Nu de mult vorbeam cu un cunoscut valah în prezenţa câtorva persoane pe care nu le cunoşteam. Una dintre acestea s-a sculat şi a întrebat unde i-am învăţat limba maternă. I-am răspuns că noi vorbim în limba valahă; la care a zis că nu cunoaşte numele acestei limbi, dar că o înţelege, căci nu se deosebeşte cu nimic de cea ladină din Elveţia".

5. *Originea valahei*

Dacă potrivit celor examinate până acum considerăm limba valahilor drept o soră bună, fie şi coruptă, a nobilelor limbi romanice din vestul continentului nostru, atunci întrebarea care se pune este cum a ajuns ea acolo şi cum s-a păstrat pe o suprafaţă atât de întinsă, bântuită secole de-a rândul de furtuni.

Stăpânirea romană a durat relativ puţin, cam 160 de ani; totuşi limba Romei a dominat în acest interval de timp, ba chiar s-a menţinut într-o măsură importantă până în zilele noastre, în ciuda afluenţei puternice a unui număr atât de mare de popoare. Primul dintre aceste fenomene izbitoare a fost explicat prin aceea că romanii au găsit ţara pustie, de unde, firesc, concluzia că limba lor a fost dominantă. S-a dovedit mai sus inconsistenţa unei astfel de presupuneri; în mod sigur trebuie să acceptăm ideea că

121 Joseph Planta, Geschichte der romanischen (Bündner) Sprache, [conferinţă] citită la Societatea regală de ştiinţe din Londra, în 10 nov. 1774 ; Chur, 1776, 58 pp.

valaha s-a format exact ca spaniola, franceza, retoromana, anume prin faptul că autohtonii învinşi au fost obligaţi să înveţe limba învingătorilor.

În această mare operaţie de înlocuire a limbilor locale cu propria limbă, Roma s-a văzut sprijinită de completa inferioritate culturală a popoarelor cucerite. Idiomurile acestora nu evoluaseră către expresia scrisă şi latina le-a biruit uşor, căci în calitate de limbă a poporului dominant, mai cultivat, ea i-a ademenit de două ori pe barbari s-o adopte, o dată ce trufia acestora a fost înfrântă. Dintre popoarele învinse, unul singur a fost superior învingătorilor, anume grecii, şi tocmai de aceea ei sunt excepţia de la regulă: şi-au păstrat limba a cărei supremaţie s-a menţinut chiar departe, spre interiorul Asiei, până ce alţi năvălitori de pe glob au înlocuit-o ca fiind receptaculul unei credinţe vrăjmaşe. După cum greaca era în Asia limba negoţului şi a culturii, la fel era şi latina în partea superioară a triunghiului ilir. Dintre limbile acestei emisfere a lumii, niciuna nu era mai potrivită pentru acest scop, sau mai degrabă doar ea era. Aşa s-a întâmplat în nordul Italiei, în Raetia, Galia şi Britania, unde celtă autohtonă a trebuit să cedeze terenul; tot aşa în Spania, unde aceeaşi soartă a avut-o iberica; la fel aici, în ce priveşte ilira. Dar niciuna din aceste limbi nu a fost complet distrusă: în zona muntoasă a Scoţiei, în Irlanda, Wales şi Bretania, celtă trăieşte şi astăzi; în regiunile basce, iberica; în Albania, ilira. Cauza acestor fenomene atât de distanţate în spaţiu, dar atât de înrudite între ele, trebuie căutată în faptul că în regiuni izolate se face mai puţin simţită nevoia unei limbi de cultură şi de circulaţie.

De altfel, politica romană nu s-a mulţumit să lase să acţioneze de la sine acele cauze active ale răspândirii limbii naţionale: ci le-a ajutat masiv prin dispoziţii bine cumpănite. Sfântul Augustin spune de aceea explicit: „Sub

aparenţa alianţei frăţeşti, oraşul dominant a impus popoarelor aservite nu doar jugul, ci şi limba sa”[122]. Zonele locuibile cele mai importante au fost ocupate de coloni romani, o reţea de şosele ingenios construită lega diferitele părţi într-un întreg, care învăţa cumva abia acum să se cunoască; administraţia şi justiţia erau peste tot romane: nu doar potrivit spiritului, ci şi limbii. Astfel Roma dădea „diferitelor popoare ale imperiului său o patrie, lărgea cercul oraşului la acela al lumii”[123].

Abstracţie făcând de mulţimea factorilor care au concurat aici, rămâne totuşi uimitor că latina s-a putut înrădăcina astfel într-o zonă periferică, în decurs de numai 160 de ani, dacă nu cumva această influenţă a durat într-adevăr mai mult. În definitiv, stăpânirea romană se întinsese pe aci, aşa cum am arătat la început, încă din secolul al III-lea înainte de Cristos. Când, în fine, în anul 106 după Cristos, Dacia a fost, la rându-i, supusă, pentru locuitorii ei, latina nu mai era de mult, datorită relaţiei lor cu Iliria şi Moesia vecine, o limbă necunoscută; drumul acesteia era deschis. După retragerea stăpânirii romane, pentru ca latina să fi fost stârpită, ar fi trebuit să intre în joc cu totul alţi bărbaţi de stat decât aceia dintre goţii, hunii, slavii, bulgarii, avarii, ungurii, cumanii şi turcii pe care soarta i-a adus pe aceste meleaguri.

Când se afirmă că dacii şi-au schimbat limba cu latina, asta nu înseamnă că ei au învăţat să vorbească precum Traian sau Tacit. La toate popoarele care au

122 Data est opera ut civitas imperiosa non solum jugum, verum etiam linguam suam domitis gentibus per speciem societatis imponeret [„S-a încercat ca cetatea stăpânitoare să-şi impună nu numai jugul, ci şi propria limbă neamurilor supuse, invocând întreţinerea relaţiilor”] – De civitate Dei, 19, 19.

123 Fecerunt pátriám diversis gentibus unam; Urbemfecerunt, quod prius orbis erat [„Au făcut o singură patrie din felurite neamuri ; / Din întregul pământ au făcut o Romă”].

elaborat o limbă literară pe baza materialului brut al propriei lor limbi populare apare prin însuşi acest fapt o opoziţie între păturile de sus şi cele de jos, între scriere şi viaţă. Astfel şi la Roma, mulţimea vorbea în mod sigur altfel decât vorbeau oamenii cultivaţi şi cărţile. Iar diferenţa creştea pe măsură ce ne îndepărtăm de Roma: acesta este sensul expresiei limbă ţărănească (*lingua rustica*), opusă limbii citadine şi livreşti. Fireşte, în diferitele părţi ale imperiului limba poporului era cu totul alta. În sudul Italiei s-a exercitat fără îndoială influenţa limbii greceşti; latina spaniolilor era sigur impregnată de elemente şi particularităţi iberice; în Italia de nord, în Provenţa, în Galia, de elemente celte. Deoarece coloniştii aduşi de Traian în Dacia afluaseră din întregul imperiu, e de presupus că străvalaha va fi fost o limbă foarte amestecată. La asta s-a adăugat contribuţia autohtonilor. Ca şi grecii mai sus pomeniţi, ca iberii şi celţii, şi dacii, în ce-i priveşte, au dat culoare limbii care le fusese impusă.

Un fapt vrednic de toată atenţia aduce în discuţie Kopitar[124]. După părerea lui, pentru care pledează multe, albaneza ar fi un ultim vestigiu al vechii limbi traco-ilire, la fel ca valeza din Bretania în raport de celtă galică. Dacă această albaneză ar fi fost suficient de bine cercetată de lingvistica comparată, atunci s-ar putea eventual depista şi în valahă unele vestigii ale vechii limbi autohtone. Din păcate, Kopitar se limitează la o singură urmă. Anume, valaha foloseşte, asemenea celorlalte limbi romanice, pronumele *iile* ca articol, dar acesta nu este antepus, ci postpus substantivului, de exemplu, *Mensch* se spune în valaha sudică om-Iu, în cea nordică om-ul. Tot aşa, domn (Herr) se transformă în domnul (*der Herr*), *domnului* (*dem Herrn*), domni-i (*die Herrn*), domni*lor* (*der Hernı́*); din doamnă (*Herrin*) derivă doamn-ei (*der Herrin*), doamne-le

124 Wiener Jahrbücher, nr. 46, pp. 77, 85.

(*die Herrinnen*), doamnelor (*den Herrinnen*). Alte exemple sunt: iată-l şi părinte-le (ambele: *der Vater*); rândurea-*oa* (*die Schwalbe*) etc. Acelaşi lucru se regăseşte şi în celelalte două limbi care îşi împart cu valaha teritoriul vechii Ilirii, anume în albaneză şi bulgară; om se spune în prima *njeri*, în ultima, *tşoveko*; omul e în albaneză *njeriu*, în bulgară *tşovekot*. Kopitar crede a fi găsit aici rămăşiţa unei particularităţi a vechii Ilire. El îşi expune opinia clar şi fără rezerve. Iată cuvintele sale: „Dintre aceste două popoare vecine şi înrudite, unul (albanezii), în munţi, şi-a salvat forma şi materia limbii sale; celălalt (valahii), în vale, a preluat materie romană, dar a turnat-o în forma sa proprie. Iar această formă a fost atât de indestructibilă, încât, atunci când, la sfârşitul migraţiei popoarelor, slavii bulgari s-au aşezat în număr mare pe teritoriul acestei *langue romane* singura limbă romană de acest fel printre toate idiomurile slave, până şi slava lor s-a transformat în contact cu valahii într-o astfel de formă cu articolul postpus, semn flexionar, în locul bogatei declinări slave! Aşa încât, la nord de Dunăre, în Bucovina, Moldova, Valahia, Transilvania, Ungaria, apoi dincolo de Dunăre, în Bulgaria propriu-zisă, în întreg lanţul munţilor Haemus, în sensul cel mai larg care se dădea în vechime acestui masiv, de la o mare la alta, în fine, în munţii Macedoniei, în Pind şi în întreaga Albanie domină, şi astăzi încă, doar o *unicăformă* lingvistică, dar cu trei feluri de *materii* lingvistice (dintre care doar una autohtonă, celelalte două străine, aduse din est şi vest). Din punct de vedere numeric, albaneza este vorbită de peste un milion de oameni, bulgara de peste două milioane, valaha de peste trei milioane. Deci încă şase milioane de veteroşi neotraci printre cele trei milioane de greci la sud şi cincizeci de milioane de slavi la nord”.

Împotriva argumentului bazat pe poziţia articolului,

s-ar putea obiecta că aceasta apare, absolut independent de triunghiul ilir, şi în alte limbi, în cele scandinave şi în bască; tot aşa, că din latinescul *dominus iile*, valaha l-a derivat pe domnul chiar mai firesc decât italiana pe îl *domino*; deci că aici s-ar putea găsi o altă dovadă de vechime a valahei.

Dacă însă nici exemplul ales de Kopitar nu ar fi concludent, împrejurare în care ar putea să decidă o cunoaştere mai amănunţită a vechii ilire, trebuie totuşi să acceptăm afirmaţia pe care el o face mai departe, după care „cercetări mai amănunţite ar arăta înrudirea strânsă dintre acele limbi, întemeiată în structura albanezei, precum şi influenţa pe care această veche limbă europeană a exercitat-o dincolo de propriul său perimetru, anume spre sud până la neogreacă, spre nord până la sârbă”. Şi chiar dacă, din lipsă de dovezi documentare, opinia lui Kopitar rămâne doar o ipoteză, ea este în orice caz demnă de un lingvist autentic, bine întemeiată în esenţa ei şi cu adevărat de anvergură.

Pentru toate aceste popoare aservite a apărut numele de romani, fireşte abia după dispariţia adevăratului spirit roman: se ştie că însuşi Caracalla (211 – 217) a conferit tuturor supuşilor întinsului imperiu dreptul de cetăţenie, deci, potrivit legii, numele de roman. Evident, locuitorii au păstrat denumirea semeaţă cu atât mai mult cu cât, într-adevăr, numeroşi erau aceia care îşi mai aminteau că se trăgeau din Italia, poate de la Roma. Dar nici nu era nevoie de asta, căci şi popoarele care vorbeau greceşte se socoteau onorate numindu-se romani (Peopaâoi, *Romáéi*), spre deosebire de barbarii neînfrânţi, motiv pentru care şi astăzi dansul şi limba lor se numesc romane (*pwpaî Ka*).

Şi numele de valah necesită aici o lămurire. Nu se ştie ce a însemnat la origine şi care popor l-a dat pentru

prima oară[125]. În schimb, nu e nicio îndoială că slavii şi germanii de la care l-au preluat grecii, maghiarii şi turcii – numeau astfel pe latinofoni, deci era sinonim cu *romanus*, *roman*, *român*, ramuri[126], aşa cum se numeau, chiar ele, pe sine însele unele popoare romanice, bunăoară retoromanii (v. *supra* p. 66) şi valahii, atât cei din nord, cât şi cei din sud[127]; iar Ţara Românească este tot una cu Valahia. Şi celţii vor fi fost numiţi astfel: manuscrisul de la mănăstirea Wessobrun (veacul al VIII-lea) numeşte Galia *Walhô-lant*, spre deosebire de Italia, căreia i se spune *Lanepartô-lant*[128]; iar anglo-saxonii numeau *Wales* şi *Comwăles* două ţinuturi britanice în care se păstrase această limbă a neamului subjugat.

Numele de valah a luat la diverse popoare diferite forme: cel mai complet sună în germană, având încă vocala din rădăcină şi din silaba derivată ceea ce pledează pentru originea lui germană. La slavi, prima a fost suprimată: ei spun *vlah* sau (precum polonezii) *vlah*, la care se alătură formele din latina medievală: *valachi*, *vlachi*, *blachi*, *blacci*,

125 Nu lipsită de importanţă mi se pare, de altfel, supoziţia lui Zeuss (Die Deutschen und die Nachbarstämme, nota de la p. 68). „Walach, Wal (probabil cu sensul iniţial de străin sau de persoană vorbind ininteligibil, ca ßapßapog) este denumirea specială pe care germanii şi, posibil prin ei, slavii o dădeau romanilor şi supuşilor lor.” Cuvântul anglo-saxon vealh înseamnă tocmai peregrinus, barbarus.

126 După vocabularul limbii germane vechi al lui Graff (I, 841), walah, walh înseamnă străin, roman, după cum la Notker găsim latine tradus tocmai cu walahisgen (valah, romanic).

127 Murgu spune, p. 67: „La întrebarea ce eşti, orice român (valah) ar răspunde: eu sunt român, şi abia la repetarea întrebării: cefei de român?, ei obişnuiesc să răspundă, spre a-şi indica ţara, moldovean, muntean”. Qramatica lui Bojadschi, Viena, 1813 este intitulată Romanische oder macedonisch- wălachische Sprachlehre. De cele mai multe ori valahii nici nu ştiu că cineva îi numeşte valahi (Murgu, p. 113).

128 Schmeller, Bayerisches Wörterbuch 4, 70.

vlassU vlossi[129], *blasi* \ precum şi denumirea bizantină *pXáxou* turcă *i-flak*, maghiară *oláh* (latinizat *olahi*, *olací*). Alte denumiri care apar în scrierile medievale sunt *latini*, *ausoni*[130], derivate de la ţara de obârşie, deci sinonime cu romani; apoi *myssi* (moesieni), ceea ce desemnează doar teritoriul ocupat. Numele de *cuţoualahi* pe care grecii îl dau valahilor din sud semnifică, după Thumann[131], valahi şchiopi şi este o poreclă care stârneşte neplăcere; tot aşa e şi cu denumirea de *ţânţari* (v. p. 46). Albanezii spun *ţiliban* (popor de ciobani); sârbii au pentru valahii din Valahia numele de *kara-vlah* (v. p. 41); valahilor din Banat li se spune batjocoritor *frătuţi*, deoarece bărbaţii din acest neam, de cum se cunosc, îşi spun *fraţi* sau *frătu*ţi, celor din munţi, *bufant*, despre care nu ştiu să spun decât că este tot o poreclă.

Numele răsunător de roman cu care tuturor valahilor le place să se fălească avea să se transforme, fireşte, curând într-unul plin de tristeţe. Când au năvălit popoarele din răsărit, românii sau valahii au devenit slugile celor mai felurite seminţii: ceea ce poartă acum numele de valah nu mai este decât un neam asuprit care, şi acolo unde e preponderent, precum în Principatele Dunărene, nu ajunge

---

129 Polonorum atque Slavorum lingua non modo hi populi verum et omnes qui sunt italici generis, Wlassi et Wlossi dicuntur [„în limba polonezilor şi a slavilor, acele popoare ce sunt italice nu se numesc într-adevăr decât vlasi şi vlosi”) – Lucius, De regno DalmatiaeVI, 5 (citat după Murgu, p. 10).

130 Priscus (în jur de 447) îi opune pe ausoni celorlalţi locuitori ai Daciei, grecilor, goţilor şi hunilor. Cuvântul înseamnă italic şi nu poate fi folosit aici decât cu sensul de valahi vorbitori de limbă italică.

131 Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker I, Halle, 1774, p. 174.

* Nume dat românilor bănăţeni, de pe la Oraviţa, Bocşa, Comloş etc., veniţi din Ţara Românească, numiţi şi ţărani – Dicţionarul limbii române, I, Bucureşti, 1913, sub voce (N.t.).

defel să prospere în chip fericit. Oriunde sunt explicit numiţi, valahii apar ca obidiţi şi ca fugari: pe la 812, principele bulgar Crumus face o incursiune de jaf în Tracia, de unde aduce în Dacia coloni români, se înţelege iobagi, luaţi prizonieri[132]; acelaşi lucru fac în anul următor pecenegii şi cumanii[133]. În 1284, sub regele Ladislau, numeroşi valahi din Tracia se aşază în Maramureş, anume pe cursul superior al Tisei, apoi între Mureş, Criş şi Tisa, de asemenea în părţile sudice ale Transilvaniei. Maramureşul prezintă curiozitatea că aici nobilimea vorbeşte mai mult ca oriunde în valahă[134]; ceea ce s-ar putea explica fie prin faptul că regele Ladislau îi va fi atras aici pe valahii de la

1284, acordându-le drepturi cetăţeneşti, la fel ca Géza al II-lea (1141 – 1161) saşilor din Transilvania; fie prin faptul că în condiţiile unei populaţii precumpănitor valahe nobilimea de origine maghiară îşi va fi schimbat limba cu cea valahă.

Oricum ar fi, trebuie să-i considerăm pe valahi un neam subjugat şi reprimat care, potrivit supoziţiei lui Engel (I, 65), traversa cu turme şi corturi ţinuturi muntoase mai sigure, precum Transilvania şi zonele alpine din Macedonia şi Tesalia. Prin creşterea populaţiei şi prin pătrunderea în Transilvania a altor neamuri, ca maghiarii şi saşii, locurile de păşunat s-au micşorat din ce în ce mai mult; s-a ivit necesitatea ca pământul să fie folosit într-un mod mai rentabil.

---

132 Engel, Geschichte der Walachei und Moldau, I, 139. împotriva oricărei probabilităţi, el vrea să aşeze această măruntă întâmplare la originea populaţiei valahe şi a limbii ambelor ţări. [E vorba de atacarea în 813 a Adrianopolului de către hanul Krum – n.t.]

133 Engel, op.cit, 140, 141.

134 După Schwäbischer Merkur din 28 mai 1843, p. 574, numărul alegătorilor (nobili) valahi îl întrece pe acela al maghiarilor.

De câte ori nu s-a întâmplat ca poporul împilat să se ridice şi să întemeieze o stăpânire care a inspirat duşmanilor spaimă sau măcar stimă! Cel mai izbitor exemplu de acest fel este imperiul valaho-bulgar, întemeiat la 1186 de Petru şi Asan (v. p. 42), care a durat puţin, dar a cunoscut o înflorire strălucitoare. Ceva asemănător, chiar dacă nu de aceeaşi întindere, dar de o durată mai mare, au înfăptuit bărbaţii care, în fruntea vasalilor lor, au populat Valahia la 1290 şi Moldova la 1395 (v. *supra* pp. 40 şi 41). Toate aceste evenimente coincid în ideea că un neam asuprit care fuge din faţa cuceritorilor în ţinuturi muntoase mai sigure, dar neospitaliere, se reîntoarce ulterior de unde a plecat; un astfel de neam au fost şi slavii, care s-au retras din faţa maghiarilor, parte la nord de Carpaţi, parte la sud, spre Haemus şi spre Dalmaţia, pentru ca mai apoi să se răspândească din nou în paguba cuceritorilor de odinioară. În aceleaşi condiţii îi vedem şi astăzi pe valahii din Macedonia şi Tesalia, care trăiesc exilaţi în munţii sterpi; doar că ei nu au izbutit nicăieri să-şi recapete pământurile bune pe care le-au avut cândva.

O imagine a acestor destine cele poporului valah, sau mai degrabă mărturia lor cea mai bună, este chiar limba. Căci ea dovedeşte că poporul a dăinuit; iar măsura în care acesta a fost cazul e indicată de modul în care se prezintă limba. Niciunul dintre popoarele cuceritoare nu a avut suficient de multă forţă spirituală, suficient instinct de asimilare pentru a le lua vechilor locuitori ai ţării limba pe care aceştia o învăţaseră de la primii şi cei mai viguroşi cuceritori.

Totuşi, unii dintre ei i-au adus prejudicii. Fără slavi, valaha s-ar fi mărginit foarte probabil la sud cu greaca, la vest s-ar fi contopit nemijlocit cu italiana. În schimb aşa, e înconjurată din toate părţile de slavi: acest puhoi lingvistic acoperitor de ţări, care a înlocuit probabil prin cantitate

superioritatea spirituală care îi lipsea, a smuls teritorii de jur-împrejurul valahei asemenea mării care rupe din terenul moale al unei insule. Valahii traci (aurelieni, macedo-tesalieni), în număr mai mic decât cei daci (traiani), pot fi asemuiţi cu recife izolate care astăzi încă mai depun mărturie de întinderea mare pe care metropola a avut-o cândva. O victorie izbitoare a slavilor este faptul că au câştigat de partea lor seminţia bulgară, care şi-a schimbat limba tătară cu aceea a neamurilor slave, stabilite înaintea lor pe acele pământuri, altminteri s-ar fi alăturat poate valahilor.

Mai stăruitoare sau mai norocoasă decât bulgarii, seminţia finică a maghiarilor şi-a afirmat limba în Transilvania, pe Tisa şi pe Dunăre, atât împotriva slavilor, cât şi împotriva valahilor, două popoare pe care le-a supus, limitându-le astfel aria lingvistică.

În fine, germanii au fost întotdeauna în aceste ţinuturi răsăritene prea puţin numeroşi ca să poată lua în posesie teritorii întinse: în afară de aşezările săseşti din Transilvania, ei ocupă doar câteva puncte pe pământ valah, printre care menţionez Oraviţa germană din Banat, căci în vecinătatea ei au fost adunate basmele din cartea de faţă.

6. *Formarea limbii literare*

Mă simt dator să mai vorbesc acum şi despre destinul valahei în măsura în care aceasta s-a străduit să evolueze ca limbă literară. Despre formarea ca limbă literară a valahei sudice din Macedonia sau Tesalia nu ştiu să relatez nimic privitor la epoca veche, iar la cea recentă atât de puţin, încât nu e suficient ca să-i confere demnitate de limbă literară. Kopitar enumeră (pp. 64, 65) două dicţionare (din 1770), un tratat de limbă (1813) şi un opuscul de gramatică (1809); toate valabile doar pentru idiomul macedo-valah care se deosebeşte, fireşte, de cel

tesaliano-valah. Afară de asta, Thumann, în lucrarea mai sus pomenită, *Untersuchunge über die Geschichte der östlichen Völker*, 1774 a folosit relatările orale ale unui tânăr valah, student pe atunci la Halle, Hagi Cehani din Moscopole. El oferă un glosar foarte instructiv de 1070 de cuvinte în latină, valahă, albaneză, însoţite de echivalenţele corespunzătoare în greacă. La Kopitar (p. 99) găsim, cum am arătat deja, parabola fiului risipitor, tradusă în valaha macedoneană (valaha tracică, după cum spune Thumann), spre comparare cu versiunea daco-valahă care o precede. Pricina puţinătăţii acestor încercări literare în valaha sudică stă, pe de-o parte, în primitivismul în care stăpânirea turcă obişnuieşte să-şi ţină supuşii, pe de alta, în predominanţa culturii greceşti în Macedonia, Albania şi Tesalia. Foarte corect observă în acest sens Kopitar: „Biserica grecească ce ascultă şi repetă atât de trufaş acuzele protestante la adresa mesei catolice nu se gândeşte că albanezii şi aceşti valahi ar putea să formuleze împotriva ei înseşi aceleaşi nemulţumiri şi din aceleaşi pricini”. Până şi scrierea e în acele locuri grecească, chiar Thumann îşi grafiază cuvintele valahe şi albaneze în greceşte: notaţiile sale precum Xókcq (locus), (ppáy Kco (frango), aáváxáxe (sanitas), (pojy Kco (fugio), aópreo (somnus), (propi Me (familia), *mává* (penna), đvco (annus) au o înfăţişare destul de stranie.

Nici despre daco-valahii din timpurile străvechi nu e nimic de relatat. Barbaria fără margini care a bântuit acele ţinuturi, începând cu nesfârşitele năvăliri ale oaspeţilor din Asia, a încetat abia prin 870, când creştinismul a început să se înrădăcineze mai puternic. Valahii ar fi putut anevoie să salveze ceva din epoca romană; cel puţin până la noi n-a ajuns niciun monument de scriere valahă, adică latină, iar ei cu greu ar fi putut să scrie în limba lor înaintea slavilor dunăreni.

Fără îndoială că s-au folosit în acest scop de acelaşi alfabet ca şi aceştia, anume de cel chirilic. Toţi slavii de rit grecesc îl folosesc, iar la valahi confesiunea grecească e şi azi aproape singura valabilă. Contrariul pare să reiasă, ce-i drept, dintr-o ştire care pretinde credibilitate, deoarece provine de la un bărbat care, potrivit poziţiei sale, putea să fie bine informat, anume de la Dimitrie Cantemir, un fost gospodar al Moldovei[135]. În 1439, un conciliu de la Florenţa s-a ocupat de împăcarea celor două Biserici, din Bizanţ şi de la Roma. În ciuda repulsiei grecilor, în Bizanţ exista o partidă puternică, în frunte cu împăratul Ioan al VII-lea, în favoarea acestui demers, căci se apropia prăbuşirea imperiului prin avansarea puternică a turcilor. Dar la foarte mulţi episcopi a prevalat ura împotriva Romei, alimentată anume de cei aflaţi deja sub jug turcesc şi care se lăsau întăriţi în acest sentiment ca să-şi menajeze stăpânii mahomedani.

Or, Cantemir relatează că arhiepiscopul Moldovei, Metrofan, s-a pronunţat în favoarea latinilor; în schimb, urmaşul său, Teoctist, bulgar de obârşie, spre a curăţi Biserica moldavă de malaua latină, a impus principelui de atunci al Moldovei, Alexandru cel Bun, introducerea scrierii slavone (chirilice) în locul celei latine, urmând astfel ca tineretul să fie împiedicat a citi sofismele latinilor. Aşa s-ar fi adus barbaria în Moldova şi ea există şi astăzi.

Ceea ce se poate obiecta în primul rând la această informaţie este că Alexandru a domnit între 1401 şi 1432, deci el nici nu a mai apucat acel conciliu. Dar poate că

---

135 în a sa Descriere a Moldovei. Vezi în legătură cu destinul acestei cărţi: Engel, Geschichte der Walachei und Moldau, Halle, 1804, p. 125. Cantemir a fost ultimul principe pământean al Moldovei, între anii 1710 şi 1711, şi şi-a sfârşit viaţa în Rusia, unde, alături de alte scrieri, a elaborat-o şi pe aceasta. Originalul e scris în latină. Büsching, care a tipărit-o prima dată în Magazinul său, o redă în germană.

doar în această privinţă să se fi înşelat Cantemir, iar Teoctist chiar să fi obţinut de la domnitor acea hotărâre, căci lupta dintre cele două Biserici datează încă din veacul al IX-lea (v. *supra* pp. 43 şi urm.). Dar, dacă în Moldova ar fi fost în uz scrierea latină până la începutul secolului al XV-lea, cum s-ar putea explica chiar acest fapt în sine, care ar presupune continuitatea culturii romane între 272 şi 1400! Şi apoi, cum s-ar putea explica, lucru şi mai uimitor, că toată această scriere perechirilică a valahilor nu este atestată de nicio informaţie precisă, de nicio mărturie, fie ea pe monezi sau pe piatră, fie pe pergament sau pe hârtie! Trebuie deci să presupunem că cei 300 de ani care îl despart pe Alexandru de Cantemir l-au împiedicat pe acesta să vadă limpede.

Ceva, totuşi, ar putea fi adevărat în afirmaţia lui. Se ştie despre Alexandru că el a acordat Bisericii şi educaţiei ţării sale o atenţie sporită. Dacă în acest scop arhiepiscopul său, care îşi preluase funcţia cam odată cu el (pe la 1400), i-a acordat, cum e de presupus, un ajutor special, este firesc ca scrierea chirilică să fi avut câştig de cauză; în parte, deoarece îi era lui, ca bulgar de obârşie, mai apropiată, în parte, deoarece, ca discipol al unuia din cei mai înfocaţi combatanţi în acel conflict, al lui Marcus din Efes, el era un duşman îndârjit al latinilor. Scrierea chirilică nu a smuls acest teritoriu scrierii latine, ci a împiedicat-o doar să-l ocupe. Căci aceasta nu ar fi întârziat probabil să se întâmple, de vreme ce Polonia şi Ungaria, cei doi vecini puternici, se alăturaseră scrierii latine.

N-a fost să fie, şi astfel bravii valahi s-au târât, cum spune Kopitar, cu tot regalul de litere chirilice, pe care le-au mai şi îmbogăţit. El cuprinde în total 44 de litere[136], care, pe de-o parte, nici măcar nu desemnează sunete

136 Foarte instructivă este gruparea lor la Kopitar, op.cit., pp. 70 şi urm.

diferite, de pildă *i şi* u sunt notate prin câte două semne flecare; pe de altă parte, redau inutil diftongi, ca *ea*, *ot*, *ps*, printr-un simplu semn.

Nu ştiu dacă o altă acuză formulată, de asemenea, la adresa acelui Teoctist, anume faptul că ar fi impus să se vorbească slava la curte şi să se folosească la slujba bisericească slavona în locul limbii pământene, precum şi că ar fi poruncit să se ardă toate cărţile scrise în valahă, are mai mult temei decât precedenta. Dar învinuirea pe care i-o aduce Cantemir, potrivit căreia el ar fi autorul barbariei în care zace Moldova, pare să cuprindă ceva de genul acesta, căci simpla folosire a semnelor nelatine nu este suficientă ca să arunce un popor romanic în beznă spirituală. Din păcate, istoricii dau atât de puţină importanţă limbii care se foloseşte şi în care se scrie într-o ţară, încât de cele mai multe ori afli câte ceva doar din aluzii întâmplătoare. Cantemir, care cel puţin a avut intenţia să spună ceva despre acest subiect, reprezintă o excepţie.

Urme sigure de cărţi valahe apar abia către sfârşitul secolului al XVI-lea. În 1580, Ghenadie, arhiepiscopul valah al Transilvaniei, a pus să se tipărească la Braşov o culegere de predici valahe. Au urmat la Alba Iulia câteva cărţi din Scriptură şi câteva scrieri bisericeşti. O replică mai vie la acţiunile lui Teoctist a dat peste puţină vreme Gheorghe I Rákočzi, principele Transilvaniei. El a ordonat în 1643, probabil spre a-şi apăra autonomia ţării de influenţe străine, ca şi supuşilor săi valahi să le fie propovăduit cuvântul lui Dumnezeu numai în limba lor. O primă încercare de a reda valaha în alfabet latin este, după Kopitar (nota de la p. 60) *Dottrina Christiana*, *tradotta în lingua valacha dal* P. Vito Pilutio. Ea a apărut în 1677 la Roma, în tipografia colegiului de Propaganda Fide.

Exemplul lui Rákočzi a avut ecou printre valahii din

Moldova şi Valahia: s-au pus din nou bazele unei activităţi literare autonome, care însă, fireşte, până azi nu a prosperat prea mult deoarece nesfârşitele tulburări de pe acel pământ atât de lovit de soartă nu au îngăduit spiritului să se concentreze. După Diez (p. 67), literatura daco-romană „are conţinut precumpănitor religios; dar numără şi opere ştiinţifice, mai cu seamă traduceri[137]. Şi poeţi încep să se arate”. Dacă mai apoi Diez critică faptul că nu s-au căutat şi cules cântece naţionale, iată, noi am făcut un început (v. pp. 60 şi urm.), căruia îi dorim o continuare fericită.

În ultima vreme, când pretutindeni popoarele mari şi mici luptă pentru recunoaşterea propriilor lor valori, valahii s-au ridicat şi ei la aspiraţii asemănătoare. Ei uzează de toate mijloacele mai ales spre a-şi asigura validitatea ca popor, în opoziţie cu slavii, profund detestaţi, numiţi aici rascieni. Slavii au acum printre ei destui învăţaţi, semidocţi în istorie şi lingvistică, destui politicieni care, cu o neabătută lăcomie de pământuri şi cu socoteli viclene, revendică cea mai mare parte din Europa ca fostă, deci legitimă, proprietate a lor. Şi cu cât nu se simt mai înclinaţi să vadă în mica insulă de limbă valahă o pradă bună! Unii merg atât de departe încât, pornind de la confesiunea grecească a valahilor, de la elementele slave pătrunse în limba lor şi de la literele chirilice, îi declară pur şi simplu slavi; îi numesc slavi latinizaţi sau italicizaţi. O afirmaţie care la o cunoaştere, fie şi superficială, a lucrurilor poate părea ridicolă unei persoane obiective, căci atât esenţa limbii valahe, cât şi istoria acelor ţări

137 De asemenea, cărţi de divertisment, de pildă o traducere după O mie şi una de nopţi. O lucrare originală în limba valahă pare? să fie cea citată de Murgu: Istoria pentru începutul românilor în Dacia, publicată în 1812 de un anume Maior de Diciosînmartin şi care apără originea romană a valahilor.

oferă o sumedenie de contraargumente. Astfel de demersuri amenințătoare au avut drept rezultat pozitiv faptul că valahii și-au luat inima în dinți, în Transilvania, valahii, sau mai degrabă episcopii cărora ei le sunt subordonați, se luptă pentru drepturi cetățenești încă de la mijlocul veacului trecut[138]. Mai importantă și mai promițătoare mi se pare acum tendința de a sprijini limba atât de jos căzută a neamului valah, de a promova primul său mijloc de educație și prin asta propria sa înălțare. Ceea ce se vede și în cazul germanilor și al englezilor: primii, după ce s-au ridicat din decăderea adâncă determinată de războaiele religioase, își eliberează și limba de umilința amestecurilor străine; iar în Anglia, lupta pentru purificarea nucleului saxon al limbii de adausurile franceze merge mână în mână cu lupta eficientă a celor de jos împotriva nobililor.

În strădania lor de a expulza din limbă cuvintele străine, mai mulți scriitori valahi au dat deja un bun exemplu: Murgu ne asigură de asta (p. 46), referindu-se la *Observații de limba românească* de Paul Iorgovici, 1799 și la *Albina românească*, o gazetă care, dacă nu mă înșel, apare la Iași. Firește, la început, o astfel de însănătoșire nu este lipsită de dificultăți: cele mai bune mijloace sunt folosirea atentă a limbii populare, mai cu seamă în regiunile în care ea s-a păstrat curată, ca de pildă în munți; apoi compararea între ele a scrierilor din valaha veche, în fine, ataşarea valahei de latină și de limbile-fiice ale acesteia, dintre care italiana și retoromana (p. 38), cele mai strâns înrudite cu ea, ar oferi poate materia cea mai ușor asimilabilă. De asemenea, învățații animați de spirit patriotic ar trebui să-și fixeze drept sarcină cercetarea comparată și istorică a limbii pentru ca să nu fie respinse

138 Vezi articolul despre graniță lingvistică germană din Deutsche Vierteyahrsschrift, 1844, 27, p. 189.

elemente romanice, din pricina unor deformări care le-au făcut de nerecunoscut, şi, în schimb, să fie declarate autentice, din pricina unei împământeniri superficiale, elemente străine, situaţii exemplificate de Kopitar, şi astfel o cauză bună în sine să ajungă de batjocură.

Valahii ar trebui să lupte ca limba lor să câştige pe cât posibil mai multă vază şi recunoaştere în rândurile lor. Prin unele părţi acesta este şi cazul. Aşa, de pildă, în principatul Transilvaniei, unde valahii domină ca număr toate celelalte neamuri, hotărârile destinate întregii populaţii sunt aduse la cunoştinţă nu doar în latină, maghiară şi germană, ci şi în valahă. Tot aşa, în Transilvania apare o gazetă valahă mult citită în Principate şi, după relatările ziarelor, din februarie 1844, ea se ocupă de stările din Moldova şi Muntenia mai mult decât este pe placul „puterii protectoare". Mai sus am pomenit de o foaie valahă care apare din 1829 la Iaşi; la Bucureşti apare din acelaşi an *Curierul valah* (*Curierul román*]*8*. În Principatele Moldova şi Valahia, valaha este demult limbă de cancelarie şi limbă juridică[139]. Fireşte, nu se situează întotdeauna pe primul loc. Căci, atunci când pe 1 noiembrie 1842 s-a anunţat la Bucureşti detronarea principelui Ghica, translatorul a citit firmanul mai întâi în turcă şi apoi secretarul de stat l-a rostit în limba valahă. Aceeaşi procedură s-a observat şi în 8 februarie 1843, când a urmat instalarea principelui Bibescu[140]. Cinstea pe care o vedem acordată acum limbii turce, se va transfera în curând asupra rusei, căci în aceste ţări Rusia deţine cu adevărat toată puterea, iar în scurt timp va avea poate şi numele lor.

Se pare că în Principate există o partidă puternică ce

139 Kopitar, op.cit, 64.

140 Aşa s-a anunţat în Oesterreichischer Beobachter din Bucureşti pe 3 noiembrie 1842 şi pe 10 februarie 1843.

încearcă să orienteze altfel curgerea evenimentelor. Dar ea are o situaţie dificilă, căci aici, ca şi în cea mai mare parte a Turciei europene, ruşii au un puternic avantaj datorat credinţei comune, confesiunii greceşti. Aceasta intră astfel în moştenirea pe care Teoctist a asigurat-o stăpânitorilor timpurii ai Răsăritului bizantin. Ea mai are un aliat şi în scrierea chirilică. Omul ascultă de impresii senzoriale, drept urmare, orice valah necultivat care vede că limba lui e scrisă cu aceleaşi litere ca limba sârbilor şi ruşilor va stărui în eroarea că ea e înrudită cu acestea. Impresia opusă ar prinde imediat rădăcini dacă şi-ar vedea limba în haină latină. Şi lucrările ştiinţifice legate de valahă, mai cu seamă lupta în vederea purificării ei de elemente străine, ar fi favorizate considerabil de adoptarea alfabetului latin, în care savanţii ar afla o invitaţie şi o legitimare.

Chiar şi pentru politică, în primul rând pentru cea austriacă, aceste chestiuni sunt vrednice de luat în seamă. Independenţa ţărilor cu populaţie valahă e de negândit: aşa cum au fost de 1600 de ani mărul discordiei între romani şi goţi, slavi şi avari, latini şi bizantini, unguri şi poloni, turci şi ruşi, ele vor stârni şi de aici încolo, frecvent, gelozia puterilor vecine. În situaţia actuală, de pildă, problema care se pune nu e nicidecum dacă ar putea să prospere un popor şi un regat valah, ci dacă Rusia ar trebui să închidă Dunărea sau dacă ar fi cazul ca Apusul, în primul rând Germania, cu populaţia şi cultura ei, să se reverse spre răsărit. Acum se confruntă, pe de-o parte, panslavismul, Biserica grecească, limba greacă sau slavonă de cult, scrierea greacă sau chirilică; pe de altă parte, Austria şi Germania, ideile de emigrare ale germanilor, Biserica catolică, validitatea ideii privind originea apuseană a limbii naţionale, scrierea latină. N-ar trebui să mire pe nimeni dacă, în Principatele valahe, partida rusească ar avea în vedere sporirea elementelor

slave din valahă şi menţinerea validităţii scrierii chirilice; iar în schimb, adversarii Rusiei ar lucra la purificarea limbii şi la introducerea alfabetului latin. Încă de pe acum gazetele valahe din Principate au un tipar în care literele chirilice au fost pe trei sferturi înlocuite cu literele latine corespunzătoare. Valahii de sub stăpânirea austriacă folosesc de multă vreme scrierea latină, cel puţin în paralel cu cea chirilică, iar apărarea ei constituie unul din obiectivele principale ale cărţii lui Murgu.

Vrednică de atenţie e şi nemulţumirea lui Murgu (pp. 42, 43), în legătură cu faptul că, în vreme ce în Transilvania şi în Principate, valahii îşi folosesc limba maternă ca limbă de cult, în Banat, aşa ceva încă nu e posibil. În unele sate valahe, prezenţa câtorva serviani (rascieni, slavi iliri), stabiliţi acolo, constituie un pretext suficient pentru introducerea în bisericile valahe a limbii slovene (şic], deşi valahii nu înţeleg rasciana, în schimb, toţi rascienii care trăiesc acolo înţeleg valaha. Murgu numeşte chiar mai multe sate cu populaţie pur valahă, în care limba slovenă este în biserică „parţial în uz", deşi în acele locuri nu e nici picior de rascian. Chiar în şcolile naţionale din astfel de sate se învaţă în slovenă, spre paguba ireparabilă a populaţiei valahe. Acel Bogoris care voia să se alăture Romei cu bulgarii săi; acel Teoctist care a pus bazele scrierii chirilice în Moldova şi poate şi a limbii slavone în biserică; acel Rákočzi care a iniţiat reîntoarcerea de pe acest drum primejdios; acea doctrină religioasă valahă, în scriere latină, prin care Roma a deschis în 1677 lupta cu alfabetul chirilic al valahei toate astea arată limpede că în istoria statelor, şi limbile, ba chiar şi alfabetele, pot fi importante. La porţile prin care acele roiuri lacome de pradă au năvălit dintotdeauna în Europa dinspre nordul Asiei, nu ar trebui nesocotită nici cea mai mică poziţie. În istoria dezmembrării Imperiului

otoman, atât de sărac în populaţii solidare, chiar şi un mic nucleu ar putea deveni important, dacă ar fi suficient de puternic, încât să constituie un punct de atracţie pentru forţe în derivă. Un astfel de nucleu a devenit Grecia independentă care reînnoieşte, sub furtuni ce nu trebuie să descurajeze, amintirile vechii Elade: de ce n-ar izbuti aşa ceva şi nepoţii romanilor dacizaţi!

II. Valahii din Banat

1. Dialecte în ce priveşte părţile occidentale ale neamului valah, pot spune ca o constatare proprie, deşi, firește, aşa ceva ar fi de la sine înţeles, că limba poporului s-a împărţit în mai multe ramuri în funcţie de influenţa limbilor vecine şi de alte cauze care au acţionat acolo. În Ungaria şi Transilvania se pot deosebi două dialecte principale:

1. maghiaro-valaha vorbită de aşa numiţii crişani care trăiesc în comitatul Bihor, pe malurile Crişului;

2. slavo-valaha, în Banat, unde valahii trăiesc laolaltă cu slavii (sârbi, rascieni).

În cazuri izolate se aude şi limba valahilor macedoneni (v. *supra* p. 46).

Fiecare din cele două dialecte principale se împarte în multe altele mai mici. Nu doar fiecare regiune se deosebeşte de celelalte, de exemplu, locuitorii din zonele munţilor împăduriţi[141] vorbesc mai curat decât cei de la şes, frătuţii (v. *supra* p. 72), ci limba se schimbă de la sat la sat, în aşa fel încât locuitorii diferitelor aşezări se disting uşor unii de ceilalţi.

2. Port

---

141 Ei sunt porecliţi, aşa cum am arătat, bufani, altminteri ţărani, ceea ce înseamnă Landeskinder, Eingeborene. Din nou, o dovadă în favoarea afirmaţiei de mai sus (pp. 73, 74) după care poporul romanic din aceste ţinuturi s-a retras în vremuri de restrişte în munţi, de unde s-a împrăştiat mai apoi din nou.

Acelaşi lucru e valabil pentru port, cu toate că şi aici, precum în cazul limbii, există, pe lângă diferenţe de detaliu, puncte comune în lucrurile esenţiale. Afirmaţia după care pricina marii varietăţi perceptibile în acest domeniu trebuie căutată în primele timpuri ale migraţiei valahe, anume în faptul că Traian nu a adus pe aceste pământuri coloni dintr-o singură provincie, se poate contraargumenta prin aceea că, după alte observaţii, deosebirile de port îşi au rădăcina, ca şi dialectele, într-o epocă mult mai recentă, produse fiind de influenţe mai târzii.

Îmbrăcămintea valahilor constă într-o cămaşă lungă ale cărei poate sunt împodobite, atât la bărbaţi cât şi la femei, dar la acestea mai bogat, cu fir albastru şi roşu, în lucrătură de şal (Schalarbeit][142], şi în genere sunt frumos tighelite. Orice femeie valahă se pricepe la această lucrătură pe care o deprinde de timpuriu, ca şi coloratul, ţesutul şi torsul; căci nici ea, nici altcineva din familie nu poartă, cu excepţia câtorva obiecte de podoabă, ceva care să nu fi fost făcut de mâna ei.

Cea de a doua principală piesă vestimentară e pantalonul, purtat iarna nu rareori şi de sexul femeiesc. Pantalonii bărbaţilor sunt din pânză şi au o croială când strâmtă, când largă, întotdeauna însă fără formă. În jurul cămăşii pe care bărbaţii o lasă să atârne peste pantaloni se prinde în catarame o curea de piele. Valoarea şi podoaba acesteia o dau lăţimea şi calibrul cataramelor de alamă; dar acum se poartă curele şi din iuft roşu cu ornamente presate deasupra.

Încălţămintea se economiseşte de cele mai multe ori peste vară, căci femeile şi copiii merg desculţi. Când însă se încalţă, pun toţi sandale care se leagă strâns cu şireturi

142 Putem scrie Schal în loc de shawl căci şi francezii au renunţat la forma engleză şi scriu chăle.

din piele de piciorul înfăşurat în prealabil într-o bucată grosolană de lână, de regulă cu pătrăţele roşii, cenuşii şi negre[143]. Valahul mai bine situat, mai cu seamă de la ţară, poartă îndeobşte ca semn distinctiv cizme mari de piele, dar care sunt suficient de largi încât să nu-i stânjenească libertatea piciorului, neobişnuit cu nicio constrângere. Această deprindere de a purta cizme se regăseşte şi la femei. Pe cap, valahii şi mai ales pădurenii poartă de cele mai multe ori căciulă neagră sau albă din blană de miel, de felurite forme, dar întotdeauna înaltă. Se văd piramide conice ciuntite şi cilindri pe care şi-i potriveşte fiecare pe cap după gust, în aşa fel încât se poate deduce de aici dispoziţia şi caracterul purtătorului. La ţară a câştigat deja teren, precum în genere moda şi luxul, pălăria neagră rotundă pe care oamenii o poartă nu foarte înaltă şi cu borul abia îndoit; pălăriile flăcăilor sunt împodobite cu pene, flori, găitane şi altele asemenea.

Mai variată este găteala capului la femei; ea este deosebit de frumoasă şi picturală la pădurence şi muntence care poartă văluri din pânză albă sau bumbac, adesea frumos brodate şi tighelite, de toate lungimile şi lăţimile, fixate cu gust printr-un pieptene în partea posterioară a capului. Apoi, în afară de basmalele simple, albe şi colorate, legate în jurul capului, se poartă şi bonete brodate, de diferite forme, care acoperă când numai creştetul capului, când numai părul şi fruntea, adesea însă lasă să se vadă doar faţa. Fetele umblă cu capul gol şi poartă părul şi cozile împodobite cu flori. Părul şi-l piaptănă şi şi-l împletesc într-un fel special. Anume adună tot părul din partea de sus a capului într-un moţ pe care îl

143 S-a formulat la p. 47 presupunerea că populaţia străveche pe care s-a altoit aici ramura romană, deci baza valahităţii, ar fi fost celtică. O altă confirmare ar oferi-o aceste materiale în carouri, obişnuite la popoarele celtice. Vezi Schreiber, Marcellusschlacht, p. 49.

împletesc în trei până la opt şuviţe, apoi trag părul peste frunte şi tâmple spre faţă, sau îl aduc, ca rascienele, sub forma unor codiţe laterale; părul din partea de jos a capului e împletit de asemenea, într-o coadă care se leagă de cea de sus. Caracteristic şi delicat este obiceiul ca femeile tinere care încă îşi mai păstrează condiţia înfloritoare, adică cele care încă nu au născut, să-şi poată împodobi acoperământul marital al capului cu flori şi panglici colorate ca fetele.

O altă componentă principală a îmbrăcăminţii femeieşti constă în două şorţuri colorate, lucrate în casă, asemenea celor purtate de napolitane, unul în faţă, celălalt în spate. Ele sunt adesea lucrate cu mult gust, având fire de aur şi argint în urzeală. Câteva perechi de asemenea şorţuri alcătuiesc, împreună cu scoarţe şi cămăşi, bogăţia zestrei unei fete. Şorţurile sunt fie întregi, fie jumătăţi constituite doar din franjurile care cad de la lânurile colorate din urzeală. Pădureanca se recunoaşte după şorţurile pe care le poartă de obicei dintr-o singură culoare, roşu închis sau albastru, cu dungi şi desene în aceeaşi culoare. În genere, lucrătura acestor şorţuri diferă în funcţie de ţinut şi de sat, alcătuind astfel semnul distinctiv al feluritelor comunităţi, tot aşa cum în Scoţia culoarea pledurilor deosebeşte între ele familiile şi comitatele.

O altă piesă vestimentară purtată de bărbaţi şi femei sunt ilicele lungi din postav alb. La femei ele au în mod obişnuit petice colorate din piele sau postav, încadrate de ornamente negre în spirală şi aproape întotdeauna garnisite cu blană de miel, în vreme ce la bărbaţi ele sunt împodobite în genere mai simplu, doar cu găitane albastre sau roşii.

În sfârşit, pentru anotimpul mai aspru există şuba[144];

144 Cuvânt înrudit fără îndoială cu francezul Jupe; în elveţiană, Juppe

un surtuc făcut dintr-un postav mai gros, împodobit ca şi vesta bărbătească şi prevăzut cu mâneci nu prea înguste. Moda a inventat o formă mai călduroasă şi mai solidă a aceleiaşi îmbrăcăminţi, confecţionând-o din blană albă de oaie. Faţa cu blană se întoarce în afară pe vreme rea; cealaltă faţă, ornamentată cu revere din piele roşie, vine în interior. Nasturi mari de alamă, galbeni sau de un alb strălucitor, sunt podoaba atât a vestei, cât şi a hainei. Drept haină, valahul are chepeneagul, de asemenea din postav alb, gros şi împodobit cu găitane colorate. Acesta are mâneci false, care sunt strânse jos ca la unguri şi îndeplinesc funcţia de buzunare, precum şi un guler mic pătrat, ale cărui colţuri inferioare prinse împreună formează o glugă, în aşa fel încât pe vreme de furtună şi ploaie haina îi face purtătorului ei acelaşi serviciu ca acel *marinaro* pe care îl poartă marinarii de pe coasta Dalmaţiei[145].

De maghiari şi slavi (iliri), valahul îşi deosebeşte portul prin aceea că nu îşi pune niciodată cravată; iar femeia valahă prin faptul că îşi fixează hainele pe corp doar printr-un brâu colorat, lucrat de ea, adesea lung de 12 – 15 coţi, cu care îşi strânge pe şolduri cămaşa şi şorţul. În ultima vreme moda a inventat pentru femei şi fete ilice scurte din ţesătură albă sau dungată, adesea din mătase şi închise într-o parte.

Obiectele de podoabă ale femeilor şi fetelor sunt: coliere din mărgele, monezi de argint şi aur, în funcţie de averea părintelui; flori vii sau artificiale, funde colorate, pe care le place să le pună peste tot şi cu care îşi încarcă mai ales capul; cercei, mai multe basmale colorate, legate abundent în jurul corpului, în fine dresuri groase, roşii şi

---

(acelaşi lucru după Stalder, Idiotikon, 2, 78), înrudit cu tschoopen, vestă, pieptar [idem, 1, 320).

145 V. supra p. 47, nota 14.

albe, cu care, în vremea din urmă, dansatoarele, iar duminicile şi în zilele de sărbătoare, toate fetele şi femeile tinere se vopsesc. Un obicei pe care l-au învăţat de la femeile ilire.

3. Arhitectură în general nu se poate obiecta nimic la afirmaţia că popoarele romanice construiesc din piatră, germanii însă din lemn[146]. Valahii, şi ei de neam romanic, dar aduşi de numeroase influenţe străine în punctul în care se găsesc astăzi, par să se priceapă la ambele moduri de construcţie, dar tot atât de uşor îşi fac colibele din lut sau din cărămizi nearse. La acest neam găsim toate felurile posibile de case, după ţinutul în care trăieşte. Pădurenii îşi au casele făcute din bârne, în munţii stâncoşi se construieşte din piatră, la câmpie însă, unde piatra şi lemnul sunt scumpe, găsim pereţi din lut bătătorit. Cele mai caracteristice sunt însă tot casele din bârne, la a căror îmbinare tâmplarii valahi vădesc o îndemânare specială. Crăpăturile şi spaţiile intermediare sunt umplute cu pietricele, muşchi şi pământ, în exterior însă sunt astupate cu un amestec de argilă, bălegar şi pleavă, peste care se întinde apoi tencuiala propriu-zisă, spoiala. Locuinţele de vară pentru ciobani sau pentru oamenii care zăbovesc la câmp, ţarcurile pentru oi, grajdurile şi altele asemenea se fac foarte des din împletituri; pentru a avea în ele un adăpost la vreme rea li se aplică o tencuială ca la casele din bârne. O şarpantă simplă acoperă totul şi susţine câteva prăjini pe care se pune materialul de acoperit propriu-zis, fân vechi, pănuşă sau ceva asemănător. Hornul care se ridică destul de sus pe acoperişul inegal are formă conică şi este în partea superioară acoperit la fel ca acesta. E făcut tot aşa, din lemn şi paie. Oamenii mai înstăriţi îşi fac şarpante şi din stinghii şi apoi le acoperă cu şindrilă lată; chiar acoperişuri cu ţiglă se văd ici-colo.

146 Vezi Deutsche Colonien in Piemont, p. 124.

În ce priveşte organizarea unei asemenea case, planul ei e foarte simplu: un dreptunghi, despărţit de obicei prin câţiva pereţi în două sau trei încăperi, dintre care cea din mijloc, situată sub coş, constituie bucătăria fără vatră. Celelalte două sunt odăiţe sau cămăruţe, dintre care adesea doar una singură e acoperită cu împletituri. Suprafaţa inferioară a acesteia din urmă e tencuită cu lut. De regulă, o astfel de încăpere are o sobă masivă, grosolană, de fier sau de pământ.

De cele mai multe ori, retrăgându-se o parte dintr-unul din zidurile laterale, se micşorează adâncimea bucătăriei şi a uneia din încăperi şi se câştigă astfel o tindă aerisită, un obicei care aminteşte de Orient. În anotimpul blând aici se află întotdeauna un pat desfăcut pentru toţi membrii familiei care îl ocupă cu rândul. În genere se stă în casă doar de nevoie şi nici unui valah, precum nici unui maghiar, nu i-ar trece prin minte să lucreze sau să doarmă înăuntru, dacă nu l-ar sili ploaia sau frigul.

Multe necazuri va fi îndurat un popor de felul său vesel şi ospitalier precum cel valah ca să devină atât de neprietenos, încât să-şi întoarcă ferestrele şi uşile de la stradă şi să încerce să se ascundă aşa cum este aici aproape pretutindeni cazul. Rareori o casă valahă îşi întoarce spre stradă pereţii frontali cu ferestruicile lor: de cele mai multe ori se află cu câţiva paşi în spatele aliniamentului străzii, iar o împrejmuire înaltă de pairi ascuţiţi sau împletitură o ascunde până la acoperiş. Deci, dacă treci prin satele valahe, vezi la stânga şi la dreapta străzilor doar copaci, garduri înalte cu porţi, în spatele cărora se ridică acoperişurile micilor locuinţe cu hornurile lor lungi.

Casele sunt aşezate diferit în funcţie de sat. Unele întorc spre stradă doar un perete lateral, altele peretele frontal. Ici-colo, în vederea apărării de primejdia focului, s-

a preferat această din urmă aşezare, pentru ca locuinţele să fie mai depărtate una de alta. În localităţile mai noi, şi în Banat acestea sunt în majoritate, străzile s-au tăiat, acolo unde a fost cât de cât posibil, foarte regulat. În satele construite mai demult, casele sunt însă risipite şi amestecate dezordonat, cam ca în felul corturilor unei hoarde de nomazi.

4. Psihologie şi mod de viaţă în calitate de lucrători, deşi li s-ar putea aduce numeroase reproşuri, valahii nu aparţin cetăţenilor lipsiţi de destoinicie. Şi mai puţin decât bărbaţilor ar fi de imputat ceva femeilor, despre care se poate mai degrabă spune că sunt motorul vieţii casnice. Femeia valahă toarce, coase, ţese, spală, coace, găteşte, creşte şi hrăneşte copiii, toate astea alături de munca la câmp sau de activităţile lucrative propriu-zise pe care le împarte cu bărbatul[147]. Acesta îşi umple timpul, pe care ea îl foloseşte în gospodărie, cu treburi cetăţeneşti. Aici intră, firește, şi lungile dezbateri publice, desfăşurate în piaţa din faţa bisericii sau a postului de poliţie, în legătură cu soarta comunităţii, prilej cu care destul de des îşi găseşte locul şi popasul la cârciumă.

Dacă valahul are o mare aplecare către *dolce farniente* şi către o viaţă tihnită de domn, iar la muncă nu se arată nici pe departe atât de voinic şi de viguros ca maghiarul, totuşi nu i se poate tăgădui eficienţa. Căci

147 O imagine asemănătoare descrie şi lucrarea Deutsche Colonien in Piemont (p. 97) în legătură cu femeile comunităţilor romano-germane din jurul masivului Monte Rosa, Condiţia inferioară a femeilor îi deosebeşte în genere pe latini de germanici. Atitudinea acestora din urmă se manifestă cel mai puternic în respectul pe care îl au englezii faţă de femei. Să nu se contra- argumenteze cu Franţa: felul în care acolo sexul femeiesc intervine în viaţă – de la Ioana d'Arc până la o Pompadour – e cu totul altceva decât veneraţia delicată pe care germanii o au pentru femeie în interiorul limitelor fixate acesteia de natură.

niciun popor nu cultivă atât de frumos porumbul, acest fruct al cărui nume în dialectul germanei de sud, *welschkorn* (grâu romanic], îl desemnează ca fiind o moştenire specială a popoarele romanice; de asemenea, valahul nu cultivă defel cea mai neînsemnată parte din grâul bănăţean, bine cunoscut în comerţ. În ce priveşte însă pomicultura, în special prunii, n-am văzut pe nicăieri livezi mai frumoase ca la valahii din zonele de munte. Ei nu lasă pomii să îmbătrânească, îi cresc însă atât de egali, încât s-ar zice că numărul crengilor şi al ramurilor care încep la toţi la aceeaşi înălţime ar fi identic şi că o astfel de livadă seamănă cu o sală din frunziş verde, al cărui tavan plat se sprijină pe multe coloane mişcătoare. O asemenea proprietate este, de altfel, în anii mănoşi, fala stăpânului ei. Când se apropie vremea în care prunele dau în pârg, el porneşte cu femeie şi copil la livadă ca s-o păzească zi şi noapte, dar şi ca, stând pe burtă şi sprijinindu-şi bărbia în pumni, să se bucure privind drăguţul de belşug.

Nu mai puţin decât la celelalte ramuri ale agriculturii, valahul se pricepe şi la grădinărit, în care îndeosebi femeile sunt active, ducând săptămânal produsele la târgurile învecinate. Tot astfel se găsesc printre valahi destoinici crescători de albine care, ca deţinători de înţelepciune specială, se bucură din partea comunităţii de un fel de cinstire evlavioasă.

Dacă valahul nu este nepriceput în ramurile economice pomenite, în ce priveşte creşterea vitelor, mai cu seamă a cornutelor, el este cu atât mai puţin, ba dimpotrivă, e cioban înnăscut, de aceea s-a şi încercat să i se explice numele ca fiind sinonim cu nomad. Faţă de animalele sale e milos şi bun, pricină pentru care acestea se arată foarte blânde şi supuse, având chiar deprinderea de a mânca din mână şi de a asculta de cuvânt. Ceea ce are, stăpânul împarte cu animalele sale, care de aceea

prosperă vizibil în mâinile lui. Dacă fură de ici de colo, de pe câmp, din bunul altuia, o face cu siguranţă tot atât de des pentru boii săi ca şi pentru sine.

Mai ales ca cioban pare să fie valahul la locul său, atunci când traversează încet păşunile în urma paşnicelor sale lânoase, purtându-şi pe umăr haina agăţată de un băţ, cu fluierul în gură, tăiat de el însuşi, sau atunci când, poposind la marginea unui islaz, cu bolovani şi tufişuri de mărăcini, îşi fluieră cântecele pline de triluri poznaşe, frecvent reluate. El este un părinte pentru oile sale; acestea sunt copii ascultători care au nevoie de câine mai mult spre a fi apărate decât mustrate.

În comportarea sa, valahul nu e foarte riguros, căci el urăşte orice fel de constrângere şi nici nu vrea să fie robul muncii sale. Pe aceasta o face adesea de mântuială şi cu destulă nepăsare, la fel pentru sine, cât şi pentru alţii. Mult va fi contribuit la imprimarea acestei trăsături adânci şi asuprirea sub care lâncezeşte din vremuri imemoriale. Năpastele războiului şi jafurile l-au învăţat să renunţe la câştig şi avere, aşa încât nimeni nu se resemnează în faţa pierderilor mai uşor ca el, cu zicala: „cum vrea Dumnezeu!” Crescut în condiţii aspre şi fără pretenţii, nu se lasă doborât de nicio nenorocire, de aceea nici nu s-a dedat până acum cerşetoriei. Abia de aici încolo încep valahii să se molipsească treptat de la nemţi şi slavi de această proastă deprindere. Dacă îi ia cuiva casa şi curtea foc, el nu are nevoie de o instituţie publică să-l ajute, căci de este, bunăoară, iarnă şi nefericitul nu are cum să se ajute altminteri, e găzduit pe rând, în numele Domnului, împreună cu femeia şi copilul său, de diferite familii din sat şi din vecinătate, iar animalele sale sunt împărţite pe la unii şi pe la alţii şi înierează pe degeaba. Valahii numesc asta „a face pomană”, ceea ce înseamnă „a face o faptă bună spre a fi plăcut lui Dumnezeu”; expresia acoperă

toate faptele de iubire creştină, chiar şi pe acelea de dincolo de mormânt. Grindină, revărsări de ape, foc şi altele asemenea sunt văzute ca venind pur şi simplu de la Dumnezeu, de aceea el nici nu pierde multe vorbe pe seama lor.

Simţul cu adevărat evlavios pe care îl au toate astea la bază se manifestă, pe de altă parte, printr-o puzderie de reprezentări şi obiceiuri superstiţioase, cărora, la sfârşitul basmelor, le este consacrat un capitol. Bunăoară, chiar dacă valahul presupune că i-a murit copilul fiindcă aşa a vrut Dumnezeu, nimic nu-l împiedică să creadă că a fost ucis cu ştirea acestuia de către un vampir sau un pricoloci şi de aceea îngăduie unui expert să stropească aşa cum se cuvine şi să mutileze cadavrul bietei victime. Iar dacă valahul, pe de-o parte, crede cu tărie în ajutorul sfinţilor săi, pe de alta, se îndoieşte tot atât de puţin de primejdiile care îl ameninţă din partea duhurilor rele, a vampirilor, vrăjitoarelor, vrăjitorilor şi balaurilor; da, se poate spune că: după cum prin aceştia din urmă s-a păstrat aproape neştirbită vechea credinţă păgână în existenţa unei împărăţii de puteri vrăjmaşe, tot astfel şi primii nu reprezintă decât zeii şi zeiţele binevoitoare care şi-au schimbat întrucâtva esenţa sub influenţa creştinismului.

Valahii îşi iubesc copii cu o deosebită duioşie. Ceea ce se vede din faptul că nu îi pun, precum germanii, de timpuriu la muncă, ci îi lasă să se joace în voie. Iată, de ce, printre ei dai extrem de rar de copii care să fi fost imbecilizaţi de exigenţe sau de pedepse exagerate. Dimpotrivă, la întrebări banale au de cele mai multe ori pregătite răspunsuri rapide, limpezi, în care cuvintele sunt exprimate şir piu, precis şi adesea cu o concentrare latină.

Am observat acelaşi lucru în şcoli, la examene. În afară de limba valahă, în care se predă citirea, scrierea, aritmetica şi religia, copiii mai învaţă să socotească, să

citească şi să scrie în maghiară şi germană. Fireşte, doar imperfect, în aşa fel încât din 30 de copii doar 5 – 6 pot să-şi rezolve întrucâtva temele la examene. Fiecare şcoală e supravegheată de preotul local, afară de asta însă diferitele districte sunt conduse de directori de şcoală proprii, numiţi în acest scop.

Moralitatea la valahi e în unele privinţe foarte ambiguă. Relaţia dintre cele două sexe nu e de fel cum ar fi de dorit. Întâlneşti adesea băieţi de 13 – 14 ani, căsătoriţi cu fete de 20 – 24 de ani, care, în afară de capul descoperit, cu greu mai pot avea ceva feciorelnic. Apoi, iarăşi, auzi de fete care întreţin foarte rar relaţii de dragoste cu flăcăi de vârsta lor, necăsătoriţi, în schimb, acceptă să trăiască împreună cu bărbaţi însuraţi. Izolat nu lipsesc, ce-i drept, familii în bună rânduială, în care credinţa matrimonială şi rezerva cuviincioasă sunt la ele acasă, dar, în genere, se poate spune că opinia publică nu suferă de prea mare rigoare.

Mi s-a întâmplat adesea ca, întrebând pe unul sau pe altul dintre aceşti băieţi însuraţi, încă neajunşi la maturitate, asupra motivului căsătoriei lor premature, să mi se răspundă că au vrut să devină proprietari (stăpâni ai casei sau ai pământului); sau chiar, cum m-a încredinţat unul stăruitor, că astfel i se calculează o zi de corvoadă plină, iar nu doar, cum se obişnuieşte la băieţi, o jumătate sau trei pătrimi dintr-o zi.

În aceste condiţii şi în altele asemănătoare se poate lesne pricepe de ce populaţia este în ţinuturile de care vorbim atât de degenerată, iar diferitele familii numără izbitor de puţine capete. Se înţelege uşor şi din ce pricină pretutindeni unde trăiesc în aceleaşi comunităţi cu valahii, germanii devin curând stăpânii pământurilor, iar în cele din urmă chiar al locurilor de casă, în vreme ce primii dispar în număr din ce în ce mai mare, fără ca să se poată

spune dacă au plecat cu adevărat.

Casa unui valah, alături de curte şi de gardul înconjurător, este întotdeauna respectată de vecini ca o cetate străină şi de cum se lasă seara e împotriva obiceiului să intri înăuntru, oricât de bine cunoscut ai fi cu stăpânul. Doar în cazuri deosebit de urgente se face o excepţie aici.

Bărbatul este stăpânul casei pe care în orice împrejurare o reprezintă în afară. Femeia este gospodina, care domneşte peste copii şi are un cuvânt de spus în chestiuni mărunte. Potrivit naturii lor, fiii şi fiicele îşi ajută părinţii: şi unii şi alţii la cultivarea pământului. Dar după cum femeia este încărcată cu mult mai multe griji şi munci decât bărbatul, şi faţa casei trebuie să se deprindă de timpuriu cu menirea ei. Mama împarte fiicelor ei cânepa de pe propriul ogor şi lâna tunsă de la propriile oi, pe care fetele, de foarte tinere, trebuie să le prelucreze singure, făcându-şi din ele piesele lor de zestre.

În afară de îmbrăcăminte, nevoile mărunte pe care le are fiul, anume ceva parale pentru cârciumă, apoi ceea ce mai vrea să dea pe găteli spre a se dichisi pentru fete, el încearcă să obţină fie prin simbrie, muncind cu ziua, fie mai lesnicios, punând nesăbuit mâna pe bunul altuia, potrivit proastei deprinderi a poporului său. Felul în care execută acest lucru este cu atât mai caracteristic cu cât îl realizează aproape profesional.

Spre a-şi face rost de o curea de piele cu catarame late de alamă[148], socotită o condiţie indispensabilă pentru un flăcău chipeş, se duce noaptea, sau într-un moment potrivit, să se plimbe prin câmpuri la vremea când porumbul începe să devină tare şi zeciuieşte un ogor sau altul, indiferent cui aparţine acesta, fie şi al părintelui iubitei sale, pe scurt, zeciuieşte de ici şi de colo şi ia atât

148 Comp. mai sus descrierea portului, p. 82.

cât poate să care bine şi sigur. Vinde această marfă în sat unui comerciant întreprinzător şi discret, de regulă evreu, evident, la jumătate de preţ. Urmarea este că flăcăul trebuie să facă mai multe drumuri la câmp. Dacă timpul şi prilejurile nu sunt suficiente într-un an, îşi cumpără de prima dată o curea de piele mai puţin arătoasă, subţire şi împodobită potrivit cu situaţia buzunarului său. Peste iarnă are poate prilejul să pună mâna pe provizia de poame a tatălui său. Astfel îşi face iarăşi rost de bani, pe care îi dă pentru schimbarea curelei pe una mai lată, mai valoroasă. Acţionează şi lucrează aşa pe sub mână până ce intră în posesia unei curele la modă. Acest schimb se face cel mai bine între flăcăi, în aşa fel încât de fiecare dată speculantul cel mai tânăr şi mai puţin abil ajunge în posesia mărfii cu valoare redusă.

Astfel, bătrâneţea cu privilegiile şi averile ei este trasă pe sfoară de tinereţe, care îşi sărbătoreşte triumful la jocul din faţa bisericii, la care frumoasa valahă îşi încolăceşte braţele în jurul unui flăcău cu atât mai vârtos cu cât cureaua lui e mai lată, iar cataramele sunt de un calibru mai mare. Vârstnicii însă, sprijiniţi în bastoanele lor, privesc şi-şi amintesc, glumind cu bunăvoinţă, de propria tinereţe, când, şi ei, se îngrijeau la fel de găteala lor.

Joc denumeşte la valahi dansul, dar şi, în genere, activităţile ludice. El se face în toate duminicile şi în zilele de sărbătoare, în afara perioadelor de post fixate de Biserică, vara şi iarna, în aer liber, şi anume în locuri publice, de obicei în faţa bisericii. Primarul şi sfatul satului, a căror funcţie e reprezentată de un baston, supraveghează jocul, căci şi aici, precum probabil oriunde în lume la dans, se iscă uşor gâlceavă şi încăierări. Cimpoiul valahului şi scripca dezacordată a ţiganului constituie la aceste sărbători acompaniamentul muzical

caracteristic, care e de cele mai multe ori vioi, după cum cer figurile jocului.

Din cele şase jocuri valahe răspândite, am cunoscut până acum trei, dintre care două direct. Primul, pe care nu l-am văzut niciodată jucat, pare să fie transilvănean, deoarece se numeşte *Bufănească*, după numele unui erou valah preferat care şi-a dat viaţa acolo pentru libertatea poporului său.

Cel de-al doilea se numeşte *înainte*[149], în germană vorwärts, este cel mai iubit, face cea mai mare larmă şi îngăduie cea mai slobodă fantezie. La el jucătorul are cele mai multe prilejuri să-şi pună în valoare fata şi tot el reclamă cel mai des admonestarea bastonului supravegherii locale. Jocul începe prin aceea că flăcăii îşi dispută cinstea de a-l deschide şi de a plăti muzica pentru acest prim rând. Cearta este, firește, cu atât mai vehementă, cu cât cei de faţă iubesc mai înflăcărat, căci favoarea unei fete urmează de obicei să fie preţul pentru deschiderea jocului. O dată ce un flăcău a câştigat acest privilegiu, se formează şirul de jucători, în care pe cât posibil fiecare dansator ţine câte două fete de mână, iubita la dreapta, firește, şi bate pământul cu cizmele grele, înaintând încet, în vreme ce, în faţă, muzica bate tactul nici prea repede, nici prea lent. Dacă mişcarea se înviorează şi jocul devine mai însufleţit, dansatorul îşi pune partenera să se învârtă între braţele sale ridicate. Mai multe privitorul nu vede la acest joc, iar uniformitatea lui oboseşte repede. Dar dacă ştii că plecarea cuviincioasă a

149 La Clemens, vorwärts e tradus cu denainte, dinnainte. Ar fi să ne gândim aici la onanta, onanti (vizavi) ? Cuvântul ar fi format cu de, ca fr. de-main (lat. de mane). S-ar putea presupune şi un inante romanic, corespunzând literal lui onanti [Taloş 1963 (p. 159, n. 22) citează opinia lui Andrei Bucşan, după care acest joc face parte din categoria „purtatelor" – n.t.].

ochilor dansatoarei nu e decât prefăcătorie şi datină, nicidecum sfială firească, dacă observi mai atent ce se întâmplă înjur, atunci percepi curând şi la aceşti ţărani toate micile răutăţi şi cochetării, toate şiretlicurile familiare distracţiilor cu dans. La fetele valahe există obiceiul, ca şi aiurea, de a nu apărea chiar de la început şi nici de a rămâne până la sfârşit, precum nici de a dansa cu oricine le cere. O dată un rând terminat, dansatoarele aleargă ruşinate să se ascundă printre privitori şi să arunce pe furiş spre flăcăii care rămân pe loc priviri sfioase, doritoare de un nou joc.

Cel de al treilea joc, *Pe loc*, adică *auf dem Platze*, se adresează poate unei vârste mai înaintate decât precedentul, deoarece el nu e altceva decât un şir colorat, un cerc, sau dacă nu sunt suficienţi dansatori, doar un fragment de cerc. S-ar zice că întreaga societate de dansatori şi dansatoare, bătând pasul jocului precedent, nu face aici decât să-şi expună portul de sărbătoare şi să se privească, este ca un mod de a saluta în lanţ. Toţi partenerii şirului multicolor, în care desigur fiecare dansator îşi are iubita de-a dreapta sa, se ţin de mâini pe la spatele vecinilor lor. Muzica este la mijloc şi trebuie plătită de fiecare dintre flăcăii care participă la joc.

Faptul că şi la joc găteala ambelor sexe are un rol principal se poate lesne închipui, nu însă şi cantitatea de dresuri roşii şi albe folosite de fete şi femei spre a fi în pas cu moda, pe cale de a se răspândi tot mai mult, şi a nu ajunge de batjocura altora. Exces de funde colorate, fără grijă pentru culoare, acoperă capul; basmale de mătase şi altele pestriţe, legate fără gust de trup, sunt socotite indispensabile de către dătătoarele de ton din lumea tânără a frumoaselor dansatoare valahe, în vreme ce flăcăii se fălesc cu năframele pe care le-au primit ca semn de dragoste şi pe care le ţin agăţate de curea. Pe deasupra

se împăunează cu bani din belşug şi se prefac[150]

adesea, oricât ar fi de treji, că sunt beţi, ca şi când ar fi avut burta şi capul pline de cine ştie câte jumătăţi de litru de vin.

Jocul începe după-amiaza şi ţine iarna până se înserează, iar vara până ce porcii şi vacile se întorc de la păşune. Totodată, el nu e limitat la aceste momente, ci se face şi cu alte prilejuri de veselie: la târnosiri, nunţi, alegeri de primari, sărbători de primăvară ş.a. Apoi are loc şi în case, în cadrul unor adunări restrânse.

Când doi tineri urmează potrivit legii şi având în vedere opinia publică să se unească prin căsătorie, părinţii ambelor părţi se pun în mişcare foarte diplomatic şi convenţional, se înţelege de formă, ca şi cum un prinţ aur cere mâna unei prinţese.

Tatăl pretendentului îşi alege de aceea un peţitor dintre prietenii sau rudele sale. El se duce la casa fetei dorite şi cercetează, prin complimente limbute la adresa tatălui, dacă acesta e în genere dispus să-şi mărite fiica.

Se procedează astfel chiar şi atunci când părinţii s-au pus de acord în această privinţă cu un an în urmă. Potrivit obiceiului, cel în cauză se arată cu deosebire uimit, ca şi cum abia atunci ar fi aflat de aşa ceva, nu spune nici da, nici nu, trece la lucruri indiferente, vorbeşte despre piaţă, despre preţurile la poame şi la vite, despre vreme şi altele asemenea, atinge apoi din nou în treacăt, la întrebarea repetată a peţitorului, problema, spunând că trebuie întrebată nevasta, că nu sunt făcute provizii de poame şi nimic din recolta acestui an, ca şi cum nunta ar fi trebuit să se facă a doua zi.

În fine, pentru a scăpa de vizitatorul supărător, i se dă un termen, când urmează să primească răspunsul. În

150 Jocul ar fi un „brâu bănăţean” (Taloş, op.cit., loc cit., nota 23) – n.t.

ziua fixată, târguielile îşi reiau cursul ocolit, iar dacă tatăl vrea să arate că fata lui are mare preţ ceea ce, de fapt, este scopul întregii comedii, găseşte un nou pretext, spunând că are de vândut un lucru sau altul, pricină pentru care fixează o altă zi pentru discuţii.

În ziua respectivă tatăl fetei îngăduie, în fine, ca tatăl pretendentului să-i vorbească în privinţa ştiută, scop în care fixează un alt termen. Acela vine îmbrăcat în hainele sale de sărbătoare, chiar şi dacă viitorul său cuscru îi este prieten apropiat şi vecin; de obicei aduce cu sine o sticlă de vin sau de rachiu. Amândoi se salută ţeapăn ca şi cum nu s-ar fi văzut niciodată şi stau de vorbă despre orice numai nu despre principalul lucru, pe care amândoi îl ştiu de mult şi şi-l doresc. În fine, tatăl băiatului face începutul, celălalt însă se preface că nici nu s-ar mai fi gândit la chestiune, uzează din nou de şiretlicuri, la care oaspetele îi întinde sticla să bea. Dacă acceptă, înseamnă că peţitorul poate veni cu fiul său la vedere; dacă refuză, în ciuda tuturor încurajărilor, înseamnă că respinge lămurit propunerea. Dar stăpânul trufaş al casei se lasă îndelung rugat; chiar de-ar muri de sete, se uită dispreţuitor la sticlă, îşi cere iertare cum că nu poate nici mânca, nici bea, sau că nu bea vin după rachiu, din care tocmai a luat un păhărel ş.a. Dacă însă năzurosul stăpân al casei bea, atunci îi serveşte şi el oaspetelui băutură din propria-i pivniţă şi afacerea ia astfel cursul cel mai favorabil. Acum sunt de faţă şi cele două mame, cărora le revine partea tehnică a tranzacţiei, în vreme ce bărbaţii negociază zestrea. Femeile examinează deci reciproc marfa; dacă sunt mulţumite, ceea ce dau să înţeleagă clipind şi închizând ochii, strâmbând gura şi recurgând la alte asemenea tertipuri, atunci băiatul întinde fetei, care în tot acest timp a privit fix în pământ, ţinându-şi batista la gură, ca şi cum n-ar şti să numere până la cinci şi ar fi mult, mult

mai nevinovată decât este cu adevărat, un măr în care sunt înfipte monezi de argint. Dacă fata îl ia, cei doi tineri sunt logodiţi. Dacă legătura se desface, logodnica trebuie să restituie mărul cu monezi, iar părinţii ei să suporte toate cheltuielile pe care le va fi făcut logodnicul.

În timpul acestei scene se discută şi despre pregătirile de nuntă, prilej cu care taţii şi mamele se fălesc şi făgăduiesc, cum se zice, marea cu sarea, făgăduieli pe care nici să le ţină nu gândesc, nici poate mijloace nu au. Dar, deoarece aşa se cuvine, după părerea lor, pentru preamărirea ambelor familii, fiecare încearcă să-l depăşească în lăudăroşenii pe celălalt. Da, omul cel mai sărac care poate a luat bani cu împrumut pentru împănarea mărului miresei se împăunează atât de mult cu provizile sale de poame, cu vitele şi cu gospodăria sa, pe care poate doar în lună trage nădejde s-o aibă, încât tinerii, osteniţi de atâtea mofturi, fixează ziua nunţii şi se despart.

Oricât de multă iluzie şi neadevăr domneşte în aceste ceremonii, e totuşi de neînchipuit ca în situaţia în care mărul miresei este înapoiat, una sau alta dintre părţi să nu restituie cinstit valoarea banilor înfipţi în el. Tocmeala pentru fată care, după obiceiul valahilor nu primeşte altă zestre decât piesele de îmbrăcăminte şi gospodărie confecţionate de ea însăşi, priveşte darurile pe care mirele le oferă miresei şi părinţilor ei. Abia astăzi, obiceiuri străine, în principal germane, iau locul datinii după care părinţii, preţuindu-şi fata cât mai mult cu putinţă, nu-i dau nici bani, nici altceva: bărbatul trebuie să ofere şi să obţină fata, ceea ce este şi sensul întregii ceremonii.

Răpiri de fete se produc azi mai rar ca odinioară. Căci poliţia clericală şi cea laică veghează straşnic. Dacă totuşi ele urmează să aibă loc, trebuie ca un intermediar să pună în aplicare planul ascuns, căci la valahi se

obişnuieşte ca de îndată ce se înserează să nu se mai vadă prin casă sau curte nimeni din cei care nu ţin de familie; motiv pentru care şi invitaţiile la munci în favoarea stăpânirii sau a obştei sunt întotdeauna strigate tare, dinspre stradă, pe fereastră respectivelor persoane.

Fiecare casă, deci şi cea mai sărăcăcioasă colibă de valah, este pentru stăpânul ei ca o cetate, la care de regulă accesul este, pe deasupra, interzis de doi sau trei câini şi în care seara nu se mai vede nimeni. Prin urmare, mijlocitorul unei astfel de răpiri ar trebui să fie o rudă apropiată sau chiar fratele fetei, care poate fi şi iubitul surorii răpitorului, iar acesta îi va fi şi lui de folos într-o întreprindere asemănătoare. Fata este convinsă de un astfel de mijlocitor să vină într-un loc anume fixat de iubitul ei adevărat. După târguieli în sus şi-n jos, fata pune, în fine, planul în aplicare, falsul prieten o însoţeşte la locul unde cel neîndreptăţit, defavorizat, aşteaptă deja mai la o parte, înfăşurat, fireşte, în haină. De îndată ce fata şi călăuza ei ajung la locul de întâlnire, flăcăul deghizat se preface că vrea să meargă ceva mai departe şi o ia înainte, străbătând încă o bucată de drum. Mijlocitorul îl urmează cu prada până ce ajung cu toţii într-un loc izolat, unde răpitorul adevărat se face cunoscut, aruncându-şi masca, şi o sileşte pe fata ce se împotriveşte să meargă într-o pădure sau la o stână părăsită, unde cu ajutorul mijlocitorului poate s-o stăpânească mai uşor.

Acestuia nu îi mai revine decât sarcina, în primul rând, de a păstra cu sfinţenie taina celor petrecute, apoi de a se îngriji de subzistenţă şi de foc, între opt şi paisprezece zile, până ce noua Sabină se obişnuieşte cu situaţia ei, după care se reîntorc amândoi în sat.

Părinţilor nu le rămâne fireşte nimic altceva de făcut decât să-şi dea fata după răpitor, iar acestuia nimic altceva decât s-o ia de nevastă; căci reputaţia ei s-a dus, fata nu s-

ar mai putea arăta la joc şi nicăieri în public, cu atât mai puţin să-şi facă iluzii de a găsi un alt bărbat.

Pentru astfel de răpiri s-au fixat de altfel pedepse aspre şi ele nu se mai produc, cum am spus, decât rareori, în schimb, cu atât mai frecvent este furatul miresei, când ambii tineri se învoiesc să ocolească împotrivirea părinţilor şi să-şi impună voinţa lor. Fata fuge cu flăcăul fie într-un loc izolat, fie într-unul învecinat, la o rudă care le e favorabilă, şi rămân acolo câteva zile şi câteva nopţi, după care, la întoarcere, părinţii sunt siliţi să se învoiască la căsătoria lor, deoarece, ca şi în primul caz, fata nu ar mai valora nimic şi ar aştepta zadarnic un alt bărbat. Dacă o asemenea faptă ajunge să fie adusă în faţa judecăţii, celor vinovaţi li se aplică o corecţie corporală; taţii însă râd văzând asemenea încercări la care e supusă dragostea, căci şi ei au făcut la vremea lor întocmai ca tinerii.

Un iubit respins se răzbună pe fată prin aceea că întotdeauna la joc dansează cu alta în faţa ei, ca s-o necăjască, şi lasă de-o parte orice bună-cuviinţă. Spre a-i face pe părinţi să înţeleagă şi a se răzbuna, de fapt, pe ei, se duce noaptea şi coseşte cânepiştea al cărui produs aparţine exclusiv persoanelor feminine ale casei, care în astfel de cazuri îşi împart adesea vinovăţia. Foarte înţelept e acest obicei: firul sortit zestrei fetei necredincioase nu are cum să crească mai departe, tăiat fiind de coasă. Paguba îi spune tatălui îndeajuns de lămurit cui i se adresează răzbunarea, căci, dacă ar fi vorba de el, atunci i s-ar da foc la fân sau la paie, ori i s-ar schilodi noaptea la păşune calul sau boul. Tăierea cânepiştei verzi îi este suficientă tatălui ca să-şi ia fata la întrebări.

Alături de sfinţirea bisericilor la care, de altfel, se practică aceleaşi obiceiuri ca în toate ţările cunoscute, nunţile alcătuiesc prilejurile cele mai importante care unesc la petreceri un număr mare de familii din comună. O

nuntă poate să dureze o săptămână întreagă şi de obicei se sărbătoreşte trei zile la părinţii miresei şi tot pe atâta la cei ai mirelui.

Cu ocazia asta se îndeplinesc o mulţime de formalităţi şi, în afară de miri şi de părinţii lor, cele mai sărbătorite persoane sunt nunul şi cavalerul de onoare[151] al miresei. Primul e întotdeauna naşul de botez şi, dintre toţi cei de faţă, el are pe întreaga durată a sărbătorii cea mai înaltă funcţie. Ea se moşteneşte, trecând de la tată la fiu. Acesta din urmă este cinstit de nuntaşi, oricât ar fi de tânăr, ca şi tatăl său, adevăratul naş. Se întâmplă astfel ca înrudirea prin năşie a unor familii să dureze până la dispariţia uneia sau alteia dintre ele. Între familii legate astfel există întotdeauna o relaţie de respect reciproc.

Cavalerul de onoare al miresei deţine şi el la nuntă o funcţie însemnată prin faptul că îi revine sarcina de a o păzi pe mireasă ca să nu i se aducă vreo ocară sau să i se facă vreun lucru de ruşine, ceea ce prilejuieşte, fireşte, o sumedenie de tachinării.

Curios e că la aceste sărbători bărbaţii sunt despărţiţi de femei şi doar izolat, ici-colo, se caută unul pe altul. Dacă locuinţa ţăranului are doar o singură încăpere, aceasta rămâne pentru bărbaţi, în vreme ce femeile stau la masă în pivniţă sau într-un grajd golit, împrejurare la care am asistat eu însumi în mai multe rânduri. Adesea este pregătită şi o masă pentru săraci şi cerşetori. Străinii care trec sunt poftiţi bucuros înăuntru, sunt hrăniţi şi, pe deasupra, li se umplu şi traistele cu provizii. Dacă vin oaspeţi onorabili, bunăoară persoane mai înalte, preotul, învăţătorul, un funcţionar sau cineva din familia stăpânilor, atunci cavalerul de onoare o cheamă pe mireasă şi o prezintă noului venit. Ea capătă de la acesta un mic dar în bani pentru care îi mulţumeşte, ducându-i mâna la buze şi

151 E vorba, evident, de vornicel. (N.t.)

la frunte.

Stăpânul casei trebuie să renunţe să stea jos atâta timp cât oaspeţii n-au terminat de mâncat şi trebuie să treacă de la unul la altul spre a vorbi cu ei. Aceeaşi îndatorire îi revine şi stăpânei casei la masa femeilor. Mirele şi mireasa nu au voie să mănânce nimic în ziua cununiei şi abia seara li se dă o gustare la o masă pusă special pentru ei. Până atunci stau, şi ei, separaţi asemenea celorlalţi.

Dacă e să înceapă jocul, muzicanţii, de regulă un cimpoier şi un ceteraş, se aşază lângă sobă, sau pe ea, iar fetele şi femeile tinere sunt aduse din încăperea lor sau din bucătărie. Fireşte, atâta vreme cât durează petrecerea de nuntă, închinările şi ciocnirile de pahare însoţesc neîncetat larma cea mai veselă şi mai naivă ce se poate închipui. Se închină pentru tot, pentru mireasă şi mire, pentru bătrâni şi tineri, pentru naş, cavaler, primar, pentru întregul sfat, comitat, pentru ţară, pentru împărat, pentru întreaga lume împreună cu bunul Dumnezeu din cer. Comic este şirul de închinări la adresa celor care oferă daruri, scop în care este dinainte rezervată o oră. Darul este îndeobşte o năframă colorată din bumbac ce poate fi folosită atât ca batistă, cât şi ca basma ori şorţ. Este pusă pe un taler mare de lemn, deasupra câtorva pâini şi a ceva friptură, la care, fireşte, nu poate lipsi o sticlă de vin. Cu aducerea acestor daruri se zăboveşte până ce toţi solii aşteptaţi ajung la uşă. Sarcina aducerii darurilor revine fiilor casei. În fine, se deschide uşa şi un taler după altul, încărcat de darurile amintite, înaintează alunecând dintr-o mână binevoitoare în alta, pe deasupra capetelor celor de faţă. El este arătat tuturor oaspeţilor, rostindu-se numele donatorului, la care un ura general şi sonor recunoaşte cea mai sinceră bunăvoinţă. Formula pe care am auzit-o de obicei cu acest prilej este: „N.N. s-a purtat bine, cu daruri

frumoase, ne-a trimis vin, pâine, cea mai frumoasă năframă şi friptură! Să trăiască!” La care corul repetă într-un glas urarea. Cine stă mai aproape ia darurile, mama miresei îi înmânează acesteia pe loc năframa; bucatele se aşază pe masă în mai multe grămezi, carnea la carne şi pâinea la pâine; vinul este turnat într-un vas care stă, de asemenea, pregătit pe masă. Proviziile care sosesc astfel determină în principal durata petrecerilor de nuntă.

Pe cât de multă risipă se face aici, pe atât de simplu este, de regulă, modul de viaţă al valahilor. În ce priveşte mâncarea, ei sunt extrem de cumpătaţi, fapt la care contribuie şi posturile severe prescrise de biserica lor grecească. E de presupus că postesc jumătate de an. În zilele cele mai severe de post nu beau nici vin, iar mâncarea lor constă în fasole fiartă doar în apă cu sare, fără grăsime sau ulei. Sarcina de a mânca, valahul o îndeplineşte, ca pe oricare alta, în cea mai deplină tihnă[152]. I-am privit adesea când îşi luau gustarea în ora de pauză din timpul lucrului. Stăteau ghemuiţi în şir sau în cerc, fiecare cu o bucată mare de mămăligă într-o mână şi o legătură de usturoi verde în cealaltă. La o îmbucătură mare de mămăligă, rupeau cu dinţii cât mai puţin usturoi, apoi îşi puneau merindele în faţă şi, ţinând mâinile în poală, mestecau cu cea mai mare încetineală ceea ce aveau între dinţi. Astfel cu un funt de mămăligă şi o legătură de usturoi cât degetul de lungă sau cu un vârf de cârnat lung de un ţol, valahul putea să-şi ocupe o jumătate de oră. Aceasta e prima lui masă, pe care o numeşte prânz (adică *prandium*). Cea de a doua masă, cina (cena), o ia către ora patru, precum odinioară romanii *coena* lor.

Mămăliga, după cum am observat deja, este făcută

152 Această tihnă în toate constituie şi în Elveţia o caracteristică eminentă a spiţelor romanice, spre deosebire de caracterul aspru şi activ al germanilor. Cf. Deutsche Colonien in Piemont, p. 115.

din făină de porumb şi îi înlocuieşte valahului pâinea. Dar ea nu se păstrează mult, ci se acreşte repede, trebuind să fie astfel preparată mai des. Acest neajuns înlesneşte deja în unele locuri pătrunderea pâinii obişnuite şi înlătură mălaiul. Mămăliga sau mămălega este un terci din făină fină de porumb, înrudit cu polenta italienească. Se mănâncă îndeobşte cu lapte dulce.

Peştele este în toate anotimpurile un fel de bucate preferat de valah. În post îl mănâncă uscat şi sărat, aşa cum se găseşte aici pretutindeni în comerţ. Altminteri, îl frige pe jar şi îl consumă ca italienii cu ulei, mulţumindu-se şi cu ulei de rapiţă. Valahii se pricep de minune să frigă carnea afară.

Am cunoscut în diferite împrejurări priceperea la gătit a femeilor valahe. Am fost, de pildă, de mai multe ori oaspetele unui primar la nunţi, sfinţiri de biserici şi altele. Lista de bucate consta în următoarele feluri, foarte bine pregătite:

— Supă de găină cu tăiţei, un soi de mâncare aproape nelipsit în asemenea ocazii;

— Carne de viţel cu hrean ras în oţet, eventual şi castraveţi muraţi;

— Angemaht din carne de pui, dulce şi acrit; adesea o patiserie care ţine loc de aluat fraged;

— Varză acră cu carne de porc friptă şi fiartă; două feluri de friptură cu salată, de obicei ţelină; la desert, patiserie, prăjitură şi altele asemenea.

Friptura nu se ridică niciodată de pe masă, nici după ce oaspeţii au terminat de mâncat, ci rămâne pe loc atâta timp cât aceştia sunt încă de faţă.

Băuturile întâlnite sunt, în afară de vin: berea, rachiul, iar pentru oaspeţi mai distinşi, cafeaua şi vişinata. Lipsa de aciditate care particularizează vinurile bănăţene este compensată de o felie de lămâie aruncată în paharul

cu vin. Aceasta fiind regula, ea se aplică şi la vinurile cărora nu le lipseşte deloc aciditatea.

O faţă puternic întunecată a gospodăriei valahe este nepăsarea cu care toţi căscnii îngăduie sporirea murdăriei în jurul lor. În majoritate ar putea să fie, ce-i drept, şi mai rău, dar murdăria e întotdeauna mai mult sau mai puţin atât de mare, încât ar stârni oroare unui olandez. Din fericire, cei care nu aparţin celor mai sărace pături îşi ţin cel puţin rufăria curată, chiar dacă în ce priveşte curăţenia propriei pieli, aceasta nu e respectată foarte riguros.

Spre deosebire de valahi şi slavi, curăţenia este o frumoasă virtute a maghiarilor, care se pun astfel într-o lumină foarte avantajoasă în raport de ceilalţi locuitori ai Ungariei, adesea chiar faţă de germanii de acolo.

III. Sursele basmelor în sfârşit, trebuie să mai lămuresc felul în care am ajuns în posesia colecţiei de basme care urmează.

Scurt timp după sosirea mea la Oraviţa, un compatriot, domnul Karl Knoblauch, m-a dus să mă plimbe prin grădinile sale spre a-mi arăta într-o foarte frumoasă lumină de seară împrejurimile romantice ale acelei localităţi miniere. Aici am întâlnit-o pe Florica, o bătrână valahă, care, împreună cu bărbatul ei în vârstă, îndeplinea funcţia de paznic de vie. Printre altele, domnul Knoblauch mi-a atras de îndată atenţia asupra comorii de basme şi povestiri cu care era înzestrată memoria bătrânei şi a determinat-o de îndată să-mi povestească câte ceva. Deoarece pe atunci nu cunoşteam deloc limba valahă, călăuza mea îndatoritoare mi-a tradus cuvintele bătrânei. Am ajuns astfel în posesia legendei despre albină, a basmului despre „Zilele babei” şi a poveştii „Din vremea romanilor”. Când lăsarea serii ne-a silit să ne oprim, am plecat cu speranţa de a afla mai multe de la bătrâna binevoitoare. Dar cum se întâmplă adesea în viaţă, n-am

mai apucat s-o revăd, deoarece a murit la scurtă vreme.

La Oraviţa am obţinut prin bunăvoinţa domnului Nunny mai sus pomenit, în afară de o mare comoară de observaţii şi lămuriri în legătură cu datini, obiceiuri, superstiţii, şi basmul hazliu „Mângiferu”.

Unui domn von Maderspach, angajat în calitate de controlor la mina regală din mica localitate minieră Şasea, îi datorez legendele despre „Stânca fetei de la Luncani”, „Retezatul” şi „Babacai”.

De la un bărbier valah, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, am aflat, în timp ce îşi exercita meseria pe mine, istoria caraghioasă despre „Posturile Sfântului Petru”.

Din sursă iliră, dar în limba germană, printr-un domn J. Popovici, am ajuns la snoavele „fără vânt, nici pic de frig” (de fapt, „Soarele, luna şi vântul”] şi „Lumânarea ţiganului”.

Tot în limba germană, dar din sursă valahă, adică de la domnul Mihăilă Popovici, preot în I-am, provine basmul despre „Copiii de aur”, alături de o mare parte din observaţiile despre datinile şi obiceiurile valahilor; apoi, „Coborârea de pe cruce a lui Cristos” şi „Cum şi-au pierdut ţiganii biserica”, precum şi „Solia din cer”.

Din sursă germană, de la domnul Ferdinand, conte von Bissingen, din I-am, am obţinut basmul despre „Dracul din canea”, care în tinereţe îi fusese de multe ori povestit de slugi valahe.

De la valahi şi în limba valahă am mai multe povestiri, care mi-au fost comunicate de către George Stoian, pandur în slujba stăpânirii, Trăilă Sălitraru, slujitor comunal, ţăranii Mihály Lazăr şi Meila Pup; e vorba de legenda albinei, aceea despre „Muştele golumbace”, povestea Sfântului Ilie, despre „Calea laptelui”, „Rândunica”, „Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru” şi „Jucăria uriaşului”.

Dar cea mai mare comoară, anume aproape toate basmele care formează valoarea propriu-zisă a acestei colecţii, o datorez domnului Drăgoescu, valah de obârşie din Oraviţa, student în drept, actualmente angajat în Valahia. În oraşul său natal era cunoscut de toţi şi găsea uşor cele mai curate surse. Multe sunt consemnate după relatarea sa orală, ca „Păcală”, „Florian”, „Feciorul alungat”, „Feciorul năzdrăvan al împărătesei”. Dar majoritatea poveştilor a consemnat-o chiar el pentru mine, în germana lui proprie; l-am pus să mi le mai istorisească o dată şi apoi am corectat redactarea.

Deoarece, îndeobşte, este extrem de greu să găseşti în popor povestitori buni, adică dintre aceia care nu amestecă poveştile între ele, a trebuit să las de-o parte unele materiale, fără să le mai prelucrez, căci nici nu începea bine o povestire, că se şi combina cu alta. Dar tocmai din pricina acestei dificultăţi datorez profundă recunoştinţă, pe care o exprim public aici, tuturor acelora care m-au ajutat cu atâta bunăvoinţă să culeg poveştile de faţă şi care nu m-au respins sau chiar batjocorit, ridicând din umeri cu aerul distins al semidocţilor.

Sursa cea mai productivă de poveşti, dacă o anumită sfială a păturilor de jos nu ar îngreuna sau împiedica utilizarea ei, ar fi claca. Prin asta se înţelege ceea ce, de pildă, în Suabia se numeşte *Karz* sau *Lichtkarz*, cu deosebirea că oamenii chemaţi la muncă o fac aici doar pentru gazdă, în vreme ce în Germania fiecare din cei prezenţi lucrează numai pentru sine. Cântecele şi basmele sunt, aici ca şi acolo, distracţia acestor prilejuri. Apoi se vine nu doar pentru tors, ci adesea, când preotul sau boierul are nevoie de clacă, se adună tot satul, cu căruţe şi atelaje, spre a căra, bunăoară, pietre pentru o construcţie sau a transporta orice ar mai fi. Tocmai aşa, cu claca, se ajută valahii mult între ei la strângerea recoltei.

BASME

POVEȘTI MAI MARI

FECIORUL NĂZDRĂVAN AL ÎMPĂRĂTESEI

Un împărat şi o împărătească care stăpâneau peste o mare împărăţie aveau trei fete nemaipomenit de frumoase. Făcându-se mari şi ieşind odată la plimbare, veni un balaur de negură şi o răpi pe cea mai mare din mijlocul lor. Pentru asta se făcu mare tulburare la palat, dar după o vreme nenorocirea se dădu uitării şi, într-o bună zi, stând celelalte două fete în foişorul palatului, se năpusti tot un balaur de negură, mai mare decât primul, şi, lăsându-se jos, o răpi pe cea de a doua fată de împărat. Plini de durere pentru soarta nefericită a fetelor lor, împăratul şi împărăteasa puseră ca mezina să fie păzită straşnic şi lăsată afară doar cu mare băgare de seamă. Cu toate astea nu putură să împiedice ca iarăşi un balaur de negură puternic, care îi întrecea în mărime pe ceilalţi doi, să se năpustească din văzduh şi cu repeziciunea fulgerului să răpească şi pe copila cea mai mică a împăratului.

Din pricina asta fu mare doliu, pe care întreaga curte trebui să-l ţină un an de zile. După o vreme însă împărăteasa născu un băiat sănătos şi puternic şi o mare bucurie puse stăpânire pe întreaga curte. Mai cu seamă părinţii aproape că îşi uitaseră de fetele lor răpite; împăratul însă porunci straşnic împărătesei să fie cu mare băgare de seamă şi să nu iasă cu micuţul afară ca să nu-l răpească şi pe el balaurii.

Într-o bună zi împărăteasa şedea aşa, cu pruncul la piept, la poarta cetăţii împărăteşti. După ce se sătură să sugă, acesta îi vorbi maică-sii, care avea ochii în lacrimi,

întrebând-o că de ce plânge. Dar ea îşi şterse ochii fără să-i răspundă. Când băiatul văzu din nou tristeţe pe faţa ei, o muşcă de sân şi o ameninţă că i-l va sfârteca, dacă n-avea să-i răspundă la întrebare. De durere, împărăteasa îi făgădui să-i spună tot ce a vrea să ştie, dar când el îşi descleştă dinţii, nu se ţinu de vorbă; atunci, mânios, sugarul se-ntinse până la acoperişul porţii, smulse o bârnă şi-o apăsă atât de tare pe sânul maică-sii, încât aceasta nu mai putu răbda şi-i povesti despre pricina supărării sale, dezvăluindu-i că avea trei surori care însă, încă dinainte de a se naşte el, fuseseră răpite de trei balauri puternici şi ţinute captive în palatele lor. Atunci băiatul se smuci cu mânie şi-i ceru mamei sale arme ca să pornească la drum, să-i omoare pe balauri şi să-şi elibereze surorile. Cu toate că împărăteasa se întristă foarte, temându-se ca nu cumva să-şi piardă şi ultimul său copil, nu putu nici ea şi nici împăratul să-l împiedice, căci în scurtă vreme micuţul crescuse atât de voinic, încât se gândeau mai mult cu spaimă decât cu bucurie la clipa în care avea să fie mare de tot.

Voinic, băiatul porni deci la drum şi peste puţină vreme ajunse într-o pădure mare, unde dădu de palatul în care era închisă una din surorile sale ca nevastă a stăpânului palatului, un balaur grozav. Intră înăuntru şi, după ce trecu prin mai multe încăperi, dădu peste o sală în care se afla soră-sa. Se duse la ea şi îi spuse că e fratele ei şi că a venit s-o elibereze. Fata se bucură nespus, dar zise imediat cu durere:

— Când o să vină balaurul acasă, o să te facă praf.

Atunci el o întrebă dacă nu cumva balaurul are un semn prin care îşi face cunoscută sosirea, la care soră-sa îi răspunse:

— Da, când se află la o sută de paşi de casă, îşi

azvârle buzduganul[153] cu atâta putere, zicând:

La fântâna lină, la muntele Ciuchină[154], încât buzduganul dă poarta şi toate uşile de perete şi zboară până la picioarele mele.

Nici n-apucă ea bine să-şi termine vorba, că se şi auzi un huiet, urmat de altele mai slabe, iar prin uşa care se deschise zbură un buzdugan uriaş până la picioarele stăpânei casei. Prin poarta dată de perete se vedea venind din depărtare namila groaznică de balaur. Voinicul nu stătu mult pe gânduri, ridică buzduganul şi-l azvârli cu atâta putere în fruntea balaurului, încât acesta pică jos mort, iar arma zbură încă o sută de paşi mai departe. Acum fraţii se bucurară tare de moartea balaurului, adunară lucrurile scumpe pe care le putură găsi în grabă şi părăsiră palatul balaurului ca să-l găsească şi pe acela în care era închisă cea de a doua soră.

Când ajunseră la ea şi i se făcură cunoscuţi, fu iarăşi o mare bucurie, dar şi de astă dată tulburată de gândul întoarcerii groaznicului stăpân. Voinicul neînfricat râdea de asta şi tocmai voia să înceapă a povesti cum o eliberase pe sora cea mare, când se auzi, din nou, un huiet şi prin uşile date de perete zbură iar un buzdugan, încă o dată pe atâta de greu pe cât fusese cel din primul palat. Într-o clipită, flăcăul îl luă de la picioarele celei de a doua surori, văzu prin poarta deschisă namila de balaur la două sute de paşi cum se apropia, îi strigă:

La fântâna lină, la muntele Ciuchină şi, cu mână

153 Streitkolben [cocean de porumb. E vorba de o neînţelegere, culegătorul crezînd că e vorba de sensul vegetal din seria sinonimică a lui „buzdugan", pe care îl transcrie sub forma bussogan – n.t.].

154 Aceste cuvinte înseamnă : Beim sanften Brunnen, / Beim Berg Tschuckina. Ele aparţin acelor versuri magice care apar frecvent şi în poveştile germane şi care, după Grimm, sunt proprii tocmai celor mai arhaice basme. în ele nu se poate desluşi adesea, ca şi aici, nici un înţeles.

uşoară, îi azvârli buzduganul împotrivă cu atâta putere, că îl trânti mort la pământ, iar arma înfricoşătoare zbură două sute de paşi mai departe. Surorile erau atât de bucuroase şi de uimite de aşa faptă, că îi căzură de gât fratelui lor, neputându-se mira îndeajuns de puterea lui urieşească. Strânseră şi de aici comori şi lucruri scumpe pe cât puteau să ducă şi părăsiră palatul balaurului, nu înainte de a fi cercetat din foişor locul unde se afla cel de al treilea palat.

Ajunşi la acesta, care era cu mult mai puternic, mai fortificat şi aşezat pe-o stâncă înaltă, cele două surori mai mari îi dădură bineţe mezinei şi i-l înfăţişară pe fratele lor voinic, de care şi ea se bucură, fireşte, foarte mult. Dar abia isprăviră de dat bineţe, când se auzi deschizându-se cu huiet toate porţile şi uşile cetăţii şi un buzdugan de trei ori mai mare şi mai greu decât cele ale primilor balauri la un loc se năpusti înăuntru. Voinicul însă îl prinse din zbor şi zicând:

La fântâna lină, la muntele Ciuchină, îl azvârli cu o putere atât de nemaipomenită, prin toate porţile şi uşile, la trei sute de paşi înapoi, de unde venea balaurul suflând flăcări pe nări, încât îl omorî pe loc, smulse o bucată bună din leşul său şi, pe deasupra, zbură trei sute de paşi mai departe. Acum surorile nu mai puteau de bucurie şi nu îşi mai încăpeau în piele de fericite ce erau că aveau un frate atât de voinic şi cu asemenea puteri urieşeşti. La început ele ziseră că vor s-ajungă grabnic acasă la părinţi, dar fratele lor se împotrivi, căci nu se luptase după pofta inimii şi mai voia să facă şi eilte drumuri.

Trebuie acum, zise el, să-l mai vizităm pe bietul nostru văr, voinicul căruia o vrajă rea i-a luat puterea, poate şi-ar putea-o redobândi; abia după asta ne-om întoarce voioşi la părinţii noştri acasă.

Merseră deci mai departe zile întregi, prin păduri şi

văi, până ce ajunseră la palatul în care locuia vărul lor, a cărui putere fusese furată de zânele de la Lacul Negru. Vărul îi primi bine, iar când surorile îi povestiră cu ce curaj fratele lor îi doborâse pe cei trei balauri de negură, ochii i se umplură de lacrimi, căci el îşi pierduse puterea. Apoi îi arătă voinicului palatul cu toate odăile şi încăperile sale; doar o singură uşă nu o deschise, spunând că acea odaie trebuia ocolită fiindcă înăuntru se afla Moartea.

Voinicul îi răspunse râzând că lui nu-i e frică de moarte. Dar trecură mai departe şi apoi se aşezară la masă. După ce petrecură bine cu toţii laolaltă, feciorul de împărat se ridică şi-i spuse vărului său:

Ascultă, vere, ştiu că zânele de la Lacul Negru ţi-au furat puterea; cea mai mare dorinţă a mea ar fi să pot să-ţi aduc înapoi bunul pierdut.

Vărul se bucură nespus la aceste cuvinte, îi descrise locul în care se afla Lacul Negru, ascuns adânc într-o pădure, dar se îndoi că această ispravă avea să se încheie cu bine, căci nimeni nu era în stare să le prindă pe zâne, chiar dacă ele s-ar fi arătat, şi să le smulgă o mărturisire.

Dar voinicul era plin de curaj, nu mai stătu mult pe gânduri, luă cu el câţiva câini buni de vânătoare şi porni la drum; pe surori le lăsă la văr.

Curând găsi lacul, se aşeză la mal, aprinse un foc, după care se ascunse într-un tufiş cu câinii lui. Nu trecu mult şi de pe suprafaţa întunecată a Lacului Negru coborâră trei fecioare de o albeaţă strălucitoare, cu plete lungi, negre, fluturând în vânt, şi se apropiară de foc ca să se încălzească. Din ascunzişul său, feciorul de împărat îşi asmuţi de îndată câinii, aceştia săriră la iuţeală şi le prinseră pe zâne care, văitându-se de durere, încercară să fugă. Câinii însă nu le lăsară, iar acum se arătă şi voinicul şi le întrebă unde ascunseseră puterea vărului său. îi arătară un copac cu scorbură, acolo avea să găsească un

burete în care era toată puterea acestuia. După care voinicul îşi lăsă câinii să le sfâşie, alergă la copac, luă de-acolo buretele şi-i readuse astfel vărului puterea pierdută.

Acesta se bucură într-atât, încât îi dărui tot palatul său voinicului, care nu avu nimic mai grabnic de făcut decât să deschidă uşa în spatele căreia trebuia să fie încuiată Moartea. În faţa lui se întindea o sală, în mijlocul căreia şedea pe un covor o mândreţe de fată, înconjurată de alte fete frumoase, slujitoarele ei. Era sora vărului său şi era atât de frumoasă încât voinicul, cuprins de dragoste fierbinte, o ceru pe loc de nevastă fratelui ei. Când acesta văzu că voinicul ştia ce era cu Moartea din spatele uşii închise, se învoi, iar feciorul de împărat porni acum cu mireasa şi cu cele trei surori spre casă, unde părinţii îl primiră cu nemaipomenită bucurie.

003

Brednich/Taloş 1. AT 327 B* (Degeţel ca salvator). KHM 91. În AT basmul e ilustrat doar de cele patru variante din Schullerus. Faţă de dezvoltarea canonică a tipului, aici lipseşte naşterea miraculoasa a voinicului (adesea dintr-un bob de piper). Altminteri, sunt prezente toate episoadele importante care conferă stabilitate naraţiunii, inclusiv acela al vărului cu puterea răpită de zâne, care în versiunea Schott ar putea să pară o interpolare. Fixarea anume în burete a puterii externalizate a antagonistului pare o invenţie *ad hoc*, sugestivă, dar neconfirmată, s-ar zice, de atestările ulterioare ale basmului. Balaurul anexează aici, ca de altfel în toate naraţiunile fantastice ale corpusului, şi sfera semantică a zmeului (acesta fiind constant echivalat cu *Drache*), deşi, în contrast cu tradiţia larg europeană, ultimul este, la noi, o făptură cu trăsături fizice şi caracteriale, precum şi cu habitudini sociale vădit antropomorfe, deosebită net de primul, monstru reptilian

antropofag. Nu e mai puţin adevărat că, după cum se ştie, în ciuda diferenţelor substanţiale de statut dintre zmeu, balaur, de adăugat, şi drac, există şi la nivelul mediilor folclorice româneşti o sumă de suprapuneri, determinate de resorturi etimologice, semantice şi funcţionale, răspunzătoare de alternanţa frecventă zmeu/balaur, zmeu/drac în naraţiunile şi credinţele populare. Oricum, în felurite limbi europene apare doar personajul denominat prin *dragon* (balaur), care cumulează funcţiile atât ale zmeului, cât şi ale balaurului nostru: germ, *Drache*, fr. *dragon*, it. *drago*, sp. *dragôn*. Altminteri, fraţii Schott cunoşteau prea bine deosebirea dintre un personaj şi altul: a se vedea comentariile corespunzătoare din „Anexă", precum şi păstrarea vocabulei zmeu în snoavele nr. 2 şi 9 din, Apendice". Versurile „la fântâna lină/la muntele Ciuchină" (nume topic, Izvorulşi Vârful Ciochinului, *cf.* Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983, sub *Ciochin/Ciuchină*), reprezintă, în afară de fraza ritmică, repetată, din nr. 24 (v. mai jos), singurul caz în care autorii colecţiei reproduc o formulă din categoria celor nelipsite în versiunile orale ale basmelor populare româneşti. O primă traducere a acestei naraţiuni, sub titlul „Feciorul de împărat", a apărut în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 20, 14 mai, pp. 3 – 4, cu menţiunea că provine „din colecţiunea domnului Dionisie Miron" şi că „se află tradus în nemţeşte în colecţiunea fraţilor Schott". Asupra acestei traduceri, ca şi a următoarelor (v. notele de mai jos la basme) a atras pentru prima dată atenţia Al. Bistriţeanu, p. 40.

ZIDITĂ DE VIE

Unui bătrân sărac, care toată viaţa se hrănise de pe urma îndeletnicirii sale de tăietor de lemne, dar care acum putea din ce în ce mai greu să găsească cele necesare traiului alor săi, i se făcuse lehamite de viaţă. Într-o zi,

ducându-se la oraş să vândă lemnul pe care îl tăiase anevoie, luă funia cu care obişnuia să-şi lege povara şi o prinse de un copac ca să se spânzure. De cum se urcă în copac, apăru diavolul şi-l întrebă:

Măi, omule, ce-ai de gând?

Vreau să mă spânzur, veni răspunsul deznădăjduit, căci nu mai pot să car lemne!

Atunci, zise acela, nu mai căra, dacă nu-ţi place.

Nu se poate, răspunse tăietorul de lemne, căci cine mi-ar mai hrăni nevasta, fata şi câinele?

Diavolul râse şi zise:

Dar cine-o s-o facă dacă bătrânul cariu o să zboare-n vânt? Asta îl făcu pe bătrân să-şi vină-n fire şi să continue să stea de vorbă cu diavolul, care până la urmă îi făgădui o mare bogăţie de aur şi argint, dacă se învoia să-i dea ceea ce avea să-l întâmpine în faţa casei în seara aia. Tăietorul de lemne se gândi pe loc la bătrânul său câine care, în fiecare seară, când se întorcea ostenit de la pădure sau din oraş, îi ieşea în cale, dând din coadă bucuros. De el credea că se putea cel mai uşor lipsi, dacă ar fi fost să ajungă un om foarte bogat, aşa că nu mai stătu mult pe gânduri şi-i făgădui diavolului ceea ce îi ceruse.

De astă dată se întoarse acasă sprinten şi voios; se grăbea atât cât îi îngăduiau picioarele sale bătrâne şi ajunse aproape fără suflare în apropierea colibei. Dar cât de tare se sperie când, încă de departe, îşi văzu fata, singurul său copil, cum se grăbea spre el, strigându-i bucuroasă:

— Tată, vino repede să vezi ce minune a făcut bunul Dumnezeu cu noi şi cu bordeiul nostru. Paiele de sub capră şi inul de pe podea s-au prefăcut în aur.

— Ah, fata mea, ăsta-i un ceas trist pentru noi, răspunse abătut bătrânul.

Dar îşi veni de îndată în fire ca să nu dezvăluie ceea

ce se petrecuse acolo, în pădure, între el şi încă cineva, şi zise:

— Hai, copilă, să vedem ce minune s-a petrecut.

Intrară astfel în colibă, unde, în cămara strâmtă, începură toţi, mama, fata şi câinele, doar bătrânul nu, să sară în sus de bucurie.

A doua zi de dimineaţă, soarele încă nu răsărise, tăietorul de lemne îi zise fetei sale să se îmbrace şi să meargă cu el la pădure. Voioasă, fata cuminte îi dădu ascultare, căci nu se gândea, fireşte, la nimic rău. În pădure însă tatăl o duse la locul în care făcuse învoiala cu diavolul şi îi porunci s-aştepte până ce avea să se întoarcă. Fără să se îndoiască de adevărul acestor spuse, fata se aşează pe iarbă şi aşteptă până se lăsă seara, dar degeaba. În fine, tocmai când era gata să înceapă a plânge deznădăjduită, se ivi Fecioara Maria care o întrebă ce făcea acolo, dacă aştepta pe cineva. Fata îi răspunse că da şi că tatăl ei trebuie să vină dintr-o clipă în alta.

— Ah, copila mea, îi zise Maica Domnului, tatăl tău n-o să se mai întoarcă, te-a părăsit pentru totdeauna. În schimbul comorii mari pe care aţi primit-o ieri, te-a făgăduit diavolului, care vine să te ia de-aici.

La aceste cuvinte, biata copilă se sperie foarte tare şi începu să plângă amarnic. Maica Domnului însă îi dădu curaj, zicându-i:

— Iată, fata mea, fac aici un cerc în jurul tău, din care însă nu trebuie să ieşi, orice s-ar întâmpla. După ce-am să plec, iadul o să-şi trimită toţi diavolii săi de foc, ca să te sperie şi să te amenințe, dar n-au să-ţi poată face nimic! Să fii curajoasă, într-un ceas mă întorc la tine!

Cu aceste vorbe, Sfânta se făcu nevăzută şi în curând se iviră, sub cele mai înfricoşătoare şi hâde chipuri, sute de draci, care băteau în roţi de foc, le loveau de cerc s-a încercau, cu ghiare murdare şi puturoase, s-o apuce pe

sărmana copilă, dar văzând că aşa ceva nu era cu putinţă, aruncau în ea cu gunoaie şi bale urât mirositoare. Dar toate se spulberau neputincioase în faţa cercului curat. După un ceas, Sfânta Fecioară se întoarse aşa cum făgăduise şi, urlând sălbatic, dracii se ascunseră care încotro, neputând privi strălucirea Sfintei.

Aceasta o luă pe biata fată de mână şi o duse într-o grădină minunată, în care se afla o mândreţe de casă. După ce intrară înăuntru, Sfânta îi dărui ca să se joace doi porumbei orbitori, multe cărţi sfinte, frumoase, ca să citească şi să-nveţe, de asemenea o lumânare. Apoi îi atârnă de gât patru chei, spunându-i:

— Cu aceste chei, copilă dragă, ai voie să deschizi toate uşile şi să intri în toate odăile, doar de odaia care se deschide cu cheia de lemn să te fereşti.

Fata făgădui să asculte şi, după ce Sfânta ei ocrotitoare plecă, deschise una din uşile care îi erau îngăduite. Intrând în odaie, aproape nu putu să înainteze, atât era de fermecată de minunăţiile care se înfăţişau aici ochilor ei. Zăbovi o zi, apoi plecă. Maica Domnului îi ieşi în cale şi o întrebă unde fusese. Fata răspunse:

— Am petrecut o zi în rai.

— Nu o zi, îi răspunse Maria, ci un an întreg ai stat înăuntru.

Ziua următoare, fata deschise o a doua uşă şi fu şi mai fermecată decât ieri de ceea ce vedea. De astă dată nu putu să zăbovească mai mult de un ceas, căci minunăţia era prea mare. Ieşind de-acolo, se pomeni din nou cu Sfânta Fecioară, care o întrebă cum fusese. Ea zise:

— Am petrecut un ceas în rai, a cărui frumuseţe şi minunăţie le-au întrecut pe cele de ieri.

La care Sfânta îi spuse:

— Nu un ceas, ci vreme de trei vieţi de om ai admirat slava lui Dumnezeu.

A treia zi fata trecu de o a treia uşă, dar din pricina strălucirii care o întâmpină acolo nu-şi putu ţine ochii deschişi decât un minut, după care, cu ei închişi, se întoarse înapoi, iar când ajunse în odaia ei şi Fecioara Maria o întrebă unde fusese, ea îi răspunse:

— Azi am aruncat doar o privire spre strălucirea cerului, dar a trebuit să mă întorc de îndată, căci mă orbea.

Atunci Maria zâmbi şi-i zise:

— Te înşeli, copilă, căci ai petrecut o jumătate de veşnicie în lăcaşul Preafericiţilor.

După ce fusese în toate încăperile îngăduite, fata se împotrivi de câteva ori curiozităţii care o îmboldea ori de câte ori privea cheia de lemn pe care Maica Domnului i-o dăduse împreună cu celelalte, dar curând se pomeni în faţa uşii oprite, ascultă şi deschise. Aici o văzu pe Maica Domnului cum îi îngrijea Cănile fiului ei, Domnul Cristos. Când Sfânta văzu că fata îi încălcase porunca, îi strigă mânioasă:

— Deschide-te, pământule, şi înghite-o pe neascultătoare 1

Dar Cristos spuse:

— Nu, să aibă parte de altă pedeapsă ca să-şi ispăşească greşeala.

După care Maria o luă de mână şi o duse într-o peşteră întunecată, în pământ, îi dădu toate felurile de hrană, dar o opri straşnic de a vorbi cu oricine ar fi acela; şi asta până când Prea înalta însăşi avea să-i ridice opreliştea.

Fata trăi aici în izolare deplină multă, multă vreme, nemaivăzând oameni şi nemaiauzind nimic de ei. Se întâmplă însă ca feciorul împăratului, împreună cu un mare alai de vânătoare, să străbată odată pustietatea din apropierea peşterii şi, gonind după o sălbăticiune săgetată,

să ajungă chiar în faţa sălaşului întunecat al locuitoarei din pădure. De îndată ce îi văzu frumuseţea, se apropie mai mult de ea, îi dădu bineţe şi îi ceru o băutură răcoritoare, cu care ea îl ospătă în chipul cel mai îndatoritor, fără însă să-i răspundă la niciuna din întrebările sale.

Întorcându-se acasă, prinţul îi povesti tatălui său, împăratul, despre întâlnirea din pădure şi dădu glas hotărârii sale nestrămutate de a nu se însura decât cu această preafrumoasă fată din pădure, în ciuda muţeniei ei. împăratul se împotrivi dorinţei feciorului său deoarece voia ca el să se însoare cu o prinţesă. Dar prinţul nu se lăsă înduplecat, ci o aduse din peşteră pe fecioara mută din pădure şi o luă de nevastă. După un an, ea îi născu doi copii frumoşi de aur, de care se bucură nespus şi bătrânul împărat, aşa încât nu mai avu nimic de zis despre căsătoria feciorului său cu o fată de obârşie atât de necunoscută. Deşi tot nu se împăca cu gândul că nora lui era mută, îi purta de grijă şi puse trei rânduri de străji în faţa odăii lehuzei ca nu cumva ei sau dragilor lui nepoţei de aur să li se întâmple vreo supărare.

Noaptea însă, când atât mama, cât şi îngrijitoarele ei dormeau, se ivi Maica Domnului şi luă cu ea un copil. Când îngrijitoarele se treziră şi văzură că un pătuţ era gol se speriară şi se temură foarte tare de mânia împăratului şi a prinţului. Prinseră de aceea o gâscă, o poleiră cu aur şi, de cum se făcu ziuă, alergară cu ea la împărat, minţind că nevasta prinţului nu e decât o vrăjitoare cumplită, căci în astă noapte îşi omorâse unul din copii şi îl prefăcuse într-o gâscă. Şi ele îi arătară, într-adevăr, gâscă împăratului care se mânie straşnic şi se duse pe loc la nora lui în odaie ca să-i ceară socoteală. Dar degeaba, deoarece nu obţinu decât lacrimile pe care sărmana le vărsa pentru pierderea copilului ei.

În noaptea următoare, Fecioara Maria luă şi pe

celălalt copil, iar îngrijitoarele procedară ca în ziua trecută, arătând împăratului, cu aceleaşi minciuni, o a doua gâscă. Mânios la culme, împăratul alergă la lehuză, puse să fie smulsă din pat şi aruncată într-o temniţă adâncă, îi adună pe sfetnici spre a o judeca pe aceea care pătase cinstea casei şi a spiţei sale.

Deoarece însă, amintindu-şi de oprelişte, mama brutalizată se îndărătnicea să nu vorbească nimic, ci vărsa numai lacrimi amare, spre a-şi uşura durerea aprigă, sfetnicii împăratului nu voiră să ia nicio hotărâre în privinţa ei. În urmă ziseră să se înfăţişeze cazul unui număr de trei mănăstiri şi, ce vor hotărî acestea, să se aducă la îndeplinire. Zis şi făcut. Se trimiseră soli de încredere la trei mănăstiri, care se întoarseră toţi cu sentinţa ca soţia prinţului să fie zidită de vie. Hotărârea fu dusă la îndeplinire, iar curtea şi oraşul o uitară curând pe nefericită, în afară de bietul prinţ, soţul ei, care se gândea la ea cu mare durere în suflet, căci o iubea mult.

Sărmana mamă însă, care de îndată ce ultima piatră se aşează deasupra capului ei se afla în pragul deznădejdii, primi o dulce mângâiere din partea Maicii Domnului, care îi aduse în temniţa întunecată amândoi copiii, sănătoşi şi bine îngrijiţi, îi dădu de-ale gurii, precum şi îngăduinţa de a vorbi din nou. Trei ani lungi petrecu nefericita în temniţa îngustă din zid, când prinţul, care nu-şi mai putea stăpâni dorul de nevasta lui iubită, puse să se dărâme zidul şi, spre bucuria lui nespusă, în faţa lui se ivi, înfloritoare, mama cu copiii de aur. El îi căzu de gât, iar când o auzi vorbind, mai să-şi iasă din fire de încântare. Îşi duse soţia degrabă la împărat care, şi el, nu fu mai puţin uimit şi bucuros de minunea nemaipomenită de care avusese parte nevasta fiului său şi dragii săi nepoţel de aur. Fericita mamă trebui să-şi povestească de mai multe ori întreaga viaţă, care îi mişcă până la lacrimi pe soţul ei şi pe înaltul domn bătrân

şi îi făcu pe loc să-şi ceară iertare pentru nedreptatea pe care o săvârşiseră.

De bucurie, împăratul dădu apoi o mare petrecere, după care toţi trăiră laolaltă vreme îndelungată, fericiţi şi mulţumiţi. Iar cu timpul, copiii de aur deveniră cei mai falnici tineri.

* * *

Brednich/Taloş 2. AT 710 (Copilul Fecioarei Maria). KHM 3. Rar şi abil încifrat, vădind o surprinzătoare intuiţie a relativităţii percepţiei duratelor, este aici motivul timpurilor paralele, figurate ternar şi progresiv, respectiv regresiv: în odăile raiului, la care accesul eroinei este îngăduit, timpul curge nu doar mai lent decât pe pământ, ci şi decelerativ, devenind din ce în ce mai puţin fluid şi tinzând, în final, către stagnarea totală (traseul iniţiatic duce de la o zi, respectiv un an, la un minut, respectiv o jumătate de veşnicie). Sub titlul „Fata lemnarului" şi cu menţiunea „Din colecţiunea domnului Dionisie Miron", naraţiunea a apărut într-o traducere anonimă şi nedeclarată în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 26, 11 iunie, p. 4.

FATA DE ÎMPĂRAT ÎN COCINA DE PORCI

Pe un împărat, a cărui nevastă murise, îl bătu gândul cumplit de a se însura cu fata lui. Dar fata nu se învoi în ruptul capului şi găsi într-asta un sprijin în doica ei, căreia îi încredinţa toate tainele inimii sale. Când împăratul o încolţi iarăşi cu cererile lui, fata îi zise, la sfatul bătrânei, că va fi gata să-i împlinească dorinţa, dacă va primi o rochie splendidă de argint. împăratul puse degrabă să i se facă o asemenea rochie şi i-o aduse chiar el, nădăjduind că astfel fata nu se va mai codi multă vreme. Dar prinţesa, sfătuită iarăşi de doică, ceru acum o rochie splendidă de aur, al cărei preţ trebuia să îl întreacă de zece ori pe acela al rochiei de argint. Atunci împăratul porunci tuturor

meşterilor din împărăţie să facă o astfel de rochie şi să ia pentru asta oricât de mult aur voiau din vistierie. Când rochia fu gata şi împăratul plin de bucurie i-o duse prinţesei, o găsi pe aceasta tot atât de nehotărâtă ca mai înainte, ba acum ceru chiar o rochie de diamante care să întreacă preţul celei de aur de zece mii de ori.

Această rochie, zise doica, va întrece bogăţia vistieriei sale, nu va putea s-o facă şi atunci cererile vor lua sfârşit.

Împăratul, deşi uimit de pretenţia nemăsurată a fetei, dar spre a-şi impune voinţa, îşi slei vistieria, iar ceea ce mai trebuia, puse să fie luat cu sila de la popor. Izbuti astfel să adune atât cât era necesar ca să se facă o rochie de diamante care întrecea de zece mii de ori preţul rochiei de aur. Prinţesa se sperie când îi aduse rochia şi îl rugă să o mai lase o zi să chibzuiască. împăratul se învoi, iar ea se sfătui în acest timp cu doica; aceasta o sfătui să-i mai ceară tatălui ei o rochie, pe care el să n-o poate face, o rochie din piele de purice, garnisită cu piele de păduche. Aflând de noua dorinţă a prinţesei, împăratul se mânie, dar nu spuse nimic, ci porunci de îndată să se facă o astfel de rochie. Dură un an până ce se adunară la un loc toate blănăriile şi pieile pentru rochie, şi apoi încă un an până ce putură fi cusute. Apoi împăratul duse fetei rochia; la sfatul doicii, ea se învoi de astă dată, fără altă vorbă, la cununie.

Seara, când intră cu el în odaia nupţială, îl rugă s-o mai lase puţin afară. El nu voi, căci nu avea încredere în ea, gândind că voia să fugă. Fata îi dădu însă capătul unei sfori pe care şi-o legase de mâna stângă şi-i spuse că, dacă întârzie, să tragă de ea. Atunci, tatăl scârbavnic se învoi şi prinţesa se furişă pe uşă afară, unde o aştepta doica cu un ţap bătrân, căruia îi legară repede sfoara de coarne. Apoi prinţesa îşi îmbrăcă toate rochiile, mai întâi cea de diamant, peste ea cea de aur, apoi cea de argint, iar pe

deasupra rochia respingătoare pe care i-o făcuse la urmă împăratul. Aşa fugi prinţesa.

Între timp, împăratul aştepta nerăbdător şi după o vreme trase uşor de sfoară, afară însă ţapul trăgea şi el. împăratul trase în cele din urmă mai puternic, dar ţapul nu se dădu nici el bătut, aşa că, mânios, împăratul sări în sus şi deschise uşa. Cât de uimit rămase, văzând în locul fermecătoarei sale fete doar un ţap negru, scârnav, care se îndesa în el nepotolit şi încerca să se hârjonească, împungându-l cu coarnele în chipul cel mai gâdilicios. împăratul se întoarse în odaia nupţială şi îşi chemă oamenii, care veniră în frunte cu doica. După ce îşi răcori mânia şi-şi povesti păţania cu un potop de vorbe de ocară, împăratul porunci să fie scos de-acolo ţapul. Doica începu să ţipe: – Tiran al copilului tău, vezi cât de departe ai împins lucrurile? Dumnezeu te-a pedepsit din pricina căsătoriei de neiertat, luându-ţi fata şi prefăcând-o în această respingătoare dihanie încornorată.

Astfel, şi cu multe alte vorbe asemănătoare, doica şireată îl încredinţă pe stăpânitorul înşelat că mânia dreaptă a lui Dumnezeu făcuse această minune, pricină pentru care el se ruşină, iar despre această întâmplare nu se mai vorbi nimic.

Între timp, prinţesa fugise într-o pădure mare unde, fiind tocmai anotimpul potrivit, se hrăni cu boabele şi alunele care se găseau prin tufe. Se întâmplă atunci ca fiul de împărat din împărăţia în care se afla pădurea să organizeze aici o mare vânătoare. Era către seară, când prinţul, însoţit doar de un slujitor, porni să urmărească un porc mistreţ într-un mărăciniş adânc. Cât de mare îi fu mirarea să vadă aici strania sălbăticiune şi, neştiind ce să facă, întinse arcul s-o săgeteze. Dar văzând că nu se mişcă, se căţără în copac şi prinse vie fiara necunoscută. Ciudăţenia din pădure fu purtată cu chiote de bucurie prin

oraş şi dusă la palat, unde, din pricina pielii sale scârnave, o lăsară în seama porcarului. Acesta o închise în cea mai proastă cocină, deasupra căreia era un coteţ de găini, în aşa fel încât pielea sălbăticiunii necunoscute ajunse într-o stare şi mai jalnică. Iar din tot ce i se punea în faţă să mănânce, nu lua decât boabe şi alune de pădure.

Curând avu loc în oraş o petrecere strălucitoare. Fiul unui domn de vază de la curte avea nuntă. Toată lumea frumoasă a femeilor şi fetelor, ca şi toţi domnii, indiferent de ce nume vor fi purtat, erau adunaţi acolo. Atunci, când se lăsă seara, prinţesa îşi lepădă la iuţeală îmbrăcămintea ei scârnavă, aşa că acum ieşi la iveală rochia de argint, şi se duse la nuntă. Prinţul, care se afla şi el acolo, o văzu, dansă cu ea şi, deoarece fata îi păru neobişnuit de frumoasă, îi dărui un inel foarte preţios, după ce mai înainte vorbise îndelung, iar la urmă dansase numai cu ea. Către dimineaţă frumoasa necunoscută dispăru din sală, fără ca cineva să bage de seamă încotro plecase. Ea îşi puse din nou rochia de cocină şi se culcă liniştită în cocina de porci.

A doua seară apăru iarăşi la nuntă, de astă dată în rochia de aur. Prinţul, care o căutase îndelung, se bucură nespus văzând-o şi nu se mai mişcă de lângă ea, căci tare ar fi vrut să afle cine era necunoscuta care avea o asemenea bogăţie nemaipomenită şi o asemenea frumuseţe strălucitoare. Oricât se strădui să vegheze ca iubita să nu-i dispară, ea se folosi şi de astă dată de o clipă prielnică şi, înainte ca cineva, în afară de prinţ, să-şi dea seama că nu mai era în sală, se şi afla din nou liniştită în cocina de porci, ascunsă în rochia ei murdară.

A treia seară necunoscuta apăru din nou la nuntă, unde bogăţia fără seamăn a rochiei ei de diamante stârni mirarea tuturor. Şi prinţul se gândi că o fată care poartă o rochie de un asemenea preţ imens trebuie să fie de rang

înalt, dar frumuseţea ei i se părea de o mie de ori mai strălucitoare. Era din nou foarte fericit şi vorbi de astă dată numai cu ea, fără să poată totuşi afla, nici de astă dată, spre marea lui părere de rău, cine era şi de unde venea. Când se crăpă de ziuă, necunoscuta se furişă din nou cu atâta şiretenie afară din sală, încât nici prinţul şi nici altcineva nu băgă de seamă pe moment dispariţia ei.

Nunta se terminase şi prinţul nu mai trăgea nădejde să-şi vadă iarăşi necunoscuta iubită. Ceea ce îl îmbolnăvi de-a binelea. Nici prinţesa nu mai stătea la fel de liniştită ca mai înainte în cocina de porci; căci şi ea îl îndrăgise pe prinţ. Trecură astfel câteva zile fără ca prinţul, care se stingea aproape de dor, să-şi fi părăsit patul. Atunci veni să-l vadă unul din prietenii săi şi prinţul puse să i se pregătească o gustare. Întâmplător, sălbăticiunea din pădure ieşise din cocina de porci şi venise la bucătărie; căci, purtându-se atât de liniştită şi de cuminte, fusese lăsată să umble liber; se rugă să i se dea voie să se încălzească puţin la foc, căci în cocina ei era tare frig.

După oarecari codeli, slujnica de la bucătărie o îngădui şi sălbăticiunea se lăsă pe vine lângă vatră. Când se puse laptele la foc, întrebă pentru cine era. Răspunzându-i-se că pentru prinţ, îşi scoase pe neobservate din deget inelul pe care i-l dăduse prinţul la nuntă şi-l aruncă în oală. După ce se încălzi, se strecură din nou în cocina ei de porci, se îmbrăcă acolo în rochia de diamante şi acum era din nou cea mai frumoasă prinţesă.

Între timp, prinţul îşi lua gustarea cu prietenul său şi mai să nu-şi poată veni în fire de mirare când, la fundul oalei cu lapte, dădu peste inelul ce-l dăruise iubitei sale necunoscute. Puse îndată să fie chemată slujnica de la bucătărie care pregătise gustarea, dar aceasta se jură că nu ştia cum ajunsese inelul în lapte. Prinţul cercetă mai departe, întrebând cine se mai aflase la bucătărie. Atunci,

după multă şovăială, slujnica mărturisi că fusese ciudăţenia slută din pădure, care se încălzise la foc. Prinţul se duse atunci neîntârziat cu prietenul său la acea cocină, unde era închisă sălbăticiunea scârnavă. Dar cum deschise uşa şi privi înăuntru, de uimire bucuroasă se dădu trei paşi înapoi; căci acolo, îmbrăcată în rochia ei bogată şi strălucitoare, stătea frumoasă, prea iubita lui necunoscută. Ea ieşi afară şi zise:

Eu sunt, prinţul meu.

Întrebând-o cum de ajunsese în acest loc respingător, ea îşi istorisi păţania care îi uimi pe toţi. Prinţul o strânse atunci cu duioşie în braţe şi curând o nuntă strălucitoare, spre bucuria întregii curţi, puse capăt acestei poveşti.

* * *

Brednich/Taloş 4. AT 510 B (Rochia de aur, de argint şi cu aştri), cu motivul recunoaşterii prin inelul pus în ceaşcă (M.I. H94.4). KHM 65. Stratagema hilară, cu aluzii străveziu obscene, prin care mireasa silită la cununie e înlocuită cu un ţap este un motiv de snoavă: e/. Stroescu 3.000 VII (Istoria lui Păcală) şi *infra*, XII din ciclul „Păcală”.

FATA DE ÎMPĂRAT PĂZITOARE DE GASTE

*

Fata frumoasă a unui împărat se făcu mare şi mama ei vitregă îi zise atunci împăratului:

Fata noastră a crescut, s-o măritǎm.

Împăratul însă, care îşi iubea mult fata şi nu se despărţea bucuros de ea, nu se învoi, cu atât mai mult cu cât nici prinţesa n-avea chef de-aşa ceva. Dar pentru împărăteasa pizmaşă, fata fusese dintotdeauna un spin în ochi şi femeia câinoasă nu se gândea decât cum să facă s-o alunge de-acasă.

Trebuind împăratul să plece odată la război şi rămânând împărăteasa singură cu prinţesa acasă, se

pomeni că are mână liberă. Porunci de îndată ca fata ei vitregă să fie întemniţată şi să nu i se dea trei zile şi trei nopţi nimic de mâncat şi de băut. A patra zi, în fine, îi trimise o bucăţică de pâine şi-un ulcior cu apă în care aruncase însă un pui de şarpe. Biata prinţesă, care de foame şi sete nu mai ştia pe ce lume e, se năpusti asupra ulciorului şi, fără să bage de seamă, bău apa cu şarpe cu tot, după care înghiţi la fel de lacom şi bucata de pâine. Din acea clipă i se dădu iarăşi să mănânce şi să bea, cu toate că era ţinută în temniţă. După zece luni şarpele crescuse mare în trupul ei, iar fata se făcuse groasă şi se umflase.

Întorcându-se acum împăratul de pe câmpul de bătaie, împărăteasa haină se duse la el şi-i zise:

Iată, să vezi cât de mare s-a făcut fecioara neprihănită, fata ta. N-a vrut să se mărite, iar acum a pătat cinstea casei noastre.

Împăratul o chemă atunci pe prinţesă şi, văzând-o, nu mai conteni s-o mustre şi s-o chinuie, cu toate că fata îşi mărturisea nevinovăţia şi povestea ce păţise în lipsa lui. împăratul o iubea prea mult ca să pună să fie ucisă, în schimb îi zise să plece şi să nu mai cuteze vreodată să i se înfăţişeze înaintea ochilor. Porunci apoi să i se facă douăsprezece rochii strălucitoare pe care trebui să le pună pe ea, iar pe deasupra lor o haină de lemn. îmbrăcată astfel, plângând şi suspinând, dar spre marea bucurie a maşterei câinoase, fu dusă într-un loc pustiu şi lăsată acolo singură. Foamea şi nevoia o mânară din pustietate pe biata copilă părăsită şi ea merse mai departe până ce ajunse într-un oraş, unde domnea un alt împărat, împreună cu întreaga sa curte. Se duse la palat şi se înfăţişă acolo la bucătărie, la servitorimea cea mai umilă a împăratului, cerând o slujbă. Din pricina hainei de lemn şi a înfăţişării sale sfioase, oamenii aceia râseră de ea şi o batjocoriră,

zicând că împăratul are trebuinţă nu de oameni de lemn, ci de unii harnici şi săritori. În vreme ce o luau astfel în derâdere, trecu pe-acolo prinţul şi, pentru că nu ştia ce ar fi fost de făcut cu rochia de lemn a străinei, se apropie şi o întrebă ce căuta aici şi ce voia, la care fata îl rugă să-i dea o slujbă. Întrebată ce ştie să facă, răspunse:

Ah, puţine lucruri, domnule, dar dă-mi slujba cea mai umilă, atât cât să-mi pot duce zilele, şi credinţa cu care te voi sluji te va despăgubi, cu siguranţă, de îndemânarea care-mi lipseşte.

Prinţul fu mişcat de rugămintea fetei de lemn: o făcu păzitoare de gâşte. Şi, văzând cât de nemilos se purtaseră cu ea ceilalţi slujitori, îi mai dădu şi o cămăruţă retrasă, numai pentru ea. A doua zi, fata mâna gâştele împăratului la păscut şi, deoarece la prânz era foarte cald şi cârdul de păsări începu să se scalde, se dezbrăcă şi ea, cu gândul să facă acelaşi lucru. Câţiva secerători care lucrau în apropiere, dar pe care ea nu-i văzuse, băgară de seamă şi se minunară tare, văzând cum îşi scotea una după alta cele douăsprezece rochii strălucitoare, una mai preţioasă decât alta. Întorcându-se seara acasă, se duseră la prinţ şi-i dezvăluiră ce văzuseră pe islazul gâştelor şi nu conteneau să povestească despre rochiile frumoase ale fetei de lemn. Ziua următoare, când păzitoarea de gâşte mână din nou la păscut cârdul sâsâitor, prinţul i-o luă înainte, pe drumuri de ea încă neştiute, şi se ascunse într-un tufiş; căci bucuros ar fi vrut să ştie ce văzuseră de fapt secerătorii la fata de lemn. Făcându-se din nou cald, păzitoarea de gâşte se scăldă în acelaşi loc ca ieri şi, după ce îşi lepădă haina de lemn şi începu să se dezbrace, dând la iveală o rochie mai frumoasă şi mai strălucitoare decât alta, prinţul pricepu că lucrătorii săi nu-l minţiseră, iar mirarea lui fu tot atât de mare ca şi a lor. După ce se dezbrăcă de tot şi intră în apă, prinţul nu-şi mai putu lua ochii de la ea, căci

nici nu visase o frumuseţe atât de nemaipomenită. Îşi ieşise aproape din fire şi era gata-gata să strige, dar se temu ca fata să nu se sperie şi să se supere, văzând că fusese urmărită. Tăcu, de aceea, până ce ea ieşi din apă şi se îmbrăcă. De astă dată, puse de-o parte şase rochii ca să le ducă astfel acasă. Deoarece arşiţa era foarte mare, fetei i se făcu sete, dar nu ştia de unde ar fi putut să bea; căci de apa în care se scăldase îi era silă. Poate pentru a uita de sete, poate doar pentru a se odihni, se aşează la umbra unui copac şi adormi. După câtăva vreme prinţul văzu cum din gura pe jumătate deschisă a fetei ieşea, încet şi tot mai lung, un şarpe urât. Se înfioră şi se apropie ca să-l omoare. Când fu îndeajuns de aproape, aruncă după el cu un inel de aur pe care-l scoase din deget şi cu care nimeri şarpele în cap; speriat, acesta ieşi afară şi se îndepărtă cu un şuierat. Prinţesa se trezi însă şi se ridică, dar nu-l văzu pe prinţ care se ascunsese repede. Se simţea, nu ştia nici ea de ce, foarte uşurată şi îi mulţumi de aceea cu recunoştinţă lui Dumnezeu. Văzu apoi inelul zăcând în iarbă, îl luă, se ridică şi, deoarece se lăsase seara, mână gâştele spre casă.

Prinţul i-o luase iarăşi înainte pe scurtătura lui. Acasă, prinţesa se îngriji de gâşte şi apoi se îndreptă spre cămara ei, dar prinţul îi tăie drumul şi o întrebă de unde avea inelul frumos de pe deget. Răspunse cu sfială că-l găsise pe islazul gâştelor. Atunci el îi spuse:

— Inelul e al meu şi l-am pierdut acolo.

Fata îl scoase degrabă ca să i-l dea, dar prinţul nu vru să-l ia, ci i-l puse chiar el în deget, zicând:

— Păstrează-l, copilă bună, păstrează-l din partea mea, căci vreau să te iau de nevastă.

Sărmana roşi atunci, gândind că prinţul nu voia decât să-şi râdă de ea, şi spuse:

— Cum ar putea un prinţ ca tine să ia de nevastă o

biată fată de lemn?

Prinţul rămase însă neclintit în gândul său, zicând că-i place aşa cum e. Atunci fata se învoi şi-i făgădui să-l ia de bărbat.

După care prinţul alergă la tatăl său, împăratul, şi-i spuse că voia să se însoare cu fata de lemn, păzitoarea de gâşte. Auzind asta, împăratul se mânie straşnic şi se împotrivi răspicat dorinţei sale. Dar prinţul nu se lăsă abătut de la planul său; căci el o văzuse bine pe fată, aşa cum era, şi se aprinsese de dragoste pentru ea. Prin urmare, ca să nu stârnească mânia tatălui său, împăratul, se însură în taină cu fata de lemn. Aflând împăratul cele petrecute, se supără foarte tare, dar se deprinse apoi cu ele şi îi dădu fiului său în palat patru odăi, în care putea să locuiască cu ea; fata rămase însă păzitoare de gâşte ca mai înainte.

Într-o duminică, după ce-şi mânase cârdul de gâşte acasă, îmbrăcă una din rochiile ei frumoase, dar fără a-şi pune pe deasupra haina de lemn, şi merse la biserică, unde toţi o admirară din pricina frumuseţii ei. Atunci se duse şi prinţul la tatăl său, întrebându-l cine era frumoasa necunoscută, iar când împăratul răspunse că nu ştie, prinţul îi zise:

— Ah, tată, de ce n-ai şi tu o nevastă atât de frumoasă?

Slujba se termină şi toţi cei de faţă plecară, fiecare în drumul său, iar frumoasa necunoscută se amestecă în mulţime şi se strecură neobservată spre casă, unde se schimbă imediat şi deveni iar fata de lemn.

Duminica următoare, tot aşa, numai că de astă dată îmbrăcă o rochie şi mai frumoasă, iar prinţul puse împăratului aceleaşi întrebări ca rândul trecut, după care acesta plănui ca duminica viitoare să pună oameni de straje la toate porţile care să ia aminte de unde vine şi

încotro se duce frumoasa necunoscută.

A treia duminică îi aduse din nou la biserică pe împărat şi pe poporeni, printre care se afla iarăşi femeia frumoasă, despre care nimeni nu ştia nimic. Astăzi părea şi mai frumoasă şi mai fermecătoare decât în celelalte două dăţi, iar prinţul se simţea din pricina asta foarte fericit. Când se termină slujba şi mulţimea se revărsă pe toate uşile, necunoscuta încercă din nou să se strecoare nebăgată în seamă, dar dădu peste tot de străji şi astfel rămase până la urmă singură în biserică. Observându-i stinghereala, prinţul se duse la împărat şi-i spuse:

— Tată, dă drumul străjilor; căci femeia frumoasă nu e alta decât păzitoarea de gâşte, nevasta mea de lemn.

Auzind acestea, împăratul se uimi nespus, dar se şi bucură la fel de mult. Se duse la frumoasa-i noră, o îmbrăţişă şi îi ură noroc, întorcându-se acasă, puse să se facă de îndată pregătiri pentru petreceri mari de nuntă; căci acum îi părea rău că feciorul său, prinţul, se căsătorise în taină şi de aceea voia să prăznuiască de astă dată nunta de două ori mai strălucit. Scrise de îndată carte vecinului său, tatăl norei sale, în care îl poftea la sine într-o anumită zi, căci atunci fata lui avea să se cunune solemn cu tânărul împărat. Când tatăl fetei alungate află că ea avea să devină nora unui mare împărat, aduse laudă puterii lui Dumnezeu şi se bucură auzind asemenea lucruri despre sărmana şi draga lui copilă. Răspunse de aceea grabnic că va veni şi nu se lăsă multă vreme aşteptat, ci se ivi curând cu mare alai. Când însă i se povestiră îndeaproape toate întâmplările minunate şi când află de răutatea cumplită care îl împinsese să-şi alunge fata nevinovată, îl cuprinse o mare mânie şi trimise pe loc oameni cu însărcinarea să-i taie capul femeii haine. Petrecerile de nuntă merseră înainte cu nemaipomenită strălucire, iar tinerii trăiră mulţi ani fericiţi şi mulţumiţi.

* * *

Brednich/Taloş 5. AT 510 B (Rochia de aur, de argint şi cu aştri), fără motivul tatălui incestuos, + M.I.I. S31 (cruzimea mamei vitrege). Rochia de lemn, ca mod de camuflare, este, s-ar zice, mai rară în variantele româneşti ale tipului. La Stăncescu („Fata popii a cu stern", în *Basme culese din gura poporului*, 1892) haina devine un om de lemn, gol pe dinăuntru, în care se ascunde fata urmărită de tatăl său. Karlinger (1994, pp. 14 – 15) leagă acoperământul lemnos, cu rol de camuflare şi ocrotire al fecioarei prigonite, de motivul mitic al Daphnaei, care în basmele europene pare să figureze o relaţie de cvasi consubstanţialitate între dafin ca lăcaş protector şi fată sub condiţia virginităţii sale (*cf. infra*, „Preafrumoasa din pădure").

OGLINDA FERMECATĂ

O femeie foarte aleasă şi atât de frumoasă încât în ţara ei era fără pereche avea, printre felurite podoabe şi lucruri de preţ, o minunată oglindă fermecată care avea însuşirea ca, ori de câte ori stăpâna ei o întreba care e cea mai frumoasă femeie în ţară, să răspundă precis şi să numească pe femeia cea mai frumoasă. Crescând mare, fata femeii care avea acest obiect fermecat se făcu mult mai frumoasă decât mamă-sa. Când aceasta îşi întrebă odată, din nou, oglinda cine-i mai frumoasă în ţară, iar aceasta nu o mai numi pe ea, ci pe fata ei, o cuprinse o ură grozavă împotriva propriei ei copile şi hotărî s-o omoare. Cu acest plan în minte, făcu o captură pe care o sără peste măsură. Când termină, o ascunse sub haine, împreună cu un ulcior cu apă, şi porunci fetei să vină cu ea la pădure. Merse cu ea departe, departe, până în adâncul cel mai sălbatic al pădurii, şi nu se opri până ce de foame, de sete şi de osteneală fata nu fu în stare să meargă mai departe. Când sărmana se jelui, zicând:

Ah, mamă, nu mai pot, mă doboară foamea!, aceasta îi zise:

Dacă vrei să mănânci, ia această coptură, dar atunci mă laşi să-ţi scot un ochi. Auzind asta, sărmana fată se sperie şi plânse:

Ah, mamă dragă, atunci am să fiu chioară!

Ei, zise mama câinoasă, mergând mai departe, dacă stai mult pe gânduri înseamnă că nu ţi-e foame!

Atunci fata strigă:

Stai, mamă, fă ce vrei, altminteri am să mor de foame!

Şi ea îi scoase fetei un ochi, după care îi dădu coptura. După ce mai merseră o bucată de drum, nefericitei fete i se făcu o sete grozavă, căci coptura fusese foarte sărată, aşa încât îi strigă mamei sale, rugând-o cu cerul şi pământul să-i dea o înghiţitură de apă să-şi potolească setea arzătoare.

— Bine, răspunse femeia câinoasă, iată aici acest ulcior cu apă! Ţi-l dau să bei, dacă mă laşi să-ţi scot şi celălalt ochi!

— Vai, mamă, strigă, jeluindu-se nefericita fată, dacă mă orbeşti de tot, cine o să mă călăuzească şi o să mă ajute în nenorocirea mea!?

— Văicăreală neghioabă! îi răspunse mama, ce bine-ţi mai merge limba! Eu am să te călăuzesc şi-am să te conduc când ai să fii oarbă.

Pe jumătate nebună de sete, fata se învoi şi o lăsă să-i scoată şi celălalt ochi, ca să poată bea. Când fu de tot oarbă, mama azvârli batjocoritoare ulciorul cu apă şi-i strigă:

— Vino-ncoace, copilă frumoasă, o să te duc acolo, unde negreşit n-o să te mai chinuie setea.

Cu asta o împinse pe fata orbită, vrednică de milă, până la marginea unui povârniş stâncos, la poalele căruia

vuia un torent sălbatic. O azvârli jos, apoi grăbi spre casă cu o bucurie drăcească în suflet, că de-acum o să fie iar ea cea mai frumoasă-n ţară.

Între timp, nefericita fată fu luată de torentul înspumat, iar în cele din urmă dusă la mal, unde, prinzându-se cu putere de o salcie, izbuti cu ajutorul acesteia şi după multă trudă, să ajungă din nou pe uscat. Scăpată astfel de spaima morţii, îngenunche şi mulţumi lui Dumnezeu că o salvase. Ajungând acasă, mama ei alergă de îndată la oglinda fermecată ca s-o întrebe cine-i mai frumoasă-n ţară, iar aceasta îi răspunse:

— Cea mai frumoasă eşti tu, căci fata ta e oarbă!

Mulţumită de acest răspuns, puse de-o parte oglinda şi multă vreme nu se mai gândi nici la oglindă, nici la fata ei.

Acesteia însă, după ce ea îi mulţumise lui Dumnezeu că o scăpase miraculos, îi apăru Sfânta Fecioară care îi zise să se apropie. Oarba îi răspunse:

— Ah, Prea Sfântă Fecioară, nu pot, căci sunt oarbă!

Atunci Maica Domnului o luă de mână şi o duse la o fântână, unde-i zise să-şi spele găvanele ochilor. După ce oarba făcu asta, o întrebă:

— Vezi ceva?

Iar când fata răspunse că da, Maica Domnului o îndemnă să se spele de încă două ori; când toate astea fură îndeplinite, fata văzu ca mai înainte. Dar, din pricina strălucirii Sfintei Fecioare, trebui să-şi plece ochii şi putu să şi-i ridice abia după ce aceasta se îndepărtase. După care adormi, în gând cu o rugăciune de caldă mulţumire.

Va fi dormit o bună bucată de vreme, când se întâmplă să vină la fântână doisprezece tâlhari care rămaseră pironiţi locului văzând frumuseţea nemaipomenită a fetei. Fiecare ar fi vrut s-o aibă pentru sine, dar deoarece niciunul nu voia s-o lase celuilalt, se

înţeleseră până la urmă s-o roage, când avea să se trezească, să vină cu ei, ca soră, şi să le ţină gospodăria, în peştera lor. Când frumoasa fată deschise ochii, se înfricoşă de mulţimea flăcăilor bărboşi din jur. Dar spaima îi pieri când unul, cel mai mare, îi spuse prietenos că oricare dintre ei s-ar simţi, ce-i drept, deosebit de fericit, să aibă o fată atât de frumoasă ca ea; dar deoarece niciunul nu trebuia să aibă întâietate în faţa celorlalţi, el o roagă să vină cu ei, căci se vor purta faţă de ea negreşit cu toată cinstea şi neprihănirea şi-o vor iubi ca pe o soră.

Sărmanei fete părăsite îi plăcură aceste vorbe şi, deoarece oricum nu avea altceva de ales, merse cu cei doisprezece tâlhari în peşteră, unde aceştia îi dădură cel mai bun loc. Plecând odată cu toţii să săvârşească un jaf, cel mai mare îi zise:

— Dragă soră, te lăsăm acum singură, poate pentru mai multe zile: fii cu băgare de seamă şi nu deschide la nimeni uşa, ca nu cumva să păţeşti ceva rău!

Între timp, acasă, mama fetei se uitase din nou în oglindă şi întrebase:

— Cine e mai frumoasă-n ţară?

La care oglinda îi răspunse:

— Fata ta e cea mai frumoasă-n ţară, se află în siguranţă la tâlharii din pustietatea în care ai vrut s-o omori.

La asta, în sufletul mamei denaturate se aprinse o îndoită mânie şi, după ce chibzui puţin, otrăvi un inel, astfel încât cine l-ar fi pus pe deget ar fi căzut într-un somn de moarte, din care nu s-ar mai fi ridicat atâta timp cât ar fi avut giuvaierul otrăvit pe deget. Cu acest inel trimise la peştera tâlharilor o babă rea, care îi fusese de ajutor şi în alte pricini de gâlceavă, şi îi porunci să facă aşa fel ca fata ei să pună inelul pe deget. Baba porni la drum, ciocăni la uşă şi o rugă pe fată să-i deschidă. Ea însă luase bine

aminte la avertismentul bătrânului tâlhar şi nu deschise, până ce, în urmă, baba îi zise:

— Ei, fată năzuroasă şi îndărătnică, nu vrei nici măcar să-mi deschizi uşa ca să-ţi dau un dar frumos care să-ţi împodobească mâna dalbă!

Cu aceste vorbe îi arătă pe fereastră inelul care era împodobit cu o piatră frumoasă, foarte preţioasă. Fetei îi plăcu mult giuvaierul scânteietor şi, deoarece nu fusese oprită să ia ceva pe fereastră, întinse mâna după inel, pe care îl puse pe deget. Acum baba se îndepărtă repede, plină de o bucurie răutăcioasă că izbutise să-şi îndeplinească sarcina. Nu trecu multă vreme, şi fata se simţi ostenită, tot mai ostenită, încât fu silită să se întindă, iar apoi căzu într-un somn de moarte. Când, la puţină vreme, tâlharii se întoarseră acasă şi o găsiră pe sora lor moartă, izbucni mare jale printre ei şi făcură pregătiri s-o îngroape. Între timp, mama fetei întrebase oglinda cine-i mai frumoasă-n ţară, iar* aceasta răspunse:

Cea mai frumoasă eşti tu, căci fata ta e moartă!

Ceea ce o bucură nespus, căci aflase astfel, înainte de întoarcerea babei, că planul ei izbutise.

Dar tâlharii nu se puteau hotărî s-o îngroape pe fata lor frumoasă şi dragă în întunecimea pământului, căci era încă nespus de frumoasă şi arăta de parcă doar ar fi dormit. De aceea pregătiră o peşteră mai mică, pe care o împodobiră cu flori, împletiră un pat din frunziş verde şi flori, o aşezară deasupra şi acesta fu mormântul iubitei lor surori. De câteva ori pe zi veneau aici flăcăii bărboşi ca să privească la frumoasa moartă şi s-o jelească în voie. În fine, unul dintre ei băgă de seamă inelul de pe deget, pe care nu-l avusese înainte, i-l scoase, şi, iată, sângele se întoarse în obrajii dulci, fata se ridică şi întrebă unde se află. Tâlharul îi povesti ce se întâmplase şi, spre marea bucurie a vajnicilor săi tovarăşi, o aduse din nou în

peşteră, unde îşi luă iarăşi în primire locul ce-i fusese rânduit dintru-nceput.

Între timp, oglinda fermecată îi dezvălui mamei haine că fata ei, cea mai frumoasă-n ţară, trăieşte din nou; atunci, ea îi trimise degrabă, prin baba hapsână, o pereche de cercei care aveau aceeaşi însuşire ca inelul. Şi de astă dată, în lipsa tâlharilor, fata nevinovată, neştiind din mâna cui venea darul, îl luă pe fereastră, se împodobi cu el şi căzu în somnul de moarte. Venind tâlharii acasă, îşi găsiră iarăşi sora într-o încremenire de moarte, se speriară, ce-i drept, dar căutară de îndată la ea vreun lucru pe care să nu-l fi avut mai înainte, văzură cerceii, îi scoaseră, după care frumoasa fată se trezi pe loc la o nouă viaţă.

De aceea, când mama ei întrebă acasă oglinda fermecată şi află că şi de astă dată răutatea îi fusese zadarnică, mai să moară de ciudă. Chibzui îndelung la un plan fără greş şi, în cele din urmă, se gândi să-i trimită fetei sale, în lipsa ocrotitorilor ei, tâlharii, o floare otrăvită, căci ştia bine că fata iubea florile mai presus de orice şi mai ales că îi plăcuse dintotdeauna să se împodobească cu ele. Gândea că şi în peştera tâlharilor lucrurile se vor petrece la fel, aşa că aceştia n-aveau cum să bage de seamă floarea otrăvită. Căută de aceea o floare foarte rară, de mare frumuseţe şi cu o mireasmă delicată; o dădu babei şi-i porunci să o pună în ascuns pe fereastra fetei, aşa ca să-i atragă luarea aminte, şi apoi să urmărească de departe dacă planul izbutea. Când, la o vreme, mama haină îşi întrebă oglinda fermecată cine-i mai frumoasă-n ţară, aceasta îi răspunse:

Tu, căci fata ta frumoasă a murit.

Atunci fu mulţumită şi o răsplăti împărăteşte pe babă.

Întorcându-se de la treburile lor, tâlharii o găsiră pe sora lor iubită pentru a treia oară moartă şi căutară din

nou ceva care ar fi putut-o aduce în starea asta. Dar în ciuda tuturor căutărilor şi cercetărilor nu găsiră nimic; la floare nu se gândiră, căci observaseră adesea la ea această podoabă, care nu avusese urmări rele. După ce bociră îndelung, în peştera lor, trupul frumos, fără suflare, îi împletiră, iarăşi, o năsălie din mlădiţe de brad şi saschiu, în care amestecară şi flori frumoase, şi aşezară moarta deasupra. Dar pentru că ea arăta de parcă ar fi dormit, nu puseră năsălia într-o peşteră întunecoasă, ci o ridicară la înălţime, între doi copaci mari şi frumoşi, unde lăsară trupul neînsufleţit şi nestricat să se legene în aer liber, la umbra frunzişului verde şi în cântecul păsărilor pădurii.

Se întâmplă odată ca fiul împăratului care stăpânea în această ţară, un prinţ frumos şi viteaz, să umble la vânătoare prin acele pustietăţi şi să ajungă în apropierea peşterii. Băgă de seamă năsălia dintre vârfurile de copaci şi, fără să-şi mai aştepte ceata, se urcă de îndată singur într-unul din ei ca să vadă ce era cu această ciudată lucrare. Ajungând sus, nu-şi putu desprinde privirea de la mândreţea de fată care părea să doarmă uşor şi, cu ajutorul unei crengi ce atârna, se apropie de năsălie şi sărută cu foc buzele proaspăt trandafirii ale frumoasei copile, de a cărei moarte nu era încredinţat. Sună apoi din corn şi în curând se afla în juru-i întreaga sa ceată, pe care o puse să coboare încet năsălia pentru ca trupul scump, înţepenit, să nu păţească ceva. Coborî şi el şi porunci acum ca năsălia, cu povara-i splendidă, să fie dusă şi aşezată în locuinţa lui ca să se poată desfăta privind la minunata moartă ori de câte ori ar fi voit.

Printre slujitorii împăratului erau însă trei flăcăi hoţomani, care se vorbiră să fure moartei inelul şi cerceii, căci oricum aceasta nu mai avea nevoie de ei. Se află însă de furt şi răufăcătorii fură daţi afară din slujbă. Dar şi-o păstră un al patrulea, pe care iubita lui îl înduplecase să

săvârşească acelaşi furt, iar pe deasupra să ia şi floarea minunată, veşnic proaspătă, din cosiţele fetei moarte. De cum dispăru această podoabă blestemată, moarta se trezi dintr-odată. Prinţul fu cuprins de o mirare plină de bucurie, căzu în genunchi în faţa farmecului frumuseţii ei şi o rugă să nu-i respingă iubirea, ci să-l ia de bărbat şi de ocrotitor. După ce fata îşi reveni şi îşi adună gândurile, căzu în braţele prinţului care o acoperi cu mii de sărutări şi o înfăţişă tatălui său, împăratul. Acesta îşi dădu repede încuviinţarea la căsătorie, după care avu loc nunta cu cele mai strălucitoare petreceri.

Între timp însă mama haină, veşnic neastâmpărată, îşi întrebase iarăşi oglinda fermecată, iar când aceasta îi răspunse că fata ei, împărăteasa de-acum, era cea mai frumoasă-n ţară, o cuprinse o turbare fără mărgini şi strigă:

— Iarăşi şi iarăşi acest chip pe care îl urăsc şi care vrea să fie mai frumos ca al meu. Trebuie să pornesc chiar eu la drum şi să stârpesc această mutră nepieritoare.

Prin urmare, îşi vopsi faţa în tuciuriu, îşi schimbă gesturile şi se prefăcu a fi o femeie bătrână; se duse astfel la curtea împărătească unde împărăteasa sta să nască şi se înfăţişă ca moaşă care poate să-i uşureze cu multă iscusinţă nobilei femei durerile facerii. Fu primită astfel, iar împărăteasa născu un copil frumos şi sănătos. Atâta timp cât era cineva de faţă, îngrijitoarea vedea cât se poate de bine de mamă şi de copil; dacă însă era singură, îl îmbrâncea pe sugarul nevinovat şi nu-i dădea împărătesei bolnave lucrurile pe care ea le cerea. Deoarece însuşi împăratul dormea în camera lehuzei, multă vreme nu cutează să-şi pună în aplicare planul de răzbunare, până ce odată crezu că împăratul doarme ţeapăn. Atunci se duse la leagăn şi-i implântă copilului un cuţit lung în inimă, dar tocmai când se pregătea să taie gâtul frumos al

împărătesei, împăratul, trezindu-se, o văzu pe femeia îngrozitoare cum se repede cu un cuţit lung la soţia sa. Sări cu iuţeală, puse mâna pe sabie şi, învârtind-o deasupra capului ei, strigă:

— Ce faci, vrăjitoare bătrână!

— S-o omor vreau pe cea care e mai frumoasă ca mine! ţipă bătrâna şi vru să repeadă o lovitură spre lehuza care dormea.

Dar împăratul sări între ele, iar straja chemată o duse pe femeia îndrăcită la temniţă. Ca şi împărăteasa, împăratul era foarte tulburat de moartea pruncului nevinovat, dar conduse el însuşi cercetările şi află astfel de la mama nelegiuită toate mârşăviile pe care le săvârşise împotriva propriei sale fiice. Deoarece povestirile ei se potriveau îndeajuns de mult cu cele ale împărătesei, fu executată public, iar perechea împărătească trăi apoi netulburată şi în pace încă mulţi ani de-atunci încolo.

* * *

Brednich/Taloş 6. AT 709 (Albă ca zăpada). KHM 53. Particularizante sunt în această variantă începutul (mama haină încearcă singură să-şi omoare fata, izbuteşte doar s-o orbească, dar e salvată de Fecioara Maria) şi sfârşitul (reintrarea în scenă a mamei criminale şi uciderea pruncului). Motivul suspendării trupului neînsufleţit între cei doi copaci, care la noi apare nu doar în variantele acestui tip de basm, ci şi în „Mioriţa” şi în colindul „Toader Diaconul”, trimite la înmormântarea suspendată, practicată în vechime pe o arie foarte întinsă (*cf.* Taloş, 2001, pp. 77 – 78). Prima traducere, nemărturisită, a acestui basm a apărut sub acelaşi titlu şi cu menţiunea „Din colecţia domnului Dionisie Miron” în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 32, 4 iulie, p. 4.

ZILELE BABEI

În Almaş[155] trăia odată o pereche tânără, care ar fi fost pe de-a-ntregul fericită, dacă mama bărbatului, o femeie haină, n-ar fi stăpânit peste casă şi împotriva căreia nu se puteau apăra cu tărie nici fiul, nici femeia lui, căci datorau ascultare babei. Aceasta îi dădea adesea nurorii ei munci aproape cu neputinţă de îndeplinit, dar pe care ea le ducea totuşi întotdeauna la bun sfârşit, mulţumită supunerii ei şi a ajutorului lui Dumnezeu. Se întâmplă odată că baba îi dădu nurorii ei nişte lână neagră de oaie cu porunca s-o spele la râu până avea să se albească. Deşi ştia că aşa ceva e cu neputinţă, dar ca să fie ascultătoare, tânăra nevastă merse totuşi la râul din apropiere şi începu să-nmoaie şi să spele lâna. Dar oricât se silea, când o scotea din apă, lâna era la fel de neagră ca la început. Dar, suflet bun, femeia nu se lăsă descumpănită de asta, ci frecă mai departe cu sârg până ce se înseră. Mâinile-i erau numai răni, iar de durerea din afară şi dinlăuntrul ei o podidiră lacrimile.

Acum veni pe drum Domnul Cristos, însoţit de Apostolul Petru. Domnul îi spuse femeii care plângea:

Ce faci aici şi de ce plângi?

Fără să ştie cu cine vorbeşte, ea răspunse:

Ah, domnule, soacra mea mi-a poruncit să spăl lâna asta de oaie până s-o face din neagră albă şi-am înmuiat-o şi-am frecat-o toată ziua de mi s-au jupuit mâinile, d-aia plâng.

Mântuitorul, care ştia durerea din sufletul ei, grăi:

— Ascult-o pe soacra ta, jupoaie-ţi mâinile spălând, Domnul o să fie cu tine!

După ce Domnul şi Ucenicul său plecară, femeia

---

155 Scris Almaş [autorul dă această explicaţie deoarece în versiunea germană el transliterează Almasch – n.t.]. Aşa se numeşte zona muntoasă care separă partea sud-vesticâ a Transilvaniei de Ungaria, şi mai întâi de Banat.

începu din nou să spele cu sârg şi când scoase din nou lâna din apă, iată, se mai deschisese. Bucuroasă, îşi continuă treaba până se înseră, şi atunci, în fine, lâna neagră se făcuse de un alb strălucitor. Plină de voioşie, grăbi spre casă şi-şi înfipse veselă flori în păr, primele pe care primăvara le risipise peste câmp. Când îi aduse lâna albită soacrei ei, aceasta îşi înghiţi mânia, căci se bucurase dinainte la gândul că avea să-şi verse necazul pe sărmana femeie, şi o întrebă doar în bătaie de joc:

— Cine ţi-a pus florile astea în păr, poate vreun ibovnic?

— Le-am găsit pe câmp, răspunse ea liniştită, şi mi le-am pus singură în păr.

Când auzi baba asta, îşi chemă grabnic feciorul şi-i zise:

— Iată, băiete, a venit primăvara, e vremea să mergem cu caprele şi cu oile noastre la munte. Ce frumos o să fie pe munte! Să-ţi iei fluierul şi să cânţi; oho, ce bine-o să fie! Iar eu însămi am să joc.

Într-adevăr, a doua zi dimineaţă, însoţită de feciorul ei, porni cu caprele şi oile la munte. Prevăzătoare, deoarece primăvara era încă timpurie, luă cu ea nouă cojoace; plecară astfel şi o lăsară singură acasă pe tânăra nevastă. Cum ajunseră pe prima culme, cerul se înseninâ tot mai mult, adieri blânde băteau peste câmp. Dar primăvara nu făcuse încă să dea colţul ierbii pe păşune, aşa încât caprele şi oile se buluceau fără astâmpăr, căci nu aveau cu ce să-şi potolească foamea. Cu toate astea, baba era voioasă, iar vremea fiind atât de blândă, ea îşi aruncă pe drum unul din cele nouă cojoace, nefiindu-i de folos. Cu cât urcau, cu atât se făcea mai cald, iar aerul devenea mai blând, aşa că baba arunca în fiecare zi câte un cojoc, iar într-a noua zi îl azvârli şi pe ultimul. Turma înfometată însă, care tot nu dădea de iarbă, era cu fiecare zi tot mai

nestăpânită şi mai împrăştiată. Baba lua această behăială şi alergătură drept bucuria pricinuită de venirea primăverii.

După ce îşi aruncase ultimul cojoc, vremea se schimbă deodată. Vântul începu să sufle tăios şi cu putere, de asemenea să plouă şi să ningă. Bietele animale se băgară speriate unele în altele, capre şi oi amestecate, bătrâna rămase însă cu feciorul ei liniştită, căci îngheţaseră amândoi. De frig, feciorului îi picurase scuipatul din gură şi îngheţase, formând un sloi, pe piept şi pe buze. Bătrâna, care de frig şi necaz abia putea să mai vadă şi să audă, zise acum:

— Băiete, cum mai poţi să cânţi din fluier, căci eu sunt aproape înţepenită de frig!

Ea credea că ţurţurele de gheaţă de la gura feciorului ei e fluierul, iar şuierul vântului sunetele scoase de el. După ce vorbi astfel, apăru Primăvara şi-i spuse în bătaie de joc:

Ei, babo, cum îţi place primăvara? De ce nu joci la cântecul feciorului tău? Nu i-a fost şi norei tale frig, să spele o zi întreagă lâna la râu? Totuşi ea a găsit apoi flori în poiană.

Primăvara pieri şi baba privi spre feciorul ei care înţepenise şi pierise de frig laolaltă cu turma lui; atunci îşi pierdu curajul, se făcu tot mai ţeapănă şi muri şi ea. Trupurile lor s-au prefăcut în stană de piatră în poziţia pe care o avuseseră în viaţă; ele pot fi văzute şi astăzi în Almaş, cu turma împietrită împrejurul lor. La picioarele babei curge un izvor, iar feciorul mai are în gură aşa-zisul fluier. Primele nouă zile ale lui aprilie, care cu vremea lor frumoasă au ademenit-o la munte pe babă cu feciorul ei şi cu cele nouă cojoace, se mai numesc la valahi „zilele babei” şi nimeni nu trebuie să se încreadă în toanele lor.

* * *

Brednich/Taloş 52. AT 368 C* (Baba Dochia). Naraţiunea, basm/ legendă etiologică, este reprezentată în catalogul internaţional doar de şapte variante româneşti. Cu acelaşi titlu, a fost tradusă nemărturisit şi anonim, în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 4, 12 martie, p. 4, în seria „Din colecţia domnului Dionisie Miron”.

DRACUL DIN CANEA

O prinţesă, fata celui mai puternic împărat, ajunsese la vârsta măritişului şi tatăl ei dorea ca ea să-şi aleagă un soţ. Au venit într-adevăr la curte mulţi prinţi şi domni aleşi ca s-o peţească pe chipeşa prinţesă. Dar aceasta era o jucătoare pătimaşă şi nu voia să ia de bărbat decât pe acela care ar fi întrecut-o la joc. Juca atât de frumos, dar şi atât de năprasnic, încât niciunul din cei care cutezau să joace cu ea nu rezista atât de mult. Au fost fii de principi care au picat jos morţi, alţii au părăsit curtea bolnavi de piept şi mulţi domni sus-puşi au plecat în ascuns după ce s-au încredinţat ce aprig juca mândra fată de împărat.

Au trecut astfel luni de zile şi împăratul vedea că fata lui iubită tot nemăritată era. Dădu de aceea de ştire în cetatea lui de scaun şi în toată ţara că, cine se va încumeta s-o întreacă pe fata lui la joc, să se înfăţişeze la curte, şi primul căruia ea i se va supune o va lua de nevastă, indiferent din ce pătură ar fi acela. Se adunară atunci, iarăşi, la curtea împărătească domni mari şi tot soiul de oameni, sus-puşi şi de rând, şi fiecare se gândea s-o întreacă la joc pe frumoasa prinţesă. împăratul porunci deci să se pregătească o petrecere mare şi strălucitoare care să ţină patru zile şi la care să se joace în fiecare seară la lumina multor mii de lumânări şi facle.

Mulţi au jucat până ce-au ostenit, au căzut bolnavi, ori chiar au murit, dar prinţesa tot n-a putut fi întrecută. Atunci se întâmplă ca printre rândurile sărbătoreşti să se îmbulzească deodată un străin necunoscut care ceru să

joace cu prinţesa. Când îl văzu, pe fată o cuprinse o lehamite de el şi se codi să joace; dar împăratul, care era foarte iubitor de dreptate, o sili şi curând prinţesa juca atât de smintit cu străinul prin sală, încât se putea vedea că fata împăratului cea apucată de joc îşi găsise naşul. Într-adevăr, la o vreme strigă după ajutor, fiindcă era frântă, gata să piară, iar perechea ei nu voia să-i dea drumul. Acum se ridică împăratul şi porunci străinului să se oprească, dar acesta nu se sinchisi şi continuă să-şi răsucească jucătoarea prin toată sala în sus şi-n jos, până ce acesteia i se opri răsuflarea şi picioarele nu o mai ascultară. Atunci străinul o azvârli sfârşită la picioarele împăratului şi-i spuse acestuia batjocoritor:

Ia-ţi fata! Puteam s-o iau eu, căci e dreptul meu, dar nu-mi place o biată zdreanţă ca asta. Socoteşte-te pricina nenorocirii tale, bătrân ţicnit, de vreme ce n-ai pus frâu toanelor copilei tale! Dar am să potolesc pe veci furia smintită care ţi-a umplut până acum palatul. Tu şi fata ta şi toată curtea ta şi palatul şi întreg oraşul cu tot ce trăieşte în el vă veţi preface în stană de piatră. Vraja va ţine până ce va veni cineva să mă biruie.

Cum sfârşi dracul de vorbit, căci nimeni altul nu era străinul, împăratul şi toţi ceilalţi fură cuprinşi de o asemenea spaimă, încât sângele le îngheţă în vine şi ei se prefăcură în stană de piatră; şi prinţesa zăcea împietrită la picioarele bătrânului împărat. Peste tot palatul şi peste tot oraşul, cu mulţimea sa de locuitori, se aşternu vraja pietrificatoare, astfel că până unde vedeai cu ochii nu se mai mişca nimic.

Trecură o mie de ani, după care se întâmplă ca un flăcău vesel să nimerească în ţinutul, unde se întindea, în mijlocul unei pustietăţi, oraşul împietrit cu palatul său bogat. Totul era mort, dar îl cuprinse mirarea când dădu pretutindeni peste numeroase statui. În loc de grădini

gingaşe se vedeau printre case doar petice de pădure sălbăticită, în care se încuibaseră stoluri întregi de corbi, de ciori şi de păsări răpitoare. Flăcăul vesel nu se lăsă însă descumpănit de asta, ci merse drept spre palat, acolo trecu neînfricat prin toate sălile şi coridoarele, nu se sfii să deschidă nicio uşă, dar nu găsi pe nicăieri ceva viu. Ajunse în cele din urmă la bucătărie, unde dădu peste o friptură înfiptă într-o frigare, sub ea însă era o grămăjoară de cenuşă uscată. Când se uită cu mai multă băgare de seamă la hrană, văzu că şi ea era de piatră, în ciuda culorii amăgitoare. Pe jumătate râzând, pe jumătate supărat, îşi rupse bâta în două şi aprinse dedesubt un foc, zicându-şi „Poate izbutesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, să înmoi această friptură”. Nici nu apucară bine să iasă pe horn primii nori de fum, că de sus căzu un picior de om foarte slab, pe care de altfel bucătarul neînfricat îl puse liniştit de-o parte. Văzând că la foc carnea nu făcea decât să se înnegrească şi nu să se înmoaie, o tăie în bucăţi, pe pardoseală, şi-nfipse în frigarea goală piciorul de om căzut jos. Nu trecu mult timp şi din horn căzu un al doilea picior de om, la fel de slab.

— Cu adevărat, spuse flăcăul vesel, curioase bucăţele de gătit în acest palat împărătesc; aş fi zis că aici se aleg şunci mai grase de afumat!

Abia sfârşi aceste cuvinte, când căzură jos o pereche de mâini la fel de slabe şi, la urmă, un trunchi întreg de care atârna un cap cu o faţă respingătoare. Acesta se rostogoli până la braţele care zăceau pe podea, le apăsă pe rând în subsuori, aşa încât se prinseră acolo, apucă apoi piciorul cu mâinile, îl puse şi pe el, în fine, îl scoase chiar şi pe celălalt din frigare şi, iată, în faţa flăcăului vesel se afla o formă omenească întreagă.

Acesta nu se sperie, ci zise:

— Cine eşti tu? Răspunde sau îţi smulg iarăşi şunca

pe jumătate friptă, aşa cum mi-ai luat-o şi tu.

— Cu îngăduinţa dumitale, domnule fanfaron, aceste picioare sunt ale mele, fu răspunsul; le-am atârnat în horn, căci din pricina drumului lung erau cam ostenite şi umflate.

— Umflate! zise, râzând, mucalitul, umflate! într-adevăr, nu prea se vede, poate că atârnă cam demult.

— Asta nu te priveşte, răspunse necuratul, vezi-ţi de picioarele tale şi nu de ale altora. De altfel, tu, cu limba aia slobodă, păzeşte-te, şi află că eu sunt dracul şi stăpânul acestui palat, iar dacă vrei să fii oaspete aici, trebuie să te baţi cu mine.

— Bine, zise flăcăul vesel, mâine o să ne batem. Pentru azi însă trebuie să te rog, fiindcă sunt oaspetele tău în palatul ăsta neprimitor, să-mi dai ceva de mâncat şi de băut, căci drumul lung m-a înfometat şi însetat.

Dracul era gata să-i împlinească dorinţa şi-l duse astfel jos în pivniţa uriaşă a palatului. Acolo, flăcăul vesel dădu cep la un butoi, de unde ţâşni un vin nemaipomenit, din care bău după pofta inimii. Când închise caneaua, pivnicerul îşi râse de el, zicând că, dacă mâine n-o să se bată mai bine decât a băut azi, atunci ar fi făcut mai bine să rămână acasă. Flăcăul vesel îi spuse atunci:

— Dacă vrei să vezi cât pot să beau, hai să ne prindem care dintre noi poate să bea un butoi mare până la ultima picătură.

— Phii! strigă dracul, s-a făcut! Aşază-te tu sub polobocul ăla, iar eu văd de ăsta, în ele încape, până la ultima picătură, tot atâta vin. Dacă te învoieşti, palavragiule, atunci ne-om bate pe viaţă şi pe moarte, ne scutim lupta de mâine.

— Îmi place propunerea, făcu flăcăul vesel, fie cum zici!

Fiecare merse sub polobocul său, străinul vesel şi

fără griji, dracul însă şiret, trăgând cu ochiul la adversarul său. Acesta răsucise caneaua doar foarte puţin, aşa că abia se prelingea câte o picătură de vin, dar se făcea că dă pe gât înghiţituri uriaşe. Dracul râse viclean, se opri puţin şi strigă:

— Bea numai, tontălăule, ultima picătură de vin tot n-ai cum s-o scoţi, căci asta rămâne pe canea. Eu, în schimb, mă pun chezaş că la mine nu mai rămâne nicio picăturică: mă vâr în canea şi usuc astfel butoiul de tot.

Cu vorbele astea, se strânse, făcându-se din ce în ce mai subţire, în aşa fel, încât la urmă izbuti să se strecoare lesne înăuntru. Flăcăul mai aşteptă să audă cum ceva dădea pe gât înghiţituri zdravene, apoi se hotărî iute, sări în sus, răsuci caneaua şi-i strigă:

— Acum te-am prins, drace prost!

Dracul începu atunci să răcnească înfiorător, să schelălăie şi să blesteme; dar flăcăul vesel nu-l băgă în seamă, ci părăsi pivniţa ca să-şi astâmpere cumva foamea, căci sete nu-i mai era. Dar ce se mai minună când, trecând din nou prin încăperile palatului, le găsi pline de viaţă! Nenumăratele statui care îl miraseră mai adineauri erau acum vii şi alergau voios de colo-colo. Peticele sălbatice de pădure din jurul palatului şi dintre casele oraşului, care adăpostiseră doar păsări sălbatice, corbi şi ciori, se prefăcuseră acum în grădini din cele mai strălucitoare, a căror bogăţie de flori încânta privirea. Văzu, de asemenea, cum feluri de bucate alese şi splendid mirositoare erau purtate în sus şi-n jos de slujitori în haine bogate. Toate încăperile şi coridoarele pe care le străbătea erau împodobite cu flori proaspete, dar deosebit de frumos strălucea sala principală a palatului, în care tocmai ajunsese acum. Din amândouă părţile se auzea o muzică minunată, după care oameni bogat împodobiţi jucau voioşi.

Sus în sală, sub baldachinul tronului, stăteau

împăratul şi împărăteasa, iar la picioarele lor o zări pe prinţesă, pe jumătate şezând, pe jumătate îngenunchind pe treptele tronului. Îşi pusese capul în poala împărătesei, mama ei, şi avea lacrimi în ochi; arăta ca şi cum tocmai s-ar fi trezit dintr-un vis urât, în care îşi rănise adânc părinţii. Privirea umedă însă făcea ca fata fără pereche de frumoasă să fie şi mai fermecătoare, aşa că străinul nu mai lua aminte la ce se petrecea în jurul lui şi nici la mirarea pe care o stârneau hainele sale ciudate, ci încerca doar să ajungă la tron. Văzându-l, împăratul fu, la rându-i, izbit de îmbrăcămintea lui neobişnuită, îl chemă la el, îl întrebă cine este, de unde vine şi cum de nimerise în aceste săli.

— Înălţimea Ta! răspunse flăcăul vesel, cum am ajuns aici nu pot să spun, cum nu pot să spun nici dacă visez sau sunt treaz. Dar lasă-mă să istorisesc ceea ce ştiu din povestea mea.

Împăratul făcu atunci un semn să se facă linişte, iar străinul povesti totul, întocmai aşa cum ştia, şi încheie cu păţania prin care îl închisese pe drac în canea, la care împăratul nu se putu stăpâni să nu râdă, iar toţi cei de faţă îl lăudară, şi ei, cu glas mare. împăratul era acum foarte curios să afle dacă treaba cu dracul închis în canea era chiar aşa şi se duse de îndată cu povestitorul şi cu câţiva din sfetnicii săi în pivniţă, unde blestemele şi beştelelile dracului închis îl încredinţă îndeajuns că străinul nu minţise.

Când se întoarse din nou în sală, împăratul ceru din nou să se facă linişte şi începu astfel:

Voi toţi care sunteţi aici de faţă, vă amintiţi, desigur, cum am dat de ştire atât în cetatea mea de scaun, cât şi în toată ţara, că acela care o va întrece pe fata mea iubită, pe prinţesă, la joc, acela o va lua de soţie. Peţind-o atunci, mulţi au căzut bolnavi sau şi-au găsit moartea, până când, în cele din urmă, a venit necuratul care nu numai că a

întrecut-o pe fata mea la joc, dar a şi izgonit-o cu dispreţ de la sine, iar asupra noastră, a tuturor, a aruncat un blestem grozav. Acum însă s-a ivit acest străin, l-a biruit pe vrăjmaş şi ne-a salvat. D-aia e drept ca s-o ia pe fata mea de nevastă, iar cândva, după moartea mea, să poarte coroana şi sceptrul. Şi d-aia vreau şi poruncesc ca pe loc să-i juraţi cu toţii credinţă.

După ce se făcu acest lucru, bunul şi bătrânul împărat îl duse pe flăcăul vesel şi fericit la împărătească; din mâna ei o primi acum pe prinţesă, căreia nu-i trebui mult ca trăsăturile chipeşe ale acestuia să-i pară de o mie de ori mai alese decât ale tuturor acelora către se aflau la curtea tatălui ei. Neoprind petrecerea, porniră nunta, iar flăcăul vesel, fără să-i pese defel că se întorsese din vremea lui cu o mie de ani îndărăt, trăi fericit, până la sfârşitul vieţii, cu frumoasa prinţesă, care se lepădase cu totul de sminteala jocului.

SOG3

Brednich/Taloş 7. AT 410* (împărăţia pietrificată) + 326 ÎI e (Tânărul care vrea să-nveţe ce e frica). *Cf.* de asemenea AT 900 (Regele Barbă-de-sturz), precum şi Schullerus 855* (Fata împăratului învinsă la dans şi cucerită). Blocarea, temporară, a timpului, încifrată în pietrificarea împărăţiei ca efect al unei vrăji malefice, discontinuităţile temporale de tot felul, a căror semnificaţie slăbeşte sub presiunea funcţiei lor narative, ţin de logica fabulosului folcloric. Urmarea este că, îndeobşte, personajele nu percep timpul, iar indiferenţa lor la rupturile în durată poate constitui, şi ea, un indice de autenticitate. Dimpotrivă, luarea în calcul a temporalităţii, prin reacţii de uimire sau prin comentarii, precum aici (locuitorii palatului se minunează de straiele celui sosit din alt veac, acestuia nu-i pasă că s-a întors cu o mie de ani în urmă), e semnul unei optici străine de aceea a mediilor

cărora li se adresează basmul. Altminteri, naraţiunea e povestită simplu, curgător, cu episoadele hazlii cunoscute, dar bine gradate (bunăoară, meşterirea autorestaurativă, ca de jucărie mecanică, strategic ameninţătoare a demonului jigărit ce se coboară pe bucăţele din horn), cu un dialog nu lipsit pe alocuri de vervă (scena dintre protagonist şi drac). Sub titlul „Dracul din bute” a fost publicată în Columna lui *Traian* I (1870), nr. 7, 23 martie, p. 4, cu menţiunea că provine din „colecţia domnului Dionisie Miron”, dar că „este foarte bine tradusă nemţeşte în Walachische *Märchen*, hrsg. von Schott, Stutgart, 1954, p. 115 – 131”. O a doua traducere nesemnată, care citează corect sursa, sub titlul „Dracul din butie”, în Pompiliu Pârvulescu, pp. 96 – 99.

Copiii de aur

Un flăcău îmbrăcat în straie de nuntă stătea în faţa casei părinteşti.

Privea tăcut în adâncul dimineţii ca şi cum nu s-ar fi gândit la nimic. Dar el se gândea că azi avea să se-nsoare, că mireasa nu era frumoasă, dar că-i aducea în schimb o zestre bună. Cum stătea el aşa, trecu pe-acolo o fată chipeşă care se uită la el şi zise:

De m-ar lua acesta de nevastă, i-aş face doi copii de aur. Auzind vorbele ei, flăcăul se răzgândi pe loc şi se-nsură cu fata chipeşă. Femeia părăsită se luă, văicărindu-se, după nuntaşi la biserică şi strigă:

Ah, stăpâne, de nu se poate să-ţi fiu nevastă credincioasă, ia-mă baremi slujnică în casa ta, te-oi sluji cu credinţă şi dreptate; numai lasă-mi bucuria de a te vedea mereu.

Flăcăul se milostivi de ea şi o luă la el în casă, unde îl sluji aşa părea – cu credinţă şi dreptate.

La un an, femeia stăpânului urma să nască; slujnica o îndupleca să-şi pună patul sus în pod, fiindcă, zicea ea, era

mai bine pentru alăptat. Femeia născu doi copii frumoşi de aur. Acum slujnica ce o îngrijea singură pe lehuză văzu că sosise clipa mult aşteptată a răzbunării, omorî pruncii şi-i îngropă în curte lângă un zid, iar în locul lor puse în leagăn un căţel. Se duse apoi la stăpân şi începu să se căineze de aşa o belea: nu doi copii de aur îi dăruise nevasta, ci o pocitanie respingătoare.

Ah, se jeluia ea, pe mine m-ai alungat, stăpâne, şi ţi-ai adus în casă o vrăjitoare grozavă ca asta! Ce rău îmi pare de soarta ta! Acum eşti mai nenorocit decât mine, slujnica pe care ai alungat-o!

Femeia prefăcută izbuti astfel să-l facă pe bărbat să ucidă căţelul şi să-l îngroape, s-o alunge din casă pe lehuză, iar pe ea s-o ia de nevastă.

Nu peste multă vreme, crescură în curte doi meri care aveau ramuri de aur. Ei răsăriseră din inimile copiilor ucişi şi atinseseră în primul an grosimea unui braţ, iar în al doilea, înălţimea lor deplină. Văzându-i, femeia prefăcută se sperie grozav; ori de câte ori se uita la ramurile şi la merele lor de aur îşi aducea aminte de copiii ucişi; puse atunci să-i taie, împotriva chiar a dorinţelor bărbatului ei, pentru care singura bucurie, de când îşi pierduse prima nevastă, erau aceşti pomi. Văzând una ca asta, omul zise:

— Să ne facem două paturi din ei, ca să ne alegem baremi cu ceva de pe urma lor.

S-au făcut paturile, iar bărbatul şi nevasta dormeau noaptea în ele. Atunci unul dintre paturi începu odată să vorbească şi zise:

— Ascultă, frate, ţie cum ţi-e sub povara ta?

— Mie nu-mi e greu, răspunse celălalt, căci eu îl ţin pe bunul nostru tată.

— Ah! zise primul, eu parcă mă prăvălesc sub povara mea; mi-e grozav de greu să-l ţin pe dracul ăsta de femeie care a adus atâta nenorocire pe capul bieţilor noştri

părinţi.

Auzind vorbele lor, de cum se miji de ziuă, femeia sfărâmă paturile şi le arse, fără ca bărbatul ei să ştie din ce pricină. El n-o întrebă nimic, voind să ocolească orice prilej de sfadă.

Acum omul avea multe oi, printre care şi una pe care o îndrăgea în chip deosebit. Într-o seară, la vremea fătatului, veni la el în odaie ciobanul pe care-l avea la oi şi începu să-i povestească ce minunăţii se petrecuseră acolo.

— Căci, zicea el, oaia ta îndrăgită are doi miei de aur.

Uimit peste fire, stăpânul nu pricepea cum de era cu putinţă aşa ceva, căci el nu ştia că oaia mâncase un măr din pomul de aur.

Când femeia auzi de nemaipomenita întâmplare, se făcu albă de spaimă şi mânie, gândind că până la urmă fapta ei mârşavă avea să iasă la iveală, şi porunci să fie tăiaţi mieii împreună cu oaia. Fu de faţă la împlinirea poruncii, numără maţele şi i le dădu slujnicei să le spele la râu, spunându-i să bage de seamă ca nu cumva să prăpădească vreunul.

— Dacă nu mi le aduci pe toate înapoi, o ameninţă ea, să ştii că te dau afară din casă.

Se gândea să zdrumice mai apoi toate maţele, să le fiarbă şi să le dea bărbatului ei la masă ca pe un fel ales de bucate.

Slujnica se duse în vremea asta la râu şi spălă acolo maţele. Până să prindă de veste, îi alunecă unul în apă şi zadarnic se osteni, încercând să-l prindă. Dar care nu-i fu mirarea când maţul se umflă şi se îngroşă într-atât încât, dus de apă la celălalt mal, se sparse. Din el săriră doi copii frumoşi de aur care se duseră pe un ostrov cu prundiş, de cealaltă parte a locului unde se afla slujnica. Auzind-o cum se tânguia pentru paguba de care avusese parte, copiii îi strigară:

— Nu fi proastă, taie un maţ în două şi la întoarcere o să ai tot atâtea câte ai avut la început.

Speriată, femeia făcu întocmai şi grăbi spre casă.

Cei doi copii se culcară în ostrov şi crescură în somn tot atât de repede pe cât alţii în ani. Frumuseţea lor era atât de nemaipomenită, încât soarele însuşi se oprea douăzeci şi patru de ore pe cer ca să privească la chipurile mândre. Făcându-se mari, trecură din nou apa, cu gândul să străbată lumea în căutarea nefericitei lor mame. O găsiră, i se arătară şi-i spuseră:

— Mamă dragă, hai să mergem acum la tatăl nostru.

Porniră la drum şi, pentru a-şi ascunde chipurile strălucitoare, puseră nişte zdrenţe pe ei, iar pe mama lor o acoperiră bine cu o haină, căci bucuria ei era atât de mare, încât strălucea şi ea. Şi aşa, ca o familie de cerşetori, trecură pragul casei părintelui lor. Se înserase şi acolo se făcea clacă mare pentru toarcerea unei grămezi de in şi cânepă şi tocmai se aprinseseră luminile. Cei doi fraţi, cu mama lor între ei, intrară în odaie şi cerşiră ceva de mâncare. Stăpâna casei sări ca arsă şi-i alungă, zicându-le:

— Afară cu voi, cerşetori afurisiţi, n-aveţi ce căuta aici!

Stăpânul însă îi porunci femeii să tacă, spuse celor veniţi să stea jos, le dete să mănânce şi să bea şi le îngădui să şadă cât le era voia.

Mâncând, se bucurau în ascuns de bunătatea tatălui lor, deşi el nu-i recunoscuse. Se apropie de ei şi îi pofti să se ospăteze:

— Beţi şi mâncaţi, luaţi ce vă dau, în numele marii milostiviri a Domnului faţă de noi!

După ce îi cercetă îndeajuns pe cerşetorii străini, lumea adunată acolo îşi continuă torsul cu sârg, iar ca să treacă vremea mai iute, fiecare spuse o poveste, care mai tristă, care mai veselă. Când sfârşiră, venf rândul unuia

din cei doi feciori de aur. El începu să povestească ceea ce se întâmplase cu el şi cu fratele său de la naşterea lor, fără însă a da de înţeles că despre ei era vorba: celălalt îl oprea ori de câte ori se întâmpla să sară ceva, în aşa fel încât până la urmă nu rămase nimic ascuns din cele ce se petrecuseră. Pe măsură ce povesteau, stăpânul casei cădea tot mai mult pe gânduri, ochii i se umplură de lacrimi, iar stăpâna se făcu albă de spaimă şi mânie:

— Afară cu voi, cerşetori afurisiţi, că pun acuşi câinii pe voi!

Atunci se ridicară cei doi feciori şi strigară:

— Degeaba, acum nu-ţi mai merge, femeie mârşavă!

Apoi stinseră luminile şi îşi scoaseră zdrenţele de pe ei: străluceau ca mândrul soare în dimineţile de mai. Toată lumea din odaie rămase încremenită, stăpânul îşi deschise braţele, strigând:

— O, veniţi, veniţi la pieptul meu, voi sunteţi feciorii mei de aur, altminteri cine ar fi putut să ştie tot ce ştiţi voi!

Se îmbrăţişară, apoi feciorii ziseră:

— Iată, aici e mama noastră, am aflat-o în mare jale şi necaz. Recunoscând-o aşa galbenă şi istovită cum era, tatăl fu cuprins de căinţă, îngenunche în faţa ei, îi sărută mâinile şi-i ceru iertare. Femeia plânse de bucurie, îl ridică uşor de jos şi se îmbrăţişară cu duioşie.

Toţi cei de faţă înmărmuriră de uimire, femeia haină însă răcnea şi blestema cumplit: omul se apropie atunci de ea şi-i zise:

— Femeie ticăloasă ce eşti, te iert, cu toate că ai merita moartea. Ieşi degrabă din casă şi să nu te mai arăţi în faţa ochilor mei, căci s-ar putea să-mi pară rău că ţi-am dat drumul nepedepsită.

scoa

Brednich/Taloş 8. AT 707 (Cei *trei copii de aur*). KHM 96. Acest basm reprezintă una din cele două versiuni,

probabil pe cea mai arhaică, a tipului, în cealaltă, de asemenea atestată în folclorul românesc, copiii sunt aruncaţi în apă (sau părăsiţi în codru), sunt salvaţi şi crescuţi de ciobani, apoi trimişi, spre pierzanie, să înfăptuiască lucruri imposibile. În varianta Schott, splendoarea lor astrală contrastând candid cu ruralitatea ambianţei – e puternic marcată: trupurile lor luminează în beznă, soarele însuşi se opreşte în loc şi-i priveşte fermecat. Această din urmă construcţie superlativă nu e un adaus al culegătorului, ci o formulă stereotipă tradiţională. În schimb, finalul estompează violenţa, înlocuind pedepsirea straşnică a femeii viclene (care în variantele basmului culese cu rigoare din oralitate sunt sfâşiate de armăsari, tocate, arse de vii şi spulberate etc.) cu simpla ei alungare. Expresiv prin concreteţe e episodul prin care maţele mieilor se metamorfozează în copiii de aur.

Despre împăratul alb
ŞI ÎMPĂRATUL ROŞU

Petru, singurul fecior al unui om foarte aspru, visă odată că va ajunge cândva mult mai sus decât tatăl său, ba chiar că va filmpărat. Când, în dimineaţa următoare, tatăl său îl întrebă pentru care pricină e atât de voios şi de zburdalnic, nu voi să spună, căci îşi cunoştea bine părintele şi ştia că ar fi fost nemulţumit de asemenea nădejdi trufaşe, ba chiar l-ar fi pedepsit. Dar nu folosi la nimic, fiindcă bătrânul se mânie într-atâta de împotrivirea lui, încât îl ameninţă cu o bătaie bună, dacă nu vorbeşte. Nu-i mai rămase bietului Petru altceva de făcut decât să plece din casa părintească şi s-o pornească în lumea largă. Ca să nu fie prins, fugi spre o pădure apropiată, prin care trecea, de-a lungul unui râuşor, un drum de care. Socotindu-se îndeajuns de departe de casa părintească, fugarul se aşeză lângă un tufiş şi începu să plângă, căci se lăsa seara şi bietul de el nu ştia unde să găsească un

adăpost pentru noapte.

Dar tocmai când ultimele raze de soare aureau crengile copacilor, dinspre o latură a drumului se ridică un nor de praf şi, înainte ca Petru, abătut cum era, să poată vedea despre ce era vorba, prin faţa lui trecu în goană un pâlc de călăreţi, urmat de un rădvan bogat, tras de opt cai albi ca laptele. În acesta şedea un bărbat cu înfăţişare aleasă, ale cărui straie fine erau, de asemenea, albe ca zăpada, iar după coroana pe care o purta pe cap, Petru gândi că trebuia să fie un împărat. Când îl văzu pe băiat plângând, măritul bărbat opri şi-l întrebă ce are. Atât felul limpede şi deschis în care Petru îi răspunse, cât şi curiozitatea de a afla visul tainic îl făcură pe împărat să-i spună băiatului să vină cu el la palat şi, dacă avea să-l slujească cu credinţă, putea să rămână la el.

— Eu sunt împăratul Alb, îşi încheie el vorbele, şi pot să te fac mare, dacă vii cu mine!

Ce putea Petru să-şi dorească mai mult şi mai bun? Se simţi foarte fericit şi sărută poala hainei împărăteşti; după care i se dete voie să se urce în rădvan şi să meargă la palatul minunat. După ce ajunseră acolo, i se îngădui să-l străbată şi să-i privească îndeaproape toate minunăţiile. Din tot ce văzu însă nu-i plăcu nimic mai mult decât frumoasa fată de împărat, de la ale cărei bucle blonde nu-şi mai putu lua în curând ochii. Degrabă se obişnui şi domniţa să-l vadă pe Petru şi era atât de bucuroasă să-l vadă, încât îşi dădu şi el seama de asta şi, firește, nu se supără deloc.

Se întâmplă odată, după masă, ca împăratul să ţină sfat cu învăţaţii săi despre vise. Privirea îi căzu ca din întâmplare asupra lui Petru; îşi aminti ceea ce îi povestise acesta când îl cunoscuse despre un vis însemnat şi cum din pricina acestuia fugise de-acasă. împăratul îi ceru flăcăului să-şi povestească visul, dar Petru se gândi: „Şi mai puţin

decât tatălui meu îi pot povesti împăratului visul ăsta, căci m-ar spânzura, crezând că umblu să-i iau coroana”. Spuse atunci împăratului:

— Preaînălţate doamne, nu cere să ştii ceea ce am fost silit s-ascund propriului meu părinte!

Împăratul Alb, ca şi tatăl lui Petru mai înainte, se supără de împotrivire şi-i porunci încă o dată stăruitor să-şi povestească visul. Dar Petru îl rugă din nou:

— Fii milostiv, doamne, şi scuteşte-mă de povestire.

După ce împăratul îşi exprimă pentru a treia oară şi zadarnic dorinţa, se făcu alb la faţă de mânie, îşi chemă slujitorii şi porunci:

— Luaţi-l pe acest căpăţânos sanchiu şi închideţi-l în ruinele cetăţii albe! Să piară acolo de foame şi în mizerie!

Auzind prinţesa asta, îşi pierdu de spaimă cunoştinţa; atunci împăratul ridică grabnic sfatul şi porunci să fie dusă în odaia ei. Petru, pe care şi aşa toţi slujitorii din palat îl pizmuiau fiindcă împăratul Alb îl ţinea mereu la mare cinste, fu grabnic înhăţat şi dus la ruinele cetăţii albe, unde trebuia să cadă pradă foamei şi mizeriei şi să piară cu încetul.

Aşa voia împăratul care îl dădu în curând uitării, dar Dumnezeu nu voia aşa. Căci chipeşa prinţesă nu-l uită atât de grabnic precum tatăl ei, ci pe seară, când luna plină îşi revărsa lumina argintie peste câmpuri, se strecură spre locul în care sărmanul ei iubit era întemniţat, îi duse de mâncat şi de băut şi petrecu câteva ceasuri cu el, aşa că Petru se mângâie repede de năpasta întemniţării sale. Aveau să-şi povestească şi să-şi spună destul de multe lucruri, aşa că timpul trecu mai repede decât şi-ar fi dorit ei, de aceea, luându-şi rămas bun, prinţesa făgădui să vină şi a doua zi, în acelaşi ceas.

De mai multe ori, venind astfel, îl ferici pe iubitul ei întemniţat, dar într-o seară sosi cu ochii roşii de plâns şi

foarte abătută. Întrebând-o Petru de pricina întristării sale, ea răspunse:

— Ah, Petre, împăratul Roşu i-a trimis tatălui meu un baston, la fel de gros la amândouă capetele, şi l-a înştiinţat prin solii săi că, dacă vreme de trei zile nu ghiceşte care e susul şi care josul, atunci va veni cu război asupra lui şi a poporului său, ne va pustii ţara şi ne va omori pe toţi. De-asta tatăl meu e deznădăjduit, căci cum poate să ghicească care e susul şi care josul unui baston ale cărui capete sunt la fel de groase! Toată ziua de azi a stat la sfat cu sfetnicii săi, dar niciunul din ei nu i-a putut dezlega mulţumitor ghicitoarea.

De cum sfârşi de vorbit, începu din nou să plângă, dar Petru o întrebă:

— Şi nu mai e altă ghicitoare de dezlegat decât asta cu bastonul?

La care prinţesa îl privi lung, căci socoti întrebarea drept o bătaie de joc. Când iubitul ei o mai întrebă o dată, răspunse:

— Nu; dar, oh, nemilosule, oare nu e destul şi una singură, una pe care nimeni nu se pricepe s-o dezlege, niciunul din sfetnicii bătrâni şi înţelepţi ai tatălui meu?

— Dacă nu e decât atâta şi nimic altceva, răspunse Petru la dojana iubitei sale, atunci linişteşte-te, du-te de grabă acasă ca să duci veste bună în casa părintească. Culcă-te astă seară şi mâine, când te scoli, spune-i astfel tatălui tău: „Tată, dragă tată, am visat ceva foarte însemnat!” El o să te întrebe atunci ce-ai visat. Iar tu să-i răspunzi aşa: „Am visat că, dacă se aruncă în sus bastonul tainic pe care l-a trimis împăratul Roşu la curtea ta, atunci capătul care va atinge primul pământul e cel de jos”.

Bucuroasă de sfatul bun şi plină de încredere, prinţesa îl îmbrăţişă pe iubitul ei Petru şi grăbi spre casă. A doua zi dimineaţă făcu aşa cum fusese povăţuită, iar

împăratul, care punea mare preţ pe visele cu tâlc, porunci să se purceadă de îndată, faţă cu solii, la aruncarea băţului, după cum spusese fata lui că visase. Astfel pricina pentru care îşi irosiseră înţelepciunea toţi sfetnicii şi învăţaţii de la curtea împăratului se dezlegă în chip simplu şi uşor. Curând plecară şi solii străini ca să dea seama împăratului lor de cele întâmplate.

Nu trecu mult timp şi împăratul Roşu trimise împăratului Alb o nouă solie: aceasta aduse trei cai de aceeaşi culoare, statură şi putere. Unul dintre ei era un mânz, iar împăratul Alb trebuia din nou, în răstimp de trei zile, să ghicească, fără să-i caute pe cai la dinţi, care era mânzul. Dacă nu putea, atunci împăratul Roşu avea pe loc să-i calce ţara cu oaste mare, să nimicească şi să omoare tot.

Împăratul Alb se sperie grozav de această veste, îşi chemă iarăşi toţi învăţaţii şi sfetnicii şi le ceru să deosebească mânzul de ceilalţi cai, pentru ca trimişii străini să poată duce răspunsul stăpânului lor. Învăţaţii şi sfetnicii se uitară unul la altul, dar nimeni dintre ei nu putu să dea o lămurire îndestulătoare, în aşa fel încât împăratul Alb fu cuprins de o spaimă mare şi nu mai ştia cum să scape de o asemenea supărare. Seara prinţesa merse din nou la ruinele cetăţii albe, unde iubitul ei lâncezea, şi-i povesti beleaua care dăduse iarăşi peste tatăl ei datorită cererii sfruntate a împăratului Roşu, cel iubitor de război şi însetat de sânge. După ce ascultă totul, Petru mângâie obrajii umezi de lacrimi ai prinţesei şi-i zise:

— Scumpă prinţesă, mâine, când te trezeşti, du-te iarăşi la tatăl tău şi spune-i că ai visat că cei trei cai se aflau în mijlocul pieţii din faţa palatului împărătesc, în faţa întregii curţi şi a solilor împăratului Roşu, şi că li se pusese înainte fân şi o strachină cu lapte dulce. Tu însăţi stăteai lângă strachina cu lapte şi, când li s-a dat drumul cailor,

doi s-au repezit la fân, iar al treilea la lapte, şi acesta era mânzul. Când tatăl tău o să audă asta o să dezlege întrebarea, ca în visul tău, şi o să dea solilor răspunsul să-l ducă nesuferitului de Roş împărat.

Prinţesa, nu mai puţin fericită decât rândul trecut, îşi luă rămas bun de la iubitul ei cel înţelept şi în dimineaţa următoare îi urmă sfatul. împăratul fu, fireşte, iarăşi nemaipomenit de bucuros de visul fetei sale şi porunci, după povaţa ei, să se aducă în piaţa din faţa palatului fân şi o strachină cu lapte dulce, în prezenţa întregii curţi şi a solilor străini. După ce se îndepliniră toate astea, dădu semnalul: se aduseră caii şi se lăsară liberi, atunci doi dintre ei, urmând pornirea vârstei lor mature, se îndreptară spre fân, în schimb, al treilea merse spre lapte. Apoi împăratul vorbi solilor de la curtea împăratului Roşu:

— Mergeţi acasă, luaţi calul care a băut laptele şi spune-ţi stăpânului vostru că ăsta e mânzul.

Solii luară animalele, îşi luară rămas bun şi plecară, neputând să laude îndeajuns înţelepciunea împăratului şi a sfetnicilor săi. Prinţesa însă abia aştepta venirea nopţii, când putea să alerge la iubitul ei şi să-i cadă de gât, de bucurie că e cel mai înţelept om de la curtea tatălui său.

Împăratul Roşu spumega de mânie că împăratul Alb răspunsese şi la cea de a doua întrebare a lui. Fusese încredinţat că nimeni nu putea s-o facă şi se bucurase în inima lui că acum nu avea să-i mai lipsească pricina de a-l călca cu război pe împăratul Alb şi a-i cuceri împărăţia.

— Duceţi-vă acolo, zise el solilor săi, şi grăiţi astfel către împăratul Alb: „Stăpânul împărăţiei roşii îţi trimite vorbă ca în trei săptămâni să afli: unu, la ce oră se va scula el din pat în duminica Paştelui; doi, la ce oră se va duce la biserică; trei, când va sorbi la masă din primul pahar”. „Dacă o să ştii toate astea, împărate Alb”, aşa să-i spuneţi mai departe, „atunci poţi să apari în cetatea împăratului

Roşu, sau să trimiţi un sol, spre a-i sparge pocalul din care tocmai va vrea să bea”.

Aceste lucruri, gândea împăratul Roşu în sinea lui, n-avea cum să le ghicească împăratul Alb, de aceea mai spuse în culmea bucuriei:

— Acum, porniţi la drum şi daţi de ştire vrăjmaşului meu că, dacă n-o să dea răspuns la întrebările pe care i le trimit prin voi, o să vin neîntârziat cu război asupra lui.

Când solii apărură a treia oară la curtea împăratului Alb, aducându-i acestuia la cunoştinţă însărcinarea lor, fură iarăşi strânşi laolaltă toţi Ăivăţaţii şi sfetnicii spre a se sfătui, cu împăratul în frunte, ce ar fi de făcut. Dar şi de astă dată nimeni nu găsi nicio ieşire, pricină pentru care la curte domnea o mare consternare. Doar prinţesa nu-şi pierdu curajul, căci avea o încredere nestrămutată în înţelepciunea lui Petru, iubitul ei întemniţat. Fără să fie văzută, se duse din nou noaptea la ruinele din cetatea albă. După ce îi povesti totul prietenului ei, acesta se gândi o clipă, apoi zise:

— Iubită prinţesă, spune-i mâine înălţatului împărat că ai avut din nou un vis, în care ţi s-a făcut cunoscut că de astă dată doar sărmanul Petru din ruinele cetăţii albe poate să dea lămuriri.

— Ce-ţi trece, dragă, prin cap? răspunse prinţesa. Tatăl meu ar putea să afle astfel că am fost la tine şi te-am ţinut în viaţă, aşa ceva nu se poate!

— Du-te tu numai şi fă ce-ţi spun, prinţesă dragă, căci înălţatul împărat, împreună cu sfetnicii şi învăţaţii săi, o să socotească drept o minune dumnezeiască faptul că mai sunt încă în viaţă şi de aceea o să dea mai multă crezare sfatului meu.

Vorbele astea o lămuriră pe prinţesă care, punându-şi toată nădejdea în Petru, se duse liniştită acasă.

A doua zi vorbi către tatăl ei:

— Împărate şi stăpâne, în noaptea asta am visat că sărmanul Petru, care demult a pierit şi a putrezit în ruinele de la cetatea albă, de nu cumva vreo minune dumnezeiască îl va fi ţinut în viaţă, ar putea să ne scape pe noi şi întreaga împărăţie de beleaua cu care ne ameninţă hainul de Roş împărat.

La care împăratul zise:

— Fata mea, ne-ai scăpat de două ori de mari buclucuri cu visele tale, care vin cu siguranţă de la Dumnezeu, aşa că nici de astă dată n-o să-ţi nesocotesc visul. De aceea, să meargă îndată câţiva oameni la ruinele cetăţii albe şi să vadă dacă nu cumva o minune dumnezeiască l-a ţinut pe Petru acela în viaţă.

Zis şi făcut. La scurtă vreme, se întoarseră trimişii cu vestea nemaipomenită că Petru e în viaţă, sănătos şi voinic. Când se zvoni asta în oraş, tot poporul năvăli spre ruinele cetăţii albe ca să se încredinţeze de minunea săvârşită şi să-l vadă pe Petru, cel de mult uitat acolo. „Minuni peste minuni!” se auzea peste tot. „Pe Petru l-a ţinut Domnul în viaţă ca să ne scape de primejdia de moarte”. Cu chiote de bucurie, îl duseră pe erou la împărat care, plin de uimire şi foarte bucuros în sinea lui, îi zise:

— Sărmane Petre, Domnul atotputernic te-a scăpat de moartea ruşinoasă la care te osândisem. Domnul a făcut o minune cu tine şi de aceea îmi pun nădejdea că, dacă ai să vrei cu tot dinadinsul, ai să poţi să scapi împărăţia de la pieire. Dacă ai să izbuteşti, am să-ţi dau mare cinste şi pe fata mea de nevastă. Spune de ce ai nevoie ca să ne ajuţi, pe mine şi împărăţia, să scăpăm de această mare belea.

Petru chibzui oleacă, se închină apoi cu smerenie în faţa împăratului, îi sărută mâinile şi vorbi:

— Înălţate împărate, îmi pun sufletul la picioarele tale şi-ţi aduc mulţumire atât pentru cinstea pe care mi-ai făcut-o înainte, cât şi pentru scoaterea din temniţă, la care

nu mai trăgeam nădejde, şi pentru răsplata minunată pe care mi-o făgăduieşti, dacă izbutesc să te feresc pe tine şi să feresc împărăţia de mânia împăratului Roşu. Mai întâi, te rog, porunceşte să se ridice în apropierea palatului în care locuieşte împăratul Roşu un foişor înalt; apoi pune să mi să facă o lunetă bună, şi apoi, de voi avea astea, restul lasă-l în seama mea.

Ce zise Petru se făcu. La marginea împărăţiei albe se ridică un foişor înalt şi solid, prin ale cărui metereze Petru privea cu ajutorul lunetei de-a dreptul în palatul împăratului Roşu. Sosi duminica Paştelui care fusese hotărâtă şi Petru se afla, încă din zori, în foişor, cu luneta în mână, având alături pe câţiva din sfetnicii împăratului Alb. În acelaşi minut în care soarele de dimineaţă se grăbea, ridicându-se în zare prin norii purpurii, împăratul Roşu se sculă din pat. Petru văzu asta de îndată prin lunetă şi-i puse pe sfetnici să însemneze ora întocmai. Privindu-l mai îndeaproape pe împăratul Roşu, se sperie de înfăţişarea lui groaznică, fiindcă acesta era cel mai sângeros om din vremea sa. Petru vorbi de-ndată unuia dintre sfetnicii care erau de faţă:

— Du-te la stăpânul nostru, împăratul Alb, şi spune-i să pregătească o ceată din cei mai aleşi oşteni ai săi, în frunte cu o căpetenie de încredere, care să mă însoţească când voi porni azi la prânz spre palatul împăratului Roşu şi care să se ascundă aproape de oraş.

Petru făcu toate asta din prevedere, căci nu avea încredere în toanele sângeroase ale împăratului Roşu. De cum primi înştiinţarea lui Petru, împăratul Alb porunci ca cinci sute de oşteni cu o căpetenie iscusită să fie gata de plecare. În vremea asta, împăratul Roşu merse cu toată curtea sa la biserică şi, iarăşi, Petru în foişorul său puse să se însemne întocmai ceasul şi minutul; porni apoi pe celălalt sfetnic la împărat să-i ceară cel mai iute cal din

grajdurile împărăteşti, ceea ce i se trimise de-ndată.

Când slujba la care fusese de faţă împăratul Roşu luă sfârşit, acesta se întoarse cu întreaga-i curte strălucitoare la palat, unde totul era minunat pregătit pentru o mare petrecere. După ce se aşeză la masă, Petru încălecă pe calul pregătit pentru el şi, dându-i frâu liber, zbură spre palat, unde intră în sala de ospeţe în chiar clipa în care împăratul poruncea copilului său de casă să-i umple cu vin pocalul de sărbătoare. Ceea ce acesta făcu, iar când stăpânitorul împărăţiei roşii voi să-l ducă la gură, Petru strigă cu glas mare:

— Trăiască, trăiască! împăratul Roşu voieşte să bea!

Cu aceste cuvinte smulse lancea din mâna unui om înarmat şi-i azvârli împăratului Roşu pocalul de la gură. Totul se făcu într-o clipită.

Mânios de asemenea nelegiuire, împăratul Roşu sări-n sus şi porunci oştenilor săi să pună mâna pe oaspetele sfruntat, ale cărui straie albe îi sporeau supărarea, şi să-l doboare. Dar Petru nu se sperie de asta, ci îl privi neînfricat pe împăratul Roşu. Acesta îşi dădu seama că era vorba de răspunsul la cele trei întrebări pe care le pusese împăratului Alb şi-l întrebă pe Petru cum de aflase că acum avea să ducă pocalul la gură. Petru îi răspunse liniştit:

— Preaputernice stăpâne, domnul meu, împăratul Alb, a ridicat un foişor, de unde m-am uitat azi în palatul tău şi mi-am însemnat ceasurile în care te-ai sculat, ai mers la biserică; de-acolo am aflat şi când…

— Stai! strigă la asta mânios împăratul, pentru dezlegarea ultimei întrebări o să fii spânzurat, flăcău neobrăzat. La spânzurătoare, isteţule netrebnic, o să stai tot atât de sus ca în foişorul tău!

Cu vorbele astea, porunci slujitorilor săi să pună mâna pe Petru şi să-l ducă la spânzurătoare. Zis şi făcut. Iar împăratul spuse în batjocură însoţitorilor lui:

— Uitaţi-vă la mielul alb de Paşte, pe care ni l-a trimis împăratul Alb.

La care izbucniră hohote de râs răsunătoare.

Convoiul ajunse la locul execuţiei şi, la vederea spânzurătorii roşii, inima sărmanului Petru bătu mai tare, căci el se gândi ce s-ar întâmpla dacă oştenii ascunşi ai împăratului Alb ar da năvală prea târziu. Tocmai trebuia să urce scările, când îl trezi din gândurile sale de moarte ţipătul împăratului Roşu care, străpuns de o săgeată, căzuse de pe cal. De cum vrăjmaşul fu la pământ, se auziră şuierând săgeţi din toate părţile, iar oştenii albi se năpustiră din ascunzătoarea lor asupra celor roşii, strigând: „Trăiască împăratul Alb!” în învălmăşeala luptei, Petru puse mâna pe o spadă, se îmbulzi spre împăratul Roşu care încă mai trăia, zăcând la pământ, şi îi crăpă capul, zicându-i:

Ia-ţi răsplata pentru cruzimea şi trădarea ta.

Îi adună apoi pe oştenii albi, trimise pe câţiva să-i ducă împăratului Alb vestea că împăratul Roşu a murit, şi-i conduse spre oraşul roşu.

Atacul izbuti şi, nu după multă vreme, în palatul împăratului Roşu, Petru îl saluta pe împăratul Alb ca stăpânitor atât peste împărăţia albă, cât şi peste cea albă. împăratul Alb însă nu se sui pe tronul celui Roşu, ci îi zise lui Petru să îngenuncheze, îi puse pe cap coroana împăratului Roşu, numindu-l stăpânitorul împărăţiei roşii, şi-i dădu fata de nevastă.

La o vreme, împăratul Alb muri, după ce mai înainte, pe patul de moarte, îi lăsă lui Petru coroana şi sceptrul lui, numindu-l stăpânitor şi peste împărăţia albă. Astfel Petru domni în amândouă împărăţiile, prin înţelepciunea şi vitejia lui le cârmui în chip desăvârşit, iar el trăi cu iubita lui soţie, fata împăratului Alb, încă mulţi ani fericiţi.

ooa

Brednich/Taloş 9. AT 725 (Visul). *Cf.* şi AT 922 (Ciobanul substituit preotului răspunde la întrebările împăratului). Compoziţie bine strunită. Reduplicarea refuzului de a povesti visul de mărire (o dată tatălui, apoi împăratului), cu consecinţe din ce în ce mai nefaste, constituie motorul acţiunii care culminează în trecerea cu bine a seriei ternare de încercări, asimilabile categoriei probelor de înţelepciune (de tipul răspunsurilor fetei isteţe la sarcini aparent imposibile date de împărat, boier, judecător etc. AT 875 II). Gaster (pp. 218 – 220) aşază la originea probelor de înţelepciune din acest basm anume ciclul de legende solomonice. Supravieţuirea eroului în ruinele cetăţii albe prin grija prinţesei şi nu ca efect al voinţei divine, speculată însă abil de protagonist, este o trăsătură raţionalizantă proprie categoriei basmului nuvelistic. O primă traducere nemărturisită, cu titlul „împăratul Alb şi împăratul Roşu”, a apărut în *Calendarul României pre anul 1871 de la Crist*, XIV (1870 (şic]), Bucureşti, pp. 116 – 120.

Petru firicel

Mama lui Petru Firicel muri înainte de vreme, iar tatăl său, însurându-se din nou, el se pomeni cu o mamă vitregă. Se purta rău cu Petru Firicel, iar el, ca să-şi mai verse necazul, o lua în derâdere. Ea se făcu astfel şi mai amarnică şi puse la cale să-l alunge cu orice preţ din casă. îi cerea asta adesea bărbatului ei, dar multă vreme îi ceru degeaba. Într-un rând însă, cazna necontenită îl înduplecă pe acesta, îşi chemă feciorul şi-i zise:

Ascultă, Petre, trebuie să părăseşti casa şi să-ţi găseşti un alt loc în care să trăieşti; ia-ţi de-aici ce este al tău, chiverniseşte-te bine cu merinde şi băutură şi du-te încotro vei vedea cu ochii.

Petru, care şi aşa nu mai avea de multă vreme poftă să stea în casa părintească, iar pe deasupra era bucuros să

vadă lumea, făcu fără să crâcnească ceea ce i se poruncise şi plecă.

Umblând el aşa, ajunse într-o pădure mare şi auzi aici foşnetul puternic al copacilor, dar i se păru că aude şi altceva, cu totul neobişnuit, şi atunci strigă:

Care eşti acolo?

La întrebarea asta îi ieşi în faţă un om care-i zise:

Eu îs, Strâmbă-Lemne!

Fără să cerceteze mai îndeaproape acest nume ciudat, Petru Firicel îi întinse străinului mâna, zicând:

Să ne facem fârtaţi buni!

La care celălalt se-nvoi şi porni cu el. Nu trecu mult timp şi întâlniră iar un om străin care freca pietre şi zicea că-l cheamă Sfarmă-Piatră. îi deteră bineţe, zicând:

— Ziua bună, fârtate!

Apoi îl întrebară dacă nu voia să se facă frate de cruce[156] cu ei. El zise că da şi porni mai departe cu ei. Îşi ridicară o casă în mijlocul pădurii, prilej cu care Strâmbă-Lemne şi Sfarmă-Piatră făcură treabă bună. Când terminară, cei trei fraţi de cruce îşi împărţiră îndeletnicirile gospodăreşti: Sfarmă-Piatră avea să fie bucătar, iar Petru şi Strâmbă-Lemne aveau să vâneze.

Odată, când bucătarul era singur acasă, se ivi în faţa uşii un călăreţ ciudat; pe o jumătate de iepure stătea un omuleţ abia cât un deget de lung, dar cu o barbă de-un cot. Spre groaza lui, Sfarmă-Piatră înţelese degrabă că era Barbă-cot. Omuleţul fioros coborî, se uită prin casa cea nouă, merse de la un colţ la altul, cercetând totul, apoi se repezi la Sfarmă-Piatră, care era foarte înfricoşat, îl trânti la pământ, smulse din oală carnea care fierbea şi începu s-o mărunţească pe pieptul gol al fricosului de pe podea, care începu să urle de durere când zeama fierbinte de

156 Vezi în această ordine de idei observaţiile despre povestea „Trandafir”.

carne îi pătrunse în pieptul rănit de tăieturile de cuţit. După ce mărunţelul îşi sfârşi treaba smintită, urcă pe iepurele său şi dispăru în pădure.

Întorcându-se acasă, cei doi tovarăşi de vânătoare intrară în odaie şi îl găsiră pe fratele Sfarmă-Piatră care încă mai stătea lungit pe jos, urlând şi gemând, şi care le povesti ce se întâmplase. Strâmbă-Lemne îşi râse de el, făcându-l laş că se lăsase căznit astfel de un pitic mărunţel.

— Mâine rămân eu acasă, continuă el lăudăros, să văd de nu vi l-oi înfăţişa la masă pe netrebnic ca pe o vrabie friptă.

Sfarmă-Piatră primi cu recunoştinţă această propunere, îşi părăsi slujba de bucătar şi porni a doua zi cu Petru la vânătoare, în vreme ce Strâmbă-Lemne, trebuind să se îngrijească de bucătărie, aştepta nerăbdător păţania cu piticul călăre pe jumătate de iepure. Acesta nu-i puse prea mult răbdarea la încercare, căci apăru degrabă, călare ca şi ieri, se opri în faţa casei şi coborî, fără să ţină seama de primirea grosolană pe care încerca să i-o facă meşterul bucătar. Umblă din nou încoace şi-ncolo, cercetând totul, apoi îl trânti la pământ pe Strâmbă-Lemne, care-l suduia, şi-i făcu şi lui întocmai ca ieri lui Sfarmă-Piatră. Piticul răutăcios plecase de mult spre pădure şi era de-acum seara târziu, când cei doi vânători se întoarseră, în cele din urmă, acasă. Povestirea celor întâmplate se sfârşi şi se înţelese deopotrivă de repede şi câteşitrei se învoiră ca mâine să facă Petru Firicel pe bucătarul şi să rămână acasă.

După ce tovarăşii săi plecară la vânătoare, Petru nu rămase multă vreme singur, căci apăru degrabă în faţa casei piticul lung cât degetul cel mare. Când dădu semne că vrea să coboare, Petru Volnicul i-o luă înainte, vrând să-l prindă de barbă. Mărunţelul zbură spre pădure, urmărit de

Petru până la peştera lui, care cobora adânc în pământ şi unde se ascunse. Petru se întoarse înapoi şi îşi aşteptă tovarăşii acasă, care la întoarcere fură peste poate de uimiţi că rămăsese teafăr. Le ceru atunci să ia un ştreang lung şi să vină cu el, să-l lase în jos, în peştera adâncă. Admirându-i curajul, merseră cu el şi-l lăsară în jos, în peşteră, căci Petru îşi jurase să nu aibă astâmpăr până nu avea să-l găsească şi să-l ciopârţească pe piticul hain. După ce coborî pe ştreang în jos, se pomeni într-o mare întunecime, dar auzi ceva zgomot şi gândi că acela nu putea veni decât de la pitic. Se desprinse de ştreang şi dibui drumul, după zgomot, care se muta de la un colţ la altul. Peştera nu era foarte mare şi astfel puse curând mâna pe piticul mărunţel, împreună cu jumătatea de iepure, şi-l ciopârţi cu briceagul său. Orbecăi iarăşi căutând ştreangul pe care coborâse, dar nu-l mai găsi şi la chemările sale nu răspunse nici Strâmbă-Lemne şi nici Sfarmă-Piatră. De-ndată ce simţiseră că ştreangul e mai uşor, aceştia crezuseră că Petru se prăbuşise într-o prăpastie adâncă; de spaimă ca nu cumva piticul fioros să vină iar asupra lor, trăseseră ştreangul şi-o luaseră la sănătoasa.

Între timp, Petru dădu în peşteră de un drum, merse pe el ce merse şi ajunse într-o peşteră mai mare unde, bâjbâind încoace şi-ncolo, băgă de seamă o geamă de lumină. Mergând către ea, găsi gura peşterii prin care soarele lumina înăuntru şi se pomeni în pădure. Aici văzu într-un tufăriş o colibă sărăcăcioasă, dar primit oare în care intră fără multă vorbă pe uşa joasă. Deschizând uşa alăturată, dădu peste o bătrânică oarbă; mânca tocmai mămăligă[157] cu lapte. Deoarece îi era foarte foame şi băgase repede de seamă că ea nu vedea, Petru se strecură tiptil şi-o ajută cât putu de iute să-şi goleacă strachina.

157 Fiertură de porumb.

Bătrână băgă de seamă că de astă dată bucatele i se termină mult mai repede, de aceea zise cu bunătate:

— Ei, cine-i aici? Dacă eşti fată, să-mi fii copilă, dacă eşti băiat, să-mi fii fecior.

La aceste vorbe bune, Petru strigă:

— Eu îs maică, feciorul tău!

Bătrâna se umplu de voie bună, îl primi ca pe feciorul ei, îi dete oile să le pască, dar îi atrase luarea aminte să nu se ducă spre văgăuna din spatele colibei, căci acolo sălăşluiesc balaurii haini care îi răpiseră luminile ochilor.

Petru, care apucase voiniceşte bâta şi fluierul, îşi mână oile de-a dreptul spre văgăuna balaurilor, căci voia să se încredinţeze că acolo sălăşluiesc cu adevărat balauri. Ajungând la văgăună, se lăsă pe o piatră, duse fluierul la gură şi începu să cânte. Când balaurii auziră, se apropiară cu toţii încet, se aşezară la picioarele lui ca porumbeii care se soresc şi-i ziseră:

— Ei, Petre, ne-ai putea învăţa şi pe noi să cântăm atât de frumos?

La care Petru răspunse:

— De ce nu? Bucuros.

Cu aceste vorbe, se trase şiret, încet-încet, de la hotarul moşiei balaurilor, cântând întruna, iar balaurii care nu se mai săturau s-asculte muzica frumoasă veneau după el. Când fu destul de departe de văgăuna din pădure, luă un topor, despică un stejar, tăie o pană şi-o împinse în despicătură, după care zise balaurilor să-şi bage ghiarele înăuntru, că astfel, de-ndată ce le vor scoate la un semn, au să poată cânta din fluier la fel de bine ca el sau chiar mai bine. Când însă, încrezându-se în vorbele sale, balaurii îşi băgară ghiarele în despicătură, Petru trase pana şi, iată, toate spurcăciunile rămaseră prinse în chipul cel mai jalnic. Acum se propti cu toporul ridicat în faţa lor şi, ameninţându-i cu moartea, le ceru ochii mumei sale din

pădure. Prinşii se înfricoşară, urlau şi gemeau, dar îi ziseră:

— Mumă-ta să-şi spele de trei ori ochii în iazul de lapte de lângă văgăuna din pădure, unde locuim, şi o să-şi capete iar lumina ochilor.

După ce Petru îşi întipări în minte taina asta, ridică toporul şi reteză capetele balaurilor unul după altul, apoi plin de voie bună se duse la mumă-sa din pădure, o luă de mână şi-i zise să vină cu el. După prima spălare, bătrânei i se păru că vede o geană de lumină, după care şi-i mai spălă o dată şi văzu mai bine. După ce şi-i spălă a treia oară, vederea îi era tot atât de limpede şi de ageră ca a unui copil. Bătrâna cea bună nu-şi mai încăpea în piele de bucurie şi-l binecuvântă pe Petru, bunul ei fecior.

Mai trăiră o vreme împreună, dar flăcăul se simţea îmboldit să plece iarăşi în lumea largă. Iar fiindcă bătrâna nu voia să-l lase nicidecum să plece, îşi strânse într-o noapte lucrurile şi porni la drum, fără ca ea să bage de seamă. Nu ajunsese prea departe, când o vulpe îi tăie drumul. Îşi întinse de-ndată arcul, dar vulpea grăi:

— Nu mă omorî, îţi dau unul din puii mei, o să-ţi fie sigur de folos.

Petru râse, puse arcul de-o parte şi luă puiul de la vulpea bătrână.

Mai încolo întâlni un lup, pe care voi, de asemenea, să-l doboare, dar şi lupul îi zise să-l cruţe că-i dă un pui care o să-l slujească foarte bine. Petru luă şi puiul de lup şi-l puse să meargă alături de el. După ce mai merse o bucată de drum, se pomeni deodată în faţă cu un urs, pe care îl ţinti cu săgeata ca să-l doboare. Dar când şi acesta îi spuse că-i dăruieşte un pui, nu-l omorî, ci luă şi ursuleţul ca tovarăş de drum şi merse mai departe cu tustrei fârtăţii din pădure.

După o vreme ajunse într-un oraş mare şi frumos.

Când trecu de poarta lui, văzu atârnând la toate casele steaguri mari, cernite şi, nepricepând ce se întâmplă, o întrebă pe o femeie bătrână care venea pe drum. Bătrâna se uită la el şi începu apoi să plângă cu sughiţuri şi să povestească:

Ah, fiule, un balaur grozav, cu douăsprezece capete, şi-a făcut sălaşul în faţa oraşului şi până acum fiecare casă a trebuit să-i dea

O fată s-o înghită, iar azi a venit şi rândul chipeşei prinţese, singura copilă a împăratului nostru. Dacă zăboveşti pe-aici, poţi s-auzi cum au să bată clopotele, când or duce-o pe sărmana copilă tocmai acolo la smârcurile care se întind nu departe de poartă.

Spunând astea, bătrâna merse mai departe şi-l lăsă pe Petru în drum, care însă nu stătu mult pe gânduri, ci hotărî grabnic să-l răpună pe balaur. Îşi cumpără de aceea douăsprezece săgeţi şi, tocmai când isprăvea treaba asta, în toate turnurile oraşului se porniră să bată clopotele. Se adunase un mare alai de îngropăciune care s-o ducă pe prinţesă cu mare cinste spre a fi jertfită balaurului.

Convoiul ajunse în dreptul smârcurilor şi începu să se micşoreze treptat şi, cu cât se apropia de locul înfiorător, cu atât se împuţinau însoţitorii care fugeau de frica balaurului, aşa încât până la urmă sărmana prinţesă ajunse singură aproape de smârcuri, unde, chinuită de spaima morţii, căzu în genunchi şi trebui să se aşeze, plângând în hohote. Acum se ivi Firicel cu soţii săi din pădure, o întrebă cu bunătate de ce plânge, îi dădu curaj şi-i zise să nu se teamă că el o să facă tot ce trebuie ca să nu păţească nimic. Această milă şi înfăţişarea curajoasă a flăcăului o mai liniştiră cumva pe prinţesă, cu toate că nu credea că Petru ar fi în stare să răpună dihania. Petru se aşeză lângă prinţesă, îşi puse capul în poala ei şi-o rugă să-i pună în rânduială părul care, din pricina vieţii îndelungate şi

neîngrijite petrecute în pădure, îi şedea vâlvoi. Înghiţindu-şi pe jumătate lacrimile, prinţesa făcu aşa cum se pricepu mai bine. Între timp lui Petru

I se făcu somn şi aţipi, după ce mai înainte îi spusese prinţesei să-l lase oleacă să se odihnească, dar nu care cumva să-şi bage mâna-n traista sa.

Petru adormi şi prinţesa, tocmai fiindcă Petru o oprise, băgă mâna-n traista sa. Atunci văzu balaurul venind din depărtare şi se sperie atât de tare de înfăţişarea lui grozavă, încât nu putu să scoată o vorbă. Doar o lacrimă fierbinte îi curse de pe obraji pe faţa lui Petru, care sări o dată ca ars şi, văzând balaurul, începu s-o mustre pe prinţesă, crezând că dinadins nu-l trezise ca să-l dea balaurului. Speriată de asta, prinţesa îşi scoase iute mâna din traisă şi trase afară, fără să bage de seamă, una din cele douăsprezece săgeţi pe care Petru le pusese de-o parte pentru balaur. Petru nu luă aminte, sări-n sus, săgetă unul din cele douăsprezece capete ale balaurului şi-l nimeri atât de bine, încât îl crăpă, lăsându-l fără viaţă. Apoi îl săgetă pe-al doilea, şi tot astfel pe celelalte nouă. Pentru al doisprezecelea cap însă nu găsi nicio săgeată, iar balaurul, care cu pierderea fiecărui cap spumega tot mai tare de mânie, se repezi acum ca turbat. Dar Petru ştia ce avea de făcut; îi ceru prinţesei un bold şi săgetă cu el cel de-al doisprezecelea cap al balaurului, aşa că dihania zăcea acum neînsufleţită în iarbă. Apoi se duse şi tăie limbile din cele douăsprezece capete şi le puse pe toate în traistă, apoi se întinse să-şi continue somnul de-acolo de unde îl întrerupsese balaurul.

Toate astea le văzuse de departe un ţigan, care se strecură tiptil încoace, îi tăie capul lui Petru în somn, luă în spinare capetele balaurului şi-o târî pe prinţesă după el. Dar fârtăţii din pădure ai lui Petru, care nu putuseră împiedica nelegiuirea, se întristară peste fire şi se sfătuiră

ce-ar fi fost de făcut ca să-şi salveze stăpânul. După ce chibzuiră zadarnic îndelung, se despărţiră cu gândul că poate să găsească ceva prin apropiere. Vulpea întâlni atunci un şarpe care ducea-n gură o buruiană. îl întrebă:

— Ce buruiană e asta?

La care şarpele răspunse:

— E o buruiană fermecată, vreau să-i lipesc la loc feciorului meu capul retezat.

Auzind asta, vulpea credincioasă se bucură nespus, se apropie prietenoasă de şarpe şi-l rugă s-o lase să vadă mai îndeaproape buruiana fermecată. Şarpele i-o întinse, vulpea se făcu că vrea s-o cerceteze, dar o înhăţă cu dinţii şi p-aci ţi-e drumul, la locul unde zăcea trupul lui Petru. Acolo le povesti fârtaţilor săi, lupului şi ursului, ce e cu buruiana asta, şi toţi trei nu mai zăboviră să-i pună la loc capul stăpânului lor, aşezând buruiana fermecată de jur-împrejurul tăieturii. Dar corpul nu prinse viaţă, de aceea vulpea şi lupul plecară din nou să caute ajutor, în vreme ce ursul rămase de priveghi. Lupul întâlni acum o femeie bătrână care ducea apă într-un ulcior. Lupul o întrebă ce duce şi i se răspunse că duce apă vie. La asta lupul mormăi:

— Ei, am tot auzit de apa asta, dar de văzut n-am văzut-o, arată-mi, te rog, şi mie, să ştiu baremi cum arată.

Când bătrâna îi arătă apa, luă o înghiţitură zdravănă în gură şi grăbi spre leşul lui Petru şi curând tustrei, lupul, ursul şi vaulpea, se străduiau să-l ungă şi astfel să-şi readucă stăpânul la viaţă.

Când Petru Firicel învie, se trezi ca din vis. Dar corpul balaurului îi aduse aminte de întâmplările din ultima vreme. Grăbi de aceea spre oraş ca să-i caute pe frumoasa prinţesă şi pe împărat; mai înainte însă, el şi tovarăşii săi din pădure îşi jurară credinţă nestrămutată.

Între timp, la curtea împăratului, toată lumea era

voioasă şi plină de însufleţire că balaurul fusese răzbit, faptă ce se credea făcută de ţiganul mincinos, căci el se putea adeveri cu capetele animalului; de asemenea, se făceau mari pregătiri pentru o nuntă strălucitoare, căci ţiganul trebuia să primească mâna prinţesei drept răsplată pentru fapta sa. Rugăminţile şi lacrimile nefericitei prinţese nu ajutară la nime; ea nici nu se putea împotrivi voinţei părintelui ei care, împreună cu tot poporul, vedea în ţigan pe salvatorul lor.

Acum apăru Petru Firicel cu cei trei însoţitori ai săi în curtea palatului împărătesc, unde prinţesa tristă, de cum îl văzu, îl chemă la ea. îi povesti ce se întâmplase şi-l rugă să pedepsească minciunile mârşave ale ţiganului şi să se adeverească pe sine drept omorâtorul balaurului. Apoi alergă la tatăl ei şi-l rugă să-l cerceteze pe străinul care tocmai venise la palat şi care era adevăratul salvator al ţării de balaurul cu douăsprezece capete.

Împăratul îl chemă la sine pe Petru şi ascultă cu luare aminte ceea ce îi povesti acesta. Deoarece spusele sale erau întocmai ca cele de care îl încredinţa cu tărie prinţesa şi în răspăr cu cele ale ţiganului, împăratul îl crezu şi ţiganul fu chemat în faţa împăratului ca să dea seama. Cu toate că vederea lui Petru, căruia îi tăiase capul, îl umplu de spaimă, cuteză totuşi să spună că el a omorât balaurul şi că dovadă sunt cele douăsprezece capete. La asta, Petru îi ceru să arate limbile lor şi când ţiganul le tot căuta degeaba, iar Petru le scoase, în cele din urmă, din traistă, împăratul şi toţi cei de faţă recunoscură că Petru este biruitorul balaurului, iar ţiganul un ticălos josnic. Fu pe loc înhăţat, băgat într-un butoi, în ai cărui pereţi interiori erau înfipte cuie, şi rostogolit de pe un munte înalt. împăratul îl îmbrăţişă pe Petru Firicel cu inima plină de recunoştinţă, îi dădu prinţesa, fata sa, de nevastă şi porunci să se înceapă imediat petrecerea de nuntă. Cei trei

fârtaţi din pădure însă, care îl slujiseră cu credinţă pe Petru, rămaseră întotdeauna la el, iar mai apoi, după moartea împăratului, când stăpânul lor căpătă împărăţia şi coroana, li se dădură cele mai înalte ranguri pe care ei le ocupară cu cinste.

003

Brednich/Taloş 10. AT 301 II (Cele trei prinţese furate) + 321 (Ochii recuperaţi de la vrăjitoare) + 300 (Omorâtorul balaurului). C/. KHM 60, 91.

Avem a face cu o contaminare între trei tipuri de basme, dintre care ultimul se desfăşoară în forma lui canonică, completă. „Căutarea în cap" cu efect soporific (M.I. D 1962.2) este, probabil din pudibonderie, desemantizată şi convertită într-un simplu gest uzual, aproape reflex, de corectare a ţinutei: punerea în rânduială a părului zburlit. În termeni slabi este tratată şi necredinţa tovarăşilor năzdrăvani: îl părăsesc pe voinicul scoborât în lumea cealaltă nu din perfidie, ci din frică. Detaliul cu balaurii melomani (din AT 321), a căror suavă înclinaţie îi duce la pieire, este, s-ar zice, foarte rar. Caracterologic, ei se situează în proximitatea acelora care joacă, de asemenea foarte rar, rolul „animalelor recunoscătoare", arătându-se simţitori la gesturi gingaşe (*cf.* „Cele trei rodii aurite" din colecţia Ispirescu, p. 306, „Mama maşteră" din colecţia Boer, Stănescu Arădanul, Cacoveanu, p. 177). Basmul a fost tradus în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 30, 27 iunie, p. 4, cu aceeaşi precizare că face parte din colecţia lui Dionisie Miron.

VILIS VITEAZUL*

*

Un împărat şi un rege, ale căror ţări erau vecine, s-au pomenit în aceeaşi noapte tati: nevasta împăratului născu un băiat, aceea a regelui o fată. Amândoi, regele şi împăratul, nu mai puteau de bucurie, dar bucuria primului

nu fu lungă, căci încă din a treia zi, pe când regina dormea, un balaur puternic o răpi pe mica prinţesă.

Când feciorul împăratului se făcu mare, începu să viseze în fiecare noapte o mândreţe de fată, fără să ştie cine era. Nu-i mai ieşea din minte nici peste zi şi de aceea îşi întrebă într-un rând doica cine putea să fie fata chipeşă pe care o visa întruna atât de desluşit. Doica îi spuse că nu putea să fie alta decât fata de împărat născută în aceeaşi noapte cu el, dar care încă din a treia zi dispăruse din leagăn, şi nimeni vreodată nu-i putuse da de urmă.

Trecu o vreme în care prinţul o visa mereu-mereu pe frumoasa prinţesă şi nu-şi putea scoate din minte nici ziua, nici noaptea chipul ei fermecător. Până la urmă nu mai putu să rabde, merse la tatăl său, îi ceru arme, bani şi oameni ca să pornească la drum s-o găsească pe chipeşa fată de rege, a vecinului său. La început, bătrânul împărat nu se învoi, căci pentru asemenea treabă, prinţul i se părea prea necopt; dar fiindcă el stăruia, împresurându-l cu rugăminţile sale, porunci să fie gata de plecare un număr de oşteni călare ca să-l[158]

Însoţească pe prinţ la un drum lung, pentru care îi dădu acestuia banii necesari şi toate cele trebuincioase.

Astfel prinţul plecă de-acasă, nu înainte de a-şi fi luat rămas bun de la părinţi, cărora mai apoi le dădea veşti de pe drum, la fiecare trei zile. Pretutindeni pe unde trecea şi auzea de robi care urmau să fie condamnaţi la moarte sau se aflau altminteri în mare nenorocire, se ducea într-acolo, îi răscumpăra de la stăpânii lor şi le dăruia libertatea. Astfel, într-o bună zi, află că aveau să fie executaţi trei oameni, printre care şi vestitul Viliş Viteazul, despre care se spunea că era desigur nemuritor şi că fusese încins cu

158 Al doilea cuvânt a fost derivat de povestitor de la maghiarul vitez (erou, cavaler); în privinţa primului era de părere că înseamnă „voios”. Deci numele s-ar traduce prin „Cavalerul voios”.

trei cercuri de fier. Prinţul se duse într-acolo, îi răscumpără, le dărui libertatea, pe Viliş însă îl rugă să vină cu el. Acesta îl întrebă încotro merge, iar când îi răspunse că umblă să caute o fată de împărat răpită, îi zise că nu avea trebuinţă de niciun om, să-şi trimită soţii acasă.

După care îl sfătui pe prinţ să pună să se facă o groapă în care să intre cu ceata lui, iar pentru el să se aducă un pahar de vin. După ce se făcură toate astea şi Viliş bău vinul, cele trei cercuri de fier pe care le avea în jurul pieptului săriră atât de straşnic, încât zburară până hăt departe, iar pe el îl smulse o arşiţă din lăuntru şi-l azvârli atât de sus în văzduh, încât căzu înapoi la pământ cu o nemaipomenită putere.

Apoi îl strigă pe prinţ, iar după ce acesta îşi trimise înapoi, la tatăl său, toţi oamenii, îi zise:

— Mergem acum s-o salvăm pe prinţesă de la balaur, un drum din care n-am să mă mai întorc.

Prinţul nu se sperie însă de vorbele astea şi amândoi îşi urmară drumul mai departe neînfricaţi. În fine, Viteazul Viliş vorbi din nou:

— Ajungem acum în Câmpia Dorului, unde o să te năpădească un dor nemaipomenit de casă.

Prinţul îi răspunse că trage nădejde să biruie voiniceşte încercarea asta.

— Apoi, zise Viliş mai departe, ajungem la Câmpia Plângerii şi ai să simţi în sufletul tău toate durerile şi chinurile de pe lume.

Dar şi pe astea prinţul nădăjduia să le poată birui cu voinţă dârză.

— După Câmpia Plângerii, începu din nou Viliş, trebuie să trecem peste Câmpul Florilor. Acolo sunt mii şi mii de flori care ne vor ruga să le luăm cu noi, dar păzeşte-te să dai vreuneia ascultare, căci dacă ai lua fie şi numai una singură, ţi-ai pierde capul.

Prinţul îşi întipări în minte această învăţătură şi merseră mai departe călare. Ajunseră astfel la un izvor şi fiindcă le era foarte sete, coborâră de pe cai ca să bea. Mai întâi bău Viliş, apoi se aplecă prinţul; dar în timp ce bea, Viliş îl împinse de la spate, aşa încât căzu în apă. Prinţul nu se sinchisi de asta, ci ieşi din apă şi, iată, minune! Părul i se aurise în apa de izvor. Încălecară pe cai şi merseră mai departe.

Ajunseră acum la Câmpia Dorului, unde pe prinţ îl apucă un asemenea dor de casă, încât i se păru că o să plesnească. Dar Viliş îl îmboldi să se grăbească şi peste puţin timp treceau de hotarul primejdios. După o vreme intrară în Câmpia Plângerii, unde prinţul ar fi fost doborât de jalea din piept, de oastea de dureri necunoscute, dacă Viliş, temându-se de o nenorocire, nu l-ar fi luat pe calul său şi astfel, trăgând şi calul prinţului după sine, n-ar fi atins în goană celălalt hotar. În urmă, ajunseră la Câmpul Florilor, acolo înfloreau mii şi mii de flori, dintre cele mai frumoase, care se rugau şi strigau:

Ia-mă cu tine! Ia-mă cu tine!

Amintindu-şi de povaţa lui Viliş, prinţul îşi stăpâni dorinţa de a lua o floare; una singură sări pe pălăria lui. Atunci apăru Regina Florilor, se uită peste câmp, numără florile şi băgă de seamă că lipsea una. Când o zări la pălăria prinţului, se apropie mânioasă, îşi trase sabia şi voi să-i taie capul; prinţul, care îşi trăsese şi el sabia, pregătit pentru orice împrejurare, îşi ceru iertare, spunând adevărul că neobrăzata îi sărise pe pălărie fără voia lui. Ceea ce adeveriră şi celelalte flori. Atunci regina porunci florilor să tacă şi-i spuse celei care încercase să scape să treacă la locul ei, iar ea nu aşteptă să i se zică de două ori.

Acum Viliş o rugă pe Regina Florilor să-i spună unde era de găsit balaurul care o răpise pe fata de rege. Neştiind, ea îi îndrumă către Sfânta Miercuri care, fiind

mai în vârstă, trebuia să ştie mai bine; totodată le atrase luarea aminte asupra unei pisici rele care apăra uşa Sfintei. Prinţul şi Viliş îi mulţumiră, porniră mai departe şi după ceva căutare ajunseră la casa Sfintei Miercuri. Intrară înăuntru fără teamă de pisica rea care păzea casă, dar care nu-i băgă în seamă. Sfânta Miercuri se minună că intraseră neobservaţi şi-i întrebă ce vânt îi aduce, la care Viteazul Viliş îi spuse păsul lor. Dar nici Sfânta Miercuri n-avea ştire de nimic şi-i trimise pe voinici la Sfânta Vineri, prevenindu-i, şi ea, de pisica rea care sta de strajă sub uşa Sfintei. La Sfânta Vineri le merse celor doi voinici ca la Sfânta Miercuri: fură bine primiţi, dar 1 aflară nici aici nimic despre balaur şi lăcaşul său. Bătrâna cea btreia îi trimise la Sfânta Duminică, aceasta, fiind mai tânără, putea fi mai pricepută în astfel de lucruri.

Şi Sfânta Duminică îi primi cu bunăvoinţă pe cei doi viteji, îi pofti înăuntru să şadă şi, mirându-se că-i trecuseră pragul teferi, îi întrebă ce vânt îi aduce la ea. După ce află, le făgădui să le dea de îndată răspunsul, îşi luă un fluier şi începu să cânte din el. Abia se auziră primele sunete, că în faţa casei se şi adună o mulţime de animale felurite. Veneau de aproape şi de departe, iar din văzduh se lăsau păsările toate, ascultând de sunetele fermecate ale fluierului. Toate erau de faţă, numai vulturul lipsea. Sfânta Duminică le întrebă pe rând despre sălaşul balaurului care o răpise pe fata de rege, dar nimeni nu fu în stare să dea vreo lămurire. În fine, veni şchiopătând şi vulturul, iar Sfânta Duminică îl mustră pentru încetineala sa, dar el îşi ceru iertare, zicând că umblă îndoit şi nu-şi poate folosi mai iute aripa pe care şi-o scrântise, luând-o la goană în faţa balaurului uriaş. La întrebarea, dacă ştie unde sălăşluieşte acesta, răspunse că da, şi atunci primi poruncă să le arate celor doi viteji drumul până acolo. Se sperie grozav la vorbele astea şi se rugă să i se-ngăduie să

nu meargă până la sălaşul balaurului, ci doar până la hotarul său. Ceea ce i se încuviinţă. Viliş îl luă cu sine pe cal şi, după ce Sfânta Duminică se despărţi de ei cu multă bunăvoinţă, cei doi viteji porniră la drum.

Ajungând la hotarul moşiei balaurului, călăuzitorul lor înaripat le arată, dintr-un copac în care se suiră tustrei, casa spurcăciunii şi apoi se îndepărtă cât putu de repede. Din acest punct de observaţie, Viliş văzu că în clipa aceea balaurul nu era acasă, pricină pentru care merseră în cea mai mare grabă într-acolo. O găsiră pe fata de rege singură, iar prinţul o recunoscu căci aşa o văzuse în visele sale. De îndată înhămară un car cu cei mai buni cai ai balaurului, ziseră prinţesei, care le dădu bucuroasă ascultare, să se suie în el şi fugiră cu ea de-acolo.

Între timp, balaurul care oricât de departe era mirosi că în casa lui fuseseră străini, alergă după răpitori, înhăţă fata furată, îl aruncă pe Viteazul Viliş în cea mai adâncă prăpastie din lume, iar pe prinţ îl azvârli cu atâta mânie spre nori, încât zbură sus, tot mai sus, şi poate până la urmă, dacă nu l-ar fi primit o grămadă de nori, ar fi nimerit în nemărginire. Viteazul Viliş, fiind nemuritor, îşi veni repede în fire după căzătura zdravănă, se duse în spatele norilor care îl ascundeau pe prinţ şi-l scoase pe acesta de-acolo; apoi aşteptară până ce balaurul uriaş plecă iarăşi de-acasă şi, stăruitori, intrară încă o dată înăuntru. Acum se sfătuiră cu mai multă băgare de seamă asupra felului în care frumoasa prinţesă urma să fie răpită fără greş. Deoarece plângea, Viliş o întrebă care e pricina şi află că era necăjită deoarece încercarea de fugă nu izbutise; apoi, trebuia să scarmene în fiecare zi, de fel şi fel de gângănii, trupul scârbavnic al dihaniei. Viliş o sfătui ca atunci când avea să se mai îndeletnicească iar cu asemenea treabă respingătoare să-nceapă a plânge; atunci balaurul o s-o întrebe care e pricina lacrimilor ei, iar ea să răspundă:

„Ah! l-ai aruncat pe vestitul voinic Viliş Viteazul în cea mai adâncă prăpastie din lume, iar pe prinţul care s-a născut în acelaşi ceas cu mine l-ai zvârlit în văzduh! Ce-o să se întâmple cu ei?” Astfel îi va stârni milă, apoi va trebui să-l întrebe în ce-i stă puterea. Prinţesa făgădui să facă întocmai. Viliş se prefăcu într-un vasilisc spre a putea s-asculte netulburat vorbele lor; apoi se ascunse cu prinţul sub una din stanele de piatră care se aflau de jur-împrejurul sălii.

Întorcându-se balaurul, se aşează jos şi-i porunci prinţesei să-şi facă treaba zilnică, la care ea urmă povaţa lui Viliş. În urmă, cuteză să-l întrebe în ce-i stă puterea; balaurul se răsti la ea, zicând că la ce-i trebuie să ştie asta. Prinţesa nu se lăsă zăpăcită, ci mai întrebă o dată şi adăugă:

— Doar suntem singuri I

La care balaurul zise:

— Dacă se duce cineva la iazul de lapte şi loveşte de trei ori cu palma suprafaţa lui, atunci apare un vultur cu care trebuie să se lupte. Dacă vulturul îl biruie pe acela, atunci îl dobor şi eu, dacă vulturul e biruit, atunci îmi pierd şi eu puterea odată cu el.

Spunând aceste vorbe, balaurul se-ndepărtă, atunci Viliş ieşi din ascunzătoare şi, plin de bucurie, îi zise prinţesei:

— Acum eşti a noastră.

Apoi el şi prinţul se îndepărtară şi merseră la iazul de lapte, unde Viliş bău un pahar de vin. Apoi lovi de trei ori cu palma suprafaţa de lapte şi deodată se ivi un vultur uriaş. Viliş se luă la luptă cu el şi, cu adevărat, după scurtă vreme îl birui. Tot acum, acasă, balaurul simţi cum puterile lui mari îl părăsesc. Când Viliş se duse din nou la prinţ, îi zise:

— Acum tu fă-te un vânător, eu mă prefac într-un

câine de vânătoare şi or să vină doi iepuri, pe care să-i dobori!

Prinţul se pregăti de vânătoare, în aceeaşi clipă Viliş se făcu un câine de vânătoare şi mână în bătaia săgeţii lui doi iepuri, pe care prinţul îi doborî cu o săgeată. După care merseră mai departe, două păsărele zburară spre ei şi se aşezară de-o parte şi de alta a drumului; iar una se văita:

— Oh, nefericita de mine!

Dar cealaltă cânta:

— Oh, fericita de mine!

Şi pe aceste păsări, prinţul le săgetă deodată. Apoi Viliş îşi luă iarăşi înfăţişarea lui adevărată şi zise către prinţ:

Acum aşteaptă aici, până mă-ntorc, trebuie să mă depărtez vreme de nouă zile.

Prinţul rămase, Viliş însă se duse la cei patru stâlpi de piatră şi se rugă nouă zile, după care ieşiră din ei o sabie şi o lamă de oţel. Viteazul le luă cu sine şi se întoarse la prinţ.

Nu mai zăboviră mult, ci merseră drept la lăcaşul balaurului tocmai când acesta era acasă. Balaurul încerca însă să se ascundă şi urla:

— Credeam că ţi-am luat puterea, şi când colo tu mi-ai mâncat-o pe a mea.

Atunci Viliş o luă pe prinţesă şi i-o dete prinţului, zicându-i să-l urmeze pe acesta. El însuşi rămase pe loc până ce ei ajunseră la hotar, apoi înhăţă balaurul, îl întinse pe o uşă, pe care o scosese din ţâţâni, puse un picior pe pragul uşii, celălalt însă pe o scară şi încercă de două ori să-i taie capul. Degeaba! Atunci luă lama de oţel dată de stâlpii de piatră şi-şi ascuţi tăişul sabiei, îşi propti din nou picioarele ca mai înainte, în aşa fel încât s-o poată lua iute la fugă, îi tăie capul balaurului dintr-o singură lovitură şi apoi o şterse cât putu de repede, se avântă în şa şi calul

porni în urma prinţului şi a prinţesei, gonind după puteri. Sângele turbat al balaurului se luă clocotind după el, dar nu îl mai putu ajunge. Şi picioarele spurcăciunii începură s-alerge, dar nu-l mai prinseră, altfel că Viliş ajunse teafăr la perechea de fugari şi merse cu ei mai departe.

Nu mai aveau mult până în oraşul în care locuia împăratul, tatăl prinţului, aşa că el le scrise carte părinţilor săi, înştiinţându-i că vine cu prinţesa. Dar ei erau porniţi cu vrăjmăşie împotriva viitoarei lor nore, poate fiindcă din pricina ei prinţul trecuse prin primejdii atât de mari, aşa că împărăteasa îi trimise prinţesei în dar o cămaşă frumoasă, pe care însă Viliş, de îndată ce o văzu, o rupse în bucăţele, povăţuind-o să nu primească nimic de la părinţii prinţului, căci, dacă ar fi îmbrăcat această cămaşă, s-ar fi prefăcut într-o stană de piatră. Când călătorii se apropiară şi mai mult de ţara lor, împăratul trimise doi cai minunaţi, pe care Viliş îi ciopârţi în mii de bucăţi la fel cum rupsese mai înainte cămaşa. În cele din urmă ajunseră acasă, fără darurile părinteşti, unde prinţul o luă de nevastă pe fata de rege, împotriva dorinţei tatălui şi mamei sale.

La nuntă, Viliş bău un pahar de vin şi se prefăcu pe loc în stană de piatră. Pierderea unui prieten atât de credincios îi umplu pe prinţ şi pe soţia lui de o adâncă tristeţe, iar prinţul ceru pretutindeni sfat asupra felului în care ar putea să-l readucă la viaţă pe viteazul nemuritor. În cele din urmă, o moaşă îi spuse că dacă ar unge stana de piatră cu sângele proaspăt al unui copil înrudit, viteazul ar învia, să taie deci de la un astfel de copil un deget. Când la puţină vreme una din rudele sale născu doi gemeni, se duse degrabă acolo şi îl ciopârţi de tot pe unul din copii, îi strânse sângele şi unse cu el stana de piatră care se însufleţi pe loc, spre bucuria lui şi a prinţesei. Iar împăratul şi împărăteasa s-au mirat şi ei de asemenea

minune şi pornirea lor împotriva prinţesei şi a lui Viliş s-a prefăcut de-atunci în dragoste. S-au orânduit petreceri strălucite, în timpul cărora poporul şi-a arătat marea lui bucurie faţă de chipeşa pereche de tineri şi de prietenul lor credincios, Viliş Viteazul.

Brednich/Taloş 11. AT 516 (Ion cel credincios) + 302 (Inima căpcăunului/

dracului într-un ou). KHM 6 şi 197. Cele două tipuri, tovarăşul credincios pietrificat şi prinţesa ţinută captivă de un monstru al cărui resort vital e externalizat, se îmbucă firesc. Pietrificarea tovarăşului credincios însă e aici fără noimă, urmare a unei lacune; lipseşte anume episodul profeţiei nefaste, ascultate în ascuns, şi interdicţia de a vorbi cu riscul pietrificării, în versiunile complete ale lui AT 516 (*cf*. bunăoară „Omul de piatră”, publicat de Nicolae Filimon în *Ţăranul român*, 1862, pp. 271 – 272), tovarăşul credincios încalcă tabuul spre a se justifica şi a-şi dovedi fidelitatea, precipitând finalul. Care aici e mai dur, copilul sacrificat nemaifiind reînviat. Unele motive şi detalii procedurale mai puţin obişnuite (păsările lansând exclamaţii răsturnate, rugăciunea lui Viliş la stâlpi, arşiţa din el ce-l propulsează în văzduh, modul în care-i face felul balaurului) aruncă asupra acestui basm un abur suplimentar de enigmatic şi pitoresc fabulos. Basmul a fost, de asemenea, tradus nemărturisit în *Columna lui Traian* 1 (1870), nr. 56, 16 noiembrie, p. 4.

O POVESTE

DE PE VREMEA ROMANILOR

În vremuri vechi era obiceiul ca oamenii în vârstă să fie omorâţi, căci erau socotiţi nefolositori. Un tânăr nu-şi putu însă călca pe inimă să-şi ucidă propriul tată; dar fiindcă se temea de ceilalţi, îl ascunse pe bătrân în pivniţă, într-un butoi gol, şi acolo îl hrănea şi-i dădea de băut pe ascuns, aşa că niciun suflet de om nu-i ştia taina.

Se întâmplă însă odată ca toţi bărbaţii din popor în stare de luptă să fie chemaţi să se înarmeze şi să meargă să se bată cu un monstru puternic care, din peştera în care sălăşluia, răspândea de jur-împrejur numai jale şi nenorocire. Fiul credincios nu ştia cine i-ar fi putut îngriji părintele închis ca să nu se prăpădească de foame şi sete. îi duse toate proviziile care mai erau prin casă şi i se plânse, zicând că poate n-o să se mai întoarcă niciodată şi atunci iubitul său tată avea să piară jalnic. Bătrânul răspunse:

Dacă nu te întorci din acest drum, atunci bucuros dau morţii viaţa vlăguită care mi-a mai rămas. Dar ca să nu vă prăpădiţi în lupta cu monstrul, ascultă-mi povaţa: peştera în care sălăşluieşte dihania are sub pământ sute şi sute de colţuri şi culoare care aleargă în cruciş şi-n curmeziş, în aşa fel încât, chiar dacă îl doborâţi pe vrăjmaş, nu mai găsiţi ieşirea şi pieriţi acolo jalnic. Ia, de aceea, iapa noastră neagră, care paşte cu mânzul ei pe islaz, şi du-i cu tine în faţa peşterii. Acolo taie mânzul şi îngroapă-l, pe mamă însă ia-o în peşteră, după ce veţi birui în luptă, ea o să vă scoată cu bine la lumină.

După ce bătrânul vorbi astfel, fiul îşi luă rămas bun cu lacrimi în ochi şi porni la drum cu ceilalţi bărbaţi. În faţa peşterii făcu ceea ce îl povăţuise tatăl său cu mânzul, dar fără să le spună celorlalţi de ce.

După o luptă grea, dihania fu răpusă, dar spaima puse stăpânire pe luptători când, în ciuda tuturor căutărilor, nu mai găsiră ieşirea. Atunci acela porni înainte cu calul său negru şi le zise celorlalţi să-l urmeze. Iapa începu să necheze după mânzul ei şi să-l caute, curând nimeri drumul bun şi ajunse la ieşirea din peşteră. Când bărbaţii văzură că scăpaseră de moarte sigură prin şiretenia fratelui lor de arme, voiră să ştie cum de-i venise ideea asta fericită. Cel întrebat fu cuprins atunci de

spaimă la gândul că, dacă avea să spună adevărul, atunci s-ar fi isprăvit cu el şi cu tatăl său; când însă ei îi făgăduiră că nu va păţi nimic, le povesti slobod, cum îşi ţinuse tatăl bătrân în viaţă şi cum acesta ca om bătrân, încercat, îi dăduse la plecare sfatul cu iapa.

Auzind vorbele astea, toţi rămaseră uimiţi, iar unul dintre ei strigă:

Strămoşii noştri n-au făcut bine învăţându-ne să ne omorâm bătrânii, căci aceştia sunt mai încercaţi şi pot adesea să fie de folos poporului cu sfaturi bune, atunci când puterea braţului se sleieşte în van.

Toţi încuviinţară vorbele astea şi obiceiul crunt care cerea omorârea bătrânilor fu înlăturat.

003

Brednich/Taloş 53. AT 981 (înţelepciunea bătrânului ascuns salvează împărăţia), cu motivul Minotaurului.

Prinţesa şi porcarul

9 9

a fost odată un împărat care avea un singur copil, o fată pe care o îi iubea din toată inima. Când se făcu mare, împăratul stărui pe lângă ea să se mărite, pentru ca după moartea lui să existe un ginere care să-i urmeze la tron. Prinţesa însă se codea, căci fiind singurul copil al unui stăpâni tor atât de mare şi puternic, îi fusese de mică îngăduit să-şi impună propria voinţă, atât faţă de tată, cât şi faţă de educatoarea sa, mai cu seamă că prin frumuseţea şi agerimea ei îşi câştiga toate inimile. Când tatăl său îi propuse să se căsătorească, ea răspunse verde că nu vrea să se mărite. Dar văzând că astfel îşi mâhneşte tatăl, pe care totuşi îl iubea mult, se supuse, făgăduind să se mărite, dar numai dacă avea voie să-şi caute soţ după dorinţa şi pe placul ei. împăratul, care nu bănuia ce se ascunde aici, se bucură nespus de vorbele ei şi-i zise:

— Da, da, copila mea, cum o să creadă de cuviinţă

mintea şi inima ta, nu vreau să-ţi pun piedici în cale şi trag nădejde că o să-ţi găseşti un bărbat vrednic, care va domni cândva cu iscusinţă peste împărăţie.

Atunci prinţesa vorbi:

— Preaînălţatul meu părinte să dea sfoară-n ţară că fata lui se va mărita cu acela care va şti să se ascundă astfel încât ea să nu-l poată găsi; dacă cineva o să fie în stare de aşa ceva, atunci ştiu că împărăţia o să aibă cândva un stăpânitor înţelept, iar eu un soţ înţelept.

În sinea ei, vicleana fată se gândea: „de mine n-o să se poată nimeni ascunde aşa ca să nu-l găsesc”, căci ea avea o oglindă fermecată în care se vedeau aşa cum erau şi cum se petreceau în orice clipă cele mai îndepărtate lucruri, indiferent dacă erau văzute sau nevăzute de ceilalţi; doar un singur lucru îi lipsea, pe care altminteri îl au toate oglinzile: în ea nu se putea nimeni vedea pe sine. Acest obiect minunat îi fusese dat prinţesei încă din leagăn de o zână puternică, fără ca tatăl ei să fi ştiut.

Împăratul încuviinţă fără grijă dorinţa fetei sale viclene şi porunci să se dea de ştire în întreaga împărăţie că bărbatul care va fi în stare să se ascundă astfel încât fata lui, prinţesa, să nu-l poată găsi, o va lua pe aceasta de soţie, iar după moartea împăratului va moşteni coroana. Cine însă se va încumeta la această faptă cutezătoare şi nu va izbuti, iar prinţesa îl va scoate de trei ori din ascunzătoarea sa, va fi osândit la moarte şi, de va fi de neam maire, va muri de sabie, iar de va fi om de rând, va muri prin streang. Cu acest adaus, împăratul gândea să ţină depairte de încercarea primejdioasă pe toţi cei care nu erau croiţi pe măsura ei, căci altminteri fata lui, frumoasa prinţesă, ar fi putut să fie peţită de orice pierde-vară.

După ce vestea se răspândi în ţară, în ciuda primejdiei de moarte, curtea se însufleţi de numeroşi peţitori care tânjeau atât după mâna chipeşei prinţese, cât

şi după sceptru şi coroană. Dar niciunul nu izbuti în încercarea cutezătoare, oglinda fermecată făcându-şi neobosit datoria, şi astfel mult sânge nobil curse pe eşafod şi mulţi flăcăi bravi suferiră moartea ruşinoasă prin spânzurătoare. De aceea, la curte începură să vină tot mai puţini oameni; în curând nimeni nu mai vru să-şi rişte viaţa pentru o mireasă atât de primejdioasă şi s-ar fi zis că prinţesa obţinuse ceea ce dorise.

Într-o bună zi apăru porcarul împăratului şi, printr-unul din curteni, îi dădu de veste stăpânului său că are de gând totuşi să încerce fapta cutezătoare. împăratul nu ştia dacă să râdă sau să se mânie de îndrăzneala celui mai de jos dintre slujitorii săi; dar deoarece ţinea mai mult ca la orice să aibă un ginere şi deoarece îşi dăduse cuvântul, nu-l respinse pe porcar. Acesta însă era plin de curaj, căci se gândea: „Eu cunosc întreaga creaţie cu păsările şi peştii, cu munţii şi văile, cu duhurile bune şi rele ale ei. Nu rămâne oare vulturul pe loc în faţa mea, când mân turmele de colo-colo la păşune? Nu se ridică din adâncul mării peştii încrezători şi se zbenguie în faţa mea, când păzesc la amiază turmele pe malul mării? Nu ştiu eu fiecare prăpastie şi fiecare colină de pe munte şi din vale?”

Se stabili ziua în care trebuia să se ascundă de prinţesă şi, când se iviră zorile, merse voios la câmp, să caute un loc în care prinţesa atotvăzătoare să nu-l poată găsi. Ajuns acolo, văzu un hultan care şedea pe pământ, se duse către el, pasărea rămase pe loc încrezătoare şi se lăsă cercetată fără să se sperie. Porcarul văzu că una din aripile sale puternice era slăbănogită. Fără să stea mult pe gânduri, îşi rupse o bucată din cămaşa lui zdrenţuită şi-i legă aripa beteagă, povestindu-i totodată de ce plecase azi de-acasă. Hultanul îi mulţumi de ajutor şi-i zise:

— Dacă nu te temi, te iau cu mine şi te ascund aşa ca niciun ochi muritor să nu te poată găsi.

Porcarul care, fireşte, ţinea mai mult ca la orice la izbutita întreprinderii sale, încuviinţă fără teamă. Atunci hultanul îşi desfăcu aripile, îi zise binefăcătorului său să se suie deasupra şi se avântă cu el în sus, din ce în ce mai sus, până ce se făcu nevăzut în spatele norilor şi se ascunse, cu protejatul său sub aripi, în norul cel mai întunecat. Către seară, căci aşa fusese învoiala, fata de împărat se aşează în faţa oglinzii, văzu unde se afla porcarul şi-i strigă:

— Ei, îndrăzneţule fudul, coboară! Te-am zărit.

Când văzu porcarul că fusese într-adevăr descoperit, se lăsă adus de hultan din nou pe pământ, se înfăţişă împăratului şi ceru învoire să se ascundă iarăşi a doua zi. împăratul încuviinţă, dar îi zise:

— Păzeşte-te, fata mea i-a găsit pe toţi cei care au vrut să se ascundă de ea: pământul tot mai e ud de sângele de sub eşafod, iar unii încă putrezesc în ştreang.

Dar porcarul nu se nelinişti şi a doua zi merse la malul mării, unde dădu peste un peşte zăcând pe nisip. Apropiindu-se de el, peştele îl rugă să-l arunce din nou în apă, ca să nu piară pe uscat. Porcarul îi îndeplini dorinţa, dar îl rugă totodată să dea ascultare spuselor sale. Când peştele fu gata să-l asculte, porcarul îi povesti, precum cu o zi înainte hultanului, de planul său şi de felul în care prinţesa atotvăzătoare îl descoperise sub aripa vulturului, în norii cei mai înalţi şi mai întunecaţi. La care peştele, dând a îngândurare din coada lui de argint, vorbi:

— Aici nu se petrec lucruri curate. Dar dacă nu te temi, vino cu mine în adâncul mării, unde sigur ochiul niciunui muritor nu te poate descoperi.

Porcarul se bucură de această propunere, nu stătu mult pe gânduri şi se lăsă vârât de peştele recunoscător sub solzii săi. Acesta îl duse jos în adânc, adânc în fundul mării, unde nu se vedeau nici peşti, nici alte animale de

mare. Acolo îl ţinu ascuns sub solzii săi. Seara prinţesa se uită din nou în oglinda ei fermecată, îl descoperi curând pe porcar sub solzii peştelui, pe fundul mării, şi strigă:

— Măi, pungaşule cutezător, ieşi tu numai din adâncul mării, te-am recunoscut sub solzii peştelui.

La auzul acestor vorbe, porcarul se sperie în sinea lui, gândind: „Prinţesa e preaputernică, e cu siguranţă o vrăjitoare. Nici dracul n-are în iad o ascunzătoare ca asta din care tocmai mă scoate afară”. Nu-i rămase altceva de făcut decât să se roage de peşte să-l scoată din nou la lumina zilei. Pentru a treia oară se înfăţişă împăratului şi-l rugă cu sfială să-i îngăduie să mai facă o dată încercarea temerară, împăratul căzu pe gânduri, îi părea rău de tânăr, care s-ar fi zis că avea ceva neobişnuit, de vreme ce era în legătură cu asemenea puteri, şi-i spuse:

— Prietene, ai dovedit că ştii mai multe decât toţi cei care au săvârşit până acum această faptă cutezătoare, plină de primejdie, dar vezi singur că fata mea descoperă totul şi de aceea tu, cu toată măiestria ta, n-ai să câştigi altceva decât moartea. Mi-ar părea şi mie rău ca tu, care poţi să te ridici atât de minunat deasupra norilor şi să cobori atât de adânc în fundul mării, să fii executat. Lasă-te de a treia încercare, vreau să-ţi păstrezi viaţa şi să rămâi cu mare cinste la curtea mea; dacă o să mă asculţi, n-o să-ţi pară desigur rău.

Porcarul chibzui la cele spuse de împărat, dar nu putu să renunţe la planul său:

— Preaputernice împărate, am cutezat atâta, încât nu vreau acum, la urmă, să mă dau cu teamă în lături. Poţi să-mi făgăduieşti ce vrei, fără fata ta minunată viaţa mi-e mai tristă decât moartea.

Pe împărat îl uimiră aceste vorbe ale porcarului de rând; nu-l mai descusu şi, plin de bunăvoinţă, îl lăsă să plece, urându-i mai mult noroc decât în primele două zile.

În zorii dimineţii următoare, porcarul se ridică iarăşi din culcuşul său sărăcăcios şi porni descumpănit spre câmp. Drumul trecea printr-o vale întunecată, unde totdeauna o negură rece acoperea faţa cerului. Acolo, într-o poiană ascunsă şi umedă de anini, dădu peste un om uriaş care stătea lângă un foc şi se-ncălzea. Când se apropie, omul se întoarse către el şi-l întrebă ce voieşte.

— Ah, oftă porcarul abătut, sunt un nenorocit, adică un om care tânjeşte după ceva ce nu poate să aibă!

După care povesti străinului ce-l apăsa şi cum nu mai trăgea nădejde să se poată ascunde de prinţesă, ca să nu fie găsit. Uriaşul zâmbi prietenos şi zise:

— Fii liniştit, fiule, sunt prietenul tău şi o să te-ajut s-o capeţi pe chipeşa prinţesă. Eu sunt duhul pădurii, stăpânul tuturor florilor, al tufişurilor şi al copacilor. Te prefac acum într-un trandafir frumos şi o să te-ascund de prinţesă aşa ca să nu te poată nicidecum găsi.

După care, aşa cum spusese, duhul pădurii merse la oraş cu trandafirul nemaipomenit de frumos şi de plăcut mirositor, în care-l prefăcuse pe porcar, şi se aşeză la intrarea în biserică, unde tocmai se ţinea slujba.

— Ascultă, dragul meu protejat, vorbi el încet către trandafirul pe care-l ţinea între degete, poţi să-ţi recapeţi înfăţişarea dintâi, de-ndată ce-ai să vrei din tot sufletul; dar te sfătuiesc să nu faci asta înainte de a te striga prinţesa, căci ea nu te poate vedea.

Slujba luă sfârşit, prinţesa, înconjurată de curtea ei, ieşi din biserică şi, fireşte, ochii îi căzură pe statura uriaşă a duhului pădurii. Când văzu însă trandafirul minunat în mâna lui, nu mai putu să-şi ia ochii de la el şi întrebă repede dacă e de vânzare; dacă da, atunci i-ar plăti cât ar cere. Duhul pădurii se închină atât de delicat şi drăguţ pe cât îi stătu în putinţă şi zise:

— Frumoasă prinţesă, nu spre vânzare am adus aici

acest trandafir, fără pereche în felul său; dar m-aş bucura să ţi-l pot dărui, deci îngăduie-mi să ţi-l pun în păr, căci aşa îţi stă cel mai bine.

Cum prinţesa încuviinţă, se apropie şi îi înfipse trandafirul minunat chiar sub coroniţa preţioasă de aur care îi prindea părul împletit cu atâta gust în cosiţe negre, încât fecioarele din alaiul fetei de împărat vorbeau între ele că prinţesa nu putea fi mai splendid pieptănată.

După masă, când prinţesa se duse în odaia ei şi privi din întâmplare în oglindă, căci era cât p-aci să uite de porcarul îndrăzneţ, despre care credea că n-are cum să-i scape, băgă de seamă că se aburise. Privi în ea, dar nu putu recunoaşte nimic; atunci îşi aminti de cutezătorul care se ascunsese de ea. Şterse repede oglinda ca să vadă mai bine. Dar deoarece nu vedea nimic, se rugă de oglindă, dar aceasta rămase goală, nicio imagine nu-i însufleţi adâncimea. Nu ştia ce să facă, dar în urmă strigă cu sfială:

— Ieşi din ascunzătoarea ta, cutezătorule, ai avut un ajutor mai puternic decât oglinda mea fermecată; vino, oricine ai fi, de neam sau de rând, pe tine te vreau de bărbat!

Când porcarul vrăjit auzi aceste vorbe, îşi luă degrabă chipul adevărat şi apăru în faţa prinţesei care, văzând mirele zdrenţăros şi murdar, mai să-şi piardă cunoştinţa de spaimă; în acelaşi timp, el lovi oglinda fermecată care se sparse în mii de ţăndări. Venindu-şi întrucâtva în fire, prinţesa voi să afle cum se ascunsese de astă dată de ea. Fericitul porcar îi spuse adevărat întreaga lui poveste, iar ea se minună, fireşte mult, de felul în care duhul pădurii îi înşelase oglinda.

Aflând împăratul de cele întâmplate, rămase neclintit în hotărârea lui ca porcarul să-i fie ginere; puse să i se pregătească o baie minunată şi să fie uns cu uleiuri

preţioase şi alifii plăcut mirositoare, de asemenea, porunci să i se dea veşminte frumoase, în aşa fel încât să se poată înfăţişa cuviincios şi potrivit cu noua lui stare. Când toate astea fură îndeplinite, stabili ziua nunţii care fu sărbătorită cu toată strălucirea şi cu toate desfătările care se pot închipui. Toţi erau cuprinşi de atâta entuziasm şi bucurie, încât împăratul prelungi petrecerea strălucită cu încă opt zile faţă de cât gândise la început.

După moartea împăratului, care urmă la scurtă vreme, soţul frumoasei prinţese se sui pe tron şi domni mulţi, mulţi ani spre marea mulţumire a poporului său, căci el ştia tot, tot ce se întâmpla rău şi bun, în văzduh şi pe pământ deoarece nimic nu se petrecea de care vulturul şi peştele să nu-i dea de ştire şi în legătură cu care să nu fie povăţuit de duhul pădurii. Iar prinţesa se socotea foarte fericită că soarta îi dăruise un soţ atât de minunat şi se mângâie uşor de pierderea oglinzii primejdioase care fusese cumva preţul acestei fericiri.

scoa

Brednich/Taloş 12. AT 329 (Ascunderea de diavol). KHM 191. Auxiliarii eroului sunt, îndeobşte în acest tip fie *animalele recunoscătoare* (M.I. H 982), fie *omul bătrân* (M.I. N 825.2). Aici avem a face cu o contaminare între cele două motive. Omul bătrân sub forma „duhului pădurii" nu e propriu basmului popular românesc.

Vaca năzdrăvană

Băiatul unui om sărac căci nu se găsise nimeni care să-i fie naş; atunci însuşi bunul Dumnezeu preluă această îndatorire creştinească şi-i puse numele de Petru, după păzitorul porţii raiului. Drept dar de botez, îi dădu tatălui copilului o vacă. Omul ţinu animalul dat de Dumnezeu până ce veni toamna. Fiind sărac şi neştiind cum să întreţină peste iarnă vaca, deoarece nu se gândea la zicala din bătrâni:

Cui dă Domnul vaca Dă la ea şi iarba, o dezlegă şi-i dădu drumul să alerge în voie ca să se hrănească aşa cum o putea.

Când feciorul crescu mare, îi ceru tatălui său darul de botez; tatăl însă nici nu vru s-audă, aşa că feciorul îi zise:

Tată, dacă nu-mi dai vaca pe care mi-a dăruit-o domnul naş, plec de-acasă ca s-o caut.

Acum tatăl trebui să-i spună că o lăsase liberă, căci nu avusese cu ce s-o hrănească peste iarnă. La care Petru nu mai stătu mult pe gânduri şi porni cu ce era pe el, căci n-avea ce lua cu sine, în lumea largă, să-şi caute vaca.

După o vreme întâlni un om care îl întrebă încotro merge. El răspunse:

Naşul meu mi-a dăruit cândva o vacă, căreia tata i-a dat drumul, căci era prea sărac ca s-o ţină peste iarnă, pe asta o caut.

La care omul îi zise:

— Mergi înainte, dar ai grijă să nu bei apă din prima fântână lângă care o să-ţi fie foarte sete, căci dracul însuşi o păzeşte. Dacă ai să mergi repede, ai să dai curând de vaca ta şi de prăsila ei.

Petru ajunse într-adevăr la fântână chinuit de o sete arzătoare şi, deşi i se atrăsese luarea aminte, se aplecă să bea. Deodată se repezi dracul din adânc şi strigă:

— Hei! Ce-mi dai ca să-ţi dau voie să bei aici tihnit?

Petru îl lăsă pe el s-aleagă ce vrea, iar dracul îi ceru doar vaca bălţată şi pe cea cafenie, din prăsila celei pe care tocmai o căuta. Petru se învoi şi putu atunci să-şi potolească netulburat setea arzătoare. Curând dădu într-o câmpie largă peste o turmă de vite, al cărei păzitor îi strigă de îndată că de ce îi făgăduise dracului vaca bălţată şi pe cea cafenie. La care Petru răspunse:

— Fiindcă mi-a fost groaznic de sete. Dar de ce mă-

ntrebi şi ce-ţi pasă ţie?

Ciobanul îi zise:

— Vaca ta mi-a fost demult încredinţată şi, împreună cu prăsila ei, am păzit-o şi am îngrijit-o.

— Ah, ce bine! chiui Petru de bucurie, atunci dă-mi vaca şi tot ce mai e al ei.

Ciobanul făcu ce-i poruncise, dar opri vaca bălţată şi pe cea cafenie, zicând:

— Nici astea să n-ajungă în mâna dracului, o să ţi le aduc pe altă cale, ca să-l înşelăm. Dacă-ţi mai iese-n drum, spune-i numai că le-ai lăsat la turma mea.

Zis şi făcut. Ieşindu-i dracul în drum, Petru îi răspunse aşa cum îl povăţuise ciobanul. Când ajunse acasă, iată că acesta era acolo împreună cu cele două vaci pe care le oprise; îl înşelase pe dracul cu vacile pe care acum i le dădu lui Petru.

Spre a putea pune dhunou rânduială în gospodărie, care din pricina sărăciei tatălui său decăzuse rău, Petru îşi vându toate vitele, în afară de cele două vaci cu care îl înşelase pe dracul, gândindu-se că ele vor fi fost de mare preţ de vreme ce, dintre atâtea altele, necuratul le alesese tocmai pe ele. Petru trăi aşa o vreme fără să se fi petrecut ceva deosebit. Într-o zi însă, vaca cea cafenie îi zise:

— Petre, înfăţişează-te la împăratul, căci el are de arat două pogoane de aramă şi celui care e în stare să facă treaba asta într-o singură zi, îi făgăduieşte împărăţia şi fata, chipeşa prinţesă, de soţie. Mulţi au încercat, dar nimeni n-a izbutit şi au plătit cu capul îndrăzneala lor. Du-te tu însă la împărat şi spune-i că vrei să faci ce-a cerut.

Petru, căruia îi plăceau asemenea isprăvi, se duse la palat şi se prinse să are cele două pogoane de aramă într-o zi, cu un plug bun, aşa cum se cuvine. împăratul îl întrebă câţi boi are, iar când Petru îi spuse că are doar două vaci, se supără şi îl ocări, zicând că vrea să-şi râdă de el: căci

mulţi dejugaseră doisprezece boi după ce încercaseră zadarnic să-şi facă treaba cu ei. Atunci Petru dădu să plece, dar împăratul îl chemă înapoi şi-i spuse:

— Dacă vrei neapărat să-ncerci, atunci n-ai decât să începi treaba mâine dimineaţă cu vacile tale.

La sfatul vacii bălţate, Petru puse să i se facă un plug de fier, greu de douăsprezece chintale, şi ziua următoare, dis-de-dimineaţă, începu lucrul, care, atunci când mai era un ceas până la amiază, era pe jumătate făcut. Văzând una ca asta, prinţesa se sperie tare, fiindcă nu voia cu niciun chip să ajungă nevasta unui ţăran de rând; şi împăratului, tatăl ei, i-ar fi plăcut mai degrabă să-şi păstreze împărăţia; de aceea îi trimiseră lui Petru un prânz, chipurile să prindă puteri atâta timp cât vacile lui păşteau, în fapt ca să-l împiedice să sfârşească treaba, căci în mâncare puseseră ceva adormitor. După ce Petru mâncă, se culcă pe-o parte ca să tragă un pui de somn; dar puiul de somn se făcu, din pricina prafurilor adormitoare, somn în toată legea, iar Petru nu se mai putea nicidecum trezi. Când se făcură ceasurile cinci, vaca cea cafenie îl împunse cu coarnele ca să-l trezească, mai întâi blând, apoi tot mai tare; când stăpânul ei tot nu se trezi, îl luă în coarne şi-l azvârli atât de sus în aer încât, căzând, se trezi, în sfârşit, de izbitura puternică. Când văzu că soarele se apropie de asfinţit, Petru începu să se jeluiască vacilor sale, zicând că toată truda îi fuse zadarnică, fiindcă până la căderea nopţii nu mai putea să are celălalt pogon, iar din pricina acestui somn nepotrivit avea să-şi piardă şi capul. Dar vaca bălţată îl mângâie, zicându-i să nu se teamă, apoi se duse la orizont şi cu coarnele ei împinse soarele până la ceasul amiezii, după care Petru se apucă voios de lucru. Înainte de apusul soarelui era arat şi celălalt pogon de aramă, iar Petru se înfăţişă de-ndată împăratului.

Acesta însă nu voia să-şi ţină cuvântul şi spuse:

— Ei, Petre, ce-ai să te faci tu cu împărăţia şi cu o prinţesă de nevastă? Nu se potriveşte cu tine, mai bine să-ţi dau atâtea bogăţii şi comori pe cât pot să tragă vacile tale dimpreună.

Petru văzu că nu se putea certa cu împăratul, aşa că se învoi. Ajungând acasă, vaca cea cafenie vorbi către stăpânul ei:

— Cere de la împărat să-ţi facă un car greu de douăzeci şi patru de chintale pe care să ţi-l umple cu cele mai preţioase comori din vistieria lui.

Petru făcu ce îl povăţuise vaca. împăratul se împotrivi la început să-i facă un car atât de greu şi-i propuse unul de trei chintale. Dar când vistierul său îi atrase luarea aminte că, pe cât e carul mai greu, pe atât trebuie încărcat mai puţin, porunci să se dea carului o greutate de patruzeci şi opt de chintale.

Când acesta fu gata, Petru îl duse cu vacile sale în faţa vistieriei, unde trebuia încărcat sub ochii împăratului. Pe drum, vaca bălţată îi vorbi stăpânului ei:

— Petre, când împăratul o să-ţi umple carul, o să te întrebe de mai multe ori dacă e de ajuns; spune-i de fiecare dată că nu, până ce ţi-oi face eu un semn.

Zis şi făcut. împăratul murea de supărare şi mânie, văzând că Petru tot mai punea să încarce, deşi aproape toate comorile sale nemaipomenite, împreună cu grămezi uriaşe de aur şi argint se aflau în car. În fine, toate cămările vistieriei erau sleite şi împăratul nu mai ştia ce să facă alta decât să taie capul vistierului său care îl sfătuise să pună să se facă un car în stare să ducă atâta. Apoi zise către fata lui:

— Copila mea, eu nu mai am nimic, suie-te şi tu acum în car, căci atunci o să fie cu siguranţă prea greu, căci preţul tău poate să cântărească mai mult decât jumătate din toate comorile încărcate aici.

Prinţesa făcu ceea ce voia împăratul şi, când acesta îl întrebă pe Petru dacă e de-ajuns, Petru încuviinţă, luând aminte la semnul vacii bălţate, după care porni la drum cu carul său.

Petru nu întârzie să-şi ridice un palat minunat pe care îl împodobi în chipul cel mai strălucitor şi în care locui apoi cu frumoasa prinţesă. Şi pentru vacile sale puse să se ridice un grajd de marmură, înăuntru cu iesle de cristal, în semn de recunoştinţă pentru că îl slujiseră atât de minunat. La sfatul vacii cafenii puse să se facă, printre alte lucruri rare şi de preţ, o masă ale cărei picioare erau răsucite din coarnele celor două vaci; animalele înţelepte îi mai spuseră să ţină pentru sine taina din care erau făcute aceste picioare, căci un rege străin, care era totodată şi un mare înţelept, avea să vină la el, iar el, Petru, avea să se prindă, pe bunurile şi pe soţia lui, iar acela pe împărăţia sa, că străinul nu avea să ghicească din ce sunt făcute picioarele mesei.

Tuturor le ascunsese Petru taina, numai soţiei sale, prinţesei, nu. Regele străin veni într-adevăr la scurtă vreme în oraşul în care locuia Petru cel bogat şi trase la el, căci avea cel mai frumos palat din oraş. Prinţesa, soţia lui Petru, îl plăcu mult pe regele străin, care pe deasupra era tânăr şi chipeş la stat, şi îi dezvălui acestuia taina picioarelor mesei, pricină pentru care atunci când prinsoarea se făcu într-adevăr aşa, el o câştigă şi-şi luă în primire întreg avutul adversarului său bogat, împreună cu prinţesa, frumoasa lui soţie.

Petru, care acum era iarăşi sărac şi în afară de cele două vaci nu mai avea nimic, se tângui acestora de nenorocirea lui. Ele îl învinovăţiră de neascultare şi lipsă de înţelepciune, prin care îşi adusese singur nenorocirea pe cap. Dar fiindcă era finul bunului Dumnezeu şi nu trebuia să-i meargă rău, avea să se îmbrace în cerşetor, să-

şi facă chipul de nerecunoscut şi să meargă la regele străin şi trufaş, să-i propună o prinsoare, după care, dacă cerşetorul ghicea din ce erau făcute picioarele neobişnuite ale mesei, să capete comorile regelui, soţia şi regatul său, iar de nu, să-şi piardă capul. Petru făcu astfel şi, deoarece regele în trufia lui îi primi propunerea, se văzu deodată, din nou, în posesia bogăţiilor şi a soţiei sale, pe deasupra şi a unui regat străin. De-atunci se făcu mai înţelept şi nu-şi mai primejdui cu uşurinţă bunurile; regelui străin însă i se îngădui să plece încotro vedea cu ochii şi de-atunci nu se mai auzi nimic de el.

003

Brednich/Taloş 13. AT 532* (Fiul vacii/Finul lui Dumnezeu). Catalogul internaţional citează la acest tip numai material românesc (15 variante). Prima parte, cu personajul enigmatic care păzeşte vacile năzdrăvane şi înşelarea dracului din fântână, este un amestec heterogen de motive (în parte „oarbe”), inabil legat de AT 532. Altminteri, desfăşurarea acestuia din urmă, inclusiv începutul (Dumnezeu ca naş) şi sfârşitul (pierderea şi apoi redobândirea de către erou a averii prin câştigarea unui rămăşag) ţin de un tipar frecvent atestat în colecţiile ulterioare. Sub titlul „Vaca lui Dumnezeu” este tradusă nemărturisit prima parte a basmului (încheiată cu nunta şi îmbogăţirea eroului) în *Columna lui Traian* I (1870), nr. 61, 21 decembrie, pp. 3 – 4, sursa declarată fiind tot colecţia lui Dionisie Miron.

Pomul împăcării

Un pescar sărac, care nu ştia niciodată seara ce o să mănânce dimineaţa el şi nevasta, îşi aruncase şi-şi scosese plasa de-a lungul unei jumătăţi de nopţi, fără să găsească în ea nici urmă de peşte; ba, mai trebuia să-şi cureţe întruna, cu chiu cu vai, gunoiul şi murdăria care se strângea astfel. Tocmai isprăvise supărat cu treaba asta,

când, trăgând din nou plasa, văzu că era atât de grea, încât abia putea s-o ridice peste marginea luntrei. Înainte însă de a o descâlci, un obiect negru, necunoscut, aflat în ea, se desfăcu singur cu o iuţeală nemaipomenită şi, deodată, se pomeni faţă-n faţă cu dracul. Fără multă vorbă, necuratul îl întrebă:

Ce-mi dai, moşule, ce-mi dăruieşti ca să te fac atât de bogat, încât toată viaţa să-ţi fie cu prisosinţă îndestulată?

După oarecare chibzuială, cel întrebat, care îşi mai venise în fire după sperietură, îi răspunse:

Îţi dau ce am mai drag acasă.

Spunând asta, el nu se gândise nici la femeia, nici la copilul său, ci doar la unul din lucrurile pe care oricine le numeşte de obicei ale sale: la câine sau la pisică, ori la straiele de duminică. Întăriră învoiala prin jurământ, şi anume astfel ca pescarul să ajungă pe loc nemaipomenit de bogat, iar el, în schimb, să-i aducă diavolului peste şaisprezece ani, într-un loc pe care acesta i-l arătă mai apoi, ce va avea atunci mai scump acasă. Învoiala fu adeverită de diavol printr-o grămadă uriaşă de aur pe care i-o azvârli în plasa pe care pescarul o aruncase din nou în apă. Când, cu fruntea plină de sudoare, îşi aduse bogăţia în luntre şi voi să se-ntoarcă spre cel care-l ajutase, acesta pierise fără urmă. Norocosul pescar aruncă apoi iarăşi grabnic plasa şi ridică o încărcătură mai grea decât cea de dinainte. De greutatea aurului, luntrea se lăsase atât de adânc în apă, încât se ridica doar de-o palmă deasupra ei. Acum aruncă plasa pentru a treia oară şi aproape nu mai avu putere s-o tragă afară; dar zărind nu peşti, ci numai ducaţi strălucitori, lăcomia îi dădu putere şi trase şi această captură în luntre, dar, ca să nu se înece împreună cu toate comorile sale, trebui să vâslească repede spre uscat.

Cu ajutorul alor săi, bogăţia fu grabnic dusă în coliba

sărăcăcioasă, pe care chiar după câteva zile o părăsiră, mutându-se la oraş, într-o casă arătoasă, unde familia pescarului începu să ducă o viaţă pe deplin mulţumită. Feciorul lui mergea la şcoală şi învăţa cu sârg, bucurându-l astfel mult pe bătrân. Din mintea acestuia timpul şterse aproape orice gând legat de învoiala pe care o făcuse cu dracul; din când în când îşi mai amintea însă tulbure şi devenea posomorât, certându-şi, ba chiar bătându-şi în asemenea clipe feciorul.

Băiatul se plânse de asta învăţătorului său, iar acesta îl sfătui ca atunci când tatăl avea să-l mai bată, să pună mâna pe un cuţit şi să-l ameninţe ca să-i spună de ce îl bate atât de des. Feciorul făcu întocmai şi, când părintele său îl bătu din nou, scoţând brusc cuţitul, îl sperie atât de tare, încât acesta îi mărturisi istoria învoielii sale cu dracul. Sfârşi cu aceste vorbe:

— Atunci, fireşte, nu m-am gândit că mă lipsesc de propriul meu copil; dar aşa cum sună cuvintele învoielii, dracul poate să te ceară pe tine, dragă băiete, şi o s-o facă fără doar şi poate.

Când auzi toate astea, băiatul alergă înspăimântat la învăţătorul său. După ce chibzui o vreme, acesta îi zise să-şi facă haine preoţeşti şi să pună să fie împodobite cu atâtea cruci câte încăpeau pe ele. Astfel îmbrăcat să se ducă la locul pe care i-l va spune tatăl său ca fiind cel desemnat de diavol.

Feciorul făcu întocmai. Când avu hainele însemnate de colo până colo cu cruci, se înfăţişă tatălui său, căci tocmai se împlinise sorocul, şi-l întrebă care era locul unde trebuia să-l găsească diavolul. După ce primi răspunsul, îşi luă rămas bun şi porni la drum. Seara târziu ajunse într-o pădure mare, unde, după căutări îndelungi, găsi o căsuţă singuratică. Părea nelocuită, dar când intră înăuntru şi scotoci peste tot, dădu peste o bătrânică; fiind de-acum

întuneric, o rugă să-l adăpostească peste noapte. Ea răspunse:

— Eşti binevenit, băiete dragă, dar mă tem că n-ai să fii aici în siguranţă, căci eu am doisprezece feciori care sunt tâlhari. Dar am să te ascund, căci, dacă te-ar vedea, te-ar omorî. Cu vorbele astea, îl duse la bucătărie şi-l ascunse în cuptor.

Venind acasă şi fiind cei mai sângeroşi fârtaţi din câţi sunt pe lume, tâlharii mirosiră că în afară de ei mai era om în casă şi-şi întrebară mama pe cine ascunsese. Ea încercă prin şiretlicuri să ocolească răspunsul; când însă feciorii ucigaşi se porniră să caute şi să ameninţe, le spuse cine era şi izbuti prin rugăminţile ei să-i facă să jure că n-o să-i pricinuiască niciun rău. Plin de spaimă, protejatul bătrânei ieşi, în cele din urmă, din ascunzătoarea sa. Tâlharii se minunară tare de hainele sale preoţeşti şi-l întrebară cine e, de unde vine şi încotro merge? El le spuse toată tărăşenia sa: tâlharii îl ascultară cu băgare de seamă şi râseră mai cu seamă de faptul că băiatul era atât de prost încât, în loc s-aştepte să vină dracul să-l ia, se duce singur, de bunăvoie. Văzând că ţine morţiş ca a doua zi să plece mai departe, hoţii îl lămuriră, râzând în hohote, unde se afla aşa-zisa peşteră a dracului, al cărei interior tâlharii însă, după cum spuneau, nu-l cunoşteau. îi făgăduiră să-i dea pe unul dintre ai lor să-l însoţească pentru a nii greşi drumul. La urmă mai vorbi şi mama tâlharilor:

— Băiete, când te-oi duce mâine la diavol, te rog să-ntrebi cum poate cineva care a omorât şi-a răpus mulţi oameni să-şi ispăşească păcatele. De-a fi să te întorci cu bine din nou aici, să ne spui asta, căci aş vrea foarte mult ca feciorii mei să se lase de îndeletnicirea lor cumplită şi să se facă oameni smeriţi.

A doua zi, însoţit de un tâlhar, feciorul porni spre peşteră, care nu era departe de casa tâlharilor. După ce-şi

lăsă călăuza să plece, intră înăuntru şi ajunse în faţa unei uşi închise, la care bătu. Se deschise pe loc şi ieşiră mai mulţi draci, care hârâiră spre el, întrebându-l ce vrea şi de unde vine. Se vedea bine că se sfiau de străin, căci avea haină preoţească şi purta multe cruci pe ea. Când spuse că azi e ziua în care trebuia să fie luat de dracul, se iscă o larmă şi o harababură nemaipomenită:

— Pleacă, pleacă, du-te unde vrei, nu ne trebuie popi!

Hohotind sălbatic, aruncară după el cu gunoi şi necurăţenii.

Batjocoritul nu se sinchisi, ci le zise liniştit:

— Ei, atunci, daţi-mi un semn de la stăpânul vostru că n-are nevoie de mine.

Auzind vorbele astea, doi draci se duseră înăuntrul peşterii ca s-aducă un astfel de semn de la tartorul cel mare, stăpânul lor; dar în locul lor, se bulucirăalţii pe sub uşă, făcând o larmă asurzitoare, ca să vadă ce se întâmplă.

Curând se iviră iarăşi cei doi de la început cu un zapis în mână pe care se aflau diferite semne negre; îl dădură străinului, dar aşa ca să nu se atingă de el. Primitorul vorbi atunci către cei doi draci:

— Spuneţi-mi, cum poate un om care are pe suflet multe omoruri şi crime crunte să-şi ispăşească păcatele ca să-i fie iertate?

La asta, unul din draci răspunse:

— Dacă ucigaşul vâră în pământ bâta cu care a omorât primul om şi o udă cu apă, cărată-n gură, până ce dă vlăstari, face frunze, înfloreşte şi rodeşte, atunci e semn că i-au fost iertate păcatele.

Cu acest răspuns, feciorul se depărtă, în vreme ce dracii aruncau după el cu gunoi şi necurăţenii ca să-i mânjească haina. Când nimereau, se stârnea de fiecare dată o larmă deşucheată.

Feciorul găsi curând drumul la coliba tâlharilor şi le

povesti ce i se întâmplase, le arătă şi zapisul spre a-şi adeveri spusele. Dar tâlharii râseră şi mai mult de el, în vreme ce adeverirea diavolească trecea din mână în mână. Când feciorul îi povesti bătrânei ce-i spusese dracul despre ispăşirea păcatelor de moarte, tâlharii îşi bătură şi mai tare joc de el şi de mama lor; dar ea nu-şi pierdu cumpătul din pricina asta, ci îi ceru celui mai tânăr dintre ei bâta cu care săvârşise primul omor. Acesta ascultă, aduse bâta şi, la porunca mamei sale, o înfipse în pământ, chiar în faţa casei. Apoi el şi mama se duseră la izvorul din apropiere, aduseră apă în gură şi udară lemnul uscat, ceilalţi continuară să-i ia în râs şi să-i batjocorească până ce văzură deodată că bâta uscată, fără coajă, dă muguri care se sparg şi din ei ies frunze verzi. Acum alerga fiecare la izvor şi aducea apă în gură; curând bâta ucigaşă avea o coroană bogată de frunze, apoi apărură flori strălucitoare, iar peste puţină vreme, în locul lor, se legănau roade minunate asemenea unor mere de aur. Unul dintre tâlhari scutură pomul cel nou, pe jos căzură câteva mere care se sparseră în două şi din fiecare măr zbură spre cer un porumbel de un alb orbitor.

Această întâmplare miraculoasă răscoli atât de puternic inimile tâlharilor, încât căzură în genunchi, cerând iertare lui Dumnezeu pentru păcatele lor şi-şi puseră în gând ca din acel ceas să se lase de îndeletnicirea lor sângeroasă, ba chiar să se predea ca să fie judecaţi şi osândiţi. Se alăturară de aceea feciorului, când acesta se întoarse la oraş: înainte mergea bătrâna, iar după ea, tâlharii, doi câte doi, după vârstă, având fiecare în mână o rămurică din pomul miraculos şi câte unul din acele mere frumoase cu porumbei.

La judecată, povesti mai întâi feciorul pescarului păţania lui, apoi despre cuvântul pe care îl primtse de la draci, iar la urmă întâmplarea de necrezut cu pomul

miraculos al împăcării. Drept dovadă că spusele sale erau adevărate, câţiva tâlhari aruncară pe jos câteva mere care plesniră iar din ele se ridicară în aer porumbei de un alb orbitor. După ce se văzu atât de lămurit că aceşti păcătoşi erau iertaţi, judecătorii nu şovăiră să-i cruţe cu totul de osândă, iar ei înapoiară păgubiţilor toate bogăţiile pe care le ţineau ascunse în pivniţele casei lor din pădure.

Feciorul însă merse grabnic la tatăl său, îi povesti totul aşa cum se petrecuse, adeverind prin chiar semnătura dracului că învoiala primejdioasă fusese desfăcută. Bătrânul pescar se bucură, fireşte, de acest lucru: ospătă, în chipul cel mai strălucit, trei zile la rând tot oraşul, săraci şi bogaţi, în casa lui, şi în fiecare zi, la desert arăta oaspeţilor, spre marea lor uimire şi bucurie miracolul cu merele şi porumbeii albi. După această întâmplare, tatăl, mama şi fiul trăiră încă multă vreme fericiţi şi mulţumiţi, preţuiţi de tot oraşul şi mai cu seamă de tâlharii de odinioară, dintre care fiecare se apucase de o meserie cinstită.

BOGS

Brednich/Taloş 15. AT 756 B MII (Contractul cu dracul). Spectaculoasă şi decorativă e procesiunea tâlharilor cuminţiţi în drum spre oraş. Motivul iertării apare intensificat prin asocierea simbolicii biblice a porumbelului cu aceea a înverzirii şi rodirii lemnului uscat.

Fata de împărat şi mânzul

9

Unui împărat puternic i se născu o fată şi în aceeaşi zi iapa cea mai iubită îi fătă un mânz. Când împlini o jumătate de an, acesta se opri din creştere şi oricât ar fi înaintat în vârstă nu putea să mai crească, în schimb avea însuşirea nemaiauzită de a vorbi şi anume foarte înţelept.

Când prinţesa ajunse la o vârstă mai înaintată a copilăriei, începu să prindă o dragoste atât de mare de

mânzul năzdrăvan, încât aproape nu mai putea fi despărţită de el şi în fiecare seară, când venea vremea să meargă la culcare, era luată plângând de lângă el. îl hrănea în fiecare zi cu foc şi-l adăpa cu vin, căci, îndeajuns de ciudat, animalul nu voia să se hrănească cu altceva. În schimb, era atât de legat de prinţesă, încât o urma peste tot, oriunde ar fi mers.

Între timp, prinţesa împlini cincisprezece ani şi împăratul dorea din tot sufletul s-o mărite. La început ea arătă silă faţă de căsătorie, dar, fiindcă era o fată ascultătoare, se supuse voinţei părintelui său. Spre a-i găsi un soţ, împăratul puse să se întindă pielea a doi păduchi pe o tobă, în sunetele căreia să se vestească prin toată cetatea de scaun că cine va ghici cu ce e acoperită toba, acela, fie el supus sau străin, o va primi de nevastă pe fata sa, frumoasa prinţesă, şi va stăpâni cândva împărăţia.

Fireşte, s-au găsit mulţi peţitori, de neam sau de rând, dar niciunul din ei n-a fost în stare să dezlege ghicitoarea. În cele din urmă, un balaur mare, care era totodată şi unul din cei mai puternici vrăjitori şi care cu ajutorul vrăjilor sale aflase ce fel de piele se află pe toba crainicului împărătesc, îşi trimise feciorul să obţină mâna fetei de împărat. împăratul nu avu nimic de zis împotriva peţitorului care dezlegase taina, iar pe deasupra era frumos la chip şi era însoţit de un mare alai, astfel că străinul plecă spre a face pregătirile de nuntă.

Prinţesa însă merse degrabă la mânz să-i spună ce se întâmplase. Acesta era foarte mâhnit şi-i zise:

— Ah, ştiu tot şi chiar mai mult, străinul chipeş nu e decât feciorul celui mai groaznic balaur şi vrăjitor şi e, chiar el, un mare vrăjitor.

Auzind vorbele astea, prinţesa începu să tremure şi să plângă; atunci mânzul zise din nou:

— Nu te teme, du-te numai la tatăl tău şi roagă-l să

punã sã ţi se facã trei rânduri de straie bărbăteşti ca să poţi să fugi pentru o vreme de la curte. Să-ţi dea, de asemenea, cărţi şi izvoade care să arate că eşti feciorul lui. Când o să ai toate astea, vino la mine şi am să te duc încotro ai să vrei şi unde balaurul n-o să te afle cu niciun chip.

Plângând de bucurie, prinţesa îl îmbrăţişă pe mânzul ei drag şi apoi alergă la tatăl ei, căruia îi împărtăşi tot ce fusese povăţuită să facă.

Nu mai puţin speriat decât fata sa de această veste, împăratul nu stătu mult pe gânduri, ci puse să se întocmească izvoadele cerute şi, ştiind că nu-şi putea păzi copila de răzbunarea balaurului, o binecuvânta şi-i spuse că şi el are deplină încredere în mânzul ei drag.

Ducându-se din nou la acesta, prinţesa trebui să se îmbrace pe loc bărbăteşte şi să încalece pe mânz care îngenunche, în acest scop, în faţa ei. După ce se aşeză bine-n şa, animalul se ridică în vî. duh şi o duse cu o nemaipomenită iuţeală la mari depărtări. După o vreme, mânzul zise:

— Prinţesă dragă, ia uită-te în jur, dacă nu vezi ceva.

Se uită în jur şi, spre groaza ei, zări în spate un balaur care o urmărea. Pricepu, fireşte, de-ndată că nu era nimeni altul decât acela al cărui nevastă ar fi trebuit să fie, şi de aceea îi strigă mânzului:

— Oh, repede, repede, balaurul e pe urmele noastre!

— Cum vrei să zburăm, o întrebă mânzul, ca vântul sau ca gândul?

— Ca vântul, veni răspunsul prinţesei înspăimântate, şi cu aripi de furtună, fugarii goniră prin văzduh, până ce mânzul zise din nou către prinţesă:

— Ia uită-te, unde suntem!

Aceasta se uită tot aşa şi-l zări din nou, în spatele ei, chiar mai aproape decât înainte, pe balaurul care fornăia

grozav.

— Oh, fugi, fugi repede! strigă iarăşi prinţesa, speriată de moarte, balaurul e gata să ne-ajungă!

— Cum vrei să zburăm, întrebă mânzul, ca vântul sau ca gândul?

— Ca gândul! strigă prinţesa, oh, fugi, fugi!

Nici nu rosti bine aceste cuvinte, când şi văzu sub ea un mare oraş, unde mânzul se lăsă jos. Coborî într-o piaţă largă, înconjurată de palate splendide, căci aici locuia împăratul unei mari împărăţii împreună cu întreaga sa curte.

Întrebând prinţesa ce aveau acum să facă în acest oraş străin, mânzul răspunse:

— Du-te la împărat, închină-te în faţa lui şi spune-i că preaînălţatul împărat, părintele tău, îl salută şi îi face cunoscut că te-a trimis pe tine, feciorul său, în lumea largă ca să dobândeşti învăţătură. împăratul te va primi bine, căci este un prieten din juneţe al tatălui tău. Rămâi acum cu bine, căci eu mă duc la păscut. De-oi avea trebuinţă de mine, să strângi în mână perniţa asta pe care am umplut-o cu părul meu, şi am să fiu de îndată lângă tine. Cu lacrimi-n ochi, prinţesa voi să-şi ia rămas bun de la mânzul ei drag, dar acesta nu-i dădu răgaz, căci, odată cu ultimele sale cuvinte se făcu nevăzut, aşa că fata se uita degeaba după el.

Plină de îndoieli, intră în palat şi, la dorinţa ei, fu dusă degrabă la împărat, căruia i se înfăţişă drept feciorul tatălui ei şi căruia îi dădu cărţile sale. împăratul le luă şi se bucură nespus să primească la sine pe feciorul prietenului său iubit din juneţe. Porunci de îndată să fie aşternute câteva încăperi bogate şi să se gătească băi scumpe pentru prinţul străin, după care îşi lăsă oaspetele să plece pentru câteva ceasuri ca să se poată odihni după călătoria lungă.

Pe zi ce trecea, prinţul străin câştiga din ce în ce mai

mult încrederea şi dragostea împăratului, astfel încât curând acesta îl puse deasupra celui mai mare dregător al său şi-i dădu să facă treburi pe care nu le încredinţa nimănui. Aşa-zisul prinţ era foarte bucuros de asta şi voia să se arate vrednic de o cinste atât de înaltă; se purta cu râvnă şi nutrea o dragoste deosebită faţă de prietenul tatălui său. Lucrul ăsta nu era pe placul sfetnicilor şi dregătorilor împăratului, căci se socoteau prea înţelepţi şi prea vrednici pentru ca în mod chibzuit să fie pus peste ei cineva atât de tânăr, fie el şi fecior de împărat. După ce s-au plâns din pricina asta de mai multe ori împăratului, dar întotdeauna zadarnic, încercară prin uneltiri să-l îndepărteze pe prinţ de la palat şi, între altele, îl pârâră că nu e fecior, ci fată. Cea mai lămurită dovadă ar fi dragostea neobişnuită pe care i-o arăta mereu fiul împăratului, căci unde se mai pomenise ca simţiri de acest fel să se lege între doi feciori tineri?

La început, împăratul nu dădu ascultare acestor pâri, dar până la urmă, deoarece se repetau întruna, le primi, încuviinţând propunerea sfetnicilor săi ca prinţul străin să fie pus la încercare. Acesta trebuia să fie dus de fiul împăratului într-un bazar, unde se vindeau săbii de aur, pinteni, lănci, săgeţi şi alte arme, apoi numeroase roţi de tors din aur, fuse, ace şi altele asemenea. Acolo avea să fie slobod să cumpere ce-i poftea inima: dacă avea s-aleagă arme, avea să fie o dovadă că e de sex bărbătesc; dacă, în schimb, avea s-aleagă o roată de tors sau ceva asemănător, atunci avea să fie neîndoielnic că e fată. Spre a fi siguri, îl rugară pe fiul împăratului ca a doua zi, când avea să fie trimis de preaînaltul său părinte cu străinul la bazar, să-l îndemne pe acesta să cumpere o roată de tors. Prinţul, care nu vedea în asta nimic rău, făgădui să facă întocmai.

Când prinţul străin auzi şi încuviinţă dorinţa prietenului său, împăratul, de a merge a doua zi cu fiul

acestuia la bazar, în noaptea de dinainte strânse perniţa pe care i-o dăruise mânzul. Asta se întâmpla ori de câte ori nu ştia ce trebuie să facă. Se ivi curând mânzul care-i dezvălui urzeala sfetnicilor împărăteşti şi-l povăţui ca la bazar să pună neapărat mâna pe arme. A doua zi, amândoi prinţii se duseră la bazar şi, când intrară înuntru, fiul împăratului vorbi aşa cum îi cerură sfetnicii:

— Ei, hai să cumpărăm o roată frumoasă de tors, din aur, şi fuse!

Atunci prinţul străin strigă:

— Fugi de-aici, cum îţi trece prin cap să te-ncaici cu asemenea marfă femeiască! Să luăm arcuri şi săgeţi, săbii şi lănci, astea se cuvin bărbaţilor!

Cumpărară deci arme foarte frumoase, pe care le duseră apoi să le arate împăratului, care fu foarte mulţumit că zvonurile rele despre protejatul său erau neîntemeiate. „O probă nu e probă”, îi spuseră iarăşi împăratului sfetnicii săi, când el le povesti plin de bucurie cât de bine trecuse proba prinţul străin.

— Preaînălţate Doamne, mai încuviinţează o probă şi-ai să vezi că şi femeile îşi pot dori arme şi, totuşi, să rămână ceea ce sunt.

Sigur pe sine, împăratul mai încuviinţă o probă, după care fiul împăratului trebuia să meargă cu străinul la via împărătească, iar acolo prinţul să-l îndemne să ia şi să mănânce struguri. Dacă prinţul străin avea să ia strugurii şi să-i mănânce nespălaţi, atunci această lăcomie nerăbdătoare şi joasă pornire pofticioasă vor arăta îndeajuns că nu e bărbat.

Împăratul încuviinţă propunerea şi-şi făcu cunoscută dorinţa protejatului său ca a doua zi dis-de-dimineaţă să meargă cu fiul său la via împărătească. Străinul, pe care prinţul voise să-l ademenească spre a cumpăra roata de tors, nu prea mai avea încredere, aşa că seara strânse

perniţa cu atât mai jinduitor în mână; mânzul apăru pe loc. El o lămuri pe protejata sa despre noua urzeală a miniştrilor şi-i spuse că prinţul îi va cere să ia struguri de pe butuci şi să mănânce, dar ea să ceară să fie spălaţi şi să i se dea pe farfurie, aşa cum se cuvine bărbaţilor de rangul său.

Acum era neîndoielnic că străinul avea să scape şi de astă dată de capcana care i se întindea. Când, a doua zi dimineaţă, prinţul îi ceru în via împărătească să mănânce struguri, străinul îi spuse mândru şi liniştit că mai întâi să fie spălaţi şi aduşi pe farfurii. Încredinţat de prima probă, împăratul nu se îndoise deloc nici de rezultatul bun al celei de a doua, dar se bucură totuşi mult şi de astă dată şi-şi respinse scurt miniştrii, când aceştia mai propuseră o a treia probă. Fiul împăratului se simţea însă ruşinat că se purtase de două ori necinstit cu prietenul său şi nu se mai învoi cu nicio propunere. Dar sfetnicii haini nu se potoliră şi născociră un alt mijloc prin care să-l îndepărteze de la curte pe străinul pe care-l urau, cu atât mai mult cu cât felul sever şi drept în care el îi supraveghea le era din zi în zi tot mai nesuferit. Peste o vreme se înfăţişară din nou la împărat şi se plânseră de trufia protejatului său, care s-ar fi lăudat că, dacă voia, putea s-o răpească pe fata frumoasă a împăratului vecin, care era şi un mare vrăjitor. Sfetnicii răuvoitori ştiau că împăratul o văzuse odată pe această fată frumoasă şi că o îndrăgise nespus şi că şi-ar fi dat bucuros împărăţia, numai să o aibă. Dar asta era cu neputinţă, căci tatăl ei, ca s-o pună la adăpost de orice urmărire, o ţinea închisă într-un palat de cleştar, ridicat pe un munte de cleştar. Cu toate astea, bătrânul împărat se lăsă prostit de dragostea pentru frumoasa prinţesă şi, de astă dată, dădu crezare sfetnicilor vicleni; porunci deci fiului prietenului său să pornească spre palatul de cleştar şi, dacă ţine la capul lui, să se întoarcă cu fata sau să nu se

mai întoarcă deloc.

Buimăcit de schimbarea bruscă din gândirea înaltului său binefăcător, prinţul se strecură în camera sa şi, cuprins de spaimă, începu să plângă amar, aşa că nu se gândi de îndată la pernuţa lui. Până la urmă îşi aminti de ea, o strânse şi pe loc se ivi mânzul, căruia îi povesti necazul său. Îndemnându-l să nu mai fie supărat, acesta îi vorbi astfel:

Toată treaba vine de la sfetnicii haini ai împăratului care cunosc slăbiciunea stăpânului lor şi care ar vrea să te ducă la pierzanie. Dar fii liniştit, ştiu ce trebuie făcut. Du-te acum la împărat şi spune-i că ai putea s-o aduci pe frumoasa fată din palatul de cleştar, dar ai nevoie de o cutie plină cu cele mai frumoase giuvaieruri şi cele mai minunate podoabe din vistieria împărătească. Când o să ai toate astea, cheamă-mă din nou şi vom vedea ce-avem de făcut mai departe.

Când împăratul auzi din chiar gura protejatului său că e în stare să i-o aducă pe frumoasa fată de care tot sufletul îi era plin, porunci vistierului să-i înmâneze prinţului străin tot ce cerea. Având la sine cele mai mari bogăţii din lume, prinţul îşi chemă mânzul, încălecă pe el şi, zburând ca vântul, se îndreptară spre împărăţia unde împăratul bătrân îşi ţinea fata închisă într-un palat de cleştar. Jos, la picioarele muntelui, strălucea o grădină mândră cu cele mai strălucitoare flori, iar în mijlocul ei un havuz îşi arunca sus de tot razele de argint, aşa că, văzând în lumina soarelui atâta splendoare, ochii ţi se umpleau de lacrimi. Dar când prinţul se lăsă cu mânzul jos, lângă fântână, şi-şi deschise cutia splendidă, faţă de sclipirea şi scânteierea acestor minunăţii, strălucirea grădinii se stinse într-o lucire palidă. Mai întâi apăru la fântână o slujnică a împărătesei ca să ia apă şi nu-şi mai putu lua ochii de la priveliştea minunată. Întârziind atâta, prinţesa

trimise după ea un slujitor, care rămase în faţa străinului, stând şi el lângă fată, ca împietrit. În cele din urmă se ivi şi bătrâna împărătească, dar şi ochii ei rămaseră aţintiţi la strălucirea acelor giuvaieruri nepreţuite, aşa încât la urmă de tot veni şi bătrânul împărat hain ca să vadă de ce nu se mai întoarce nimeni de la fântână. Numai că şi el fu într-atât de fermecat de lucrurile splendide, încât alergă la muntele de cleştar şi-şi aduse copila, preafrumoasa fată din palatul de cleştar, ca să se bucure şi ea de asemenea privelişte. Prinţesa fu, desigur, foarte uimită de această splendoare pe care o vedea pentru prima oară, dar şi mai mult îi plăcu tânărul străin, de care prinse pe loc o dragoste arzătoare. Le mărturisi părinţilor acest lucru şi bătrânul împărat, care îşi iubea fata mult, se învoi ca străinul fără seamăn de bogat s-o ia pe fata lui de nevastă. Totul merse bine până aici şi atât perechea împărătească, precum şi proaspăt căsătoriţii se simţeau foarte fericiţi. Fiecare, firește, din alte pricini: femeia-soţ datorită izbutirii planurilor sale, despre care se sfătuia noaptea cu mânzul, iar prinţesa datorită faptului că dobândise un bărbat atât de chipeş şi plăcut. Desigur însă că bărbatul tânăr nu se gândea decât cum să fugă cu frumoasa lui soţie de la curtea socrului său, iar prinţesa se plângea părinţilor că bărbatul ei nu-i drăgăstos cu ea. Bătrânul împărat îşi luă ginerele la întrebări, iar el răspunse, după cum îl povăţuise mai înainte mânzul:

Înălţate Doamne, dacă până acum m-am arătat rece cu tânăra şi frumoasa mea nevastă nu este din silă faţă de ea, ci din pricina unui jurământ care mă opreşte să socotesc o fată drept soţia mea atâta timp cât n-am înfăţişat-o iubiţilor mei părinţi. Îngăduie-mi de aceea să plec pentru o vreme de la curtea ta şi să mă duc la părinţii mei!

Bătrânul împărat, socotind aceste vorbe pline de

virtute şi de înţelepciune, îşi dădu învoirea şi porunci să se facă cele mai mari pregătiri pentru plecarea fiicei sale din casa părintească.

Când totul fu gata, prinţesa se despărţi cu ochii în lacrimi de părinţii ei şi porni în lumea largă alături de iubitul ei soţ. După ce călătoriră până seara, încălecară amândoi, prinţesa şi bărbatul ei, pe mânz şi curând apăru ia curte, spre marea ciudă a sfetnicilor haini, străinul pe care-l socotiseră mort, cu preafrumoasa prinţesă din palatul de cleştar. împăratul veni jos, în curtea palatului, să-şi întâmpine solul şi pe chipeşa mireasa şi întrebă de îndată:

— Este aceasta fecioara pe care vreau s-o iau de soţie? Da, da, ea este, căci frumuseţea ei n-are pereche.

Tânărul însoţitor al chipeşei prinţese îi spuse însă împăratului:

— Înălţate Doamne, întoarce-te înapoi în palat şi pune să ţi se taie barba, căci altminteri n-o să-i placi miresei tale.

Prinţesa se întoarse însă roşind şi zise:

— Ce înseamnă asta că-mi zici mireasa acestui bărbat bărbos? Nu-l vreau, doar te am pe tine, care eşti mult mai frumos decât el şi decât toţi cei din jurul lui.

Alaiul ajunse între timp în palat, unde împăratul, cu barba rasă, îmbrăcat în haine strălucitoare, veni în întâmpinarea tinerei perechi. Credinciosul său protejat îi încredinţă chipeşa mireasă, zicându-i:

— Ia-o, eu mi-am ţinut cuvântul.

Şi, întorcându-se către prinţesă, îi spuse:

— Dragă prietenă, nu te împotrivi să iei de bărbat pe cel mai bun dintre toţi împăraţii, iar pe mine să mă uiţi, căci eu însumi nu sunt decât o fată slabă ca şi tine.

Auzind aceste cuvinte toţi rămaseră uimiţi, neştiind ce să spună, sfetnicii, curtenii, prinţesa, prinţul şi

împăratul. Prinţesa-bărbat făgădui să povestească la masă de ce se travestise în bărbat şi venise aici. Deoarece toţi erau curioşi să afle, nu întârziară mult cu masa sărbătorească şi, în urmă, oaspeţii nu putură decât să se minuneze de mânzul ciudat pe care prinţesa îl avea de prieten. împăratul, care din pricina tuturor lucrurilor petrecute atât de neaşteptat la curtea lui, era de o mare voioşie, dădu de ştire la masă că prinţesa şi prinţul aveau de asemenea să se cunune ca să se reînnoiască, precum spunea, vechea legătură de prietenie cu tatăl ei.

Urmă o petrecere după alta şi fericirea părea să nu mai aibă sfârşit. Dar după o vreme izbucni un război şi împăratul bătrân, care nu se putea dezlipi de tânăra lui soţie, îşi trimise fiul pe câmpul de bătaie. După câteva luni, timp pe care acesta îl petrecuse acolo şi se bătuse curajos, nevasta lui născu acasă doi băieţi de aur. Plin de bucurie, împăratul trimise de îndată un ostaş în tabără, la fiul său, cu o scrisoare în care îl înştiinţa de întâmplarea fericită.

Nerăbdător să-şi ducă solia cât mai repede, trimisul alergă călare până seara, când omul şi calul erau mai să se prăbuşească de istovire. Văzu atunci într-un luminiş de pădure un han, în care hotărî să rămână peste noapte. Toate erau aici nespus de plăcut orânduite, nu lipsea nimic afară de o gazdă prietenoasă care să vină în întâmpinarea oaspetelui obosit. În loc de asta, nu era de văzut decât un bătrân cărunt şi ursuz, a cărui privire nu spunea nimic bun. Fireşte, dacă solul ostenit ar fi ştiut că acest hangiu neliniştitor era un mare vrăjitor şi balaur, acelaşi al cărui fiu urma s-o ia de nevastă tocmai pe prinţesă, soţia stăpânului său, atunci ar fi dormit mai bine în pădure şi şi-ar fi potolit foamea cu poame pădureţe decât să înnopteze aici. După ce coborî, se învioră cu un vin minunat şi se-ngriji de calul său în grajd, fu întrebat de hangiu de scopul călătoriei sale. În bucuria lui, solul cinstit îi dezvălui

vrăjitorului sarcina sa şi-i arătă scrisoarea împăratului bătrân către fiul său. Vrăjitorul cel rău recunoscu de îndată că fericita mamă nu era alta decât prinţesa sortită fiului său şi în suflet i se aprinse vechea mânie. Spre a da frâu liber răzbunării sale, îi turnă solului ostenit o băutură adormitoare şi, când acesta fu cufundat într-un somn adânc, îi luă scrisoarea şi scrise alta în loc, care în afară semăna leit cu cealaltă, în schimb, avea cu totul alt conţinut, anume că soţia prinţului era o vrăjitoare cumplită către născuse bărbatului ei doi căţei. La sfârşit, scrisoarea mincinoasă mai întreba ce trebuia făcut cu mama vrăjitoare şi cu cele două stârpituri.

A doua zi solul porni călare mai departe, fără să bage de seamă înşelăciunea. Când prinţul citi vestea îngrozitoare, începu să plângă, dar totuşi spuse: „Deoarece aceste făpturi sunt copiii mei, să nu li se întâmple niciun rău” şi, cu inimă grea, scrise acelaşi lucru şi către tatăl său, bătrânul împărat.

La întoarcere, solul trecu din nou pe la han, unde vrăjitorul cel rău întrebă de toate, ce găsise în tabăra stăpânului său şi cum se purtase acesta aflând vestea. Apoi dădu din nou solului o băutură adormitoare, îi luă ca şi prima dată scrisoarea şi ticlui o alta, în care se spunea că nou-născuţii nu pot fi copiii săi, că soţia sa trebuie de îndată omorâtă, iar corciturile înecate, aşa încât la întoarcere să n-o mai vadă nici pe mamă, nici pe copii.

Când bătrânul împărat primi scrisoarea, nu ştiu cum s-o tălmăcească şi-şi chemă sfetnicii, care încă mai nutreau vechea lor ură împotriva prinţesei şi care de aceea o osândiră cu toţii ca, împreună cu copiii, să fie arsă public. În mijlocul curţii, în faţa palatului se pregăti un mare rug, iar sărmana mamă cu sugarii el fu legată strâns de un stâlp. Ajutoarele de călău aprinseră focul şi, prin norii negri de fum, flăcările începură să se înalţe pe lângă

nefericita femeie; cuprinsă de o spaimă nespusă, strânse mai tare cele două victime nevinovate la piept, unde purta şi perniţa minunată dăruită de mânz. De îndată apăru animalul credincios care înghiţi focul, precum odinioară când prinţesa îl hrănea astfel. Rugul se stinse, mama însă şi cei doi prunci încălecară pe spatele mânzului şi cu iuţeala gândului pieriră din faţa privitorilor şi se opriră într-o pustietate depărtată. Acolo mânzul zise:

Dragă prinţesă, acum mi s-a împlinit sorocul şi trebuie să mor aici. Dar nu te teme, ci după ce-oi muri, ia un cuţit, scoate-mi maţele din trup, zdrumică-le şi îngroapă-le în patru colţuri, la ce distanţă vrei; inima însă pune-mi-o la mijloc. Tu şi copiii folosiţi-mi trupul golit drept adăpost de-o noapte.

După ce vorbi aşa, mânzul se-ntinse pe jos şi muri, iar prinţesa făcu aşa cum o povăţuise animalul ei drag. Trezindu-se dimineaţa, se pomeni cu copiii ei într-un palat mare şi solid, în faţa porţii căruia stăteau de pază doi lei vii, uriaşi, aşa ca nimeni să nu poată intra înăuntru. Aici nefericita femeie, la adăpost de oameni, trăi o vreme liniştită, în parte din prada pe care o aduceau leii acasă şi o împărţeau cu ea, în parte din rădăcinile şi buruienile pe care le aduna singură în pădure.

În oraşul împăratului toată lumea era uimită de felul nemaipomenit în care prinţesa scăpase şi se îndepărtase de flăcări, şi atât poporul, cât şi sfetnicii haini erau şi mai încredinţaţi că ea fusese o vrăjitoare vicleană şi că ce păţise fusese cu dreptate. Şi împăratul bătrân se mângâie cu acest gând de pierderea norei sale dragi şi a nepoţilor de aur.

Numai prinţul, o dată întors de pe câmpul de bătaie, rămase nemângâiat de pierderea soţiei sale pe care o iubea nespus de mult şi despre care era pe deplin încredinţat că nu era vrăjitoare. Prinţul căzu la grea

întristare, din care nu-l mai putea smulge nici vânătoarea, îndeletnicirea lui preferată. Trecură astfel mai mulţi ani şi, în afară de el, nimeni nu se mai gândea la aceste întâmplări. Într-un rând, prinţul se duse la vânătoare. După ce hoinări îndelung fără să prindă nimic în afară de doi porumbei, îl cuprinse foamea şi trimise de aceea pe cineva din alaiul său să găsească prin apropiere o casă sau o colibă unde să poată frige porumbeii. Trimisul se întoarse curând cu vestea că foarte aproape se afla un palat frumos şi solid, care însă îi era necunoscut şi în care nu putuse intra căci era păzit de doi lei crânceni. Prinţul deveni curios şi fu călăuzit până acolo, dar de intrat nu se putea intra, căci atunci când cineva încerca să se apropie de poarta palatului, leii erau cuprinşi de o furie înverşunată. Câţiva din alai începură să strige; atunci se arătă la poartă o femeie frumoasă, care întrebă ce pofteau străinii. Răspunseră că un prinţ nobil se afla acolo şi dorea să fie primit ca să se odihnească puţin după vânătoare. Atunci stăpâna palatului şi a leilor le porunci acestora să se întindă jos, după care ei se ghemuiră precum câinii blânzi şi nu se mai mişcară. Când, la un semn făcut de femeia frumoasă, prinţul intră pe poartă în curtea palatului, văzu acolo doi copii minunaţi de aur, jucându-se împreună. El îi recunoscu pe loc ca fiind copiii săi, iar pe femeia frumoasă ca fiind sărmana sa soţie, pe nedrept prigonită; se-ndreptă grabnic spre ea, i se aruncă la picioare şi-i ceru iertare pentru multele necazuri pe care le suferise din pricina lui şi-i povesti că el nu scrisese niciodată scrisoarea după care fusese osândită la moarte.

Se întoarseră cu toţii la bătrânul împărat care, împreună cu întreg oraşul, fu cuprins de o nemaipomenită fericire, văzând că îşi recăpătase nesperat nora iubită şi feciorii ei de aur, scăpaţi atât de miraculos de la moartea nemeritată prin foc. Apoi fu luat la întrebări acel ostaş

care umblase cu scrisorile încolo şi-ncoace şi din povestirea lui se văzu limpede că tot răul venise de la bătrânul vrăjitor. Atunci prinţul porni cu oaste mare la hanul lui să-l nimicească, ceea ce, se pare, şi izbuti pe deplin cu ajutorul lui Dumnezeu. De-atunci încolo prinţul trăi fericit şi netulburat cu soţia şi copiii lui frumoşi, iar când tatăl său, bătrânul împărat, muri, îi urmă la tron.

003

Brednich/Taloş 16. AT 621 (Pielea de păduche) + motive din 514 (*testarea sexului*: M.I. H 1578.1), din 531 (*aducerea frumoasei inaccesibile la sfatul sfetnicilor invidioşi*) şi din 706 (*calomnierea soţiei prin falsificarea scrisorii*: M.I. K 2117). Avem a face cu o naraţiune complicată în care se alunecă, fără prea multe poticniri, dintr-un tip de basm în altul. Unele articulaţii fac totuşi defecţiune. Aşa, de pildă, eludarea schimbării sexului din AT 514 aduce naraţiunea într-un impas din care se iese printr-o motivaţie stângace: imposibilitatea de a consuma căsătoria fetei-voinic cu frumoasa din palatul de cleştar e explicată printr-o chestiune de etichetă şi/sau de uz tradiţional (obligaţia de a prezenta mai înainte mireasa propriilor părinţi), care, luată în seamă, împinge acţiunea către AT 706. Cadrul general îl constituie însă femeia persecutată de peţitorul demonic respins.

Ileana cosânzeana

Un împărat puternic, povestea nu spune însă din care împărăţie, avea trei feciori de vârstă adultă. Celui mai marei se făcu dor de însurătoare şi se înfăţişă tatălui său cu rugămintea de a-i da încuviinţarea.

Fiule, îi zise acesta, porneşte la drum, umblă prin ţări străine atât cât am umblat şi eu, iar la întoarcere poţi să te-nsori.

Prinţul se pregăti de plecare şi umblă un an întreg prin ţări străine până ce ajunse, în cele din urmă, într-un

oraş în care trăia o iubită din juneţea părintelui său. De-acolo se-ntoarse acasă şi-i povesti tatălui său că umblase la fel de mult ca şi el, iar când acesta îl întrebă până unde, prinţul zise:

Până în acel oraş, tată, unde ai avut tu odată o iubită.

Râzând, împăratul îi răspunse:

Dacă spre a ajunge în acel oraş ai avut trebuinţă de un an întreg, atunci n-ai încă voie să te-nsori, căci eu am ajuns acolo călare într-o jumătate de zi. La ora opt seara părăseam oraşul, petreceam cu iubita mea o jumătate de noapte şi dimineaţa eram înapoi. Vezi, deci, că nici pe departe nu mi-eşti pe potrivă.

La câtăva vreme, voi să se însoare şi cel de-al doilea fecior al împăratului şi se înfăţişă părintelui său ca să ceară învoire, dar primi acelaşi răspuns ca şi fratele său. Porni şi el la drum, dar apucă pe altă cale ca s-ajungă în ţări străine şi merse până ce ajunse, de asemenea, în acel oraş în care locuia iubita de odinioară a tatălui său. De-acolo se întoarse, după un an, acasă. Dar când îi dădu seamă părintelui său de ce făcuse, păţi întocmai ca fratele lui: tatăl nu-l lăsă să se-nsoare.

Iarăşi trecu o vreme, acum se înfăţişă tatălui şi mezinul, pe nume Petru, şi-i ceru voie să se însoare. împăratul bătrân se mânie: scoase sabia şi l-ar fi omorât de bună seamă, dacă împărăteasa nu i-ar fi oprit braţul.

— Să-l lăsăm şi pe el să plece în ţări străine, zise ea, s-ajungă şi el mai departe decât tine.

Împăratul îşi vârî sabia în teacă, chibzui şi dădu voie mezinului său să pornească la drum.

Prima grijă a lui Petru fu aceea de a găsi în grajdurile împărăteşti un cal bun. Trecând prin curte, un câine bătrân care zăcea pe-acolo îi zise:

— Du-te, Petre, din nou la tatăl tău şi cere-i calul pe care a călărit din juneţe până la bătrâneţe.

Petru ascultă de spusele câinelui, se întoarse înapoi şi-i ceru tatălui său acel cal pentru drum. împăratul râse şi-i zise:

— Ce vrei să faci cu mârţoaga aia din care, fără îndoială, n-a mai rămas nici picior? Du-te pe islaz, la herghelegiu, el va fi ştiind dacă mai trăieşte ori ba.

Prinţul se îndreptă spre herghelegiul care păştea pe islaz caii împăratului şi, când trecu din nou pe lângă câine, acesta zise:

— Petre, aprinde aici trei focuri şi aşază pe fiecare foc o căldare cu vin să fiarbă, apoi porunceşte herghelegiului să mâne încoace toţi caii. Printre ei se va afla unul care va veni să mănânce cele trei focuri şi să bea cele trei căldări cu vin, acela e cel potrivit.

Prinţul făcu aşa cum îl povăţuise câinele, dar când, la porunca sa, herghelegiul mână spre focuri caii, aceştia se speriară şi-o luară la goană. Petru îi zise herghelegiului:

— Printre ăştia nu e calul de care vorbesc, mai e pesemne unul pe undeva.

Herghelegiul răspunse:

— Nu mai e niciunul, afară de o mârţoagă bătrână ca vai de lume, care, atunci când i-am mânat pe ăştia încoace, a căzut de slăbiciune într-o băltoacă şi a rămas acolo.

— Adă-l şi pe ăla! strigă prinţul, adă-l şi pe ăla, să încercăm şi cu el.

Herghelegiul se duse şi ridică anevoie animalul pe care-l mână într-acolo, unde mai ardeau focurile. Când le simţi mirosul, calul se însufleţi, înghiţi focul cu jăratic cu tot şi sorbi pe rând cele trei căldări cu vin fierbinte, după care se învioră şi prinse curaj şi se făcu puternic ca în anii tinereţii sale. El şi vorbea, aşa că îi zise prinţului Petru:

— Acum du-te şi adă-mi lapte de la şapte ţigănci.

Prinţul făcu întocmai şi, după ce calul îl dădu şi pe ăsta pe gât, trebui să-l ducă la un ţigan ca să-i facă opt

potcoave.

— Cu patru trebuie să mă potcoveşti la dus şi cu patru la întors.

Apoi prinţul ceru de la tatăl său, la sfatul calului, acele frâie cu care el fusese din tinereţe călărit, iar împăratul i le dădu bucuros.

Când fu gata de plecare, Petru îşi luă rămas bun de la părinţi, încălecă pe cal, iar acesta porni de-acolo într-o goană atât de nebună, încât nu mai putu fi văzut. Calul îi spuse atunci călăreţului său:

— Petre, uită-te înapoi, vezi ceva?

Uitându-se Petru înapoi, zise:

— Da, văd un nor întunecat.

La care, calul spuse:

— Până acolo a fost tatăl tău, nu mai departe; dar acum o să mergem la iubita lui. De altminteri, să te păzeşti de ea, căci e hotărâtă să te omoare. Să nu mă laşi din mână, şi după ce-ai să cinezi la ea, zoreşte-te şi întoarce-te din nou la mine, ca să te ascund.

Prinţul Petru îşi întipări acest sfat şi trecu călare prin faţa casei iubitei tatălui său. Ea ieşi împreună cu fata ei chipeşă şi-i dădu prietenos bineţe. Fata îi ceru mieros calul să-l plimbe primprejur căci era înfierbântat, dar el, amintindu-şi de povaţa animalului, nu o lăsă, ci săvârşi singur această treabă, după care merse la cină. Acolo termină repede, după care se duse de îndată în grajdul calului care îl prefăcu într-un păduche şi-l ascunse într-o măsea. Peste noapte stăpâna casei îşi căută oaspetele peste tot ca să-l omoare, dar negăsindu-l, se duse la tatăl ei, care stăpânea regatul vecin, iar pe deasupra era prezicător şi înţelept, ca să-l întrebe unde se află oaspetele ei, prinţul Petru. Tatăl ei îi răspunse să se întoarcă iute acasă ca să-l mai găsească sub chip de păduche în măseaua calului. Se întoarse cât putu de iute, dar totuşi

prea târziu, căci prinţul Petru plecase de-acolo, călare pe calul său.

Pe drum, calul îi zise lui Petru:

— Hai să-l vizităm şi pe stăpânul regatului vecin, pe tatăl iubitei părintelui tău, care e totodată prezicător şi înţelept. El are o fată frumoasă pe care o poţi cere de iubită şi de nevastă!

Propunerea îi plăcu prinţului şi se îndreptară spre acel regat. Văzându-l pe chipeşul prinţ, fata de rege, pe care o chema Ileana Cosânzeana, prinse de îndată o mare dragoste de el. Petru, pe care regele îl primi bine, îi ceru acestuia fata de nevastă şi primi răspunsul:

— Dacă eşti în stare să te ascunzi de mine ca să nu te găsesc, atunci o s-o ai, dacă însă nu izbuteşti, o să-ţi pierzi capul. Uită-te jos în curte, unde se află douăzeci de pari: nouăsprezece sunt împodobiţi cu capetele acelora care s-au lăsat ademeniţi de dorinţa de a o avea pe fata mea, iar capul tău o să fie al douăzecilea.

Prinţul Petru nu-i răspunse nimic, ci merse mai întâi să-şi întrebe calul, iar acesta îi zise să nu se teamă, ci să vină imediat după masă la el şi o să-l ascundă aşa ca regele să nu-l găsească. Prinţul făgădui să facă întocmai şi se duse la cină la rege. După ce aceasta luă sfârşit, rămase la Ileana Cosânzeana şi petrecu cu ea toată noaptea, fără să se mai gândească la cal. A doua zi când merse în grajd, acesta, mânios, îl dojeni şi-i zise:

— Uitucule, n-ai să scapi de moarte, dacă n-ai să-mi urmezi poveţele!

Şi, spunând aceste vorbe, calul îşi ascunse stăpânul deasupra norilor.

La o vreme, regele se trezi şi strigă:

— Ileană Cosânzeană, fata mea, adă-mi cârjele să-mi ridic genele ca să-l alung pe acel netrebnic de prinţ din ascunzătoarea lui, căci mă supără strigătul neîncetat al

parului după cap de om şi al sabiei după sânge!

După ce i se aduse cele cerute, se uită în sus şi strigă:

— Prinţe Petre, coboară din nori, doar nu eşti pasăre să trăieşti în văzduh!

Prinţul trebui să coboare şi şi-ar fi pierdut negreşit capul, dacă prinţesa n-ar fi pus o vorbă bună pentru el şi nu l-ar fi rugat pe rege să-l lase să mai petreacă o noapte la ea. Vicleanul rege, văzând că astfel prinţul îşi pierde cu atât mai sigur capul, încuviinţă şi iarăşi iubitul uşuratic petrecu o noapte cu prinţesa Ileana, fără să se gândească la îndemnurile calului său credincios. Când ajunse de dimineaţă în grajd, acesta îl mustră şi mai aspru decât în ziua de dinainte şi, după ce îl prefăcu în peşte, îl ascunse în adâncul mării.

Dar regele îl găsi din nou cu vrăjile sale şi i-ar fi tăiat capul pe loc, dacă iubita prinţului nu s-ar fi rugat de el, să-l mai lase o noapte la ea. De astă dată, în ciuda rugăminţilor fermecătoarei fete de rege, Petru se ţinu de cuvânt şi, de îndată ce isprăvi masa, merse la cal, în grajd, spre bucuria acestuia. Calul îi zise atunci:

— Am să te prefac acum într-un păduche şi-ai să stai pe capul regelui, unde sigur n-o să te găsească. Vrăjitorul viclean o să vrea să te amăgească şi o să-ţi strige să cobori, că te-a găsit. Să nu-l crezi, ci doar când o să te strige a treia oară şi o să se prindă că-şi pune capul el însuşi sub sabie şi că ţi-o dă pe Ileana de soţie, atunci abia să ieşi la iveală.

Prinţul fu deci prefăcut într-un păduche şi aşezat pe capul regelui, aşa că, atunci când această îl căută, nu putu să dea nicidecum de el. Atunci îi strigă:

— Arată-te, prinţe Petre, căci nu eşti bun de nimic!

Prinţul însă se ascunse bine în părul cărunt al regelui şi nu ieşi la iveală. Regele hain îl mai strigă o dată, dar

prinţul nu-i dădu ascultare până ce nu-i făgădui că-şi va pune capul chiar el sub sabie, iar prinţul va putea să trăiască cu fata lui, Ileana. Atunci Petru îşi luă înfăţişarea de om, îi tăie capul regelui vrăjitor şi-l înfipse în cel de-al douăzecilea par.

După asta, prinţesa vorbi către iubitul ei:

— Acum, Petre, grăbeşte-te de adă-ţi părinţii ca să putem face aici nunta.

Petru se porni de îndată şi goni spre ţara lui. Pe drum văzu pe jos o coroană, în care erau tăiate literele I. şi C. Îşi întrebă calul dacă s-o ridice sau nu, la care acesta îi răspunse:

— Dacă o s-o iei, o să-ţi pară rău, iar dacă n-o s-o iei, tot rău o să-ţi pară!

Prinţul chibzui în sinea lui: „Mai bine să iau coroana, chiar dacă o să-mi pară rău, decât să n-o iau şi tot să-mi pară rău”.

Ridică deci coroana.

Călătorii ajunseră în cetatea de scaun a altui rege şi atunci calul zise către stăpânul său:

— Acum, prinţe, sunt foarte ostenit şi trebuie o vreme să mă odihnesc, du-te tu la rege şi intră în slujba lui, ca să ai din ce trăi până om putea merge mai departe. Prinţul făcu întocmai şi fu primit printre slujitorii regelui. Acum, unul dintre tovarăşii săi văzu la el coroana de aur şi-l înştiinţă de îndată pe rege, care îl chemă pe noul slujitor şi-l puse să i-o arate. Regele recunoscu de îndată coroana ca fiind a prinţesei Ileana şi-l întrebă pe prinţ de unde avea acest giuvaier. Prinţul îi povesti că o găsise, la care regele îi dădu poruncă straşnică să-i aducă pe loc prinţesa; dacă nu, atunci avea să-i taie capul. Trist şi deznădăjduit de soarta sa, prinţul îşi căută calul şi i se jelui în ce bucluc îl băgase coroana găsită, trebuind acum să i-o aducă acestui rege tiranic pe iubita lui Ileana. Calul îşi alină stăpânul şi-i

zise:

— Să nu te temi nicidecum, căci am să te-ajut. Încalecă numai degrabă ca să ne întoarcem pe cât se poate mai iute la prinţesa Ileana Cosânzeana. Dar acolo, fii cu băgare de seamă, căci ea ne va primi cu un bici ca să n-o alergăm. Când o să fim îndeajuns de aproape, s-o tragi cu putere în sus şi, zburând cu mare iuţeală, s-o aducem aici. În ce priveşte soarta ta mai departe, să n-ai nicio grijă.

După ce calul vorbi astfel, prinţul încălecă pe el şi curând se aflau la palatul prinţesei, *care*, atunci când sosi Petru, era tocmai în curte. Lovea cu un bici spre calul neastâmpărat, care însă se opri în loc când ajunse în dreptul ei. Prinţul puse mâna repede pe ea, o aşează în faţa lui şi se întoarseră înapoi tot atât de repede pe cât veniseră. După ce prinţul i-o încredinţă regelui pe prinţesă, acesta voi s-o îmbrăţişeze ca pe o mireasă, dar ea se împotrivi şi-i strigă:

— N-o să fim bărbat şi femeie până ce n-o să ne scăldăm în laptele iepelor sirepe.

Prinţesa ştia că aşa ceva era cu neputinţă. Supărat, regele întrebă:

— Cine o să ne facă rost de laptele ăsta?

Ea răspunse:

— Cine m-a adus aici.

Atunci regele îl chemă pe Petru şi-i porunci, dacă îi e capul drag, să facă rost de laptele iepelor sirepe.

Aflându-se în această nouă încurcătură, Petru se duse din nou la calul său şi-i povesti foarte necăjit de sarcina cu neputinţă de îndeplinit pe care i-o dăduse regele. Calul zise iarăşi:

— Nu te teme, prinţe, laptele o să fie în curând aici! Du-te la rege şi roagă-l să pună să ţi se dea smoală, cânepă, trei piei de bivol şi trei baniţe de ovăz.

Petru ceru toate aceste lucruri de la rege, care

porunci să-i fie date. Când se întoarse cu ele din nou la cal, acesta îi spuse:

— Încălzeşte smoala şi unge-mi spatele cu ea, apoi pune deasupra cânepa şi unge-o şi pe ea cu smoală, după care întinde peste ea o piele de bivol ca să rămână atârnată acolo. Pe aceasta întinde iar un strat de smoală şi tot aşa până când ai smolit toate pieile. Apoi încalecă pe mine până la peştera unde se află iepele sirepe, acolo ai să vezi mai multe.

Prinţul făcu aşa cum îl sfătuise calul şi călări până la peştera pomenită, unde descălecă. Calul începu să necheze şi imediat din herghelia de iepe sirepe se desprinse un armăsar care porni să se bată cu el. Acesta muşcă şi sfârtecă atâta calul prinţului, încât îl făcu să lepede una din pieile de bivol, ceea ce îi pricinui răni urâte, care sângerau puternic. Dar armăsarul sălbatic nu se sinchisi de asta, ci începu iarăşi să se bată din nou, până ce izbuti să arunce pe jos şi a doua piele de bivol; bunînţeles că din această a doua luptă calul ieşi mai hărtănit decât din prima. Cu toate astea, armăsarul se năpusti cu furie oarbă asupra calului şi nu se potoli până ce nu-i smulse şi ultima piele de bivol de pe spate. Acum însă calul deveni turbat, muşcă şi lovi atât de înspăimântător armăsarul, care oricum ostenise, încât acesta se prăbuşi pe jumătate mort la pământ. După care îl chemă pe prinţ şi-i zise:

— Acum leagă la dreapta mea, dar strâns, sălbăticiunea asta domolită şi încalecă pe mine.

Prinţul făcu întocmai şi calul se împinse cu atâta putere înainte, că armăsarul fu silit să se ridice şi să înainteze cu ei. O luară la goană, dar armăsarul sălbatic era urmat de toată herghelia de iepe. Astfel prinţul aducea cu sine întreg alaiul sălbatic; iar ca să mai ţină puţin iepele în loc, le presăra din când în când pe drum ovăz din cele trei baniţe pe care le luase cu el.

Când îl vesti pe rege că-i adusese iepele sirepe, acesta o întrebă din nou pe prinţesa Ileana cine avea să le mulgă, la care ea răspunse:

— Cine le-a adus aici.

Se gândea să-l piardă pe prinţ pentru că o dăduse regelui împotriva voinţei sale, căci nu ştia că iubitul ei fusese silit s-o facă. Regele porunci deci prinţului să mulgă iepele. Acesta merse din nou, plin de încredere, la cal să-i ceară sfatul. El nu-i dădu niciun răspuns, ci suflă doar pe-o nară şi într-o clipită toată curtea se făcu o mlaştină în care iepele erau cufundate până la burtă. Apoi suflă pe cealaltă nară, mlaştina îngheţă atât de tare, încât animalele nu se mai putură clinti. Prinţul mulse liniştit iepele sirepe până ce adună atât cât trebuia pentru o scaldă. Acum calul suflă din nou peste mlaştină care se dezgheţă şi se uscă, apoi prinţul dădu drumul armăsarului care goni cu herghelia lui cât putu de repede spre pustie.

Prinţul Petru puse să se fiarbă laptele într-un cazan mare şi, când dădu în clocot, îl înştiinţă pe rege care o pofti pe prinţesă la scalda cerută. Ea însă zise:

— Nu, mai întâi să se scalde cel care a adus laptele.

După care, regele porunci prinţului să se scalde. Acesta se jelui calului, zicând că acum îşi va găsi negreşit moartea în laptele clocotit. Dar animalul îi spuse:

— Roagă-l pe rege să mă lase să stau lângă tine, când intri în scaldă, şi n-o să păţeşti nimic.

Prinţul îi ascultă povaţa, primi încuviinţarea şi, cum intră în scaldă, calul suflă şi laptele se făcu pe loc aproape încropit. După ce prinţul ieşi, prinţesa îi zise regelui să intre el, căci ea se va scălda la urmă. Regele făcu întocmai, dar calul prinţului Petru suflase mai înainte asupra laptelui de-l înfierbântase ca la început. Regele îşi aşează şi el calul aproape, cum făcuse prinţul Petru, dar asta nu-i fu de niciun folos, căci atunci când intră în scaldă îşi fripse atât

de tare picioarele, încât se prăbuşi şi fierse înăuntru.

Acum prinţul Petru se duse la iubita lui şi o dojeni că îl băgase în atâtea primejdii şi îi povesti cum se întâmplase că fusese nevoit să o aducă regelui. Prinţesa fu cuprinsă de mare supărare că se purtase astfel; dar, fiindcă lucrurile se terminaseră cu bine, se îmbrăţişară duios şi amândoi dădură totul uitării; poporul însă îl proclamă rege pe prinţul Petru în locul celui mort în laptele clocotit, şi aşa perechea fericită domni peste două regate, pricină pentru care bătrânul împărat, tatăl lui Petru, se bucură nespus. La porunca lui Petru, calul credincios primi în fiecare an, cât timp trăi, un purcoi de foc şi trei căldări cu vin fiert, aşa că rămase viguros.

Asta e povestea despre prinţul Petru şi prinţesa Ileana Cosânzeana.

Brednich/Taloş 17. AT 531 I III (Ferdinand cel credincios şi Ferdinand cel perfid) + M.I. D 1338.4 (*scalda rituală în laptele iepelor năzdrăvane*). *Cf.* şi Schullerus 300 I* B (Eroul cucereşte fecioara pentru altul). Basm amplu, frumos articulat, fără adausuri cărturăreşti, concentrat pe acţiune şi dezvoltat pe tiparele cunoscute. Reduplicarea ascunderii eroului e susţinută de funcţii diferite; prima oară, ca păduche, în măseaua calului, sensul îi e defensiv; a doua oară, la curţile Ilenei Cosânzene, e vorba de o probă de peţire (M.I. H 321). De obicei peţitorul se ascunde de fata peţită care îl găseşte cu oglinda fermecată (AT 329), mult mai rar, precum aici, de tatăl ei. O naraţiune foarte apropiată de asta, culeasă din Valea Crasnei înjur de 1858, este „I-a Fabulă” din colecţia Boer, Stănescu Arădanul, Cacoveanu. De asemenea, varianta moldovenească din *Calendarul basmelor pe anul 1874*, Bucureşti, 1874, p. 21. Basmul a apărut în traducere nemărturisită, cu indicaţia de provenienţă „colecţiunea domnului Dionisie Miron”, în *Columna lui Traian* II (1871)

nr. 26 (88), 5 iulie, p. 4 şi nu în nr. 40 (102) din 25 octombrie, cum din eroare apare în *Bibliografia gen. em. şifolcl.*, vol. l, poziţia 2893.

Diavolul

ŞI UCENICUL SAU

*

Un ţăran, şi anume unul dintre cei puţini cărora plugul le-aduce ceva bani peşin la ciorap, folosea tot ce câştiga ca să-şi ţină singurul fecior departe de el, într-un oraş renumit, la şcoală. După ce anii de învăţătură se sfârşiră, feciorul se întoarse acasă dar, cum se întâmplă adesea, se dovedi că el ştia să trăiască bine, dar nu cu bani puţini. O dată paralele terminate, tatăl nu găsi altă soluţie decât ca feciorul să se apuce de aceeaşi îndeletnicire ca şi el, adică să meargă împreună la câmp. Ceea ce pentru băiat nu era câtuşi de puţin de la sine înţeles, de aceea el îi propuse tatălui său să-l mai păsuiască până ce avea să înveţe şi la şcoala diavolească, după care avea să fie o nimica toată să facă rost de bani destui. Tatăl nu vru la început, dar până la urmă se învoi şi-l însoţi pe fecior, când acesta plecă să-l găsească pe diavol. Făcuseră o bucată bună de drum, când se întâlniră chiar cu diavolul care îi întrebă încotro merg:

La diavol! răspunseră ei.

Şi ce vreţi să faceţi acolo? îi întrebă mai departe.

Acest fecior al meu, răspunse tatăl, vrea să meargă la şcoala diavolească!

Străinul râse şi zise:

Păi, atunci dă-mi-l mie, că eu sunt diavolul.

La care ţăranul întrebă:

Şi ce trebuie să plătesc ca feciorul meu să umble un an la şcoala diavolească?

Diavolul răspunse:

— Dacă, după un an, îţi recunoşti feciorul, poţi să-l iei

înapoi fără niciun ban pentru învăţătură; dacă nu-l recunoşti, rămâne al meu.

Auzind vorbele astea, ţăranul fu cuprins de oarecare îngrijorare, îşi trase feciorul de-o parte şi-i zise:

— Iată, băiete, un an întreg, şi şcoala diavolească o să te pocească în aşa chip, că n-am să te mai recunosc, şi-atunci ai să rămâi pe veci al diavolului.

La care feciorul răspunse:

— Nu te teme, tată, am să-ţi dau un semn după care ai să mă recunoşti uşor dintre mai mulţi. O să îndoi arătătorul de la mâna stângă, după asta o să vezi că eu sunt acela pe care îl cauţi.

Aşa se şi întâmplă, când, după un an, tatăl veni să-şi ia feciorul de la şcoala diavolului; dar acesta îl mai rugă pe tată să-i mai lase şcolarul încă un an, prinzându-se că-l învaţă şi mai multe. Tatăl şi feciorul se învoiră şi, deoarece trebuia îndeplinită aceeaşi condiţie ca prima dată, se vorbiră ca feciorul să facă un semn tainic, după care să-l recunoască părintele său: anume, atunci când avea să vie peste un an să-l ia, el o să scurme pământul cu piciorul.

Trecu din nou anul şi ţăranul se înfăţişă la şcoala diavolească spre a-şi scoate feciorul dintre mai mulţi băieţi care erau la aceeaşi şcoală înaltă. Semnul prin care se învoiră îşi îndeplini şi de astă dată menirea, dar când tatăl şi fiul voiră să plece, diavolul îl rugă pe ţăran să-i mai lase feciorul încă un an, ca să-l înveţe încă trei cuvinte faţă de ce ştie. Tatăl şi feciorul vorbiră între ei, iar acesta din urmă zise:

— Tată, iată ce e, când o să vii peste un an să mă scoţi de aici, diavolul din fereală n-o să te mai bage în şcoală, ci o să-i trimită pe toţi şcolarii, pe rând, afară; când m-o lăsa afară, ca să mă cunoşti uşor, eu am să-mi ating hainele de tine.

Ţăranul îşi întipări asta în minte, lăsă feciorul pentru

a treia oară la diavol şi plecă.

După trecerea unui an, apăru în faţa porţii de la şcoala diavolului şi-şi ceru feciorul, la care diavolul îşi împinse şcolarii pe rând afară. Când ajunse şi feciorul ţăranului, se atinse trecând de tatăl său. Acesta îl recunoscu de îndată şi-l ceru înapoi de la diavol, care îl dădu, chiar dacă foarte înciudat.

Ajungând amândoi acasă, feciorul zise:

— Tată, acum ştiu cum să fac rost de bani!

Iar când tatăl său îl întrebă cum, el răspunse:

— O să mă prefac acum într-un bou, mare şi frumos, cum nu s-a mai văzut pe lume, iar tu ai să te duci să mă scoţi la vânzare. Au să vină mulţi cumpărători, dar să nu mă dai sub două baniţe de ducaţi; dar frânghia de care sunt priponit să n-o dai!

Fiul se prefăcu astfel într-un bou neasemuit de mare şi frumos şi, când se află că e de vânzare, se adună repede o mulţime de cumpărători care însă, auzind de preţ, o luau din loc. În fine, veni o ceată de actori care cumpără animalul nemaipomenit, spre a-l pune să fie văzut pe bani. Ţăranul alergă acasă cu cele două baniţe de ducaţi, în vreme ce actorii îşi deschideau o baracă şi împodobeau boul nemaivăzut spre a-l arăta la reprezentaţia de seară, la care negreşit aveau să se îmbulzească o mulţime de gură-cască. În dosul cortinei sale însă, minunea de bou îşi luase din nou înfăţişarea omenească şi o şterse de-acolo. Când se ridică mai apoi cortina, se iscă o mare uluială şi harababură. Toţi strigau:

— Înşelăciune l înşelăciune!

Toţi voiau banii înapoi, spectatorii şi actorii, iar pe deasupra se amesteca şi bătaia de joc a mulţimii, aşa că autorităţile trebuiră să intervină şi să facă ordine.

Tatăl şi fiul însă trăiră foarte înlesnit din cele două baniţe de ducaţi şi nu se mai gândiră la un alt câştig până

ce nu se termină toată bogăţia. Atunci feciorul vorbi din nou către tatăl său:

— Dragă tată, acum o să mă prefac într-un cal, atât de frumos, cum nu-i altul în toată ţara. Printre alţi cumpărători are să vină şi diavolul, dar nu mă da cu mai puţin de şase baniţe de ducaţi şi nu uita să-mi iei frâul când ai să mă vinzi, căci altminteri nu pot să mă întorc înapoi.

După ce vorbi astfel, în faţa ţăranului bătrân se afla un cal nemaipomenit de frumos, pe care îl şi duse a doua zi la un târg din oraşul apropiat. Mulţi doritori se arătară să-l cumpere, dar puţini erau în stare să plătească preţul uriaş. În cele din urmă apăru şi diavolul, aşa cum prezisese feciorul. El cumpără calul, plăti cele şase baniţe de ducaţi, dar voi cu tot dinadinsul să aibă şi frâul, căci mai degrabă ar fi renunţat la cumpărătură decât să lase frâul. Ţăranul, care îndrăgise aurul, ascultă de îndemnurile celor din jur, care ziceau că la atâta bănet frâul nu mai înseamnă nimic, şi se înduplecă în cele din urmă. Diavolul se duse foarte bucuros călare acasă, unde împinse şi lovi animalul în loc să-l hrănească şi să se îngrijească de el ca lumea.

Curând după asta se întâmplă să fie o nuntă diavolească, la care diavolul, proprietarul calului, îşi trimise cu acesta feciorul, spunându-i însă să nu hrănească şi nici s-adape animalul. Diavolii tineri, care mergeau călare la nuntă, făceau ceea ce fac îndeobşte oamenii tineri, mad ales în astfel de împrejurări, adică nu mergeau la pas, ci alergau, înfierbântându-şi caii, pricină pentru care, când treceau un izvor, îi lăsau să se adape, în afară de unul, al cărui tată îl oprise de la aşa ceva. Tovarăşii săi de drum îl îndemnară însă s-o facă, deoarece, spuneau ei, „n-ai să mai poţi ţine pasul cu noi pe mârţoaga ta însetată şi alergată şi o să te faci de râs la nuntă”. Vorbele astea îl hotărâră pe feciorul de diavol să-şi lase calul să se adape.

Dar cum luă o înghiţitură de apă în dinţi, calul se prefăcu într-o plevuşcă[159], iar feciorul diavolului şedea, spre uimirea tovarăşilor săi, călare pe apă, în loc de şa, iar plevuşcă dispăru înotând.

Diavolul bătrân, care, cu ajutorul vrăjilor sale diavoleşti, văzu ce se întâmplase în acea clipă, veni într-un suflet şi-o porni înot după fugar. Acesta însă se afla cu o bună bucată de drum înaintea lui, când se întâlni cu un alt peşte, căruia îi zise:

— Dragă peşte, dacă înoţi în sus şi întâlneşti un diavol, să-i spui, de te-ntreabă de mine, că vii de jos de tot şi nu m-ai văzut.

Peştele îi făgădui să facă astfel şi se ţinu de cuvânt, iar când diavolul, înotând în josul apei, veni spre el şi-l întrebă de plevuşcă, îi zise:

— N-am văzut nicio plevuşcă, şi vin de jos de tot, de la maire.

La aceste cuvinte, diavolul se întoarse şi înotă în sus până la izvoare, dar negăsind plevuşcă aici, porni iar în jos cu iuţeala fulgerului, astfel că la scurtă vreme îl ajunse din urmă pe fugar. Când acesta văzu că duşmanul său era aproape şi că nu mai era timp de pierdut, se prefăcu într-un inel frumos de aur şi sări pe degetul fetei de împărat care se afla tocmai la mal şi se spăla, zicându-i:

— Te rog, preafrumoasă prinţesă, nu mă da diavolului!

Abia rostise aceste cuvinte că diavolul se şi apropie de prinţesa uimită şi-i ceru inelul care tocmai îi sărise pe deget. Fata de împărat însă îi răspunse cu îndrăzneală că

---

159 Cuvântul [în germ. Grünling] denumeşte şi o pasăre cu pene galben-verzui [florinte] ; aici e vorba însă de un peşte, poate de Gründling – plevuşcă ; după Schmeller, Bayerisches Wörterbuch 2, 115, plevuşcă denumeşte 1. grindelul, cobitis barbatula L şi 2. pişcarul, cobitis conosa sau/ossilis.

n-are aşa ceva; cel de pe deget e demult acolo şi e al ei. îi întoarse spatele şi plecă spre casă, la palatul tatălui ei. Diavolul însă, care nu voia în ruptul capului să lase inelul, se luă după ea şi-l ceru din nou de la împărat, căruia îi făgădui toate bogăţiile şi comorile din lume. Inelul însă îi spusese pe drum prinţesei:

— Dragă şi preafrumoasă prinţesă, nu mă da diavolului până ce nu ridică un pod de aur cu pomi frumoşi, înfrunziţi, iar în mijloc cu o fântână de aur. Acolo, spune-i, că o să mă dai; dar nu mă da lui în mână, ci aruncă-mă pe jos.

Prinţesa îşi întipări toate astea în minte, iar când tatăl ei, împăratul, se ţinu de capul ei să-i dea diavolului inelul, făcu aşa cum fusese sfătuită.

Abia îşi rostise dorinţa, când jos, în curtea palatului, se şi ridica un pod frumos de aur, pe ale cărui laturi înverzeau copaci minunaţi, împăratul şi împărăteasa, împreună cu prinţesa, se duseră să privească îndeaproape această minune şi să-i dea inelul diavolului care mergea după ei.

Când prinţesa urma să facă asta la fântână, precum făgăduise, iar diavolul se apropie lacom, ea lăsă să-i scape inelul pe jos. În cădere inelul se prefăcu în nenumărate grăunţe care se împrăştiară în toate părţile. Văzând asta, diavolul se prefăcu într-un cocoş şi începu cât putu de repede să ciugulească şi să înghită grăunţele. Un grăunte căzu însă în pantoful de aur al prinţesei şi se prefăcu într-un nagâţ. Acesta zbura întruna în jurul cocoşului şi încerca să-i scoată cu ciocul ochii şi creierul, ceea ce şi izbuti, căci putea să zboare mai bine decât cocoşul. După ce îl ciocăni astfel până îl omorî, nagâţul îşi luă din nou chipul de om, înfăţişându-se ca un tânăr frumos înaintea perechii împărăteşti şi a prinţesei care nu se putea bucura îndeajuns că îl ajutase atât de curajos pe străinul chipeş.

Împăratul şi împărăteasa şi toţi cei de faţă erau foarte curioşi să afle istoria străinului ciudat şi îl poftiră de aceea să vină cu ei la palat şi să le povestească. Ceea ce el făcu bucuros şi le vorbi despre şcoala diavolească la care mersese, despre felul în care scăpase mereu de diavol şi despre toate celelalte peripeţii pe care noi le ştim de-acum. Auzindu-le, împăratul nu şovăi să-şi dea fata după feciorul de ţăran care era mai deştept decât diavolul. Prinţesa nu se împotrivi, precum nici feciorul, iar povestea ne spune că, atâta timp cât a trăit, bătrânul împărat a fost întotdeauna mulţumit de ginerele său, căci în orice împrejurare îi dădea cel mai bun sfat. După moartea împăratului, el a primit coroana şi sceptrul şi a domnit cu soţia sa iubită mulţi ani fericiţi şi mulţumi.

003

Brednich/Taloş 19. AT 325 (Magicianul şi ucenicul său). KHM 68. Este una din cele mai izbutite naraţiuni din colecţie, povestită alert, cu un dialog viu şi o compoziţie perfect coerentă. De altfel, acest tip e dintre cele mai stabile, atestat aproape în aceeaşi formă până în zilele noastre (*cf.* Bârlea, 1966 I, p. 566). Uimitor de exactă este în el intuiţia metafizică a răului ca însuşire metamorfotică nelimitată, transmisibilă prin iniţiere şi destinată înşelării. În scena urmăririi ucenicului prefăcut în peşte, respectiv în întâlnirea demonului cu plevuşcă, modelul ritmic propriu basmelor cu formulă e doar schiţat. Cursa prin apă antrenează de obicei repetarea ternară a iscodirii, sub exact aceeaşi formă, a unui număr crescător de peşti întâlniţi în cale de urmăritor.

Feciorul alungat

Trăiau odată o pereche de oameni în bună înţelegere şi-şi creşteau băiatul care era de o mare frumuseţe. Dar mama muri curând, iar după o vreme tatăl se însură cu altă femeie. Aceasta îl ura de moarte pe băiat deoarece era

leit chipul frumos al mamei sale. Făcu multe încercări să-l alunge din casă, dar deoarece acestea dădură greş, îi spuse, în cele din urmă, bărbatului ei că, dacă nu scapă de băiat, cu ea n-o să mai aibe zile multe împreună. Bărbatul se sperie la început rău de asemenea cerinţă dar, deoarece femeia haină stăruia întruna, se înduplecă până la sfârşit şi, într-o bună zi, îşi luă de mână băiatul nevinovat şi îl duse într-o pădure mare plină de fiare prădătoare. Ajungând acolo, tatăl îi spuse feciorului său:

Aşteaptă-mă aici, copile, o clipă, am rătăcit drumul, vreau să mă uit primprejur, să văd dacă nu dau de el.

Plecă şi băiatul îl aşteptă.

Trecură ceasuri, ceasuri lungi şi tatăl nu se mai întoarse, iar sărmanul băgă de seamă că fusese înşelat. Plângând, îngenunche şi începu să se roage ca bunul Dumnezeu să-l ajute să scape de necaz. Când se făcu seară, se sui într-un copac înalt pentru a fi la adăpost* de animalele sălbatice. De-aici îmbrăţişa cu privirea întreg ţinutul şi, iată, în mijlocul pădurii zări pâlpâind parcă flacăra unui foc. Coborî repede din copac şi merse spre locul din care văzuse venind lumina; acolo dădu într-adevăr peste un foc mare, lângă care şedea un uriaş bătrân. îl trecură fiori văzându-l, dar năpasta care dăduse peste el îi dădu curaj şi strigă tare:

Tată, tată!

Bătrânul se întoarse liniştit şi zise cu glas gros:

— N-am niciun băiat!

Băiatul strigă din nou:

Tată, tată!

La care bătrânul spuse:

— Fie cum zici! şi-i făcu semn băiatului să se apropie.

Bietul copil alungat avea acum un tată pe care îl iubea mult şi care îl învăţa tot soiul de lucruri, dar mai cu seamă cele legate de vânătoare, învăţăcelul prinse repede

puteri şi în curând ajunse un vânător priceput. Când, într-o dimineaţă, era gata de plecare, bătrânul îi zise:

— Ascultă, fiule, ai voie să vânezi orice în afară de corbi!

Feciorul plecă şi chibzui la vorbele bunului bătrân. Doborâse până acum destul vânat, nu era fiară în pădure sau pasăre în văzduh din a cărei speţă să nu fi fost vreo vietate nimerită de săgeţile sale; dar niciun corb nu-i căzuse încă pradă. Aceasta făcea ca dorinţa lui de a vâna un corb să fie atât de puternică, încât odată, la vreme de iarnă, uitând de vorbele bătrânului, ţinti unul. Apropiindu-se ca să-şi ridice prada, văzu pe zăpadă trei picături de sânge şi o pană de corb şi atunci strigă:

— Oh, de-aş avea o nevastă cu trupul alb ca zăpada, cu obrajii roşii ca sângele şi cu părul negru ca pana corbului!

Venind acasă, îi păru totuşi rău că săgetase corbul şi-i mărturisi tatălui său, zicând:

— Iartă-mă, tată, că, în ciuda opreliştii tale, am săgetat un corb!

Bătrânul îl mustră, dar fiindcă mărturisise atât de sincer, se îmbună iarăşi. Atunci feciorul repetă vorbele pe care le spusese afară, lângă corbul săgetat:

— Oh, dac-aş avea o nevastă cu trupul alb ca zăpada, cu obrajii roşii ca sângele şi cu părul negru ca pana corbului!

Bătrânul zâmbi auzind această dorinţă şi zise:

— O astfel de nevastă, fiule, poţi să ai, dar trebuie să-mi asculţi sfatul mai bine decât până acum.

Feciorul se jură că aşa o să facă, iar bătrânul îi arătă un lac şi zise:

— Aşteaptă acolo ceasul douăsprezece. Au să vină trei zâne să se scalde. Ele au să aibă pe cap coroane, pe care o să le scoată înainte de a intra în apă. După ce intră

în apă, furişează-te şi fură prima coroană, apoi fugi spre casă, fără să te uiţi înapoi.

Feciorul făcu întocmai. Când însă fugea cu coroana, zâna de la care o furase se luă după el şi strigă:

— Uită-te la mine, băiete, trupul mi-e alb ca zăpada, obrajii îmi sunt roşii ca sângele, iar părul mi-e negru ca pana corbului!

Atunci feciorul uită de vorbele tatălui său, se opri să se uite după zână, astfel pierdu timp, zâna îl ajunse, îi dădu o palmă zdravănă şi-i smulse coroana furată.

Se întoarse cu mâna goală şi, foarte amărât, îi povesti bătrânului cum îi mersese. Acesta îl mustră pentru slăbiciunea lui şi zise:

— Nu ţi-am spus eu să nu te uiţi înapoi?

Deoarece însă feciorul era foarte supărat că acum n-avea nevastă, bătrânul îl alină zicându-i:

— Fii pe pace, încearcă-ţi norocul cu a doua zână.

Se duse din nou la lac dar, după ce fură a doua coroană şi voi să fugă cu ea, nu se putu stăpâni să nu se uite înapoi şi păţi la fel ca prima dată.

În cele din urmă, la sfatul bătrânului, încercă cu a treia. Cu toate că zâna îl urmărea cu aceleaşi vorbe ca şi surorile ei, nu se întoarse şi ajunse cu prada acasă, unde i-o dădu tatălui său. Zâna însă deveni nevasta lui.

Trăiră mai mulţi ani liniştiţi împreună, iar frumoasa nevastă îi făcu doi băieţi minunaţi. Odată fură invitaţi la o nuntă, unde se dănţuia. Zâna juca deosebit de frumos, mişcările ei line îi fermecau pe toţi nuntaşii. Băgând asta de seamă, zâna se duse la bărbatul ei şi-i zise:

— Dragă bărbate, dă-mi coroana ca să mi-o mai pun o dată pe cap; jocul meu o să fie şi mai frumos, dacă o să am coroana pe cap.

Bărbatul merse şi aduse coroana, căci succesul de care nevastă-sa se bucurase printre nuntaşi îl măgulise

mult. Abia îşi puse coroana pe cap, că zâna îşi luă zborul ca o săgeată, strigându-i:

— Dacă vrei să ne mai vezi, pe mine şi pe copiii tăi, să ne cauţi dincolo de izvorul de foc.

Deoarece îşi iubea cu duioşie nevasta, bărbatul rămase nemângâiat de pierderea ei. Doar vorbele pe care le spusese la despărţire îi mai lăsară o rază de nădejde; îşi luă de aceea rămas bun de la tatăl său, puse mâna pe toiagul de drum şi porni în lumea largă spre a căuta izvorul de foc şi a-şi găsi nevasta pierdută şi copiii ei frumoşi.

După ce umblase o bună bucată de vreme, ajunse într-o pădure mare şi întunecată, unde zări trei draci care se sfădeau cu înverşunare. Plin de curaj, se duse la ei şi-i întrebă care e pricina gâlcevei, la care unul zise:

— Iată, tatăl nostru a murit şi nu ne-a lăsat altceva decât măciuca, pălăria şi haina pe care le vezi aici; nu suntem în stare să împărţim aceste trei lucruri, căci fiecare dintre noi ar vrea să le aibe pe toate.

Omul întrebă:

— Au lucrurile astea atâta preţ, încât să vă sfădiţi din pricina lor?

— Ei, da, răspunseră dracii, căci cine ţine în mână măciuca asta poate preface pe oricine în stană de piatră; şi cine îşi pune pălăria pe cap se face nevăzut şi poate sta cu împăratul la masă fără să fie văzut; iar cine îmbracă seara haina asta şi-şi doreşte să ajungă într-un loc sau altul, fie şi la capătul lumii, a doua zi dimineaţă e acolo.

— Bine, răspunse omul, sunt vrednice să vă sfădiţi pentru ele, iar dacă vă învoiţi toţi trei, am să hotărăsc eu pentru voi.

Dracii primiră propunerea, el însă vorbi mai departe:

— Mergeţi toţi trei pe muntele din faţă şi, când vă fac un semn, alergaţi încoace. Cine ajunge primul capătă toate

trei lucrurile; până atunci, măciuca, pălăria şi haina rămân la mine. Dracii merseră, aşa cum li se spuse, pe munte, iar când porniră în goană spre el, îi prefăcu iute în stană de piatră.

Apoi plecă mai departe cu prada lui nepreţuită şi ajunse la coliba unui ţăran. Înăuntru stătea ţăranul cu nevasta lui şi mâncau. Omul îşi puse de-ndată pălăria pe cap şi luă zdravăn cu lingura mâncare din blid. Când aceasta se sfârşi, ţăranul zise către femeia lui:

— Doamne-ajută! Azi am mâncat mult şi totuşi nu ne-am săturat.

Ţăranca se duse şi mai umplu blidul o dată şi mâncară mai departe, iar cel nevăzut nu-şi precupeţi nici de astă dată ajutorul. Ţăranul strigă atunci mânios:

— Dracu' în carne şi oase trebuie să fie pe-aici că nu ne mai săturăm!

Acum oaspetele se arătă şi spuse că mâncase alături de ei; dar până să-şi vină ţăranii în fire de pe urma uimirii lor, el şi pierise.

Când se făcu noapte, se înfăşură în haină şi se culcă pe câmp. Înainte de a adormi, îşi zise: „De m-aş trezi mâine în faţa porţii soţiei mele iubite". Ce-şi dori se împlini, a doua zi se pomeni în faţa porţii unei case pe care n-o mai văzuse. Un băiat frumos tocmai ieşea şi, văzându-l pe străin, se întoarse înapoi şi strigă:

— Tata! Tata!

Când, la aceste vorbe, ieşi o femeie frumoasă cu un alt băiat, la fel de frumos, să vadă ce se întâmplase, amândoi se recunoscură şi fu mare bucurie în casă. Seara, când femeia vru să pregătească un aşternut pentru bărbatul ei, acesta întinse haina şi se aşeză împreună cu ea şi cu amândoi fiii săi deasupra şi zise:

— Mâine dimineaţă să mă trezesc cu ai mei în casa părintească.

Se făcu aşa precum voise şi trăiră încă multă vreme, fericiţi şi mulţumiţi, lângă tatăl lor bătrân.

003

Brednich/Taloş 20. AT 400 (Bărbatul pornit în căutarea soţiei pierdute) + 518 (Lupta dintre draci pentru obiecte magice). *Cf.* şi AT 413 (Căsătorie prin furarea hainelor). O variantă aproape identică în *Calendarul basmelor şi a cânturilor populare pe anul 1878*, Bucureşti, 1876, p. 54.

Cele trei daruri

FERMECATE

Un ţăran sărac lipit, nemaiputând să îndure povara sorţii sale, îşi părăsi casa nevoiaşă, în care rămaseră femeia şi mulţi copii. Umblând el aşa, se gândea: „Ce nesăbuit lucrează Domnul! Unuia îi dă prea mult, altuia prea puţin! De-aş putea să pun mâna pe el, bâta mea l-ar învăţa ea minte”. Atotputernicul auzi gândurile astea şi luând chip de om îi ieşi înainte, trăgând după sine un măgar legat de-o funie.

Încotro mergi? îl întrebă.

Unde să merg? răspunse ţăranul. îl caut pe Dumnezeu, vreau să-i arăt cu bâta mea ce rău e pe lumea asta, că unuia îi dă prea mult, iar pe altul îl lasă să flămânzească.

Se jelui de belelele lui şi cum îl gonise nevoia de-acasă. Domnul vorbi atunci:

Dacă eşti cu adevărat aşa de sărac şi crezi că ai putea să-ţi duci bogăţia, atunci ia acest măgar în dar, să nu-i spui însă: „măgare, cacă-te” şi „măgare, stai”, căci s-ar putea să-ţi pară rău.

Cu aceste vorbe, donatorul plecă grabnic măi departe şi, înainte de a pricepe bine ce i se spusese, ţăranul nu-l mai văzu. Ţinând măgarul de funie, mergea la întâmplare şi se gândea: „Un măgar? Tot e ceva, oricât ar fi de rău;

dar de ce îmi zisese omul ce să nu-i spun ăstuia dobitoc. E nevoie să-i spui asta unui măgar, fie el şi cel mai nătâng? Ce-o fi vrut să zică omul cu vorbele lui?” Tot gândindu-se aşa, merse mai departe până se făcu seară; atunci ajunse în dreptul unei coaste de deal, unde se opri să se odihnească. Dar nu izbuti, căci îl chinuia curiozitatea de a şti de ce nu trebuia să spună măgarului vorba aia. Ca să scape de nesiguranţă, se hotărî în cele din urmă şi rosti vorba. Nu mare îi fu mirarea să vadă că animalul năzdrăvan dădea din el lucruri care nu erau de folos nici unui ogor, dar care puteau să pună repede capăt vieţii sale pline de nevoi, căci erau numai galbeni strălucitori. Când îşi veni în fire din uimire, strigă:

— Măgarule, stai!

Animalul conteni, dar la o altă poruncă, se porni numaidecât din nou. Beat de fericire, omul se jucă astfel până ce pe jos se adunase un morman de aur pe care abia putea să-l ducă. Luă cu el cât putu, restul îl îngropă şi porni cu măgarul spre casă. Dar cum ziua era pe sfârşite, trebui să înnopteze într-un han. După ce îşi puse cu grijă măgarul la adăpost, porunci să i se aducă o cină cu cele mai bune feluri de bucate şi băuturi care se găseau acolo. Tocmai se întindea tihnit pe o laviţă, când veni hangiţa şi-i zise cu bunăvoinţă:

— Să-ţi fie de bine!

Aşa ceva nu i se mai întâmplase şi se simţea atât de mulţumit, încât nu putu să-şi calce pe inimă şi să nu-i povestească acestei femei prietenoase peripeţia sa.

Dacă ţăranului îi trebuiseră ceasuri ca să spună măgarului ceea ce nu avusese voie să spună, hangiţa avu nevoie doar de câteva minute spre a se duce în grajd şi a-şi satisface curiozitatea. Şi din uimire ea îşi veni mai repede în fire decât ţăranul, după care alergă într-un suflet la bărbatul ei ca să pună la cale felul în care voiau să-l

păcălească pe ţăranul tont şi să-i ia măgarul nepreţuit. Soţii se învoiră, de astă dată mai repede decât în multe alte cazuri, să schimbe măgarul, păcălindu-l pe proprietarul său cu unul întru totul asemănător, dar altminteri obişnuit. Ceea ce fu cu atât mai uşor a doua zi, cu cât ţăranul, cu mâinile pline de aur, ceruse încă din zori să i se aducă vin şi rachiu, se îmbătase straşnic iar acum, ameţit, îşi dormea somnul de dimineaţă.

Soarele era sus, când hangiţa îl trezi, întrebându-l dacă n-are nevoie de ceva. Această purtare prietenoasă îi aduse aminte că nu se afla acasă. Sări în sus, ceru să i se facă plata, o achită în aur şi nu mai aşteptă ca hangiţa să-i numere mărunţişul pe care i-l datora.

Chiuind de bucurie, se îndreptă spre casă, trăgând de funie surul său năzdrăvan, cum îi zicea. Încercase mai întâi să călărească pe el, dar mersul animalului i se părea prea încet şi nerăbdarea de a face ceea ce plănuise cu marea sa bogăţie îi grăbea paşii, care ici-colo o luau când într-o parte, când în alta, ca şi cum s-ar fi ferit la stânga sau la dreapta de un duşman nevăzut.

Ajuns acasă, fără să-i pese de bucuria femeii şi a copiilor săi că se întorsese, îşi legă măgarul de iesle şi-i mai puse acolo un braţ de paie, în care şoarecii îşi făcuseră demult un loc de joacă. Apoi îi adună înjur pe toţi ai săi, îşi aşeză nevasta lângă sine, alături de ea, după înălţime, fetele, iar lângă el, în aceeaşi ordine, băieţii. Le spuse că acum avea să li se dezvăluie o minune dumnezeiască, iar când toţi aşteptau în linişte şi evlavie, el îi strigă măgarului cuvântul fatal. Dar măgarul se întinse doar după paiele puse în faţă, pe care părea să nu le socotească îndeajuns de proaspăte, iar altminteri alunga liniştit muştele cu coada; toate mişcările le făcea cu ea, numai pe cea dorită nu. Ţăranul repetă încă de două ori cuvântul oprit, dar zadarnic, măgarul rămase liniştit şi nepăsător, în vreme ce

stăpânul său nu ştia dacă avea să se ruşineze sau să se smintească. Femeia, nepricepând nimic, îl întrebă pe capul familiei, adânc adus din şale, ce era cu măgarul ăsta, iar omul, deznădăjduit, tocmai voia să răsufle adânc şi să povestească pe larg toată tărăşenia, când aşa-zisul animal năzdrăvan îşi ridică coada, iar ochii tuturor văzură şi recunoscură doar acel lucru obişnuit.

Ceea ce întări descurajarea omului şi cu aceeaşi durere în suflet aflară şi ai săi păţania, de al cărei adevăr îi încredinţă arătându-le câţiva galbeni. Mâhniţi, săracii se strecurară afară.

Seara, când toţi dormeau, capul familiei se gândi îngrijorat să mai facă o încercare cu măgarul său, merse la grajd, strigă animalul de neînţeles, în fine, se rugă, pentru numele Domnului, de el, dar totul fu zadarnic. Atunci ţăranul se înfurie, luă toporul, sparse capul dobitocului îndărătnic şi-l îngropă pe loc, ca cei puţin să nu se mai mânie văzându-l. Încă nu se crăpase de ziuă când, terminând cu treaba asta, îşi aminti iarăşi de lipsurile fără margini din casa sa, de aceea puse din nou mâna pe bâtă spre a-l căuta încă o dată pe Domnul Dumnezeu şi a-l lua la bătaie fiindcă nu împărţise cu dreptate bunurile pământeşti.

În acelaşi loc, unde mai înainte obţinuse măgarul, îi veni şi de astă dată în întâmpinare stăpânul lumii sub chipul unui călător umil care îl întrebându-l, din nou, încotro merge, căpătă acelaşi răspuns. Zâmbind, necunoscutul îi dădu acum o măsuţă, zicându-i:

Ia, aici, masa asta; să nu-i zici însă: „masă, punte!” sau „masă, strânge-te”.

Abia fură rostite aceste cuvinte, şi ţăranul se uită degeaba după donator, căci acesta pierise fără urmă, precum pierise în aer ultimul său cuvânt.

De astă dată ţăranul nu mai stătu atât de mult pe

gânduri ca la măgar şi zise: „masă, punte”. Şi iată! Masa se încărcă deodată cu o povară minunată. Pe farfurii de argint şi de aur se puseră douăsprezece feluri de bucate din cele mai alese, totul era atât de frumos de privit, încât fericitul nici nu îndrăznea să întindă mâna după ele. Mirosul lor nu înceta însă să-l îmbie, aşa că îşi luă inima în dinţi şi rămase la masă până ce termină tot. Acum trecu la sticlele care, umplute cu cele mai îmbietoare vinuri din lume, străluceau în licăriri de foc. Fură băute, fără alegere, una după alta, iar când, o dată golite şi lipsite de jocul lor frumos de culori, începură să dănţuiască în faţa ochilor tulburi ai stăpânului lor, acesta îngână, pe jumătate cuprins de un somn fericit, cuvintele: „masă, strânge-te”. Masa făcu ceea ce i se poruncise şi acum stătea goală lângă stăpânul ei plin, până ce el se sătură de sforăit, iar a doua zi, când soarele era de-acum sus, încercă să se dezmeticească, frecându-se la ochi. Abia dădu cu ochii de masă, că îi strigă din nou: „masă, punte”. Ascultătoare, masa făcu ce i se poruncise, iar ţăranul mâncă şi bău încă o dată zdravăn, puse masa să strângă, o luă la spinare şi porni cu ea mai departe spre casă. Seara ajunse din nou la acelaşi han, unde înnoptase cu măgarul. Hangiţa îl recunoscu de îndată şi întrebă prietenos ce porunceşte domnul şi dacă doreşte să mănânce ceva. De astă dată vorbele respectuoase nu avură efectul dorit, mai degrabă ţăranul mormăi cu un aer foarte important:

Nu poruncesc nimic! N-am nevoie de nimic! Adu-mi doar masa în odaia în care am să dorm!

Zis şi făcut, iar proprietarul lăsă în curând să i se vadă îndemânarea şi înclinaţia, zicând mesei să se pună şi înghiţind tot ce se afla pe ea.

Această minune ademeni o mulţime de popor, a cărui mirare nu mai cunoscu margini, când ţăranul, sătul şi cumsecade, îngădui tuturor să guste din bucatele grozave.

În cele din urmă îi pofti pe toţi să mănânce şi să bea cu el, iar când pe masă nu mai încăpură atât de multe şi atât de felurite bucate pe cât voia fiecare să aibă, se întinseră degrabă în odaie şi în faţa ei o mulţime de mese, pe care masa fermecată le acoperea întruna şi din belşug cu mâncăruri. În chiote de bucurie, care fireşte, în curând, se transformară într-o harababură de nedescris, mâncară şi băură toţi cei care avuseseră norocul să ajungă, îmbulzindu-se, până> la masa fermecată. Abia noaptea târziu, când toţi se simţeau cu prisosinţă îndestulaţi, larma lăsă treptat locul unei linişti adânci, întreruptă doar din când în când de câte unul care sforăia sau răsufla adânc în ameţeala lui. Şi ţăranul zăcea printre cei care dormeau, la fel ca majoritatea celor de la mesele pe care cu puţină vreme în urmă înfloriseră bucuriile ospăţului. Acum însă veni în vârful picioarelor hangiţa şi luă masa pe care mai înainte şi-o întipărise bine în minte.

A doua zi, târziu, se treziră gazda şi oaspeţii săi şi le trebui multă vreme până să se dezmeticească. Cel mai repede izbuti proprietarul mesei fermecate, căci spaima de a nu-şi pierde noul şi nepreţuitul său bun îl făcu vioi. Se ridică în grabă, puse mâna pe masa cea mai apropiată de el, care trebuia, desigur, să fie a lui, şi p-aci ţi-e drumul spre casă.

Şi oaspeţii se treziră încetul cu încetul, se sculară şi-şi căutară mesele, pălăriile, căciulile, bâtele şi altele; nu se putură însă înţelege şi se iscară gâlcevi şi sudălmi care se sfârşiră vrednic cu picioare de mese şi scaune bătând zdravăn darabana.

Între timp, ţăranul cu masa lui fermecată ajunse acasă, intră în odaie şi puse masa în faţa nevesti-sii care stătea tocmai la roata de tors. îi zise:

— Iată, femeie, aici e ceva mai bun decât măgarul, care n-a făcut decât să-şi bată joc de noi; acum poţi să

mănânci cu copiii pe săturate şi bine, aşa de bine, cum nici n-aţi visat.

Femeia, care nu pricepea ce era cu masa goală, se uită la bărbatul ei, neştiind dacă e nebun sau dacă glumeşte. El însă îi adună pe ai săi în jurul mesei ca înainte în jurul măgarului şi strigă:

— Masă, punte!

Dar masa nu făcu nimic altceva decât să şadă liniştită pe cele patru picioare ale sale.

— Masă, punte! strigă tatăl familiei a doua şi a treia oară.

Dar de fiecare dată porunca lui rămase fără urmări. Atunci se apropie, îşi vârî nasul în ea şi mai simţi încă mirosul bucatelor şi băuturilor care se perindaseră cu o zi înainte pe ea.

Începe să miroasă! miroase! chiui ţăranul, punte! punte, masă!

Dar masa nu făcu nimic decât că mai răspândi puţin miros de mâncare. Copiii, cărora mama le împărţise puţin timp înaintea întoarcerii tatălui câteva fărâme de pâine, mirosiră şi ei pe rând masa, apoi se traseră tăcuţi prin diferitele colţuri ale odăii, mestecând pâinea uscată şi necrezând în minuni.

Asta îl scoase din fire pe tatăl plin de griji, care puse mâna pe un topor, făcu masa bucăţele şi le puse pe foc, zicând:

— Aşa, lucrule netrebnic, dacă nu vrei să faci mâncare, baremi să ajuţi să se facă de mâncare!

În vreme ce oala cu cartofi de pe foc începu să clocotească vesel, bărbatul îi povesti nevesti-sii toate peripeţiile prin care trecuse, de la început până la sfârşit. Abia acum însă jelania nu se mai isprăvi, iar femeia, sughiţând de plâns, strigă:

Ah, Doamne! văd acum că nu putem s-avem noroc,

chiar şi atunci când vrea bunul Dumnezeu!

Totodată copiii înfometaţi ţipau şi cereau mai multă pâine.

Toate astea îl făcură pe tatăl familiei şi mai posomorât, de aceea noaptea se strecură afară din casă şi porni pentru a treia oară la drum să-şi încerce norocul.

Şi de astă dată îl întâlni pe străin care îl întrebă, ca şi în rândurile trecute, încotro merge. Şi răspunsul ţăranului fu acelaşi, el zicând:

— Mă duc să-l caut pe Domnul nostru, ca să-l ciomăgesc zdravăn, pentru că unuia îi dă prea mult şi altuia prea puţin.

— Ai pentru asta, zise străinul zâmbind, un ciomag bun?

— Desigur, răspunse ţăranul şi-i arătă bâta.

Străinul o luă pentru o clipă în mână şi i-o dădu înapoi, spunând:

— Ia-o, e bună; dar să nu-i zici: „bâtă, hai!”, căci, dacă îi spui vorba asta, are obiceiul să-ţi ciomăgească duşmanii, atunci când se întâmplă să fie vreunul prin apropiere.

Necunoscutul se făcu nevăzut, iar ţăranul, pe care acest lucru nu-l mai mira, abia aştepta să găsească un duşman sau chiar pe Dumnezeu, ca să încerce pe el puterea bâtei. Dar deoarece vreme îndelungată nu-i apăru niciunul, nici altul, curiozitatea îi spori într-atât, încât strigă:

— Bâtă, hai!

Dar abia rosti aceste vorbe, că simţi pe spinare lovituri bine date, de i se părea că două sau trei bâte jucau darabana pe el. N-avea altă dorinţă decât să oprească bâta ascultătoare. Urlă şi se rugă, se aruncă în genunchi, apoi se lungi pe jos, dădu afară toate rugăciunile pe care putu la iuţeală să şi le amintească şi se rugă tuturor cerurilor de

îndurare, dar totul rămase zadarnic, bâta nu simţea nici osteneală, nici milă. În deznădejdea sa, sărmanul ciomăgit se spovedi urlând, iar la sfârşit recunoscu că fusese atât de păcătos, încât plecase de-acasă ca să-l ciomăgească pe Dumnezeu, pe însuşi Creatorul său. Aceasta era calea bună, necunoscutul apăru din nou şi, cu un semn, opri bâta, spunând:

— Fiinţă neghioabă! strigai că vrei noroc, iar când ţi l-am pus în mână, te-ai lăsat jefuit de el, înainte de a ajunge acasă; erai supărat pe Creatorul tău şi nu ştiai ceea ce ştii acum, că nu aveai nevoie decât de lovituri. Bâta are însuşirea că, la poruncă, îi pedepseşte pe duşmanii proprietarului său, de aceea adineauri s-a repezit asupra ta, căci până în acest ceas n-ai avut un duşman mai mare decât pe tine însuţi. De altfel, dacă vrei să se oprească, strigă doar: „Bâtă, stai!” Mergi acum pe drumul tău, iar dacă eşti deştept, poţi cu ajutorul ei să-ţi capeţi înapoi masa şi măgarul.

Şi necunoscutul pieri. Ţăranul se gândi: ăsta care ştie să vorbească aşa de frumos şi de înţelept trebuie să fie învăţătorul învăţătorilor. Chibzui îndelung ba la una, ba la alta, fără să se poată dumiri cu totul.

— Da, asta însă ştiu, strigă el în cele din urmă tare, vreau să merg să-mi iau înapoi măgarul meu şi masa mea.

Când intră în cârciuma hangiţei hoaţe, aceasta îi dădu foarte prietenoasă bineţe şi-l întrebă ce poruncеşte. Fără să-i răspundă, începu să-i povestească despre bâta lui fermecată şi născoci o sumedenie de poveşti despre ea, în aşa fel încât dorinţa femeii de a o avea, alături de măgar şi de masă, spori în cel mai înalt grad. Deoarece ţăranul îi ocolea întrebările, nu găsi altă cale decât tocmai aceea de a întreba ce trebuie spus bâtei ca să-şi facă datoria. Ţăranul răspunse:

— Nu trebuie să spui decât: „Bâtă, hai! aşa…”

La acest cuvânt fu silit să se oprească, deoarece, împotriva oricărei aşteptări, bâta îl auzise şi acum juca cu asemenea iuţeală pe spinarea hangiţei, încât nu i se vedea niciun cap, nici celălalt. Totodată femeia ciomăgită începu să urle în asemenea chip, încât veniră în goană hangiul şi slujitorii. Când acesta îl văzu pe ţăran, îi răsăriră în minte lucrurile fermecate pe care el şi nevasta lui i le luaseră şi înţelese de ce acela se afla aici. Îşi strigă de aceea repede argaţii ca să dea bădăranul pe uşă afară, dar când aceştia se pregăteau să îndeplinească porunca, ţăranul strigă:

— Bâtă, hai! Bâtă, hai!

Dacă până atunci bâta îşi făcuse treaba pe spinarea hangiţei atât de repede, încât abia se mai putea vedea, acum umbla de două ori mai iute. Căci acum trebuia să-şi arate îndemânarea pe spinările tuturor celor care erau în odaie şi o făcu atât de iscusit, încât până azi toţi cei care fuseseră atunci de faţă n-au mai contenit să povestească. Cel mai rău le-a mers hangiului şi hangiţei, mai cu seamă lor li se învârtea în cale, aşa că încercau degeaba să fugă pe uşă. Se puseră de aceea să se roage de el, dar văzând că ţăranul nu arată nici pic de îndurare, hangiţa începu să strige:

— Ah, dragă domnule ţăran, vă dau măgarul înapoi dacă mă sloboziţi.

Hangiul răcnea şi el:

— Scăpaţi-mă de ciomag, vă dau masa!

— Aha! zise ţăranul, am găsit! Unde e masa şi unde măgarul?

Răspunse atunci hangiul:

Ah, domnule, masa e ascunsă în pod! Vai, opriţi-vă, nu mă lăsaţi, că mă omoară-n bătaie!

— Iar măgarul e în pivniţă, gemu şi hangiţa; ah, domnule fermier, porunciţi o dată bâtei să mă lase-n viaţă!

— Atunci, în pas alergător! zise acum ţăranul, şi

aduceţi-mi masa şi măgarul! Haide, repede! Bâtă, hai! mână-i!

Ca şi cum până acum n-ar fi făcut decât să glumească, bâta se porni să lovească zdravăn de sus până jos, necruţând niciun loc de pe trupul celor doi dăscăliţi, aşa că ei abia de puteau să umble ca s-aducă lucrurile fermecate. Abia atunci răsunară vorbele: „Bâtă, stai!”

Când ţăranul nemaipomenit de fericit îşi ducea prin curte măgarul, încărcat cu masa fermecată, acesta ridică puţin coada şi făcu pe loc dovada puterii sale nemăsurate. Ceea ce îl mulţumi deosebit de mult pe proprietar, aşa că drumul până acasă i se păru scurt, căci planuri peste planuri îi umpleau mintea.

Acasă îşi arătă de îndată minunile, iar dacă măgarul fermecat stârni o mare uimire, masa fermecată trezi o bucurie nemaipomenită care, chiar dacă nu răsună atât de puternic precum atunci la han, ţinu în familia de ţărani cu atât mai mult. Trăiră încă ani mulţi, fără griji şi peste măsură de mulţumiţi, iar datorită vredniciei măgarului, camera de zi fu treptat foarte delicat mobilată, în schimb de perete atârna bâta şi ea era cea care uneori îi învăţa pe copii că nu trebuie să-ţi doreşti prea multe.

SOG5

Brednich/Taloş 21. AT 563 (Masa, măgarul şi bâta). KHM 36. Cu excepţia corecţiei moralizatoare aplicate protagonistului de către Dumnezeu, nu doar „practic”, ci şi discursiv, basmul e povestit pe tiparul consacrat, episodic hazliu, în spiritul snoavei cu proşti.

MAngiferu.

Un împărat bogat şi puternic, căruia îi plăcea să vadă în oştirea sa soldaţi bătrâni, porunci să fie chemat, alături de alţi ostaşi care îşi împliniseră anii de serviciu, şi un anume Mângiferu care îi era cu deosebire drag pentru că, îl slujise cu credinţă şi făcuse fapte de vitejie. îi spuse

acestuia că deoarece acum primeşte o mulţime de recruţi, din care doreşte să facă luptători destoinici, ţine foarte mult să aibă soldaţi încercaţi, cărora să le poată încredinţa această sarcină grea; mai cu seamă îşi pune nădejdea în această privinţă în mult încercatul său Mângiferu, pricină pentru care îl roagă stăruitor să rămână în slujba sa. După ce ascultă vorbele împăratului, Mângiferu se închină, mulţumind pentru multă bunăvoinţă de care se bucurase din partea stăpânului său, şi zise: [160]

Înălţate împărate, ştii că te-am slujit îndelung cu credinţă şi că am fost gata, zi şi noapte, s-o fac atunci când a fost de trebuinţă. Dar acum sunt sătul de arme şi nu vreau decât să mă întorc la mine, să-mi cumpăr acolo casă şi curte şi să-mi petrec viaţa alături de o femeie bună.

Vulpoiul viclean însă nu gândea în sinea lui tot aşa, căci fusese prea multă vreme soldat şi-i plăcea prea mult o astfel de viaţă fără griji, ca să-i treacă prin minte să ducă de-acum încolo o viaţă liniştită de familie; vorbele lui ţinteau mai degrabă la obţinerea unui dar din partea împăratului, ca să poată petrece în voie prin cârciumi. Acestea erau cele mai frumoase bucurii domestice pe care le cunoştea. Mângiferu îşi făcuse un plan bun, căci

160 Din cauza lui a (v. supra p. 65), e se pronunţă ca fer din franceză. înţelesul cuvântului e limpede, dacă avem în vedere fr. Mange-fer, în germ. Frisseisen, adică Eisenfresser. [Ca subst. comun, numele s-ar putea să provină din it., unde este atestat sub forma mangiaferro, încă înainte de 1556, cu sensul de bandit, ulterior de soldat fanfaron, Lo Zingarelli, 2001, sub voce. Mai probabilă e explicaţia lui Hasdeu care socoteşte numele o formă dialectală pentru „Mân'de fer", „mân"' fiind nu prescurtarea lui „mână", ci forma românească veche „mânu", pl. „mânule", întâlnită în tipăriturile din sec. XVI şi XVII. Totodată, el leagă forţa fizică ieşită din comun, vitejia şi aplecarea spre băutură a protagonistului din acest basm de acelea ale împăratului Aurelian, în a cărui biografie, datorată lui Flavius Vopiscus, apare în plus şi cognomenul manu ad ferrum, Etymologicum Magnum Romaniae. col. 3184-3186 – n.t]

chipurile, împotrivindu-se, căpătă de la împărat o sută de galbeni în schimbul făgăduielii de a nu-şi părăsi slujba.

Fără întârziere merse apoi cu galbenii săi în prima cârciumă, îşi chemă acolo şi câţiva fârtaţi şi nu mai părăsi nici masa, nici paharul până ce nu-şi prăpădi toţi cei o sută de galbeni, iar pe deasupra şi o bună parte din datoriile făcute.

Ziua următoare merse din nou la împărat şi-i spuse cât de tare se căleşte de hotărârea de ieri şi că nu se poate hotărî să ducă mai departe o viaţă atât de frământată ca aceea de soldat, nemaivorbind că nici nu era în stare să pună un ban de-o parte pentru când avea să fie neputincios. Căci darul generos pe care îl căpătase ieri de la milostivul împărat nu-i ajunsese nici măcar să-şi plătească datoriile făcute mai demult ca să-l poată sluji cum se cuvine. Cu asemenea vorbe, potlogarul îl păcăli din nou pe împărat, astfel că acesta îi mai dărui două sute de galbeni numai ca viteazul să rămână în slujba sa. Dar şi aceştia se duseră după primii, căci de astă dată îşi luă şi mai mulţi fârtaţi să-i ţină tovărăşie.

A treia zi merse din nou la împărat, ca să-şi mai încerce încă o dată potlogăria pe seama milei împăratului; dar nu-şi atinse scopul, ci pentru neruşinarea lui fu ciomăgit zdravăn şi aruncat pe scări în jos.

Mânios că fusese tratat astfel, Mângiferu porni la drum, cu gândul să caute aventuri în cele mai îndepărtate colţuri ale împărăţiei, scop în care convinse şi doi recruţi cu care se înfrăţise la ultimele sale chefuri.

Nu ajunseseră prea departe, când văzură într-o pădură mare o poiană, în care se afla un palat, înconjurat de grădini frumoase. Părea să fie nelocuit, căci pe scările care duceau în interior creştea iarbă. Merseră spre el şi întrebară un cioban, care-şi păştea pe-acolo turma, al cui e palatul şi de ce e nelocuit. Răspunsul fu că e al împăratului

şi e nelocuit deoarece sălăşluiesc în el duhuri necurate care îşi fac noaptea de cap.

— Ha! ha! zise Mângiferu, asta-i ceva pentru noi. Haideţi, prieteni, să vedem ce fel de duhuri stăpânesc aici şi dacă nu cumva pivniţa şi bucătăria au ceva cu care să se poată desfăta nişte flăcăi veselii

Cu aceste vorbe îşi luară rămas bun de la cioban şi se apropiară de palat, a cărui vrajă neliniştitoare îndepărtase de el, cu multă vreme în urmă, orice suflet de om. Intrară înăuntru, cu Mângiferu în frunte, şi cotrobăiră prin tot palatul, fără să dea peste ceva necurat sau vrăjit. Dimpotrivă, totul era atât de strălucitor, încât ochii lor abia puteau să îndure lumina vie a pereţilor de aur şi de argint. Într-o sală, declarată de Mângiferu drept cea mai frumoasă, se întinseră toţi trei să se odihnească pe cele mai minunate covoare şi perne.

— Acum n-ar fi rău, zise căpetenia acelor vânturălume, dacă am avea în faţă o masă, pusă frumos, cu o friptură zdravănă de viţel şi alte asemenea lucruri, la care mai cu seamă vinul n-ar trebui să lipsească.

Abia rostise aceste vorbe, că din pardoseala de marmură se şi ridică o masă bogată cu fripturi aburinde şi vinuri plăcut mirositoare, care se aşeză chiar în faţa celor trei fârtaţi. Oricât îi uimi o asemenea minune, nu aşteptară să fie poftiţi solemn să mănânce, ci se aşezară de îndată la masă, se folosiră cu îndrăzneală de lingură, cuţit şi furculiţă şi, din când în când, de pahare. Deoarece fiecare bucată de carne sau de pâine tăiată şi fiecare înghiţitură de vin se făceau la loc, ori de câte ori erau consumate, foamea şi setea cedară în curând locul beţiei şi, la urmă, somnului, iar seara care se lăsă îi găsi pe cei trei sforăind pe jos.

Nici nu băgară de seamă când în palat începu treptat să se audă zgomote, mai întâi ca o furtună îndepărtată,

apoi tot mai tare, până ce izbucni o adevărată vijelie, care trântea uşi şi ferestre, ba chiar gonea nori negri prin sălile fojgăind de lilieci uriaşi şi păsări de noapte. Din colţurile odăilor se ridicau degete uscate, ghiare şi labe palmate, pline de păr, iar printre ele se vedeau ochii holbaţi ai unor broaşte nemaipomenit de mari, şopârle şi broaşte râioase, apoi gheme de şerpi veninoşi, de şoareci şi guzgani scârboşi, năvălind din pardoseala care treptat nu mai era netedă, ci parcă presărată cu buboaie primejdioase. Mistreţi aprigi şi schelete aprinse îşi făceau de cap cu larmă asurzitoare prin odăi, se purtau smintit, îi aruncau încoace şi-ncolo pe cei trei, îi călcau în picioare, aşa încât se treziră curând. Celor doi soldaţi tineri li se făcu o asemenea frică, încât la început se gândiră să fugă, dar îşi dădură imediat seama că e cu neputinţă, şi atunci, acoperindu-şi ochii, se întinseră pe podea. În schimb, Mângiferu îşi scoase bărbăteşte sabia şi începu să căsăpească în dreapta şi stânga, aşa că nu se poate descrie ce tocătură de coarne, cozi, urechi, ochi, limbi, degete, unghii şi altele înotau pe jos într-o băltoacă de sânge şi venin primejdios. După ce se bătu astfel până la miezul nopţii cu arătările vrăjitoreşti, acestea o luară la goană, dar îi strigară că mâine seară aveau să vie din nou, mai grozave şi mai multe, aducând cu ele toate chinurile şi caznele iadului.

Se făcu ziua şi cât vedeai cu ochi nu mai era nici urmă de duhuri şi de iazme. Dar setea de luptă a lui Mângiferu nu se potolise, aşa că făcu zob toate scaunele şi mesele care îi mai stăteau în cale şi nu se linişti decât după ce tăie toate covoarele scumpe şi smulse măruntaiele de pene preţioase din toate pernele. În urmă dădu peste tovarăşii săi aproape încremeniţi de frică, pe care-i lovi cu latul sabiei, strigându-le:

— Nemernicilor, ticăloşilor, cărăbăniţi-vă din palatul

pe care l-am cucerit cu sabia mea! Plecaţi sau vă arunc pe fereastră!

Speriaţi, ei nu aşteptară să li se mai spună o dată, ci o luară la sănătoasa, bucuroşi că scăpaseră de arătările nopţii şi de sabia lui Mângiferu.

Acesta îşi căută între timp un loc de odihnă, rosti ca ieri dorinţa de a avea o masă bine garnisită, şi mâini nevăzute i-o împliniră pe loc. Se aşeză la masă, împăcat în cuget şi cu gândul de a mânca şi a bea tot atât de îndelung pe cât se luptase în astă noapte. Dar cum mâncarea şi băutura duc mai repede la ţintă decât lupta, i se făcu somn şi se lăsă fără împotrivire în braţele acestuia. După ce se sătură şi de somn, merse în grădinile palatului pentru ca în adierile serii să se desfete cu miresmele florilor minunate şi cu şopotul havuzurilor răcoroase.

Chiar dacă pe Mângiferu nu prea îl încălzea fericirea domestică, el nu era potrivnic femeilor, căci aşa ceva nici nu s-ar fi cuvenit unui viteaz, ba chiar îi plăcea să petreacă şi să glumească cu fetele frumoase. De aceea i se năzări acum ce bine ar fi dacă ar avea aici o fată cu care să împartă bucuriile acestei singurătăţi minunate. Vinul îi aduse pe limbă această dorinţă înflăcărată şi, cât ai clipi din ochi, în faţa lui se afla o asemenea mândreţe de fată că nu mai ştia ce să facă de încântare. I se aruncă imediat la picioare, îi îmbrăţişă genunchii, dar ea îl îndepărtă uşor, zicând:

— Dragă Mângiferu, eu te iubesc de mult, dar n-a sosit încă vremea ca să fiu cu totul a ta, aşa cum aş vrea. Mai întâi trebuie să nimiceşti vraja prin care duhuri groaznice au robit acest palat cu locuitorii săi, printre care şi pe mine, sărmana fată de împărat. Ştiu că vrei să săvârşeşti această faptă, dar bagă de seamă să nu ţi se smulgă preţul izbânzii; căci după ce-ai s-o obţii, tatăl meu n-o să preţuiască vrednicia ta şi o să te alunge ruşinos. N-o

să-ţi dea mâna mea, care îţi aparţine doar ţie.

Spunând aceste vorbe, frumoasa prinţesă pieri, iar Mângiferu rămase ca beat de uimire şi fericire. Plin de dorinţa de a se bate cu duhurile rele, se întoarse neîntârziat în sălile palatului, unde într-adevăr larma se şi pornise, căci necuraţii se înfăţişară devreme ca să-şi pună în aplicare ameninţarea cu care plecaseră ieri. Cu cât se întuneca mai mult, cu atât sporea oastea pocitaniilor înspăimântătoare care se îmbulzeau să iasă din furnicarul de animale diavoleşti şi care erau prevăzute cu unelte de caznă groaznice, pe care niciun grai nu le-ar putea lesne înfăţişa. Dar cu cât ele bântuiau mai smintit şi mai fioros, cu atât Mângiferu lovea cu ascuţişul şi latul sabiei mai cu furie în jurul său, astfel încât întreaga rea-voinţă a seminţei diavoleşti care încerca să-l facă praf nu era în stare să-i clintească niciun fir de păr. La fel ca ieri, arătări de tot felul, rănite şi înspăimântate, zburau talmeş-balmeş, care încotro, dar Mângiferu nu se opri până când nu nimici ultima ghiară, ceea ce fireşte ţinu până noaptea târziu, deoarece erau nemaipomenit de multe.

«Un vânător, care se întorcea acasă de la vânătoare, trecu pe-acolo şi, desluşind urletele şi schelălăielile duhurilor schilodite, se apropie de palat, iar după ce auzi gemetele muribunzilor şi mirosi duhoarea trupurilor tăiate, alergă cu vestea despre această întâmplare la împărat care, spre a afla amănunte, trimise un arap la palat. Acesta îl găsi pe viteaz cuprins încă de furia lui războinică, fărâmând ca şi ieri mese, cutii, scaune, perne, covoare şi altele, încredinţat fiind că şi ele ţineau de duhurile necurate. Văzând intrând un negru, furiosul se repezi la el şi, dintr-o lovitură, îi tăie capul şi mâna cu care nefericitul voia să se apere de puterea tăişului. Foarte mulţumit de ce făcuse, Mângiferu continuă neobosit în furia lui oarbă de distrugere, încât îl găsiră tot aşa alţi doi arapi pe care îi

trimisese împăratul, văzând că primul nu se mai întoarce. Nici lor nu le merse mai bine, căci Mângiferu lăsă să se rostogolească şi capetele lor în lacul de sânge pe care îl produsese în încăperile palatului.

În urmă apăru chiar împăratul cu căpitanii săi şi cu o mulţime de războinici ca să se încredinţeze de isprăvile de la palatul vrăjit. În înverşunarea sa, Mângiferu îi luă şi pe ei drept arătări şi-i mână fără oprire până dincolo de porţile palatului. Când nu mai rămase nimic de făcut, neînvinsul îşi băgă sabia în teacă să răsufle.

De clipa asta se folosiră împăratul şi alaiul său, spre a duce tratative cu el şi mai ales a-l lămuri că nu erau duhuri rele, ci că el era împăratul, stăpânul său şi proprietarul de drept al acestui palat, iau: ceiladţi, soldaţi şi căpitani. Mângiferu îşi veni astfel în fire şi-l lăsă înăuntru pe împărat, căruia nu-i lipsea dorinţa de a intra pe loc în posesia proprietăţii sale şi care ridică în slăvi meritele lui Mângiferu, dar îi dădu drumul să plece în mila Domnului, fără să dea ascultare cererilor şade îndreptăţite de a primi răsplata cuvenită.

Mângiferu, care ca bun rezervist preţuia ascultarea cel puţin tot atât de mult ca şi virtutea, plecă în tăcere dar, ajuns în faţa palatului, se mai întoarse o dată, să vadă dacă cel puţin frumoasa prinţesă nu se arată. Ea se ivi în aceeaşi clipă în faţa lui şi-i spuse doar atât:

Peste trei zile, Mângiferu, am să te urmez!

Apoi pieri tot atât de repede precum se ivise.

Viteazul merse abătut mai departe şi când, la o vreme, ajunse în dreptul unei cârciumi, cu toate că arăta atât de rău şi de murdar, intră înăuntru ca să se întărească cu o duşcă şi să uite de nedreptatea care i se făcuse. După ce goli numărul cuvenit de pahare, îşi simţi din nou sufletul plin de curajul lui bun de odinioară. Cârciumăriţa era o vrăjitoare şi voia să-l cucerească pentru fata ei pe

viteaz, pe care îl cunoştea şi de ale cărui isprăvi din palatul vrăjit aflase întocmai, cu toate că ştia că lui îi era hărăzită frumoasa prinţesă, fata de împărat pe care o scăpase, împreună cu întreg palatul, de duhuri. Spre a-şi atinge ţinta, hotărî să se folosească de vrăjile ei şi să-i înfigă în cap un ac fermecat care să-l cufunde într-un somn adânc. Ceea ce era cu atât mai uşor de făcut, cu cât Mângiferu dăduse pe gât mult mai mult vin decât îi fusese necesar ca să-şi potolească setea şi pe care ea nu i-l refuzase.

A treia zi după ce Mângiferu părăsise palatul, apăru prinţesa la cârciumă ca să-l ia la nuntă. Dar, văzând că era cu neputinţă să-l trezească din somnul adânc, iar cârciumăriţa vicleană îi mai şi spuse că zace astfel beat de trei zile, se îndepărtă, făgăduind să vină a doua zi. Ceea ce şi făcu, dar fără un rezultat mai bun. Somnul lui Mângiferu rămase la fel de zdravăn.

Când fata de împărat veni a treia zi şi-şi găsi iubitul în aceeaşi stare de inconştienţă, plânse şi plecă amărâtă din cârciumă. Atunci cârciumăriţa se bucură nespus şi scoase grabnic acul din capul lui Mângiferu, îi dădu din nou să bea, dar numai cât îi ceru gâtlejul lui însetat, căci aşa credea ea că-l putea câştiga cel mai bine pe bătrânul soldat pentru sine şi pentru fata ei. Într-asta însă se înşela, căci atunci când fu plin bine, deveni arţăgos, începu să ia la bătaie pe ceilalţi muşterii, îi azvârli pe toţi afară, nu mai puţin pe cârciumăriţă şi pe fata ei, şi rămase stăpânul netulburat al cârciumii până când în pivniţă nu se mai găsi nicio picătură de vin. După care plecă voios mai departe spre a-şi petrece viaţa în fapte de vitejie şi aventuri.

A doua zi, tocmai când trecea printr-un câmp, îi ieşi în cale un foarte frumos ogar pitic care, când îl chemă, veni numaidecât după el şi se purtă foarte prietenos, ceea ce îi plăcu lui Mângiferu, căci se simţea abătut de singurătatea lui mare. Se legă de îndată între ei o prietenie

adâncă, de care Mângiferu avea cu atât mai multă trebuinţă, cu cât ogarul se dovedi un excelent prinzător, astfel că de aici încolo trăiră bine amândoi din prada adunată.

Se întâmplă odată ca Mangiferu să poposească într-o cârciumă, unde luă la bătaie pe cârciumari fiindcă nu voiau să-i dea de băut pe degeaba. Printre alţi clienţi, poposise acolo şi un prinţ care tocmai venea de la curte. Prinsese drag de frumoasa prinţesă, dar fusese respins de împărat, care anunţase că cine vrea să obţină prinţesa trebuie mai întâi să găsească un ogar pitic pe care el îl iubea ca pe propria fată şi care i se pierduse într-un fel de neînţeles.

Când prinţul văzu ogarul la picioarele lui Mângiferu, îl recunoscu pe loc din descrierea care i se făcuse ca fiind acela al împăratului. Se dădu bine pe lângă Mângiferu, dar acesta nu-l băgă în seamă, până ce prinţul puse să se aducă băutură. După care se făcu prietenos şi în curând era sub masă; căci prinţul îi poruncise în taină cârciumăresei să amestece miere şi piper în vin, iar ea, supărată de felul nemilos în care Mângiferu se purtase cu ea, intrând în cârciumă, ascultase bucuros. Prinţul însuşi bău foarte puţin, ceea ce Mângiferu băgă cu atât mai puţin de seamă, cu cât el se dovedea întotdeauna a fi atât un slujitor, cât şi un băutor ţeapăn şi cu credinţă.

În vreme ce Mângiferu zăcea sub masă dormind adânc, prinţul dezlegă ogarul şi plecă cu el. îl duse împăratului care se bucură nemaipomenit şi hotărî de îndată logodna fetei sale, spre marea îngrijorare a acesteia, cu norocosul găsitor al ogarului nepreţuit. Prinţesa nu ştiu altceva să facă decât să poruncească în taină ca orice străin care apare în cârciumile mari şi mici din capitală să fie îndrumat către palatul împăratului. Aşa mai avea nădejde să-l găsească pe iubitul ei Mângiferu şi, într-adevăr, nu se înşela. Căci viteazul auzise de serbările

care se pregăteau pentru nunta prinţesei la palat, la care trăgea nădejde, dacă nu altceva, baremi să petreacă, deoarece hoinăreala fără ogarul său îi devenise o povară. Ajungând în capitală, intră pe loc într-o cârciumă, unde însă fu imediat îndrumat de cârciumar spre palat. Mângiferu nu luă în seamă ce i se spuse, se aşeză la o masă şi începu să bea. Cârciumarul, care se temea să nu fie pedepsit dacă, în ciuda poruncii prinţesei, nu ajungeau toţi străinii la palat, trimise după poliţie să-l ducă pe Mângiferu cu sila. Dar când sosiră slujitorii acesteia, viteazul se aruncă asupra lor şi-i azvârli, unul pe uşă, altul pe fereastră, şi tot aşa, unul după altul, pe toţi cei care voiau să pună mâna pe el. Mânioşi că păţiseră asemenea ruşine, slujitorii dreptăţii chemară patrula şi sosiră o sută de bărbaţi curajoşi, soldaţi împărăteşti, spre a-l băga la închisoare pe îndărătnicul tulburător de ordine. Dar nici acestei cete nu-i merse mai bine, căci Mângiferu îi azvârli afară pe toţi ţingăii, cum îi numea el pe soldaţii împărăteşti. Se făcu mare zarvă şi împrejurarea ajunse la urechile împăratului care trimise acum două sute de oameni. Din pricina asta, Mângiferu deveni aşa de furios, ca atunci în palatul vrăjit, încât după ce îi mână afară din cârciumă şi-i făcu praf pe toţi cei două sute, îi alungă pe cârciumar şi pe cârciumăriţă din proprietatea lor şi sfărâmă tot se putea sfărâma, mese, scaune, laviţe, lăzi, ferestre, ba chiar şi butoaiele din pivniţă.

Întâmplarea făcu desigur mare vâlvă în capitală, iar când prinţesa auzi, înţelese că acela nu putea fi nimeni altul decât iubitul ei Mângiferu. Merse degrabă la cârciumă, îl strigă pe nume, după care el se potoli şi se aruncă în braţele ei. La asta, prinţul care o însoţea pe prinţesă vru să se împotrivească, dar Mângiferu începu să-l ocărască, îl înhăţă în cele din urmă şi-l bătu zdravăn, strigând:

Mişel viclean ce eşti! Mi-ai furat ogarul după ce m-ai îmbătat; na-ţi răsplata pentru piperul şi mierea pe care mi le-ai pus în vin!

Văzând împăratul şi prinţesa că, de fapt, Mângiferu găsise ogarul şi că prinţul pusese mâna pe el doar prin înşelăciune, i-au dat drumul să plece falsului mire, în schimb Mângiferu a ajuns, pe bună dreptate, bărbatul frumoasei prinţese şi moştenitorul împăratului, când, la scurtă vreme, acesta a murit. Astfel, totul s-a desfăşurat spre folosul lui Mângiferu, aşa după cum el a şi meritat pentru vitejia lui.

fcooa

Brednich/Taloş 22. AT 326 II (Tânărul care vrea să-nveţe ce e frica).

Cf. şi 410* (împărăţia pietrificată). Faţă de optica şi modurile basmului popular, naraţiunea de faţă, alcătuită din episoade de furie belicoasă şi bahică, precum şi din motive „oarbe”, desfuncţionalizate (hangiţa vrăjitoare), este un întreg grotesc şi incoerent, cu reminiscenţe de poem eroico-comic. Personajul principal, bătrân, ţâfnos, zurbagiu şi mincinos, la care nebunia războinică alternează cu beţivănia cruntă, întruchipând hiperbolic soldăţimea grosolană şi sălbatică, este, de fapt, un anti-erou. Legătura lui cu *berserkerul* poemelor eroice scandinave pe care o face Albert Schott în comentariul la acest basm (v. mai jos) este interesantă în sine, dar nedemonstrată şi puţin probabilă.

PĂCALĂ

I. Cum capătă Păcală moştenirea tatălui său, iar fraţii săi mai mari rămân cu mâna goală

Un om avea trei feciori şi o vacă. Dacă fraţii mai mari aveau un nume, povestea nu ne spune, mezinul însă se chema Păcală, în germană „păcătosul”[161]. Când tatăl muri,

161 Ar fi să ne gândim la peccator? La Clemens, păcat este Sünde, a

feciorii trebuiră să-şi împartă moştenirea; dar deoarece aceasta era doar o vacă, nu ştiau ce să facă. În cele din urmă, după ce se sfătuiră în fel şi chip, hotărâră ca fiecare dintre ei să ridice un grajd, să lase apoi vaca dezlegată la mijloc şi, la care grajd se va duce, a aceluia să fie. Zis şi făcut. Fraţii mai mari îşi ridicară grajduri frumuşele cu pereţi de piatră; Păcală, pentru care aşa ceva era prea greu, îşi împleti pereţi din ramuri proaspete. Când totul fu gata, puseră vaca la mijloc să hotărască ea de bunăvoie. Animalul linse şi mirosi pereţii grajdurilor de piatră, dar se întoarse în cele din urmă la al treilea, unde înghiţi cu lăcomie frunzele de pe ramuri şi alese grajdul lui Păcală. Astfel câştigă acesta, iar fraţii săi nu avură nimic de zis.

n. Cum îşi vinde Păcală moştenirea unui copac şi primeşte plată de la acesta încă din tinereţe, Păcală avea o minte neastâmpărată, îi plăcea mai mult să hoinărească decât să ducă o viaţă domestică. De aceea se hotărî să-şi vândă vaca. Dar nu voia să facă negustorie cu fraţii săi, gândind că e mai bine cu străinii, că de la aceştia putea, cu inima împăcată, să ceară mai mult. Îşi luă deci vaca şi plecă cu ea. Într-o pădure se gândi să se odihnească fiindcă se apropia o furtună puternică. După ce legă vaca de un copac, se întinse sub un brad bătrân. După o clipă, se ridică deodată în sus, zicând:

Da!

Crezuse că bradul îl întrebase dacă vaca e de vânzare. Bradul însă doar trosnise, căci vântul îi apleca crengile într-o parte şi-n alta. Bradul trosni din nou şi lui Păcală i se păru că întreabă:

— Cu cât?

Răspunse:

— Douăzeci de galbeni.

Bradul mai trosni o dată:

---

greşi sau a păcătui este sündigen. [De fapt. Păcală – a păcăli – n.t.]

— Prea mult!

Păcală rămase neînduplecat.

Bradul se tocmi din nou, trosnind:

— Şaisprezece galbeni.

După ce se mai târguiră încolo şi-ncoace, Păcală se învoi în cele din urmă, dar zise:

— Trebuie să-mi plăteşti pe loc bani peşin.

La care bradul răspunse:

— Azi nu pot, dar mâine, sigur.

Vânzătorul fu mulţumit, îşi dezlegă vaca, o legă de brad şi se duse acasă. Când ajunse acasă, fraţii săi îl întrebară dacă îşi vânduse vaca şi cu cât. La care, Păcală răspunse scurt:

— Da, cu şaisprezece galbeni.

Când fraţii săi îl întrebară din nou:

Cui?

răspunse la fel de scurt:

— Unui copac.

— Ori minţi, ori eşti smintit, strigară fraţii uimiţi.

Păcală nu mai răspunse nimic, ci zâmbi pe sub mustaţă.

A doua zi porni la drum şi se duse în pădure, la bradul căruia îi vânduse vaca. Recunoscu bradul după funia ruptă pe care o lăsese vaca în urmă, când o luase la goană prin pădure ca să-şi caute hrană.

— Iată, am venit, zise Păcală către brad, să-mi iau banii, dă-mi-i acum!

Bradul însă nu răspunse nimic, vântul nu mai bătea ca să-i aplece crengile într-o parte şi-n alta, de aceea nu mai putea vorbi. Păcală se mai răsti de câteva ori la brad; văzând însă că acesta nu răspunde, se supără şi-l ocări:

— Ştii că ai înşelat şi ai furat, şi că hoţii trebuie pedepsiţi?

Cu aceste cuvinte luă un topor şi tăie bradul din

rădăcină. Când se prăbuşi trosnind, iar rădăcinile i se căscară adânc din pământ, Păcală văzu acolo o căldare de aramă cu bani. Îşi luă de-acolo şaisprezece galbeni şi se duse acasă. Văzând fraţii săi banii la el, se minunară tare, dar nu mai ziseră nimic.

III. Cum omoară Păcală un popă la porunca fraţilor săi

Noaptea, pe când Păcală dormea, unul din fraţi îi zise celuilalt:

— Auzi, mie mi se par ciudate vorbele fratelui nostru. Ny e nici beat, nici smintit aş vrea să ştiu de unde are banii.

La care celălalt frate zise că şi lui i se păruse necurată tărăşenia şi că trebuiau să-l întrebe de-a dreptul. A doua zi vorbiră către Păcală:

— Dragă frate, e totuşi ciudat că ţi-ai vândut vaca unui copac, dar şi mai mult ne minunează că ţi-a dat copacul bani. Spune-ne adevărul şi ce fel de copac ciudat e ăla.

La care Păcală vorbi:

— Fraţii mei dragi! O să vă spun bucuros, n-am nicio taină faţă de voi.

Astfel le povesti ce i se întâmplase cu copacul şi cum îi plătise acesta, nu ascunse nici faptul că acolo mai era mult bănet. Fraţii se bucurară în ascuns de această istorisire şi ziseră:

— Că prost mai e fratele ăsta al nostru! Ne-a spus tot, aşa, pe şleau, când putea să ţină pentru el toată comoara.

I-au cerut să-i însoţească numai ca să poată aduce toţi trei comoara şi apoi să şi-o împartă între ei. Păcală merse şi le arătă comoara pe care o luară toată acasă. Ca s-o împartă pe loc, fraţii îl trimiseră pe Păcală, ca fiind mezinul, la popă să-i ceară baniţa cu care voiau să

măsoare banii. Popa, un bătrân ursuz, îl întrebă:

— Ce-ţi trebuie baniţa mea?

— Vreau să-mi măsor banii, fu răspunsul.

Atunci popa îi dădu lui Păcală baniţa şi, după ce acesta plecă cu ea, se furişă ca să pândească la fereastră ce fel de bani are de măsurat Păcală. În vreme ce fraţii se îndeletniceau cu măsurarea banilor, unul dintre ei îl băgă de seamă pe popă la fereastră şi-i zise lui Păcală:

— Du-te şi omoară-l pe popă în bătaie ca să nu mai pândească la fereastră.

Păcală ieşi grabnic pe uşă afară şi-l lovi pe popă astfel încât acesta căzu jos şi muri pe loc; atunci Păcală îl azvârli într-un iaz care se afla lângă casă, apoi se întoarse liniştit înăuntru şi zise râzând:

— Acum n-o să se mai uite înăuntru!

Fraţii nu bănuiră nimic rău, ci se gândiră doar că Păcală îl alungase pe popă cu câteva lovituri. În urmă, unul dintre ei văzu în apă barba ridicată a popii şi strigă:

— Da’ ce pluteşte oare acolo pe apă?

Păcală se întoarse şi zise, zâmbind pe sub mustaţă:

— E un ţap care se scaldă.

Atunci fraţii alergară într-acolo, căci nu le venea să creadă că ar fi fost un ţap care se scălda, şi recunoscură cu groază leşul popii care tocmai îi pândise la măsurarea banilor. Înspăimântaţi, alergară acasă şi-l luară la zor pe Păcală pentru ce făcuse:

— Nu un ţap pluteşte pe apă, ci leşul popii, pe care l-ai omorât, ziseră ei.

— Hm! zâmbi răutăcios Păcală: dacă nu-i un ţap, atunci e popa; l-am omorât fiindcă voi mi-aţi poruncit.

Atunci fraţii se tânguiră şi fură cuprinşi de spaimă, dar Păcală zise:

— Acum pe popă nu putem să-l mai înviem, trebuie deci să fugim ca să nu fim prinşi, altminteri s-ar putea să

fie rău pentru toţi.

IV. Cum Păcală se ascunde cu fraţii săi într-un copac şi pune mâna pe un sac de tămâie

Cei trei înhăţară la iuţeală atâţia bani cât putură cuprinde buzunarele lor şi fugiră.

Păcală nu luă bani, ci o râşniţă de piatră ca să macine mălai pentru mămăligă. Merseră toată ziua, iar seara ajunseră în fine pe o câmpie, sub un stejar. Aici voiau să rămână; dar, fiindcă le era frică, Păcală le propuse să se ascundă în vârfurile copacului şi să înnopteze sus. Sfatul era bun şi curând stăteau toţi tihnit pe crengile copacului, fără să poată fi văzuţi de jos. Nu trecu mult timp şi se apropie un convoi mare de ţărani cu vite şi căruţe, care poposi, de asemenea, sub stejar. Ţăranii dejugară şi lăsară vitele slobode să pască primprejur, căruţele însă le duseră la un loc sub stejar, că, dacă ar fi fost să plouă, încărcătura lor să fie ferită. După ce ţăranii adormiră, Păcală le spuse fraţilor săi că râşniţa era prea grea şi că vrea să-i dea drumul jos. Ei îl îndemnară să mai rabde până dimineaţă, când aveau să plece ţăranii, altminteri aveau să fie descoperiţi. Dar Păcală, care peste câteva clipe îşi pierdu răbdarea, nu mai ţinu seamă de niciun avertisment şi dădu drumul la râşniţă. Din fericire nu atinse pe niciunul din cei care dormeau dedesubt dar, zăngănind pe crengi în jos până să se prăbuşească pe pământ, făcu o asemenea larmă, încât se treziră toţi şi, cuprinşi de groază, o luară la sănătoasa în toate părţile, lăsându-şi acolo vitele şi căruţele. „Acum”, se gândiră cei din copac, „e timpul s-o ştergem, înainte de a se întoarce ţăranii”. Coborâră deci repede şi, nevoind să treacă de pomană prin această peripeţie, scociorâră prin căruţe şi luară atât cât puteau să ducă. Fără să caute prea mult, Păcală luă un sac de tămâie; ăsta nu i se păru nici prea greu, nici prea uşor. Când încă se mai îndeletniceau cu descărcarea căruţelor,

cei trei fraţi auziră cum ţăranii fugiţi se furişau încet înapoi ca să cerceteze ce îi pusese aşa deodată pe fugă. Acum trebuiau s-o ia la goană. Unul o luă într-o parte, altul în alta: despre cei doi fraţi mai mari nu s-a aflat dacă au fost prinşi sau au izbutit să fugă, despre Păcală însă e sigur că a scăpat cu sacul său de tămâie.

V. Cum înzdrăveneşte Păcală pe bunul Dumnezeu şi primeşte de la el în dar un cimpoi vechi

Când, fugind, Păcală se crezu, în fine, la adăpost, se gândi să facă ceva plăcut lui Dumnezeu şi lui însuşi; îşi dezlegă de aceea sacul, puse toată tămâia grămadă şi o aprinse. „Ce înseamnă puţinul de tămâie din biserică faţă de această jertfă?” îşi zise în sinea lui, râzând; se uita ţintă la fumul care se ridica spre cer atât cât putea să-l urmărească şi atunci văzu cum se deschide cerul, primindu-i jertfa. Acolo şedea Dumnezeu pe tronul său, cu o faţă palidă, slăbită, care făcu un semn îngerilor să-l cheme pe Păcală. Păcală fu deci strămutat în cer. Atunci Dumnezeu se ridică şi spuse:

Păcală, jertfa ta a fost pentru mine o mireasmă plăcută care m-a înzdrăvenit; vreau să-mi ceri un dar.

La început Păcală se temu; dar, când văzu că era singur cu Dumnezeu, şi anume într-o odaie aşa cum au ţăranii, prinse curaj şi zise:

— Dacă asta e voia Domnului meu, atunci aleg cimpoiul ăsta de-aici.

Vorbind astfel, arătă un cimpoi vechi care se găsea într-un ungher şi pe care găinile, ce păreau să fie aici la ele acasă, îl aduseseră, în mod necuviincios, într-o stare jalnică. Dumnezeu râse şi zise:

— Dar bine, Păcală, cum poţi să-ţi alegi un cimpoi, când aş putea să-ţi dau lucruri cu mult mai frumoase şi mai mari?

— De când eram tânăr, Doamne, dorinţa mea cea mai

fierbinte a fost să am un cimpoi, răspunse Păcală, de aceea, te rog, dă-mi cimpoiul ăsta.

Văzând Dumnezeu că nu putea fi înduplecat să renunţe la dorinţa lui umilă, îi dădu cimpoiul şi-l lăsă să plece din cer; mulţumit până în adâncul sufletului, Păcală se întoarse cu darul său pe pământ.

VI. Cum Păcală face un contract ciudat cu un popă şi se tocmeşte la acesta cioban

După ce hoinări îndelung, Păcală se îndreptă din nou spre un sat şi merse acolo la casa popii. Când acesta îl întrebă ce vrea, zise:

— Sunt cioban şi caut de lucru.

Popa îi răspunse:

— Eu am nevoie de un cioban, dar ce plată ceri?

— Eu caut mai degrabă omul bun decât simbria mare, d-aia mă mulţumesc cu straie şi mâncare, răspunse Păcală.

— Bine, zise popa, atunci te năimesc.

— Da, vorbi Păcală, dar mai înainte trebuie să facem un contract.

— Bucuros, răspunse popa, care era mulţumit în sinea lui că găsise un cioban atât de ieftin, bucuros, dar ce condiţii vrei să mai pui?

— Nu-mi lua în nume de rău, Părinte, vorbi Păcală din nou, păcatele mele mă împovărează tare şi trebuie să m-ajuţi să mă pocăiesc. Sufăr grozav de arţag şi din pricina lui am săvârşit multe fapte rele. Un preot bătrân, la care m-am dus cu beleaua asta a mea, mi-a zis că atunci când o fi să mă mai întărât astfel, cel care m-a scos din sărite să-mi taie o fâşie de piele de pe spinare şi apoi o să mă fac mai bun. Dumneata, Părinte, să-mi dai în scris şi cu martori că o să faci aşa ceva.

— Bucuros, bucuros! strigă popa, în pripă, şi se gândi în cugetul său hain: „Pe ăsta-l prind”.

— Dar, zise mai departe Păcală, şi dumneata trebuie să îndeplineşti aceeaşi condiţie, ca să fie un contract adevărat ăsta pe care-l facem.

Auzind una ca asta, popa se sperie şi nu se învoi, dar când Păcală spuse că altminteri nu se bagă slugă la el cu niciun chip, încuviinţă. Contractul se făcu în scris şi fu semnat de martori. Amândoi, popa şi Păcală, primiră o copie pe care fiecare o luă la sine. Popa nu-şi făcu griji, căci el era biciul vecinilor săi şi, dacă nu izbutea să-l scoată el pe Păcală din sărite, atunci se gândea că ar putea s-o facă nevastă-sa, care era şi mai rea, şi astfel ar fi câştigat el.

După ce mâncă, Păcală îşi luă cimpoiul şi se duse să păzească oile. Pe islaz începu să sufle din cimpoi, dar abia se auziră câteva sunete, şi oile începură să joace una după alta. Păcală se bucură nespus şi suflă cu tot mai mult zel, gândind: „Acum încă nu ştiu să cânt bine, dar ce bucurie o să fie când o să ajung meşter mare la cântat; atunci şi oile au să fie toate meştere la joc”. Seara îşi mână turma spre casă. Popa stătea la poartă şi aştepta. Când le văzu sleite de putere şi cu burţile goale, întrebă:

— Ce s-a întâmplat cu oile că sunt aşa de vlăguite?

La care Păcală răspunse:

— Stăpâne, n-au vrut să pască deloc, le-a fost prea cald.

Popa nu înţelese vorbele astea; dar văzând că la iesle oile arătau o foame sănătoasă, se linişti şi nu mai zise nimic.

VII. Cum Păcală zice din cimpoi iar nevasta popii joacă până moare

Mai multe zile la rând oile popii veniră la fel de înfierbântate şi nemâncate.

Asta i se păru popii prea de tot şi a doua zi, când Păcală porni cu turma la păscut, se furişă după el şi pândi

într-o tufă de porumbar şi măcieş să vadă ce face ciobanul lui, în care nu avea încredere. Cu toate că Păcală îşi vedea stăpânul în tufiş, se făcu a nu lua aminte şi începu să cânte din cimpoi. Popa văzu cum oile sale încep să joace şi nu peste multă vreme fu silit şi el să facă la fel. Când Păcală băgă de seamă că sunetele cimpoiului au acelaşi efect asupra oamenilor ca şi asupra oilor, se bucură mult şi suflă cu şi mai mare putere. Se apropie de stăpânul său, i se aşeză râzând sub nas şi se veseli nemaipomenit, văzând cum preotul juca în mărăciniş, zdrenţuindu-şi faţa, barba şi hainele. Începu să-l ocărască pe Păcală, dar acesta îl sfătui să se potolească, altminteri va trebui să-i arate contractul. Popa văzu că nu putea fi vorba să se burzuluiască, dar îl rugă pe Păcală să înceteze imediat cu jocul. Ceea ce se întâmplă însă abia după ce Păcală osteni.

Popa se duse acum acasă, îşi puse în rânduială hainele şi-i povesti nevesti-sii că noul lor cioban putea să cânte atât de frumos din cimpoi, încât nici oile nu mai mâncau, ca s-asculte muzica frumoasă, ba chiar nici el nu se putuse opri să nu joace. Femeia nu credea toate astea şi-l ocări pe bărbatul ei că voia s-o facă să creadă asemenea prostii. Când Păcală se întoarse seara cu oile şi îşi termină treburile la iesle, fu chemat de popă în odaie, care îi zise:

Ascultă, Păcală, hai să sufli aici din cimpoi; nevastă-mea nu crede că ştii să cânţi aşa de nemaipomenit.

Păcală se codi la început, dar fiindcă stăpânul său stăruia întruna şi-şi legase două pietre mari de picioare ca să nu fie silit să joace din nou, îşi aduse instrumentul şi cântă, în vreme ce doamna preotească era în pod. Abia auzi muzica, şi începu să joace cu înfocare, fără să se mai poată opri, întocmai ca oile de pe islaz şi ca bărbatul ei în mărăciniş. Auzind tropăitul de sus al preotesei, care era cam dolofană, Păcală abia putea să mai sufle în cimpoi de

râs. Cu cât săriturile stăpânei se făceau mai smintite, cu atât Păcală devenea mai îndrăzneţ, iar cântecul său mai artistic: sufla din ce în ce mai înfocat şi mai tare până ce preoteasa căzu prin chepengul podului şi rămase moartă jos.

VIII. Cum Păcală pune cozile a trei câini la carnea pentru pomană, iar la porunca stăpânului său îi spală şi-i usucă mezinul

Preoteasa murise, dar bărbatul ei nu avea voie, din pricina contractului, să se supere şi poate nici nu-i părea aşa de rău. Potrivit obiceiului, pregăti o pomană cum se cuvine, tocmi bocitoare care trebuiau s-o bocească pe răposată: într-un cuvânt, nu nesocoti nimic pentru ca rudele şade de vază să fie mulţumite. Pentru ospăţul de pomenire puse la foc trei oale cu carne, pe care voia să le dea oaspeţilor săi la masă. Acum trebuia să meargă la biserică pentru a ţine liturghia. Îşi chemă de aceea argatul şi-i zise:

Ascultă, dragă Păcală, eu mă duc acum la biserică să ţin liturghia, tu pune carnea la fiert şi adaugă cele trei cozi de cimbru, ţelină şi mărar. După asta, până mă întorc, ia copilul din leagăn şi curăţă-l.

Păcală făgădui să facă întocmai şi stăpânul se duse liniştit la biserică. Păcală merse de-ndată în curte, prinse câinii stăpânului său, care se chemau Cimbru, Ţelină şi Mărar, luă o secure, le tăie cozile şi le băgă, cu piele şi păr cu tot, în oala cu carne, cum poruncise stăpânul său. Văzând că fierbeau mai departe cu carnea, se duse în odaie, luă pe mezinul popii din leagăn, îi tăie beregata, îi spintecă burta şi-i scoase măruntaiele, după care îl curăţi şi-l puse pe un par la soare să se usuce.

Atârna aşa acolo, când sosi popa şi-l întrebă pe Păcală dacă făcuse ce-i poruncise.

Păcală zise că da şi-i arătă stăpânului său ce

adăugase la carne. Popa se făcu foc şi pară, dar Păcală, zâmbind pe sub mustaţă, îi arătă spinarea, stăpânul se potoli şi puse repede altă carne la fiert. Când popa îl întrebă apoi de copil, Păcală zise liniştit:

— Atârnă acolo de un par, l-am golit şi l-am spălat bine.

Văzând leşul copilului atârnând de un par, tatăl nu-şi crezu ochilor şi abia îl mai putură ţine genunchii; apoi îşi chemă fiul mai mare şi-i zise:

— Of, băiete I trebuie să părăsim casa asta, n-are decât să şi-o păstreze ticălosul; dacă mai stăm multă vreme aici, ne distruge şi pe noi.

Păcală, care trecuse prin faţa uşii, auzise vorbele astea şi îşi zise în sinea lui: „Tot mai ţine la spinarea lui, dacă nu se supără; o să-l însoţesc la drum”.

IX. Cum Păcală îşi însoţeşte într-un sac stăpânul care fuge şi cum vorbeşte ca din carte între timp, popa pregătise un sac cu cărţi, tot ce avea mai drag în casă, ca să-l ia cu el în pribegie. Când ieşi afară ca să mai aducă ceva haine, Păcală se furişă în odaie şi se strecură în sac. Popa se întoarse, legă sacul şi ieşi pe neobservate cu băiatul său pe poarta din dos a curţii sale. După ce umblară astfel o vreme, ajunseră la o apă pe care trebuiau s-o treacă. Popa mergea înainte, fiul său în urmă; deoarece sacul pe care îl căra era foarte greu, popa îl lăsă destul de mult în jos, aşa că intra niţel în apă; atunci Păcală zise foarte încet şi blând:

Dragă popă, ţirimai sus să nu ne udăm la dus!

Popa se uită în jur şi-l întrebă pe feciorul său dacă vorbise ceva, iar când acesta zise că nu, îşi croi mai departe drum prin apă. Curând, sacul era din nou tot atât de aproape de apă ca mai înainte şi Păcală mai zise o dată:

Dragă popă, ţin* mai sus să nu ne udăm la dus!

Popa se uită din nou înjur şi-l întrebă pe feciorul său

dacă nici de astă dată nu auzise nimic. Acesta zise că da şi repetă cuvintele pe care le auzise. Popa era foarte mirat şi exclamă:

Oh, ce carte frumoasă trebuie să fie aia care spune vorbe atât de înţelepte! Sigur că e cartea cu coperta galbenă.

Ajungând la celălalt mal, pe uscat, popa nu ştia cum să dezlege mai repede sacul ca să ajungă la cartea galbenă. Dar, ce spaimă! Când voi să bage mâna-n sac, sări de-acolo, sprinten şi voios, Păcală, care se bucură că era din nou cu bunul său stăpân. Popa nu se bucura nicidecum de revederea neaşteptată, dar îşi aminti la timp că n-avea voie să se mânie.

X. Cum vrea popa să-l înece pe Păcală, dar îşi omoară propriul fecior

— Am îndurat mult, începu Păcală, când se culcară toţi trei la marginea apei pe care o trecuseră. Eram gata-gata să mă sufoc în sacul strâmt, printre cărţi, mi-a fost teamă mai cu seamă când am trecut prin apă. Ah, domnule Părinte, toate astea le-am îndurat ca să fiu cu dumneata!

La auzul acestor vorbe, popa făcu o figură foarte posomorâtă, îşi stăpâni mânia şi întoarse capul ca şi cum n-ar fi auzit nimic. Păcală, care se bucura de răutatea lui, se aşeză mulţumit pe o ureche şi începu curând să sforăie zdravăn, pe ascuns însă se gândea (căci se prefăcea că doarme): „Trebuie să aud ce mare bucurie simte popa faţă de argatul său credincios”.

Crezând că Păcală doarme ţeapăn, popa îi zise feciorului său:

— Ascultă, băiete, Păcală trebuie să moară, altminteri ne ucide pe amândoi.

La auzul acestor vorbe, băiatul se sperie şi zise:

— Da’ cum să ne punem noi cu ticălosul ăsta voinic?

— O să-ţi spun cum, răspunse popa, la noapte ne

culcăm foarte aproape de el, iar spre dimineaţă, când doarme adânc, îi dăm un brânci zdravăn ca să cadă în apa lângă care stă lungit; acolo o să-şi primească răsplata dreaptă.

— Bine, tată, zise băiatul, am să te ajut.

Acum se întinseră amândoi lângă el să se culce, băiatul lângă Păcală, iar tatăl lângă feciorul său; Păcală era cel mai aproape de apă. Pe când popa şi feciorul lui dormeau, Păcală, care auzise spusele lor, se ridică şi se strecură între cei doi.

Către dimineaţă, era încă întuneric, popa îl împinse pe Păcală, zicând:

— Ascultă, băiete, căci credea că vorbeşte cu feciorul său, a venit vremea să-l răsplătim, dă-i un brânci!

Păcală îl împinse atunci pe băiat, care căzu în apă şi se înecă. Auzind popa plescăitul apei, răsuflă uşurat şi-şi zise: „Doamne-ajută, am scăpat!” Se gândea la contractul cu tăierea unei fâşii de piele. Când se făcu ziuă, popa fu cuprins de groază, văzându-l pe Păcală lângă sine:

— La dracu’, începu el să înjure, te-ai însoţit cu necuratul? Unde mi-e feciorul?

— Hm! rânji Păcală, lui i-am dat partea sa, zace jos în apă, o fi mort.

XI. Cum îşi jupoaie Păcală stăpânul, potrivit contractului, şi fuge cu sacul său

Văzând popa ce făcuse pe întuneric şi că acum pierduse tot, izbucni cu o furie năprasnică şi aruncă asupra lui Păcală toate vorbele de ocară pe care mânia i le aducea pe limbă; vru chiar să-l ia la bătaie. Păcală însă îşi râse de furia lui, căci ştia bine că acum îl avea la mână, şi-i zise liniştit:

— Opreşte-te, dragă domnule Părinte, dumneata m-ai împins ca să-l arunc în apă pe feciorul dumitale, de ce-ai făcut asta, iar acum de ce eşti supărat? Trebuie să te

îndemn să vorbeşti cu mine mai blând, altminteri o să fie vai de spinarea dumitale.

Aceste vorbe însă nu potoliră mânia popei. Atunci Păcală scoase contractul şi vorbi:

Aici, domnule Părinte, stă scris ce-mi datorezi. Aş putea, pe bună dreptate, să fac cu dumneata ce vreau; aş putea să te omor de-a binelea, pentru felul crunt în care te-ai năpustit asupra mea. Dar ca om cinstit şi ca slujitor credincios ce sunt, nu vreau să fac nicio silnicie, ci doar să împlinesc ce scrie aici.

Nepăsarea calmă a lui Păcală îl făcu pe popă să-şi vină în fire; căci văzu că se afla cu totul în puterea zdrahonului, pricină pentru care începu să se târguiască.

— Dar să nu-mi faci decât două tăieturi pe spate, zise el şovăind, căci e prima dată că m-am mâniat.

— Despre asta nu scrie nimic, răspunse Păcală, şi mă tem să nu fac un păcat, dacă procedez cu dumneata altfel decât scrie.

Preotul trebui, în ciuda împotrivirilor sale, să se întindă pe jos, iar argatul său îl jupui aşa cum prevedea contractul. Durerea şi furia îl făcură pe bietul om să-şi piardă cunoştinţa, aşa că rămase câteva ceasuri întins pe jos; Păcală însă îi luă sacul cu cărţi, îl goli şi plecă de-acolo, zicând în bătaie de joc:

Popa nu poate duce acum nimic în spinare, aşa că iau eu povara asta.

XII. Cum ajunge Păcală mireasă şi-i aduce mirelui un ţap

După ce îl lăsă pe popă zăcând neajutorat, Păcală porni la drum şi ajunse într-o pădure de stejari, unde găsi multe gogoşi deristic. îi plăcură foarte mult şi-şi umplu tot sacul. Mergând mai departe întâlni un alai de nuntă. Prima căruţă opri şi-i oferi mâncare şi băutură; după ce se sătură, îl întrebară ce are în sac. Zise:

— Ouă.

— Ouă? întrebară aceia, şi de unde le ai?

Păcală răspunse:

— De la muntele ăla de colo, unde se află mulţi stejari, sunt cu miile.

Auzind asta, nuntaşii coborâră şi merseră peste drum să vadă minunea, căci se gândeau că, dacă aveau să găsească într-adevăr în copaci atâtea mii de ouă pe cât spunea Păcală, atunci aveau să-şi umple şi ei sacii. După ce plecară, Păcală se uită în jur şi văzu că mireasa rămăsese singură şi stătea cu ochii plecaţi în trăsura ei. Se duse la ea şi-i vorbi:

— De ce eşti aşa tristă, frumoasă mireasă, de vreme ce azi e ziua ta de sărbătoare?

Mireasa nu răspunse, ci numai oftă şi Păcală oftă cu ea.

— Ah! zise el iarăşi, cum de te-ai putut hotărî să iei un mire atât de urât ca ăsta pe care l-am văzut aici?

Mila pe care i-o arătase Păcală pentru soarta ei nefericită îi dezlegă fetei limba şi ea mărturisi că iubea pe un altul, dar că familia ei o silise să-l ia pe ăsta.

— Şi-ai vrea să scapi de el? întrebă Păcală din nou.

Răspunsul la întrebare a fost un da lung.

— Da! repetă Păcală bucuros. Da! ehei, asta-i o nimica toată şi nu te costă nimic. Dă-te jos din trăsură şi intră aici în tufişul ăla, acolo îţi pui hainele mele şi eu mi le pun pe ale tale. Apoi pleci mai departe cu sacul meu cu ouă, iar dacă o să ţi se pară greu, n-ai decât să-l arunci. De mine să n-ai grijă, mă descurc eu.

Zis şi făcut. Fata fugi cât putu de repede, îmbrăcată în hainele lui Păcală. După căutări îndelungate, nuntaşii se întoarseră şi se porniră împotriva străinului care-i minţise, ocărându-l zdravăn. Alaiul de nuntă se puse în mişcare. Păcală nu avea a se teme că va fi descoperit, căci primi

duios strângerile de mână ale mirelui care stătea lângă el. Se termină şi ospăţul de nuntă fără să se fi întâmplat ceva deosebit. Câţiva oaspeţi erau de părere că mireasa, care mai înainte fusese atât de tristă, acum dădea foarte bine paharul pe gât.

După ce, în fine, oaspeţii plecară, tinerii căsătoriţi intrară în camera nupţială. Atunci mireasa se întoarse către mirele beat şi-l rugă să o mai lase cinci minute singură, căci făcuse jurământul ca în această clipă să mai spună o rugăciune. Mirele nu se învoi multă vreme, dar mireasa se rugă atât de stăruitor, că până la urmă încuviinţă.

Ca să fii fără nicio grijă, dragă bărbate, îi spuse, leagă-mi o sfoară de picior şi trage-mă de ea, dacă o fi să mă închin prea mult.

Bărbatul primi şi-i dădu drumul miresei cu o sărutare.

Abia ajunse Păcală în faţa uşii, că fură câteva haine bărbăteşti care atârnau acolo, îşi dezlegă sfoara de la picior şi ieşi în curte. Acolo văzu un ţap, căruia îi legă de barbă nodul sforii şi o luă la goană peste gard cât putu de repede.

Înăuntru, mirele auzi câinii care îl lătrau pe Păcală; se gândea însă că lătrau la mireasa care se ruga, căci nu erau învăţaţi cu aşa ceva. Acum începu să tragă de sfoară; dar, deoarece simţi o rezistenţă care creştea cu cât trăgea mai tare, se gândi: „Tot se mai roagă”. În fine, i se păru că trecuse prea multă vreme, trase puternic de sfoară şi-şi chemă mireasa, dar ea se împotrivea înverşunat şi scotea într-adevăr nişte sunete care nu semănau cu acelea ale unei mirese sfioase. Când ajunse de nestăpânit, mirele însuşi se duse în faţa uşii şi, spre marea lui supărare, văzu că nu avea o mireasă, ci un ţap.

xm. Cum îşi găseşte Păcală un tovarăş, după care nu

se mai aude nimic de el

După ce Păcală îşi părăsi astfel mirele, găsi, nu se ştie unde şi cum, un sac, pe care îl umplu cu rumeguş de lemn. Nu trecu mult şi se întâlni cu un altul care ducea şi el un sac. Îşi dădură bineţe şi, după ce vorbiră puţin, se învoiră să schimbe sacii. Aşa făcură şi flecare dintre ei abia aştepta să-şi deschidă sacul. Păcală avea într-al său pietriş, celălalt rumeguş. Se uitară unul la altul miraţi, după care izbucniră într-un hohot de râs.

— Cred, zise Păcală, că ne-am păcălit amândoi.

— Şi eu cred, zisè celălalt.

Se îmbrăţişară pe loc şi se bucurară că s-au găsit. Se înţeleseră, de asemenea, ca de-acum încolo să umble împreună prin lume. Ceea ce şi făcură, iar de-atunci nu se mai auzi nimic de Păcală.

scoa

Brednich/Taloş 33. Stroescu 3.000 (Istoria lui Păcală) I: I; II-III: Stroescu II; IV-V: Stroescu III; pentru IV *cf.* şi AT 1653 (Hoţii sub copac); VI-XI: Stroescu VI; pentru VI *cf.* şi AT 1.000 (învoiala de a nu se supăra); pentru VII *cf.* şi AT 594** (Fluierul fermecat care face oile şi oamenii să joace); pentru VIII *cf.* şi AT 1012 (Spălarea copilului); XII: Stroescu VII. Prin simplitatea relatării, a frazării scurte, a dialogului abundent şi vioi, prin păstrarea intactă a schemelor epice, regăsibile până la detaliu în culegerile care au urmat, ciclul „Păcală”, comparat cu restul corpusului, aproximează în chipul cel mai convingător factura spunerii orale.

T Rrt. NDAFIR

În vremurile vechi, când oamenii mai trăiau în strânsă legătură cu celelalte creaturi, se întâmplă odată ca un tată să aibă un fecior care ziua era dovleac, iar noaptea se făcea un bărbat atât de frumos, încât nu era altul ca el, pricină pentru care i se zicea Trandafir, pe nemţeşte, *Rose*.

Într-o zi Trandafir zise părinţilor săi:

Mergeţi la împăratul şi cereţi-i fata ca s-o iau de nevastă.

Tatăl nu pricepu ce-i veni feciorului său şi-i spuse, râzând:

Păi bine, băiete, tu care eşti doar noaptea om, iar ziua dovleac slut, crezi tu că împăratul nostru o să-ţi dea ţie fata de nevastă?

Dragi părinţi, răspunse feciorul, lăsaţi asta în seama mea; vă rog numai, duceţi-vă şi cereţi prinţesa.

La rugăminţile singurului lor fecior, părinţii merseră la palatul împărătesc, unde îi spuseră împăratului dorinţa lor. Nu mică le fu mirarea, auzind că împăratul se învoia fără multă vorbă şi nu dorea decât să-şi vadă mai înainte viitorul ginere. Plini de bucurie, se întoarseră acasă şi-şi încărcară într-o căruţă feciorul care, ziuă fiind, era tocmai dovleac, spre a-l duce la curtea împărătească.

Tatăl se încrunta plin de îndoială, iar mama şedea mută lângă fecior, amândoi foarte încurcaţi, neştiind cum să apară cu dovleacul în faţa împăratului şi a prinţesei. Tatăl se temea că împăratul o să creadă că vor să-şi bată joc de el şi că o să pună să li se taie capetele; dovleacul însă, băgând de seamă încurcătura părinţilor săi, le zise:

— Dragi părinţi, nu vă mai amărâţi din pricina feciorului vostru slut! Iată, soarele tocmai apune, iar eu o să mă prefac în mod sigur, spre mulţumirea împăratului şi a chipeşei prinţese!

Când ajunseră la cetatea împărătească, se lăsase noaptea, iar Trandafir se prefăcuse într-un tânăr atât de frumos, încât nici împăratul, nici prinţesa nu avură nimic de zis împotrivă-i. De aceea se porunci pe loc ca întreaga curte să se adune la o petrecere strălucitoare şi să fie de faţă la nunta fetei de împărat. Prinţesa deveni într-adevăr nevasta lui Trandafir, iar bărbatul ei frumos îi plăcea atât

de mult, încât în scurt timp nu-i mai păsa că ziua era silit să ia înfăţişare de dovleac.

Când însă mama prinţesei veni odată în casa ginerelui ei ca să-şi viziteze fata şi o întrebă cum o duce cu bărbatul ei, aceasta răspunse:

— Da, foarte bine, numai că nu-mi place că ziua e dovleac slut şi doar noaptea e bărbat. Desigur, adăugă ea, un bărbat atât de chipeş, că nu poate fi asemuit nici măcar cu un trandafir.

Gândul că are drept ginere un dovleac nu putea s-o liniştească pe împărătească, care era o femeie trufaşă, şi de aceea o înduplecă pe prinţesă să-şi omoare bărbatul.

— Încinge bine cuptorul, îi zise ea, iar dacă te întreabă cineva de ce faci asta, spune că vrei să coci pâine. Când cuptorul o să dogorească, ia dovleacul, bagă-l înăuntru şi închide bine cuptorul.

După ce plecă femeia haină, prinţesa, căreia i-ar fi plăcut şi ei mai bine să aibă un bărbat întreg, îi ascultă sfatul. Încinse cuptorul până ce începu să dogorească, iar când soacra ei o întrebă de ce îl încinge atât de mult, zise:

— Pentru copt pâine.

Când crezu că se încinsese îndeajuns, luă repede dovleacul, îl împinse înăuntru şi vru să închidă uşa după el. Înainte de a putea să facă acest lucru, auzi din dovleac glasul bărbatului ei strigând:

— Femeie necredincioasă, te blestem să nu poţi naşte până ce nu te-oi îmbrăţişa iarăşi cu dragoste.

Glasul amuţi, iar în cuptorul care se răci treptat nu se mai văzu nimic, nici dovleac, nici cenuşă. Sufletul lui Trandafir părăsise dovleacul şi duhuri bune îl duseseră într-o împărăţie depărtată, unde tocmai murise stăpânitorul şi unde Trandafir fu proclamat de popor împărat. Nefericita lui soţie se simţi însă grea şi avea asemenea dureri, încât trebui să-şi încingă trupul cu un

cerc de fier. Aceste dureri puternice, tânguirile soacrei sale că-i dispăruse feciorul, singurătatea şi simţământul propriei vinovăţii nu-i dădeau pace fetei de împărat şi, în cele din urmă, părăsi deznădăjduită casa spre a-şi căuta bărbatul.

După multe suferinţe şi rătăciri de luni de zile ajunse în cele din urmă la Sfânta Miercuri. Când apăru în faţa uşii, Sfânta Miercuri strigă:

— Cine eşti tu, fiinţă pământeană? Eşti bună sau eşti rea? Dacă eşti bună, intră înăuntru, dacă însă eşti rea, caută să pleci, că dau drumul Leichii-boldeichii[162] de te face fărâme!

La care fata de împărat răspunse:

— Oh, Sfântă Miercuri, sunt o nefericită şi nu mă tem. Spune-mi, Sfântă Miercuri, nu l-ai văzut pe bărbatul meu, pe nobilul Trandafir?

— Dragă copilă, răspunse ea, nu l-am văzut pe bărbatul tău, Trandafir, şi nici nu ştiu să-ţi spun nimic despre el; poate Sfânta Vineri să-ţi dea de ştire. Du-te la ea! Dar ca să nu fi trecut degeaba pe la mine, ia această furcă de aur; cu ea torci numai fir de aur; poate să-ţi prindă vreodată bine.

Plecând de la bătrâna binevoitoare, prinţesa merse mai departe şi iarăşi după multe rătăciri ajunse la Sfânta Vineri. Şi pe aceasta o întrebă dacă nu-l văzuse pe

---

162 Leica-boldeica [în orig. Leike-boldeike] desemnează probabil un duh vrăjmaş. Numele pare să fie născocit, tot aşa ca wau-wau cu care în Suabia sunt speriaţi copiii. [Cum se ştie din var. acestui tip de basm e vorba de o căţeluşă. Numele compus individualizează expresiv două substantive comune, asociate ritmic şi rimic, cu o vagă sugestie augmentativă (pe tiparul curent în descântece) : leică (< lele) ; boldei/boldeică (reg.) – câine mic, cu picioare scurte. Reduplicările fonice apar frecvent în onomastica basmelor: Păr/ Măr; Busuioc/Siminoc; Stâncuţa/Băncuţa; Ruja Rujulina, Iniia Diniia, Zâna Dobrozâna, Ileana Simziana – n.t.]

bărbatul ei, pe nobilul Trandafir. Sfânta Vineri nu ştia nici ea nimic şi zise că cel mai bine o putea îndruma Sfânta Duminică. Sfânta Vineri îi dărui, şi ea, femeii pribege o vârtelniţă de aur, care, atunci când era învârtită, răsucea numai fire de aur. Ajunsă la Sfânta Duminică, străina întrebă din nou de bărbatul ei şi i se răspunse că nu mai e departe, ba chiar că acum se afla în împărăţia lui. După ce Sfânta Duminică o lăsă pe nefericita fată de împărat să povestească cu de-amănuntul ce i se întâmplase, zise:

— Dacă vrei să-ţi recapeţi bărbatul, trebuie să faci ce-ţi spun. Caută să ajungi seara la fântâna din faţa palatului împărătesc, din ale cărei ţevi ţâşneşte o apă de cristal ce se varsă într-un bazin de marmură. Acolo vin seara slujnicele împărătesei să ia apă. Când le vezi că vin, ia-ţi furca dăruită de Sfânta Miercuri şi toarce aur cu ea. împărăteasa o să audă de la slujitoarele ei ce sculă minunată ai, o să vrea s-o aibă şi o să te întrebe de preţ. Răspunde-i că nu-i de vânzare, dar că o poate primi în dar, dacă te lasă să petreci o noapte în odaia de culcare a împăratului, soţul ei. Dacă izbuteşti, o să fii fericită; dacă nu, încearcă ziua următoare cu vârtelniţa şi, la nevoie, a treia oară cu această cloşcă de aur, cu cinci pui de aur, care fac toţi şase ouă de aur.

Sfânta Duminică o lăsă astfel să plece pe fata de împărat, care grăbi bucuroasă spre cetatea de scaun, unde se aşează ostenită lângă fântâna de marmură pomenită. Ridică ochii şi zări sus, pe fântână, o statuie de aur, în care recunoscu de îndată, chiar fără să citească semnătura cu litere de aur de pe placa de marmură, pe bărbatul ei, pe nobilul Trandafir. Căci, din acest oraş, el domnea ca împărat peste o împărăţie întinsă. Inima îi bătea tare şi, cufundată în gânduri, era mai-mai să uite de torsul cu furca de aur, când se iviră slujnicele împărătesei să ia apă de la fântână. Acestea abia apucară să se încredinţeze că

străina torcea fire de aur cu o furcă de aur, că şi alergară într-un suflet la stăpâna lor, să-i povestească despre această minune. împărăteasa porunci să i se înfăţişeze străina şi-i ceru să răsucească fire pe furca ei. Când văzu alunecând firele lungi de aur printre degetele străinei, uluirea ei nu mai avu margini. Cerceta când furca de tors, când firele de aur, să vadă dacă sunt adevărate, iar când se încredinţă de asta, lăcomia de aur îi stârni gândul de a avea această furcă din care se torcea aur fără să pui ceva în ea.

N-ai vrea, vorbi ea linguşitor către străină, să-mi vinzi mie această frumoasă sculă?

Fata de împărat îi răspunse aşa cum o povăţuise Sfânta Duminică: furca nu e de vânzare, dar i-o poate dărui, dacă îi face hatârul s-o lase să petreacă o noapte în odaia de culcare a împăratului. împărătesei i se păru foarte ciudată această dorinţă, dar, chibzuind puţin, se învoi, deoarece nu-şi putea stăpâni pofta de a avea acea furcă nepreţuită şi apoi se gândi că, dacă ar avea un asemenea giuvaier, ar putea să toarcă îndeajuns ca să prindă în mreje şi să lege cu fire de aur pe toţi împăraţii lumii şi pe cei mai frumoşi bărbaţi. Şi, într-adevăr, după ce primi furca din mâinile străinei, se aşeză şi toarse toată ziua, fără să se oprească; atât era de încântată de aurul care îi aluneca printre degete. Către seară îşi aminti de făgăduiala făcută şi o lăsă pe străină în odaia de dormit a împăratului, căruia însă îi turnase în băutură prafuri tari de somn, aşa că zăcea ca mort.

Când fata de împărat se văzu din noul lângă bărbatul ei, frumosul Trandafir, începu să plângă în hohote:

Oh, Trandafire, dulcele meu viteaz, cuprinde-mă cu braţele tale ca să plesnească cercul de fier de pe trupul meu şi să-l pot naşte pe fiul tău, cel de un sânge cu tine, pe care îl port sub sân.

Împăratul însă nu auzea nimic şi nu se mişca. Acum însă, în odaie cu el dormea fratele său de cruce, prietenul său de suflet căruia i se încredinţase solemn şi care jurase să-şi împartă toată viaţa cu el. Acesta auzi ce se petrecea, ţinu întocmai minte şi a doua zi îi povesti cuvânt cu cuvânt împăratului, care fu foarte uimit, dar ştiu fireşte de îndată cine era străina. El îi făgădui de aceea fratelui său de cruce ca la noapte, dacă străina avea să vină din nou, să nu mai ia nicio băutură adormitoare, căci se gândea că aceasta fusese pricina pentru care dormise atât de adânc. îi povesti apoi fratelui său de cruce întâmplările prin care trecuse mai înainte, zicând că se căieşte de blestem, căci femeia aceea fusese ispitită de mama ei, iar el încă n-o putuse uita.

Văzând a doua zi dimineaţă că încuviinţarea împărătesei rămăsese fără urmări, străina se duse din nou la fântână şi începu să lucreze la vârtelniţa fermecată, dăruită de Sfânta Vineri. Seara, venind slujnicele împărătesei să ia apă, o văzură lucrând iarăşi la o sculă fermecată şi duseră grabnic vestea stăpânei lor, care o chemă pe străină, întocmai ca ieri, spunându-i că vrea să cumpere vârtelniţa. Tot ca ieri veni şi răspunsul că nu e de vânzare, dar poate fi dăruită, ca şi furca, în schimbul aceluiaşi hatâr. împărăteasa îşi făcu şi mai puţine scrupule decât ieri în a-i împlini dorinţa şi seara străina fu dusă din nou în odaia împăratului, când acesta dormea adânc. El nu luase nicio băutură adormitoare, dar împărăteasa îi pusese în chip viclean prafuri în vin. Noaptea, sărmana fata de împărat începu din nou să plângă în hohote şi să se roage de împărat s-o îmbrăţişeze, ca să fie mântuită de necazul ei amar. Dar el nu auzi nimic din toate astea, iar a doua zi se simţi ruşinat că nu fusese mai cu băgare de seamă în seara dinainte.

Şi mai tristă decât ieri, nemaiavând de dăruit decât

cloşca cu puii de aur ai Sfintei Duminici, sărmana fată de împărat stătea în seara următoare iarăşi la fântână, privind făptura veselă a cloştii cu puişorii ei, când slujnicele împărătesei veniră să ia apă. Dacă furca şi vârtelniţa de aur le uimise, de astă dată, văzând noua minune a păsărilor de aur care trăiau şi săreau în jurul stăpânei lor, nu-şi mai veneau în fire de uluire. Uluirea lor spori, aflând că toate cele şase făpturi puteau să facă ouă de aur. Nici nu-şi mai umplură găleţile, ci alergară într-un suflet la împărătească ca să-i spună minunăţia care le întrecea cu mult pe celelalte două. Abia stăpânindu-şi lăcomia, ea trimise de îndată după străină, iar până să vină aceasta cu cloşca şi cu cei cinci pui de aur, umbla nerăbdătoare în sus şi-n jos prin odaie.

Ai să petreci trei nopţi în odaia de dormit a împăratului, îi zise ea străinei, dacă-mi dai cloşca şi cei cinci pui.

Străina ascultă aceste vorbe cu uimire bucuroasă şi se depărtă tăcută din odaie, în vreme ce împărăteasa ţinea deja cloşca în poală ca să-i facă un ou de aur.

Împăratul, gândind că străina avea să vină din nou, se prefăcu istovit şi bolnav, aşa că împărăteasa renunţă la vicleşugul folosit de două ori. Venind noaptea şi dormind împăratul, străina fu dusă din nou în odaia lui. Ea începu să plângă iarăşi în hohote şi să se roage cu vorbe smerite:

Oh, Trandafire, dulcele meu soţ, cuprinde-ţi cu braţele soţia plină de căinţă ca cercul de fier să plesnească de pe trupul ei, iar ea să-ţi poată naşte fiul, cel de un sânge cu tine, pe care-l poartă sub sân.

Împăratul, care de astă dată rămăsese treaz, îşi încolăci braţele în jurul ei, iar cercul de fier care îi încingea trupul plesni.

A doua zi, fata de împărat, prima sa soţie, îi născu doi băieţi de aur, ceea ce îl umplu pe împărat de o mare

bucurie. O dezmierdă şi o sărută şi o rugă să-i povestească întâmplările prin care trecuse, iar ochii i se umplură de lacrimi, căci ea o făcu deosebit de grăitor şi emoţionant. Şi fratele de cruce îi ascultă povestea şi nu fu mai puţin mişcat decât împăratul. Acesta, venindu-şi întrucâtva în fire după uimirea sa bucuroasă, se gândi la împărăteasa care, cu păsările ei, încă nu părăsise odaia. Ea aştepta, de fiecare dată cu aceeaşi nerăbdare, ca cloşca sau unul dintre puişori să facă iarăşi un ou; lua ouăle, le cântărea, comparându-le între ele, şi le punea la păstrare într-un dulap. Nu bănuia cât de aproape era pedeapsa pentru necredinţa ei. Uşa se deschise deodată şi fratele de cruce intră înăuntru, îi spuse că fusese trimis de împărat să-i taie capul pentru că iubise mai mult aurul decât pe soţul ei. Cu aceste vorbe, trase sabia şi dintr-o lovitură tăie capul femeii lacome. După care, împăratul o încununa ca împărăteasă pe prima lui soţie şi sărbătoriră această zi cu o mare petrecere. Trăiră amândoi mulţi ani fericiţi împreună şi se bucurară mult de pe urma copiilor lor.

003

Brednich/Taloş 25. AT 425 (Căutarea soţului pierdut). Aproape toate motivele din aceeaşi basm, cunoscut la noi sub titlul versiunii Creangă, „Povestea porcului”, se regăsesc şi în celelalte variante ale tipului culese de-a lungul timpului. Deosebită este aici înfăţişarea diurnă a soţului vrăjit. De cele mai multe ori el apare sub chip de şarpe sau de porc, câine, urs, corb, peşte, soare etc. Ca dovleac, nu mai este atestat, s-ar zice, decât într-o singură variantă românească (e/. Bârlea, 1967, p. 51).

Preafrumoasa din PĂDURE

Un fecior de împărat plecă odată cu însoţitorii săi la vânătoare şi ajunse într-o pădure mare. Dădură acolo peste o casă singuratică, iar când intrară înăuntru, văzură într-o odaie, cu toate că nu se zărea de sus până jos niciun suflet

de om, o masă întinsă, la care se aşezară fără multă vorbă. După ce se săturară, plecară din nou la pădure să vâneze, iar seara, când se întoarseră în casă, găsiră din nou pregătită o cină minunată, fără ca să se fi zărit cineva.

După masă, prinţul se duse în faţa porţii cu gândul că poate să descopere pe-afară pe vreunul din locuitorii casei. Uitându-se o vreme primprejur, zări un pat într-un copac înalt, iar când se apropie de trunchiul lui, de sus coborî o fată mândră pe care o luă imediat în braţe şi o sărută. Văzând ce bărbat tânăr şi nemaipomenit de chipeş e prinţul, fata nu se supără de această primire, ci îi răspunse, sărutându-l şi ea, apoi îl duse într-o grădină minunată în care nu mai călcase picior de om. Se aşezară acolo într-o tufă înmiresmată, înconjuraţi de cele mai felurite şi mai frumoase flori. Curând Preafrumoasa din pădure, căci aşa o chema, adormi drăgăstoasă la pieptul prinţului, visând cele mai fericite visuri. Şi prinţul aţipi, dar către dimineaţă, se desprinse de fată, lăsând-o să alunece blând în iarbă, după care îşi căută soţii şi plecă acasă. Când se trezi şi văzu că e singură, fata fu cuprinsă de mare spaimă, se duse la copacul în care se afla patul ei şi voi să se urce, dar nu mai putu. Atunci îi strigă copacului, care se chema Dafin, zicându-i:

— Spune-mi, Dafine, de domnul meu, care ieri în braţe m-a luat şi apoi singură-n grădina cu flori m-a lăsat.

Copacul nu-i răspunse, dar un călugăr trecu pe drum şi fata îi spuse păsul ei. Călugărul îi zise:

— Dă-mi rochia ta şi ia tu haina mea. Fugi după iubitul tău, ai să-l prinzi din urmă!

Îşi schimbară hainele şi Preafrumoasa din pădure alergă după prinţ, îl ajunse într-adevăr din urmă şi-i zise:

— Oh, Dafine, spune-mi de domnul meu, care ieri în braţe m-a luat şi apoi singură-n grădina cu flori m-a lăsat.

Prinţul auzi aceste vorbe şi-i plăcură tare mult, de

aceea îl luă pe călugăr cu el. Pe drum şi acasă îi ceru de multe ori să-i repete acele vorbe tainice şi chiar îl ţinu la sine în odaie. Curând avu loc nunta prinţului cu o altă prinţesă, cu care îl logodise demult împăratul. Prinţul însă nu voi să se despartă de călugărul său iubit şi, fără să ţină seamă de împotrivirea tinerei sale soţii, îl luă în odaia de dormit.

Lucrul acesta îi dădu împăratului de bănuit, de aceea intră noaptea în încăpere, când toţi trei dormeau, şi văzu că, de fapt, călugărul era o fată minunat de frumoasă. O ridică uşor de lângă iubitul ei, fără ca acesta să-şi dea seama, o duse înaintea porţii palatului şi o spânzură. De dimineaţă, prinţul văzu că prietenul său iubit nu mai era acolo, se sculă plin de spaimă şi întrebă de el. Primind vestea de la tatăl său cel crunt că monahul fusese fată şi că o spânzurase din pricină că era băgăcioasă, i se deschiseră ochii. îl cuprinse deznădejdea la gândul că necredinţa sa o făcuse pe Preafrumoasa din pădure să-şi piardă viaţa, se duse afară, în faţa porţii, şi se spânzură alături de nefericita fată.

90 03

Brednich/Taloş 25, *Cf* AT 871* (Prinţesa care pleacă să-şi caute necazul) + 884 (Logodnica părăsită: slujirea ca slugă). *Cf* Şăineanu, p. 203. Variantă la „Fata din dafin”, povestea e singura din colecţie, şi printre puţinele în general, cu sfârşit tragic.

Uneori un asemenea final virează spre legendă (cf. „Luceafărul de ziuă şi luceafărul de noapte”, Ispirescu I, p. 326), conferind protagoniştilor, spre a le evita dispariţia definitivă, în răspăr cu canonul speciei, un alt plan, eventual superior, de existenţă. Spusele misterioase ale fetei din pădure, al căror rol mnemonic, destinat prinţului, rămâne neîmplinit, reprezintă foarte probabil o reminiscenţă refuncţionalizată a unui pasaj din unele

variante ale „Fetei din Dafin”, în care intrarea şi ieşirea acesteia din copac este precedată de o formulă incantatorie, precum: „Deschide-te. dafin verde, să intre (să iasă) fată curată, de soare nevăzută, de vânt nebătută, pe pământ neumblată, de voinic nesărutată”.

Fata-nenăscută-DE-OM-NEVĂZUTĂ

Unde, povestea nu ne spune, dar că trăia odată un ţăran cu nevasta lui, e sigur. Această pereche de oameni nu avea decât o singură supărare, că nu le dăduse Dumnezeu copii, şi de aceea se rugau adesea lui, cu foc, să le dăruiască un băiat. După o vreme, într-adevăr, nevasta născu un băiat, pe care perechea foarte fe leită prinse a-l iubi nespus de mult. Deosebit de duioasă era mama, care atunci când băiatul plângea, îi zicea nu o dată:

Nu mai plânge, copile, că atunci când te-oi face mare o să-ţi dau de nevastă pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută.

Când se făcu mare, feciorul stărui ca mama lui să-i dea fata pe care i-o făgăduie de atâtea ori.

Dar, măi băiete, răspunse mama, am glumit, ca să stai liniştit! N-am habar de o astfel de fată!

Mamă, îi zise feciorul, eu nu glumesc cu asta, eu vorbesc foarte serios şi d-aia plec în lumea largă s-o caut pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută.

Văzând mama că feciorul ei vorbea serios, îi pregăti mâhnită o legăturică de drum, după care el îşi luă rămas bun de la părinţi şi porni voiniceşte în lume să găsească ceea ce nu se putea găsi. Primul drum îl făcu la Sfânta Miercuri. Ea îi zise:

Ce te-aduce la mine, om pământean?

El îi povesti cum îşi părăsise casa părintească spre a da de Fata-nenăscută-de-om-nevăzută, de care era îndrăgostit până peste cap; acum trăgea nădejde că Sfânta Miercuri putea să-i dea o lămurire şi un sfat. Sfânta îi dădu un măr de aur şi-i zise:

— Mergi, fiule, cu mărul ăsta până ajungi la o fântână; acolo o să dai de-o fată care o să vrea să mănânce mărul şi să bea apă de la tine; nu-i întinde însă mărul înainte de a-i da o înghiţitură de apă.

Cu aceste vorbe, Sfânta îl lăsă pe fecior să plece, iar el porni la drum, plin de dorul de a o găsi pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută.

Merse până la amiază fără să dea de fântână şi de fată. Soarele ardea tot mai puternic, urcă pe un deal ca să iscodească primprejur, doar o da de ceea ce căuta, dar degeaba. Treptat i se făcu o sete atât de straşnică, încât nu-şi mai cruţă mărul de aur, ci-l mâncă, în ciuda înfăţişării lui minunate.

A doua zi ajunse la Sfânta Vineri, care vorbi cu el ca şi Sfânta Miercuri. îi povesti şi ei, cu inima deschisă, cum îşi părăsise părinţii ca s-o caute pe Fata-nenăscută-de-om-nevăzută; nu-i ascunse nici că trecuse pe la Sfânta Miercuri şi că mâncase darul de la ea, mărul de aur, fără să aibă astfel vreun câştig de pe urma lui.

Sfânta Vineri îi dădu alt măr de aur cu aceeaşi povaţă ca şi Sfânta Miercuri. După ce îl lăsă să plece, feciorul porni la drum, iar după o bună bucată de timp îi ieşi în cale o mândreţe de fată care îi ceru o înghiţitură de apă. Deoarece însă nu era nicio fântână prin preajmă şi el nu avea apă la el, nu-i putu face pe plac şi fata pieri. Făcându-i-se de la o vreme şi lui o sete grozavă, mâncă şi cel de-al doilea măr de aur.

Curând ajunse la Sfânta Duminică care îl primi cu aceeaşi bunăvoinţă ca şi cele două surori ale ei şi care, după ce-i ascultă povestea, îi dărui tot un măr de aur. Dar şi ea îl sfătui stăruitor să nu i-l întindă fetei cu care o să se întâlnească la fântână decât după ce o să-i dea o gură de apă.

Feciorul merse mai departe şi ajunse curând la o

fântână. Acolo se apropie de el o fată, mai frumoasă decât cea văzută înainte. îi ceru o înghiţitură de apă, feciorul i-o dădu, iar apoi îi întinse şi mărul său de aur, la care ea zise:

— Te recunosc drept bărbatul care mi-a fost sortit, căci mi-ai întins acest măr. Dacă vrei, du-te degrabă la oraş şi adu un martor care să fie de faţă la cununia noastră.

Feciorul o cunoscuse dintru început pe fată drept aceea cu care avea să se însoare şi se pregăti neîntârziat să plece la oraş. Dar o sfătui pe frumoasa minunată să se suie în copacul de lângă fântână, ca să fie în siguranţă, şi o ajută chiar el să urce sus.

Nu trecu multă vreme de la plecarea lui şi la fântână veni o fată de ţigan. Ducea un ulcior gol pe care voia să-l umple şi, când se aplecă, văzu pe suprafaţa apei un chip nemaipomenit de frumos. Crezând că este al ei, sparse ulciorul, cuprinsă de o spaimă fericită, căci din partea mamei sale nu auzise decât că e neagră şi urâtă. De aceea alergă la maică-sa în pădure şi-i povesti plină de bucurie cum îşi văzuse în fântână chipul atât de frumos. Maică-sa râse, o încredinţă că era la fel de neagră şi urâtă ca înainte şi o trimise din nou la fântână. Fata luă un alt ulcior şi plecă; dar deoarece se văzu în fântână tot atât de frumoasă ca prima oară, sparse şi de astă dată ulciorul, alergă la maică-sa şi nu-i dădu pace până ce aceasta nu veni cu ea la fântâna fermecată.

Văzând chipul minunat de fată pe suprafaţa apei limpezi, bătrâna îşi privi fata, dar i se păru la fel de urâtă ca înainte, atunci îşi înălţă capul şi-o zări în copac pe fata neasemuit de frumoasă. Cu vorbe prietenoase o rugă să coboare şi o întrebă de ce şi-a ales un loc atât de neplăcut precum crengile tari ale copacului. Frumoasa mireasă o lămuri, cu naivitate, că-şi aşteaptă mirele care s-a dus în oraşul apropiat s-aducă un martor pentru cununie.

Linguşind-o, ţiganca bătrână îi zise atunci frumoasei

fete:

— Ei, tu eşti nemaipomenit de frumoasă, dar o să fii şi mai frumoasă, dacă mă laşi să-ţi pun în rânduială părul pe care ţi l-a zbârlit vântul.

Fata-nenăscută-de-om-nevăzută se învoi bucuroasă deoarece dorea mult să fie foarte frumoasă la nunta ei; se aşează pe iarbă, iar ţiganca mamă îngenunche în spatele ca să-i îndrepte părul. Dar în loc să-i pună în rânduială buclele şi cosiţele, îi înfipse adânc în cap un ac vrăjit. Astfel mireasa se prefăcu într-o porumbiţă albă care îşi luă iute zborul, temându-se de viclenia ţigăncii.

Bătrâna o îmbrăcă pe fata ei neagră şi urâtă în hainele frumoasei ucise, o ajută să se suie în copac şi-i zise:

— Să stai acolo până vine mirele, atunci ai să poţi s-ajungi nevasta lui.

Ea însăşi plecă de-acolo pe furiş.

Mirele, care se întoarse curând cu martorul, îi zise presupusei mirese să coboare. Se miră, ce-i drept, de prefacerea care se petrecuse cu ea, dar devreme ce purta aceleaşi haine ca atunci când o văzuse prima oară, nu cârti şi cununia se făcu.

Porumbiţa zbură tristă după ei, de la fântână la biserică şi de aici la casa în care locuia mirele. Acolo se adăposti în grădina care înconjura casa. Soţia neadevărată, fata ţigăncii, domnea acum peste casă ca şi cum ar fi uitat cu totul cine fusese mai înainte şi nimeni nu putea s-o sufere.

Odată, primăvara, se întâmplă să-şi trimită slujnica în grădină să-i aducă flori proaspete, căci femeilor tinere le place să se împodobească cu ele. Slujnica se duse şi, în vreme ce rupea florile, se minuna de porumbiţa albă, frumoasă, care zbura atât de blând în jurul ei, fără ca totuşi să se lase prinsă.

A doua zi, când slujnica fu trimisă de stăpâna ei iarăşi după flori în grădină, porumbiţa veni din nou în zbor lângă ea şi-i zise:

— Slujnică dragă, dacă vrei, te las să mă prinzi, ca să mă duci în taină în odaia stăpânului tău; dar te rog, ascunde-mă de stăpâna ta, căci altminteri sunt pierdută!

Slujnica se învoi bucuroasă şi o încredinţă pe porumbiţă că bunul ei stăpân o să se bucure cu siguranţă, văzându-i penele albe şi frumoase; să fie liniştită, stăpâna n-o s-o vadă.

Porumbiţa zbură cu încredere şi se aşeză pe mâna slujnicei care o mângâie, o duse în ascuns în odaia stăpânului ei şi o lăsă acolo liberă. Porumbiţa se ascunse, dar când veni iubitul ei acasă, i se aşeză pe mână şi-şi duse ciocul la gura lui ca şi cum ar fi vrut să-l sărute. Uimit, acesta îi îngădui s-o facă, apoi, cu ea pe mână, se duse s-o arate nevesti-sii.

Când intră cu ea în odaia acesteia, porumbiţa se lipi înspăimântată de el, şi avea dreptate, căci femeia o recunoscu pe loc după penele ei albe şi-i zise bărbatului ei:

— De unde ai porumbiţa asta? Dă-o încoace, să pun s-o taie!

— Nu, femeie! vorbi bărbatul, pasărea e atât de blândă şi apropiată, că ar fi păcat s-o tăiem.

Spunând aceste vorbe o mângâie şi o dezmierdă şi dădu întâmplător cu mâna de acul din creştet. Când îl trase afară, porumbiţa îşi luă înfăţişarea ei adevărată; bărbatul o strânse în braţe cu duioşie şi bucurie şi o puse să-i povestească înşelăciunea prin care ţiganca şi fata ei voiseră să-i răpească adevărata mireasă. Plin de mânie, porunci ca femeia mincinoasă să fie legată de cozile a patru animale sălbatice care o rupseră în bucăţi. Fata-nenăscută-de-om-nevăzută rămase însă soţia lui bună.

Brednich/Taloş 26. AT 408 (Cele trei portocalei.

Basmul debutează cu motivul pruncului care nu se potoleşte (în alte variante, nu se naşte) până nu i se făgăduieşte o făptură frumoasă de pe celălalt tărâm, motiv care deschide seria peripeţiilor eroului şi în alte, numeroase, tipuri de naraţiuni culese la noi. O variaţie importantă, rezultat posibil al coruperii prin circulaţie, priveşte aici rostul fructelor. Ele nu mai sunt sediul fetelor supranaturale, dintre care una e cea căutată, precum în schema obişnuită a tipului, ci mijloc de recunoaştere a soţului hărăzit. O anumită lipsă de inventivitate şi incongruenţă se vădeşte şi în articularea celor două părţi ale naraţiunii: o dată găsită, Fata-nenăscută-de-om-nevăzută îl trimite pe voinic la oraş ca s-aducă martori pentru1 cununie, absenţa lui îngăduind ţigăncilor impostoare să intre în scenă. Această naraţiune face parte din puţinele variante ale lui AT 408 culese din Banat, unde, spre deosebire de Muntenia, tipul e sporadic atestat (e/. Bârlea, 1981, I, p. 206).

ZÂNA DE AUR A MĂRII

Un împărat puternic avea în grădinile lui, printre alte bunuri nepreţuite, un pom minunat care făcea an de an mere de aur. împăratul însă nu se putea bucura de ele, căci, oricâţi paznici şi oameni ar fi pus de strajă, merele îi erau furate de cum începeau să dea în pârg. Cu cât trecea timpul, cu atât asta îl supăra mai mult; de aceea într-o bună zi trimise după cei trei feciori ai săi şi le spuse celor mai mari:

Pregătiţi-vă de drum şi cereţi de la vistiernicul meu aur şi argint ca să plecaţi în lume şi să întrebaţi peste tot, pe înţelepţi şi pe învăţaţi, cine ar putea să fie hoţul merelor mele de aur. Poate chiar împreună cu oamenii voştri o să-l puteţi prinde şi o să mi-l puteţi aduce!

Feciorii împăratului se bucurară de sarcina asta, căci demult voiau să plece în lume; se pregătiră de drum, îşi

luară rămas bun de la tatăl lor şi părăsiră oraşul.

Mezinul împăratului era din pricina asta foarte necăjit, căci ar fi plecat şi el bucuros în lume, dar tatăl său nu voia să-l lase deoarece încă din tinereţe se arătase cam nerod şi aveau grijă să nu i se întâmple ceva. Prinţul stărui însă atâta cu rugăminţi, încât tatăl său se învoi şi puse să i s-a dea şi lui aur şi argint. Dar îi dădu drept cal de drum cea mai jalnică mârţoagă care se mai putea găsi prin grajdurile împărăteşti, căci anume pe aia o ceruse prinţul nerod. Aşa porni la drum, după ce îşi luă rămas bun de la părintele său şi ieşi pe poartă, în bătaia de joc a curţii şi a întregului oraş.

Ajungând curând într-o pădure, prin care îl ducea drumul său, îi ieşi în cale un lup flămând care se opri în faţa lui. Prinţul îl întrebă dacă îi este foame, iar când acesta îi răspunse că da, coborî de pe cal şi-i zise:

— Dacă ţi-e foame, ia calul meu şi mănâncă-l!

Lupul nu aşteptă să i se mai zică o dată, sfâşie calul şi-l înghiţi pe tot. Văzând prinţul cât de bine îi priise lupului masa, îi spuse:

— Ei, prietene, mi-ai mâncat calul, iar drumul meu e foarte lung, aşa că pe jos n-aş putea să ajung, oricât m-aş strădui; drept e să-mi slujeşti de cal şi să mă iei în spinarea ta.

— Bine, zise lupul, şi-l lăsă pe prinţ să încalece pe ei, după care o luă înainte la trap mărunt, câineşte.

Pe drum, lupul îl întrebă pe călăreţul său încotro merge, la care prinţul îi povesti întreaga tărăşenie cu merele furate din grădina tatălui său şi cum fraţii săi porniseră cu numeroşi călăreţi înarmaţi să caute furul. Lupul, care nu era un lup adevărat, ci un vrăjitor puternic, îi dezvălui că în această privinţă poate să-i dea lesne un răspuns, iar când prinţul îl întrebă zorit care, îl lămuri că împăratul vecin ţine în cea mai bogată sală a sa o colivie

deschisă în care se află o pasăre blândă şi nespus de frumoasă care este tocmai furul merelor de aur. Ea zboară atât de iute, încât e cu neputinţă să fie prinsă asupra hoţiei. Apoi lupul îl sfătui pe prinţ să se furişeze noaptea în palatul acestui împărat şi să fure colivia cu pasărea. Doar de un lucru să se păzească, nu care cumva să se atingă de vreun perete în timp ce iese cu colivia.

În noaptea următoare făcu aşa cum îl povăţuise lupul; dar când voi să se ferească din calea câtorva paznici care dormeau, şi deşi umblând cu toată băgarea de seamă, se atinse cu spatele de perete şi toţi paznicii se treziră, îl înhăţară, îl bătură şi-l puseră în fiare. Fu dus apoi în faţa împăratului care îl osândi la moarte, iar până atunci puse să fie aruncat într-o temniţă întunecată.

Lupul, care datorită vrăjilor sale ştiu într-o clipită ce se întâmplase cu prinţul, se prefăcu degrabă într-un mare domn, iar din coadă îşi făcu un alai numeros. Merse aşa la curtea împăratului care, la masă, avu prilejul să preţuiască duhul subţire, învăţătura şi purtările alese ale oaspetelui său. Vorbiră ba de una, ba de alta, până ce străinul îl întrebă pe împărat dacă are mulţi robi. Acesta răspunse:

— Da, chiar prea mulţi! Chiar noaptea asta mi-a fost prins unul, atât de neobrăzat, încât a vrut să-mi fure pasărea măiastră, şi fiindcă am şi aşa destui robi de hrănit, pe acesta pun să fie mâine spânzurat.

— Ei, ăsta trebuie să fie un mare hoţ, zise domnul străin, dacă a fost atât de neobrăzat încât să încerce să fure chiar pasărea măiastră din palatul împărătesc, care cu siguranţă e păzită nemaipomenit de bine. Mi-ar plăcea, dacă s-ar putea, să-l văd şi eu pe acest pungaş neobişnuit.

— De ce nu? răspunse împăratul şi-şi conduse chiar el oaspetele în temniţa în care şedea bietul prinţ, deznădăjduit de situaţia rea în care se afla.

După ce împăratul ieşi cu oaspetele său afară, acesta

zise:

— Înălţate împărate, cum m-am înşelat! Credeam că dau peste un adevărat zdrahon de hoţ, şi când colo nu-mi pot închipui o făptură mai jalnică decât asta pe care mi-ai arătat-o aici. Eu l-aş socoti chiar prea mişel ca să pun să fie executat; dacă aş avea de hotărât în privinţa lui, i-aş porunci să-mi îndeplinească o faptă care pune viaţa în joc. Îşi face treaba bine! Dacă se prăpădeşte, nu-i nicio pagubă.

— Sfatul dumitale, zise împăratul, e bun, şi într-adevăr aş avea o astfel de treabă de făcut. Vecinul meu, şi el un împărat puternic, are un cal de aur pe care îl păzeşte ca ochii din cap; pe ăsta să-l fure şi să mi-l aducă.

Prinsul fu slobozit din temniţă şi i se dădu sarcina de a fura calul de aur, o faptă la care viaţa era iarăşi pusă în joc, aşa că bietul tânăr nu câştigase mai nimic. Văzându-şi de drum, izbucni în lacrimi amare şi se căi că părăsise casa şi împărăţia tatălui său. Dar deodată îşi văzu prietenul lângă sine, care-i vorbi:

— Dragă prinţe, de ce eşti aşa de abătut? N-ai izbutit să prinzi pasărea? Să nu te căieşti! N-ai izbutit cu pasărea, ai învăţat să fii mai cu băgare de seamă şi cu atât mai bine o să izbuteşti cu calul.

Cu astfel de vorbe îl mângâie lupul pe prinţ, îi dădu curaj şi-l îndrumă cum să facă să nu atingă peretele nici el, nici calul, când o fi să-l scoată în ascuns pe acesta, căci altminteri n-avea să-i meargă mai bine decât i-a mers cu pasărea.

După o călătorie lungă trecură de hotarul împărăţiei şi intrară în aceea în care domnea stăpânul calului de aur. Într-o seară ajunseră în cetatea de scaun, iar lupul îl sfătui să treacă imediat la faptă, înainte ca apariţia lor să trezească luarea aminte a paznicilor. Se furişară nebăgaţi în seamă în grajdurile împărăteşti şi anume acolo unde

văzură că sunt mai mulţi paznici, căci acolo gândea lupul că se află calul de aur. Lupul se strecură uşor pe lângă o uşă, în timp ce prinţul aştepta afară, după care se întoarse grabnic, zicând:

— Prinţe, calul este păzit straşnic, dar i-am vrăjit pe toţi paznicii, şi dacă ai grijă ca, scoţând calul, să nu vă atingeţi de perete, atunci nu e nicio primejdie şi jocul e câştigat.

Prinţul, care îşi propuse să fie cu mare luare aminte, porni curajos la treabă. îl găsi dormind călare pe paznicul care trebuia să ţină calul de coadă, tot aşa pe cel care ţinea de frâu. Prinţul puse mâna pe zăbală şi duse calul până la uşă, dar aici acesta se apără cu coada de o muscă înţepătoare, din cele care nici noaptea nu dau pace, şi atinse unul din uşoarele uşii; atunci toţi paznicii se însufleţiră, puseră mâna pe prinţ, ÎI schilodiră bătându-l cu bice şi furci, îl puseră în fiare şi dimineaţa îl duseră la împărat. Acesta, fără multă vorbă, ca şi stăpânul păsării de aur, porunci să fie băgat într-o temniţă adâncă, de unde mâine dimineaţă să fie scos şi descăpăţânat. Când lupul vrăjitor văzu că şi această încercare dăduse greş, se prefăcu iarăşi într-un mare domn şi merse, însoţit de oamenii săi, la curtea împăratului cu un alai şi mai strălucitor decât prima oară. Fu primit foarte bine, iar la masă aduse din nou vorba de robi şi, în timp ce tăifăsuiau, ceru îngăduinţa să-l vadă pe hoţul mârşav care cutezase să fure din grajdurile împărăteşti cea mai mare comoară a împăratului. Acesta nu avu de ce să se împotrivească şi ce mai urmă se petrecu ca la împăratul cu pasărea de aur: prinsul fu slobozit cu condiţia s-o aducă în trei zile pe Zâna de aur a mării, la care până atunci nu putuse să ajungă niciun muritor.

Prinţul părăsi temniţa întunecată foarte descurajat din pricina acestei sarcini primejdioase; dar, spre liniştea

lui, dădu iarăşi peste prietenul său, lupul. Acesta se făcu a nu şti nimic şi-l întrebă pe prinţ cum îi mersese de astă dată treaba, la care prinţul îi povesti întreaga păţanie cu furtul neizbutit, iar la urmă condiţia cu care împăratul îl lăsase slobod. Lupul îi dezvălui prinţului că îl ajutase de două ori să iasă din temniţă, iar de-acum încolo să aibă încredere doar în el şi să-i asculte întocmai sfaturile, şi atunci o să fie sigur norocos în încercarea sa. Cu asta îşi îndreptară paşii spre marea care se întindea imensă, nu departe de ei, în lumina strălucitoare a soarelui.

O să mă prefac acum, zise lupul din nou, într-o luntre, iar din măruntaiele mele o să fac mărfuri de mătase din cele mai minunate. Când totul o să fie gata, să te urci, dragă prinţe, curajos în luntre şi, ţinând coada mea în mână, să îndrepţi luntrea spre largul mării. Curând o s-o vezi pe Zâna de aur a mării. Dar dacă ţii la viaţa ta, să nu te laşi ademenit şi să te duci după ea, atunci când o să te strige, ci, dimpotrivă, să-i zici: „Cumpărătorii vin la vânzător, nu vânzătorul la cumpărători”. Apoi să te îndrepţi spre uscat, iar ea o să vină după tine, căci n-o să-şi mai poată desprinde privirea de la mărfurile strălucitoare pe care le ai în luntre.

Prinţul făgădui să îndeplinească totul întocmai, după care lupul se prefăcu într-o luntre, în care se aflau, în loc de maţe hâde, panglici şi ţesături splendide de mătase în cele mai aprinse culori. Uimit, prinţul se aşează lângă ele şi, ţinând coada lupului în mână, îndreptă curajos luntrea spre largul mării, într-acolo unde soarele îşi presăra aurul pe valurile albastre. Curând o văzu ridicându-se la suprafaţă şi înotând spre el pe Zâna de aur a mării, o văzu cum îi făcea semne şi-i striga; dar el îi răspunse că, dacă vrea să cumpere ceva, trebuie să vină la el. Vorbind astfel, îşi întoarse luntrea fermecată şi se îndreptă din nou spre ţărm. Zâna cea de aur a mării îi striga întruna să se

oprească, dar el nu se sinchisi şi merse înainte până ce ajunse la nisipul ţărmului. Acostă aici şi o aşteptă pe Zâna de aur a mării care venea înotând. Dacă s-ar fi uitat mai devreme după ea, nu s-ar fi putut împotrivi chemării ei şi ar fi urmat-o în adâncul mării; în niciun caz însă nu ar fi aşteptat-o aşa cu sânge rece la marginea mării, căci era neasemuit de frumoasă, aşa cum fiinţele muritoare nici nu pot fi. Ajunse curând la luntre şi se avântă peste marginea ei ca să caute după pofta inimii printre mărfurile strălucitoare. Dar prinţul sări la ea, o luă înflăcărat în braţe şi-i acoperi obrajii şi gura de sărutări, spunându-i că de-acum încolo e a lui. Totodată, luntrea se prefăcu din nou în lup, ceea ce o sperie atât de tare pe Zâna mării, încât îl luă de gât pe prinţ.

Astfel fu prinsă Zâna de aur a mării, care se obişnui repede şi de bunăvoie cu noua ei soartă, văzând că nu avea să se teamă nici de prinţ, nici de lup. Se aşează pe spinarea acestuia, iar prinţul în spatele ei. Aşa ajunseră la împăratul, stăpânul calului de aur, unde prinţul coborî şi o ajută pe Zâna de aur a mării să se dea jos ca s-o înfăţişeze împăratului. Paznicii se dădură cuviincios la o parte atât în faţa fetei frumoase, cât şi a lupului puternic, care de astă dată nu-şi părăsi prinţul, şi curând se aflau toţi trei în faţa împăratului cuprins de o nemaipomenită uimire. Auzind cum ajunsese prinţul să pună mâna pe Zâna de aur a mării, împăratul înţelese bine că acesta avea de partea sa puteri mai înalte, astfel că nu se mai gândi să intre în stăpânirea neasemuit de frumoasei Zâne a mării, ci, dimpotrivă, îi zise prinţului:

Dragă băiete, iartă-mă că te-am aruncat atât de ruşinos în temniţă, atunci când ai vrut să iei ceea ce ţi se cuvenea doar ţie şi nimănui altcuiva. Primeşte de la mine calul de aur în dar şi ca o dovadă de preţuirea înaltă pe care o am faţă de puterea ta, care este într-adevăr mai

mare decât pot eu pricepe, de vreme ce ai izbutit să răpeşti mării această nemaipomenită frumuseţe, la care n-a putut s-ajungă niciun muritor.

După care cei de faţă se aşezară la masă, iar prinţul trebui să povestească încă o dată peripeţiile sale, spre uimirea tuturor. Unii nici nu le-ar fi dat crezare, dacă lupul n-ar fi fost într-adevăr la masă şi privirile sale crunte n-ar fi amintit oricărui neîncrezător adevărul celor spuse.

Plin de dor de casă, prinţul voi după terminarea mesei să-şi continue drumul, aşa încât îşi luă rămas bun de la împărat, care puse să i se aducă de îndată calul de aur. Prinţul o urcă pe Zâna mării pe cal, se avântă şi el, apoi porniră în zbor spre împărăţia în care domnea împăratul cu pasărea de aur. Lupul mergea tot timpul pe lângă prinţ, dar nu altminteri decât în pasul său câinesc, obişnuit. Faima despre peripeţiile prinţului le-o luase înainte, aşa că împăratul cu pasărea de aur se afla de-acum pe terasă, aşteptându-şi oaspeţii puternici. Când intrară călare în curtea palatului se minunară văzând că totul era atât de frumos împodobit ca pentru o primire sărbătorească. Atunci când prinţul şi Zâna mării, cu lupul în frunte, urcară treptele palatului, le ieşi înainte împăratul şi-i conduse în sală. Se înfăţişă de îndată un slujitor cu colivia de aur în care era pasărea de aur. împăratul îi făcu prinţului astfel un dar şi-şi ceru stăruitor iertare că se purtase cu el atât de aspru; nu s-ar fi întâmplat nimic, dacă l-ar fi cunoscut. Pasărea de aur ţine de calul de aur, iar amândoi aparţin doar locului în care domneşte o asemenea frumuseţe nepământeană. Cu aceste vorbe, împăratul se aplecă foarte politicos în faţa Zânei mării, îi întinse mâna şi o conduse la masă, unde tocmai se aduceau bucatele. Prinţul îi urmă cu prietenul său lupul, care îi ceru să nu întârzie mult pe-acolo şi care se aşeză la masă lângă prinţ, fără să-i pese că nimeni nu-l poftise. Fireşte, nimeni nu cuteză să

zică ceva puternicului prieten al prinţului, cu atât mai puţin cu cât lupul se purta la masă deosebit de cuminte.

După ce terminară de mâncat, prinţul şi Zâna mării îşi luară rămas bun, încălecară pe calul de aur şi-şi continuară drumul spre casă. Pe drum, lupul zise către prinţ:

— Dragă prinţe, cât de diferit te înfăţişezi acum pe acest cal de aur, având pasărea măiastră de aur şi fecioara neasemuit de frumoasă, faţă de cum erai atunci când ai părăsit cetatea tatălui tău, călare pe mârţoagă! Drumul meu se desparte acum de al tău, trebuie să-mi iau rămas bun, dar o fac cu bucurie, căci te las în cea mai fericită stare!

Prinţul se întristă la auzul acestor vorbe şi nu voi să-l lase pe lup să plece; dar lupul rămase neclintit în gândul său şi dispăru la dreapta, într-un hăţiş, nu înainte de a mai zice:

— Dacă o să te afli vreodată la vreun necaz, o să-mi amintesc de binefacerea ta.

Acestea fură ultimele vorbe ale lupului credincios, iar prinţul abia îşi stăpâni lacrimile, despărţindu-se de prietenul său. Dar privind la iubita lui, la Zână mării, se înveseli din nou şi-şi mână liniştit prin pădure calul de aur.

Şi la curtea tatălui său peripeţiile minunate ale feciorului de împărat, odinioară atât de puţin preţuit, erau de-acum cunoscute. Fraţii săi mai mari care alergaseră degeaba după hoţul merelor de aur fură însă cuprinşi de o mare mânie, auzind de norocul mezinului lor, şi hotărâră să-l omoare mişeleşte. Pădurea prin care tocmai trecea prinţul le sluji de ascunzătoare şi nu peste multă vreme se năpustiră asupra lui, îl uciseră şi-i luară calul şi pasărea. Pe fată însă nu o putură clinti din loc, căci de când părăsise marea, ea nu avea nimic mai de preţ în viaţă decât să trăiască sau să moară alături de prinţul ei.

Trupul celui ucis zăcea de-acum putrezit şi doar scheletul albit se mai afla lângă nefericita Zână a mării care era aproape pierită, neputând să facă altceva decât să plângă cu lacrimi sărate pierderea iubitului ei. Atunci se ivi vechiul prieten, lupul, şi vorbi către ea:

— Iubită a prinţului meu, te încumeţi să aşezi oasele iubitului tău aşa cum erau în viaţă?

— O, da! strigă Zâna mării, sări în sus şi făcu ce i se spusese.

— Bine, zise lupul, acum ia frunziş şi flori şi pune-le deasupra!

După ce toate astea fură îndeplinite, lupul suflă peste el şi în faţa

Zânei mării, beată de fericire, zăcea prinţul ei iubit, dormind liniştit.

— Acum, dacă vrei, trezeşte-l, spuse lupul.

Atunci Zâna mării sărută cicatricele de pe frunte ale prinţului, urmele rănilor pe care i le făcuseră fraţii mişei, şi el se trezi. Nemaipomenit de fericiţi, ei nu se mai gândiră multă vreme la cal şi la pasăre, iar între timp Zâna mării, căreia îi pierise supărarea, se făcu din nou frumoasă. După un timp, lupul, pe care prinţul îl îmbrăţişă de asemenea, le aminti de înapoierea acasă, atunci prinţul şi Zâna mării, iubita lui, se aşezară, la fel ca înainte, pe spatele animalului credincios.

Bucuria tatălui fu nemaipomenită când îşi îmbrăţişă mezinul, în a cărui reîntoarcere nu mai spera de mult. Se bucură mult şi de lup, precum şi de minunata Zână a mării, iar prinţul trebui să povestească cum îl ajutase acesta să o obţină pe frumoasa mireasă. Auzind însă cât de mârşav îşi uciseseră mezinul fraţii mai mari, bătrânul tată se întristă foarte tare. Porunci să fie chemaţi, iar ei, venind, se îngălbeniră de moarte în faţa fratelui lor pe care îl crezuseră de mult putrezit, în năuceala care îi cuprinse

nici nu putură să tăgăduiască, ci mărturisiră de îndată că pricina fusese pasărea măiastră şi calul de aur. Atunci mânia tatălui izbucni puternic şi el porunci să fie spânzuraţi. După care puse să se sărbătorească în chipul cel mai strălucit nunta prin care prinţul cel tânăr şi Zâna mării deveniră soţ şi soţie. După petrecere, spre durerea împăratului, a prinţului şi a tinerei împărătesc, lupul îi ură prinţului multă fericire şi îşi luă rămas bun spre a se întoarce din nou în pădurile sale.

Astfel se sfârşiră peripeţiile prinţului cu prietenul său, lupul.

Brednich/Taloş 27. AT 550 (Căutarea păsării de aur). KHM 57. Compoziţia acestui basm e constituită formal de seria sarcinilor îmbucate, în care îndeplinirea uneia este condiţionată de rezolvarea următoarei. Pe de altă parte, ea ilustrează o versiune posibil degradată, în măsura în care sarcinile sunt în esenţă desfuncţionalizate, respectiv miza obiectelor, aduse de protagonist cu mare primejdie şi cu ajutorul animalului recunoscător, dispare în clipa în care cei care porunciseră cu străşnicie aducerea lor demisionează din condiţia de potentaţi abuzivi, transferându-se brusc în aceea de donatori generoşi care se pierd în scuze şi gesturi politicoase. Fixitatea caracterială a personajelor de basm e astfel suspendată. În varianta Grimm, bunăoară, obiectele de adus, înseriate pe un tipar care aminteşte, ca şi în naraţiunea noastră, de basmele cu formulă AT 2034 B (se obţine ceva de la cineva numai după ce i se aduce acestuia ceva de altcineva, care, la rându-i, pretinde ceva etc.) nu sunt dăruite, chiar dacă promise, eroului, ci el şi le însuşeşte prin stratageme abile. O propoziţie rostită aici de vulpea-auxiliar, „şi calul de aur ţine de fecioara din palatul de aur” coincide aproape întocmai (întâmplare? împrumut?) cu cea rostită de unul din împăraţii versiunii Schott: „pasărea de aur ţine de calul

de aur, iar amândoi aparţin doar locului unde domneşte o asemenea frumuseţe nepământeană”. Probabil mai rare sunt în basmul Schott detaliile motivului capturării Zânei mării (M.I. K 1332): prefacerea lupului în luntre, a măruntaielor sale în mărfuri ademenitoare şi a cozii în cârmă.

Florian

Un rege puternic, stăpân peste multe ţări, apăsat de vremurile decăzute în care trăia, puse odată să se ridice, departe decetatea sa de scaun, un palat frumos, pe care îl înconjură cu valuri, şanţuri şi ziduri solide de stâncă. Aici, departe de lume, plănuia să-şi crească fata, singurul său copil, un sugar de câteva luni, în smerenie şi bună-cuviinţă. Sub ameninţarea cu moartea, niciun bărbat, fie tânăr, fie bătrân, nu avea voie să se apropie nici măcar de şanţul din afară al palatului; de asemenea o opri pe prinţesă să vorbească, singură fiind, cu cineva, în afară de femeile care o slujeau. Cum porunci regele, aşa se făcu. Izolată straşnic de lume, prinţesa avea educatoarele cele mai virtuoase care îi dădeau o învăţătură cât se poate de îngrijită. Tatăl ei folosi însă mii şi mii de galbeni ca să-i îndulcească iubitei sale copile izolarea de lume şi să-i facă şederea acolo pe cât de încântătoare, pe atât de neprihănită. Puse să se planteze grădini bogate, cu havuzuri minunate şi iazuri îmbelşugate în peşte, iar în tufişuri neasemuit de frumoase să se crească păsări din cele mai rare şi mai preţioase care fermecau auzul cu cântecele lor şi orbeau privirea cu strălucirea penelor lor.

Astfel prinţesa ajunse la vârsta de şaisprezece ani şi frumuseţea ei era aşa de mare, încât florile din grădină se aplecau în faţa ei când trecea pe lângă ele, păsările amuţeau prin tufişuri şi peştii se ridicau la suprafaţă ca s-o vadă. Paza educatoarelor spori acum din ce în ce mai mult, dar Dumnezeu, care stăpâneşte peste toate lucrurile şi

cârmuieşte soarta oamenilor după înţelepciunea sa, voia altfel. Într-o zi, când prinţesa cu însoţitoarele ei se plimba prin grădina din faţa palatului şi culegea flori pentru a împleti coroniţe din ele, băgă de seamă că afară, dincolo de ultimul val, se afla o femeie înaltă, subţire, cu faţa tuciurie şi haine zdrenţuite care purta o legătură în spate. În părul negru ca pana corbului purta nişte flori foarte frumoase, care jucau în depărtare în nuanţe amestecate de aur, argint şi purpură. Văzându-le, copila de împărat simţi o mare dorinţă să le aibă, aşa că străina trebui să fie chemată, răstimp în care prinţesa arunca nerăbdătoare florile pe care le culesese. Când sosi femeia chemată, o ţigancă, prinţesa îi ieşi înainte şi o întrebă de unde avea asemenea flori minunate.

— Le-am găsit acolo în pădure, nu departe de palat, răspunse ea.

Fata de împărat îi ceru câteva. Primi câte vru să aibă, după care îi dădu ţigăncii drumul, răsplătind-o regeşte; nu mai putea de încântare. Îşi înfipse florile în păr, le strânse într-un buchet, îl desfăcu şi puse florile în apă, se jucă iarăşi cu ele până seara ca şi cum s-ar fi jucat cu o minge, apoi le puse iarăşi în apă ca să se poată bucura şi a doua zi de ele. Băgă atunci de seamă că apa în care stăteau se colorase în roşu purpuriu ca florile minunate, ba că în ea înotau chiar steluţe aurii şi argintii, întocmai ca praful înmiresmat de pe petalele strălucitoare ale florilor. Nu mai văzuse aşa ceva şi o încântă într-atât, încât cufundă florile cu totul în apă, le boţi, duse paharul la gură şi, deoarece apa luase un miros dulce, o dădu pe gât.

Nu trecu multă vreme şi prinţesa se îmbolnăvi, pricină pentru care toată lumea fu buimăcită. Se trimise de îndată veste la rege care sosi grabnic, însoţit de medicul său ca să cerceteze starea prinţesei. Medicul făcu ce i se poruncise şi apoi, după ce se codi îndelung, spuse temător

că prinţesa rămăsese grea. Auzind împăratul una ca asta se înfurie, îl lovi peste obraz, le chemă pe educatoarele şi pe însoţitoarele fetei sale, le învinui că-şi uitaseră de îndatorirea lor şi porunci să fie biciuite, după care răcni:

— Târfe păcătoase, să pieriţi jalnic de foame şi sărăcie, că aţi otrăvit sufletul copilei mele!

O chemă apoi pe nefericita prinţesă, o ocări, zicându-i cele mai cumplite vorbe, o luă de păr, o trânti la pământ şi o călcă în picioare. Puse apoi să fie legată şi aruncată într-o temniţă groaznică, strigându-i:

— Acolo să lâncezeşti până ai să vezi soarele ca o umbră.

— Ah, tată, se tânguia biata prinţesă, fă cum vrei, dar nici eu, nici slujnicele mele n-avem nicio vină. Nu ştiu de ce eşti atât de supărat; sigur, nu vreau să mai fiu bolnavă.

Taci, nemernico! strigă din nou regele, te-ai făcut de ruşine, m-ai făcut şi pe mine şi tot neamul meu regesc, iar acum, cu prefăcătorie diavolească, faci mofturi că eşti nevinovată. La temniţă cu ea!

Astfel regele şi curtea sa plecară, prinţesa însă fu târâtă de un paznic vânjos.

După ce alaiul părăsi palatul, regele se întoarse încă o dată şi porunci soldaţilor să dea foc la tot, să facă valurile, zidurile şi şanţurile una cu pământul, să taie toţi copacii, să astupe iazurile ca nimic să nu-i mai amintească de acel loc. Astfel lăcaşul încântător şi împrejurimile sale minunate fură nimicite din temelii.

După ce împăratul ajunse din nou în cetatea sa de reşedinţă, nimeni nu avu voie vreme îndelungată să mai pomenească în faţa lui de prinţesa care lâncezea într-o temniţă îngrozitoare. Trecură astfel mai multe luni, după care regele îl chemă pe temnicerul său şi-i zise scurt:

— Închide-o, dar bine, pe prizoniera ta într-un butoi; aruncă-l apoi în mare şi să nu mai aud nimic de asta, în

afară de faptul că mi-ai îndeplinit întocmai porunca. Vai şi amar de tine dacă n-ai să mă asculţi.

Temnicerul se duse şi îndeplini porunca regelui. Rugăminţile nefericitei copile de rege nu folosiră la nimic, lacrimile ei nu putură înmuia inima bărbatului hain şi nevinovata fu lăsată pe mare, într-un butoi, la voia întâmplării.

Nu rătăci astfel mult, că şi născu un băiat mare şi voinic care crescu într-o clipă într-atât încât, mişcându-se şi voind să se întindă, turti şi desfăcu butoiul de parcă ar fi fost de hârtie. Mama se sperie, gândind că se va îneca, dar feciorul ei îi dădu curaj şi-i zise:

— Nu te speria de mare, mamă dragă, te-ajut eu mai departe.

După care luă câteva doage, o aşeză pe mamă-sa deasupra, iar el înotă pe lângă ea, vâslind cu o mână, iar cu cealaltă împingând pluta simplă.

Curând ajunseră la mal şi acolo mama trebui să-i povestească istoria sorţii sale nefericite, în vreme ce el stătea liniştit şi asculta. Povestind, îi trecu prin minte că nenorocirea ei vine de la florile roşii, frumoase pe care le mâncase. De aceea îi dădu băiatului ei numele de Florian, adică fiul florilor.

Între timp se lăsase seara şi se îndreptară către o pădure mare, deasupra vârfurilor căreia se ridica un palat minunat. Văzându-l, mama îl preveni pe Florian, zicând:

— Ascultă, băiete, să nu mergem la palatul ăla, e locuit de mulţi balauri, îngrijitoarele mele mi-au povestit adesea de el.

— Ei, ce! strigă râzând feciorul născut pe mare, asta e tocmai ce trebuie unor asemenea braţe; îi învăţ eu să se poarte bine, dacă nu se arată bucuroşi de oaspeţi.

Cuprinsă de frică şi grijă, mama îşi urmă feciorul care mergea înainte cu o ghioagă şi care, ajuns la poarta

mare a palatului, zdrobi dintr-o singură lovitură balamalele de fier. Nu găsiră pe nicăieri nici urmă de fiinţă vie, urcară o scară largă şi ajunseră într-un sală splendidă care ducea la un şir de odăi minunat împodobite cu argint şi aur orbitor. În fine, se pomeniră în faţa unei uşi de fildeş, închisă solid. Florian voia să ştie ce lucruri tainice se află în acea încăpere şi lovi uşa cu ghioaga. Deoarece nu cedă imediat, dădu mânios încă o lovitură, dar uşa rezistă şi de astă dată, ba ghioaga se sfărâmă în bucăţi. Mânios, smulse din sala prin care intraseră un stâlp de marmură şi-l azvârli cu atâta putere în uşa zăvorâtă de fildeş, încât aceasta se făcu zob, iar jumătate din proiectil mai şi zbură prin peretele din spate al tainicei încăperi. Florian intră înăuntru fără să-i pese de fumul gros, sufocant şi respingător care venea de-acolo. Mamă-sa, cuprinsă de spaimă şi nelinişte, stătea în spatele lui.

Uitându-se înjur, văzură un spectacol înfricoşător. Peste tot zăceau peste cincizeci de balauri mai mari şi mai mici care urlau şi schelălăiau, muşcând cu furie deznădăjduită bucăţi din stâlpul de piatră cu care Florian zdrobise uşa. De foame se uscaseră, iar solzii de pe pielea lor, care altminteri fac ape-ape, aveau acum un luciu palid, stins. Aceşti monştri înfiorători, dar vrednici de milă, erau ferecaţi toţi în lanţuri grele de fier, aşa că nu se puteau mişca, cel mult unul sau altul izbutea să se întoarcă de pe spate pe burtă.

— Cred că am nimerit chiar în iad, zise Florian; ce crezi mamă?

— Ah, băiete, răspunse ea, tremurând de frică, hai să plecăm din acest loc groaznic care mă ameţeşte!

— Pentru nimic în lume, mamă, răspunse voinicul, pentru nimic în lume nu plec. Trebuie să aflu cine a închis aici aceste creaturi diavoleşti.

Auzind balaurii aceste vorbe, încetară să mai urle şi

să mai schelălăie, iar unul dintre ei întrebă:

— Cine sunteţi voi, străinilor?

Apoi către Florian:

— Cine eşti tu? Dacă eşti fecior de om, fugi de aici, înainte de a veni mai marele nostru, fratele şi schingiuitorul nostru, căci o să vă sfâşie, pe tine şi pe această femeie.

Auzind glasul înfiorător al dihanie!, mama lui Florian începu să tremure, dar feciorul ei strigă cu putere:

— Ei, bine, tatăl meu nu este om, de aceea nu mă tem de mai marele vostru. Sunt născut din flori şi legănat de mare. Spuneţi-mi, unde e mai marele vostru, ca să mă duc într-acolo şi să-l fac praf!

La care mulţi balauri strigară:

— O, tu care eşti cu mult mai mult decât un om, tu, zeule, dă-ne drumul din lanţuri ca să te ducem la el şi să te-ajutăm să-l omori!

Florian râse şi zise:

— Ferească Dumnezeu să vă slobozesc pe voi, creaturi diavoleşti ce sunteţi! Da, mă duc să-l prind pe mai marele vostru şi să-l bag tot aşa legat printre voi!

Auzind balaurii una ca asta, râseră şi urlară deopotrivă, bucurându-se că şi marele balaur avea să fie legat.

Deodată se lăsă un întuneric şi se ridică un zgomot ca de tunet îndepărtat, în vreme ce balaurii se tupilau unii sub alţii, schelălăind de spaimă:

— Mai marele! mai marele!

Înainte ca Florian să se dezmeticească, palatul se zgâlţâi de un glas care strigă:

— Netrebnici viermi pământeni! Cine v-a adus aici? Ştiţi că asta e moartea voastră?

Întorcându-se, Florian văzu un balaur uriaş care se făcea când mare, când mic şi sufla spre el un abur

fierbinte, puturos.

— Tacă-ţi gura, spurcăciunea iadului! strigă Florian.

Sări în sus, îl înhăţă, iar cu dreapta îi strânse atât de tare grumazul celui care spumega de furie, încât acesta nu se mai putu clinti, iar aripile, coada şi picioarele cu ghiare îi atârnau blegi. Apoi cu stânga luă un stâlp şi-l târî împreună cu balaurul până-n faţa palatului, dincolo de poarta de fier. Acolo lăsă stâlpul jos, smulse un stejar din rădăcină, puse piciorul pe el şi-l răsuci ca pe o nuia de salcie; apoi îl legă cu el pe balaur de stâlp, aşa cum se leagă viţa de o prăjină. îl lăsă apoi acolo şi se întoarse la mamă-sa.

A doua zi Florian merse iarăşi prin toate încăperile palatului ca să le cerceteze mai bine şi dădu astfel peste o sală splendidă de arme, de unde îşi luă de pe pereţi cele mai frumoase şi mai bune arme de vânătoare spre a cutreiera cu ele, după pofta inimii, pădurile care înconjurau palatul. Îşi luă de aceea rămas bun de la mamă-sa şi-i spuse să nu-i fie frică dacă o lasă singură, căci n-o să se îndepărteze mult de palat. Prinţesa, care văzu bine că ar fi fost zadarnic să stăruie pe lângă el ca să rămână, îl rugă ca baremi să ia balaurul cel mare din faţa ferestrelor şi să-l închidă într-una din încăperi. Florian făcu asta pe loc şi apoi plecă.

Se întoarse seara, aducându-i mamei sale prada făcută, din care ea pregăti cina. La masă, aduseră dintr-o pivniţă, care se întindea pe sub palatul balaurilor, la fel de lungă şi de mare ca şi acesta, vinuri din cele mai alese şi mai bune. A doua zi, Florian merse din nou la vânătoare, iar mamă-sa pregăti acasă masa.

Astfel trăiră amândoi fericiţi şi mulţumiţi multe zile fără ca vreo întâmplare neobişnuită să aibă loc. Odată însă, când Florian era din nou la vânătoare, mamă-sa, care rămânea întotdeauna acasă, cercetă încăperile frumoase şi

sălile minunate ale palatului. Ajunse astfel şi la uşa zăvorâtă, în spatele căreia se afla balaurul legat de Florian. Rămase o clipă aici să asculte, fapt pe care dihania captivă îl băgă de seamă, căci urechile sale făceau cât o mie de urechi, şi începu de aceea să scoată sunete jalnice, plângându-şi soarta.

— Ah, ce soartă tristă am! oftă el, şi ce chinuri trebuie să îndur, zăcând aici, atât de crunt legat.

Auzind prinţesa asta, se uită prin gaura cheii în încăpere pentru a-l cerceta pe balaurul legat. Dar care nud fu mirarea când, în locul balaurului, văzu un tânăr nespus de chipeş, legat de stâlpul de marmură. La vederea lui i se aprinse inima şi simţi cum roşeşte puternic, pricină pentru care se îndepărtă de uşă şi grăbi spre odaia ei. Când feciorul se întoarse seara, îi ascunse ce văzuse, căci el o rugase stăruitor să nu se apropie de încăperea aia.

Ziua următoare, când Florian era la vânătoare, se duse din nou acolo, văzu şi auzi la fel ca ieri, dar tot aşa seara nu-i spuse nimic feciorului ei. A treia zi, la fel, dar atunci nu-şi mai putu stăpâni inima care-i da ghes şi-l întrebă prin uşa zăvorâtă pe văicăreţ:

— Oricine ai fi, tu, făptură de neînţeles, spune-mi, tu scoţi aceste sunete jalnice pe care le aud?

După care înăuntru se lăsă o clipă de tăcere, apoi se auzi:

— Ah, cui îi pasă de mine, nenorocitul, pe care un blestem m-a prefăcut în cel mai spurcat dintre balauri, iar un demon puternic m-a legat în chipul cel mai crunt de un stâlp de marmură? Să nu-ţi pese de soartea mea, dacă nu vrei să mă ajuţi!

— Vreau, vreau! răspunse la aceste tânguiri prinţesa miloasă, care nu se mai sătura privind la frumuseţea nepământeană a captivului. Ah, spune-mi cum pot să te ajut?

— Doar să-mi desfaci legăturile! oftă el, da, dacă mă slobozeşti, o să-ţi rămân toată viaţa recunoscător şi o să mă supun ţie cu iubire şi credinţă.

— Să te slobozesc, nu pot, răspunse femeia ademenită, căci dacă ar afla feciorul meu, te-ar omorî, iar pe mine m-ar părăsi poate, aşa că fără niciun sprijin aş pieri aici de foame şi mizerie.

— Nu te teme, îi răspunse vicleanul, te-aş apăra eu până la sfârşitul vieţii mele, dacă ar fi să te părăsească propriul tău fecior. Oh, slobozeşte-mă, făptură bună, nevăzută, scapă-mă de aceste legături chinuitoare din pricina cărora o să mor, dacă mâna ta milostivă n-o să le desfacă. Dacă tu nu faci asta, cine ar mai veni în acest palat blestemat să mă ajute?

Tânguirile ieşite din gura tânărului nespus de chipeş şi lacrimile de durere din ochii săi biruiră în cele din urmă: prinţesa alergă după un cuţit, trase zăvorul uşii şi o deschise. După ce el îi făgădui şi o încredinţă cu tărie că nu va fugi când va fi slobod, femeia amăgită îi desfăcu repede legăturile. Cum se simţi slobod, vrăjitorul sări în sus şi, în hohote cumplite de râs, voi să iasă din odaie, dar prinţesa, cuprinsă de o spaimă de moarte, i se puse în cale, strigându-i:

— Stai! Niciun pas de pragul ăsta, altminteri ne împingi pe amândoi la pierzanie. Dacă te vede Florian, îţi pune cu siguranţă cătuşele morţii!

Slobozitul rămase pentru o clipă liniştit, se uită ţintă la prinţesă şi se strecură apoi într-un colţ al încăperii. Văzându-i spaima, prinţesa prinse curaj şi-i zise:

— Să nu ştie nimeni că ţi-am desfăcut legăturile, să rămâi slobod, dar să nu cutezi vreodată să treci de acest prag, ai să rămâi mereu prizonierul meu. O să vin în fiecare zi să stau cu tine şi o să-ţi aduc, din ce am, să mănânci şi să bei.

La aceste cuvinte, prizonierul i se aruncă umil la picioare, i le sărută şi-i ceru iertare. Ea îl ridică şi-i îngădui să-şi încolăcească braţele în jurul ei şi să o sărute. Sigur, nu ar fi făcut-o, dacă ar fi ştiut că protejatul ei chipeş nu era altul decât o dihanie spurcată cu chip omenesc mincinos.

Rămaseră astfel împreună mai mulă vreme până ce-l auziră pe Florian care se întorcea de la vânătoare. Atunci prinţesa se grăbi să iasă din încăpere şi zăvori uşa după ea, apoi merse să-şi întâmpine feciorul, îi dădu bineţe şi-l sărută ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Florian era înfometat şi ceru să mănânce, dar nu era nimic pregătit deoarece femeia necredincioasă îşi petrecuse timpul cu balaurul. Feciorul aşteptă cu răbdare până ce mamă-sa făcu de mâncare şi puse masa.

A doua zi, când Florian se duse din nou la vânătoare, prinţesa alergă la iubitul ei. îl întrebă, între altele, cum se făcuse că ajunsese un balaur spurcat şi ce legătură avea cu ceilalţi balauri. Atunci iubitul mincinos începu să spună o poveste tristă, după care pe el şi pe cei cincizeci şi nouă de fraţi ai săi îi ajunsese în chip nemeritat un blestem părintesc ce adusese această nenorocire pe capul lor, iar el trebuise să-i pună pe ei în fiare căci umblau să-l omoare. Toate astea nu erau decât născociri urâte, căci el era o dihanie de tot josnică şi spurcată care îi ţinea pe ceilalţi din pizmă şi lăcomie în lanţuri. Prinţesa îl crezu fiindcă era chipeş, dar totuşi i se făcu teamă şi, după ce stătu puţin pe gânduri, se ridică să plece. Atunci linguşitorul o ţinu în loc şi o rugă să rămână, tânguindu-se:

— Ah, voiai să pleci, voiai să mă părăseşti, nefericitul de mine, şi să mă împingi înapoi în mizeria mea!

Aceste vorbe o mişcară pe femeia slabă care îi făgădui să vină din nou a doua zi. Nu ştia că iubitul ei o înşela şi că nu se gândea decât cum să scape de Florian şi

să-l prăpădească. Ca de obicei, prinţesa petrecu şi de astă dată seara cu feciorul ei, care îi povesti multe din peripeţiile sale de vânătoare şi care apoi merse să se culce.

Plină de nerăbdare, prinţesa abia aştepta să vină dimineaţa, ca Florian să părăsească palatul. Atunci merse grabnic la iubitul ei vrăjitor, îl dezmierdă şi îl sărută, neştiind cum să se poarte mai drăgăstos cu el. Deodată el începu să plângă, ea îi şterse lacrimile, îl sărută din nou şi îl întrebă care e pricina lacrimilor sale.

— Ah, suspină el, mi se rupe inima când mă gândesc că în curând o să fim despărţiţi. Iată, dacă feciorul tău află că eşti mereu la mine şi că mă iubeşti, o să ne sugrume pe amândoi!

Femeia căzu pe gânduri şi apoi zise:

— O, iubitul meu, Florian n-o să afle niciodată că te-am slobozit şi că te iubesc nespus de mult.

— Ce fericiţi am putea fi, dacă feciorul tău ar pleca în lumea largă. Aş îndura bucuros blestemul părintesc, dacă tu şi cu mine am avea numai pentru noi acest palat.

— Şi n-am putea face asta? întrebă mama lui Florian; o să-l omor!

— Oh, nu spune asta! strigă fătarnicul, în vreme ce sufletul îi era plin de o bucurie drăcească.

— De ce să nu-l omor, zise iarăşi ea, are tată ca să-l plângă? De ce a trebuit să îndur mii de chinuri din pricina lui? Să îndur nevinovată chinuri şi ocară? El e numai al meu, l-am răscumpărat cu suferinţe fără sfârşit, deci pot să-l şi vând pentru bucurii!

Auzind aceste vorbe, vrăjitul începu să râdă tare şi zise:

Aşa, foarte bine! El e numai al tău, iar dacă îţi stă în cale, omoară-l; eu, ca prieten, am să te-ajut.

După care se sfătuiră cum să facă să-l mătrăşească

din cale pe feciorul cel nedomolit. În fine, balaurul viclean vorbi, râzând:

— Mă gândesc la un mijloc, dragă prinţesă. Diseară, când s-o întoarce feciorul tău, nu mânca şi nu bea nimic şi spune-i: „Oh, băiete, mă simt foarte bolnavă şi nu pot să mănânc; dacă te mai duci la vânătoare, atunci ia-o la dreapta prin pădurea apropiată, căci am visat că acolo se aţin zimbrii. Încearcă să dobori unul, deoarece cred că creierul cald al unui astfel de animal m-ar înzdrăveni”. El o să se ducă repede la pădure, iar dacă ajunge acolo, zimbrii o să-şi facă cu el un joc, de pe urma căruia n-o să se mai întoarcă.

Când Florian veni seara acasă, o găsi pe maică-sa zăcând în pat, aşa cum o sfătuise spurcăciunea ei de iubit. Voinicul îşi luă iarăşi buzduganul şi se repezi, fără să se fi odihnit, în pădurea pomenită, unde dădu peste o turmă puternică de zimbri. După ce îşi alese pe cel mai mare dintre ei, ridică glasul atât de înfricoşător, încât toţi o luară la goană, cel mare în frunte. Se repezi ca săgeata după ei, îi ajunse din urmă, iar aceştia, mânaţi de loviturile lui, se împrăştiară care încotro, până ce îl înhăţă pe cel pe care îl alesese, îl prinse de coadă şi-l trase după sine până la palatul balaurilor. Aici urcă scările cu el şi-l aduse mamei sale la pat. Ea nu era acolo, dar auzindu-l, se strecurase într-o clipită şi-i zise veselă că se făcuse repede bine. În fapt, gândind că Florian nu se va mai întoarce, se dusese repede la iubitul ei. Acum îşi sărută feciorul şi-i mulţumi pentru bunăvoinţa lui, la care Florian râse şi zise:

— Nu ştiam, mamă, dacă vrei creierul de zimbru cald, în sânge, sau nu, aşa că am adus animalul viu. Dacă însă nu-ţi mai trebuie, îi dau drumul!

Astfel împinse zimbrul pe scări în jos şi-l lăsă liber.

Prinţesa roşi în faţa vitejiei fireşti a feciorului ei, dar nu se gândi mai departe, ci noaptea, când Florian dormea

adânc, merse în încăperea iubitului ei şi se plânse acestuia de felul în care feciorul său târâse de coadă un zimbru viu, fără să i se fi întâmplat nici cel mai mic neajuns. Vrăjitorul se minună de asta şi o sfătui pe prinţesă ca a doua zi să se prefacă iar bolnavă. Cu acest motiv să-i ceară feciorului ei să prindă un urs dintr-un loc aflat la stânga de pădurea zimbrilor, căci a visat că se va înzdrăveni cu zeamă de pulpă de urs.

— Acolo, mai zise el răutăcios, lăudărosul îşi va găsi sfârşitul, căci în acea sălbăticie se află mulţi urşi care îi întrec pe toţi ceilalţi în putere şi cruzime.

Într-adevăr, a doua zi, prinţesa se prefăcu din nou bolnavă şi-şi rugă feciorul să-i aducă de la vânătoare o pulpă de urs. Florian alergă cât putu de repede şi ajunse curând într-un luminiş în mijlocul pădurii amintite. Aici, pe una din cele mai înalte creste de stâncă, văzu un urs nemaipomenit de mare care ţinea într-o labă un trunchi uriaş de copac, iar cu cealaltă labă scotea din scorbura acestuia miere, pe care o înghiţea. Florian se apropie de stâncă şi îi strigă fiarei ca să-şi râdă:

— Ei, flăcăule, vino jos, să ne încercăm puterile în luptă! Mama ar vrea să ştie cât de puternică ţi-e crupa!

Ursul se uită la el, mormăi, iar cum voinicul nu-l slăbea din ochi, se ridică, azvârlind furios trunchiul de copac în jos. Lui Florian îi păsa prea puţin de asta şi-şi aştepta groaznicul adversar care cobora repede ca să-l atace. Nici nu ajunsese bine jos, că Florian îl şi luă în braţe şi-i strigă, râzând:

— Aşteaptă, măi, cap înfierbântat ce eşti, te-ai dat degeaba jos, o să ne luptăm sus!

Şi astfel, cu el în braţe, se căţără pe vârful cel mai înalt al stâncii, de unde azvârli ursul cu asemenea forţă, că rămase jos nemişcat. De astă dată, întorcându-se cu prada cerută, Florian îşi găsi mama în pat. Se prefăcu foarte

bolnavă, ca şi cum n-ar mai fi ştiut nimic de sine; de aceea Florian se duse singur la bucătărie, puse ciozvârta de urs la foc, fierse zeama şi i-o aduse presupusei bolnave care însă bău doar puţin din ea.

Dimineaţa următoare, Florian o găsi sănătoasă şi de aceea se duse voios la vânătoare. Ea însă se furişă la iubitul ei viclean. Auzind acesta că Florian se întorsese teafăr din pădurea urşilor, se gândi la un alt mijloc de a-l prăpădi pe feciorul cel nedomolit şi grăi către prinţesă:

— Prefă-te a treia oară bolnavă şi spune-i iarăşi că ai visat că o să mori, dacă nu bei apă din izvorul vieţii. Ăsta izvorăşte din vârful Muntelui Negru care se ridică la malurile Lacului Alb. Izvorul e păzit de un duh rău, cel mai puternic din câte există şi care cu siguranţă că n-o să-l mai lase pe feciorul tău să se întoarcă, dacă o să cuteze să-şi bage mâna în bazinul negru al izvorului.

Prinţesa făcu aşa cum îi spusese balaurul mincinos, iar Florian nu mai pierdu în dimineaţa următoare nicio clipă şi, mergând prin pădurea mare, găsi într-adevăr Lacul Alb şi Muntele Negru. Ajuns la lac, avu parte de o privelişte neaşteptată, căci la mal văzu multe şi neasemuit de frumoase zâne ale apei, care se scăldau, glumind voioase. Zărindu-l pe voinic, îi făcură semne şi-i strigară să vină să se joace cu ele. Florian nu contenea să se minuneze de frumuseţea nemaipomenită a acestor făpturi, se apropie, fără să-şi ia ochii de la ele, la care şi zânele înotară spre el, căci şi lor le plăcea în chip deosebit mândreţea de fecior. Una îl întrebă cum îl cheamă, alta câţi ani are, o a treia de unde vine, a patra încotro merge şi tot aşa, fiecare dintre ele altceva. Răspunse tuturor până ce ele ajunseră să-i ştie peripeţiile şi dorinţele tot atât de bine ca şi el. Toate îl sfătuiră însă stăruitor să nu se ducă la Muntele Negru, căci acolo domneşte Moartea însăşi şi de ea nu scapă niciun muritor. Dar Florian răspunse:

— Nu mă tem de diavol şi cu atât mai puţin de Moarte. Mama mea e bolnavă şi trebuie să bea din apa aia.

— O, prea frumosule fecior, spuseră zânele, din nou mâhnite, dacă o să pleci, soarta ta o să ne umple de durere! Rămâi la noi, o să te iubim şi-o să te îngrijim cât ai să trăieşti, o să ai tot ce-ţi pofteşte inima!

Voinicul însă ţinu piept ademenirilor lor şi stărui s-aducă apă din izvorul de la Muntele Negru, chiar dacă astfel avea să-şi piardă viaţa. Zânele fură foarte îngrijorate din pricina asta şi tot mai încercară să-l oprească, aruncând peste el vălurile lor subţiri de ceaţă şi înfăşurându-l uşor în ele. Florian însă nu se lăsă abătut din drumul său şi merse voiniceşte înainte prin ceaţa ce înconjura ca o coroană albă piciorul Muntelui Negru.

Urcă tot mai sus prin văi întunecate şi văgăuni care străpungeau muntele pe toate laturile; pătrunse într-o pădure întunecoasă, unde nu mai avea sub picioare decât pietre sterpe şi goale, ici-colo landă uscată. Vârful muntelui era de asemenea înconjurat de o negură cenuşie, deasă, astfel că nu-l putea zări şi, spre uimirea sa, se pomeni pe neaşteptate în faţa izvorului format de apa vieţii. Se aplecă repede ca să ia apă de pe suprafaţa întunecată, dar ceva se mişcă sub genunchi săi şi deodată un vârtej îngrozitor îl smulse de-acolo, îl făcu mii de fărâme în aer, pe care le lăsă să cadă la malul Lacului Alb.

În timpul ăsta, mama lui Florian se duse la iubitul ei şi bucură împreună cu el că de-acum încolo feciorul ei nu avea să se mai întoarcă să-i supere, iar ei puteau să se lase în voia dragostei lor.

— Ştiam prea bine că n-o să se mai întoarcă de-acolo şi că n-o să aducă apă de la izvorul vieţii zise balaurul spurcat.

Se lăsă seara, veni noaptea şi prinţesa nu se mai despărţea de acela pentru care nutrea o patimă nestăvilită.

La miezul nopţii, când luna plină se afla tocmai deasupra Lacului Alb, iar razele sale albastre de lumină pluteau tremurând peste undele încreţite, zânele apei se treziră din somnul lor de pe fundul lacului şi se ridicară la suprafaţă. Mai întâi ieşi regina, apoi se iviră şi celelalte din toate părţile, glumind şi hârjonindu-se, până când una, cu un ţipăt jalnic, veni în goană, arătându-i reginei inima lui Florian, care căzuse în lac. Recunoscând-o, regina se întristă foarte tare, îşi chemă zânele şi le spuse să caute la mal şi pe fundul lacului şi să aducă ce vor mai putea găsi din trupul nefericitului voinic. Nu trecu multă vreme, şi se întoarseră toate, la fel de bucuroase pe cât de abătute fuseseră când se despărţiseră, ţinând fiecare în sus câte o bucăţică găsită din Florian. Regina alcătui din nou trupul voinicului şi trimise pe una din zâne după apa vieţii, pe alta după flori, pe care aşeză mai apoi leşul. După ce îi puse şi inima la loc, îl stropi cu apa vieţii şi, iată, voinicul se trezi ca dintr-un somn greu. Uitându-se în jur şi văzând Muntele Negru, îşi aminti de apa vieţii pe care trebuia s-o aducă mamei sale. Voi să plece degrabă, crezând că ce păţise pe munte fusese doar un vis. Regina zânelor însă îl opri, spunându-i:

— Nu te mai duce pe Muntele Negru, altminteri Moartea o să te facă praf de tot!

Apoi îi povesti cum îl adunase din bucăţele şi-l preveni să nu se mai încreadă în mama lui, căci, orbită de patima sălbatică pentru balaurul spurcat, îl slobozise pe acesta şi încercase de trei ori să-şi ducă propriul fecior la pierzanie. La început Florian nu vru să creadă şi îi spuse reginei zânelor:

— Tu, care mi-ai dăruit a doua oară viaţă, nu-mi cere să mă încred doar în vorbele tale, ci îngăduie-mi să văd cu ochii mei adevărul amar.

— Atunci, întoarce-te acolo, îi răspunse regina, ia apa

vieţii pe care o să ţi-o dea una din slujitoarele mele, strecoară-te uşor în palat şi du-te în sala în care îl ţii legat pe balaurul cel mare; la uşa acesteia ai să auzi ceea ce acum nu vrei să crezi.

Florian mulţumi reginei pentru binefacerea ei şi, după ce primi de la una din zânele frumoase, în ditamai scoică de mare, apa vieţii, se despărţi duios de regină şi de zânele ei, care se îmbulzeau în jurul lui ca să-i ureze cât mai prietenos mult noroc.

Când ajunse la palat, amintindu-şi de povaţa reginei, se strecură uşor pe scări în sus şi merse drept la încăperea în care îl zăvorâse pe balaur. Zăvorul era tras şi când se uită pe gaura cheii îşi văzu mama stând alături de un tânăr frumos, pe al cărui chip recunoscu însă expresia groaznică a balaurului celui mare. Florian văzuse destul ca să se încredinţeze de tot ce-i spusese regina zânelor. Se duse încet în încăperea în care stătuse cu mama lui şi o strigă tare. Ea apăru curând, îi căzu de gât şi se prefăcu a plânge de bucurie, căci îl crezuse mort, dar iată că, în cele din urmă, se întorsese. Văzând această prefăcătorie nemaipomenită, voinicul fu cuprins de o asemenea silă de maică-sa, încât nu putu vorbi niciun cuvânt cu ea. Femeia ieşi să-i pregătească ceva de mâncare, el însă nu mai aşteptă, ci se trânti în pat, făcându-se că doarme ca să nu fie silit să-i vorbească.

Noaptea auzi cum se scoală din pat şi se furişează în vârful picioarelor, pricină pentru care se luă după ea şi se opri în faţa acelei uşi nenorocite, dincolo de care se afla balaurul mincinos. Privi şi ascultă, dar nu auzi decât hohote de plâns şi sărutări, pe deasupra zări şi ochii sclipind verde ai dihanie! Nu trecu mult şi auzi glasul acestuia:

— Nu te necăji, dulce prinţesă, mâine am să-l omor chiar eu. Mâine dimineaţă să-i spui: „Fiule, săgetează-mi

pasărea aia frumoasă care stă în copacul din faţa odăii noastre”. O să pun eu acolo o pasăre, iar când o să întindă arcul, o să-l pândesc de sus, de la fereastră, şi o să mă las sub chip de balaur asupra lui şi o să fac în aşa fel încât să nu-şi mai atingă sigur ţinta.

— Da, duh al sufletului meu, fă aşa, ca să ne putem lăsa odată în voia dragostei noastre, zise prinţesa.

Florian, ştiind acum ce are de făcut, se îndepărtă. De dimineaţă, după ce isprăvise de mâncat, mamă-sa îi vorbi într-adevăr aşa cum o învăţase balaurul, astfel încât voinicul abia îşi ţinu firea. Dar tăcu şi, când maică-sa îi arătă o pasăre frumoasă care stătea în copacul din faţa ferestrelor lor şi pe care trebuia s-o săgeteze, coborî jos, dar îl luă în ascuns la ochi şi pe balaur, care îl pândea de sus. Se prefăcu a-şi aşeza cu mare băgare de seamă săgeata în arc şi a se pregăti să ţintească, clipă în care balaurul se năpusti fulgerător, dar Florian se feri, îl apucă de gât cu o mână, îi smulse cu cealaltă limba, îl legă din nou de stâlpul de marmură şi aşa legat îl azvârli în pădure, strigându-i:

— De-acolo, ajută-te singur să cobori cu minciunile tale spurcate.

Limba însă i-o aruncă celor cincizeci şi nouă de balauri care stăteau tot înlănţuiţi sus şi, fireşte, ea dispăru într-o clipită printre aceste dihănii înfometate.

Întorcându-se în odaia lui, îi ieşi înainte mamă-sa, albă la faţă, şi vru să-l linguşească îmbrăţişându-l. Căci, spuse ea, balaurul spurcat, care îşi rupsese pesemne lanţurile, o speriase, desigur, grozav. Dar, plin de mânie furioasă, Florian îi zise:

— Înapoi, mamă denaturată ce eşti! Te cunosc şi ştiu cine a dat drumul dihaniei. De astă dată nu vreau să-ţi fac niciun rău, căci m-ai născut şi ai îndurat ocară şi chinuri din pricina mea. Dar din acest ceas te părăsesc, n-ai decât

să rămâi în acest palat al balaurilor şi să te drăgosteşti cu celelalte dihănii.

Cu aceste vorbe plecă şi o lăsă acolo, jelindu-se, în mizerie şi căinţă. Curând se şi stinse. El însă plecă în lumea largă plin de dorinţa de a săvârşi alte fapte mari.

008

Brednich/Taloş 28. AT 590 II (Prinţul şi brasarda), cu motivul fecioarei izolate de lume (M.I. T381) şi acela al naşterii miraculoase (M.I. F 611.1.8). *Cf.* şi Schullerus 315 A (Mama perfidă). Face parte din categoria, mai restrânsă, a basmelor fantastice care nu se încheie cu nunta şi urcarea pe tron a eroului. Final deschis. Faţă de versiunile culese cu rigoare din circuitul oral, varianta de faţă dilată nuvelistic, psihologizând, secvenţa amorului nelegiuit. Izbutite sunt expresivităţile sumbre, ale peisajului pustiu de pe Muntele Negru şi picturalitatea inedită a balaurilor palidaţi şi uscaţi de foame.

Piese mici

CĂLĂTORIA LUI DUMNEZEU CU SFÂNTUL PETRU

(Fragment)

Într-o zi Sfântul Petru îl însoţea pe bunul Dumnezeu într-o călătorie pe pământ. Merseră mai multă vreme alături în tăcere, când Sfântul Petru îl întrebă pe Domnul de ce umpluse lumea şi cu oameni buni, şi cu răi. Creatorul răspunse:

Cei buni trebuie să trăiască pentru cei răi, iar cei răi pentru cei buni.

Mai umblară ei ce mai umblară şi văzură un om lucrând la câmp. îi dădură bineţe şi Sfântul Petru îl întrebă:

Ai să-ţi termini treaba azi?

Ţăranul se întoarse posac şi zise:

Ce te priveşte pe tine treaba mea?

Văzând purtarea asta necioplită, bunul Dumneze se

mânie şi-l bătu pe om cu dureri straşnice de burtă, astfel că fu silit să-şi întrerupă treaba şi vreme de opt zile nici să se mai poată gândi la a o continua. Când, în fine, se înzdrăveni şi-şi putu reîncepe lucrul, Domnul şi Apostolul său trecură din nou pe lângă acel ogor. îl întrebară şi de astă dată dacă îşi va termina oare treaba azi, şi, iată, că, răspunse binevoitor:

Cu ajutorul Domnului, oameni buni I

şoca

Brednich/Taloş 30. M.I. K 1811. Schullerus 751 (Pedeapsă: Dumnezeu pedepseşte pentru trufie, lipsă de modestie etc. J.

Mânia lui Ilie

Sfântul Ilie era odată husar în slujba împăratului. Diavolul îl minţi că tatăl său bun se ţine cu nevastă-sa. Fire iute, sfântul grăbi spre casă chiar în acea noapte şi găsi într-adevăr în pat un bărbat şi o femeie. Cuprins de o mânie oarbă, îi răpuse pe loc dar, mai apoi, aducând lumină, îşi recunoscu greşeala cumplită, căci îşi omorâse tatăl şi mama. Fugi deznădăjduit şi nu mai găsi pe nicăieri pace.

În drumurile sale se întâlni cu Domnul, însoţit de Sfântul Petru, dar pe care nu-i cunoscu. Primul îl întrebă încotro merge, la care Ilie se plânse şi povesti cât de groaznic îl înşelase necuratul. Mărturisi, de asemenea, că vrea să-l caute pe Dumnezeu ca să-i ceară iertare, căci se căia amarnic. După care Domnul îl întrebă pe obiditul Ilie ce-ar face cu diavolul, dacă l-ar avea în puterea sa.

L-aş băga adânc în pământ cu puşca mea, răspunse Sfântul.

Atunci porneşte la drum! grăi Domnul, îţi dau puterea de a-l nimici pe diavol; fii pe pace, păcatul îţi este iertat, eu sunt Domnul Dumnezeul tău.

Plin de bucurie, Ilie porni mai departe şi acolo unde

credea că dă de diavol, sau de unul din ajutoarele sale, îl încolţea atât de înspăimântător, încât toate din jur se umpleau de spaimă şi înfricoşare, chiar seminţele plantelor deveneau seci; tot aşa se prăpădea rodul în pântecele mamelor de oameni şi de dobitoace, atât de grozavă era mânia Sfântului.

Toate astea le văzu Domnul cu spaimă şi atunci îi damblagi braţul drept cumplitului zelos, căci, dacă ar fi continuat cum începuse, ar fi nimicit întreaga creaţie. Aşa că şi astăzi Sfântul mânios se luptă doar cu stânga, pentru ca, odată cu diavolul, să nu piară şi lumea.

Dacă e cer de furtună, niciun valah nu rabdă cu sine în odaie o pisică sau un câine; deoarece el crede că aceste animale îi împrumută necuratului propria lor înfăţişare. Cum Ilie este şi tunătorul, iar cu săgeata sa de foc, fulgerul, îl urmăreşte pretutindeni pe diavol, deasupra unei case în care se aţin astfel de animale pluteşte, la vreme de furtună, o mare primejdie.

003

Brednich/Taloş 54. *Cf.* AT 756 F* (Paricidul iertat). Schullerus 828* (Sfinţi: ale).

Stânca fetei

DE LA LUNCAN1

La Luncani, nu departe de muntele Ruşiţa, în Almaş[163], se ridică stâncă numită Stânca Fetei. Potrivit legendei, numele vine de la o fată care a fost necredincioasă iubitului ei şi peste care zeul iubirii, mânios, a prăvălit stânca.

ooa

Brednich/Taloş 56.

Retezatul

Pe patul de moarte, un stăpânitor puternic îşi lăsă

163 O altă legendă legată de acest munte şi o notă despre ea v. p. 129.

copiilor săi, o fată şi un băiat, ţara împărţită pe din două. Când îşi luară în primire moştenirea, ca să o cuprindă cu privirea şi poate ca fiecare să măsoare partea celuilalt, cei doi se urcară pe cele mai mari înălţimi. Astfel băiatul se urcă pe Retezatul de astăzi, piscul cel mai înalt al văii Haţegului, în Transilvania, iar sora lui, care era totodată şi vrăjitoare, pe Ruşiţa, munte care se află la nord de Almaş şi la vest de Retezat. De ciudă că ţara lui era mai frumoasă, nu aşa pietroasă şi muntoasă ca a ei, fata aruncă după frate-său cu un fier lat de plug, care din fericire nu-l atinse, ci tăie doar o mare parte din muntele pe care se afla. Ceea ce se vede până în ziua de azi după un perete de stâncă ce coboară vertical, motiv pentru care muntele se cheamă, pe bună dreptate, Retezat.

Foca

Brednich/Taloş 57. Legendă toponimică locală, de largă răspândire. De cele mai multe ori protagoniştii sunt uriaşi (*cf.* Bârlea, 1981 I, pp. 116 – 117). Brill, în *Leg. geogr.*, p. 111, reproduce un text din Victor Lazăr, *Legende istorice de pe pământul României*, Cluj, ed. a II-a, 1922, p. 15, intitulat „Retezatul” care este o repovestire, foarte uşor dilatată, a naraţiunii Schott. Singurele deosebiri sunt: înlocuirea muntelui Ruşiţa cu vârful Rusca şi a protagoniştilor umanoizi cu uriaşi.

32

Jucăria uriaşului

Mai înainte pământul era locuit de uriaşi puternici. Un asemenea uriaş a găsit în timp ce ara câteva făpturi mici, aşa cum sunt astăzi oamenii; le luă din brazdă şi le duse ca pe o jucărie femeii sale acasă.

003

Brednich/Taloş 58. AT 701 (Jucăria uriaşilor). Adesea, fata de uriaş este cea care ia în poală plugarii cu pluguri şi animale cu tot şi-i duce acasă, crezând că sunt jucării, dar

părinţii o trimit să-i ducă înapoi.

Babacai

Chiar în faţa cetăţilor de la Golumbaci[164], se ridică în mijlocul apelor înspumate ale Dunării un con înalt de stâncă numit Babacai, ceea ce înseamnă căinţa babei, căci babă înseamnă mamă sau bătrână, iar cai, căinţă.

După cum povestesc locuitorii din zonă, care sunt un amestec de valahi şi rascieni (slavi iliri), în acele locuri trăia un pescar. Femeia lui era atât de rea încât, neştiind ce să mai facă, omul, pretextând că are de pescuit în apropierea stâncii, o duse şi o lăsă acolo. Deznădăjduită, ea se aruncă în Dunăre, punând astfel capăt stelei sale rele.

SOG3

Derivarea de către Schott a lui cai din vb. *a se căi* (resp. din *căinţă*) este o etimologie populară. De fapt, *Babakaia* (fe.) = *baba* (părinte, tată) + *kaia* (piatră), aceasta din urmă parte componentă a numeroase toponime turceşti. O variantă a acestei legende, ce mi-a fost semnalată de Ion Taloş, în O. Noyes, *România*: *The Border Land of the Christian and the Turc*, New York, 1858, p. 61, citată de Vasile Bogrea, *Pagini istorico filologice*, Cluj, Dacia, 1971, p. 498: „Din jos de ostrovul Moldova, o enormă stâncă neagră iese din sânul fluviului, pe care se spune că un turc gelos şi-a părăsit mireasa bănuită, zicând către ea: «Babakai! babakai!» (pocăieşte-te! pocăieşte-te), un nume care s-a aplicat stâncii însăşi”. *Cf.* şi Petri, „Der Felsen Babake. Nach einer walachischen Volkssage” (*Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde*, Kronstadt, VIII, 1844, nr. 33, 11 aug. pp. 211 – 213; nr. 34, 18 aug. pp. 250 – 253), în care prima parte este o relatare pe larg a tradiţiei cu turcul răzbunător, iar partea a doua, o nuvelă care valorifică

164 în legătură cu aceste cetăţi v. piesa nr. 36, infra.

subiectul legendar. Stânca poate fi văzută şi astăzi, recent chiar pe Internet (geografiei.html + babakai & = UTF.8), unde este citată o versiune a legendei, care îi derivă numele de la o prinţesă din haremul vizirului din Gulumbaci, pedepsită prin exilarea în acel loc, împreună cu capul iubitului ei.

De ce nu mai e

ALBINA ALBA

Când Dumnezeu a făcut lumea asta, o trimise pe albină la diavol să-l întrebe cum e mai bine, să facă mai mulţi sori sau unul singur? Albina se duse, puse diavolului întrebarea şi se aşeză şiret pe capul lui. Necuratul cumpăni cum să răspundă înţelept la întrebare şi zise pentru sine: „Dacă ar fi mai mulţi sori, n-ar fi bine, căci văpaia lor ar întrece flăcările iadului şi atunci oamenilor nu le-ar mai fi frică de el”. Apoi continuă: „N-ar fi bine să fie mai mulţi sori, căci ar putea să lumineze noaptea ca ziua şi astfel s-ar sfârşi cu lucrările întunericului”. După care diavolul spuse tare:

E bine să fie un singur soare.

Pregătindu-se să-şi ia zborul ca să ducă Domnului spusa diavolului, albina începu să zumzăie şi stăpânul nopţii îşi dădu seama că şezuse pe capul său şi ascultase consfătuirea sa cu sine însuşi. Supărat, se ridică şi-o lovi peste trup cu un bici. De la lovitura asta se făcu neagră de tot; de aici îi vine şi înfăţişarea crestată. Înainte de a fi fost astfel schingiuită de diavol, ea era albă, de aceea în limba valahilor i se spune albină, adică albă.

După o altă legendă, albina are înfăţişarea crestată şi culoarea neagră de la biciul ceresc de foc, fulgerul cu care a lovit-o Sfântul Petru, mânios pentru că, fiind un copil neascultător, se luase la harţă cu părinţii săi.

Brednich/Taloş 60. Brill *Catalog* 11 511. *Cf.* şi Schullerus, Anexă II, Animale 27 (Albina). În *Leg. rom.*, III,

p. 365, Brill reproduce după S. FI. Marian, *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor*, Bucureşti, 1903, p. 131, un text „din Banat”, care este, de fapt, traducerea naraţiunii Schott.

Rândunica

După o legendă, a fost cândva o fată care se sfădea cu părinţii ei şi-i vorbea de rău pe alţii. De aceea a fost prefăcută sub chipul pe care îl are astăzi şi de-atunci trebuie să-şi facă cuibul în hornuri, expunându-se fumului care înnegreşte.

P003

Brednich/Taloş 61. Brill *Catalog* 11 339. *Cf.* Schullerus, Anexă 11, Animale 74 (Rândunica). Varianta publicată de S. FI. Marian în *Ornitologia poporană română*, Cernăuţi, 1883, vol. 2, p. 111 este, de fapt, traducerea textului Schott.

Originea

MUŞTELOR GOLUMBACE

*

La o zi de mers în sus de Orşova, la poarta unde apele puternice ale fluviului Dunării, după ce străbat câmpiile maghiare, intră din nou în munte, se întind pe un mal stâncos străvechile cetăţi de la Golumbaci, azi în ruină. În jurul zidurilor lor se ridică recife muntoase uriaşe, despicate de peşteri adânci.

Într-una din aceste peşteri, Sfântul Gheorghe a aruncat capul balaurului pe care l-a răpus spre lauda Domnului, spre norocul oamenilor şi spre ciuda diavolului. Din limba putrezită în gâtlejul descompus al monstrului se formează şi azi roiuri pustiitoare de muşte, a căror înţepătură e atât de otrăvitoare, încât toate vitele de pe islazuri care nu pot scăpa de ele sunt condamnate la moarte. Atât de otrăvitor era veninul balaurului.

Când un rege, care stăpânea cu multă vreme în urmă

peste aceste ţinuturi, a vrut odată să pună capăt urgiei îngrozitoare şi a zidit intrarea în peşteră, în primăvară, când animalele ies din ouăle lor, s-a făcut o asemenea presiunea asupra zidului, încât acesta s-a prăbuşit neputincios. Ca o furtună s-au năpustit dinăuntrul peşterii norii de roiuri otrăvite, tot atât de înfricoşătoare ca pe vremuri.

Brednich/Taloş 62. Brill *Catalog* 10 072 – 10 093. Schullerus, Anexă II, Animale 58 (Musca golumbacă).

Calea laptelui

Calea laptelui, care se întinde noaptea pe cer ca o fâşie de ceaţă, nu e altceva decât o grămadă de paie risipite. Căci Sfânta Vineri le-a furat cândva din stogurile aflate în curtea Sfântului Petru şi, fugind în ascuns, le-a risipit pe multe dintre ele.

003

Brednich/Taloş 55. Brill *Catalog* 10 145. În original, se spune „maica Venus”, utilizându-se în mod curios, spre deosebire de basme (*cf.* nr. 11, 23), forma latină a numelui zilei, respectiv numele zeiţei din care derivă acela al sfintei apocrife.

Soarele, luna şi vântul

În peregrinările sale, un ţigan zdrenţăros întâlni odată Soarele, Luna şi Vântul. Trecând pe lângă ei, le zise:

Ziua bună unuia dintre voi trei!

Cei salutaţi râseră pe seama veselului flăcău tuciuriu, dar nu se putură dumiri ce era cu aceste bineţe ciudate.

E limpede, zise Luna, de obicei tăcută, că ţiganul la mine s-a gândit, căci eu îl însoţesc atunci când îşi întinde pentru odihna de noapte sălaşul lui fluturător.

Da’ de unde! se amestecă Soarele, la mine s-a gândit. Nu sunt eu regele zilei? Nu iau eu sub ocrotirea mea caldă pruncii săi goi şi nu cresc ei voioşi şi sănătoşi sub îngrijirea mea?

St! St! şuieră Vântul, de ce atâta lăudăroşenie şi flecăreală de pomană? Să-l ajungem din urmă şi să-l întrebăm căruia dintre noi i-a dat bineţe.

Vorbind astfel, îl ajunse repede din urmă pe ţigan, în spatele lui venea, mândru, Soarele, alături de care păşea tăcută Luna gravă. Vântul vânjos, ajungând primul lângă ţigan, îi strigă:

Stai pe loc, om pământean!

La aceste cuvinte aspre, cel strigat se sperie, căci Vântul îi zburase aproape haina de pe trup, la care, fireşte, câţiva nasturi de metal şi copcile preţuiau mai mult decât tot restul.

Ce e? Ce vrei, Vântule, de la mine? întrebă ţiganul, venindu-şi în fire din uimire.

Să ne spui, zise Vântul din nou, la cine te-ai gândit cu bineţele tale în doi peri.

Ţiganul se uită în jur şi le văzu pe cele trei puteri cereşti lângă sine.

— Ei, răspunse el, eu dau bineţe întotdeauna doar celui de care mă tem!

Şi, spunând aceste vorbe, îşi scoase căciula.

— Ei, nerecunoscător netrebnic ce eşti! strigă acum Luna mânioasă. Ştii că, dacă vreau, pot să te fac praf, împreună cu femeia şi cioporul tău de copii tuciurii? Cum ai să te simţi, câine păgân, stafidit, dacă într-o noapte rece de iarnă, am să risipesc norii de pe cer şi cu aerul nopţii am să şterg din spaţiul ceresc cea mai mică urmă de căldură lăsată de razele soarelui? Ai să te gândeşti la mine, atunci când ai să îngheţi până-n măduva oaselor, iar femeia şi copiii tăi au să înţepenească, morţi de frig?

— Ohoo, doamnă Lună! răspunse la asta ţiganul, dumneata poţi într-adevăr să-mi faci amară viaţa mea scurtă, dar de îngheţ am cum să mă apăr. Cum e dacă fac în stânga şi-n dreapta câte un foc şi mă aşez cu femeia şi

copiii la mijloc, iar în faţă şi-n spate atârn câteva foi de cort? Atunci nu trebuie să mă tem de dumneata. Dar dacă Vântul nu mi-e prielnic, nici focurile mele şi nici cârpele de cort nu m-ajută: îmi suflă focul într-o parte, fumul în faţă şi căldura printre cârpele de cort fluturânde.

Supărată, Luna trebui să tacă, fiindcă nu mai avea ce să zică, şi, presimţindu-şi izbânda asupra celorlalţi, începu să vorbească Soarele:

— Nu-i aşa, bunul meu fecior de păgân, că ştii de cine să te temi şi pe cine să iubeşti? îmi cunoşti razele înviorătoare şi arşiţa lor mistuitoare şi mă gândeam eu bine că n-ai să mi-o preferi pe Luna cea rece şi gălbejită.

— Se poate, se poate! răspunse la asta ţiganul, îţi ştiu prea bine faţa dumitale prietenoasă, m-am şi bucurat de atâtea ori de ea, dar de supărarea ei nu mă tem, de aceea nu dumitale ţi-am dat bineţe.

La fel de mânios de acest dispreţ, ca mai înainte Luna, Soarele începu a-l beşteli:

— Mie îmi faci una ca asta, nerecunoscătorule! Nu ştii că, dacă aş vrea, te-aş putea face praf cu arşiţa mea? Că, dacă aş crede că merită, te-aş putea prăji laolaltă cu bieţii tăi viermi aşa cum nici iadul n-o poate face? Uită-te la pielea-ţi arsă şi vezi că arşiţa mea şi-a lăsat deja urmele pe ea.

— Ei, ei! jupâne Soare, zise batjocoritor ţiganul, ce te-ncingi aşa? Nu e oare limpede că Vântul e cu mult mai puternic şi că d-aia de el trebuie să mă tem mai mult? Vezi, jupâne Soare, oricât de tare ai arde, n-am decât să-l rog pe Vânt să-mi ajute oleacă şi el îmi răcoreşte aerul, indiferent cât de multă forţă risipeşti dumneata. E deci limpede: dacă Vântul vrea să m-ajute, nu-mi poţi face, ca şi Luna, nimic. De-aia nu vă mai sfădiţi: toţi sunteţi puternici; eu însă am dat bineţe celui mai puternic dintre voi, ca să mă ajute şi să mă cruţe, adică Vântului. Căci cu el nicio arşiţă, iar fără

el niciun frig nu-i de temut.

003

Brednich/Taloş, 40. AT 298 A* (Omul îl salută pe Vânt). Naraţiunea dezvoltă în termeni legendari disputa pe tema întâietăţii, frecvent tratată şi în colinde (între vin, grâu şi mir; între sfinţi; între brad şi tei), precum şi în cântecele de seceriş al cărei iniţiator şi arbitru este aici ţiganul (prin „punerea” şi dezlegarea unei ghicitori: enigmatica adresare a salutului).

Lumânarea ţiganului

9

Pe un drum desfundat şi mlăştinos, căruţa unui ţigan, în care acesta îşi încărcase întreaga familie, cortul şi bulendrele sale, intrase odată până la osie în noroi. În ciuda tuturor îndemnurilor din gură şi din bice, la care se pricep temeinic doar ovreii şi ţiganii, calul mărunţel, singurul tovarăş sârguincios din toată obştea nomadă, nu mai putea să tragă zdravăn şleaul. Învârtirea biciului ca şi coada lui întoarsă nu mai aveau, în afară de opintiri zadarnice, altă urmare decât aceea că biata mârţoagă, cu fiecare nou îndemn, cădea în genunchi şi în nas.

Poate aceste îngenuncheri îl îndemnară pe ţigan să-şi îndrepte gândul în sus, spre Dumnezeu şi spre sfinţii săi, mai cu seamă spre Fecioara Maria pentru a-i cere ajutor: se rugă atât cât se pricepu de bine, adică prin frânturile pe care le prinsese de la creştini şi în care se amesteca fără voie, ici-colo, şi câte o înjurătură, către Cea care ajută în toate nevoile. Cel mai bun lucru fu că îi făgădui Sfintei, dacă avea să-l sprijine, să-i aprindă în prima biserică, unde ea avea hram, o lumânare la fel de groasă ca el.

Deoarece bietul animal îşi mai trăsese sufletul cât stăpânul său se rugase, căruţa se smuci acum un pic înainte sub loviturile reînnoite ale ţiganului. Păgânul cu frica lui Dumnezeu trăgea de-acum nădejde că scăpase de

necaz şi că nu mai era nevoie decât de câteva lovituri zdravene aplicate animalului său, dar căruţa rămase din nou locului ca zidită. Recurse din nou la rugăciune, pe care o încheie ca şi înainte cu jurământul de a aprinde Maicii Domnului o lumânare, de astă dată groasă doar cât coapsa lui.

În loc de „amin”, îşi şfichiui cu biciul în cruciş şi-n curmeziş bietul animal până ce acesta, după nemaipomenite strădanii, izbuti să mişte căruţa câţiva paşi. Fericit, ţiganul pricepu că, mulţumită ajutorului Fecioarei Maria şi îmboldindu-şi hotărât căluţul, avea să ajungă cu bine pe drumul drept şi astfel jură Sfintei, fără altă rugăciune, să-i aprindă o lumânare de grosimea degetului său.

În cele din urmă ieşi la drumul bun şi curând ajunse la o capelă cu hramul Sfintei Fecioare. Trecând prin faţa ei, îşi scoase căciula şi se gândi, râzând, că Sfânta n-avea să ţină întocmai la făgăduiala unui amărât ca el, aşa că trecu mai departe fără să oprească.

003

Brednich/Taloş 41. AT 1553 A* (Promisiunea marinarului). Stroescu 4780 (Lumânarea sfinţită a ţiganului).

Cum şi-au pierdut
ŢIGANII BISERICA
*

Ţiganii au avut odată pentru slujba lor o biserică frumoasă ridicată solid, în vreme ce valahii şi-au înălţat una din slănină şi şuncă. Ţiganii nu mergeau tocmai des la biserica lor şi, deoarece ei fuseseră dintotdeauna răi gospodari şi nu le plăcea să se îngrijească de ziua de mâine, se uitau adesea cu jind la biserica valahilor. Odată, tot aşa, neavând grijă de nimic şi suferind tare de foame, le propuseră valahilor să facă schimb de biserici.

Valahii acceptară bucuroşi. Ţiganii însă abia intrară în posesia bisericii de slănină că şi purceseră, cu strigăte puternice şi chiote de bucurie, cum sunt deprinşi, la dărâmarea ei, aşa încât curând nu mai rămase din ea decât amintirea. Astfel s-a ajuns că până astăzi ei sunt nevoiţi să urmeze obiceiurile bisericeşti ale neamului în mijlocul căruia trăiesc, fie acesta maghiar, valah sau german.

SOG3

Brednich/Taloş 43. Stroescu 5713 (Biserica ţiganilor). De reamintit aici studiul interesant al lui Gaster despre „Ţiganii care şi-au mâncat biserica”, în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie* I (1882), pp. 469 – 475, comentat de I.C. Chiţimia în *Folclorişti şi folcloristică românească*, Bucureşti, 1968, pp. 304 – 305.

Coborârea lui cristos

DE PE CRUCE

În faţa crucii pe care era răstignit Mântuitorul lumii se aflau, printre alţii, un maghiar, un neamţ, un valah şi un rascian (slav ilir). Şi pe ei îi cuprinse o tristeţe adâncă, iar după ce Domnul îşi dădu duhul, voiră să-l înmormânteze. Deoarece soldaţii romani păzeau straşnic Golgota, nu ştiau cum să ajungă în posesia trupului dumnezeiesc din care tocmai zburase sufletul lumii în mâinile Atotputernicului. Se sfătuiră şi rascianul zise să-i mituiască pe paznicii romani; dacă asta n-ar merge, atunci să cumpere trupul Domnului de la guvernator. Apoi vorbi neamţul:

Nu, de ce să plătim! Eu mă gândesc să căutăm dreptate la împărat şi să facem proces!

O bătaie zdravănă, zise scurt maghiarul, şi-i lăsăm betegi pe zbiri!

— Ei, na! zâmbi acum valahul pe sub mustaţă, aşteptăm până se face întuneric şi dimineaţa nimeni n-o să ştie unde a dispărut trupul Domnului.

008

Textul lipseşte din ed. Brednich/Taloş. Face parte din categoria foarte largă a snoavelor (anecdotelor), prea puţin cercetate, care iau în derâdere metehnele diverselor etnii. *Cf.* Schullerus, Anexă II. Omul 117 (Felurite naţionalităţi).

Posturile sfântului pentru

Sfântul Petru avea cândva de drăguţă o pescăriţă, căreia îi făcea tot soiul de hatâruri. Între altele, ea avu odată mare noroc la pescuit şi într-o noapte adună o imensă grămadă de peşte, pe care o duse apoi la piaţă. Deoarece însă îi era mai uşor să prindă peştele decât să scape de el, trebui să stea şi s-aştepte de dimineaţă până seara, fără ca provizia ei să se fi micşorat cât de cât. Abătută, se întoarse seara acasă şi se plânse de ghinion prietenului ei; acesta prescrise de îndată poporului un post aspru care trebui ţinut până ce frumoasa supărată îşi vându toată marfa şi fu din nou mulţumită. Cum imediat după asta veni ziua de nume a bunului Apostol, el o declară mare sărbătoare, la care poporul credincios avu voie să se desfete din plin cu bucate din carne şi să se despăgubească astfel de lipsurile îndurate. Aşa se ţine până în ziua de azi.

003

Brednich/Taloş 39. Schullerus 828* (Sfinţi: Petru).

Solia din cer

Un om sărac, nemaiştiind cum să se hrănească, îşi părăsi în ascuns casă, femeia şi copilul, lăsându-i în voia sorţii. După ce umblă încoace şi-ncolo o vreme, ajunse pentru prima oară de când trăia într-un oraş mare cu case înalte, bogate. Cu mâinile împreunate la spate, mergea încet pe străzi, fără să-şi desprindă privirea de la ferestrele înalte ale clădirilor frumoase, oprindu-se chiar din când în când în loc.

Pironi astfel, cu gura larg deschisă, o femeie bogat

îmbrăcată care tocmai se uita în jos. Aceasta îi vorbi:

De unde vii şi ce te minunezi aşa?

Chibzuind repede, cel întrebat, răspunse:

Am picat din cer, cucoană, şi n-am mai văzut niciun oraş.

Din cer! strigă femeia naivă, atunci trebuie că-l cunoşti pe feciorul meu, care mi-a murit acum jumătate de an.

Păi, cum îl chema? întrebă mucalitul din nou, bucurându-se în ascuns de gluma lui.

Când află numele, vorbi cu îngrijorare prefăcută:

Ah, desigur, cucoană, desigur că-l cunosc, dar îi merge acolo destul de rău, căci de curând a pierdut la cărţi trei sute de galbeni. Nesuferitul ăsta de joc de cărţi! I s-au luat hainele bune şi i s-au dat în schimb nişte zdrenţe şi a fost azvârlit în turnul datornicilor, unde încă mai lâncezeşte.

La aceste cuvinte, buna mamă fu cuprinsă de jale şi începu să se vaite cu glas mare:

— O, băiatul meu, băiatul meu nefericit! Cum să fac să te ajut!

Ţăranul avu un sfat bun la îndemână:

— Cucoană, trebuie într-adevăr să vii în ajutorul feciorului dumitale, căci dacă nu-şi plăteşte datoriile, peste paişpe zile o să fie alungat din rai. Dacă ai să-i spui ceva, îi transmit eu, căci de aici mă duc de-a dreptul în cer.

Privindu-l bucuroasă, femeia îl chemă sus pe ţăranul şiret şi-i dădu pentru feciorul ei haine, vin şi pâine, împreună cu trei sute de galbeni ca să-şi poată plăti datoria.

Ţăranul făgădui să transmită totul întocmai, dar încercă să dispară cât mai repede. Când se întoarse acasă bărbatul femeii credule, iar aceasta îi spuse veştile despre feciorul mort şi cum găsise prilejul bun de a se îngriji de

el, omul o muştrului aspru pentru naivitatea ei şi-şi înşeuă grabnic un cal spre a-l ajunge din urmă pe pungaşul mincinos. Acesta, băgând de seamă că e urmărit, ascunse hainele într-un şanţ şi se aşează la marginea drumului ca un cerşeţor. Îşi puse pălăria pe o grămăjoară de murdărie pe care o zări lângă sine şi-l aşteptă astfel liniştit pe călăreţ.

Când acesta se ivi, îi ceru ceva de pomană. Orăşeanul îl întrebă dacă nu cumva văzuse vreun cerşetor cu o legătură de haine. Ţăranul răspunse că da: chiar în pădurea din apropiere, pe o potecă îngustă, întâlnise un astfel de om. Călăreţul îl rugă să-i arate drumul, căci ţine mult să ajungă cerşetorul din urmă. Viclean, ţăranul se prefăcu a avea o tuse persistentă, îndărătnică, şi zise:

— Păi, domnule, cum să ţin eu pasul cu calul dumitale, când chiar mergând foarte încet, picioarele abia mă duc! Iar dacă ai vrea să călăreşti atât de încet, apoi nu l-am mai prinde niciodată pe cel pe care-l cauţi. Drumul e prost şi greu de găsit, căci trece prin multe hăţişuri.

— Atunci ce-ar fi de făcut? întrebă călăreţul, trebuie să pun mâna pe cerşetor.

— Deh, răspunse şiret ţăranul, cu glasul întrerupt de tuse, eu ştiu bine drumul şi, dacă aş fi călare, aş încerca să-l prind pe cel pe care-l cauţi, dar nu pot să-mi părăsesc locul, căci am aici o pasăre foarte rară. E toată averea mea, fiindcă pun să fie văzută pentru bani.

— Ascultă, zise călăreţul, îţi dau calul meu, suie-te pe el şi prinde-l pe cerşetor, între timp eu rămân aici şi-ţi păzesc pasărea.

Prefăcându-se că chibzuieşte, coţcarul se învoi până la urmă şi curând dispăru în pădurea din apropiere, din care azi încă trebuie să se întoarcă. După ce orăşeanul înşelat aşteptă până seara, băgă mâna sub pălărie ca baremi să se aleagă cu pasărea străină, dar o trase repede, observând că fusese josnic înşelat. Sări mânios în sus şi,

deoarece nu mai avea de ce s-aştepte, porni spre casă, unde ajunse noaptea târziu. Când femeia îl întrebă de cal, nu-i dădu niciun răspuns; dar nici nu o mai muştrului că se lăsase înşelată de ţăran.

003

Brednich/Taloş 34. AT 1540 (Studentul din paradis) + 1528 (Păzirea pălăriei). Stroescu 3747 (Solia din cer).

Superstiţii

9

Fiinţe misterioase

1. Zmeu şi *Zmeoaică* (în original: Smou1 şi Smeone]. Zmeu este un duh puternic asemenea lui Rübezahl[165]

el aduce uneori mai mult a fiinţă elementară, alteori, ca vrăjitor, mai mult a om. Se arată, după toane, când de treabă, când duşmănos; în poveşti însă apare mai degrabă ca reprezentare de groază decât ca iubitor de oameni.

Posedă puteri miraculoase cu ajutorul cărora poate lua orice înfăţişare. Foarte a adesea este închipuit ca balaur, de aceea mulţi nici nu-l pot deosebi de un balaur adevărat şi vorbesc de el ca şi cum ar fi balaur şi vrăjitor.

Cu Rübezahl, cu care se înrudeşte, are în comun şi patima pentru fete tinere. Aceasta îl duce adesea noaptea în locuinţele oamenilor şi poate fi văzut când cerul e senin coborând pe hornuri, în vreme ce o stea căzătoare îi arată coada în flăcări şi viteza înfricoşătoare cu care trece. Dacă fata se împotriveşte solicitărilor sale, îşi scutură furios platoşa solzoasă; în astfel de cazuri, solzii căzuţi îi trădează a doua zi prezenţa[166]. În I-am, cu cinci-şase ani în

---

165 **O u se pronunţă aici diftongat ca în germana veche şi în engleză. Numele vine din slavă, unde se scrie smcy.**

166 Această reprezentare confuză a zmeului, puternic contaminată cu aceea a zburătorului, era într-adevăr răspândită în credinţele populare mai ales din Banat şi Oltenia, atestate bogat, câteva decenii mai târziu, în răspunsurile la chestionarele lui Hasdeu, v. Muşlea/Bîrlea, pp. 183,

urmă, o familie a fost speriată de zmeu. La ţipătul puternic pe care l-a scos o dată fiica familiei, o fată frumoasă, toţi căscnii au luat-o la fugă, iar când s-au încumetat a doua zi dimineaţă să se reîntoarcă la proprietatea lor, au găsit-o pe biata fată într-o stare jalnică, de inconştienţă. Ce s-a întâmplat cu adevărat nu s-a aflat niciodată; se pare că fata a avut acea izbucnire neaşteptată cumva ca efect al închipuirii ei înfricoşate, iar când rudele au părăsit-o, groaza i s-a transformat în leşin.

Caracteristic pentru zmeu este faptul că mama lui, numită zmeoaica, stă la el. Ea îi conduce gospodăria din văgăunile munţilor în care el hălăduieşte; dar joacă şi rolul de mijlocitoare între el şi făpturile omeneşti neajutorate care îi caută sprijinul. Ea ascunde bietele creaturi, atunci când fiul ei sălbatic şi năzuros se apropie de casă, răcnind şi spumegând, de tremură pădurile şi văile ca în faţa unei furtuni turbate de munte; când toana i se îmblânzeşte, ea îi înfăţişează pe aceştia fiului ei şi îi sprijină, punând o vorbă bună în favoarea lor.

2. *Balaur*[167]. În vreme ce zmeul apare uneori binevoitor, balaurul, absolut monstruos şi respingător, e închipuit ca o arătare veşnic ostilă, căci e zămislit numai din rău, din lupta puternică a elementelor vrăjmaşe, prin voinţa malefică a unui vrăjitor sau prin blestemul unei făpturi altminteri puternice. În schimb, după câte ştiu, legenda nu spune nimic despre faptul că s-ar înmulţi. Drept leagăn şi lăcaş al acestor monştri, ea indică smârcurile marine, mlaştinile silvestre, peşterile montane,

189-192. (N.t.)

167 *** Zmeoaica apare în basmele româneşti ca o reduplicare a ferocităţii zmeului. Rolul de mijlocitoare plină de bunăvoinţă între făpturile muritoare şi feciorii ei cumpliţi nu i se potriveşte şi este probabil efectul unei contaminări cu alte reprezentări de fiinţe fabuloase intercesoare, cum ar fi mama Vântului sau puii Pajurei. (N.t.)**

abisurile vulcanice, marile cascade şi alte asemenea locuri care pentru om sunt fioroase sau fatale; şi trăsăturile figurii balaurului sunt împrumutate de legendă de la acele ateliere ale puterilor vrăjmaşe.

3. *Vâlva*[168]. Ea este fiinţa cu care valahul însufleţeşte lumea norilor. Se apropie după nume şi înţeles de *vila* sârbilor care, şi ea, porunceşte norilor; dar aceasta apare ca o frumoasă fecioară nocturnă, cu plete negre, fluturând în vânt, în vreme ce valahul atribuie vâlvei sale înfăţişarea unui balaur, cu ciripi mici, greoaie, şi o coadă lungă de şopârlă. Aripile şi coada îi slujesc ca să străbată spaţiile nesfârşite ale văzduhului: când repede şi cu mişcări uriaşe, când solemn şi uşor ca o luntre care alunecă peste ape liniştite. Cu oamenii, vâlva nu intră în legătură nemijlocită, pricină pentru care nu e nici temută, nici iubită; acţiunea ei stă doar în influenţa pe care o exercită asupra vremii. Fiecărei ţări sau, după cum se exprimă valahul, fiecărui împărat, fiecărui rege, îi este dată o vâlvă. Spaţiile văzduhului înalt sunt astfel împărţite între aceste fiinţe care, atunci când se întâlnesc, sunt uneori binevoitoare, alteori vrăjmaşe: uneori îşi adună hoardele de nori, alteori se izbesc între ele şi se luptă până ce una ori alta cedează. În funcţie de izbândă, se hotărăşte dacă unei ţări anume i se atribuie o vreme aducătoare de prosperitate sau dacă va fi bântuită de averse pustiitoare.

4. *Zână* (în orig. *Sana*, cu sensul de *iele*], adică *Diana*, goneşte cu mare alai de vrăjitoare şi măiestre prin nori. Mulţi valahi jură că au auzit venind din văzduh muzica lor

168 Despre fiinţele înrudite din credinţele nordice, respectiv elfele care, de asemenea, determină vremea, comp. Irische Elfenmärchen. Übersetzt von den Brüdern Grimm, Leipzig, 1826, pp. LXXII şi urm. CCXXV. Acolo este vorba şi de vila sârbilor. în legătură cu asta, vezi în continuare Mickiewicz, Slavische Literaturgeschichte-, pasajul corespunzător a fost publicat în suplimentul la Allgemeine Zeitung din 1844, p. 588.

sărbătorească. De asemenea, se arată locurile unde făpturile supranaturale au jucat cu alaiul lor, pricină pentru care iarba şi plantele s-au ofilit; zâna dispune de mari puteri magice: ea poate să facă pe cineva olog, surd sau orb. Ea este cu deosebire puternică de Rusalii; atunci orice valah poartă la brâu o bucăţică de lemn de tei, încă nepusă în apă, precum şi o crenguţă de boz (*sambucus ebulus*).

5. Muma pădurii (*Waldmutter* sau *Waldfrau*) este o zână înaintată în vârstă, mai degrabă binefăcătoare decât malefică. Deosebit de binevoitoare se arată faţă de copii pe care îi ajută când se rătăcesc în pădure sau se află altminteri în nevoi[169]. Valahul numeşte „muma pădurii" şi planta *asperula odorata* (asprişoară) şi e curios că numele vechi latin al acesteia este *matris sylvae*.

6. *Ştima apei* (*Wasserfrau*). Când o femeie îşi umple ulciorul sau găleata cu apă de la fântână sau de la izvor, varsă o lingură din vas înapoi ca ofrandă pentru ştima bună. Se pare chiar că în unele sate există obiceiul ca vărsarea înapoi a apei să fie făcută ca pomană pentru sufletul celor executaţi. Dacă ia apă dintr-un râu sau izvor, femeia valahă orientează vasul în sensul curgerii apei ca să nu ofenseze ştima apei, împingând apa în sus, ca şi cum ar alunga-o spre casă.

7. *Moroi*, Acest cuvânt (la plural Morii3 desemnează demoni, duhuri vrăjmaşe de orice fel. Se crede că numărul lor sporeşte în special prin sufletele oamenilor răi care au murit.

8. *Strigoi* de asemenea, duhuri rele. Când se naşte un

---

169 Această atestare a caracterului binevoitor faţă de oameni al Mumei Pădurii e aproape singulară, personajul fiind, atât în credinţele, cât şi în legendele populare româneşti, funciarmente şi constant malefic ; în basme, apare cu totul izolat favorabil eroilor [cf. Bîrlea, 1976, pp. 241-243) – n.t.

copil, cei de faţă, aruncând o piatră în spate, rostesc cuvintele: „asta în gura strigoiului!” Obiceiul este poate o reminiscenţă legată de Saturn, căruia i s-a dat să înghită o piatră în locul pruncului Jupiter.

9. *Muron* (în orig. *Murony*] sau *vampir* este rodul nelegitim a doi oameni zămisliţi, la rându-le, nelegitim, sau duhul blestemat al cuiva omorât de un vampir. În timpul zilei zace în mormânt, noaptea însă pleacă în zbor unde are chef şi suge sângele celor vii. Este nemuritor şi poate fi nimicit doar dacă i se dezgroapă cadavrul, care se recunoaşte după faptul că este întors în coşciug şi are o înfăţişare prosperă, şi i se bate un cui în frunte sau i se străpunge inima cu un par ascuţit ori chiar este ars. Deoarece poporul crede, pe deasupra, că vampirul poate lua felurite chipuri, de pildă, câine, pisică, broască râioasă, broască, păduche, purice, ploşniţă, păianjen, şi deoarece muşcătura de vampir pe gâtul unui mort nu e socotită o caracteristică indispensabilă, spaima în cazurile de morţi fulgerătoare este cu atât mai mare.

Când moare un valah, indiferent de vârstă şi sex, este chemat de aceea un expert, de obicei o moaşă, care trebuie să înzestreze cadavrul cu toate cele necesare spre a nu se reîntoarce pe pământ ca vampir. Bunăoară, îi este străpuns craniul cu un cui, este frecat în diferite locuri cu untură de la un porc tăiat de Sfântul Ignat, cu cinci zile înainte de Crăciun, în plus i se pune în coşciug o tulpină de măcieş, cu spini, de lungimea unui pantof, menită să împiedice mortul să iasă din mormânt, căci altminteri i s-ar încurca haina în ea[170].

---

170 O contribuţie la această superstiţie oribilă legată de vampiri oferă o scriere destinată să o combată : M. Michael Ranft, diacon la Nebra, Tractat uon den Kauen und Schmatzen der Todten in Gräbern, worin die wahre Beschaffenheit derer hungarischen Vampyrs und Blutsauger gezeigt, auch alle uon dieser Materie bissher zum Vorschein

10. *Pricolici şi Pricolicioaică* (în orig. *Pricoliciane*]. Pricoliciul (priculiciul), o varietate de muron, apare, potrivit credinţelor populare, aproape mai des decât acesta. El este un om viu, adevărat, care are însă facultatea de a colinda noaptea, sub chip de câine, câmpii şi islazuri, chiar sate, şi de a ucide, atingându-le în treacăt, animale precum cai, vite cornute, oi, porci, capre ş.a. şi de a le bea sângele, pricină pentru care arată mereu sănătos şi înfloritor. O coadă de câine, în prelungirea şirei spinării, este socotită de popor drept semn indiscutabil că un om pletoric, cu înfăţişare prosperă, este pricolici. Un monstru feminin de acest fel se numeşte pricolicioaică.

11. *Statu-cot* (în orig. *Statzicot*] este Degeţelul valahilor. Numele său înseamnă textual *Statur-Gelenk* sau *Gelenk-Statur*, adică o făptură de dimensiunea unei articulaţii, prin care aici se înţelege articulaţia degetului mare.

Timpuri şi zile

12. *Lunea* (aici *Lunae dies*) şi *miercurea* (adică *Mercurii dies*) fetele valahe torc şi muncesc până după miezul nopţii. Vara, în special în nopţile frumoase, lucrează afară; atunci îşi însoţesc munca de cântece populare şi poveşti.

13. *Joi* (adică *Jovis dies*) este sfântă, începând cu Joia Mare şi până la Rosalii, adică la Rusaliile greceşti, şi este

---

gekommene Schriften recensiert werden, Leipzig, 1734, 291 pp. De găsit la librăria lui Teubner. [Punctele 7—9 sunt întrucâtva confuze. Potrivit uzului lingvistic românesc, respectiv al sensului de dicţionar, moroi, strigoi, muron sunt până la un punct sinonime. La nivelul mitologiei populare există însă între făpturile desemnate astfel, în ciuda unor suprapuneri terminologice, de statut şi de funcţie, şi numeroase deosebiri. Strigoii ar fi categoria supraordonată, care ar include strigoi vii, numiţi uneori (Transilvania) şi muroni, precum şi strigoi morţi, numiţi prin unele părţi (Oltenia) moroi: cf Muşlea/Bîrlea, pp. 244-270; Taloş, Dicţionar – n.t.].

închinată zeului tunetului (Jupiter), pentru ca stăpânitorul mânios să nu trimită grindină, furtună sau alte vijelii pustiitoare.

14. *Vineri* (*Veneris dies*) este la valahi venerată mai cu seamă de femei; de către majoritate, chiar mai mult decât duminica. Vinerea nu se lucrează cu o unealtă tăioasă sau ascuţită, de pildă cu acul sau cu foarfecă.

De observat aici că această zi, precum şi celelalte două zile sfinte apar ca maici binefăcătoare, cunoscătoare ale destinului muritorilor (*cf.* nr. 23 şi 25 din colecţia noastră): Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri, Sfânta Duminică. Oare obiceiul de a da nume de zeităţi zilelor săptămânii să fi avut drept consecinţă faptul că zeităţile au fost numite după zilele săptămânii? Căci urme de zeiţe (Parce sau Nome?) putem cu siguranţă presupune că există la aceste fiinţe capabile de intervenţie eficientă.

15. *Ziua Sfântului Gheorghe* e cu deosebire socotită sfântă de valahi, căci ei sunt un popor precumpănitor de păstori, iar Sf. Gheorghe este, totodată, patronul ciobanilor şi al turmelor. În această zi, turmele sunt numărate şi predate ceremonios ciobanului de către stăpânul lor. De Sf. Gheorghe, o zi înainte şi una după, valahul îşi numără turmele în ordine strict crescătoare, ceea ce nu face niciodată. Când le numără în alt interval de timp o face parţial, de pildă din zece în zece.

În această zi oile sunt mulse pentru prima oară, şi anume în vase curate sau de două ori frecate, încununate de flori. De asemenea, se coace din făină albă o coptură în formă de inel, care se rostogoleşte pe pământ în faţa turmei: din durata rostogolirii sale se crede că se pot trage concluzii în legătură cu norocul sau nenorocul la păşunatul viitor[171]. Acest inel este apucat apoi cu o mână de fiecare

171 în 1090 a ars biserica mănăstirii Lorsch din Palatinat, incendiată de unul din cercurile arzânde pe care poporul le-a aruncat în aer de

participant, dacă sunt, de pildă, mai mulţi la turmă, şi rupt: acela în mâna căruia rămâne bucata cea mai mare îşi închipuie că va fi cel mai norocos. După asta se pregăteşte din lapte şi se împarte o bucată de brânză, iar bucăţile de colac sunt date ciobanilor. Tot astfel se aruncă în apă coroane de flori, iar din felul în care plutesc la vale se prezice noroc sau nenoroc.

De Sf. Gheorghe fiecare cioban e sfătuit ca, la mulsul zilnic al oilor, să dăruiască câte ceva cerşetorilor sau oricui s-ar întâmpla să treacă atunci pe-acolo.

16. *Sfântul*[172]

(în orig. *Simt*] este la valahi ziua onomastică a sfântului casei, pe care îl are orice familie. Ea trebuie întâmpinată sărbătoreşte, oricât de săracă ar fi familia. Toată casa e curăţată, toate vasele sunt spălate, apoi masa e împodobită cu cele mai frumoase şervete şi scoarţe făcute de stăpâna casei. Sunt poftiţi oaspeţi şi prieteni buni, dar mai cu seamă sfântă este amintirea strămoşilor defuncţi. Prin rugăciuni solemne şi invocaţii, ei sunt poftiţi la masă, unde le sunt lăsate locuri libere şi tacâmuri cu vin, sare şi pâine, aceasta din urmă ca simbol de pace.

Evident că acest obicei nu este nimic altceva decât unul de cinstire a larilor, păstrat din frumosul cult roman, pe care creştinismul nu l-a distrus.

Diferite obiceiuri

17. *Întâlnire*. Femeia valahă acordă mare atenţie

---

ziua Sf. Benedict, întemeietorul ordinului eponim. Nu se spune explicit, dar este foarte probabil că la baza acestui obicei se afla o superstiţie, la fel ca în cazul inelelor de Sf. Gheorghe ale valahilor. în unele regiuni din Germania se mai practică şi astăzi aruncarea de inele sau discuri în flăcări, izbirea discurilor, de pildă în zona Emmendingen, lângă Freiburg i. Br. [cf. A. L. Grimm, Die Bergstrasse, Darmstadt, f.a., p. 96).

172 Scris szimt, adică Sanctus [der Heilige}. La Clemens, heilig e redat prin sfânt.

cuiva cu care se întâlneşte; acestuia nu îi taie niciodată calea. Dacă ea îi vine în întâmpinare şi se află, bunăoară, pe partea dreaptă a drumului, se fereşte să treacă pe stânga şi invers. Dacă drumul ei taie drumul altuia, mai ales a unuia mai sus-pus, atunci aşteaptă pe loc până ce acela trece. Face asta pentru a nu rupe firul norocului (răsucit de Parce?) al acelui om.

18. *Tăcereafusulai* Dacă într-o odaie se vorbeşte de alegerea unui nou primar sau de vreo altă treabă obştească, nu e îngăduit ca torcătoarea care e de faţă să răsucească fusul: convorbirile importante dintre bărbaţi trebuie să se desfăşoare ne stingherit şi să nu se învârte în cerc ca fusul.

19. *Capete de berbece ca semne de hotar*. Adesea pe movilele de hotar[173] se văd înfipte capete de berbece, orientate către răsărit. Ele slujesc valahilor să abată molimele de la vite.

20. *Joc pentru un an* mdnos. Printre jocurile valahilor care se desfăşoară duminicile şi în zilele de sărbătoare pe un loc liber, de obicei în faţa bisericii (v. pp. 90 şi urm.), merită să fie pomenit aici unul în mod special deoarece se leagă de reprezentări superstiţioase şi aparţine poate categoriei celor care în epoca păgână erau menite să celebreze sărbători. La sfinţirea unei biserici, la care am fost de faţă, unui bătrân vioi, însufleţit de vin, Mihály Lazăr, amintit în introducere, i-a venit ideea să-şi arate măiestria şi la joc. Ceea ce a făcut cu mare înflăcărare, astfel încât foarte curând era lac de apă. A jucat când pentru cinnib (?] (pentru cânepă, *canabis*), ridicând braţele şi mâinile dansatoarei cât mai sus cu putinţă pentru ca planta să crească înaltă; când pentru vin, făcând sărituri deosebit de îndrăzneţe. A jucat astfel alternativ pentru

173 Hotar e maghiar şi desemnează o movilă de hotar, o ridicătură de pământ care marchează graniţa.

poame şi porumb, pentru vin şi cânepă, pentru vite şi oi, până ce n-a mai putut şi a trebuit să bea din nou.

Moarte şi înmormântare

21. *Practici legate de muribunzi* Dacă un valah trage să moară, e spălat, îmbrăcat cu haine de sărbătoare şi este aşezat pe jos cu o lumânare în mână.

22. Vremea *înmormântării* în multe sate, niciun valah nu se înmormântează în cursul dimineţii, deoarece rudele vor să-i trimită sufletul la destinaţie odată cu mersul spre odihnă al soarelui. În caz contrar, dacă soarele ar fi în creştere, se tem că sufletul mortului s-ar putea rătăci şi cădea pradă unui vampir hoinar.

23. *Bocitoarele*. La o înmormântare sunt chemate şi plătite propriile bocitoare.

24. *Obolus*-ul antic se mai pune şi acum în mâna valahului decedat.

25. *Pomana săracilor la mormânt* când coşciugul e coborât, înainte de a se arunca pământ peste el, se dau, pe deasupra gropii, la şapte oameni săraci şapte creiţari şi şapte pâini coapte în acest scop cu câte o lumânare înfiptă în ele. Semnificaţia obiceiului este ca sufletul mortului să-şi cumpere prin aceste binefaceri trecerea liberă spre cer prin cele şapte vămi pe care le are de străbătut. Săracii mai sunt ospătaţi şi dăruiţi după puteri la casa mortului.

26. *Pomana pentru mort*. Despre pomană în general s-a vorbit mai sus (p. 87). Dar ea nu se limitează doar la lumea de aici, ci cel care o face intenţionează adesea să-şi asigure sieşi sau unei persoane decedate o treaptă în cer. De pildă, o femeie căreia i-a murit bărbatul poate face legământul de a-i căra în casă vecinei sale o sută de găleţi cu apă.

27. *Doliul după cei morţi*. Valahii ţin doliu ca romanii, umblând cu capul descoperit, iar spre a şi-l proteja cât de cât pun doar un simplu fular pe el. Durata doliului creşte

în funcţie de gradul de rudenie. Îmi amintesc de un bătrân, pe nume Avram Babeţ, dacă nu mă înşel, pe care nu l-am văzut niciodată cu pălărie. Fiul său murise cu vreo doisprezece ani în urmă şi el făcuse legământ să ţină toată viaţa doliu şi îl va ţine, cu siguranţă.

28. *Comemorarea de un an*. La un an, unul din cei rămaşi în viaţă se duce la mormânt, îi dă ocol rugându-se şi bocind, şi aşază pe el pâine şi vin. Acesta e vărsat pe pământ, pâinea sau cozonacul sunt date de pomană unui sărac. După care se mai înconjoară încă o dată tot mormântul, tămâind, spre a proteja mortul de vampiri.

ANEXĂ

I. Despre originea basmelor într-o epocă precum a noastră, dominată într-o asemenea măsură de simţ istoric, se va ierta unui editor de basme faptul că nu se mulţumeşte doar să le comunice pe acestea în frumuseţea lor simplă, ci şi reflectează la originea, la semnificaţia şi la forma lor primitivă.

Vom înţelege mai uşor esenţa acestor poveşti captivante dacă vom lega noţiunea de basm (*Märchen*] de aceea de legendă (*Sage*]. Spre deosebire de real, de istorie, basmele şi legendele au în comun faptul că în oglindirea raporturilor umane ele introduc trăsături fabuloase, incomprehensibile; în schimb, se diferenţiază după felul în care povestesc. Fraţii Grimm, primii care au întreprins o călătorie de descoperire în această împărăţie fabuloasă căci până atunci învăţaţii se mulţumiseră să privească doar în treacăt spre ţărmurile ei – au fost şi primii care au sesizat cu precizie deosebirea dintre cele două specii. În introducerea la *Basmele pentru copii şi cămin* (*Kinderund Hausmärchen*][174], p. XXI, ei afirmă: „La lucruri obişnuite, binecunoscute şi prezente, legenda istorică adaugă de cele mai multe ori, direct şi grav, ceva

174 Ediţia a doua. Berlin, 1819.

neobişnuit şi surprinzător, chiar supranatural; basmul însă se situează dincolo de lume, într-un loc paşnic, netulburat, din care încetează să mai privească spre ea. De aceea el nu cunoaşte nici nume, nici locuri, niciun ţinut natal precis, şi e ceva comun întregii patrii", în alt loc[175], ideea e dusă mai departe. Acolo se spune, între altele: „Basmul e mai poetic, legenda mai istorică; primul e ancorat aproape numai în sine însuşi, în eflorescenţa şi desăvârşirea lui înnăscută; legenda, de o mai mică diversitate coloristică, are şi particularitatea că se leagă de ceva cunoscut şi ştiut, de un loc sau de un nume atestat de istorie". Drept urmare, avem de a face cu o legendă atunci când, de exemplu, se povesteşte că: „Împăratul Carol cel Mare, cu coroana de aur pe cap, se află în Wunderberg (Muntele magic], lângă Salzburg. A căzut în extaz pe marea câmpie de la Wels şi şi-a păstrat înfăţişarea, aşa cum o avea în această lume vremelnică"[176]. În schimb, de la o naraţiune care începe cu: „A fost odată ca niciodată un împărat şi o împărătească care aveau doisprezece copii"[177]

ne putem aştepta să fie un basm.

Despre originea basmelor, părerile sunt până acum într-adevăr foarte împărţite, cel puţin ar fi, dacă o adunare de învăţaţi şi-ar da odată osteneala să vadă dacă se poate face lumină în această problemă. Pornindu-se de la desfăşurarea dezordonată şi de la caracterul fragmentar a nenumărate basme, se consideră de obicei că acestea sunt copiii unei fantezii neînfrânate, iviţi cumva ca şirurile de imagini care ni se perindă prin faţa ochilor în vis. Această

175 Deutsche Sagen, herausg. von den Brüdern Grimm, Berlin, 1819. vol. I, începutul din „Vorrede".

176 Deutsche Sagen, nr. 28. Alte legende, tot acolo, istorisesc acelaşi lucru despre Friedrich Barbarossa.

177 Vezi basmul „Die zwölf Brüder" [„Cei doisprezece fraţi"] (Brüder Grimm, Kinder-und Hausmärchen, nr. 9) şi altele asemenea.

opinie nu poate lămuri un lucru important, anume faptul că, în ciuda unui număr atât de mare de basme există, totuşi, o legătură delicată, gingaşă între ele, mai frumoasă decât ar putea-o produce multe opere elaborate cu trudă după toate regulile artei. Se poate întâmpla ca în decursul timpului, prin sfărâmarea diferitelor părţi ale unui întreg frumos, să apară ceva imperfect, dar niciodată din ceva produs întâmplător nu poate ieşi, oricât s-ar strădui ulterior cineva, un lucru perfect, plin de măsură şi sens; căci niciun lucru nu îşi neagă vreodată, în decursul evoluţiei sale ulterioare, condiţiile în care a apărut. De aceea ar trebui să se renunţe la această idee grosolană şi să se caute ceva mai onorabil.

Pornind, pe de-o parte, de la înrudirea strânsă dintre atâtea basme care coincid în esenţă la popoare foarte îndepărtate unele de celelalte, pe de alta, de la conţinutul spiritual pe care ele îl probează, fraţii Grimm au formulat încă din 1819[178]

Ipoteza după care „aici pot fi recunoscute vechi mituri, despre care s-a crezut că s-au pierdut, dar care continuă să dăinuie sub această formă”. Şi puţin mai sus, ei afirmă: „Aici, în elementul epic care se dezvoltă odată cu istoria unui popor, s-au ivit şi au prins corp vechi credinţe şi religii”.

Legitimitatea acestei opinii poate fi socotită certă dacă se dovedeşte că povestiri transmise ca mituri din cele mai îndepărtate timpuri apar printre noi, în mod indenegabil, sub formă de basme. O încercare ce trebuie întreprinsă deoarece ea va arăta, între altele, modul în care din mituri s-a putut forma de-a lungul secolelor ceea ce numim astăzi basme.

Sub numele de *Edda Veche* (*Ältere Edda*] ni s-a păstrat o colecţie alcătuită pe la 1100 de un islandez pe

178 Kinder-und Hausmärchen, ed. a doua, I, p. XXVIII.

nume Sämund şi care poate fi socotită drept cea mai veche şi mai cuprinzătoare mărturie de mitologie germanică. Ea povesteşte, între altele, cum Brunhild sau Sigurdrifa este salvată de Sigurd din somnul magic. Brunhild, o walkirie, adică una din slujitoarele lui Odin, zeul războiului, primise de la acesta porunca de a face ca în lupta ce avea să aibă loc să iasă învingător bătrânul Hialingunnar. Dar, mişcată de frumuseţea adversarului acestuia, tânărul Agnar, ea l-a ucis pe Hialingunnar. Drept pedeapsă, a fost înţepată în cap de Odin cu un spin soporific care a cufundat-o într-un somn magic. Flăcări freamătă în jurul burgului aşezat pe o înălţime, în care potrivit vrerii Nomelor (zeiţe-surori ale destinului), trebuie să doarmă Sigurdrifa până va veni un erou neînfricat:

Nicht mag Sigurdrifas Schlummer brechen ein Königssohn, eh der Nornen Spruch es zulässt.

(Nu poate al Sigurdrifei somn să-l frângă un fiu de rege până nu-ngăduie a Nomelor voinţă.]

Eroul ales este Sigurd: el l-a ucis pe balaurul Fâfnir şi a capturat comoara acestuia, iar acum, călare pe calul său năzdrăvan Grani, pătrunde cutezător prin vâlvătaia înaltă, în spatele căreia doarme Sigurdrifa. îi sfarmă platoşa cu sabia sa minunată, Gram, şi Sigurdrifa îi devine mireasă.

Faptul că avem a face aici cu un mit se vede nu doar din apariţia lui Odin, a unei walkirii, a Nomelor, ci şi din conţinutul povestirii. Anume, ea nu este altceva, după cum cred că am demonstrat în istoria *Cântecului Nibelunguor* (*Das Niebentungenlied*][179], decât o reprezentare simbolică

179 în Deutsche Vierteljahrsschrift, nr. 2 (1843, 2), p. 63.

* E vorba pe de-o parte de cântecul epic mai scurt, din sec. al XVI-lea, Lied vom hürnen Seyfried, care tratează aventurile tânărului Siegfried (lupta cu balaurul, scăldarea în sângele acestuia şi dobândirea invulnerabilităţii, cucerirea comorii nibelungilor, salvarea Kriemhildei) şi de cartea populară (în jur de 1700) care prelucrează acelaşi subiect, Volksbuch vom gehörnten Siegfried. (N.t.)

a pieirii şi trezirii la viaţă a podoabei pe care pământul o poartă de-a lungul verii. Această idee apare sub chipul unei fecioare care, prin intervenţia unei puteri vrăjmaşe, cade într-un somn asemănător morţii şi se trezeşte din nou sub influenţa unor forţe binefăcătoare. Odin şi Nomele semnifică soarta de nestrămutat; Sigurdrifa, vegetaţia şi florile; spinul soporific şi somnul, venirea iernii; vâlvătaia, lumea infernală de care nu se poate nimeni apropia, deci moartea naturii în timpul iernii; Sigurd, pe zeul primăverii sau al soarelui.

Dacă ne întoarcem acum privirea de la *Edda* la povestirea germană înrudită, cuprinsă în cântecul şi în cartea populară despre Seifried cel Cornos*, observăm că aici uciderea balaurului nu este, ca dincolo, legată întâmplător de eliberarea fecioarei, ci necesar, deoarece aceasta e ţinută captivă de monstru. El reprezintă simbolic iarna, de sub puterea căreia zeul soare trebuie să-şi salveze mireasa. Cele trei bunuri fermecate, calul (Grani), cu rol special în Edda, paloşul (Balmung) şi tichia care fortifică şi invizibilizează, au un relief special în legenda germană şi reprezintă puterile divine ale eroului; cele trei lupte cu Brunhild din *Cântecul Nibelungilor* se referă la greutăţile care stau în calea obţinerii miresei, sunt deci o altă figurare a luptei cu balaurul şi a ritului trecerii prin flăcări.

Între altele de observat, pe scurt, că vechile legende greceşti despre Demeter, Persephone şi Hades, despre Perseus, Andromeda şi monstrul marin reprezintă acelaşi lucru ca şi istoriile mai sus pomenite ale popoarelor germanice.

Dintre numeroasele basme germane în care s-a păstrat această legendă din antichitatea păgână, încântătoarea „Frumoasa din pădurea adormită”

(*Domröschen*][180]

e cu deosebire potrivită pentru comparaţie. Un rege aduce jignire uneia dintre zânele regatului său prin faptul că nu o invită la botezul fiicei sale, motiv care o determină pe aceasta să blesteme copila ca la vârsta de cincisprezece ani să moară, înţepându-se într-un fus. O altă zână, binevoitoare, transformă moartea în somn de o sută de ani. În ciuda tuturor precauţiilor, la ceasul prevăzut se produce înţepătura fusului, fecioara, împreună cu toţi ai casei sale, cade în somn adânc, iar în jurul palatului se ridică un gard de spini în care îşi găseşte jalnic moatea orice nechemat care încearcă să pătrundă înăuntru. După o sută de ani însă apare tânărul ales, un fecior de rege, care străbate ţara, o trezeşte pe Frumoasa adormită şi se însoară cu ea.

Deosebirile *care* există între legenda Brunhildei din *Edda* şi basmul german despre Frumoasa adormită se explică, toate, prin faptul că în ultimul caz sensul iniţial al povestirii a fost de mult uitat: conţinutul principal s-a păstrat şi toate elementele importante pot fi recunoscute; dar în ce priveşte detaliile, o generaţie ulterioară şi-a implântat în vechea materie noile sale reprezentări şi astfel fantasticul s-a subţiat. Dar el transpare peste tot: fiicele şi fiii de rege, cu care au de-a face cele mai multe basme, sunt prin condiţia lor superioară urmaşii elocvenţi ai vechilor zeităţi germanice, iar Sigurd, pornit să săvârşească fapte cutezătoare, corespunde întocmai fiului de rege care străbate ţara. În locul autohtonelor ursitoare-surori (Nomele), cultura străină, în care credem întotdeauna cu religiozitate, ne-a adus zânele, zeiţele romanice ale destinului[181]; cauza războinică a somnului

180 Grimm, Kinder-und Hausmärchen, I, nr. 50.

181 Autorul are în vedere basmul lui Perrault, „La belle au bois dormant” pe care îl presupune, abuziv, la originea transformării mitului germanic în basmul „Dornröschen”. Pasajul este totodată şi o

magic devine o chestiune de convenţie socială încălcată; vâlvătaia incomprehensibilă care se întinde spre cer, un gard de spini căţărător, de fapt, nu mai puţin fantastic; Odin, moşneagul, se transformă în bătrâna torcătoare, de nu va fi fost de la bun început o Nornă în poveste; în locul misteriosului spin soporific avem un fus, nu mai puţin vrăjit.

În genere, s-ar putea pune aici întrebarea cum a ajuns fantasticul în mit, de unde l-au împrumutat basmele ca pe principalul lor semn distinctiv. El constă, de cele mai multe ori, în faptul că o fiinţă obişnuită sau un lucru posedă proprietăţi pe care în lumea reală nu le are: aici o sabie sau o săgeată căreia nu-i rezistă nimic, dincolo un om care poate lua orice înfăţişare. Să nu ne gândim că e vorba de procedee arbitrare. Făpturile şi lucrurile despre care ni se povesteşte sunt doar simboluri ale unor fenomene şi forţe naturale misterioase, cu multiple feţe: eroul cu sabia sau cu săgeţile este zeul-soare cu văpaia şi razele sale. Fără a se trăda pe sine, povestirea poate să reprezinte astfel de forţe, în funcţie de necesităţi, sub chip fie uman, fie animal, ambele merg la fel de bine. De aceea, întâlnim în toate miturile asemenea transformări rapide care nu îi dezonorează pe zei: Zeus e când zeu tronând magnific, când taur, când lebădă şi altele asemenea. Poate de aici vine credinţa că unele animale sunt sacre asemenea zeilor. Nici în mitologia nordică nu lipsesc astfel de metamorfoze: bunăoară, după *Edda Nouă* (*Jüngere Edda*],

---

aluzie critică la moda pletorică a „basmelor cu zâne” (contes de fée), importată din Franţa şi care invadase curţile germane cu începere din ultimii ani ai sec. al XVII-lea {cf Karlinger, 1983, pp. 23-28). Mai general, poate şi o trimitere la francofilia secolului al XVIII-lea în Germania, care atinsese un punct culminant la curtea prusacă, în timpul lui Friedrich al II-lea (1712-1786), dar care se stinsese o dată cu războaiele de independenţă antinapoleoniene (1813-1815) – n.t.

uriaşul Thiassi, sub chip de vultur, o răpeşte pe *asynja*[182] Idunn; Loki trebuie s-o ia înapoi: o face împrumutând de la Freya haina de şoim, după care zboară în lăcaşul lui Thiassi, o preface pe Idunn într-o rândunică şi o aduce înapoi, ţinând-o în ghiare.

O epocă ulterioară se joacă uneori foarte arbitrar cu aceste metamorfoze: ceea ce cândva fusese mijloc subordonat devine acum, nu o dată, element principal, iar ceea ce cândva fusese important dispare acum cu totul. În genere, cine vrea să înţeleagă originea basmului trebuie să reţină mai mult ca orice ideea că el a trecut din cele mai vechi timpuri şi până azi printr-o serie de schimbări. Consecinţa acestei împrejurări este prezentată de fraţii Grimm, după cum urmează: „Transformarea continuă a basmelor a amalgamat, fireşte, multe elemente noi; pe de altă parte, credinţa situată la baza lor a trebuit, tocmai pentru că era străină şi incomprehensibilă, să dispară treptat, cumva să se chircească. Instinctul poetic a plăsmuit din asta ceva concret inteligibil şi plăcut, din care însă sensul se întrezărea doar ici şi colo, obscur şi aproape în pofidă, sau pentru a exprima metaforic ideea: ochiul solar al spiritului s-a distribuit pe ochiul-de-păun colorat al poeziei. Se poate, totuşi, prevedea că ceea ce a fost reprimat nu s-a pierdut cu totul; iar dacă în acest domeniu e mai uşor a presupune ceva ca verosimil, decât a-l dovedi cu certitudine, o examinare mai atentă poate descifra urme încă recognoscibile ale celor mai vechi timpuri.”[183]

Acestea nu sunt însă pretutindeni atât de clare ca în „Frumoasa din pădurea adormită”. Adesea, esenţa păgână, care de la început a fost proprie basmelor, a făcut loc uneia întru totul creştine, cel puţin în aparenţă: Dumnezeu şi sfinţii i-au înlocuit pe vechii zei, astfel, Sfântul Gheorghe

182 Asynia (vechi scand.), fern, de la asa, zeu. (N.t.)

183 Kinder- und Hausmärchen, I, 1819, p. XXIX.

pe Siegfried sau Perseu, omorâtorul balaurului, Maria din basmul colecţiei noastre despre „Mama zidită de vie” pe o zeiţă păgână, când mânioasă, când binevoitoare. O mulţime de legende, înrudite cu basmele, nu sunt altceva decât mituri travestite.

După o lege de care ascultă toată lumea vie, orice diversitate ia naştere din ceea ce este simplu şi mic. Drept exemplu poate sluji limba. Încă de pe acum s-a dovedit că o sumedenie de limbi din Irlanda şi până în insulele din Oceanul Pacific au o rădăcină comună şi că deci popoarele care le vorbesc sunt înrudite; se poate chiar spera că ştiinţa va izbuti să facă dovada a ceea ce Biblia afirmă cu credinţă şi înţelepciune, anume că toţi oamenii se trag din câteva seminţii. Cine ar trăi secole de-a rândul ar putea vedea răsărind dintr-o singură ghindă o pădure de stejari fremătătoare; cine ar fi traversat în chip conştient milenii ar fi putut să dea seama de felul în care de la începuturile pline de o simplitate copilărească s-a ajuns la pădurea de limbi care acoperă pământul. Nici în cazul basmelor nu e nimic altceva. Neînsemnate şi palide au fost cu siguranţă miturile primilor oameni; dar, deoarece sensul lor interior, înrudit fiind cu spiritul şi sufletul neamului nostru şi acţionând binefăcător asupra lui, a ascultat glasurile insondabile ale creaţiei, ele nu au dispărut, ci, cu o forţă vitală indestructibilă, s-au dezvoltat în forme veşnic noi. Aşa se explică de ce atâtea basme, care azi par complet diferite ca formă, la o examinare mai atentă îşi vădesc nucleul comun; de ce serii întregi de naraţiuni cu înfăţişare originală sunt reductibile la câteva mituri extrem de simple. Bunăoară, mitul despre fecioara florilor răpită şi eliberată a oferit materia de bază pentru majoritatea basmelor. Ceea ce e lesne de înţeles, căci ce ar putea fi mai atrăgător, mai fertil pentru fantezie decât imaginea unei frumoase şi tinere făpturi feminine care, smulsă din

ambianţa-i prietenoasă, ajunge în umilinţă şi nenorocire, dar este salvată de un erou voios pe care îl răsplăteşte cu dragostea ei! Este dreptul frumos al poeziei de a ne înălţa cu ajutorul imaginilor ei de vis deasupra chinurilor existenţei: aici, omul a pândit cândva oglinda fermecată care, în ciuda simplităţii ei, slujeşte graţioasei prietene să producă belşug de miracole. Eterna reîntoarcere, în sute de variaţii, a acelei idei trebuie să ne surprindă cu atât mai puţin cu cât povestitorii diferitelor popoare şi seminţii nu au ştiut unii de alţii. Doar pentru noi, cei care întindem pe o masă, în faţa noastră, comorile dintr-o sută de ţări şi din toate timpurile, acea repetare ar putea fi obositoare, dacă nu s-ar înveşmânta de fiecare dată în altă haină.

Înrudirea de care am pomenit între basmele diferitelor popoare a fost deja discutată de fraţii Grimm; astfel, ei subliniază (loc. cit., p. XXVI) înrudirea dintre basmele germane din colecţia lor şi basmele sârbeşti. Prin urmare, nimeni nu ne va face o vină din faptul că în basmele noastre valahe, alături de lucruri noi, apar şi chipuri ce ne sunt de mult cunoscute, glasuri care ne-au bucurat în zilele copilăriei, în epoci târzii, datorită contactelor dintre popoare, multe asemenea elemente vor fi călătorit de la o ţară la alta, iar pe drum vor fi preluat în exterior modurile specifice ale fiecărei ţări; cu siguranţă sunt însă multe lucruri comune care vin din negura timpurilor. N-ar avea niciun sens să spunem, de pildă, că povestea Persephonei sau a Andromedei ar fi fost adusă în nord de marinari şi revalorificată în Islanda ca poveste a Brunhildei, în Germania ca aceea a Krimhildei sau a Frumoasei din pădurea adormită. Tot aşa Siegfried, omorâtorul balaurului, nu este în mod sigur luat din legenda lui Perseu, după cum nici Siegfried cel greu vulnerabil şi totuşi ucis mişeleşte de o rudă a miresei sale nu e împrumutat de la Ahile. Grecii şi germanii au

moştenit de la un strămoş comun atât limba, cât şi legendele; dar fiecare neam le-a dezvoltat potrivit specificului său.

Am trecut repetat, şi acum din nou, de la domeniul basmului la acela al legendei eroice (*Heldensage*]. Se poate spune de-a dreptul că, iniţial, ambele sunt unul şi acelaşi lucru. Resturile vechilor mituri care mai circulă azi în gura poporului se numesc basme; ceea ce în timpuri îndepărtate era preluat de poeţi, plăsmuit artistic, amestecat credibil cu istorie şi răspândit mai departe ca istorie se numeşte legendă eroică. Cea mai cuprinzătoare legendă eroică a noastră, aceea despre Nibelungi, nu e nimic altceva decât povestea „Frumoasei din pădurea adormită”; doar că acolo spiritul poetic al poporului s-a slujit de legende înrudite despre zeul-soare şi a obţinut astfel un întreg mai mare: Sigurd o părăseşte pe Sigurdrifa şi o peţeşte pe alta (Gudrun, Krimhild), este ucis mişeleşte de o rudă a acesteia, jelit nesfârşit de ea şi, în cele din urmă, răzbunat. Sau, dacă avem în vedere sensul cel mai vechi al acestei legende, zeul-soare, după ce biruie iarna, nu se poate bucura imediat de *terra* deoarece frigul învins îşi reînnoieşte încă multă vreme atacurile, astfel încât ea îi devine pe deplin soţie abia după un anumit răstimp. Faptul că, ulterior, sensul n-a mai fost priceput a avut drept consecinţă introducerea în foarte multe legende a necredinţei, precum şi a unei a doua mirese. La scurtă vreme după ce eroul îşi asigură, în strălucirea deplină a gloriei sale, adică în jurul solistiţiului de vară, luarea în stăpânire a soţiei, începe declinul său, provocat de puterea ascunsă, izbândind mişeleşte, a unei întunecate zeităţi hibernale. Prin asta soţia sa devine îndoliată ca la început. S-ar zice că legendele despre sfârşitul lumii s-au bazat pe ideea de răzbunare, de nimicire crudă a unui întreg neam; dar cel puţin legenda despre zeul-soare nu trebuia să se

încheie astfel, ci prin renaşterea lui în primăvara următoare şi reunirea cu soţia lui. Acest lucru însă nu a mai fost posibil după ce legenda a căpătat o patină istorică. În schimb, un astfel de final s-a păstrat ca fragment izolat în numeroase legende despre regele care, dormind, aşteaptă în adâncurile pământului vremuri mai bune, când va veni să-şi salveze poporul. Britanicii afirmă asta despre Artus, germanii despre Carol cel Mare şi Friedrich de Hohenstaufen; tot aşa circulă azi printre veteranii de război credinţa despre reîntoarcerea lui Napoleon.

Dacă basmul şi legenda eroică se contopesc astfel, atunci deosebirea dintre ele, mai sus amintită, nu poate fi originară: doar epoca noastră face o diferenţă între faptul că un mit a prins cândva rădăcini într-un ajiumit loc pe pământ şi acela că el încă mai străbate văzduhul, precum odinioară eroii săi, *asenii* şi *yotunii*[184].

Şi numele sunt în fond aceleaşi: *Sage* (legendă] desemnează ceea ce este spus (gesagt], povestit; *Mähre* (arhaism, azi Mär], *Mährlein* (dim. de la *Mähre*], *Màhrchen*[185]

(dim. de la *Mähre*] înseamnă ştire, veste. Lat. *fabula*

184 Aseni, de fapt, aesir, zei (pl. de la asa) ; yotuni giganţi, în mitologia scandinavă. [N.t.)

185 Fraţii Grimm scriu Märchen ; dar atâta timp cât litera h, care arată lungimea vocalelor, nu este eliminată [din ortografie], ea poate rămâne şi aici, ca să arate că Märchen nu are o vocală scurtă precum Kărcher. Căci, în sine, ă poate fi atât scurt, cât şi lung.
* în terminologia folcloristică germană de astăzi, Märchen desemnează basmul fantastic, Sage toate subspeciile legendei, cu excepţia celei religioase care se numeşte Legende. Fabula (povestire) > Fabel, fabulă (cu sensul : 1. specia literară animalieră, moralizatoare; 2. subiect, acţiune). Evident, Albert Schott utilizează în această „Anexă" termenul Sage când cu sensul categoriei desemnate azi prin legendă, când cu acela de legendă despre zei (abreviind cuvântul Göttersage), în acest din urmă caz în alternanţă cu mit (N.t.)

se foloseşte acum doar într-o accepţie foarte restrânsă, dar iniţial desemna toate felurile de legendă, în special şi pe cele despre zei, iar derivarea subst. din/ari (*sagen*] (a spune] îl aşază şi formal alături de Sage a noastră. Cuvântul grecesc mit (*mytos*) este derivat din verbul *mytho*, care înseamnă a vorbi, a spune, a povesti şi care, deci, nu trimite la nimic altceva decât la basm şi la legendă, cu toate că azi cuvântul se foloseşte predilect pentru a desemna legendele despre zei (*Göttersagen*].

Cât de nepieritoare e viaţa care sălăşluieşte în aceste vechi opere poetice a dovedit din nou, nu demult, „Frumoasa din pădurea adormită". După cum am spus, aici a fost la început vorba de o zeiţă a florilor, din care *Edda* a făcut o walkirie, iar legenda eroică germană, o suavă, apoi înspăimântătoare fiică de rege din Worms, în fine, basmul german, o prinţesă prinsă în jocuri nevinovate. Iată că în anul 1812 bărbaţi de seamă au găsit acest basm într-o societate umilă şi l-au înfăţişat lumii întregi[186]. Ce s-a întâmplat aici? Chiar un an mai târziu, „Frumoasa adormită" apare într-o cu totul altă haină, ca basm pur şi simplu, sau chiar ca poezie germană, introdusă de Ludwig Uhland în *Pădurea poeţilor germani*[187]. Este din nou la mare cinste, frecventează cele mai bune case, intrând şi ieşind ca un oaspete iubit.

Vrem să mai evocăm aici şi un alt poet drag. Oricine ştie că şcolile din patria sa îl consideră pe Schiller a nu fi preţuit nimic dincolo de elenitate şi latinitate, ori de teologia aridă a secolului al optsprezecelea; dar că acele meleaguri străine nu l-au împiedicat defel să cultive răsaduri prospere din sămânţa inimii sale bogate. În

186 Kinder-und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm. Prima ediţie, Berlin, 1812, Partea I, p. 225.

187 J. Kerner, Fr. de la Motte Fouqué, L. Uhland u.a., Deutscher Dichterwald, Tübingen, 1813, 234 pp.

schimb, puţini au fost aceia care au observat că spiritul său intuitiv a recunoscut ceea ce poate însemna pentru poet lumea basmului. În timpul ultimei sale boli, când spiritul lui creator, plăsmuitor de noi opere, era într-o mobilitate vie, febrilă, a exclamat:

Gebt mir Märchen und Rittergeschichten, da liegt doch Der Stoff zu allen Grossen und Schönen.19 (*Daţi-mi basme şi istorii cavalereşti, doar aici e Materia a tot ce-i mare şi frumos.*]

II. Clasificarea şi interpretarea basmelor comunicate

S-a observat mai sus (p. 321) că legenda despre o zeitate numită de greci Persephone, dar care sub alt nume era împământenită şi la alte popoare, constituie baza celor mai multe poveşti. Cauza stă, pe de-o parte, în subiectul ei extrem de atrăgător, pe de alta, însă, în faptul că niciun alt eveniment exterior nu era mai în măsură să ocupe spiritele lumii antice decât cel simbolizat de această legendă: alternanţa dintre vară şi iarnă. Ceea ce e cu atât mai important pentru un popor cu cât prin modul său de viaţă el e mai puţin solicitat şi mai puţin deprins să întâmpine adversităţile anotimpului rău. Dacă până şi noi, iarna, în odăile noastre comode şi calde sau în mijlocul distracţiilor vieţii citadine, ne ducem cu gândul la soarele de primăvară, la vegetaţie şi flori, cu cât mai mult nu erau îndreptăţiţi să o facă cei vechi! mai ales sub cerul nordic, în locuinţele solitare, separate între ele prin troiene de zăpadă, când oamenii credeau cu adevărat că soarele e ameninţat de puteri funeste, biruinţa acestuia părea, de fiecare dată, de trei ori magnifică. Se înţelege de la sine că povestea se situează întotdeauna de partea verii şi a miresei sale, *terra* estivală[188]. De la una din aceste două făpturi pornesc aproape toate basmele pe care le-am comunicat aici. Le-am aşezat la început pe cele care au

188 **G ustav Schwab, Schillers Leben, Stuttgart, 1841, p. 624.**

drept obiect principal soarta fecioarei. În povestea despre „Feciorul năzdrăvan al împărătesei” (1), ea este capturată de balaurul fur; în 2 este alungată în pădure, iar până la urmă, zidită de vie;

3 o prezintă în cocina de porci; 4 ca păzitoare de gâşte; 5 ca maltratată de mamă şi ascunsă de pitici, adică în lumea cealaltă; în 6, din nou, maltratată; în 7, vrăjită cu întreaga curte, la fel ca în „Frumoasa adormită”. De fiecare dată apare însă ia sfârşit tânărul salvator.

Din acest motiv e firesc ca poveştile enumerate mai sus să se contopească în diferite feluri cu următoarele care pornesc nu de la fecioară, ci de la salvator. Căci nici fecioara florilor nu se poate lipsi de eroul solar, nici plecarea în lume şi lupta lui nu au niciun înţeles fără ea. La ordonarea acestei a doua serii de poveşti s-a ţinut seamă de evenimentul cel mai marcant din viaţa eroului. Doar rareori, precum în „Florian” (27), ni se istoriseşte toată viaţa acestuia, aşa cum am descris-o mai sus (p. 322); de cele mai multe ori, basmele se ocupă predilect de o singură întâmplare, celelalte fiind lăsate în umbră; ba chiar nu lipsesc exemple care arată că o asemenea întâmplare s-a desprins cu totul de rest şi s-a păstrat ca fragment. Bunăoară, chiar primul basm din cea de a doua serie (8) se ocupă de tinereţea eroului, de felul cum acesta trece prin tot soiul de primejdii până ce ajunge să i se recunoască splendoarea; apoi însă se întrerupe brusc. Povestea despre „împăratul Alb şi împăratul Roşu” (9) istoriseşte acelaşi lucru, dar este mai aproape de completitudine şi înfăţişează luptele în succesiunea lor; 10, 11 şi 12 sunt consacrate în special luptei cu monstrul; în 13 – 18 domină prezentarea celor trei sarcini sau lupte pe care eroul le are de îndeplinit, respectiv de dat; în 19, stăpânirea obiectelor fermecate cu care e dotat; în 20, acestea asumă o importanţă exclusivă; în 21 – 25 e

reprezentată despărţirea de prima mireasă şi reunirea cu ea; în fine, în 26 şi 17, un destin asemănător, uciderea eroului de către rude viclene şi reînvierea lui. Despre aceste două motive, a se vedea mai sus, p. 322.

*

* * – Celelalte povestiri de mai mică întindere se bazează, fără îndoială, şi ele, pe vechiul mit, dar fie le-a lipsit nucleul din care s-ar fi putut forma povestirea, fie aceasta s-a obscurizat din nou, păstrându-se doar ca fragment.

Lucrul acesta se vede deosebit de limpede în nr. 28, în care întâlnim una din acele călătorii întreprinse frecvent de zei pe pământ, transferată însă în zona reflecţiei morale sau chiar a bunei-cuviinţe, ceea ce face ca povestirea să-şi piardă cu totul sensul iniţial.

Mai clar se vede în 29 supravieţuirea unui zeu păgân al tunetului. Urmează piesele 30, 31 şi 33, povestiri despre adversari a căror combatere îi revine în principal lui, respectiv povestiri despre titanii grecilor (giganţii), despre uriaşii germanilor (*yotunii*, *thursii*). Dar aici totul e fărâmiţat: ne-am strădui zadarnic să găsim într-una din aceste piese firul vreunei povestiri propriu-zise. E discutabil dacă 33 intră în aceeaşi categorie; e poate un fragment dintr-o povestire înrudită cândva cu aceea a Ariadnei. Caz în care ar fi vorba de fecioara florilor alungată, căreia îi este consacrată prima serie din categoria poveştilor mari.

Originale sunt apoi 34 – 37 care îşi propun să pună în legătură un fenomen din lumea exterioară cu vechea credinţă păgână.

Următoarele, 38 – 43, pot fi considerate snoave, parţial glume. O legătură cu miturile păgâne se poate semnala ici-colo, de pildă în 38, în care apar, discutând, Soarele, Luna şi Vântul; în 43, un coţcar are, totuşi, atâta

în comun cu Dumnezeu că cel puţin vine, potrivit spuselor şade, din cer.

*

*[189]

Dacă opiniile dezvoltate mai sus au temei, atunci despre fiecare basm în parte trebuie să se poată demonstra, sau măcar sugera, că se leagă, precum şi felul în care se leagă, de vechea credinţă păgână. Or, în detaliu acest lucru este, firește, adesea foarte dificil, iar celor care iau un asemenea efort în nume de rău le este uşor să ridiculizeze, aparent pe bună dreptate, o afirmaţie luată la întâmplare, dar care e legitimă în întregul căruia îi aparţine, cum a fi bunăoară aceea că Păcală (22), fratele germanului Till Buhoglindă (Eulenspiegel]*, poate fi numit un zeu degenerat.

Ceea ce nu trebuie să descurajeze, iar, în ce mă priveşte, încerc să fac dovada pomenită pentru fiecare basm în parte, în ordinea apariţiei lor în colecţie. Deoarece ele au adesea o dezvoltare prolixă care îngreunează privirea de ansamblu, fiecare interpretare este precedată de un scurt rezumat care recapitulează acţiunea şi principalele ei caracteristici. Interpretarea care urmează se confruntă astfel cu mult mai puţine dificultăţi decât dacă ar fi trebuit să se refere la prezentarea neabreviată a naraţiunilor.

---

189 Corespondentul istoric al acestuia ar fi trăit în sec. XIV-lea, în nordul Germaniei, unde în oraşul Mölln i se arată piatra funerară. Prima carte populară, care leagă de numele lui snoave şi istorii comico-satirice, în majoritate, mai vechi, datează de la începutul sec. al XVl-lea şi a fost elaborată de un oarecare H. Bote în dialectul germanei de jos. Versiunea care a fost tradusă în majoritatea limbilor europene a circulat mult, inclusiv la noi, a suferit prelucrări şi a inspirat opere literare şi muzicale până în secolul al XX-lea este cea de la 1511, în germana literară, Ein kurtzweilig lesen von Dyl Ulenspiegel. (N.t.)

1. Feciorul năzdrăvan al împărătesei

Unui împărat, trei balauri de negură îi răpesc pe rând cele trei fete. Feciorul, mezin, înzestrat cu puteri năzdrăvane, îşi sileşte mama să-i spună pricina mâhnirii sale, porneşte după surorile răpite şi ucide balaurii, pe fiecare în palatul său. Apoi îşi vizitează un văr căruia zânele de la Lacul Negru i-au furat puterea, o găseşte ascunsă într-un burete, o ia de la hoaţe şi o aduce înapoi. Pentru asta vărul îi dăruieşte palatul său. În faţa unei uşi, i se atrage atenţia să nu treacă de ea, căci dincolo s-ar afla Moartea; nu ţine seamă, intră înăuntru şi în loc de Moarte găseşte o preafrumoasă fecioară, pe sora vărului său. Astfel le aduce părinţilor acasă nu doar pe fetele regăsite, ci şi o noră.

*

*[190]

Foarte îndeaproape înrudită cu acest basm este povestirea cu care Musâus* îşi deschide colecţia de basme populare, anume „Cronica celor trei surori” (*Die Chronika von den drei Schwestern*]. Acolo totul se desfăşoară încă în plin fantastic, dar totuşi la un nivel mai uman decât aici, mai îndepărtat de mit. Răpitorii sunt, ce-i drept, un urs, un vultur şi un peşte, dar la anumite intervale de timp ei devin

190 Johann Karl August Musâus (1735-1787), scriitor, cunoscut mai ales ca autor al masivei colecţii în cinci volume Volksmärchen der Deutschen (1782-1786), naraţiuni care, sub forma unor versiuni apropiate de basmul cult, prelucrează motive populare (fabuloase şi legendare) în stilul raţiona- lizant şi ironic al epocii, cumva şi ca reacţie la afectarea şi sensibleria modei „basmelor cu zâne”. Este considerat un premergător al mişcării de culegere şi cercetare a basmului oral din secolul următor. Tot el este la originea, în chiar prefaţa la colecţia pomenită, a formulei care cu timpul avea să devină unul din cele mai răspândite clişee imagologice privindu-i pe germani, anume ca „popor de poeţi şi gânditori”, aici însă fără referinţă naţională: „Ce ar fi poporul entuziast al gânditorilor, poeţilor (...) noştri, fără influenţele fericite ale fanteziei?” [N.t.)

oameni, ceea ce nu se întâmplă cu balaurii de aici. Şi salvatorul surorilor este în basmul valah mai năzdrăvan decât eroul Reinald al lui Musâus: el are încă din pruncie, ca Hercule, inteligenţă şi putere supraomenească. Dar deosebirile, chiar considerate toate la un loc, sunt atât de neînsemnate, încât e de presupus o înrudire nemijlocită între cele două poveşti. Legenda originară a dat naştere, fără îndoială, la istoria frecvent reluată a zeiţei florilor pe care iarna o răpeşte, iar zeul-soare, fratele mezin, o salvează. Cele câteva figuri şi trăsături care au constituit legenda străveche apar aici, fireşte, multiplu scindate. Mai cu seamă în ce o priveşte pe fecioară care din unică s-a multiplicat cu trei: excelenţa eroului se vădeşte astfel cu atât mai strălucitoare; cei trei balauri însă au ceva uniform, şi doar basmul lui Musäus, conferind răpitorilor chipuri variate, a exploatat această schimbare în chip fericit. Expresia „balauri de negură" pare să trimită la natura hibernală a răpitorilor: şi în legenda lui Siegfried, piticii care ascund de erou comoara, iar poate în străvechea legendă mireasa, poartă numele de Nibelungi (fii ai negurii), nume care, odată cu comoara, s-a transmis viitorilor proprietari şi care, se pare, a fost ales să denumească întreaga legendă, nu din pricina importanţei, ci a sonorităţii sale extravagante care a plăcut.

La Musäus răpitorii nu mai sunt duşmani, ci peţitori drăgăstoşi şi gentili, din nefericire vrăjiţi, dar salvaţi, şi ei, de erou; în basmul valah însă îşi păstrează natura vrăjmaşă şi sunt pe bună dreptate ucişi. Că ambele situaţii sunt concomitent posibile se vede dintr-un basm german (Grimm III, 103) care aminteşte de nr. 26 (din colecţia de faţă] şi în care pasărea hoaţă, furul merelor, este tot una cu fecioara salvată.

Cele mai multe dificultăţi le ridică palatul vărului, precum şi cea de a patra fecioară închisă în el. Deoarece

eroul o salvează pe aceasta şi o aduce acasă ca soţie, avem a face aici, evident, cu dublarea salvării surorilor, dar sub altă formă. Semnificaţia vărului este mai obscură decât la Musäus. La acesta, proprietarul palatului este Zornebock[191], ceea ce, în treacăt fie spus, arată sursa pe jumătate slavă a basmului, deoarece numele e o formă coruptă din st. *Czernobog* (prinţul (zeul?] negru). Ţinând mireasa zeului solar captivă, vărul a fost probabil la origine duşmanul întunecat al acestuia, adică iarna, şi reprezintă deci acelaşi lucru ca balaurii. Ceea ce se vede şi din rolul extrem de neînsemnat pe care îl joacă, semn sigur că acesta a fost preluat în mare măsură de alt personaj. Cel mai important lucru este ceea ce povesteşte basmul în legătură cu puterea răpită a vărului. Atâta timp cât personajul este înţeles ca zeu hibernal, eroul nu poate decât să i se împotrivească, nicidecum să-i aducă înapoi bunul pierdut. Întâlnim aici din nou o neînţelegere, de felul celor care au apărut atât de frecvent în cursul transformărilor prin care a trecut lumea basmelor.

De altfel, duşmanul zeului solar este totodată ruda eroului, cum vedem şi în cazul lui Höder din *Edda*, al lui Hagen din legenda Nibelungilor, şi aşa se explică neînţelegerea intervenită ulterior.

Mai rămâne de precizat felul în care trebuie înţeleasă puterea pierdută. De obicei, în preajma fecioarei salvate apare frecvent o comoară, păzită de fiinţe tenebroase. Este podoaba estivală a *terrei*, pe care iarna a răpit-o împreună cu fecioara şi a ascuns-o în adâncul întunecat. Zânele negre nu sunt nimic altceva decât piticii Nibelungi, simboluri ale puterilor subpământene. Dacă eroul le doboară, le ia comoara şi apoi nemijlocit, deci în legătură cu asta, dobândeşte mireasa, înseamnă doar că: zeul solar scoate iarăşi vegetaţia şi florile din noapte şi le aduce la

191 în trad. lit. „Ţapul mânios”. (AT.t.)

lumină, o autentificare a noii sale legături cu *terra*. Dar toate astea el nu le săvârşeşte iniţial de dragul vărului, ci de acela al miresei; dovadă în plus este aici faptul că primeşte palatul şi mireasa ca urmare a victoriei asupra zânelor. Cucerirea prin forţă a fost transformată ulterior de basmul nostru într-una paşnică, deoarece prinţul negru a cedat balaurului partea lui hâdă şi astfel, în fiinţa lui, cumnatul l-a putut domina pe duşman.

La Musäus, puterea pierdută ce trebuie redobândită prin viclenie şi curaj apare sub forma cheii care deschide palatul vrăjirilor; în locul zânelor avem a face cu un taur înspăimântător, care e doborât doar printr-un noroc special, tot aşa cum în basmul valah, pentru ca zânele să poată fi omorâte, sunt necesare pregătiri speciale.

Ideea stranie a puterii pierdute, păzite de duhuri, se găseşte şi în *Rostem şi Suhrab*, acel *Cântec al lui Hildebrand* (*Hildebrandslied*]* persan, tradus de Rückert[192]. Acolo se povesteşte cum Rostem, tânăr fiind, şi-a dat spre păstrare unui duh al muntelui surplusul de putere, pe care l-a luat înapoi atunci când, devenind vârstnic, nu şi-a mai putut stăpâni fiul.

*

* * *

Acum, câteva observaţii despre unele detalii. Motivul pentru care în basme apar de cele mai multe ori capete înalte, regi, prinţi etc. a fost înfăţişat mai sus (p. 319). În basmele valahe întâlnim aproape întotdeauna un împărat, deoarece din cele mai vechi timpuri Valahia a avut în jurul ei imperii: mai întâi imperiul roman, apoi cel bizantin, cel

---

192 * **Cel mai important monument de limbă veche germană şi singurul păstrat într-un manuscris din sec. al IX-lea, copiat la mănăstirea Fulda din Bavaria. Cuprinde un fragment de poem eroic care descrie lupta tragică dintre Hildebrand tatăl şi Hadubrant fiul pe fundalul istoric al migraţiei popoarelor. (N.t.)**

german, cel rus, cel austriac. Că stăpânitorul acestuia din urmă se numeşte în Ungaria doar rege este o subtilitate de care niciun popor necultivat nu ţine seama.

Cuvintele fermecate care însoţesc lupta fiului năzdrăvan cu balaurul sunt mai mult pentru a fi ascultate decât înţelese. Ele se pot traduce, precum s-a şi făcut în nota respectivă, dar ele nu au nicio legătură cu povestirea.

Potrivit unei observaţii deja amintite a fraţilor Grimm, basmele în care apar astfel de formule sunt de cele mai multe ori deosebit de vechi. Am putea oare să considerăm aceste fragmente de vorbire versificată drept rămăşiţe ale unei epoci în care forma poetică domina orice relatare? în ce priveşte nordul îndepărtat, această epocă ne vorbeşte din *Edda Veche*. Aici rimele[193] reprezintă regula, ici-colo apar şi pasaje în proză; invers stau lucrurile în *Edda Nouă*. Un pas mai departe, şi ajungem la basme, ca cele pe care tocmai le-am pomenit, în depănarea cărora se iveşte ca o insulă, doar o dată sau de câteva ori, o rămăşiţă din vremurile exclusiv poetice. Un pas şi mai departe, şi ajungem la acelea care se desfăşoară doar în proză.

De altminteri, faptul că a existat nu numai în Islanda o vârstă corespunzătoare timpului în care *Edda* povestea doar în versuri rezultă din istoria străveche a formării tuturor popoarelor; pentru Germania dovada o fac aşa numitele fragmente din Merseburg[194], recent descoperite,

---

193 Nu e vorba de rimă finală, ci de aliteraţie (Stabreim), repetarea sunetelor iniţiale din silabele accentuate, caracteristică versului vechi germanic. (N.t.)

194 E vorba de două descântece, aşa numitele „descântece din Merseburg”, singurele monumente vechi germane cu conţinut păgân. Au fost notate în sec. al X-lea pe pagina de gardă a unui mss. religios, probabil la mănăstirea Fulda. Descoperite în 1841 la Merseburg, au fost publicate de Jakob Grimm în 1842. Primul descântec era destinat eliberării unui captiv, cel de al doilea, vindecării piciorului beteag al

care, traduse în vechea limbă nordică, s-ar potrivi perfect cu *Edda*.

2. Despre fata săracă a tăietorului de lemne[195]

Un tăietor de lemne sărac promite diavolului, în schimbul unei mari bogăţii, să-i dea ceea ce îi va ieşi mai întâi în cale, când se va întoarce acasă. îi iese propria fată pe care o duce la locul unde făcuse târgul. Aici apare însă Fecioara Maria care o ia cu ea în cer. Primeşte cheile de la patru uşi: pe trei dintre acestea are voie să le deschidă şi poate să privească toate minunăţiile dinăuntru. Cum însă cedează curiozităţii de a vedea ce se ascunde în spatele celei de a patra uşi, este alungată într-o peşteră din pădure, cu porunca de a nu vorbi orice s-ar întâmpla. Un fiu de împărat o găseşte aici pe frumoasa fecioară şi muţenia ei nu-l opreşte s-o ia de nevastă. Ea îi face doi băieţi de aur, dar pe care noaptea îi ia Fecioara Maria. Îngrijitoarele o învinovăţesc de uciderea lor şi este zidită de vie. Dar Fecioara Maria îi aduce aici copiii, o hrăneşte şi îi îngăduie să vorbească din nou. După trei ani, prinţul pune să se deschidă zidul şi o explozie de bucurie ia locul nenorocirii care îi apăsa pe toţi.

*

* * *

Dacă, după vrerea sorţii, tatăl trebuie să-şi dea copilul, atunci avem a face doar cu repetarea istoriei lui Abraham şi Isac, a lui Iftah şi a fetei sale, a lui Agamemnon şi a Ifigeniei, a lui Idomeneus şi a fiului său. Toate astea exprimă prin imagini diferite aceeaşi idee, anume că pământul, gândit când ca tată, când ca mamă, trebuie să-şi jertfească copilul, adică podoaba vegetală şi floral, destinului. Acolo însă unde însuşi tatăl ridică mâna asupra copilului său, această primă reprezentare se contopeşte

unui cal. (N.t.)

195 în colecţie textul apare cu titlul „Mama zidită de vie". (N.t.)

poate cu aceea a zeului timpului care îşi înghite copiii, sau a zeului anului care distruge toamna ceea ce zămisleşte primăvara. Şi Persephone este condamnată de propriul său tată la şederea în lumea infernală; şi Ifigenia vrea să-şi ucidă tatăl, dar Artemis o îndepărtează ducând-o, potrivit unei legende târzii, la Tauris, iniţial însă în lumea de jos, care îi aparţine zeiţei Artemis (Persephone) (şic].

Deznodământul favorabil care urmează unei perioade tulburi de încercări întoarcerea Persephonei prin verdictul lui Zeus, aducerea acasă a Ifigeniei de către Oreste semnifică revenirea în primăvară a podoabei florale. Sub razele tatălui, a zeului-soare, ea se ofileşte; se ascunde, sub formă de rădăcină ori sămânţă, la Hades sau la Artemis, ori la Maria; este readusă la lumină de zeul-soare în ascensiune, bunăoară de Oreste, fiul lui Agamemnon.

În povestea noastră, trăsătura caracteristică cea mai importantă, rămânerea lumii florale în noaptea hibernală, s-a multiplicat. Alungată din casa părintească în pădure, din paradis în peşteră, de la curtea împăratului în mormântul viu, fecioara semnifică mereu unul şi acelaşi lucru; tot astfel şi salvarea din pădurea demonică, din peşteră şi din temniţa zidului trebuie privite ca tot atâtea desfăşurări ale unui singur fapt.

O altă caracteristică este amprenta creştină a poveştii. Lumea de jos este reprezentată mai întâi de diavol şi de iad, dar se transformă pe nesimţite în lumea Mariei şi în rai. Fata e alungată şi din acest loc. Aici basmul împrumută o trăsătură proprie istoriei primilor părinţi: ca şi ei, fata încalcă o interdicţie. Dar asemenea neamului omenesc, ea poate obţine iertarea prin căinţă. În acest punct, ca şi în misterele eleusine, vechiul mit naturist a preluat o semnificaţie spirituală şi e de observat că Iisus, în calitate de mijlocitor, îi vorbeşte Mariei mânioase în favoarea fetei neascultătoare.

Dintre basmele germane ale colecţiei Grimm, „Copilul Mariei” (nr. 3), potrivit desfăşurării şi intenţiei sale, arată în principal acelaşi lucru; cu deosebirea că tăietorul de lemne îşi vinde copilul nu diavolului, ci direct Mariei. Sustragerea băieţilor de către aceasta e mai bine motivată: anume, sfânta vrea s-o silească astfel pe regină să mărturisească faptul că a deschis într-adevăr uşa interzisă. În locul zidirii, în basmul german apare rugul, ale cărui flăcări se sting în clipa căinţei.

Un amestec între „Fata tăietorului de lemne” şi „Copilul Mariei” apare într-o altă poveste, comunicată de Grimm în „Anexă” (III, 7): ea are în comun cu primul basm faptul că o fată în negru capătă copilul în urma unei învoieli obţinute prin vicleşug; cu al doilea, rugul; o trăsătură specifică a ei este că nu Fecioara punitivă ia copiii, ci o soacră rea; mai mult, aici lipseşte orice urmă creştină. Deci e vorba, evident, de cea mai veche formă a poveştii! Fata în negru, care în „Copilul Mariei” a devenit Fecioara divină, iar în basmul valah se dislocă în două figuri (diavolul şi Maria), are drept auxiliare alte trei personaje, ceea ce arată că în acest din urmă caz, ca şi în „Frumoasa din pădurea adormită”, intervin ursitoarele. Delictul fetei este că, printr-o crăpătură a uşii, le vede pe acestea citind (în cartea destinului?).

3. Fata de împărat în cocina de porci

Un împărat vrea să-şi ia de nevastă propria fiică. Ea se împotriveşte îndelung, punând repetat drept condiţie obţinerea de rochii preţioase: din argint, din aur, din diamant, la urmă din piele de păduche şi de purice. Dar nici aşa tatăl nu-şi atinge scopul, mai mult, fata fuge în chip viclean cu cele patru rochii ale ei, cea respingătoare îmbrăcată peste cele splendide. Luată drept o ciudăţenie a pădurii, e prinsă şi băgată în cocina porcilor, din care iese repetat şi se duce, îmbrăcată în haine din ce în ce mai

splendide, la balurile de la curtea împăratului. Fiul împăratului se îndrăgosteşte de ea şi îi dăruieşte un inel, dar nu îi poate descoperi locuinţa. În cele din urmă, ea găseşte prilejul de a arunca inelul în mâncarea lui, ceea ce duce, în final, la unirea lor.

* s.

Orice iubitor de basme o cunoaşte pe această fată de împărat, căci ea nu e alta decât Cenuşăreasa sau Mathilde din „Nimfa fântânii" (*Nymphe des Brunnens*] la Musâus. Şi Gudrun[196] e aceeaşi figură atâta timp cât săvârşeşte treburi înjositoare la porunca maleficei Gerlinde.

Ne întâlnim din nou aici cu zeiţa florilor pe care iarna o ţine captivă şi o batjocoreşte şi din stăpânirea căreia o salvează zeul-soare. După cum primăvara *terra* îşi leapădă treptat veşmântul urât şi se împodobeşte tot mai frumos pentru sărbătoarea nupţială, tot la fel şi fata de împărat. Neesenţial este felul în care pleacă din casa părintească şi modul în care e justificată unirea de la sfârşit cu salvatorul. În cazul Cenuşăresei, recunoaşterea se face prin pantoful pierdut; în acela al Mathildei, ca şi aici, prin inelul aruncat în mâncare. Şi la Gudrun („Aventura" 25) mijlocirea se produce în acelaşi fel, dar nu în timpul fierberii bucatelor, ci al spălării la mal, şi nu printr-unul, ci prin două inele: la început, Gudrun nu vrea să se lase recunoscută, abia când Herwig îi arată inelul de la mâna lui, purtat de ea odinioară, îl arată şi ea pe al ei. O variaţie pe care Uhland a pus-o delicat la baza „Obiceiului normsind"[197].

---

196 Eroina celei de a treia părţi a eposului eroic german Kudrunslied (anonim, înjur de 1240), constituit din 32 de Aventuri". Partea a treia tratează tema fidelităţii feminine : Gudrun, răpită de normandul Hartmut, rămâne 13 ani credincioasă logodnicului ei, Herwig, timp în care e silită să presteze munci umilitoare de slujnică. (N.t.)

197 Normănischer Brauch, scenetă dramatică, apărută în voi.

4. Fata de împărat, păzitoare de gâşte

O maşteră Izbuteşte prin calomnii să-şi ridice soţul atât de bine împotriva fiicei sale, încât aceasta este alungată de-acasă cu o haină de lemn, pe dedesubtul căreia însă poartă rochii frumoase. La curtea unui împărat vecin i se dă să păzească gâştele. Prinţul o zăreşte când se scaldă şi se însoară cu ea, împotriva voinţei părintelui său. Dar şi acesta e cucerit după ce necunoscuta apare de trei ori la biserică într-o asemenea strălucire, încât toată lumea e uimită; împăratul se încredinţează astfel că nu o păzitoare de gâşte e aceea care împărtăşeşte cinstea casei sale.

*

* * *

Dramatische Dichtungen, 1815. Un corăbier acostează pe coasta normandă şi, potrivit obiceiului locului, primeşte găzduire cu condiţia să spună o poveste, având, la rându-i, dreptul să primească alta în schimb: „Es ist ein Brauch in unsrer Normandie; / Wer einen Gast an seinem Heerd emfing / Verlangt von ihm ein Märchen oder Lied / Und gibt sofort ein gleiches ihm zurück" [Deprinşi suntem la noi, în Normandia / Un oaspete la vatră de primim / Un basm să-i cerem sau un cântec / Şi-apoi pe loc la fel să-i dăruim]. îşi istoriseşte propria viaţă, centrată în jurul căutării logodnicei pierdute, pe care o regăseşte acum în persoana fiicei adoptive a gazdei. Recunoaşterea se face prin cele două poveşti simetrice şi complementare şi prin inelul de logodnă purtat de fată. Inspirată, se pare, din vechi fabliaux-uri, istoria pune în evidenţă caracterul imperativ vital al spunerii de poveşti în locuri şi împrejurări anume (aici, mijlocind individului adăpost, deci protecţie, comunicare, refacere a cuplului), care trimite la credinţe arhaice, legate de funcţia apotropaică a povestitului. Foarte probabil, obiceiul va fi fost răspândit pe o arie mult mai larg decât s-a crezut, cel puţin la noi, unde s-au cules mărturii relevante, dar sporadice (Bîrlea, 1966,1, p. 16). Un basm care se derulează până la un punct foarte asemănător cu subiectul scenetei lui Uhland, la Vasiliu, p. 17. în catalogul lui Schullerus, tipul 928* desemnează tocmai basmul nuvelistic a cărui temă este Găzduirea plătită prin poveste. (iV.t.)

Abia dacă mai e nevoie de observat că la baza acestei naraţiuni se află acelaşi lucru ca în basmul nr. 3. În locul rochiei din piele de păduchi avem a face aici cu haina de lemn; în locul sălii festive, scalda. Aceasta din urmă apare şi la Musäus, într-una din poveştile despre Rübezahl; şi despre zeiţele pământului Hulda şi Nerthus (Hertha) din mitologia germanică se povesteşte că se scaldă.

Deoarece, şi după căsătorie, mireasa continuă să fie păzitoare de gâşte, frumuseţea ei trebuie să se mai arate o dată: prin urmare, biserica nu e decât o repetare a scaldei. Poate că această dedublare oglindeşte faptul că eroul îşi găseşte de două ori mireasa, şi abia a doua oară pe deplin (a se compara mai sus, p. 322).

5. Oglinda fermecată

O femeie frumoasă se vede în oglinda ei fermecată drept cea mai frumoasă din ţară până în clipa în care propria ei fată o depăşeşte în strălucire. Orbind-o, o alungă într-un ţinut sălbatic, dar Fecioara Maria îi redă lumina ochilor şi fata trăieşte ca o soră în casa celor doisprezece tâlhari, căci niciunul nu vrea s-o cedeze altuia ca să-i fie soţie. Înştiinţată de oglinda fermecată, mama născoceşte alte nelegiuiri; o cufundă pe fată într-un somn de moarte, mai întâi cu ajutorul unui inel otrăvit, mai apoi cu cercei otrăviţi, în cele din urmă cu o floare otrăvită cu care îi împodobeşte părul. De două ori o trezesc tâlharii, scoţându-i podoabele, dar floarea nu le dă de bănuit şi astfel fata nu se mai trezeşte; deoarece arată mereu roşie în obraz şi proaspătă, este pusă într-un sicriu de sticlă şi suspendată între doi copaci. Aşa o găseşte un prinţ plecat la vânătoare, care pune să fie adusă la locuinţa lui şi care se bucură de frumuseţea ei până ce un hoţ îi fură, odată cu podoabele, şi floarea, trezind-o la viaţă şi dându-i prinţului o splendidă mireasă.

* * *

Aceeaşi poveste o găsim la Grimm (nr. 53) sub numele de „Albă ca zăpada” (*Sneewittchen*], iar la Musäus sub numele de „Richilde”. În prima ediţie a basmelor Grimm, mama rea este, ca şi aici, cea naturală; în ediţia a doua, ca şi la Musäus, nelegiuirea e diminuată prin faptul că fata şi-a pierdut mama bună la naştere şi e prigonită de o maşteră. Nu contează felul în care fecioara e alungată şi apoi adormită; cercetând diferitele basme se observă o mare varietate de mijloace prin care povestea ajunge să aibă un astfel de început. Esenţială, în schimb, este şederea la tâlhari sau, precum în alte părţi, la pitici. Tâlharii atestă deja o neînţelegere: căci piticii sunt aceia care reprezintă mai pur, mai arhaic, lumea de jos, în care zeiţa florilor doarme, aşteptându-şi salvatorul. Sicriul de sticlă nu este deci altceva decât cămăruţa în care doarme Frumoasa din pădurea adormită; pădurea în care trăiesc tâlharii sau piticii corespunde muntelui înconjurat de flăcări al Brunhildei sau gardului de mărăcini căţărători al Frumoasei adormite.

6. Zilele babei

Legenda explică proveniența a doua stane de piatră cu înfăţişare omenească. O femeie rea pricinuieşte tot felul de suferinţe norei ei; între altele îi porunceşte să spele până la albire nişte lână neagră. Ea ascultă, iar Cristos, care apare cu Petru, o ajută şi fata izbuteşte. Se întoarce acasă împodobită cu flori abia răsărite. Bătrâna şi fiul ei nevolnic sunt însă pedepsiţi. O vară timpurie îi ademeneşte cu turmele înainte de vreme în munţi; gerul care se reîntoarce rapid îi încremeneşte definitiv. Primele nouă zile din aprilie (şic!] cu blândeţea lor înşelătoare sunt numite de aceea „zilele babei”.

*

* * *

Bătrâna rea care îşi chinuie nora cu spălatul

corespunde întocmai Gerlindei, la a cărei poruncă Gudrun trebuie să spele desculţă în zăpadă. Acolo, ca şi aici, pedeapsa nu întârzie: nevinovatei aflate în suferinţă i se alătură un salvator care o răzbună, nelegiuirea este pedepsită.

Dacă am identificat, pe bună dreptate, în figura Gudrunei captive pe fecioara florilor ţinută în detenţie umilitoare de zeităţile hibenale, dar readusă la lumina voioasă de zeul-soare[198], atunci trebuie să acceptăm fără rezerve că şi în cazul de faţă există aceeaşi semnificaţie. Dar pentru că basmul a fost folosit spre a explica originea unui anumit fenomen şi a căpătat astfel colorit local, devenind legendă, sensul iniţial s-a tulburat. O caracteristică hotărâtoare a legendelor este faptul că sunt mai sărace, mai nesemnificative decât basmele[199]: legarea de un loc anumit le stânjeneşte mişcarea, le ştirbeşte plinătatea. Dar în „Zilele babei" sunt încă destule elemente care sugerează sensul primordial: suferinţele tinerei femei coincid cu perioada care precedă primăvara, cu iarna; odată cu venirea timpului florilor, puterea fiinţelor vrăjmaşe este frântă, ele se retrag pe munte şi pier acolo. Şi ceea ce reprezintă pentru Gudrun, în timp ce spală, apariţia celor doi salvatori, Herwig şi Ortwin, reprezintă aici apariţia Mântuitorului şi a ucenicului său. În legenda Gudrunei, vechii zei s-au transformat în eroi frizoni, în gura femeii valahe, păzitoarea de vie, ei au devenit sfinţi.

7. Dracul din canea

O fată de împărat vrea să ia de bărbat doar pe acela care e în stare să reziste la joc mai mult decât ea şi caută întruna până în clipa în care se iveşte dracul însuşi. După ce o biruie, acesta nu se mai uită la ea, ci o preface,

198 Vezi introducerea mea la ediţia Gudrun îngrijită de Vollmer, Leipzig, 1845, pp. XLVII şi urm.

199 Deutsche Sagen, hrsg. von den Brüdern Grimm, I, VI.

laolaltă cu întreaga curte, în stană de piatră, urmând să rămână aşa până când va veni cineva care îl va putea învinge. Ceea ce izbuteşte un flăcău vesel care îl închide prin şiretlic într-un butoi de vin. De îndată totul se reînsufleţeşte; salvatorul devine ginerele împăratului şi domneşte alături de el.

*

* * *

În centrul basmului se află vrăjirea şi salvarea fetei de împărat, în care se recunoaşte uşor Frumoasa adormită. Cu totul nouă e cauza care produce vraja, patima pentru joc a prinţesei; tot aşa modul dezvrăjirii, respectiv dracul păcălit. Faptul că vechiul zeu hibernal a luat chipul şi numele diavolului ţine de concepţia creştină mai târzie care a pătruns în atât de multe basme. Schimbarea îşi are motivaţia ei, căci lupta dintre iarnă şi vară, o dată ce nu mai e înţeleasă în accepţia iniţială, ci în sens moral, nu mai poate fi percepută decât sub forma luptei dintre bine şi rău.

8. Copiii de aur

O femeie face bărbatului ei doi băieţi de aur; slujitoarea, care vrea să ajungă ea cucoană, ucide pruncii şi pretinde că femeia a născut un căţel, provocând alungarea acesteia. Din mormântul copiilor ucişi cresc doi pomi cu mere de aur. Femeia haină pune să fie tăiaţi, dar o oaie care mănâncă din mere fată miei de aur; iar când şi aceştia sunt spintecaţi, din maţele lor luate de apele unui râu renasc cei doi băieţi. Îşi caută mama, vin cu ea în casa părintească şi o demască pe ucigaşă.

*

*[200]

Potrivit celor sugerate mai sus (p. 325), acest basm trebuie raportat la naşterea zeului-soare. Puteri vrăjmaşe

200 Carte populară de la 1535. (N.t.)

se opun, ceea ce este semnificat de uciderea după naştere, dar viaţa divină care sălăşluieşte în el mătură toate piedicile.

Împrejurările pruncuciderii se regăsesc la fel în numeroase bsme. În „Frăţiorul şi surioara” (*Brüderchen und Schwesterchen*] (Grimm, nr. 11), în „Cei trei omuleţi din pădure” (*Die drei Männlein im Walde*] (Grimm, nr. 13) şi în „Nimfa din fântână” (*Die Nymphe des Brunnens*] la Musäus apare fecioara ridicată dintr-o condiţie inferioară la rangul de regină şi ai cărei copii sunt ucişi de maşteră. O falsă regină îi ia locul, dar până la urmă adevărul iese la lumină.

Faptul că sunt doi băieţi pare să fie una din acele multiplicări datorate reîntoarcerii soarelui în primăvara următoare: acelaşi şi totuşi altul. O clarificare binevenită oferă „Petru Firicel” (nr. 10 din colecţia de faţă) care e singur, în vreme ce în basmul german corespunzător (Grimm, nr. 60) apar doi fraţi care sunt întru totul identici. Primul basm este fără îndoială cel mai vechi, cel autentic. Dedublarea apare, de altfel, în foarte multe legende, de pildă, în aceea despre Romulus şi Remus, sursa probabilă a *împăratului Octavian* (*Kaiser Oktavianus*]. În schimb, Cyrus, Paris, Perseus, Oedip, Gregorius[201], Sigrid din *Wilkinasage* (cap. 140), fiul Genovevei, fiul contelui von Calw (Grimm, *Legende germane*, nr. 480) şi mulţi alţi eroi părăsiţi au rămas, precum e firesc, singuri. Dacă, totuşi, îi alăturăm copiilor de aur, nu trebuie să ne deruteze faptul că mai mulţi dintre ei nu sunt ucişi, precum aceştia, ci doar izgoniţi. E vorba doar de alungare şi reîntoarcere:

---

201 Gregorius, legendă în versuri (în jur de 1190) de Hartmann von Aue, care leagă motivul incestului, al căinţei şi al ispăşirii de figura, neatestată istoric, a Papei Grigore. Este cunoscută şi sub numele de Gregorius von dem Stein (Gregorius de pe stâncă), din pricina locului penitenţei autoimpuse. [N.t.)

alungarea poate să fie reprezentată prin expedierea atât într-un spaţiu sălbatic, cât şi în moarte, reîntoarcerea atât prin regăsire, cât şi prin reînviere.

Important este că băieţii se reîntorc în cele din urmă pe deplin la viaţă cu ajutorul apei. Apa reprezintă aici nedeterminarea din care ia naştere zeul-soare, la fel ca şi Afrodita; după unele legende Athena şi Apollo, Per seu, apoi Siegfried din *Wilkinasage* provin din apă sau sunt aduşi de apă[202]. Şi Oedip care ucide Sfinxul a fost, potrivit unei tradiţii, părăsit într-o luntre; de asemenea, Tristan şi Beowulf, britul şi danezul, omorâtorii de balauri, vin de peste mări; iar Siegfried din *Cântecul Nibelungilor* urcă cel puţin pe Rin, în sus; tot astfel, Cavalerii Lebedei, apoi Gahmuret, tatăl şi modelul lui Parzifal, Gregorius de pe stâncă, replica occidentală a lui Oedip toţi aceştia intră aici, chiar dacă, în cazul lor, adversarul animal s-a transformat într-unul uman – călătoresc pe apă, fie ca prunci, fie ca eroi maturi, gata de luptă, ceea ce pentru subiectul în discuţie e acelaşi lucru. Acesta e şi cazul lui Ahile, corespondentul lui Siegfried din legenda ioniană, în măsura în care el nu este doar fiul unei zeiţe a mării, ci şi eroul care vine dintr-o insulă pe câmpia din faţa Troiei, scena faptelor sale de vitejie. Trebuie amintit aici şi Moise, care este abandonat pe apă, crescut de străini, după care ucide un duşman şi-şi eliberează poporul[203]. Din clipa în care mitul devine legendă istorică, apare şi necesitatea de a motiva asemenea date. În ce priveşte, de pildă, ieşirea

---

202 Cf. exemplele adunate de W. Müller, Erklärung der Nibelungensage, p. 69.

203 Ceea ce nu vrea să însemne că marele precursor al lui Cristos ţine de lumea basmului, ci doar că în povestirea tinereţii sale se împletesc reminiscenţe din vechile mituri, cum s-a întâmplat şi în cazul altor figuri importante : Atila, Teodorich, Arthur, iar cel mai clar în acela al lui Carol cel Mare.

din apă, legenda vrea să lămurească felul în care băiatul a ajuns în această situaţie: e vorba când de o încercare de salvare, precum în cazul lui Moise şi a lui Ahile, care urmează să scape pe insula sa de măcelul din faţa Troiei; când de un rapt ca în cazul lui Tristan; când de un imbold spre aventuri precum la Siegfried şi Beowulf; când de încercarea de a împiedica o nenorocire precum la Cyrus, Perseu, Paris, Oedip; sau de a ascunde o faptă săvârşită ca la Gregorius; sau de a pedepsi o astfel de faptă ca la Florian (nr. 27 în colecţia de faţă). S-ar putea face o selecţie de povestiri pe tema abandonării băiatului sau a băieţilor în pădure ori în pustietăţi.

Căci apa nu e neapărat necesară. Lipseşte, de pildă, într-un basm din nordul Germaniei (Grimm, nr. 47), al cărui subiect corespunde destul de bine cu acela al „Copiilor de aur", anume în „Despre tufa de ienupăr" (*Vanden Machandelboom*\. Tatăl mănâncă fără să ştie carnea băiatului ucis, sora devotată îi îngroapă oasele, pe mormânt creşte un ienupăr din care îşi ia zborul o pasăre, maştera omoară pasărea, dar până la urmă, aceasta se face băiat la loc. Aici mormântul şi pasărea au luat locul apei. Alte basme reprezintă altfel ieşirea din indeterminare, din întuneric. Bunăoară, în tinereţe, Ahile trăieşte printre femei; Parzifal creşte în pustietate, îndrumat doar de mama sa şi îndrumat greşit; la fel şi Siegfried; Tristan la un vasal al tatălui său mort prematur; Cyrus, Paris, Romulus, copiii lui Octavian, Gregorius cresc printre păstori sau în medii umile; Moise trăieşte printre duşmanii poporului său şi apoi printre păstori. „Atât de nesfârşită e renaşterea ideilor vii"[204]; identicul se reîntoarce necontenit, în veşnice şi plăcute variaţii, fără a ne obosi vreodată, ca un izvor nesecat de artă poetică desfătoare de inimi.

204 Brüder Grimm, Kinder-und Hausmärchen I, 1819, p. XXIX.

După cum basmul nostru a putut fi situat, pe latura tocmai discutată, în societatea celor mai frumoase legende, tot aşa el poate fi urmărit şi pe o altă direcţie. Într-un basm german omonim, „Copiii de aur” (*Die Goldđkinder*] (Grimm, nr. 85) apar, ce-i drept, băieţii de aur, dar naraţiunea are o cu totul altă desfăşurare. Desemnarea celor doi fraţi ca fiind de aur furnizează, de altfel, un nou argument în favoarea corectitudinii interpretării de mai sus. Prin „de aur”, limba basmului înţelege înfăţişarea luminoasă a zeităţilor bune, adiate necontenit în luptă cu cele rele, întunecate. Una din acestea este şi mama haină: ea cunoaşte primejdia care o ameninţă; are mijloacele de a i se sustrage o vreme, dar puterea superioară care acţionează în cei prigoniţi învinge, totuşi, până la urmă.

9. Despre împăratul Alb şi împăratul Roşu

Un băiat, Petru[205], e foarte vesel deoarece a visat că va ajunge împărat, întrebat de tatăl său asupra pricinii bunei sale dispoziţii, nu vrea să mărturisească şi e de aceea alungat. Ajunge la curtea împăratului Alb, câştigă dragostea fetei de împărat care, atunci când tânărul cade în dizgraţie şi e condamnat să se prăpădească în turn, îl vizitează în taină şi-l hrăneşte, în vreme ce el este dat acolo uitării, împăratul Roşu îl ameninţă pe împăratul Alb cu pierderea împărăţiei, dacă nu poate răspunde la trei întrebări. În două rânduri îşi dă concursul Petru prin gura fetei de împărat, care pretinde că a visat sfaturile bune; în al treilea rând ea se preface a fi visat că Petru mai trăieşte şi că e singurul care poate să fie de ajutor. Astfel e scos din temniţă, îşi ţine făgăduiala, îl biruie pe împăratul Roşu, ia

205 Abia dacă se va putea găsi vreun nume pe care valahii să-l dea mai des fiilor lor; de aceea îl au predilect şi eroii de basm. înrudit cu asta este faptul că la valahi, ca şi aiurea, un număr mare de legende şi snoave povestesc tocmai despre Sfântul Petru. Figura sa este mai apropiată, mai umană, decât a celorlalţi Apostoli.

de nevastă pe fata împăratului Alb şi moşteneşte, în fine, ambele împărăţii.

*

*[206]

Două lucruri ies în mod special în evidenţă în acest basm: îndeplinirea sarcinilor, de care depinde stăpânirea împărăţiei, şi opoziţia dintre cele două împărăţii, care se suspendă cu victoria uneia dintre ele.

Ducerea la bun sfârşit a celor trei sarcini, prin care un tânăr de obârşie modestă ajunge la puterea supremă, apare şi altminteri frecvent. De cele mai multe ori însă, sarcinile pretind curaj şi forţă: ele trebuie să-l ateste pe bărbatul puternic, curajos, înţelept, căruia urmează să-i revină fecioara şi împărăţia, pentru că numai el este vrednic de ele. Din această categorie sunt muncile lui Herakles, luptele lui Siegfried pentru obţinerea Brunhildei. Fără îndoială, cele trei sfaturi ale lui Petru coincid cu lupta lui Siegfried cu balaurul şi trecerea lui prin flăcări, precum şi cu lupta lui Herakles cu leul: o epocă ulterioară care a pus accentul mai mult pe şiretenie şi pe haz a procedat, în acord cu ea însăşi, la schimbarea sarcinilor eroului în felul în care s-a văzut aici. Această reprezentare schimbată nu are cum să fie originară pentru motivul că nici în istorie şi, cu atât mai puţin în lupta dintre iarnă şi vară, victoria unei împărăţii asupra alteia nu se obţine prin răspunsul la ghicitori.

Transformându-se cu timpul, basmul a păstrat victoria, dar mijloacele obţinerii ei şi-au pierdut treptat înţelesul adevărat, totul a devenit strâmb, iar pe măsură ce elementele aparent naturale au sporit în paguba celor

---

206 Die Schwänke des Pfaffen Amis, prima culegere de snoave germane (în jur de 1230), datorată vagantului der Stricker: 12 naraţiuni scurte în versuri despre înşelătoriile unui preot englez, care în cele din urmă se călugăreşte şi ajunge stareţ. [N.t.)

fantastice s-a diminuat verosimilitatea interioară, necesitatea şi rotunjimea poetică.

Basmul de faţă este unul din acelea care s-au îndepărtat destul de mult de solul fantastic, intrate fiind cumva în împrejurările vieţii cotidiene. De amintit aici, ca o dovadă cu deosebire concludentă, ocheanul ca substitut raţionalizant al oglinzii fermecate care ţine de o lume mai arhaică a basmului. De la răspunsurile date de Petru la întrebări la acelea date de Popa Amis*, de Till Buhoglindă şi de întreaga tagmă, în care intră, de asemenea, „împăratul şi egumenul”[207] al lui Bürger nu mai e decât un mic pas.

Concepţia modernă a acestui basm se află poate în legătură cu faptul că el aminteşte foarte viu de o istorie biblică, anume de aceea a lui Iosif. Şi Petru visează în tinereţea lui despre măriri viitoare; şi el este înălţat şi apoi aruncat în temniţă, împrejurare în care un rol important îl joacă şi aici iubirea, numai că în alt fel; şi el se salvează prin isteţime, mai întâi pe sine din temniţă, apoi salvează pe împărat de primejdia care îl ameninţă; şi lui i se împlinesc visele promiţătoare din tinereţe.

Singurul element fantastic care s-a mai păstrat este ura puternică dintre cele două culori. Cauza nu e evidentă, dar probabil că a fost cândva, deoarece constituie axa poveştii. Dacă privim spre religiile păgâne din trecutul îndepărtat, întâlnim la aproape toate popoarele lupta dintre două puteri vrăjmaşe, dintre care una se bate pentru dăinuirea lucrurilor pământeşti, cealaltă pentru

207 „Der Kaiser und der Abt”, baladă humoristică şi anticlericală, din 1784, după Thomas Percy. Este, de fapt, în ambele cazuri o prelucrare a basmului AT 922, răspândit şi la noi. La Bürger, stareţul de la mănăstirea Sankt Gallen trebuie să răspundă la următoarele întrebări : 1. cât valorează suveranul ; 2. în cât timp poate el ocoli pământul călare ; 3. la ce se gândeşte, iar acel lucru să fie o minciună. în locul stareţului nevrednic răspunde ciobanul său isteţ. (N.t.)

subminarea lor. Acesta e sensul pe care îl are lupta dintre olimpieni şi giganţi, dintre *aseni* şi uriaşii vrăjmaşi. Presupun că împărăţia albă de aici corespunde olimpienilor şi asenilor, cea roşie giganţilor şi uriaşilor. Mai departe nu ne putem aventura deoarece totul este prea obscur; totuşi, s-ar zice că Petru, ales de soartă să iasă din întunericul condiţiei umile, alungat din poziţia înaltă la care ajunge şi îndepărtat de lângă fata de împărat, dar revenit apoi şi obţinând o victorie definitivă în fruntea puterilor albe, nu este nimeni altul decât zeul-soare. În lumea slavă alb e tot una cu bun, şi nu degeaba, în biografia sa, Maximilian I a pus să fie numit atât el, cât şi tatăl său Weisskunig[208]

(Regele alb], spre deosebire de cel albastru, roşu ş.a. Compararea luptelor pământeşti cu acelea din basme, legende eroice şi mituri este desigur tot atât de veche ca şi transpunerea în mituri a elementelor istorice: zeii de altă dată iau numele unui Theodoric[209] şi Gundikar[210], welfii şi hohenstaufenii sunt comparaţi cu amelungii şi nibelungii sau cu ghelfii şi ghibelinii.

10. Petru Firicel

Alungat din casa părintească de o maşteră rea, Petru se duce în pădure, unde îşi clădeşte o locuinţă cu ajutorul lui Strâmbă-lemne şi Sfarmă-piatră. Aici sunt necăjiţi de un

---

208 Scrierea, cu titlul Weisskunig, a fost redactată în 1516, după indicaţiile împăratului, de secretarul său particular, Marx Treitzaurwein. Titlul vine de la armura albă în care se îmbrăca Maximilian pentru a merge la turniruri sau pe câmpul de bătaie. {N.t.)

209 E vorba de Theodoric cel Mare (454-526), regele goţilor din spiţa amalerilor, fondatorul regatului ostrogot din Italia, care după moarte a fost transfigurat în figura legendară a lui Dietrich von Bern (= Verona), eroul a numeroase poeme eroice şi eposuri cavalereşti. [N.t.)

210 Rege burgund (sec. al V-lea) cu reşedinţa la Worms, bătut de huni sub Atila. Personalitatea şi destinul l-au făcut să slujească drept suport istoric al personajului Gunther din Cântecul Nibelungilor. (N.t.)

pitic hain cu barba de-un cot, călare pe jumătate de iepure. El îi doboară pe tovarăşii lui Petru, dar acesta îl urmăreşte până în peştera lui întunecată, unde îl omoară.

Iese cu greu la lumina zilei şi e luat de suflet de către o bătrână oarbă. Prin viclenie smulge balaurilor, care îi răpiseră femeii vederea, taina aflării ei, după care îi omoară. Bătrâna îşi recapătă vederea după ce îşi spală ochii într-un iaz de lapte.

Dar eroul nu mai rămâne mult aici. La plecare primeşte de la o vulpe, un lup şi un urs câte un pui de animal. Ajunge astfel la curtea împăratului, a cărui fată urmează tocmai să fie înghiţită de un balaur. Petru o salvează, săgetând cele douăsprezece capete ale balaurului; după victorie adoarme, vine un ţigan care îi taie capul, iar cu cele douăsprezece capete ale balaurului se dă drept salvatorul fetei de împărat. Dar animalele îl vindecă pe erou prin puterile lor năzdrăvane, iar el îşi adevereşte fapta cu limbile balaurului pe care le luase cu sine, apoi primeşte împărăţia şi pe fată de soţie.

* * *

Numele de Firicel este fără îndoială înrudit cu Trandafir şi Florian, cum este numit eroul solar care trezeşte florile la viaţă în basmele nr. 23 şi 27. Căci cu acesta avem a face şi aici, după cum rezultă din faptul că salvarea fetei de împărat, uciderea lui Petru, învierea lui miraculoasă şi gloria finală constituie miezul basmului. El o smulge duşmanului ei pe zeiţa florilor, nu se poate însura imediat cu ea, dar biruie până la urmă toate piedicile care îi stau în cale; comp. p. 322, precum şi observaţiile la „Zâna de aur a mării” (nr. 26). Animalele năzdrăvane corespund bunurilor preţioase pe care le posedă în genere eroul, cum ar fi calul Grani, cu ajutorul căruia Sigurd îşi îndeplineşte faptele de vitejie. Tot aşa interpretează şi fraţii Grimm animalele din basmul „Cei doi fraţi” (*Die zwei*

Brüder] (la Grimm, nr. 60, *cf.* nota 3, 110), înrudit îndeaproape cu acesta.

Cele două secvenţe care preced povestea propriu-zisă a lui Firicel trebuie examinate separat, deşi ele conţin întâmplări înrudite. Compania proastă a lui Petru corespunde uceniciei lui Siegfried la fierari; luptele lui cu piticul în peşteră şi apoi cu balaurul nu sunt altceva decât lupta cu monstrul care o ameninţă pe fata de împărat: de fiecare dată e vorba de iarna vrăjmaşă, subpământeană: reprezentări diferite ale aceleiaşi stări de fapt s-au întâlnit în una şi aceeaşi poveste, deoarece unitatea iniţială nu a mai fost percepută. Stranie e totuşi secvenţa a doua, în care Firicel recuperează vederea furată de balauri; la fel ca în cazul feciorului năzdrăvan (nr. 1) care recucereşte de la zânele din Lacul Negru puterea vărului său (*cf.* pp. 106, 329).

11. Viliş Viteazul

Fetiţa unui rege este răpită de un balaur la trei zile de la naştere. Când se face mare, fiul de împărat născut în aceeaşi noapte cu ea pleacă în lume pentru că a visat că trebuie s-o caute. I se alătură eroul nemuritor Viliş, de pe care sar cercuri de fier după ce bea vin. Trec cu bine de primejdiile din Câmpia Dorului şi din aceea a Plângerii, precum şi de ademenirile Câmpiei Florilor. De la Regina Florilor, care nu ştie unde sălăşluieşte balaurul fur, sunt trimişi la Sfânta Miercuri, de la ea la Sfânta Vineri, de aici, în fine, la Sfânta Duminică. Nici aceasta nu ştie să le spună, dar cu ajutorul unui fluier fermecat adună toate vietăţile. La sfârşit de tot apare şi vulturul, rănit de balaur la o aripă şi care astfel poate să-i îndrume. Eroii o răpesc pe fecioară, dar balaurul îi urmăreşte, îl aruncă pe Viliş în hău, iar pe prinţ în nori. Viliş îşi revine, îl găseşte pe prinţ şi se înţeleg cu fata ca prin linguşeli să afle de la balaur în ce îi stă taina puterii. Balaurul spune că dacă este biruit

vulturul de la iazul de lapte, atunci poate fi şi el învins. Viliş îl doboară pe vultur şi îl omoară pe balaur cu o sabie oferită de patru stâlpi de piatră, dar e pe punctul să ajungă în mare primejdie din pricina sângelui în fierbere al monstrului. După ce Viliş o apără pe fată de capcanele întinse de socrii ei invidioşi, o cămaşă fermecată şi un cal fermecat, se preface în stană de piatră; prinţul îl readuce la viaţă după ce îl stropeşte cu sângele proaspăt al unui copil înrudit cu el. Abia acum prinţul se însoară cu mireasa lui.

*

* * *

Multiplicarea eroului, despre care am vorbit deja la p. 337, apare aici prin aceea că Viliş face şi trăieşte toate lucrurile importante, în vreme ce prinţul are parte doar de plăcere, iar la sfârşit îl trezeşte la viaţă pe erou. Faptul că cei doi sunt unul şi acelaşi rezultă din observaţiile de la p. 328 despre multiplicarea diferitelor fiinţe. Păpuşi precum acolo vărul, iar aici prinţul nu pot şi originare; putem fără doar şi poate presupune că, în forma iniţială a poveştii, Viliş se şi însura cu fata eliberată, se făcea stană de piatră şi era salvat. La începutul şi sfârşitul naraţiunii întâlnim acelaşi lucru: cercurile de fier care sar de pe trupul lui Viliş semnifică, de asemenea, lanţurile morţii şi ale iernii de care se eliberează primăvara zeul-soare. În basmul german „Regele-broască sau Heinrich cel de fier” (Der *Froschkönig oder der eiserne Heinrich*] (Grimm, nr. 1), fiului de rege îi stă alături, ca şi aici, un slujitor credincios (Heinrich), căruia îi plesnesc cercurile de fier din jurul inimii; la fel şi stăpânul său, care primăvara eliberat din temniţa iernii, ceea ce denotă lepădarea înfăţişării de broască – pleacă cu (spre) mireasa lui. Deoarece prinţul şi slujitorul sunt unul şi acelaşi, înfăţişarea de broască şi cercurile care plesnesc au un înţeles identic. Vinul băut de

Viliş simbolizează forţa înviorătoare a primăverii. În mod curios apare aici Regina Florilor care participă activ la salvarea fecioarei, dar nu cunoaşte locul în care ea e ascunsă, motiv pentru care putem presupune că îi este mamă, corespunzând zeiţei Demetra din mitologia greacă. După Murgu (p. 83), Doamna Florilor joacă şi azi un rol în reprezentările valahilor, alături de zână care, de fapt, e Diana (v. p. 303). Cele trei sfinte care dau îndrumări şi contribuie (la momentul stabilit?) la salvarea fecioarei apar şi în nr. 22 şi 24. În ultima naraţiune li se spune surori şi fără îndoială ele sunt ursitoarele (Nomele, Parcele). Faptul că au nume de zile e cu atât mai potrivit cu cât noţiunile de zi, timp şi soartă se contopesc.

Fluierul fermecat care ademeneşte animalele şi ajută la desfaerea vrăjii nu este altul decât acela care a dat numele faimoasei opere a lui Mozart. Schikaneder[211] a desfigurat, fireşte, jalnic vechiul înţeles, făcând din răpitorul fecioarei o fiinţă bună (Sarastro, Zoroaster), din mama jefuită, o zeitate nocturnă haină, deci a răsturnat complet lucrurile. Fluierul este unul din bunurile fermecate ale eroului, conferit de puteri superioare, ca şi cornul dăruit de Oberon[212] lui Hüon. Un alt bun este sabia primită de Viliş de la stâlpii de piatră, la fel ca Siegfried care îşi capătă spada, Balmung (adică, fiul grotei), din peştera piticilor.

Împrejurarea de a descoase pe cineva spre a-i afla taina, care aici este hotărâtoare, apare şi altminteri, doar

---

211 Emanuel Johann Schikaneder (1751-1812), actor, cântăreţ, director la teatrul din Regensburg. A scris, după cum se ştie, libretul Flautului fermecat şi succesul operei l-a salvat de faliment, căci Mozart nu şi-a rezervat drepturi de autor. (N.t.)

212 Regele elfilor din eposul cu acelaşi titlu al lui Cr. M. Wieland (1780), inspirat în cea mai mare parte de romanul cavaleresc francez Huon de Bordeaux (sec.al XII-lea) – n.t.

că în alt context: Simson, chiar şi după nume un zeu solar, se dă de gol în faţa Dejanirei; Siegfried, din pricina curiozităţii Krimhildei. Dar, în vreme ce acolo se pregăteşte astfel pieirea fiinţei bune, în basmul lui Viliş cea care se trădează e fiinţa haină; tot aşa în basmul german despre „Dracul cu cele trei fire de păr de aur" (*Der Teufel mit den drei goldenen Haaren*] (Grimm, nr. 29) şi în „Dracul şi bunica lui" (*Der Teufel und seine Grossmutter*] (Grimm, nr. 125).

Prigonirea miresei de către rude coincide desigur cu duşmănia lui Hagen şi Günther împotriva lui Siegfried, deci ea se adresează nu fetei, ci eroului salvator.

Reînvierea cu ajutorul sângelui a dat mult de furcă antichităţii. Compară aici *Sărmanul Heinrich* (*Der Arme Heinrich*] al fraţilor Grimm, Berlin, 1815, p. 172[213]. În aceeaşi ordine de idei, de menţionat şi obiceiul frăţiei de sânge despre care se vorbeşte pe larg tot acolo (pp. 183 şi urm.).

12. O poveste de pe vremea romanilor

Se povesteşte cum s-a renunţat la obiceiul de a-i ucide pe bătrâni. Un fiu bun îşi îngrijeşte tatăl pe ascuns: lupta pe care bărbaţii o au de dat cu un monstru dintr-o peşteră labirintică se sfârşeşte cu bine numai datorită sfatului înţelept al bătrânului, ceea ce duce la hotărârea de a se renunţa la acest crud obicei.

*

* * *

„Vremea romanilor" desemnează, de fapt, doar o

---

213 E vorba de legenda lui Hartmann von Aue (în jur de 1195) care istoriseşte povestea vindecării de lepră a unui cavaler păcătos prin harul divin, urmare a propriei căinţe şi a spiritului de sacrificiu a unei fete neprihănite. Fraţii Grimm au publicat textul într-o ediţie critică, prima dintr-o serie consacrată tipăririi de opere poetice medievale. (N.t.)

epocă îndepărtată: valahii folosesc predilect această formulă deoarece sunt mândri de originea lor romană. Din destinul zeului s-a păstrat aici doar lupta cu monstrul. Felul în care este înfăţişat acesta aminteşte foarte bine de Minotaur; sfatul înţelept al bătrânului care îi scoate pe luptători afară din peşteră este tot una cu firul Ariadnei, şi deci un rest din bunurile miraculoase care îl ajută pe erou să iasă învingător; un al doilea mijloc este calul năzdrăvan (Grani ad lui Siegfried); un al treilea, sabia, a fost poate doar uitat de povestea noastră. De o soartă identică are parte, fără îndoială, şi Ariadna acestui Tezeu valah: o urmă a ei s-a păstrat, s-ar zice, în faptul că uciderea monstrului are drept consecinţă suspendarea obiceiului barbar. Trecerea fecioarei florilor în proprietatea zeului hibernal a fost frecvent prezentată ca o jertfă prin care sunt răscumpărate pustiirile monstrului, aşa de pildă în cazul Minotaurului; când el e doborât, jertfa e suspendată. Dar încă din legenda Minotaurului, ca şi din aceea a lui Sigurd din *Edda*, se vede că mireasa eroului nu mai este abandonată monstrului, ci urmează, fără legătură necesară, să fie cucerită ulterior. În povestea valahă s-a renunţat cu totul la ea, şi într-o asemenea măsură, încât tributul, căruia în legenda antică îi pune capăt Tezeu, nu mai constă din oameni tineri, ci din vârstnici, care nu mai sunt sacrificaţi monstrului. Aşa se rătăceşte basmul, de sute de ori, atunci când părăseşte terenul mitului şi se angajează pe drumul istoriei.

13. Prinţesa şi porcarul

O fată de împărat vrea să se mărite doar cu acela care e în stare să se ascundă de trei ori atât de bine, încât să nu-l poată descoperi cu oglinda ei fermecată; cel care e învins în această întrecere îşi pierde şi viaţa. Numeroşi sunt cei care încearcă zadame; cutează atunci şi porcarul împăratului. Forţele naturii îi sunt apropiate, aşa încât în

prima zi un vultur îl ascunde în nori, a doua zi un peşte în adâncul mării; dar în ambele cazuri degeaba. A treia oară un duh al pădurii îl preface într-un trandafir frumos şi îl fixează în spatele coroanei prinţesei, care astfel nu îl poate vedea şi el câştigă.

*

* * *

Îl întâlnim aici din nou pe tânărul de condiţie umilă, pe care puteri miraculoase îl ajută să acceadă la strălucitoarea mireasă. Pricina pentru care ea trebuie câştigată cu dificultate nu stă, precum a fost cu siguranţă cazul în forma iniţială a naraţiunii, în faptul că un tâlhar, un balaur etc. a răpit-o, ci în aversiunea ei pentru căsătorie, la fel ca Brunhilde din *Cântecul Nibelungilor*. Ca s-o cucerească, aceasta îl pune pe erou să se lupte numai cu ea însăşi; tot aşa şi aici, doar că eroina nu mai este războinică, asemenea Brunhildei, ci pricepută în vrăjitorii; luptele nu mai pretind forţă şi curaj, ci cunoştinţe tainice, magice, precum parţial şi în cazul lui Siegfried. Tot aşa o cucereşte Oedip pe Iocasta, dezlegând ghicitoarea Sfinxului; în basmul valah, Sfinxul vrăjmaş s-a pierdut, rolul său fiind preluat de fata de împărat.

Şi rolul oglinzii fermecate e altul. În „Cronica celor trei surori”, la Musâus, vraja care îi apasă pe cei trei prinţi şi pe frumoasa Hildegard, adică puterea iernii, este anulată prin faptul că Reinald sparge o tablă cu semne magice: ursul, vulturul şi peştele, adică pământul, aerul şi apa (Demetra, Zeus, Poseidon) îl ajută să sfarme vraja. Tot aşa, vedem şi în basmul nostru cum vulturul, peştele şi duhul pădurii (aer, apă şi pământ) se unesc cu eroul şi nimicesc puterea oglinzii fermecate. Pe aceasta eroul o şi sparge mai apoi pe loc. Putem deci presupune de-a dreptul că fecioara posedă oglinda nu în calitate de zeiţă a florilor, ci în măsura în care a preluat semnificaţia, ce i-a devenit

proprie, a zeităţii hibernale dispărute. Faptul că distrugerea oglinzii nu determină victoria, ci îi urmează acesteia întâmplător, nu a putut figura deci în naraţiunea originară.

Înrudirea strânsă a acestui basm cu cel mai sus pomenit al lui Musâus, deci şi cu „Fiul năzdrăvan al împărătăsei” (nr. 1, *cf.* p. 327), este neîndoielnică. Şi totuşi, cât de diferite apar ele la lectură! La început deosebirea dintre două sau trei concepţii s-a manifestat în variaţii inaparente, în accentuarea sau estomparea unui detaliu; dar înaintând apoi fiecare pe drumul său, dezvoltând sugestia iniţială, ele s-au îndepărtat până la irecognoscibil una de cealaltă.

14. Vaca năzdrăvană

Un băiat al cărui naş e Dumnezeu însuşi primeşte de la acesta numele de Petru şi o vacă. Ea fată alte două, una cafenie şi alta pătată, pe care diavolul încearcă zadarnic să pună mâna. Un împărat făgăduieşte să dea împărăţia şi mâna fetei sale aceluia care va ara într-o zi două pogoane de aramă. Petru izbuteşte cu ajutorul vacilor sale, dintre care una împinge chiar soarele înapoi cu coarnele, căci cobora prea devreme. Apoi împăratul vrea să-l lipsească de răsplată, păcălindu-l, dar, iarăşi cu ajutorul vacilor, intră în stăpânirea bunurilor sale. Un alt rege i le ia prin vicleşug, dar numai pentru scurtă vreme, căci prin aceleaşi mijloace şi le recuperează.

*

* * *

Semnificaţia divină a lui Petru mai e perceptibilă în faptul că e finul lui Dumnezeu şi că posedă vacile divine. În credinţele păgâne, acestea sunt însoţitoarele zeului-soare, precum în alte părţi unul sau mai mulţi cai. Relaţia lor cu biruinţa verii se străvede în măsura în care arama pe care ele o ară reprezintă doar solul tare şi fără vegetaţie din

timpul iernii. Diavolul a fost introdus de o viziune creştină mai târzie în locul zeului hibernal, aşa cum s-a observat la pp. 331, 336. O tulburare a conţinutului arhaic provine din faptul că împăratul şi fata lui sunt împotriva eroului: ca şi în naraţiunea despre porcar (nr. 13), ei au preluat o parte din sarcinile care revin, de fapt, zeului hibernal.

Numeroase asemănări cu acest basm are o poveste din nordul Germaniei, „Ferenând cel credincios" (*Ferenând getrii*] (Grimm, nr. 126). Şi aici, Dumnezeu însuşi e naş; în locul vacii, el îi dăruieşte finului un cal, care prin culoarea lui albă se vădeşte lesne a fi un cal solar, cu atât mai mult cu cât are şi darul vorbirii şi-l ajută pe erou să se însoare cu fata de împărat în acelaşi fel ca vacile de aici sau ca Grani din *Edda*. Eroina din basmul german este iarăşi una din fecioarele adormite, ceea ce aruncă o lumină şi asupra fetei de împărat. În afară de cal, Ferenând mai are două scule fermecate, o pană de scris şi un fluier, de care însă nu se foloseşte şi care deci sunt, şi ele, pe punctul să se piardă, după cum şi basmul valah a renunţat deja la ele.

15. Pomul împăcării

Un pescar îşi juruieşte băiatul diavolului care îi făgăduieşte în schimb o mare bogăţie. În ziua fixată, băiatul porneşte spre iad îmbrăcat în haine preoţeşti, cu multe cruci. Pe drum dă peste o casă de tâlhari, unde trăieşte mama cu cei doisprezece feciori. Nu i se face niciun rău: preocupată de mântuirea feciorilor, bătrâna îl roagă să întrebe în iad cum se pot răscumpăra ucigaşii. Deoarece diavolul îl dispreţuieşte fiindcă e preot, îi dă chiar un înscris la mână, băiatul pescarului se întoarce, iar tâlharul cel mai tânăr pune în aplicare sfatul diavolului: bagă în pământ ciomagul cu care a făptuit primul omor, aduce apă cu gura şi îl udă până ce înfrunzeşte. Din merele de aur care cresc în pom îşi iau zborul porumbei

albi. La vederea acestei minuni, se pocăiesc şi ceilalţi tâlhari, se înfăţişează la judecată şi sunt iertaţi.

*

* * *

Episodul frecvent întâlnit, în care un tată îşi juruieşte copilul ca jertfă, dar soarta dă o întorsătură fericită întâmplării, a fost discutat la p. 331: pământul îşi leapădă podoaba verde. Dacă respingem ideea că aici, în locul fecioarei care semnifică de obicei această podoabă, apare un tânăr, atunci trebuie să ne gândim la un fenomen înrudit; reîntoarcerea zeului-soare în primăvara următoare. Iadul înseamnă, ca şi în legenda nordică al lui Balder, locul unde trebuie să stea zeul-soare atâta timp cât stăpânirea lui e zdrobită.

Acest loc e însă reprezentat şi prin altă imagine, aceea a casei tâlharilor. Afirmaţia mea nu va surprinde, dacă se va avea în vedere că la fel procedează şi basmul „Oglinda fermecată" (*cf.* p. 335) şi că în lumea basmelor există numeroase exemple de asemenea multiplicări, în plus, potrivit povestirii de faţă, casa tâlharilor e situată aproape de iad. Haina preoţească a tânărului care îl apără de iad este aceeaşi cu protecţia zeiţei Artemis când o salvează pe Iphigenia. Faptul că tânărul iscodeşte şi află taina diavolilor, păgubindu-i de sufletele tâlharilor, figurează, de asemenea, printre faptele eroului în multe basme. Aşa şi în istoria lui Viliş (nr. 11) a se vedea spre comparare observaţiile de la pp. 344 – 345. Pomul împăcării, făcut să crească prin magie dintr-o bâtă uscată, apare bunăoară şi în istoria Libušei la Musâus. De asemenea, în istoria împăratului Carol; poate că în acest pom s-a păstrat una din minunile pe care trebuie să le săvârşească zeul-soare înainte de a putea să se însoare; pomul aminteşte de merele de aur obţinute de Perseu şi care iniţial coincid, desigur, cu comoara lui Sigurd. Comp.

şi observaţiile de mai jos la „Păcală” (nr. 22).

Convertirea tâlharilor, reprezentată simbolic prin porumbeii albi, este o intervenţie creştină ca şi haina preoţească a eroului; la bază stă, fără îndoială, trezirea sau salvarea fecioarei, care în alte basme este ţinută captivă în peştera tâlharilor şi care aici pare să fie reprezentată de mama hoţilor, precum în nr. 5 de sora lor.

16. Fata împăratului şi mânzul

O fată de împărat îngrijeşte cu duioşie un mânz fătat în ziua naşterii ei, care mănâncă foc. Potrivit vrerii tatălui său, urmează să se mărite doar cu acela care va putea dezlega o ghicitoare dată.

Deoarece e sortită să ia de bărbat pe fiul unui vrăjitor rău şi balaur, fuge, zburând prin văzduh, călare pe mânz. Apare în haine bărbăteşti la curtea unui alt împărat, ajunge aici la mare cinste şi scapă cu ajutorul mânzului de toate capcanele întinse de foştii sfetnici care vor s-o răstoarne. Astfel, când urmează să se probeze dacă e fată sau băiat, alege nu furca de tors, ci armele. În fine, presupusul tânăr primeşte sarcina de a fura pentru bătrânul său stăpân pe fata unui împărat vecin, închisă într-un palat de sticlă: având la ea o comoară minunată, porneşte în zbor, călare pe mânz, dobândeşte fata de împărat, chipurile pentru sine, şi porneşte înapoi cu ea sub pretextul că nu se poate însura până ce nu o arată părinţilor săi. La curtea celui care o trimisese, fecioara îşi dezvăluie adevărata identitate, fata din palatul de sticlă se resemnează să se mărite cu bătrânul împărat, iar ea însăşi cu fiul acestuia.

În timp ce bărbatul ei se află pe câmpul de bătaie, ea îi face doi feciori de aur. Un sol e trimis în tabără să-l anunţe, dar vrăjitorul rău, pentru al cărui fiu fusese sortită fata de împărat, falsifică scrisorile pe drum şi nefericita urmează să fie arsă pe rug. În clipa hotărâtoare apare

mânzul care o ia cu copiii şi o transportă într-un palat îndepărtat, păzit de lei. Aici trăieşte în sărăcie până ce o întâmplare face ca soţul ei, care fusese indus în eroare, să pornească la vânătoare şi să ajungă la ea. Totul se termină astfel cu voioşie.

*

* * *

Timpul a întreţesut aici, ca de atâtea ori, mai multe basme care iniţial au fost de sine stătătoare:

1. Despre fecioara care poate fi obţinută numai prin dezlegarea unei ghicitori s-a vorbit mai sus (pp. 340, 344). Această naraţiune nu se află corelată cu următoarele în mod necesar, ci ea justifică doar apariţia fecioarei pe scena faptelor ei.

2. Nucleul este, s-ar zice, partea referitoare la mânzul năzdrăvan şi la eliberarea fecioarei din palatul de sticlă. Calul înţelept, auxiliar al eroului, apare şi în două basme germane: „Păzitoarea de gâşte" (*Die Gänsehirtin*] (Grimm, nr. 89) şi „Ferenând cel credincios" (Grimm, nr. 120). În ambele cazuri, el îşi ajută stăpânul să ajungă la ţintă, trecând cu bine de toate primejdiile; „Ferenând cel credincios" coincide chiar cu basmul nostru în aceea că eroul este trimis la sfatul unui trădător să aducă fecioara şi că în acest scop i se dau mari bogăţii. Prin faptul că se hrăneşte cu foc, dă sfaturi şi zboară prin văzduh, calul se trădează ca fiind acelaşi cu Xanthus al lui Ahile, cu Grani al lui Sigurd, chiar şi cu Pegasul lui Apollo, deci cu acela al zeului-soare, care, purtat sau tras de el, o scoate pe fecioara florilor din lumea subterană, aici din palatul de sticlă. Identitatea cu Ahile se vădeşte apoi în episodul alegerii armelor în locul obiectelor dorite de femei; căci tocmai astfel îl recunoaşte Odysseus pe Ahile ascuns la Skyros, printre fecioare. Evident, basmul nostru a avut la început doar o singură, presupusă, fecioară, căci fecioarele

nu sunt destinate faptelor de vitejie: avem a face aici cu un nou exemplu de obscurare din cele care se ivesc atât de frecvent în viaţa basmelor. Dar, din această pricină, apar şi alte complicaţii caracteristice: mesagerul care dobândeşte miraculos fecioara închisă în mod straniu, dar care nu o poate imediat peţi, este, cum s-a arătat mai sus (pp. 331, 334), zeul-soare care trebuie s-o mai aştepte pe cea salvată şi mult după ce iarna vrăjmaşă a fost învinsă. O dată ce sensul primordial a fost uitat, iar basmul s-a transformat într-o presupusă istorie, legendele s-au chinuit în fel şi chip să găsească o motivaţie pentru acea omisiune: Sigurd devine necredincios Brunhildei din pricina unei băuturi vrăjite; Parzifal e neştiutor ca un copil; după ce Gudrun e salvată, Herwig trebuie mai întâi să supună ţara normandă. Unii eroi aduc de la bun început fecioara doar ca pe o sarcină primită de la alţii, aşa Siegfried pe

Brunhilde, Horant pe Hilden, Tristan pe Isolde. Cu aceasta se şi încheie basmul nostru; dar transpare vag în el tinereţea lui Ahile: mergând mai departe decât legenda acestuia, basmul de faţă are drept erou o fecioară adevărată şi astfel câştigă, în schimbul şovăielii mirelui, un mobil foarte special care apare, de altfel, şi într-o poveste orientală, dacă nu mă înşel în o *mie şi ana de nopţi*.

3. O menţiune specială merită să fie făcută în legătură cu modul în care este motivată ultima izgonire. Pe mama calomniată, condamnată la moarte şi salvată miraculos, care apare şi în povestirile despre „împăratul Octavian”, „Genoveva”, „Hirlanda”, „Nimfa din fântână” (la Musäus), am întâlnit-o deja sub chipul fetei sărace a tăietorului de lemne (nr. 2). Încercarea de a o interpreta se găseşte la p. 331; oriunde urmează să apară moartea prin foc, precum aici, în „Nimfa din fântână” sau în „Copilul Mariei” (*Marienkind*] (Grimm, nr. 3), relaţia cu razele arzătoare prin care zeul-soare (Abraham, Agamemnon) îşi

ucide propriul copil (Zeus, în trupul soţiei sale Semele) continuă să fie deosebit de clară.

17. neana Cosânzeana

Un împărat are trei feciori care îi cer unul după altul învoirea de a se însura. Le-o dă cu condiţia de a se duce tot atât de repede ca el pe când era tânăr, în oraşul în care trăieşte iubita lui. Primii doi feciori nu izbutesc; mezinul, Petru, află de la un câine bătrân cum poate să obţină calul care l-a purtat odinioară pe tatăl său: calul înghite foc, bea vin fiert, pe-o nară suflă ger, pe alta văpaie, merge cu o viteză incredibilă şi dă sfaturi bune. îl duce rapid la acea iubită a tatălui său care însă l-ar fi ucis dacă, prefăcut în păduche, calul nu l-ar fi ascuns în măseaua sa.

Sora acestei femei, Ileana, se îndrăgosteşte de Petru: ea va fi dată însă numai după acela care va şti să se ascundă astfel încât tatăl ei, un mare vrăjitor, să nu-l poată găsi; cine nu izbuteşte îşi pierde capul. Calul îl ascunde de două ori zadarnic pe Petru, în norii cei mai de sus şi în adâncul mării; de fiecare dată este lăsat în viaţă la rugămintea Ilenei. A treia oară, calul îl ascunde sub formă de păduche în părul bătrânului şi Petru câştigă; în locul capului său, acela al vrăjitorului împodobeşte cel de al douăzecilea par care rămăsese gol.

Petru urmează acum să-şi aducă părinţii la nuntă, dar mai înainte trebuie să slujească la un alt împărat deoarece calul său nu mai are putere să-l ducă mai departe. Aici îndeplineşte sarcini grele cu ajutorul calului: o aduce împotriva voinţei ei, tocmai pe acea Ileană pentru noul său stăpân, şi, deoarece ea consimte să se mărite cu împăratul numai după ce se vor îmbăia amândoi în lapte de iepe, Petru le aduce şi pe acestea. Dar în baia fierbinte împăratul îşi află moartea, iar Petru are acum, în afară de mireasa redobândită, două împărăţii.

*

*214

Prenumele eroinei apare frecvent la valahi. Şi într-un basm german27, numele prinţului Schwan (Lebădă], care apare de mai multe ori, rimează cu *die versprochene Braut Julian* (mireasa promisă, Iuliana]. Povestitorul nu a ştiut să explice cognomenul. Poate e de origine slavă şi are doar terminaţie valahă: în limba slavilor iliri, *kosiţa* desemnează acele codiţe laterale pe care fetele ilire, şi parţial şi cele valahe, le poartă la tâmple; în acest caz Cosânzeana (fecioară cu codiţe la tâmple) s-ar referi la o înfăţişare plăcută, precum Albă-ca-zăpada sau alte nume date eroinelor de basm. Oricum, părul joacă adesea la ele un rol important: acela al eroinei Rapunzel (Grimm, nr. 12) este de aur şi se întinde de la înălţimea turnului până la pământ: fata de împărat care ajunge păzitoare de gâşte (Grimm, nr. 80) are păr de argint şi atât de lung, încât până şi-l împleteşte, păzitorul de gâşte, care vrea să-i smulgă fire din el, are timp să alerge până departe după pălăria sa luată de vânt.

Să nu se fi păstrat oare în acest adaus la nume părul pe care îl are, după vechea legendă nordică, Sif, soţia lui Thorr! Vrăjmaşul Loki i-l taie, dar Torr îl sileşte să le pună pe elfele negre să-i facă unul nou. Sif este, după Uhland (*Thor*, 75) *, „câmpul de grâne, a cărui podoabă galbenă este tăiată vara târziu, apoi ţesută din nou de duhuri ale pământului lucrând nevăzut”.

Eroul care pleacă în lume cu calul său năzdrăvan (*cf.* p. 350) şi îndeplineşte sarcini grele cu ajutorul lui, omoară duşmanul şi se însoară cu fata de împărat constituie şi nucleul acestui basm. Faptul că îşi dă de ruşine fraţii mai mari nu face decât să-i sublinieze mai puternic excelenţa, dar este şi un element caracteristic foarte răspândit: şi

214 E vorba de studiul de mitologie germanică Der Mythus von Thor nach nordischen Quellen, 1836. (N.t.)

mezinul lui Haimon, Reinold[215], împreună cu calul său Bayard, şi Cidul28 cu calul Babieça se înfăţişează ca fraţi ai lui Sigurd, iar înălţarea lor e cu atât mai strălucitoare, cu cât fraţii mai mari au eşuat înaintea lor. Indicaţia după care eroul trebuie să săvârşească ceea ce tatăl său a săvârşit înaintea lui porneşte de la faptul că fiecare primăvară cu soarele ei nu este decât, asemenea fiului, o renaştere a primăverii precedente.

În câteva puncte, basmul nostru e confuz. Mireasa e şi aici scindată într-una vrăjmaşă şi una binevoitoare (Ileana). Unitatea primordială se mai vede, totuşi, în faptul că sunt surori. Ca adversar care trebuie combătut apare, ca şi în alte cazuri, tatăl miresei. Pedeapsa care îl ameninţă pe nefericitul peţitor se întâlneşte şi în legenda lui Erec\ prelucrată în germană de Hartmann von Aue: uriaşul roşu Mabonagrin a expus pe prăjini de stejar capetele a 80 de învinşi; pentru următorul e o prăjină goală, de care atârnă un corn în care urmează să sufle agresorul în cazul, improbabil, în care va birui. Mabonagrin este învins; faptul că Erec îi dăruieşte viaţa este, s-ar zice, o derogare târzie, în spirit cavaleresc.

Cele trei sarcini depind, ca de atâtea ori, nu de curaj, ci de isteţime sau de vrăjitorie (*cf.* pp. 340, 346). Ceea ce e în ordine, dar nu şi faptul că sarcina se repetă de trei ori: mai întâi când eroul ajunge la curtea Ilenei, apoi când trebuie s-o cucerească, în fine, când trebuie s-o peţească pentru altul. Acest din urmă episod aminteşte de Sigurd care şi el o cucereşte pe Brunhilde mai întâi pentru sine,

215 E vorba de eroul unui epos francez din sec. al XII-lea, legat de ciclul lui Carol cel Mare, care a circulat atât în Franţa (de la sfârşitul sec. al XV-lea), cât şi în Germania (începând cu 1531) sub formă de carte populară: Les quatreßls d'Aymon, respectiv Die vier Haimonskinder. [N.t.)

în legătură cu includerea acestui erou, indenegabil istoric, cf. nota 24 de la p. 338.

apoi a doua oară pentru Gunnar. Aici intră şi faptul că eroul nu se însoară cu cea fără nume, pe care o caută, ci cu Ileana. După cum s-a observat, în astfel de naraţiuni, îndepărtarea temporară a zeului învingător de mireasa salvată a devenit obscură: fecioara regăsită se transformă într-una străină; în loc să fie lăsată cu mirele, prima fecioară e părăsită. Prima răsturnare e bine motivată prin aversiunea miresei căutate; în schimb, cea de a doua este inabil explicată prin servitutea în care intră eroul. În acest punct, *Edda* introduce o băutură erotică prin care Sigurd uită de Brunhilde. Alte basme şi legende încearcă, la rându-le, să explice în felurite chipuri ceea ce nu a mai putut fi înţeles din clipa în care naraţiunea a încetat să mai fie mit.

18. Diavolul şi ucenicul său

Un ţăran îşi dă, de trei ori, feciorul pe câte un an diavolului la învăţătură, cu condiţia să-l poate lua înapoi dacă îl recunoaşte. Diavolul iese păgubaş şi feciorul procură tatălui său de două ori mulţi bani, prefăcându-se în animale frumoase, mai întâi într-un bou, apoi într-un cal, care sunt vândute[216] scump. A doua oară însă tatăl se lasă înşelat de cumpărător, de diavol, şi vinde şi frâul, şi astfel feciorul trebuie să rămână cal, îndurând foame şi sete. În fine, izbuteşte să bea dintr-un izvor: se preface în peşte, şi deoarece diavolul îl urmăreşte, se face un inel care sare pe degetul unei prinţese. Cum însă ea trebuie să-l dea, se preface într-un grăunte iar apoi, fiindcă diavolul prefăcut într-un cocoş vrea să-l ciugulească, într-un nagâţ care ucide cocoşul. După care se însoară cu prinţesa.

* * *

Puterile miraculoase ale feciorului sunt sugerate de o manieră care aminteşte viu de felul în care Wade îşi trimite

---

216 Primul roman german din ciclul arthurian (1180-85), având la bază romanul curtean Erec al lui Chrétien de Troyes. (N.t.)

fiul la învăţătură, la Mime, fierarul ingenios; de asemenea, de şederea lui Siegfried la fierari. Sensul nu e altul decât ieşirea eroului din condiţia de inferioritate, de indeterminare. Această origine a sa este povestită de două ori: mai întâi tatăl îl recuperează de la diavol; apoi de învelişul cabalin îl scapă apa, despre a cărei putere miraculoasă s-a vorbit la p. 338. Foamea şi setea pe care le îndură ca animal desemnează caracterul apăsător, umilitor al acelei condiţii. Dintre peripeţiile sale ulterioare mai sunt tratate aici izbânda asupra duşmanului malign şi cucerirea miresei. Totul însă este adus spre o zonă ignobilă: înşelăciune şi scamatorie, acestea anume sunt prilejuite de îndeplinirea sarcinilor. Foarte adesea basmele corupte se complac în a elabora cu grijă asemenea trăsături izolate, spre paguba întregului. Prefacerea în inel a fost poate determinată de acel inel care, potrivit celor spuse la p. 333, joacă un rol în câştigarea fecioarei.

Un subiect asemănător cu acesta îl are un basm din nordul Germaniei, „Pungaşul şi maestrul său” (Der *Gaudieb und sein Meister*] (Grimm, nr. 68). În legătură cu urmele variate ale întrecerii în metamorfoze şi ale victoriei finale a unuia dintre cei doi luptători, zeitatea bună, vezi basmele fraţilor Grimm 3, 121.

Această istorie apare şi în mituri incontestabile. Astfel, după o legendă eoliană, Herakles, fiul lui Neleus, nu îl poate învinge pe Periklymenos. Acesta are de la Poseidon darul de a lua orice înfăţişare: când se ridică în zbor ca vultur, când se furişează ca şarpe, când zumzăie ca o albină, când se târăşte ca o furnică primprejur. Dar tocmai când se aşază sub chip de albină pe carul de luptă, Athena îi face un semn lui Herakles care astfel îl învinge[217].

După o legendă celtică, micul Gwion a furat zeiţei

217 Hesiod, la care trimite scoliastul lui Apollonius din Rhodos, 1, 156.

Ceridwen trei picături vrăjite şi fuge de ea. Deoarece îl urmăreşte, se preface în iepure, iar ea în câine de vânătoare; el în peşte, ea în vidră; el în pasăre, ea în şoim; el, în fine, în bob de grâu, ea în găină. Dar de la bobul înghifit rămâne grea şi naşte copilul minune Taliesin („frunte strălucitoare") care, abandonat pe apă, e pescuit la mal[218]. Taliesin, cel născut pe ape, cel plin de strălucire, este, potrivit celor spuse la p. 338, nimeni altul decât zeul-soare: Ceridwen care îl înghite, apoi îl naşte din nou, reprezintă iarna sau lumea de jos. Căci aceasta nu-l poate tine pe zeul-soare decât scurtă vreme captiv. După cum basmul nostru reprezintă victoria zeului-soare, basmul celtic o înfăţişează pe aceea a zeiţei hibernale.

19. Feciorul alungat

La uneltirile mamei sale vitrege, un băiat este alungat şi găseşte în pădure un uriaş care îl ia de suflet. Cu ajutorul său dobândeşte o zână de nevastă, furându-i coroana în timp ce se scaldă. Mai târziu, zâna fuge prin vicleşug, el porneşte după ea, pune mâna pe trei obiecte fermecate, moştenite de trei draci, pe care aceştia şi le dispută, şi cu ajutorul lor îşi regăseşte nevasta.

*

* * *

Şederea eroului la uriaş, în pădure, este aceeaşi cu şederea lui Siegfried la fierar, cu a lui Ahile printre femei: obscuritatea în care se află zeul-soare înainte de a se angaja pe traiectoria sa de învingător. Tot aşa, datorită sculelor sale fermecate, fiul alungat poate fi desemnat ca un alt Perseu sau ca un alt Siegfried: măciuca pietrificatoare este secera de diamant a primului sau spada (Balmung) a celui din urmă; pălăria este scutul care invizibilizează al lui Perseu sau tichia folosită în acelaşi scop de Siegfried; hainei cu care eroul nostru zboară prin

218 Nork, Mythologisches Realwörterbuch, Stuttgart, 1843, I, 337.

văzduh, îi corespund sandalele înaripate ale lui Perseu sau calul Grani al lui Sigurd. Şi episodul cu câştigarea celor trei obiecte moştenite apare la Siegfried. Ca o abatere poate fi privit faptul că eroul ajunge aici în posesia lor abia după ce îşi dobândeşte nevasta, când, de fapt, ele sunt proprietatea lui originară, componente ale fiinţei sale, simboluri ale forţei irezistibile cu care soarele învinge. Mireasa pe care probabil o salvează de metamorfoză, poate de înfăţişarea de lebădă, este fecioara florilor pe care o eliberează din temniţa iernii. Faptul că o pierde din nou trebuie înţeles fie în sensul despărţirii trecătoare a lui Sigurd de Brunhilde, a lui Parzifal de Condwiramurs (v. p. 350), fie în sensul despărţirii de către iarnă a celor doi. În acest caz, prima obţinere a miresei ar fi tot una cu cea de a doua şi ar putea fi considerată inutilă, dacă nu ar sluji la sublinierea puternică a capacităţii eterne a zeului de a ieşi învingător.

Exact aceeaşi desfăşurare are şi legenda despre „Răpirea vălului" la Musäus; doar că acolo totul s-a mutat pe teren istoric, iar basmul s-a transformat în legendă. În locul izgonirii de către maşteră avem o bătălie pierdută: în locul uriaşului din pădure, pustnicul la care tânărul şvab rătăcit găseşte un cămin; în afară de înfăţişarea de lebădă a miresei, din fantastic n-a mai rămas nimic, au dispărut anume cele trei scule fermecate; s-a încercat să se vadă o vagă urmă a lor în negoţul, aducător de bogăţie, cu scobitoare presupuse a avea puteri vindecătoare.

20. Darurile fermecate

Un ţăran sărac porneşte la drum să se răzbune pe Dumnezeu pentru că unuia îi dă prea mult, iar altuia prea puţin. Se întâlneşte cu Dumnezeu care nu i se face cunoscut, dar îi dăruieşte un măgar care la poruncă dă din el bani. În timp ce ţăranul chefuieşte, hangiţa îi schimbă animalul fermecat. A doua oară i se întâmplă la fel cu o

masă care la poruncă se umple de bucate şi băuturi fine. Pentru a treia oară primeşte o bâtă care la comandă snopeşte în bătaie pe duşmanii proprietarului său. Mai întâi, deoarece el îşi este sieşi cel mai mare duşman, trebuie să suporte pe propria piele efectele bâtei până ce îşi recunoaşte greşeala; după care îşi recuperează cu ajutorul bâtei de la hangiii hoţi celelalte două daruri preţioase, pe care mai apoi ştie să le folosească în chip înţelept.

*

* * *

Sculele fermecate ale eroului divin au prilejuit aici o istorie în care natura originară a posesorului lor mai apare doar pentru că acesta pleacă la luptă şi este înzestrat de însuşi Dumnezeu cu daruri preţioase. A dispărut însă scopul folosirii lor, adică doborârea duşmanului şi câştigarea fecioarei, şi asta deoarece fantezia unei epoci mai târzii s-a pasionat de caracterul miraculos al acelor obiecte. Şi mai recentă este utilizarea lor etică.

Înrudite foarte îndeaproape cu această poveste sunt basmele germane „Masă, punte, măgarul de aur şi bâtă, sări din sac" (*Tischehen deck dich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack*] (Grimm, nr. 36) şi „Raniţa, pălărioara şi gornişoara" (*Der Ranzen, das Hütlein und das Hömlein*] (Grimm, nr. 54). În *Basmele irlandeze*, traduse din engleză de fraţii Grimm, se povesteşte la p. 42, cum un ţăran sărac primeşte de la un elf o sticlă, din care se ridică slujitori cu bucate preţioase; după ce prăpădeşte sticla, primeşte o a doua, din care se ridică bărbaţi cu bâte: aceştia îl ajută să recupereze prima sticlă.

Şi legenda despre „Scutierii lui Rolland" (*Roüands Knappen*] din colecţia Musäus, de provenienţă probabil sud-franceză, e asemănătoare, dar finalul ei e nesatisfăcător deoarece scutierii nu mai primesc înapoi

bunurile ce le-au fost jefuite. De asemenea, acestea au la ei altă înfăţişare, astfel: măgarul grosolan a devenit un pfennig de aramă care produce bani de aur; masa greoaie un şerveţel comod; bâta butucănoasă un deget de mănuşă ce invizibilizează. Tot aici intră tichia magică şi săculeţul lui Fortunat[219].

21. Mângiferu

Mângiferu, un soldat foarte curajos şi un tot atât de mare beţiv, ajunge la un palat fermecat, unde pentru început se îndestulează cu toate bunătăţile, iar apoi se luptă victorios cu cete de monştri. Curăţă astfel palatul şi pretinde mâna fetei de împărat; dar îi este refuzată şi atunci pleacă mai departe. Ajunge în posesia unui minunat ogar mic, despre care se spune că cel care i-l va duce împăratului îi va deveni ginere; dar un prinţ i-l răpeşte, după ce mai înainte îl îmbată. Tocmai când trebuie să aibă loc nunta, apare Mângiferu în oraş, îşi revendică drepturile împotriva hoţului şi ajunge să se însoare cu fata de împărat.

*

* * *

Numele eroului s-ar numi în franceză *Mange-fer* (*Friss-eisen*) şi este format ca *Taille-fer* (*Hau-eisen*, *Eisen-spalter*) (Taie – fier]. O denumire potrivită în acord cu imensitatea numărului de monştri pe care el îi are de biruit. Dar oricât de mulţi ar fi, ei provin toţi dintr-unul singur, reprezintă toţi un singur lucru: pe balaurul omorât de Perseu şi de Siegfried. Episodul legat de istoria zeului-

---

219 Fortunatas, carte populară din a doua jumătate a sec. al XV-lea : folosindu-şi înţelept obiectele fermecate (tichia care transportă în orice loc şi săculeţul cu bani care nu se goleşte niciodată), dobândite în călătorii aventuroase, eroul ajunge bogat şi cu vază; feciorii săi le prăpădesc şi ajung în mizerie. (N.t.)

31. Vezi Irische Elfenmärchen, p. CXIV.

soare, cel mai puternic reliefat, este acela în care se vede cum eroul nu-şi poate lua mireasa imediat în stăpânire: o vrăjitoare, care are o fiică de căpătuit, îl ţine în loc, înfigându-i în cap un ac soporific, la fel cum Krimhilde îl cucereşte pe Sigurd printr-o băutură magică pentru fata ei, Gudrun. Un mire fals îi taie calea ca şi lui Petru Firicel (p. 342), dar toate piedicile sunt învinse. Capturarea ogarului este un fragment din cele trei sarcini, rămas întâmplător agăţat de basm.

Îndeaproape înrudită cu această naraţiune este povestirea relatată de Musäus sub titlul „Dragostea mută" (*Die stumme Liebe*]. Un tânăr negustor scăpătat înnoptează în palatul Rummelsburg din Westfalia, îl face locuibil, salvând duhul casei, de la care află taina unei comori, iar prin asta posibilitatea de a se însura cu iubita lui. Nemuritoarea legendă a lui Siegfried sub o nouă înfăţişare, uşor deplasată şi travestită, dar încă întreagă: comoara şi mireasa obţinute prin lupta curajoasă cu un monstru; palatul vrăjit îl ştim din „Feciorul năzdrăvan" (nr. 1) şi din „Cronica celor trei surori" ca o variantă a lumii infernale în care e ţinută captivă fecioara.

Se clarifică astfel şi o veche povestire germană, devenită obscură prin faptul că se mulţumeşte cu începutul şi lasă tot restul, mireasa şi comoara, de-o parte. Un bărbat înnoptează cu ursul său într-o casă ţărănească pustie; iar animalul, biruind un duh domestic malign (*Schrettel*], face casa din nou locuibilă31. În aceste lupte, animalele săvârşesc adesea lucrurile cele mai grele; astfel, calul năzdrăvan, dar şi vulpea, lupul şi ursul lui Petru Firicel (nr. 10) care biruie tot aşa un pitic răutăcios, fireşte, înainte de a avea animalele, ceea ce însă nu reprezintă decât o deplasare a conţinutului propriu-zis. De asemenea, trebuie să avem aici în vedere şi animalele porcarului (nr. 13), precum şi cei trei cumnaţi animalieri ai

lui Reinald, copilulnăzdrăvan (v. *supra*, pp. 327 – 328).

De altfel, figura eroului este în acest basm, ca şi în acela despre „Darurile fermecate” (nr. 20), foarte degradată. Deşi orice epocă şi orice stare socială e liberă să-şi configureze subiectul în modul său propriu, nu ne poate fi indiferent faptul că frumoasa legendă este scufundată astfel de povestitorii ei germani în văpaia unei inextingibile sete germane căci, cu toate că la nunţi şi la prilejuri asemănătoare valahului îi place să se ameţească, el nu are habar de beţie ca scop în sine – şi este astfel lipsită de culorile ei cele mai pure. Anume, iubirea prinţesei pentru beţiv izbeşte extrem de neplăcut. Nucleul acestui episod e cunoscut, fireşte, din antichitate: atât Herakles, cât şi Thorr erau tot atât de mari mâncăi şi băutori pe cât erau de vajnici luptători. De turbarea *berserker*-ilor[220] nordici aminteşte şi felul în care se comportă Mângiferu în palat.

22. Păcală

1. Cu prilejul tragerii la sorţi a moştenirii părinteşti, o vacă, Păcală procedează fără să-şi dea seama în chipul cel mai adecvat şi are câştig de cauză asupra fraţilor săi.

2. El vinde vaca unui pom; deoarece acesta nu îi plăteşte, îl taie şi găseşte la rădăcină o comoară.

3. El şi fraţii săi cântăresc banii; îl omoară pe popă care vede ce fac.

4. Din pricina omorului, fug toţi trei. Pe drum se ascund, suindu-se într-un copac. Păcală sperie nişte ţărani care înnoptează sub copac, aruncând jos o râşniţă; din

220 Berserkr în vechea scandinavă însemna blană de urs. în saga nordică, berserker este războinicul care, îmbrăcat în blană de urs şi executând anumite exerciţii cultice, intră într-o stare de nebunie care-i conferă prin acest dublu efect magic, invulnerabilitate în luptă. Cuvântul desemnează azi pe bărbatul căruia îi place să se bată crâncen. (IV. t.)

bunurile lăsate de ei, îşi alege doar un sac plin cu tămâie.

5. Pe acesta îl aprinde tot deodată: Dumnezeu, pe care îl tămăduieşte astfel de o boală, îi spune să-i ceară ceva; alege doar un cimpoi vechi. Acesta are însuşirea miraculoasă de a face să joace orice fiinţă vie la sunetul său.

6. Păcală se bagă cioban la un popă câinos şi zgârcit, dar face o învoială cu el ca aceluia care se va supăra pe celălalt să i se jupoaie fâşii de piele de pe spinare.

7. îl lasă pe popă să joace într-un mărăciniş, iar pe preoteasă, de asemenea, până ce cade jos moartă.

8. Deoarece i se porunceşte să pună rădăcinile (cozile) a trei plante în bucatele care fierb pe foc, taie cozile a trei câini. Când i se porunceşte să usuce copilul popei, îl omoară şi îl atârnă afară la soare.

9. Popa vrea să fugă cu fiul său şi îl cară cu sine pe Păcală care s-a vârât în sac în locul cărţilor împachetate.

10. Popa vrea să-l înece pe Păcală, dar acesta se aşază în aşa fel, încât popa îşi aruncă în apă, în locul lui, pe propriul fiu.

11. Acum popa se mânie într-atât, încât Păcală, potrivit învoielii, îl jupoaie.

12. Păcală minte un alai de nuntaşi că a găsit în pădure mai multe mii de ouă; aceştia aleargă într-acolo, lăsând mireasa pe loc. Aflând că aceasta nu-l poate suferi pe mire, îşi schimbă hainele cu ea şi pleacă mai departe cu nuntaşii. Se sustrage mirelui, punându-i în braţe, în locul său, un ţap.

13. Păcală dă peste unul care este tot atât de hâtru ca şi el. De aceea se întovărăşesc; dar de-atunci urma i se pierde.

*

*[221]

221 Referinţă la cartea populară Lalebuch (anonim, 1597), tratând

Şi în aceste ieftine istorioare till-buhoglindiene se regăsesc urmele vechilor mituri, cu toate că frumuseţea iniţială este deformată oribil de umoarea satirică; şarlatania a reprimat vraja, batjocura a reprimat credinţa. Observaţie făcută deja de fraţii Grimm, atunci când au explicat[222] felul în care s-a dezvoltat legenda ca să ajungă de la eroul nobil, candid, de tip Siegfried, la acela de tipul Prostului, al Prichindelului, al Nebunului (*Laienbürger*] \ al fratelui Lustig (*der Bruder Lustig*]*[223], al Fanfaronului. Aşa încât Till Buhoglindă are un arbore genealogic superb: el este un zeu degradat, ceea ce nu ne va surprinde, dacă ne vom gândi că şi o foarte nobilă zeiţă precum Hulda (Berchta), Demetra germană, apare fantomatic şi neliniştitor sub chipul unei făpturi nocturne (*Frau Holle*)[224]; Wotan sub acela al unui vânător crâncen şi blestemat, şi altele asemenea.

---

originea locuitorilor din Laleburg, care mimează intr-atât zminteala spre a putea spune nestingheriţi adevărul, încât prefăcătoria le devine a doua natură şi duce la decăderea oraşului lor. Ideea a fost reluată şi tratată sub forma unui ciclu de snoave care au făcut obiectul cărţii populare, de mai largă circulaţie decât precedenta, cunoscută sub numele de Die Schildbürger, 1598. (IV.t.)

222 Kinder-und Hausmärchen I , 1819, pp. LI şi urm.

223 Eroul basmului eponim nr. 81 din Kinder-und Hausmărchen, var. la tipul Ivan Turbincă. (iV.t.)

224 Personaj feminin în legendele şi credinţele germane mai ales din centrul ţării. Conduce cete de duhuri demonice, are o fântână misterioasă din care scoate nou-născuţi, ia în primire sufletele morţilor. în basme, când îşi scutură aşternutul, ninge pe pământ, răsplăteşte bunătatea şi pedepseşte răutatea, asumând parţial rolul Sfintei Vineri din poveştile noastre (v. basmul nr. 24 din Grimm, cu acelaşi titlu, var. la tipul Fata moşului şi fata babei) – n.t.

W. Müller, Versuch einer mythologischen Erklärung der Nibelungensage, Berlin, 1841, p. 87.

Amintită în partea a treia a colecţiei Kinder-und Hausmărchen, ed. a II-a, 1822, p. 105.

În măsura în care la început se arată prost, apoi îi depăşeşte totuşi pe cei din jurul său, câştigă o comoară şi eliberează o mireasă, Păcală este, ca şi Mângiferu, un personaj care a fost cândva zeu solar; căci şi acesta zăboveşte mai întâi neştiut în întuneric, pentru ca apoi să biruie glorios. Faptul că, fără a face uz de prea multă perspicacitate, Păcală îşi devansează fraţii mai mari cu prilejul tragerii la sorţi a moştenirii este începutul ascensiunii sale, iar motivul apare la fel în numeroase basme germane, de pildă în „Cele trei pene" (*Die drei Federn*] (Grimm, nr. 63), ca şi în basmul valah „Zâna de aur a mării" (nr. 26). La fel cum el găseşte o comoară sub copac, un nătăfleţ german găseşte o gâscă de aur (*Die goldene Gans*] (Grimm, nr. 64); ambele, fără îndoială, amintiri tulburi ale comorii pe care Siegfried o smulge balaurului. Şi copacul este important aici, căci balaurul se afla la piciorul teiului, în care se poate desigur vedea o rudă bună a Yggdrasill-ului cosmic33. Copacul reapare în altă povestire (4) şi, deoarece e vorba iarăşi de câştigarea unei comori ascunse sub el, s-ar zice că ambele naraţiuni spun acelaşi lucru, dar într-o formă diferită. Întâlnim acelaşi episod, şi mai răzleţ, în basmul german „Frieder şi Katherliesehen" (Grimm, nr. 59). Într-o povestire înrudită34, aurul în stăpânirea căruia ajunge femeia nătângă, aruncând din copac obiecte grele, este cântărit la fel ca acela găsit de Păcală la rădăcina pomului. Din nou o dovadă că cele două câştiguri nu sunt decât unul singur. Am pomenit (p. 349) de faptul că aici intră şi copaci care sunt în alt fel miraculoşi, bunăoară cei care dau vlăstare din trunchiuri uscate.

Deoarece uciderea popei (3) este în legătură cu împărţirea comorii, se poate presupune că popa a fost iniţial posesorul ei, deci e vorba de o metamorfoză a balaurului. Şi ţăranii (4) ar avea aceeaşi origine.

Cimpoiul fermecat (5) este rămăşiţa uneia dintre posesiunile care au contribuit la victoria vechiului zeu. Faptul că Păcală îl primeşte de la Dumnezeu sugerează încă foarte viu sensul de odinioară. Cornul lui Hüon din Oberon, scripca ce sileşte la joc din basmul „Ovreiul în mărăcini" (*Der Jude im Dorn*] (Grimm, nr. 110) sunt acelaşi lucru. Instructiv este anume acest din urmă basm în care, alături de scripcă, apar încă două daruri fermecate, ceea ce este, fireşte, mai aproape de naraţiunea originară. Un cimpoi, cu o putere, desigur, mai mică întâlnim şi în „Hans, ariciul meu" (*Hans mein Igel*] (Grimm, nr. 180).

Învoiala cu popa (6, 11) aminteşte viu de istoria lui Marsyas. După cum acesta se ia la întrecere cu Apollo, cu condiţia ca cel învins să fie jupuit, tot astfel şi popa cu Păcală; doar că aici întrecerea nu este în abilităţi muzicale, precum în cazul lui Marsyas. Acesta a fost un satir, lupta lui nefericită cu Apollo, zeul soarelui, reprezintă poate pieirea zeităţii hibernale. În acest caz am avea o nouă confirmare a părerii exprimate mai sus, după care popa ar corespunde balaurului lui Siegfried.

Jocul său în mărăciniş (7), uciderea preotesei (7), ambele ca efect al cimpoiului, omorârea celor doi copii ai popii (8, 10) se referă la victoria asupra iernii şi a rubedeniilor ei.

Istoriile 8, 9 par simple till-buhoglindării; se poate doar vag presupune că sunt, şi ele, mituri degradate. Rădăcinile pe care Păcală le smulge popii (8) ar putea fi florile ademenite să iasă la suprafaţă; faptul că Păcală e luat şi dus de popă (9) ar putea să semnifice că iarna ascunde cumva în sine vara şi, fără să vrea, o duce cu sine. De îndată ce Păcală iese din sac, popa şi fiul său trebuie să moară (10, 11). Păcală în sac ar corespunde deci lui Trandafir în cuptor (nr. 23); de asemenea, mirelui zânei mării înainte de a fi readus de ea la viaţă (nr. 26); lui

Florian (nr. 27) atâta timp cât mădularele sale sunt risipite: zeul-soare învins, sortit să reînvie.

Povestirea cu mireasa (12) este, şi ea, deformată într-o caricatură excesivă; dar şi aici se mai vede cum mireasa e salvată de falsul mire. Faptul că Păcală o lasă să plece este poate un ecou vag al destinului care îi interzice eroului victorios să se însoare de îndată cu cea pe care o salvează (v. p. 350). Regăsirea ei nu s-ar fi potrivit cu îndeletnicirile lui Păcală, prin urmare a fost suprimată. Travestit în mireasă, Păcală corespunde lui Thorr care, deghizat sub chipul zeiţei Freyja, îşi recuperează de la uriaşul Thrym ciocanul furat (v. Uhland, *Thôr*, p. 95).

A găsi un final bun e greu pentru toate povestirile, chiar şi pentru mituri, căci, după ce a ucis duşmanul, a câştigat comoara şi mireasa, poate a fost chiar omorât şi apoi resuscitat, eroului nu îi mai rămâne altceva de făcut decât să dispară, căci istoria sa nu trebuie să se repete ca rotaţia soarelui, după care a fost modelată. Astfel încât duhul zănatec care a retopit istoria zeului-soare în aceea a lui Păcală are perfectă dreptate când, după aventura cu mireasa, îl sustrage pe erou privirilor noastre. Faptul că aceasta se întâmplă în clipa în care dă peste unul deopotrivă cu el (13) este o idee fericită şi subtilă. Poate că şi aici mai supravieţuieşte reprezentarea obscurizată a câştigării miresei, cu care se încheie de obicei povestea, şi atunci prietenul nu ar fi la origine decât prietena, după a cărei cucerire aventura eroului ia sfârşit.

23. Trandafir

Aşa se numeşte un tânăr frumos care însă în timpul zilei are înfăţişarea unui dovleac diform. Prilej care o face pe soacra lui să-şi determine fiica să-şi ucidă soţul. Murind, el o blestemă să nu nască până ce nu o va strânge în braţe. îl caută prin toate lumea şi obţine de la Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri şi Sfânta Duminică trei obiecte

fermecate şi sfaturi bune. Reînviat, Trandafir domneşte ca împărat peste o altă împărăţie: soţia lui de-acum se lasă mituită cu cele trei daruri fermecate ca s-o lase pe străină în locul său trei nopţi la rând alături de soţul ei. În primele două nopţi ea împiedică cu o băutură soporifică ridicarea blestemului, a treia noapte acest lucru izbuteşte: nefericita femeie naşte doi băieţi de aur şi ia locul celei de a doua împărătese care este omorâtă pentru lăcomia şi necredinţa ei.

*

* * *

Aici nu mai e vorba de lupta zeului-soare pentru dobândirea miresei, ci de o fază ulterioară a destinului său, de uciderea lui mişelească şi de reunirea cu soţia sa, adică de toamnă şi de o nouă primăvară. Forma de dovleac este o amintire a jumătăţii de existenţă pe care zeul o duce în timpul iernii, deci având aceeaşi semnificaţie cu înfăţişarea de broască, de care scapă prinţul din „Regele broască”.

(Grimm, nr. 1) şi atâţia alţii de vrajă. După o legendă japoneză[225] neamul omenesc se trage dintr-o mare femeie-dovleac care iniţial a fost un dovleac, însufleţit ulterior de suflul taurului primordial. În basmul nostru, uciderea e săvârşită, neliniştitor, nu de vreun duşman, ci chiar de propria soţie, precum Clytemnestra care îl omoară pe Agamemnon. Blestemul care cade din această pricină asupra ei trebuie înţeles în sensul că soţia zeului-soare, *terra*, poate să dea naştere florilor şi plantelor pe care le poartă la sân abia în primăvară, când se reuneşte cu el. Cele trei femei sfinte desemnează timpul care trebuie să treacă până când soţia va putea să-şi regăsească soţul; faptul că reunirea eşuează de două ori are acelaşi înţeles ca plecarea lui Sigurd de lângă Brunhilde, în urma trezirii ei (cf. p. 350): victoria deplină a verii are loc abia la o

225 Menzel, Mythologische Forschungen, p. 12.

vreme după ce puterea iernii e zdrobită.

Numele de Tranda-fir, adică *Rosen-blume*, se referă la frumuseţea zeului, tot aşa cum în nr. 10 el se numeşte Firicel, în nr. 27 Florian, în acest din urmă basm fiind născut chiar din flori.

Fraţii de cruce apar des în poveştile valahe (*cf.* şi p. 151) şi s-ar zice că sunt tot una cu „fraţii de sânge" din vremurile vechi, în legătură cu care a se vedea p. 345, şi observaţiile fraţilor Grimm la *Sărmanul Heinrich* citate acolo.

Exact aceeaşi desfăşurare ca în *Trandafir* găsim în basmul german despre Prinţul-Lebădă, evocat deja la p. 352.

24. Preafrumoasa din pădure

Un fiu de împărat, mergând la vânătoare, dă peste un palat fermecat, într-un copac din faţa lui se află un pat din care coboară o mândreţe de fecioară. îl conduce într-o grădină minunată unde adoarme în braţele lui. Trezindu-se, vede că prinţul a dispărut şi nici în copacul ei nu se mai poate sui. Atunci îşi schimbă hainele cu acelea ale unui călugăr, se duce la curtea împăratului şi stă mereu în preajma iubitului ei, deşi acesta trebuie să se însoare cu alta. împăratul descoperă în cele din urmă că e femeie şi pune să fie spânzurată, după care prinţul se spânzură şi el.

*

* * *

Patul din copac corespunde sicriului de sticlă agăţat între doi pomi (cf. p. 334); după cum fecioara corespunde Albei-ca-zăpada şi Brunhildei dorminde. Palatul fermecat semnifică lumea de jos, fiul de împărat îl semnifică pe zeul-soare. Înţelesul despărţirii îl ştim, de asemenea, din istoria lui Sigurd şi a multor altor eroi (cf. p. 350). Faptul că mireasa îşi caută cu jale soţul recăsătorit şi trăieşte fără să fie recunoscută în preajma lui a fost explicat în observaţiile

la basmul *Trandafir*; rasa călugărească are acelaşi înţeles ca haina de lemn a fetei de împărat devenite păzitoare de gâşte (cf. p. 334).

Finalul luminos pe care îl are povestea acolo s-a pierdut aici: reunirea celor doi se produce doar în moarte. Acest sfârşit trebuie să fie foarte vechi, de vreme ce legenda Antigonei se bazează pe aceeaşi idee. Antigona este smulsă de lângă iubitul ei Hemon de către tatăl acestuia, Creon, şi se sinucide în mormântul în care e închisă de vie; văzându-i cadavrul, Hemon se înjunghie. De aici au izvorât opere mari: *Antigona* lui Sofocle, *Romeo şilulieta* a lui Shakespeare. Aceşti autori formidabili împărtăşeau ideea, îmbrăţişată mai târziu de Schiller, după care în „basme şi istorii cavalereşti se află materia a tot ce-i mare şi frumos”. O reluare a acestei atât de răspândite istorii pare să fie şi legenda despre Piam şi Tisbe: deosebirea este că aici mirele se înjunghie, crezând ca Romeo că iubita e moartă; în vreme ce Antigona e cu adevărat moartă. Aceeaşi desfăşurare ca în istoria despre Thisbe, şi într-un cântec popular german, comunicat de Uhland sub titlul „Drum de seară” (*Abendgang*][226]. O fată de duce îl mituieşte pe paznic ca să-i dea drumul la întâlnirea nocturnă pe care şi-a dat-o cu un cavaler la fântâna de lângă tei[227]. Paznicul făgăduieşte, de asemenea, s-o trezească dacă ar adormi[228]. Un pitic[229] o răpeşte de la locul întâlnirii; la îndemnurile mamei sale, o aduce înapoi, dar cavalerul se înjunghiase deja, fata face acelaşi lucru. Rareori s-a păstrat mitul în cântec atât de bine precum

---

226 Alte Hoch-und niederdeutsche Volkslieder, hrsg. von L. Uhland, vol. I, Stuttgart, Tübingen, 1844, p. 190.

227 Despre importanţa teiului, cf. p. 360.

228 Somnul aducător de primejdie apare şi în „Preafrumoasa din pădure”.

229 Reprezentantul puterilor subpământene.

aici.

25. Fata-nenăscută-de-om-nevăzută

O mamă făgăduieşte în glumă fiului ei o astfel de soţie. Dar el pleacă s-o caute şi o găseşte cu ajutorul unor mere de aur pe care i le dăruiesc Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri şi Sfânta Duminică. În timp ce el o părăseşte pentru scurtă vreme, apare o ţigancă, o ucide cu un ac pe care i-l înfige în cap, îşi îmbracă propria fată cu veşmintele scumpe ale celeilalte şi-l păcăleşte astfel pe mirele reîntors. Dar soţia ucisă se preface într-o porumbiţă, zboară pe mâna alesului ei care, mângâind-o, îi scoate acul din cap şi ea îşi recapătă înfăţişarea de mai înainte. Soţia falsă trebuie să moară de o moarte teribilă.

*

*[230]

Obţinerea fecioarei prin plecarea curajoasă în lume şi prin rezolvarea a trei sarcini constituie aici începutul. Dar partea de naraţiune în jurul căreia se roteşte totul este despărţirea de mireasă, unirea cu una falsă şi reunirea cu cea adevărată; deci acelaşi subiect ca în „Trandafir" (nr. 23). Pe cele trei Zile Sfinte, care aici se declară explicit surori, le cunoaştem tot de-acolo, ca şi din povestea lui Viliş (p. 343). Numele „Nenăscută-de-om-nevăzută" exprimă originea miraculoasă: fecioara e zeiţă. Mijlocul prin care eroii sunt despărţiţi este, ca şi în „Mângiferu", o înţepătură de ac; cu deosebirea că acolo, eroul este adormit, aici fecioara, precum Frumoasa din pădurea adormită, prin înţepătura fusului, iar Brunhile prin aceea a spinului soporific. Ceea ce reprezintă la Mangiferu, la Frumoasa din pădurea adormită, la Brunhilde somnul magic semnifică aici înfăţişarea de porumbiţă. Ea apare şi în legenda (boemă?) care stă la baza libretului operei *Freischütz*: şi aici forţe malefice obstaculează căsătoria lui

230 Lapsus calami. E vorba de G. Basile. [N.t.)

Max cu Agathe şi o prefac pe aceasta într-o porumbiţă. Sub această înfăţişare e împuşcată de Max, dar apoi revine la viaţă. Max, cel care îşi ucide temporar iubita, este tot una cu Agamemnon care o jertfeşte pe Iphigenia; înfăţişarea de porumbiţă este scutul zeiţei Artemis, spiritul tutelar, însufleţitor, este Oreste. Un basm din *Pentameronul40* lui Straparola* situează apariţia porumbiţei mai degrabă în zona realului: mireasa alungată se face ajutor de bucătar, coace o porumbiţă, ce-i drept miraculoasă, într-o plăcintă pregătită pentru ospăţul de nuntă, din care, atunci când e tăiată, pasărea îşi ia zborul. Taina e astfel trădată şi mirele scapă de vraja uitării. Aici se străvede deja ideea inelului care mijloceşte recunoaşterea (p. 333). Alte înfăţişări pe care le ia mireasa alungată sunt o floare, ca în „Iubitul Roland" (*Der liebste Roland*] (Grimm, nr. 56), o raţă (tot aici), o tufă de trandafiri, o biserică, o raţă („Pasăre-găsită" (*Fundevogel*], Grimm, nr. 51).

Şi împietrirările, care seamănă însă mai mult cu somnul magic, intră aici. Extragerea acului în acest caz, ca şi în „Mângiferu", aminteşte de înlăturarea giuvaierului şi mai apoi a florii prin care, în „Oglinda fermecată" (nr. 5), fecioara e cufundată în somn. Forţa malefică e reprezentată în acest basm, ca şi în „Petru Firicel" (nr. 10), de un membru al neamului ţigănesc, acele făpturi hoaţe, neliniştitoare, care zăbovesc pretutindeni şi nicăieri şi sunt de aceea cu deosebire predispuse la furt şi înşelăciune.

26. Zâna de aur a mării

Unui împărat i se fură în fiecare an, în chip misterios, merele de aur dintr-un pom minunat. Îşi trimite cei trei fii să afle taina, pe mezinul nerod, călare pe un cal prost. Dar tocmai acesta îl salvează pe tânăr; căci el îl dă unui lup flămând. să-l înghită, îl leagă astfel pe lup de sine şi obţine, mulţumită sfatului înţelept şi puterilor năzdrăvane ale

acestuia, cele mai înalte bunuri. Hoţul de mere e o pasăre de aur care aparţine unui împărat vecin: când prinţul vrea să fure pasărea, e prins şi lăsat în viaţă cu condiţia să fure calul de aur al unui alt împărat. Aici se petrece acelaşi lucru şi trebuie să promită că o aduce pe Zâna de aur a mării. Ceea ce face cu ajutorul lupului care se preface într-o luntre cu mărfuri splendide prin intermediul cărora prinţul o ademeneşte la ţărm pe preafrumoasa fiică a mării. Posesorii calului şi ai păsării de aur se înclină în faţa norocului său, iar el, cu întreita pradă, se îndreaptă voios spre casa părintească. Dar fraţii mai mari au auzit deja de isprăvile lui, îl pândesc plini de invidie şi-l ucid. Duc tatălui lor calul şi pasărea: numai fecioara nu se desparte de trupul iubit. Mult după ce acesta a putrezit, apare lupul şi îi spune fetei să încoroneze cu flori osemintele, apoi suflă peste ele şi-şi trezeşte prietenul la viaţă. Fraţii perfizi sunt spânzuraţi la porunca tatălui.

*

* * *

Faptul că eroul îşi dă de ruşine fraţii mai mari slujeşte, precum s-a arătat (p. 352), la sporirea splendorii lui: ceea ce corespunde ieşirii din noapte a zeului-soare. Acest element este intensificat aici, precum bunăoară şi în legenda lui Perseu sau în istoriile cu proşti, prin faptul că eroul trece drept nerod. Dar norocul, favoarea unor fiinţe bune îi stau alături. Calul năzdrăvan, pe care peţitorul Ilenei (nr. 17), aflându-l în aceeaşi stare, îl întinereşte cu vin, nu mai e bun în cazul de faţă decât ca prin carnea lui să-i asigure eroului serviciile lupului năzdrăvan; cu alte cuvinte: el trăieşte mai departe în lup. Luarea în stăpânire a lupului e în ordine: şi Apollo se numeşte zeul-lup (*Av/ceioc*). Pasărea care trebuie căutată se numeşte în alte basme Phönix (Grimm 3, 101) şi este (*idem*, p. 103) tot una cu fecioara, ceea ce se leagă perfect. A se vedea p. 365.

Specific e felul în care sunt motivate cele trei fapte: de fiecare dată eşecul uneia duce la săvârşirea următoarei. Şi mai ciudat, dar extrem de captivant, este înfăţişată cucerirea miresei: locul în care ea sălăşluieşte nu este un palat fermecat, nicio peşteră de pitici, niciun pat într-un copac, nicio vâlvătaie, ci marea largă, ca atunci când Siegfried o aduce din Isenland pe Brunhilde pentru Günther; şi la fel ca Sigurd, care trece prin flăcări călare pe Grani, tot aşa şi eroul nostru înaintează pe ape călare pe lup. Nu prin violenţă o obţine, ci prin ispitire. Tot aşa, prin mijloace blânde, sunt aduse de peste mare Helena de către Paris, Hilden, mama Gudrunei, de către Horant. Fraţii mişei sunt o variantă a cuplului Günther-Hagen sau, dacă e să ne referim la vechiul mit, Loki-Höder. Sub altă înfăţişare aceştia apar şi în basmele colecţiei noastre: de pildă ca ţigan în „Petru Firicel” (p. 155). Soţia care îi jeleşte cadavrul şi care, la momentul potrivit, îl învie cu ajutorul florilor este zeiţa pământului, al cărui mire solar răpit se reîntoarce primăvara. În legătură cu diferitele forme în care ni se povesteşte această resuscitare vezi pp. 362 – 363.

Un basm german strâns înrudit cu acesta e „Pasărea de aur” (*Der goldene Vogel*] (Grimm, nr. 57). Şi aici furtul merelor prilejuieşte plecarea la drum a celui de al treilea fiu; în locul lupului apare ruda bună a acestuia, vulpea ca prieten al prinţului; dar sarcinile (pasărea, calul şi fecioara) sunt aceleaşi. Se adaugă o a patra, mutarea unui munte, ceea ce e legitim deoarece fecioara nu e decât preţul înfăptuirii a trei fapte de vitejie, deci ea nu are a fi socotită printre ele. O altă deosebire este că mireasa nu vine din mare, ci dintr-un palat. Giuvaierele de aur, altfel decât aici, trebuie să fie luate de la posesorii lor prin viclenie şi forţă. Ucigaşii eroului sunt tot fraţii săi; ei îl aruncă într-o fântână o altă imagine a iernii, lipsite de

soare – dar vulpea îl scoate de îndată la lumină.

În mare, reprezentarea valahă mi se pare de astă dată că merită să fie de departe preferată celei germane; de altfel „Zâna de aur a mării” se numără printre cele mai frumoase basme din această colecţie.

27. Florian

Ca să-şi apere fata de ispite, un rege o închide într-un palat splendid, bine ferit de lume; dar, jucându-se copilăreşte, îşi prepară o băutură din nişte flori roşii minunate, de la care rămâne grea. Mânios, tatăl o închide într-un butoi şi-i dă drumul pe mare; fata naşte aici un băiat căruia, după felul în care fusese zămislit, îi pune numele Florian şi care imediat după naştere dă la iveală puteri uriaşe. Vâslind, îşi duce mama la mal şi ajunge cu ea la un palat fermecat pe al cărui stăpân, un balaur groaznic, îl biruie şi-l pune în fiare. Amândoi trăiesc de-acum aici: feciorul pleacă în fiecare zi la pădure, iar mama găteşte vânatul adus de el. Într-o zi, ea se uită prin gaura cheii în odaia în care e închis în fiare balaurul şi vede în locul lui un tânăr frumos, chipul amăgitor pe care şi-l luase vrăjitorul ca s-o ademenească. E cuprinsă de dragoste pentru el şi împreună croiesc planuri ucigaşe împotriva nevinovatului şi bunului Florian. De două ori scapă de primejdia prin care cei doi vor să-l piardă: aduce viu zimbrul cu al cărui creier mama pretinde a-şi tămădui presupusa boală; pe ursul, al cărui but i-l ceruse îl târăşte pe o stâncă şi-l aruncă de-acolo, omorându-l. Dar a treia sarcină îl doboară: ajungând pe Muntele Negru ca să ia apă vie din izvorul păzit de Moarte, e prins de o vijelie care îl rupe în bucăţi. Dar zânele care sălăşluiesc în Lacul Alb de la picioarele Muntelui Negru îi găsesc inima, îi caută şi celelalte mădulare şi-l învie la loc, după care îi dezvăluie trădarea urzită. După ce se convinge singur, îl sugrumă pe balaur, îşi părăseşte mama şi pleacă în lumea largă să facă

alte fapte de vitejie.

*

* * *

Ceea ce izbeşte mai cu seamă la acest basm este relaţia lui strânsă cu istoria lui Perseu, pe care vreau s-o povestesc mai jos fiindcă se înrudeşte atât de îndeaproape cu majoritatea basmelor noastre.

Regelui Akrisios i s-a prezis că fiul fetei sale Danae îl va ucide. De aceea o închide pe aceasta într-un turn solid, dar Zeus, sub formă de ploaie de aur, găseşte modul de a ajunge la ea. Mama şi pruncul, închişi într-o ladă, sunt lăsaţi la porunca lui Akrisios în voia apelor mării. Ei acostează pe insula Seriphos, unde domneşte Polydektes. Ajutat de zei, Perseus obţine mai târziu încălţări prevăzute cu aripi, un coif care face nevăzut şi o seceră de diamant. Înarmat cu toate astea, taie capul pietrificator al Meduzei, obţine de la regele Atlas merele de aur, o eliberează pe Andromeda din captivitatea monstrului marin care vrea s-o înghită, îi omoară pe Kepheus şi pe Agenor, tatăl şi, respectiv, logodnicul ei, care uneltesc să-l ucidă. Acelaşi lucru i se întâmplă în Seriphos lui Polydektes, care şi el urmăreşte să-i ia viaţa, după unele legende împreună cu însăşi mama eroului.

Deşi în „Florian” este opacizat chiar un element principal, anume relaţia eroului cu ţinta strădaniilor sale, cu fecioara, greu s-ar putea găsi în zilele noastre un alt basm care să conţină mai complet decât acesta legenda lui Perseu şi, prin ea, a zeului-soare.

Numele lui Florian, care aminteşte de Florens, unul din fiii împăratului Octavian, de Tranda-fir (*Rosen-Blume*), de Firicel, se referă poate la faptul că el este cel care trezeşte florile la viaţă; mai probabil însă la originea sa florală. Basme şi legende mai târzii îl numesc adesea foarte precis pe tatăl eroului, dar în cazul zeului-soare este

mai potrivit ca el să aibă o origine indeterminată. Acest episod este înrudit îndeaproape cu legenda amintită de Ovidiu[231], după care Junona l-ar fi zămislit pe Marte din flori. Şi altminteri întâlnim în basmele vechi miracolul grăitor al paternităţii absente. Un baron von Lassberg publică un fragment, care se potriveşte cu cele de mai sus, dintr-o viaţă a Maicii Domnului, dintr-un manuscris francez, din secolul al XV-lea, aflat în arhiva proprie[232]. Dumnezeu a smuls mărul cu urmări grave şi l-a aruncat în faţa raiului, Abraham l-a găsit şi l-a sădit în grădina sa. Una din fetele sale rămâne grea de la mireasma florii pe care o rupe din pom; urmează să fie arsă pe rug, dar focul nu o atinge: îl naşte pe Phanuel care, la rându-i, o naşte din coapsa lui pe Ana, mama Mariei, precum Zeus pe Athena din capul său.

Câteva basme germane (Grimm 3, 106) istorisesc despre fecioare care nasc băieţi după ce au băut din ape miraculoase. Tot la Grimm (3, 107), „Johannes cel din apă ţâşnit" (*Johannes Wassersprang*] care în comun cu basmul nostru izolarea fetei ca să nu afle de niciun bărbat. Tot aici intră istoria lui „Hans cel prost" (Hans Dumm][233], precum

231 Fasti V, 255.

232 în anexa la o broşură ce nu a ajuns pe piaţă şi care poartă titlul : Ein schön alt Lied von Grave Friz von Zolre... zum ersten Mal in Druck ausgegeben durch den alten Meister Sepp auf der alten Meersburg. Gedruckt in diesem Jahr (1842).

233 Kinder-und Hausmärchen, ed. I-a, nr. 54. Cf. 3, 284 din ed. a II-a, unde se fac referiri la peripeţiile lui Pervonto din Pentameronul lui Basile (1, 3).

* în mitologia scandinavă, zeul primăverii şi al frumuseţii, căsătorit cu zeiţa florilor (Nanna), Baldur este vulnerabil doar la atingerea vâscului, cu care este astfel omorât. [N.t.)

* Nu e vorba de eruditul Gajus Iulius, libert al lui Augustus, autor de lucrări de mitologie, religie, agricultură şi geografie, pentru că acestea nu ni s-au păstrat, ci de un alt Hyginus, de la care a rămas un manual de mitologie, cunoscut sub numele de Fabulae şi publicat pentru prima

şi aceea pe de-a-ntregul coincidentă a lui Pervonto, care cel puţin încep la fel: în ele, dorinţa eroului este aceea care produce miracolul.

Un înţeles asemănător cu această naştere miraculoasă îl are ivirea lui Florian din apă. Despre această trăsătură a eroului s-a vorbit pe larg mai sus (p. 338). Caracteristic şi vechi însă putem considera că este motivul naşterii lui Florian pe mare, în vreme ce în alte poveşti eroul este aruncat în voia valurilor abia după ce a venit pe lume. Felul rapid în care el prinde putere aminteşte de copiii de aur (nr. 4), de feciorul năzdrăvan al împărătăsei (nr. 1) şi de Herakles, pruncul ucigător de şerpi.

Faţă de forma completă a naraţiunii, în cea de faţă izbeşte absenţa unui punct esenţial: prin uciderea monstrului, Florian nu eliberează o fecioară. Evident, şi aceasta există aici, dar în mod obscur: cred că poate fi identificată în figura mamei. Pendulând între erou şi adversarul său, femeia salvată aparţine şi în alte cazuri doar pe jumătate eliberatorului ei, bunăoară Persephone se împarte între lumea de sus şi cea de jos, Brunhilde între Siegfried şi ucigaşii lui. Luptele prin care el o cucereşte de obicei sunt în „Florian", ca şi în istoria vizitei lui Siegfried în Isenland, sarcini de pierzanie care se contopesc cu alt destin al acestui zeu, anume cu uciderea lui.

După cum Baldur este ucis de fratele său Höder*, Sigurd-Siegfried de cumnatul său şi, într-o oarecare măsură, chiar de propria sa soţie, sau de Brunhilde care îi fusese mai înainte logodnică, şi Florian este ucis ca urmare a uneltirilor mamei sale. Ceea ce e mai rău decât uciderea lui Agamemnon de către Clitemnestra, o pată urâtă într-o poveste altminteri frumoasă. Din legenda lui Perseus ea a

---

oară de Micyllus la Basel, în 1535 -V. The Oxford Classical Dictionary, ed. a Il-a, 1970, p. 533. (N.t.)

fost, se pare, de timpuriu eliminată.

De altfel, în legenda atât de completă a lui Perseu există un episod care o face să fie inferioară lui „Florian”: e vorba anume de pasajul în care se istoriseşte uciderea eroului de către Megapenthes (Hyginus*, 244), dar în care nu se spune nimic despre resuscitarea lui. În acest punct, „Florian” îi devansează pe cei mai mulţi dintre tovarăşii săi. Căci o trăsătură autentic divină, care sugerează că zeul-soare revine la viaţă după o jumătate de an, nu s-a mai prea păstrat din clipa în care mitul a căpătat o aparenţă istorică, şi aşa se explică de ce ea apare atât de rar în legendele ulterioare, cu toate că prin caracterul său consolator a constituit o componentă principală a naraţiunii primordiale.

Dar dacă legenda lui Perseu a renunţat la ea, o găsim, în schimb, la greci, în legenda lui Bacchus. Acesta e sfâşiat de titani dar, regăsindu-i-se inima încă vie, e readus la viaţă sau, după cum se spune, născut a doua oară de Semele, mama lui. Ceea ce e întru totul autentic şi frumos, căci reînvierea eroului nu e nimic altceva decât prima sa apariţie, victoria zeului-soare primăvara, după cum se vede şi din basmul valah, în care apa joacă un rol important: zânele din Lacul Alb, adică dătător de viaţă, spre deosebire de cel Negru, produc acest miracol (p. 329). Basmul „Johannes cel din apă ţâşnit” (Grimm 3, 107) le-a transformat, destul de ciudat, pe acestea în furnicile care, după ce eroul este ucis de balaur în luptă, aduc sevă dintr-un stejar şi-şi învie tovarăşele călcate în picioare cu acest prilej, determinând totodată şi resuscitarea eroului.

Legende occidentale anunţă reîntoarcerea, cel puţin viitoare, a zeului: eroi istorici precum Arthur, Carol cel Mare, Friedrich Barbarossa, care ascunşi în peşteri aşteaptă vremea când vor ieşi la lumină, au dat numele lor

zeului-soare de odinioară[234].

Dacă aruncăm o privire în urmă, asupra istoriei lui Florian, vom identifica în ea, cu excepţia unui singur punct, întreaga desfăşurare a vechii legende păgâne despre victoria, pieirea şi renaşterea zeului-soare; ea constituie astfel una din cele mai preţioase dovezi ale legăturii strânse, pe care am susţinut-o mai sus, dintre basm şi vechiul mit.

28. Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru

Dumnezeu şi Petru umblă pe pământ; un ţăran, care răspunde grosolan la adresarea lor prietenoasă, este pedepsit cu colici abdominale, în aşa fel încât cu prilejul următor răspunde cum se cuvine.

*

*[235]

Cele două persoane sfinte au apărut în locul zeilor păgâni, pe care, de asemenea, i-am întâlnit umblând împreună pe pământ. Pentru cauza posibilă a sărăciei acestei povestiri, vezi pp. 335 şi urm. Nu este exploatat nici nucleul etic cuprins în ea, ca de pildă ideea frumoasă despre necesitatea răului, care rămâne nedezvoltată. Povestitorul era foarte inabil şi se încurca tot timpul în firul altor basme.

29. Mânia lui Ilie

Ademenit de o minciună a diavolului, Ilie îşi omoară tatăl şi mama. Dumnezeu îi îngăduie să se răzbune, dar el se năpusteşte atât de înverşunat cu armele sale de foc,

---

234 Cf în această ordine de idei p. 322.

235 E vorba de colecţia, de mare răsunet în Germania, Cântecele populare sârbeşti a lui Vuk Karađžići (apărute începând din 1824, în volume succesive), pe care fraţii Grimm le-au recenzat şi din care au tradus repetat. Recenziile şi traducerile lui J.Grimm, apărute în diverse publicaţii, au fost retipărite în Kleinere Schriften, vol. 1-5, ed. îngrijită de Karl Müllenhoff, 1864-1871. (N.t.)

fulgerul şi tunetul, încât toată lumea ar fi pierit, dacă Dumnezeu nu i-ar fi paralizat braţul drept. Pisicile şi câinii nu sunt lăsaţi pe timp de furtună în casă, căci diavolul se ascunde în trupurile lor, iar Ilie azvârle cu fulgerele după ei.

*

* * *

J. Grimm spune în *Mitologia germană*, p. 15745: „La popoarele slave şi la unele asiatice, mitologia creştină a trecut sarcinile zeului tunetului (Zeus, Jupiter, Donar, Thorr) asupra profetului Ilie, care la vreme de furtună porneşte spre cer şi pe care îl ia în primire un car cu cai de foc (IV Regi, 2, XI). În cântecele sârbeşti (2, 1; 2, 2) el se numeşte explicit *gromovnik* Ilija (zeul Ilie), fulgerul şi tunetul îi sunt date pe mână şi el zăvorăşte norii cerului pentru oamenii păcătoşi, ca să împiedice ploaia să cadă pe pământ. Şi acest din urmă episod este cuprins în Vechiul Testament (potrivit III Regi, 17, 1; 18, 41, 45; comp. Luca, 4, 25; Iacov, 5, 17), precum şi în poezia veche germană[236]. Trebuie neapărat să se ţină cont de faptul că în legenda, larg răspândită în Evul Mediu, despre apariţia Anticristului înainte de sfârşitul lumii, Ilie ia din nou locul zeului nordic al tunetului. Thorr biruie şarpele mare, dar abia se

---

236 în măsura în care Ilie apare în Armonia Evangheliilor [Evangelienharmonie] a lui Ottfried, nu doar ca acela la a cărui rugăminte seceta încetează, dar şi ca acela care închide cerul sau dă ploaie, după cum îi e voia. El uneşte deci numele profetului din Vechiul Testament cu fiinţa zeului păgân al tunetului. [Otfried a fost călugăr la Weissenburg. Scrierea, elaborată între 863-871, este o reprezentare poetică, în versuri, a vieţii lui Isus, însoţită de exegeze, citate din Sfinţii Părinţi, predici, surse etc., adresată unui public cultivat – n.t.]

* Datează de la începutul sec. al IX-lea şi descrie, în versuri aliterative şi cu unele reminiscenţe păgâne, destinul omului după moarte, sfârşitul lumii, lupta finală dintre Ilie şi Anticrist. S-a păstrat fără început şi sfârşit. [N.t.)

depărtează nouă paşi de el, când, lovit de suflul veninos al acestuia, se prăbuşeşte la pământ. După poemul vechi german *Muspili*\ Anticristul şi diavolul sunt doborâţi, dar şi Ilie e grav rănit în luptă".

Doch sind viele Gottesgelehrte[237] der Meinung dass Elias în den Kampf werde verletzt werden.

Sobald dann des Elias Blut niedertriefend die Erde berührt, se geraten die Berge în Brand, kein Baum bleibt stehn auf Erden, die Wasser vertrocknen, în Feuer glut glimmt der Himmel, der Mond fällt die Erde brennt.

(Dar mulţi dintre părinţi cred că Ilie în luptă va fi rănit.

De-ndată ce sângele lui Ilie cade picurând pe pământ, munţii iau astfel foc niciun pom nu mai rămâne pe pământ, apele seacă, marea e-nghiţită, cerul mocneşte-n văpaie luna cade, pământul arde.]

La această imagine a eficienţei lui Donar-Ilie, basmul nostru aduce câteva curioase contribuţii şi completări. Mai întâi, din caracterul aprig al zeului tunetului, propriu şi nordicului Thorr, este dedusă cauza care îl învrăjbeşte cu diavolul şi cu auxiliari săi (iniţial aceştia sunt doar puterile nimicitoare ale giganţilor şi yotunilor). Dar şi eficienţa sa, dacă nu e moderată de stăpânul suprem, ameninţă să devină nocivă; de aceea, după vechea legendă nordică, ciocanul trăsnetului are coada prea scurtă; de aceea, şi după legenda valahă, braţul drept al lui Ilie e, se înţelege, paralizat. Predilecţia pentru câine şi pisică a diavolului apare sub forme variate: să ne gândim, pe de-o parte, la Cerber şi la pudelul lui Faust, pe de alta la Diana, zeiţa nopţii, pentru care pisicile noctambule erau sacre[238].

---

237 în poem se spune vâu gotmanno [adică în germana veche, citatul fiind tradus de Schott în germana modernă], în legătură cu care v. p. 56.

238 Comp. Nork, Mythologisches Wörterbuch 2, 369.

30. Stânca fetei de la Luncani îşi trage numele de la faptul că zeul iubirii a pedepsit, îngropând sub ea, o fată necredincioasă.

*

* * *

Zeii au rostogolit munţi peste giganţii pe care i-au biruit; oare prin fata necredincioasă să se înţeleagă o fiinţă din acest neam?

31. Retezatul

Peretele de stâncă tăiat vertical al unui munte este explicat prin faptul că o vrăjitoare, mânioasă din cauza părţii de moştenire mai bogată a fratelui ei, a aruncat după acesta cu fierul plugului, dar nu a izbutit decât să taie o bucată din munte.

*

* * *

Şi aici ni se aminteşte de întrecerea dintre giganţi, ale cărei urme sunt frecvent vizibile pe faţa azi liniştită a pământului. Înrudit (cu acest toponim] este numele muntelui catalan Montserrat (munte tăiat cu fierăstrăul).

32. Jucăria uriaşului în timp ce ară, un uriaş găseşte nişte omuleţi cu care se joacă.

*

* * *

Legende germane, de pildă una din Alsacia, povestesc acelaşi lucru, dar cu deosebirea că o fată de uriaşi aduce părinţilor săi nişte ţărani cu plug şi cai, pe care îi găseşte arând. Brobdingrag şi Liliput, la Swift, se bazează pe aceleaşi reprezentări.

Dacă e să se pună accentul pe faptul că uriaşul îi scoate pe oameni, după cum s-ar zice, din pământ, răsturnând brazda cu plugul, am putea considera că aici s-a păstrat un fragment de geneză, care mai pretutindeni are de-a face cu uriaşi. Omul este scos din pământ de o

forţă superioară. De aceea pământul arabil de la suprafaţă e numită de valah „pământul Adamului” (*pavimentum Adami*, *Adams-Grund*).

33. Căinţa babei

O babă rea, pe care bărbatul ei, ca s-o pedepsească, a părăsit-o pe o stâncă din Dunăre, s-a aruncat în apă. De aici numele stâncii: Căinţa babei. Baba, cuvânt slav, e folosit de valahi pentru a desemna o femeie bătrână, adică una care are deja un copil căsătorit.

*

* * *

Despre o posibilă legătură dintre mit şi această povestire, v. pp. 325 – 336. Presupunerea că zeiţa florilor poate deveni babă a fost formulată şi în exemplul de la p. 349.

34. Albina, slujitoarea lui Dumnezeu

La început albina a fost albă; culoarea neagră i s-a tras de la o lovitură pe care i-a dat-o diavolul mânios, deoarece a tras, şiret, cu urechea atunci când el chibzuia dacă să-l sfătuiască pe Dumnezeu să facă mai mulţi sori sau doar unul singur.

* * *

Povestiri de acest tip (*cf.* p. 325) intră predilect în domeniul etimologiei; şi naraţiunea de faţă reduce numele valah al albinei la culoarea pe care ea a avut-o înainte de încheierea creaţiei. Albina, mica vieţuitoare, hrănindu-se nevinovat, de o puritate fără pată şi o agerime nedezminţită, este simbolul evlaviei şi al înţelepciunii şi se potriveşte deci să fie, precum şi aici, reprezentată ca vestitoare şi sfătuitoare a lui Dumnezeu. Comp. monografia albinei în Menzel *Mythologische Forschungen*, Stuttgart, 1842, p. 171, precum şi Nork, *Mythologisches Wörterbuch*, 1, 260.

Albina care are urechea lui Dumnezeu aminteşte de

porumbelul pe care pictura primitivă îl aşază pe umerii Părinţilor Bisericii, de corbul lui Orpheu şi de cei doi corbi ai lui Odin.

35. Rândunica

Această povestire, după care rândunica este, de fapt, o fată prefăcută în pasăre din pricina clevetirilor sale, aminteşte de numeroasele metamorfoze care apar, în scopuri punitive, în mitologia greacă. Astfel, păienjeniţa a fost o femeie tânără care, trufaşă, s-a luat la întrecere în ţesut cu Athena.

Metamorfoza ca pedeapsă mai apare în „Zilele babei" (nr. 6), precum şi în „Diavolul din canea" (nr. 7). Dar este, cert, întotdeauna un adaus tardiv: iniţial, o asemenea soartă reprezenta doar schimbarea intervenită în înfăţişarea exterioară a lucrurilor, determinată de diferitele anotimpuri şi de elitele asemenea.

36. Originea muştelor golumbace

Originea acestor insecte, teribil de otrăvitoare, se explică prin faptul că, după ce a omorât balaurul, Sfântul Gheorghe i-a azvârlit capul într-una din peşterile de lângă castelele de la Golumbaci. Insectele provin din limba putrezită a acelui monstru.

*

* * *

Într-un flagel public, legenda vede consolator rămăşiţele unui rău cu mult mai mare, căci Sfântul Gheorghe, omorâtorul de balauri, este tot una cu numeroşi omorâtori de balauri, în care l-am identificat pe zeul-soare; balaurul reprezintă şi aici zeul vrăjmaş al iernii şi al lumii de jos, forţa malefică din care provin toate cele care îl chinuie pe om.

37. Calea laptelui

Explicarea căii lactee prin paiele furate de Venus de la Sfântul Petru şi risipite în timpul fugii.

*

* * *

J. Grimm adună laolaltă în *Mitologia germană*[239] diferitele explicaţii date de popoarele păgâne Căii laptelui. Pentru germani şi maghiari, ea este un drum de oaste, pentru turci un drum al hagiilor, pentru creştinii Evului Mediu o cale a lui Iacob (drumul pelerinilor spre Compostella) sau o cale spre Roma, pentru vechii scandinavi drumul iernii, pentru vechii romani un drum spre zei, pentru finlandezi drumul pe care pornesc sufletele sub chip de pasăre, pentru irochezi, de asemenea, un drum al sufletelor. Potrivit opiniei grecilor, Phaeton, dând greş în încercarea de a mâna carul soarelui, a pârjolit locul; după povestirea mai cunoscută, Hera mânioasă l-a smuls pe Hermes sau pe Herakles de la piept şi din laptele care a ţâşnit astfel a luat naştere acel cerc de un alb strălucitor.

Reprezentarea de faţă constituie trecerea la aceea care domină în Orient. În arabă şi coptă, calea laptelui se numeşte drumul paielor; în siriană şi neoebraică, drumul plevei; în persană, drumul cărătorului de paie; în arabă, şi drumul purtătorilor de şişcă, în armeană şi turcă, hoţul de pleavă. Această reprezentare domină şi la \aiahi. Faptul că e amestecat aici şi Sfântul Petru e absolut firesc (*cf.* nota 26 de la p. 339); extrem de curioasă e alături de el prezenţa zeiţei Venus care îi fură paiele. Se va găsi cu greu o dovadă mai convingătoare a faptului că, în superstiţiile popoarelor mai noi, elementele păgâne s-au contopit cu cele creştine. De altfel, şi valahii necultivaţi ştiu de „sfânta maică Vineri”.

38. Soarele, Luna şi Vântul

Soarele, Luna şi Vântul întâlnesc un ţigan care nu-l salută decât „pe unul din cei trei”. Ei îl întreabă cui s-a

239 Ediţia a doua, p. 331.

adresat şi ţiganul răspunde că Vântului, căci acesta suflând îl înviorează de arşiţa Soarelui, şi nebătând îi îngăduie pe frigul produs de Lună să se încălzească la foc.

* * *

O urmă mitică este s-ar zice aici – faptul că trei zeităţi îşi dispută favoarea unui om, tot aşa cum zeiţele îşi doresc mărul lui Paris. Destul de ciudat e faptul că cele trei fiinţe îl tratează pe ţigan ca şi cum ar fi păgân, deşi, după reprezentarea povestitorului, ele s-ar părea că sunt sfinte.

Mai puternic decât urmele mitice iese în evidenţă în această povestire, şi în cele următoare, firea ţiganului, care se pleacă fără crâcnire în faţa celui tare, iar de ceilalţi îşi bate joc. De altfel, la valahi, ţiganii joacă un cu totul alf rol decât la maghiari şi la slavi: ei nu sunt cei asupriţi, brutalizaţi, ci sunt mucaliţii şi fanfaronii priviţi cu plăcere. Ei se arată întotdeauna veseli, vioi, dar şi obraznici, hoţomani, gândind josnic; de obicei mulţumindu-se cu puţin, dar, după caz, lăudăroşi, trufaşi, porniţi spre ghiftuială. În genere, se poate spune, cum s-a observat şi la p. 365, că ţiganul e folosit în aceste basme pentru a reprezenta ceea ce e neliniştitor şi malefic. Mai jos decât pe ţigan, concepţia populară îl situează pe evreu, căci de ei aceste naraţiuni nici nu se ocupă, în vreme ce poveştile germane o fac frecvent.

39. Lumânarea ţiganului

Unui ţigan i se împotmoleşte carul în noroi, motiv pentru care se adresează Mariei, căci prin aceasta se înţelege Maica Domnului, şi îi făgăduieşte o lumânare de grosimea trupului său. După ce carul se opinteşte o dată, rămâne iarăşi în loc şi ţiganul făgăduieşte o lumânare de ceară de grosimea unei coapse. A treia oară ajută, în fine, făgăduiala unei lumânări de grosimea unui deget, care însă nici măcar ea nu este oferită Sfintei.

*

* * *

Lipsa de credinţă şi evlavie care îi caracterizează pe ţigani este descrisă aici în culori viguroase; dar şi Sfânta, în măsura în care ţiganul se tocmeşte cu ea, nu este cruţată cu totul de batjocură.

40. Cum şi-au pierdut ţiganii biserica în lucruri bisericeşti, ţiganii trebuie să se adreseze celorlalte neamuri din ţară deoarece şi-au schimbat biserica de piatră pe care au avut-o cândva cu aceea a valahilor, făcută din şuncă, iar pe aceasta au înghiţit-o pe loc.

*

* * *

Germanii (catolici), maghiarii, (protestanţi) şi valahii (ortodocşi) sunt popoarele statornicite în ţară, printre care ţiganul, apatrid, rătăceşte fără legături comunitare şi parohiale, adaptându-se pretutindeni Bisericii dominante, în măsura în care ea cere acest lucru sau îl tolerează. Povestirea reprezintă această stare de fapt care are un incontestabil adevăr lăuntric, decurgând din uşurătatea adânc înrădăcinată în firea ţiganului.

41. Coborârea lui Cristos de pe cruce

Patru bărbaţi, câte unul pentru fiecare din cele patru seminţii ale Ungariei, se sfătuiesc cum să coboare de pe cruce trupul Mântuitorului ca să-l pună în mormânt. Ilirul (slavul) propune mita, neamţul reclamarea în justiţie, maghiarul forţa; valahul, în schimb, se oferă să fure în timpul nopţii trupul sfânt.

*

* * *

După cum în nr. 40 ţiganii ca fiinţe uşuratice sunt opuşi valahilor, aici se confruntă, cu trăsăturile lor caracteristice, neamurile dominante în ţara de la Dunăre: slavul intrigant, germanul îndărătnic, maghiarul gata să

sară la bătaie, valahul hoţoman. Acesta duce ca şi vulpea o viaţă nocturnă furişată, şi nu rareori germanul care, după munca depusă, consideră că e dreptul lui să se odihnească noaptea, descoperă în dimineaţa următoare că roadele sârguinţei sale au fost micşorate de vecinul său valah, leneş dar viclean.

Cadrul acestei întâlniri e luat din Evanghelie, deoarece e cunoscut de toată lumea şi astfel nu mai e nevoie de nicio introducere.

42. Posturile Sfântului Petru

O tânără pescăriţă, iubita Sfântului Petru, nu-şi poate vinde peştii; Petru o ajută, prescriind un mare post. În compensaţie, de ziua numelui său se poate mânca oricâtă carne.

*

* * *

Posturile pe care trebuie să le ţină valahii sunt cu deosebire severe şi lungi; poporul se despăgubeşte cu glume precum cea de faţă care, prin luarea în derâdere a unui personaj sacru, aminteşte de felul în care e prezentată atitudinea faţă de Maria (nr. 39).

43. Solia din cer

Un escroc obţine de la o femeie credulă bani sub pretext că fiul ei, mort de curând, ar avea nevoie de ei în cer. Bărbatul celei înşelate vrea să-l prindă, dar este, la rându-i, păgubit, căci e lipsit de cal.

*

* * *

Aici gluma are în vedere pomana (*cf.* p. 310) care se face frecvent şi spre binele decedaţilor. Un rest mitic pare să fie faptul că escrocul pretinde a veni din cer. Totuşi, dacă Păcală a fost cândva o figură divină, de ce nu şi acesta, care îi este atât de strâns înrudit!

APENDICE[240]
Noi basne
VALAHE
Peripeţiile călătoriei
LUI PETRU SĂVOIANTU[241]
9

Întâmplările despre care vorbeşte această poveste sunt deosebit de ciudate, căci mă pun chezaş că sunt adevărate. Satul Ciuchici[242] e destul de cunoscut şi acolo trăieşte încă feciorul celui care a trecut prin toate aceste peripeţii şi pe care l-am cunoscut şi eu foarte bine, pe numele său Petru Săvoianţu. Nu doar o dată ne-a povestit, copii fiind, povestea lui, pe care o spun aici aşa cum am auzit-o.

Petru Săvoianţu era soldat în slujba împăratului german şi cu prilejul unei bătălii a fost luat prizonier de englezi împreună cu nouă dintre camarazii săi. Peste puţin timp a fost vândut împreună cu tovarăşii săi departe, peste mare, într-o insulă locuită numai de canibali. Aceştia erau fiinţe spurcate, nu doar pentru că mâncau carne de om, ci şi fiindcă aveau, sau poate că mai au, nu ştiu, un ochi în faţă, iar altul în spate. De către aceşti monştri urmau să fie

---

240 Am tradus textele care urmează după prima lor apariţie în revista Hausblätter.

Faţă de ediţia Brednich/Taloş, ele sunt însoţite aici de toate adnotările lui Arthur Schott. Din păcate, acesta nu indică numele informatorilor decât în cazul primelor şase piese. Textele au fost reproduse exact în ordinea categorială stabilită de culegător. Numerele lor de ordine sunt cele din revistă. (IV. t)

241 Basmul mi-a fost comunicat de numitul povestitor drept o întâmplare reală, de al cărei adevăr era profund convins. El este un amestec curios de elemente legendare şi fabuloase, cu o aparenţă de verosimilitate.

242 Satul Ciuchici se află nu departe de orăşelul de graniţă Weißkirchen [Biserica Albă] din Banat.

curând mâncaţi cei zece prizonieri împărăteşti, pricină pentru care fură închişi mai înainte, pentru câteva zile, într-o colibă strâmtă, în faţa căreia făceau de pază femeile acelor monştri. Atât foamea căci nefericiţii nu primeau nimic de mâncare –, cât şi spaima grozavă de a nu fi măcelăriţi le dădură prizonierilor neajutoraţi putere şi curaj şi s-apucară să distrugă şi să dărâme coliba dinăuntru în afară, apoi să se apere de femeile smintite şi să o ia la goană spre ţărm înainte ca să-i mai poată ajunge canibalii din urmă. La mal era tocmai ancorată o navă veche, se suiră de îndată pe ea şi porniră să navigheze la întâmplare pe mare. Provizii, mâncare şi băutură erau destule pe vas, în această privinţă nu aveau nicio grijă; dar, neştiutori în ale navigaţiei, deveniră curând o jucărie a vântului şi a valurilor, pe care erau împinşi încoace şi-ncolo, fără ţintă. Astfel că nu se aflau într-o situaţie mai bună decât fuseseră în colibă, când aşteptau moartea de la cuţitul măcelarului. Cu fiecare zi le sporeau spaima şi grija, căci cine ar fi putut să ştie cum aveau să se termine toate astea? într-o zi, o pasăre uriaşă[243], având înfăţişarea unui vultur, se năpusti din văzduh, îl înhăţă pe Petru Săvoianţu şi, ţinându-l în ghiare, zbură peste mare, cale de mai multe zile, cu o iuţeală nemaipomenită, aşa încât sărmanul îşi pierdu cunoştinţa.

Nu putu să-şi dea seama câtă vreme rămăsese astfel, dar când îşi veni în fire, pasărea tocmai se aşeza pe vârful unui copac, unde îl lăsă să cadă într-un cuib, în care se

243 Povestitorul a numit-o pasărea păsărilor. Prin acest nume valahul are în vedere şi acvila ori vulturul, deci ca în germană, regele păsărilor. Aici ea apare evident ca pasărea rokh, aşa cum o ştim din O mie şi una de nopţi. în povestea eroului Serii şi a fraţilor săi Cinila şi Mesil, ea apare din nou dar, destul dç curios, cu două capete. Fără îndoială este vorba de o apoteoză fantastică a vulturului de pe blazonul imperial, pe care poporul neştiutor în heraldică nu şi-l poate închipui altminteri decât ca o pasăre adevărată, deosebit de rară.

aflau doi pui. Aceştia voiră să se repeadă de îndată la el, dar Petru se apără, ceea ce era cu atât mai uşor, cu cât pasărea bătrână îşi luase zborul de cum îi dăduse drumul. Luptându-se a-i ţine departe de sine pe puii lacomi din faţa lui, îşi fixă totodată de cuib brâul[244] lung de mai mulţi coţi, aşa cum obişnuiesc să poarte oamenii pe la noi, şi se lăsă să cadă pe copac în jos, continuând să se apere cu braţele şi picioarele de dihăniile tinere.

Ajungând pe pământ, merse mai departe şi ajunse curând într-un sătuc. Spre uimirea sa, aici nu dădu decât peste bărbaţi şi nu zări nicio fată şi nicio femeie, cu toate că se uită în toate părţile. Întâlnind un moşneag, îi dădu frumos bineţe şi-l întrebă unde şi în ce ţară se află şi de ce pe acolo nu erau femei. Văzând bătrânul că cel care îl întreba era un soldat împărătesc, îi mulţumi frumos pentru bineţe şi-i spuse că se afla în Germania şi că, din păcate, acolo domnea ciuma şi ea secerase viaţa tuturor femeilor. Auzind soldatul că se afla în Germania, se bucură şi îl rugă pe moşneag să-i dea puţină mâncare, iar pentru noapte un locşor în casa sa, unde să poată dormi. Bătrânul îi zise să vină cu el, îl duse la casa lui, unde mâncară împreună, în timp ce Petru îi spuse povestea sa ciudată.

După ce terminară, bătrânul se sculă şi-i zise oaspetelui său să se întindă lângă foc, ceea ce el nu întârzie să facă, fiind foarte ostenit; nu mai dormise de mult pe pământ sigur şi solid.

Dar nu va fi închis ochii multă vreme că se trezi şi, spre groaza lui, văzu stând, tot lângă foc, drept în faţa lui, o femeie bătrână cu o înfăţişare înfiorătoare, împreună cu

---

244 Brâiele, pe care în afară de femei le poartă din când în când şi bărbaţii, au adesea o lungime de 15- 20 de picioare, şi sunt ţesute din lână colorată de oaie. Ele reprezintă una din acele lucrări artistice, executate de femeile şi fetele valahe. Vezi Basme valahe de fraţii Schott, 1845, „Introducere”, p. 61.

fata ei, nu mai puţin cumplită. Auzi cum şopocăiau. Înfăţişarea îngrozitoare a celor două femei îl făcu să se prefacă a dormi, ceea ce însă îi venea cu atât mai greu cu cât, de câte ori clipea, privind spre ele, băga de seamă cum scuipau sânge în foc în timp ce vorbeau. În fine, o auzi pe bătrână, zicându-i celei tinere:

— Ia-ţi cartea, fata mea, şi vezi dacă ăsta care stă lungit aici lângă foc trebuie să moară sau nu.

Aceasta scoase o carte şi, după ce căută în ea, răsfoind-o, zise:

— Nu, timpul lui încă n-a sosit!

Atunci bătrâna rânji din nou şi zise:

— De-ar şti că ar putea să-i facă iarăşi zdraveni şi înfloritori pe oricare din cei pe care i-am îmbolnăvit sau i-am omorât, dându-le fie şi numai o jumătate de picătură din sângele pe care l-am scuipat mai înainte în foc, atunci n-ar mai zăcea aici ca o bucată de lemn.

Speriat, ca să nu se trădeze, soldatul se prefăcu că doarme şi mai adânc, până ce auzi că cele două femei îngrozitoare se îndepărtează. Atunci se ridică, strânse sângele pe care ele îl scuipaseră şi-l păstră cu grijă la sine. Când se întoarse moşneagul al cărui oaspete fusese în astă noapte, îi povesti tot ce văzuse şi auzise, iar el îi spuse:

— După descrierea pe care mi-o faci, cele două femei pe care le-ai văzut nu puteau fi decât Ciuma şi fata ei.

Bătrânul soldat se înfioră. Îşi luă repede rămas bun de la moşneagul prietenos care îl găzduise şi porni mai departe.

Ajunse curând într-un oraş mare în care tocmai murise de ciumă un om bogat şi de rang mare. Petru se duse de îndată la casa mortului, unde începu să-i mângâie pe cei îndoliaţi şi le făgădui să-l readucă ia viaţă pe cel adormit. După care puse într-un pahar cu apă jumătate de picătură din sângele scuipat în foc de către Ciumă şi de

fata ei în acea noapte, turnă amestecul printre buzele rigide ale cadavrului şi iată, mortul deschise grabnic ochii şi se făcu zdravăn şi înfloritor. Toţi cei de faţă se minunară din cale afară, iar cel înviat nu ştia cum să-i mai mulţumească sărmanului călător, căruia puse să i se dea îmbrăcăminte, hrană şi băutură, iar pe deasupra o mulţime de haine din cele mai frumoase şi mai scumpe, şi-l lăsă să plece cu un dar de şase mii de galbeni. Acum Petru Săvoianţu era un om făcut. Mergea peste tot unde auzea că erau bolnavi sau morţi de ciumă şi-i înzdrăvenea sau învia. Aduse astfel o mulţime de bucurie şi fericire în lume, iar el însuşi ajunse un om atât de bogat încât, în cele din urmă, nici nu-şi mai putu căra singur banii. Trebui de aceea să-şi cumpere un cal pe care îl încărcă cu toate astea şi se întoarse acasă.

Se ivi astfel într-o bună zi în satul său de baştină, unde toată lumea fu cuprinsă de uimire. Mai cu seamă bătrânul său tată şi fratele mezin, care mai trăiau, se bucurară nespus. De câte ori nu le spuse povestea lui minunată, care se încheie aici, dar din care se vede că la Dumnezeu nimic nu e cu neputinţă. Domnul să te aibă în pază!

(Povestit de Trăilă Sălitraru, ţăran din I-am)

8003

Brednich/Taloş 23. *Hausblâtter*, 1857, vol. 4, pp. 58 – 62. Prima parte a basmului pare inspirată de legendele cu căpcăuni antropofagi, de largă circulaţie la noi, ca şi de cărţile populare, cum ar fi *Alexandria* (călătoria unui personaj cu statut „real” printr-o geografie fabuloasă) şi *Halimaua* (episodul vulturului gigant, posibilă reminiscenţă legată de pasărea rokh, cum observă şi Schott, din „Sinbad Marinarul”). Partea a doua a lui ţine de AT 613 II-III (Cei doi călători). C/. ŞI AT 332 (Moartea-naş). Fără echivalent în restul naraţiunilor Schott este scrupulul

de veridicitate asumat de povestitor care îşi plasează strategic de la bun început povestirea în sfera controlabilă al lui *hic et nunc* (eroul peripeţiilor e din satul cutare, fiul său trăieşte) şi îi certifică autenticitatea prin propria sa garanţie („mă pun chezaş că întâmplările […] sunt adevărate"). Arhaică este procedura terapeutică, bazată pe o dublă, deci intensă, acţiune magică: de natură atât homeopatică (simi*lia simi*l*ibus cura*n*tur*)*, b*olnavul fiind tămăduit de însuşi agentul patogen în „tinctură" (picătura de sânge), cât şi contagioasă, vindecarea producându-se prin efectul unei părţi care păstrează însuşirile întregului din care s-a detaşat (picăturile de sânge deţin întocmai proprietăţile făpturilor demonice care le-au scuipat).

Oaia cu lâna

DE MĂTASE SÂNGERIE[245]

Un copil orfan, căruia îi muriseră tatăl şi mama, se tocmi la un om care avea cinci oi. Acesta îi dădu câte un galben de oaie ca să le păzească şi-i zise să caute în pădure un loc de păşune. Când avea să se întoarcă înapoi, la toamnă, avea să-i dea pentru fiecare nouă oaie câte un alt galben. După care tânărul cioban îşi mână turma lui mică şi la câteva zile ajunse într-o pădure mare unde se găseau păşuni multe şi bune.

Îşi făcu acolo un bordeiaş în care să încapă cu oile sale, iar în jurul lui împleti, cum e obiceiul pe la ciobanii de la noi, un gard din mărăciniş şi nuiele. Asta ca pavăză împotriva lupilor sau a altor fiare, ce băntuiau în număr

245 Roşul este culoarea preferată a valahilor, cu cât mai aprins şi mai înflăcărat, cu atât mai atractiv pentru ei. Pretutindeni în portul lor, în moda lor, în gustul lor se manifestă acest simt viu al ochiului, căruia îi corespunde şi valoarea mare pe care ei înşişi o pun în toate cele pe forma exterioară în paguba adevărului şi a temeiului unui lucru. Povestea de faţă atinge deci, în episodul în care fata popii se lasă ademenită de culoarea roşie ca să ia din lâna oii, o trăsătură foarte adâncă a poporului.

mare prin pădurea de hăţişuri.

Într-o seară, tocmai închisese poarta împrejmuirii sale, când de-afară se auzi strigând şi doi bărbaţi străini cerură voie să intre. Băiatul deschise de îndată câţi ar fi făcut astfel! şi înăuntru intrară

Domnul Cristos şi Sfântul Apostol Petru, pe care, firește, băiatul nu-i cunoscu. Bărbaţii îi dădură bineţe şi, după ce băiatul nu le rămase dator cu o mulţumire caldă, îi cerură de mâncare şi un culcuş de noapte, căci erau foarte osteniţi şi înfometaţi. Ciobanul nu avea însă nimic de mâncare, căci el însuşi trăise până acum numai din boabe şi poame de pădure, pe care le găsea în timp ce păzea oile. Acum se afla în mare încurcătură din pricina străinilor pe care i-ar fi ospătat bucuros, potrivit dreptului sfânt al ospeţiei. Nu găsi altceva de făcut decât să taie o oaie şi s-o pregătească pentru oaspeţi. Aceştia însă erau atât de înfometaţi, încât încet-încet mâncară toată oaia. După ce terminară şi se săturară, Domnul Cristos zise băiatului:

— Fiule, unde ai tăiat oaia, aici sau afară?

El răspunse:

— Aici, în curte.

La care, Domnul continuă:

— Bine, atunci ia sângele pe care-l mai găseşti afară, adună toate oasele şi picioarele care au mai rămas de la noi şi îngroapă totul într-un colţ al curţii!

Băiatul făcu întocmai şi după ce termină intră din nou în casă şi orândui oaspeţilor săi câte un colţ din spaţiul strâmt al colibei, unde pregătise pentru fiecare un culcuş din frunziş uscat. Deoarece şi oile erau învăţate să doarmă aici, băiatul se culcă în faţa uşii ca nu care cumva vreuna să intre peste noapte înăuntru şi să-i supere pe străini. Şi oile sale trebuiau să-l ajute să cinstească dreptul la ospeţie.

Se sculă dis-de-dimineaţă să îngrijească de oi şi mare

îi fu mirarea să vadă că în loc de patru, câte ar fi trebuit să aibă, toată curtea era plină de oi, de abia le mai putea cuprinde, oi din cele mai frumoase. Nu ştia ce să creadă şi dădu fuga înăuntru la oaspeţii săi, care se treziseră şi ei, şi le povesti ce se întâmplase afară. În plus se plânse că nu ştia ce să facă cu atâtea oi care nu erau ale stăpânului său. Domnul îl linişti în această privinţă şi-i zise să ţină toate oile până o veni stăpânul său, apoi să i le dea pe toate, în afară de cea roşie, pe care să n-o dea niciodată, ci s-o păstreze mereu la sine, căci aceea avea să fie norocul lui. Auzind vorbele astea, băiatul se linişti şi-i însoţi o bucată de drum, ca să nu se rătăcească, pe străinii pregătiţi să plece mai departe.

Întorcându-se la oile sale, găsi într-adevăr printre ele una minunată şi nespus de frumoasă, despre care străinul zisese s-o păstreze. Lâna ei nu semăna cu a celorlalte oi, ci era deasă şi lungă şi de o subţirime nemaipomenită, aşa că la pipăit se simţea ca mătasea, iar pe deasupra avea o culoare de un roşu aprins, ca sângele, astfel că abia te puteai uita la ea şi întorceai repede capul.

Curând după asta veni stăpânul oilor să vadă de cele cinci oi pe care le lăsase băiatului. Dând cu ochii de turma uriaşă, mai să nu poată vorbi de uimire. În urmă îl întrebă pe ciobănaş, iar când acesta îi zise că toate sunt ale sale, începu să le numere. Cu numărătoarea însă n-ajunse decât până la cinci mii, i se păru prea mult, aşa că se lăsă păgubaş, indiferent câte vor fi fost, băiatului însă îi plăti cinci mii de galbeni şi-i dădu drumul, căci de-acum încolo acesta putea să fie şi el ţăran şi stăpân. Îşi luă bâta şi legăturica lui, împreună cu mulţimea de bani, îi zise stăpânului său să rămână cu bine şi plecă. Atunci din mijlocul turmei sări oaia sângerie care-l urmă peste tot.

Merse astfel mai departe până ce se lăsă seara şi

atunci ajunse într-un sat şi trase la un popă[246]. Popa nu era acasă, ci la măsurarea bucatelor pe arie. Preoteasa îi zise să stea, îi dădu să mănânce, iar oaia roşie căpătă un loc în grajd, unde i se aduse nutreţul cuvenit.

Când mezina popii văzu oaia roşie, frumoasă, îi plăcu atât de mult lâna ei minunată, încât hotărî în sinea ei să ia din lâna animalului atunci când stăpânul oii avea să doarmă. Ceea ce se şi întâmplă curând, căci bietul băiat era atât de ostenit încât adormi zdravăn pe paiele care îi fuseseră pregătite în casă. Fata se furişă în grajd la oaia roşie, apucă o mână de lână şi vru s-o smulgă, dar în ciuda strădaniei ei nu izbuti. Văzând că se căznea degeaba, vru să dea drumul oii, dar mâna îi rămase ca înrădăcinată în lâna roşie; toate strădaniile de a se desprinde de ea fură zadarnice, trebui să rămână acolo ca vrăjită. O cuprinse spaima şi începu să strige, aşa încât alergă acolo sora ei mai mare ca să vadă ce se întâmplă. Când mezina i se plânse de beleaua care dăduse peste ea, vru s-o ajute, dar abia apucă oaia ca să desprindă de lână mâinile surorii ei, că nici ea nu şi le mai putu trage pe ale sale. Acum ţipau amândouă şi veni într-un suflet sora cea mai mare ca să le scape pe cele două prizoniere; dar nici ea nu izbuti, ba rămase, la rându-i, agăţată, întocmai ca surorile ei, de lâna oii năzdrăvane. Fireşte, larma se făcu tot mai mare şi acum apăru şi preoteasa cu o mătură. De cum văzu starea fetelor ei, iovi oaia cu mătura; lovitura căzu atât de moale în lâna animalului, ca şi cum nici nu l-ar fi atins, dar mâinile preotesei rămaseră agăţate de ea, la fel ca acelea ale fetelor ei, şi nici la mătură nu mai putu să dea drumul. Tocmai acum veni de la arie şi preotul. Auzind ţipete în grajd, se duse acolo şi văzu minunea, începu să râdă, dar

246 Obiceiul oferă şi azi călătorilor, acolo unde civilizaţia nu a pătruns prea mult, un adăpost primitor în casa preotului ; fireşte, destul de des abia primitor.

femeia ţipa şi-i zicea să omoare oaia blestemată, de care nu se mai puteau desprinde. Pe bună dreptate plin de zel, popa vru să dea o lovitură bine ţintită oii, cu lopata de grâne pe care o avea la el. Dar rezultatul nu fu altul decât acela pe care îl obţinuse preoteasa cu mătura, căci şi popa rămase agăţat zdravăn de lâna oii, cu lopată cu tot.

Faptul că acum ţipa şi popa, larma pe care o făceau cu toţii sporise atât de mult, încât se trezi în cele din urmă şi proprietarul oii, care se repezi şi el acolo, precum şi o droaie de vecini care se bucurau în ascuns de panoramă, căci fiecare avea ceva de zis de popă sau de familia lui. Mai ales băiatul, stăpânul oii, fu primit cu o ploaie de înjurături şi ocări, că de ce nu înnoptase cu oaia lui blestemată la dracu' şi la bunica lui, precum şi altele asemenea; apoi îl rugară, fireşte, să le dea drumul. Dar era zadarnic deoarece băiatul ştia tot atât de puţin ca oricare din cei de faţă care era taina care se ascundea aici. Pe măsură ce mânia şi supărarea celor prinşi sporea şi ei îşi vărsau focul în ocări şi sudalme, creştea şi bucuria ascunsă a privitorilor, aşa încât treptat se adună acolo tot satul. În fine, se apropiară de băiat câţiva oameni şi-i ziseră să se ducă la împărat cu oaia năzdrăvană şi familia popii agăţată de ea şi să-i arate această minunăţie. îl încredinţară că asta o să fie norocul lui.

Băiatul, care nu prea ştia bine ce să facă, ascultă sfatul, se duse şi-şi strigă oaia care îl urmă, trăgând după sine pe toţi ai popii. Acest alai fu condus până dincolo de hotarul satului de către o droaie întreagă de curioşi. În aceeaşi vreme trăia în ţară un împărat, al cărui nume îmi umblă pe limbă. El avea o fată care de ani de zile căzuse la grea întristare, aşa că exista teama că ar fi putut să moară din asta. Bunul împărat, care îşi iubea nespus de mult fata, singurul lui copil, întrebă pe toţi doctorii şi filosofi[247] din

247 Filozofi. Pe ce cale a ajuns cuvântul în popor nu ştiu să spun, dar

ţară ce era de făcut împotriva acestei întristări primejdioase a fetei sale, dar nimeni nu ştiu să-i spună altceva decât că s-ar lecui, dacă cineva ar izbuti s-o facă să râdă din toată inima. împăratul dădu sfară în ţară că cine s-ar afla s-o facă pe prinţesa tristă să râdă, acela, indiferent cine ar fi, ar primi-o de soţie şi jumătate de împărăţie, iar după moartea lui ar ajunge împărat şi peste cealaltă jumătate. Acest lucru se făcuse cunoscut de o bună bucată de vreme; mulţi îşi încercaseră norocul de dragul răsplăţii frumoase, dar degeaba, căci nimeni nu izbutise s-o facă pe prinţesă măcar să zâmbească, necum să râdă.

Aşa stăteau lucrurile când ciobănaşul ajunse la curte cu alaiul său ciudat. La cererea sa fu dus degrabă în faţa împăratului, căruia îi arătă năzdrăvănia sa, la care bunul împărat izbucni în hohote aproape nestăpânite de râs. După ce-şi mai veni în fire, puse să fie chemată fata lui, căci trăgea nădejde că o astfel de privelişte avea să aibă şi asupra ei cel mai bun efect.

Ea veni şi, când i se arătă acest spectacol neobişnuit, familia popii agăţată atât de caraghios de oaia sângerie, izbucni într-adevăr într-un râs care nu se mai termina, aşa încât toţi care o vedeau şi o auzeau credeau că nu mai e aceeaşi prinţesă. Toţi se bucurară însă că scăpase de întristarea ei fără leac.

Împăratul însuşi, nemaipomenit de bucuros de însănătoşirea deplină a fetei sale, se duse către băiat, îl luă de mână şi-l numi ginerele său, punând mâna fiicei sale într-a sa. Porunci apoi ca toţi să i se închine ca unui al doilea împărat şi încă din timpul vieţii sale îi dădu să stăpânească peste jumătate de împărăţie. Petrecerile de nuntă fură însă atât de strălucitoare şi bogate, cum se obişnuieşte doar la nunţile împăraţilor deplini. Dacă

---

l-am auzit de sute de ori în gura a feluriţi povestitori de basme.

familia popească a scăpat vreodată de oaia năzdrăvană, nu ştiu să spun, căci povestea tace în privinţa asta, sigur însă este că Dumnezeu i-a dat ce-a meritat, căci el nu dă nimănui o povară mai mare decât poate să ducă.

Cu asta, îţi doresc ţie şi tuturor celor care cred în el viaţă lungă şi sănătate.

(Povestit de Trăilă Sălitraru, ţăran din I-am) şoca

Brednich/Taloş 31. *Hausblätter* 1857, vol. 4, pp. 62 – 67. AT 750 B (Ospitalitatea răsplătită) + 571 I, III (Toţi lipiţi împreună).

Dumnezeu ca nas

*

Ostenit de multă perindare prin lumea largă, Domnul Dumnezeu ajunse cu însoţitorul său Sfântul Petru într-o seară la un ţăran bogat căruia voi să-i ceară ospitalitate. Dar când vorbiră cu el şi-l rugară să le dea o cină şi un loc de odihnă, ţăranul îi alungă, iar la rugămintea lor de a le tăia o oaie, le răspunse că nu are atât de multe oi încât să taie pentru toţi vagabonzii. Iar acest om ursuz avea peste cinci sute. Străinii nu aşteptară să li se zică de două ori şi merseră la altă casă. Acolo era un om sărman care, în afară de o colibă sărăcăcioasă, nu avea decât cinci oi şi câte un miel de la fiecare. Totuşi îi primi bucuros pe oaspeţi, iar când îl rugară să taie pentru ei o oaie, le zise:

Da, desigur! De ce nu! Dar, oameni buni, trebuie să vă rog pe voi să faceţi asta; eu n-am timp, căci femeia mea e în chinurile facerii.

Domnul vorbi atunci:

Nu-ţi face griji, eu mă pricep la astfel de treburi, tu du-te şi pregăteşte-ne masa.

Stăpânul casei merse, tăie o oaie şi pregăti cina pentru oaspeţii săi atât cât se pricepu; aceştia intrară în odaia în care se afla femeia. Domnul trimise asupra ei un somn liniştit, aşa că femeia nici nu-şi dădu seama când

născu un băiat sănătos. Stăpânul casei fu foarte bucuros şi la cină îşi rugă oaspetele, care o ajutase atât de milostiv pe femeia sa, să-i fie naş. Domnul primi bucuros şi-i dădu tatălui mulţumit un toiag, zicându-i:

— Ia acest toiag, el o să fie naşul copilului în locul meu atunci când eu n-am să mai fiu aici. De câte ori ai să pui mâna pe el, să te gândeşti la mine!

Ţăranul luă toiagul şi îl ţinu mereu la mare cinste.

A doua zi după ce avură loc toate astea, oaspeţii plecară din casa săracului, în care fuseseră atât de bine primiţi. îi mulţumiră din toată inima stăpânului casei, iar acesta le ură drum bun.

Între timp trecură mulţi ani, iar feciorul omului sărac se făcu mare. Trebuia să se însoare, dar de Domnul naş, care ar fi trebuit acum să-i fie de ajutor, nu se mai auzise de atunci nimic. Ţăranul bogat, care îi alungase atunci atât de neprietenos pe acei oaspeţi, avea o fată care, şi ea, se făcuse mare şi era tocmai de măritat. Opt peţitori cu martorii şi naşii lor stăteau într-o zi la el la masă, când intră pe uşă un bătrân sărman. Acesta era îmbrăcat ca un cerşetor şi avea o căciulă fumurie, aşa cum poartă doar almăşenii[248]. Se înfăţişă ţăranului bogat drept peţitor. Auzind intenţia bătrânului, trufaşul stăpân al casei îl luă de sus, căci el era îmbrăcat în haine frumoase, iar cizmele încă aproape noi îi ajungeau până sub genunchi[249]. Se răsti la oaspetele sărman, zicându-i să se care de la el, că nu are ce căuta aici. Acesta nu se lăsă cu una cu două speriat, ci, dimpotrivă, îi zise:

— Linişteşte-te, prietene, eu nu-ţi cer decât fata de

---

248 Almăşenii, locuitorii din Almaş, ţinut situat la graniţa dintre sud-estul Banatului şi Valahia. Zonă de pădure, de aici sărăcia locuitorilor, devenită proverbială printre oamenii înstăriţi de la câmpie.

249 Cizmele de piele mari, oricât de greoaie sunt, atestă întotdeauna prosperitatea purtătorului lor.

nevastă pentru finul meu; căci i-am făgăduit să-i peţesc o fată peţită de alţi opt peţitori, şi vreau să mă ţin de cuvânt.

— Dracu’ să-ţi dea fata pentru finul tău, nu eu, sări el ca ars. N-ai decât să te duci acolo unde ţi se dă o fată pentru prinţul tău, la mine însă tacă-ţi gura, că te dau pe uşă afară.

Aceste vorbe grosolane nu făcură nicio impresie asupra bătrânului; el se întoarse către cei opt peţitori şi zise:

— Oameni buni, nu vă uitaţi la hainele mele sărăcăcioase, ci, dimpotrivă, haideţi să tragem la sorţi, care dintre noi nouă are s-o ia pe fata gazdei de mireasă!

Ceilalţi se uitară unii la alţii, neştiind ce răspuns să dea bătrânului stăruitor. Acesta continuă, zicând:

— Să ia fiecare dintre voi o mână de pământ, s-o frământe cu puţină apă şi să formeze o minge mică. Apoi să vâre în ea o nuia scoasă din lăstari de viţă uscaţi, puşi aici pentru foc, şi să băgăm de seamă a cărui nuia încolţeşte, înverzeşte, înfloreşte şi face rod.

Cum toţi băuseră mai înainte şi erau puşi pe glumă şi joc, făcură aşa cum propusese bătrânul şi fiecare frământă un bulgăre din pământ şi apă, în care înfipse un lăstar de viţă, lung de un deget, scos din vrejurile uscate.

Nu trecu mult timp şi pe lăstarul bătrânului crăpă un mugure, un cârcel verde, proaspăt îşi arătă colţul, apoi de el atârnă o floare înmieresmată, din care se văzu formându-se treptat boabe. Acestea se făcură mari, se colorară şi se coapseră. Ceilalţi se uitau la toate astea cu feţele lungi, iar de uimire nu puteau scoate o vorbă. Acum bătrânul misterios tăie tot ciorchinele, îi stoarse zeama într-un pahar şi trecu paharul din mână în mână, plin cu vin din cel mai dulce şi mai gustos. Cei de faţă fură cuprinşi de uimire şi căzură în genunchi în faţa bătrânului, sărutară pământul în faţa lui şi-l numiră Dumnezeu. El

rămase liniştit şi începu să se tocmească, cum e obiceiul la poporul nostru, cerând pentru finul lui pe fata gazdei bogate. Acesta, de buimăceala pricinuită de multele, multele sale gânduri, nu-şi putu găsi cuvintele şi nu mai ridică mari pretenţii în faţa unui astfel de peţitor, ci făgădui să pregătească fata cu tot ce trebuia pentru ca nunta să se poată face cât de curând.

Ceea ce se şi întâmplă, în chip strălucit, şi la ea nu lipsiră nici cei opt peţitori care fuseseră de faţă la înverzirea lăstarului şi la coacerea strugurilor. Când se termină sărbătoarea, tânăra pereche, însoţită de părinţii lor şi de Domnul nun, porni spre casa ginerelui. Acesta însă îşi lăsă calul să zburde prea în voie, aşa că se prăbuşi cu el şi-şi frânse gâtul. Rămase mort pe loc. Fireşte, toţi care erau acolo fură cuprinşi de o mare întristare şi durere. Nunul mortului se apropie de el, îl privi şi spuse:

Dacă s-ar găsi cineva printre voi care să vrea să-i dea mortului din anii săi de viaţă, l-aş putea ajuta.

La asta, toţi tăcură.

Acum nunul îl rugă pe tatăl miresei, care avea şaizeci de ani, să-i dăruiască mortului douăzeci de ani din viaţa sa. El însă n-avea chef să-şi scurteze viaţa, după care martorul mortului se întoarse către mama miresei cu aceeaşi rugăminte. Aceasta avea patruzeci de ani, dar ca şi bărbatul ei, nici nu voi s-audă să-l ajute pe mort cu câţiva ani din viaţa ei. Acum martorul feciorului se întoarse către tânăra femeie şi ea nu stătu mult pe gânduri. Dărui bucuroasă treizeci de ani din viaţa ei, pe care atotputernicul nun îi luă şi-i dădu mai departe mortului care se trezi la viaţă, pricină pentru care toţi fură cuprinşi de o mare bucurie.

Ajungând nuntaşii la ţinta alaiului lor, sărbătoriră nunta mai departe în casa mirelui, după care tinerii trăiră treizeci de ani fericiţi. Aici se termină povestea.

Dumnezeu să te aibă în pază.

(Povestit de Trăilă Sălitraru, ţăran din I-am)

003

Brednich/Taloş 29. *Hausblätter* 1857, vol. 4, pp. 213 – 216. AT 750 B (Ospitalitatea recompensată) + 899 (Alcestis) + M.I. F 9771.1 (motivul lemnului uscat care înfloreşte şi rodeşte).

Poveste a
SĂRMANULUI STANCIU

OL în auzit povestindu-se adesea, iar dacă aş fi un cărturar, v-aş FI dovedi şi cu ajutorul cărţilor, că trăia odată un om pe care îl chema Stanciu[250]. N-avea decât un pogon de pământ, pe care îl semăna în fiecare an cu porumbul de care avea trebuinţă pentru gospodăria lui sărăcăcioasă.

Odată, când porumbul tocmai începea să se coacă, descoperi că peste noapte fuseseră pesemne acolo nişte cai care îi făcuseră pagube mari. Când a doua noapte se repetă acelaşi lucru, îi zise femeii sale să-i pregătească o mămăligă[251] ca să plece la câmp şi, dacă o putea, să prindă caii. Oamenii erau însă foarte săraci şi nu aveau în casă nicio rezervă de mălai, aşa că femeia se duse la un vecin şi împrumută de-acolo mălai pentru a pregăti merindele trebuitoare bărbatului său; mălaiul voia să-l plătească vecinului prin muncă.

Umplându-şi traista cu mămăligă proaspătă, omul se duse la câmp şi se întinse liniştit în porumbiştea sa ca să supravegheze locul, în aşa fel încât să nu-i scape caii care

---

250 Stanciu derivă probabil din Ştefan, precum fem. Stana de la Ştefana. [De fapt, numele este o sufixare a lui Stan < sl. stan, a sta în sus, a se ridica, cf. N.A. Constantinescu, Dicţionar onomastic românesc, Bucureşti, 1963 – n.t.]

251 Pâine de mălai nedospită. Cf. Walachische Märchen von Gebrüdern Schott, 1845. „Einleitung”, p. 79.

trebuiau să vină. După ce se înnoptă, nu trecu multă vreme şi auzi un zgomot îndepărtat ca de tunet, deasupra sa văzu însă lăsându-se în jos nori deşi şi negri, care se sparseră când ajunseră foarte aproape de pământ. Din ei sări o droaie de cai sălbatici care alergară prin lanul său de porumb şi începură să mănânce pe săturate din porumbii dulci, încă lăptoşi, pricinuind iarăşi mare pagubă. Acum se ridică Stanciu încet, prinse unul din cai, strigând:

— Ce căutaţi în lanul meu de porumb şi de ce-mi faceţi o asemenea pagubă?

În timp ce ţinea calul astfel de coamă ca să-l omoare, ceilalţi cai dispărură.

Tocmai ridicase toporul pentru ca, supărat şi mânios cum era de atâta pagubă, să-şi lase braţul să cadă, când calul strigă:

— Nu da, Stanciule, pe noi ne-a trimis cerul să-ţi facem pagubă! Dar dacă vrei să mă cruţi, atunci bagă mâna în urechea mea dreaptă şi ai să găseşti acolo ceva care o să te facă de o mie de ori mai bogat decât te-ar face zece recolte de pe ogorul tău!

Faptul că animalul vorbea îi era suficient lui Stanciu ca să-şi lase braţul în jos şi să nu-l mai lovească. Acum ştia că ţinea de coamă un animal năzdrăvan, iar nu un cal obişnuit. De aceea băgă mâna în urechea lui dreaptă şi găsi acolo o nucă mare. În timp ce o cerceta mai îndeaproape, calul vorbi şi zise:

— Această nucă o să-ţi dea tot ceea ce îţi pofteşte inima.

Nu mică îi fu bucuria lui Stanciu care lăsă calul în pace şi se duse acasă. Ajuns acolo, îi porunci femeii sale să-i aducă imediat purcelul fript din cuptor, căci îi este foame. Mirată mai întâi de reîntoarcerea grabnică a bărbatului de la păzitul lanului cu porumb, femeia nu mai ştia acum ce să creadă şi zise:

— Ce glume sunt astea, bărbate? Ai fost oare la cârciumă? N-avem nici măcar cu ce să facem focul, de unde să mai fie şi o friptură în cuptor?

Stanciu o îndemnă din nou:

— Du-te tu numai, femeie, şi adu friptura, o s-o vezi!

Tonul hotărât cu care bărbatul îşi însoţi aceste vorbe îi arătă că probabil nu era beat, iar ca să cerceteze ce se ascundea aici, se duse cum îi spusese bărbatul ei. Când ajunse la cuptor, nu ştia dacă visează sau e trează, căci îl găsi cald iar înăuntru, pe jăraticul care mocnea, dădu peste un purcel gata fript, numai bun de pus pe masă. Femeia îl luă uimită şi îl duse la masă, privind când la bărbatul ei, când la friptura minunată. Acum primi poruncă să se ducă în pivniţă şi să aducă un ulcior de vin tare, căci bărbatului ei îi era sete de o înghiţitură. Se duse în tăcere şi găsi într-adevăr în casa sărăcăcioasă o pivniţă care nu mai fusese până atunci acolo, iar în ea două rânduri de butoaie, toate cu zbanţuri. În ele erau cele mai alese şi mai bune vinuri. Celor doi soţi le prii totul bine, mâncară şi băură atât de mult şi de bine pe cât putură, până ce adormiră chiar la masă.

A doua zi când se treziră, destul de târziu, Stanciu îşi dori ca în locul casei lui sărăcăcioase să apară un palat înalt, cu două caturi, ale cărui ferestre să fie de aur şi de argint, aşa cum nici împăratul nu avea. După ce se făcu asta, Stanciu îi zise femeii lui:

Dragă nevastă, spune mereu ce-ţi pofteşte inima, am puterea să-ţi împlinesc totul.

Aceasta îşi dori atunci, că nici nu mai ştia ce, căci avea de toate, mulţi domni şi doamne care să-i ţină tovărăşie, şi astfel palatul se umplu de oameni mari şi aleşi care trebuiau să-i ţină tovărăşie femeii lui Stanciu, aşa încât ea se pomeni înconjurată de un cerc mai strălucitor decât avusese vreodată parte orice conte sau contesă din

lume.

Dar nu trecu multă vreme şi femeii îi veniră alte gânduri, din pricina cărora societatea începu să i se pară supărătoare, căci acum ar fi vrut mai bine să întreţină relaţii de una singură cu un ibovnic. Unul dintre aceştia izbuti curând să-i sucească astfel mintea şi mai ades să-i smulgă taina prin care bărbatul ei, care trăise până atunci în cea mai neagră sărăcie, ajunsese deodată atât de nemăsurat de bogat. Femeia nu putu să-i ascundă ibovnicului ei lucrul ăsta, cu toate că bărbatul său o rugase cu cerul şi pământul să nu spună nimănui.

Trecu aşa o vreme. Stanciu îndeplinea cu nuca fermecată toate dorinţele lui, precum şi pe acelea ale nevesti-sii, aceasta însă se scufunda tot mai mult în patima blestemată pentru ibovnicul ei şi, în cele din urmă, se ajunse atât de departe, încât bunul Stanciu le stătea amândurora în cale. Se gândiră la felul în care ar fi putut să scape de el şi, în cele din urmă, se învoiră ca femeia să-i ia nuca fermecată şi cu ajutorul ei să-l prefacă într-un măgar.

Într-o seară, când se duseră la culcare, femeia vicleană luă aminte unde pune bărbatul ei nuca, iar când mai târziu el adormi, se sculă, luă nuca şi-şi prefăcu bărbatul în măgar, pe care îl scoase de îndată din odaie şi-l alungă pe uliţă. Atunci îşi dădu sărmanul seama de necredinţa femeii sale, dar era prea târziu. Văzu că nu mai avea ce face şi se resemnă cu soarta sa, căutând să găsească ceva de mâncare şi un grajd sau un şopron ca să se poată întinde. Dar abia se lungi, că veni stăpânul care îl văzu şi-l duse, ca pe un animal rătăcit, în faţa primarului comunei. Până avea să i se găsească proprietarul, primarul puse să fie închis într-un loc unde primea destul de puţină hrană şi apă şi unde era ţinut pe cheltuiala comunei, în schimb, neavând stăpân, trebuia să slujească la jumătate

din sat, în aşa fel că mai tot timpul umbla în sus şi-n jos, împovărat cu saci plini de grâne şi făină, pe drumul spre moară. Deoarece nimeni nu venea să-l ceară, fu socotit până la urmă bun comunal, iar când nu avea ce face, era lăsat liber să-şi caute singur de mâncare.

Folosi odată un asemenea prilej şi se furişă spre casa lui, desigur doar spre a-şi aminti de vremurile fericite de odinioară. Când îl văzu însă femeia sa, îl recunoscu pe loc, se supără şi cu nuca fermecată îl prefăcu, în parte şi din spaimă că ar putea s-o trădeze, într-un câine. Abia se văzu sub noul chip, că nefericitul se simţi şi mai rău decât atunci când se văzuse măgar. Căci, îşi zise el, acum oricine are chef poate să-mi dea un ghiont, şi chiar dacă aşa ceva nu se întâmplă, există oricum destui câini şi de ei nu e atâta nevoie. Cu asemenea gânduri triste se furişă din nou afară din sat, pe câmp, unde se amestecă într-o ceată de câini ciobăneşti. Aici se gândea că putea fi deocamdată cel mai în siguranţă. Câinii nu voiră la început să-l rabde, ciobanul însă îl apără, iar când ceilalţi băgară de seamă lucrul ăsta, îi dădură pace şi-l considerară până la urmă tovarăşul lor.

După ce îl sluji câteva zile, câinele de pripas îl bucură mult pe stăpânul său, căci făcea aproape toată treaba câinilor ciobăneşti. Când ceilalţi se culcau şi dormeau, el făcea de straje de jur-împrejurul turmei, veghea să nu se producă vreo pagubă, pe scurt, făcea, cu o minte care se apropia de cea omenească, tot ceea ce poate fi cerut celui mai bun câine ciobănesc. Ciobanul însuşi se putea adesea îndepărta câte o jumătate de zi de turmă, fără să se îngrijoreze de producerea vreunei pagube de care mai apoi să se căiască. Ba chiar într-o zi câinele îi dezvălui stăpânului său că ceilalţi câini hotărâseră să cheme la noapte lupii cu ajutorul cărora să se înfrupte şi ei o dată bine din carnea grasă de oaie. Ciobanul îl crezu pe câine,

dar vru să se convingă singur de necredinţa celorlalţi şi aşteptă până ce veni noaptea şi aceştia dădură într-adevăr lupilor semnalul convenit. Ciobanul se mânie, îşi luă ciomagul şi-i bătu pe toţi câinii de-i omori, în afară de cel credincios, care îi atrăsese luarea aminte, pe care îl lăsă în viaţă şi îl ţinu ca pe copilul său. În acea vreme se întâmplă că bântuia prin ţară un lup de fier care răspândea spaimă şi groază, răpind copii, şi căruia nu-i putea ţine nimeni piept. Din trei copii, i se răpiseră şi împăratului doi, pricină pentru care el şi împărăteasa fuseseră cuprinşi de mare jale. Dar şi mai mare le era spaima că dihania de fier avea să le răpească şi pe al treilea şi ultimul lor copil. De aceea împăratul făgădui o mare răsplată aceluia care ar izbuti să doboare lupul. Auzind ciobanul ăsta, povesti împăratului despre câinele său, cel mai bun dintre toţi, şi-l lăudă, zicând că în mod sigur el i-ar păzi copilul de dihanie. împăratul puse să fie adus câinele, care fu legat de scheletul unui pat gol din aceeaşi odaie în care dormea el şi împărăteasa, iar între ei cel de al treilea copil.

Dormind ei noaptea, veni lupul de fier şi răpi copilul din patul împăratului, de lângă părinţii săi. Câinele făcuse larmă mare dar, fiind legat, nu se putuse apropia de groaznicul răpitor de copii, care plecă nestânjenit cu prada sa. Trezindu-se împăratul şi văzându-se lipsit şi de al treilea copil se mânie şi vru a doua zi să pună să fie împuşcat câinele ce-i fusese pe degeaba lăudat. Auzind asta, stăpânul câinelui se înfăţişă împăratului şi-l rugă să nu facă aşa ceva. Când însă împăratul mânios stărui să-l omoare, ciobanul întrebă unde fusese câinele când venise lupul şi i se răspunse că în odaie, dar legat. Atunci ciobanul râse şi zise:

Păi, atunci n-a putut să facă ce-ar fi vrut!

Şi se rugă să i se dea fără multă vorbă drumul animalului, care o să-l găsească neîndoielnic pe tâlhar.

Atunci porunci împăratul să i se dea drumul, iar când îl lăsară liber, câinele sări ca din puşcă şi o luă la goană. Unii din cei de faţă se îndoiau că avea să se mai întoarcă, dar ciobanul era încrezător, şi iată, curând animalul credincios se întoarse, iar pe spatele lui călăreau copiii cei mari răpiţi de lup, iar în gură îl ţinea pe cel de-al treilea furat în chiar noaptea care trecuse.

Acum, fireşte, bucuria fu mare, şi nu mai puţin mirarea stârnită de animalul nemaipomenit de înţelept. Mirarea se prefăcu într-o minunare fără margini, când animalul începu să vorbească şi povesti cum îl urmărise pe lupul de fier şi ajunsese la vizuina lui, unde dăduse de lupoaică, de puii de lup şi, printre aceştia, spre bucuria lui, şi de copiii împăratului, sănătoşi şi teferi. împăratul peste măsură de fericit îi dărui acum ciobanului zece mii de galbeni şi vru pe deasupra să-i cumpere câinele; dar acesta nu era de vânzare pentru nimic în lume, şi nici câinele nu voia să-şi părăsească stăpânul.

Povestea se răspândi desigur în toată ţara şi astfel o auzi şi femeia câinelui, care se sperie, căci conştiinţa rea nu-i dădea pace. De aceea, cu ajutorul nucii fermecate îl prefăcu într-un porumbel. Ceea ce, cum se poate lesne închipui, îi pricinui nefericitului alte necazuri. Abia se obişnuia cu o situaţie, şi era silit să ia o altă înfăţişare, pentru el necunoscută.

Acum ca porumbel, în bătaia oricărui vânător care ar fi avut poftă de el, nu era puţin lucru, de aceea, în suferinţa sa, zbură la Sfânta Vineri şi, deoarece ea înţelegea limba păsărilor, îi spuse păsul său. Sfânta Vineri îl alină şi-i făgădui să-l ajute. Hotărâră să meargă împreună la casa lui, căci atunci nevasta şi ibovnicul ei dădeau o petrecere strălucită. Sfânta Vineri avea să meargă sub chipul unui lăutar ţigan, ca să-i înveselească pe oaspeţi. Stanciu avea să se aşeze, sub chip de

porumbel, pe un copac din faţa casei, în aşa fel încât să poată fi văzut de la ferestre; de-acolo, Sfânta Vineri avea să-i poată da un semn privind locul unde se află nuca fermecată.

Oaspeţii se adunaseră deja în casa lui Stanciu şi toţi, împreună cu nevasta şi ibovnicul ei, erau veseli. Atunci apăru lăutarul ţigan, care fu primit cu mare bucurie. În timp ce întreaga societate petrecea cu glumele şi snoavele cântăreţului, stăpâna casei văzu porumbelul pe un copac din faţa ferestrei şi-şi recunoscu bărbatul. Speriată de asta, îl rugă pe ibovnicul ei să-l doboare; dar el, voios cum era, zise: Ei, doar nu face nimănui niciun rău, să trăiască şi el! între timp, lăutarul ţigan dădu porumbelului atent semnul convenit, arătând spre pervazul ferestrei, unde se afla nuca. Brr, zbură acesta într-acolo, luă nuca şi cu ajutorul ei îşi recăpătă înfăţişarea adevărată. Acum Stanciu se afla din nou aici; încă o clipă, şi femeia rea şi necredincioasă cu ibovnicul ei fură preschimbaţi într-o pereche de bivoli care, ţinând râtul în murdărie ca porcii, stăteau unul lângă altul într-o băltoacă împuţită. Stanciu văzu acum că amândoi erau în locul care li se potrivea; îi mulţumi Sfintei Vineri de ajutor şi plecă mai departe, ne mai lăsând nuca din mână.

Se poate închipui că niciodată de-acum încolo nu i-a mai mers atât de rău ca în vremea din urmă; dar povestea se termină aici. De aceea, nu ştiu ce să-ţi mai spun decât că te rog ca această poveste să-ţi fie pe plac.

(Povestit de Trăilă Sâlitraru, ţăran din I-am)

003

Brednich/Taloş 14. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 314 – 320. AT 560 (Inelul magic) + 449 (Câinele ţarului). Inedită este aici prefacerea Sfintei Vineri în lăutar.

Împăratul porcar

BL fost odată un împărat a cărui putere era la

vremea sa aproape 11 fără pereche. Purtase războaie cu mulţi duşmani şi-i bătuse pe toţi, aşa încât vecinii săi îl socoteau, cu toţii, de neînvins. Dar, cum toate lucrurile au un sfârşit, aşa şi strălucirea acestui împărat puternic. Purtând odată, iarăşi, război cu unul din vecinii săi, norocul îl părăsi şi fu bătut atât de rău, încât nu mai putu să-şi păstreze nici împărăţia, nici sceptrul, şi trebui să fugă cu ce era pe el. Nu-şi putu lua cu el nimic din toate bogăţiile şi comorile sale nemăsurate, ci doar pe singura sa fată. Aceasta, sărmană ca şi el, îl urmă în lumea largă. Şi, deoarece nu ştia cum să-şi câştige pâinea, căci, firește, nu învăţase nimic, fu silit să apeleze la mila oamenilor şi să cerşească.

După ce rătăci îndelung, ajunse în cele din urmă într-un oraş care tocmai îşi dăduse afară porcarul. Se înfăţişă la mai marii oraşului, îi rugă să-i dea această slujbă şi fu într-adevăr tocmit porcar orăşenesc. Nici această treabă, dintre cele mai umile, nu ar fi putut-o săvârşi, dacă nu şi-ar fi luat câţiva oameni pricepuţi, pe care îi plătea cu o parte din simbria sa. Trecură astfel câteva luni, când într-o bună zi se întâmplă să vină în oraş un prinţ străin. Era chiar fiul împăratului care îl bătuse cândva, dar nici prinţul, nici împăratul alungat nu ştiau acest lucru, pentru că nu se văzuseră niciodată. Se făcu, povestea nu spune cum, că prinţul o văzu din întâmplare pe fata porcarului orăşenesc şi o plăcu atât de mult, încât hotărî în sinea lui să nu ia altă fată de nevastă decât numai pe ea. Întorcându-se la tatăl său, bătrânul împărat, îi povesti despre frumuseţea fetei de porcar şi despre faptul că vrea s-o ia de nevastă. Bătrânul domn fu cuprins de mânie, ÎI mustră pe prinţ din pricina căsătoriei umile pe care voia s-o facă şi-i spuse că, atâta timp cât el va trăi, nu-şi va da încuviinţarea. Prinţul se întristă, dar nu se lăsă abătut de la hotărârea sa. Iar fiindcă era îndărătnic şi ţinea morţiş să se însoare cu acea

fată şi nu cu alta, tatăl său se înduplecă până la urmă şi-l lăsă să plece ca s-o ia de nevastă.

Când prinţul se înfăţişă tatălui iubitei sale şi-i spuse că venise să-i ceară fata de nevastă, acesta tăcu o clipă şi, fără să se piardă cu firea din pricina unei asemenea cereri, zise:

— Bine, domnule, cererea pe care mi-o faci e o mare cinste pentru mine; dar înainte de a încuviinţa căsătoria dumitale cu fata mea, trebuie să-mi spui cine eşti, de fapt, şi din ce trăieşti.

La vorbele astea prinţul zâmbi, se înţelege, căci cum n-ar avea din ce să trăiască un prinţ şi fecior de împărat ca el? îi spuse apoi bătrânului cine era, de fapt, şi că avea dreptul de a ajunge cândva în mod sigur moştenitorul unei mari împărăţii. Iar dacă asta nu-i era de-ajuns, vorbi el mai departe, atunci să afle că tatăl său cucerise de câtăva vreme o a doua mare împărăţie, izgonindu-l pe împăratul ei.

— Toate astea aşa vor fi stând, tinere domn, răspunse bătrânul, dar nu-mi sunt de-ajuns, căci nu-mi dau fata decât după acela care ştie o meserie cu ajutorul căreia să se poată hrăni pe sine şi să-şi poată hrăni nevasta.

Faţă cu această părere, la care tatăl fetei ţinea morţiş, toate susţinerile contrare ale prinţului fură zadarnice, de aceea, dacă nu voia să renunţe la mâna acelei fete, pe care nu şi-o mai putea scoate din minte, nu-i mai rămase altceva de făcut decât să meargă la oraş şi să se bage ucenic la un meşter oarecare.

Se gândi să aleagă meseria care se putea învăţa cel mai repede. Merse de aceea mai întâi la un pantofar. Dar meseria de pantofar nu-i fu pe plac fiindcă ar fi durat prea mult până să ajungă meşter în ea; din pricina asta se duse la un blănar. Dar nici el nu-i putu făgădui să-l înveţe prea curând blănăria şi îl sfătui, la cererea prinţului, să meargă

la un împletitor de coşuri, căci dintre toate meseriile, împletitul coşurilor se deprindea cel mai repede. Asta-i plăcu prinţului şi căută un împletitor de coşuri, de la care învăţă meşteşugul în câteva săptămâni, ceea ce îl mulţumi la fel de mult.

Abia apucă să-şi termine prima lucrare, că-l răsplăti pe meşter şi se repezi să-l găsească pe tatăl fetei sale iubite, ca să-i arate că apucase să deprindă o meserie. Pe drum îşi tăie la repezeală nuielele trebuincioase şi, sub ochii bătrânului porcar, împleti, spre marea bucurie a acestuia, un coş. Annei bătrânul le dădu binecuvântarea, fetei sale şi tânărului, căruia îi zise:

Acum poţi să o iei pe copila mea de nevastă, căci ştiu, că ai s-o poţi hrăni în orice împrejurare! Iar acum să-ţi spun şi de ce am vrut neapărat ca ginerele meu să ştie o meserie. Iată! Cândva am fost şi eu un împărat, am avut mare putere şi am trăit în strălucire, aşa încât toată lumea aproape mă proslăvea şi mă socotea de neînvins. Dar nu mai puţin, norocul şi-a întors faţa de la mine şi Atotputernicul m-a lovit. Un împărat străin mi-a cucerit împărăţia şi m-a alungat atât de repede, încât ca să scap cu viaţă, a trebuit să fug cu ce aveam pe mine. Nu am putut lua nimic din bogăţiile şi comorile pe care mai înainte le socotisem ale mele. Doar pe singurul meu copil, pe această fată, mi-a lăsat-o cerul atunci, şi ea m-a însoţit în nevoi. Nenorocirea mea însă a fost cu atât mai mare, cu cât nu învăţasem nimic care să mă ajute să mă descurc singur în viaţă. De aceea, pentru a nu muri de foame, a trebuit să cerşesc, pentru mine şi pentru fata mea, pâinea pe care o mâncam, până când, în cele din urmă, am izbutit să primesc în acest oraş cea mai umilă dintre toate slujbele, am devenit porcar. Acum sunt silit să păzesc porcii oricărui locuitor din oraş, fie el sărac ori bogat. Iar ca să vezi că spun adevărul, iată, priveşte aici!

Şi împăratul scoase din buzunar o legătură cu înscrisuri şi le întinse prinţului ca să le cerceteze. De mirare, acesta nu ştia ce să mai zică; nu-şi mai lua ochii de la înscrisurile din care se putea recunoaşte starea de odinioară a proprietarului lor. Apoi îl cuprinse o mare bucurie, se închină în faţa socrului său, îşi luă iute rămas-bun de la el şi grăbi cât putu de mult spre casă ca să-i povestească părintelui său tot ce văzuse şi auzise. Nu mai puţin uimit, acesta voi să trimită de îndată după nefericitul împărat şi după fata lui, ca să-l ia la sine şi să împartă cu el împărăţia. Dar prinţul nu se învoi, căci voia să ducă singur vestea bună şi să-l aducă pe împărat.

Acum împărăţia se împărţi din nou, ca să se reunească apoi degrabă prin căsătoria celor doi tineri, care se simţeau peste măsură de fericiţi. Iar împăraţii cei bătrâni se bucurară încă multă vreme, în deplină înţelegere, de fericirea copiilor lor.

(Povestit de Avram Pup, ţăran din I-am)

Brednich/Taloş 4. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 388 – 391. Schullerus 856* (Destoinicia/iscusinţa cucereşte mâna fetei de împărat).

(*y*

Cei doi fraţi

DE CRUCE[252]

252 Şi la valahi mai există ici-colo obiceiul de a se înfrăţi solemn la biserică şi de a încheia o alianţă care pentru cei înfrăţiţi este tot atât de sfântă ca şi căsătoria. O astfel de alianţă se poate, de altfel, încheia nu doar între două persoane, ci între mai multe, adesea chiar între douăsprezece. Nu sunt nici deosebiri de sex, aşa că apare o relaţie de rudenie care interzice bunăoară unui frate de cruce să ia de nevastă pe o soră de cruce. în satul Iam din Banat, în care am trăit mai multi ani, s-a încheiat, cu vreo şapte sau opt ani în urmă, în ciuda interdicţiei Bisericii, o asemenea alianţă între opt – nouă persoane, printre care erau şi două femei. Preoţimea care e ţinută să se opună sever [acestui obicei] pare să nu manifeste încă destulă severitate şl aşa se face că,

Dacă nu pot să spun când şi unde, e totuşi adevărat că un împărat puternic, stăpânind peste o mare împărăţie, avea odată o singură fată. Aceasta rupea în fiecare noapte douăsprezece perechi de cizme care, cum se poate închipui, nu erau din cele mai proaste, de vreme ce aparţineau unei prinţese. Nici tatăl ei, nici vreunul din sfetnicii săi de taină, care ştiau de asta, nu puteau să ghicească ce se întâmplă, deşi pentru ei ar fi fost de cea mai mare însemnătate să afle, spre a o împiedica să şi le rupă, căci a-i face prinţesei atâtea cizme în fiecare an nu costa nicidecum o sumă mică. De aceea, la sfatul sfetnicilor săi de taină, împăratul dădu de ştire în cetatea sa de scaun, precum şi în toată ţara, că acela care va ghici cum şi în ce fel prinţesa rupe noaptea atât de multe cizme, nu o va primi doar pe ea de soţie, ci va moşteni coroana şi sceptrul după ce părintele ei împărătesc se va sfârşi.

Această ştire îi îmboldi fireşte pe mulţi prinţi şi domni să vină la curte şi să ghicească, dar degeaba, niciunul nu izbuti să dezlege taina.

Când se sfârşiră prinţii şi domnii, veniră să-şi încerce norocul şi alţi oameni, mai sus-puşi şi mai de rând, dar tot aşa, degeaba.

În vremea asta se întâmplase ca un ţăran din aceeaşi împărăţie să tocmească un argat pentru suma de şaizeci de galbeni pe an. Acesta slujise jumătate de an, după care murise, dar nu înainte de a-şi fi luat de la stăpân jumătate din simbrie. Stăpânul se văzu nevoit să-şi caute alt argat, iar de supărare nu-l înmormântă pe mort, ci îl băgă într-o

---

din când în când, astfel de frăţii de cruce sunt binecuvântate chiar de preoţi în biserică. Asemenea relaţie reclamă din partea fraţilor de cruce, sau de alianţă, prietenia cea mai adâncă şi mai adevărată, iar în caz de nevoie ca unul să-l ajute pe celălalt cu tot avutul său şi în situaţii de primejdie să-şi jerfească chiar viaţa pentru el.

ladă pe care o duse în pod., Acolo, se gândi el, o să-mi slujească baremi mort până oi găsi un altul”.

Când mai târziu găsi într-adevăr un argat, uită de mort, care rămase acolo, şi aşa se făcu că noul argat dădu peste leşul predecesorului său. Fiindu-i milă de el, îl boci, precum se cuvine, îi dădu şi un creiţar în mână şi îi ţinu, aşa mort cum era, o lumânare aprinsă. L-ar fi şi înmormântat, dar stăpânul nemilos nu răbda una ca asta.

Când acest al doilea argat isprăvi anul de slujit, îşi primi simbria şi vru să plece, mortul coborî din pod şi se întâlni cu el. La început cel viu se sperie, dar când acela îi vorbi frumos, îl ascultă. Mortul îi mulţumi frumos că îi făcuse pomană, pricină pentru care acum îi ceru să se facă frate de cruce cu el. Spaima nu îi îngădui argatului să facă multe nazuri, aşa că el şi vampirul se făcură fraţi de cruce.

Plecară împreună şi merseră departe, departe, până ce ajunseră într-o pădure de fier; acolo vampirul rupse o ramură şi o aruncă pe jos. Aici era locul în care fata împăratului venea în fiecare noapte să-i întâlnească pe feciorii de balaur cu care se ţinea. Înţelegând că trebuie să fi fost cineva prin preajmă care rupsese creanga, ea se temu să nu fie urmărită, aşa că, fără să se mai oprească, grăbi spre pădurea de aramă. Abia pătrunse în ea, că dădu şi aici de o ramură ruptă, zăcând pe jos, tot lucrarea vampirului care trecuse prin acel loc cu fratele său de cruce. Prinţesa se temu şi de astă dată să nu fie descoperită şi merse mai departe, acolo unde locuiau feciorii de balaur.

Pentru a o scoate la capăt cu cele douăsprezece perechi de cizme le duse pe toate în mână, căci în noaptea asta avea mult de mers. Aşa încât nu e de mirare că în drum spre feciorii de balaur i se făcu foarte cald. Când ajunse la ei, găsi masa pusă, numai să se aşeze la ea. Înainte de a începe să mănânce în acea aleasă societatea,

vru să-şi şteargă cu batista sudoarea de pe faţă, dar batistă îi pică jos.

Cum băgă de seamă asta vampirul, care o urmărise din pădurea de aramă, se prefăcu într-o pisică, înhăţă batista prinţesei şi fugi cu ea.

Prinţesa se aşeză la masă cu feciorii de balaur, dar când vru s-apuce lingura, aceasta îi scăpă. Pisica-vampir sări şi duse lingura. Tot aşa făcu şi cu inelul prinţesei, care îi căzu de pe deget, când ridică mâna să ducă paharul la gură.

Acum vampirul avea ce voia şi se întoarse în pădurea de aramă, unde îl aştepta fratele său de cruce, cu care, trecând prin pădurea de fier, se întoarse pe drumul pe care veniseră.

În timp ce mergeau, vampirul îi povesti prietenului său ce văzuse la feciorii de balaur şi ce luase de la prinţesă. Dându-i acum batista, lingura şi inelul, îl povăţui apoi cum să se ducă la curte şi să-i explice împăratului că nu e de mirare că prinţesa rupe în fiecare noapte douăsprezece perechi de cizme, dacă merge în fiecare noapte acolo unde o întâlnise el. Spre încredinţarea spuselor sale, îl mai sfătui vampirul, să-i arate împăratului cele trei lucruri pe care le luase de la prinţesă. După care îşi părăsi prietenul, luându-şi rămas bun şi mulţumindu-i încă o dată că îi făcuse pomană.

Argatul luase aminte la tot ce spusese şi-l sfătuise fratele său de cruce şi merse la împărat, căruia îi povesti totul cu de-amănuntul, pretinzând că aşa văzuse. împăratul fu nemaipomenit de uimit de asemenea dezvăluire, dar tot nu-i prea venea să creadă, aşa că puse să fie chemată de îndată prinţesa spre a-i cere socoteală. La început ea nu vru să recunoască, dar când împăratul îi arătă batista, lingura şi inelul nu mai avu nimic de zis. Rămase încremenită şi mărturisi adevărul, aşa că acum nu mai era

nicio taină cum îşi rupea fata de împărat în fiecare noapte douăsprezece perechi de cizme.

De astă dată era rândul împăratului să-şi ţină cuvântul pe care-l făcuse public, aşa că îşi logodi propria fată cu argatul străin pe care ea îl vedea azi pentru prima oară. Fireşte, el nu se opuse unui asemenea noroc şi se învoi să devină bărbatul prinţesei şi ginerele împăratului, iar după moartea acestuia să-i moştenească coroana şi sceptrul.

Aici se termină această neobişnuită poveste, cum o auzii, aşa v-o povestit.

(Povestit de Gheorghe Vulpe, ţăran din I-am)

Brednich/Taloş 18. *Hausblätter*, 1857, vol. 4, pp. 314 – 320. AT 306 (Pantofii rupţi la dans) + 505 (Mortul ajutător). Traducerea de către Arthur Schott a „mortului recunoscător" prin „vampir" e cu totul improprie. I-am păstrat, totuşi, echivalenţa din motive de exactitate documentară.

Singurul leac

m fost odată un împărat, povestea pare să-i fi uitat numele, pe îl care norocul nu l-a lipsit de nimic din tot ceea ce pământul, cu comorile şi bunurile sale, poate să dăruiască. De cum era gândită, orice dorinţă îi era împlinită, chiar şi dintre cele mai tainice, astfel încât ar fi fost cel mai fericit dintre muritori, dacă tocmai această favoare nestăvilită a sorţii nu i-ar fi pricinuit o tristeţe şi o melancolie adâncă, de nebiruit.

Nemaiavând ce să-şi mai dorească şi de ce să se mai îngrijească, se simţea din ce în ce mai rău, şi această boală sporea cu fiecare zi. Cei din preajma sa fură cuprinşi de mare îngrijorare şi chemară medici şi vraci care trebuiră să încerce tot ceea ce le punea la îndemână arta lor şi tot ce ştiau, dar degeaba; niciunul nu izbuti să-l înzdrăvenească pe stăpânul împărătesc, boala se agrava

tot mai mult şi treptat dispăru orice nădejde de a-l vedea pe înaltul bolnav din nou sănătos.

De aceea fură chemaţi toţi sfetnicii şi înţelepţii care trăiau la curtea împăratului. Aceştia aveau să ţină sfat şi să încerce să mai afle un leac prin care împăratul să poată fi tămăduit. Multă vreme şezură şi se sfătuiră sfetnicii şi învăţaţii până când, în cele din urmă, se înţeleseseră să fie trimişi soli în toate colţurile şi la toate hotarele, departe şi aproape, ca să găsească un om pe deplin fericit. Acesta trebuia apoi adus la curte pentru ca înaltul bolnav să-i poată folosi cămaşa[253], deoarece numai aşa ceva l-ar fi putut face din nou sănătos.

Zis şi făcut. Soli şi crainici zburară spre toate zările, în împărăţie şi dincolo de hotarele ei, fiecare având însărcinarea de a căuta un om pe deplin fericit şi de a-l aduce pe el sau cămaşa lui la curte. Trecură zile şi luni, solii şi crainicii se întorceau unul după altul, cu treaba neîndeplinită. Niciunul nu izbutise să găsească un om pe de-a-ntregul fericit.

Se înapoiaseră aproape toţi cei care fuseseră trimişi în lumea largă, când unul dintre ei izbuti ca departe, pe un munte înalt, unde aproape nu le pria decât pietrelor şi vijeliilor, să dea de un cioban, la a cărui fericire s-ar fi zis că nu lipsea nimic. Acesta îşi păzea turma lui mică de oi, să tot fi fost vreo douăzeci de bucăţi. Avea pe el un cojoc, în cap o căciulă din blană de miel, iar în mână o bâtă zdravănă şi noduroasă. Solul împărătesc îl văzu din vale cum stătea pe un pripor, petrecând cu lânoasele sale. Când ducea fluierul la gură şi cânta câte-o melodie veselă, când îl fináea în aer, juca şi sălta, fluiera şi pocnea din degete.

După ce fiul voios al naturii săltă astfel o vreme, solul

253 Cămăşi, petice sau zdrenţe din ele sunt folosite frecvent de valahi ca mijloace simpatetice împotriva vrăjirii, a farmecelor, a bolilor inexplicabile.

urcă la el şi-i zise:

— Bună ziua, frate! S-ar zice că eşti foarte mulţumit şi vesel!

— Să dea Domnul vreme bună, răspunse cel întrebat; da, sunt foarte bine, şi de ce n-aş fi vesel? Nu-mi lipseşte nimic, slavă Domnului.

— Văd, zise iarăşi slujitorul domnesc, că eşti sărăcăcios îmbrăcat şi desigur ai vreo dorinţă a cărei împlinire te-ar face şi mai fericit decât eşti acum.

— Mai fericit? întrebă acela. Nu-mi lipseşte nimic ca să fiu fericit şi nu mai am nicio dorinţă. Iată aici, pădure şi păşune din belşug, coliba şi oile mele, ce-mi mai trebuie? Animalele astea mă hrănesc şi mă îmbracă; dacă vreau, pădurea îmi dă lemn pentru foc, iar cu fluierul petrec atât cât îmi trebuie.

— Eşti într-adevăr de invidiat, zise solul împărătesc; ştiu însă cum ai putea s-ajungi bogat şi nobil. Vino cu mine la împăratul meu, pe care doar tu îl poţi scăpa de o boală fără leac. O să fii răsplătit cu oricât aur şi argint ai să pofteşti.

— N-am nevoie şi nu cer mai mult decât am, răspunse scurt ciobanul la vorbele ispititoare Eile solului împărătesc, sunt pe deplin mulţumit cu oile mele.

Văzând că nu o scoate la capăt cu acest fiu al naturii, îi povesti de boala fără leac de care suferea împăratul şi cum toţi medicii, vracii, sfetnicii şi înţelepţii încercaseră, zadeumic, tot ce se pricepuseră, şi cum ar mai fi rămas un singur leac de a-l salva pe stăpânul bolnav, aceea de a pune pe el cămaşa unui om pe deplin fericit. Sute de soli şi crainici cercetaseră până acum jumătate de lume, dar niciunul nu izbutise încă să dea peste un om pe deplin fericit. Acum însă norocul făcuse ca el să-l găsească pe acest om şi de aceea îl roagă să vină la împărat. Ciobanul nu voi în ruptul capului şi atunci solul îl rugă ca baremi să-

i dea cămaşa lui s-o ducă împăratului.

La care acela răspunse:

Dragă frate, aş vrea să-ţi fiu de ajutor, dar iată, e cu neputinţă!

Cu aceste vorbe, îşi desfăcu cojocul şi solul împărătesc văzu că era într-adevăr cu neputinţă, căci fericitul n-avea nicio cămaşă pe el. Astfel că şi acest din urmă sol se întoarse cu treaba neîndeplinită acasă, la curtea împăratului, despre – care povestea n-a mai aflat nimic.

003

Brednich/Taloş 32. *Hausblätter*, 1858, vol. 3, pp. 466 – 468. AT 844 (Cămaşa aducătoare de fericire).

Legende populare

VALAHE

Istoria împăratului

MATEI CORV – ira

Un spiţer crescuse odată un copil luat de suflet pe care îl chema Matei, căci era băiat. Când făcu şaisprezece ani, îl folosi şi ca laborant, ca să înveţe ceva ca lumea. Stăpânul însuşi petrecea multă vreme căutând plante pe care le folosea la tot soiul de doctorii şi la felurite leacuri. Astfel aduse odată acasă o grămadă de plante, din care fiersese o zeamă şi din care îl opri pe băiat să guste, zicând că putea să moară din asta. Erau într-adevăr plante fermecate, a căror zeamă îl făcea pe cel care bea din ea să înţeleagă limba animalelor, a păsărilor şi a şerpilor. Era, prin urmare, firesc ca spiţerul să vrea să ţină băutura şi taina ei numai pentru sine şi să-l facă pe băiat să-i fie teamă de ea.

Acesta însă văzuse cum stăpânul său băuse din ea, fără ca mai apoi să păţească ceva, de aceea nu se putu abţine ca odată, când aceia nu era acasă, să se ducă la locul unde era păstrată sticla şi să ia o înghiţitură

zdravănă, după care nu simţi să aibă vreun neajuns. După asta, ieşind odată afară, se minună să vadă că înţelege limba păsărilor, a şerpilor şi a celorlalte animale, ceea ce îl umplu de o bucurie nespusă. Stăpânul însă băgă repede de seamă că ucenicul şi băiatul său adoptiv nu stătuse departe de băutura fermecată, îl învinui de neascultare şi-l goni din casă. Băiatul nu avu ce face alta decât să se tocmească la un ţăran.

Într-o zi mâna boii la plugul cu care ara stăpânul său; pe brazda întoarsă, în spate şi-n faţă, fâlfâiau corbi, căutând râme şi gândăcei, precum e obiceiul acestor păsări.

Dintr-odată auzi vorbele pe care şi le spuneau aceste păsări negre şi cum, între altele, una dintre ele îi zise:

— Matei, de ce stai aici şi nu te duci la dietă, unde regii, principii şi ducii se sfătuiesc pe cine să pună împărat? Du-te, ai să ajungi împărat!

Băiatul îi spuse stăpânului său ceea ce tocmai auzise, dar acesta îl mustră că vorbeşte prostii şi-i zise:

— Măi Matei, ai să ajungi tu împărat, când o să dea vlăstari grindeiul de la plugul meu.

Băiatul tăcu; dar când întoarse boii la capătul brazdei, băgă de seamă că grindeiul dăduse o ramură verde. îi atrase luarea aminte stăpânului său care părea să n-o fi văzut. Cum se poate lesne închipui, acesta se minună foarte tare, dar nu ştiu ce să spună şi-i zise băiatului să mâne, pentru numele Domnului, mai departe. Apoi glăsui:

— Văd bine că eşti menit unui lucru mai mare decât să mână boii aici.

Matei nu aşteptă să i se zică de două ori, ci porni hotărât la drum spre oraşul în care toţi domnii mari, conţi, principi şi regi, stăteau la sfat ca să aleagă un împărat. Cum ajunse acolo şi pentru că totul se petrecea în văzul lumii, se îmbulzi şi el în sala unde tocmai se arunca în sus

coroana[254]. Toţi lăsaseră capul în jos, căci acela pe al cărui cap se aşeza coroana devenea împărat.

Coroana zbură mult în sus apoi se lăsă pe capul lui Matei. Atunci toţi se minunară foarte tare că acest giuvaier trebuia să ajungă la un cerşetor pripăşit pe-acolo şi nu voiră în ruptul capului să se întâmple una ca asta. îi luară coroana, iar când el nu vru s-o dea de bunăvoie, îl întemniţară şi aruncară din nou coroana. Coroana zbură însă afară din sală, pe casa în care era închis tânărul Matei. Acum o parte din domni zise că era destul de limpede şi că, în cele din urmă, coroana era sortită băiatului sărac. Ceilalţi însă nici nu voiră să audă, îl închiseră pe Matei într-o cocină de porci şi aruncară pentru a treia oară coroana. Ea zbură însă departe ca şi rândul trecut şi se lăsă pe cocina de porci, de unde nu putu fi cu niciun chip smulsă, până ce nu-i dădură drumul băiatului şi nu-i ziseră să ia coroana, căci acum minunea era vădită din cale afară pentru ca el să nu fie declarat de către toţi împărat. Atunci îl încoronară, îl îmbrăcară şi-l duseră la Buda, îl cetatea de scaun împărătească.

Când ajunse să domnească într-adevăr ca împărat, Matei vru să ştie ce face vecinul său, ţarul Constantin, din Ţarigrad şi îşi dori să ajungă acolo cât mai degrabă.

---

254 Din mărturisirile unui tâlhar care, din câte ştiu, eliberat din puşcărie, a murit acasă, am aflat cum îşi aleg aceşti oameni căpetenia (harambaşa). Acel tâlhar povestea că pe vremea lui, atunci când ca tânăr flăcău nevinovat, deci ca unul care nu făptuise încă nici un omor, ajunsese printre tâlhari, aceştia îl desemnaseră să arunce coroana. Era o noapte cu lună, de se vedea aproape ca ziua, când s-au adunat cu toţii într-o pădure de munte pe lângă Dunăre, în Banat, spre a-şi alege harambaşa. In acest scop au împletit o coroană din nuiele decojite şi nedecojite de alun. Toţi au îngenuncheat în cerc şi au înclinat capul spre pământ, după care el a aruncat coroana. Cel căruia îi cădea giuvaierul cel mai aproape de cap avea parte de norocul de a fi harambaşă.

Deoarece, odată cu limba animalelor, ajunsese şi în stăpânirea unei ştiinţe vrăjitoreşti aproape atotputernice, pentru el fu o nimica toată ca într-o clipită să fie în acel oraş strălucitor. Dar pentru că nu voia să fie cunoscut, se duse într-o cârciumă, ca lăutar cu scripca, ca să-i înveselească pe oameni şi, totodată, să le cerceteze părerile despre ţarul Constantin.

Acesta era, şi el, un vrăjitor mare şi priceput care, mulţumită vrăjitoriilor sale, aflase repede de prezenţa împăratului Matei, de aceea se duse cu soldaţi şi oameni înarmaţi la cârciuma în care se afla el, îl împresură şi-l prinse. îi vorbi prinsului său ca aceluia care era cu adevărat şi se bucură că pusese mâna pe el ca să-l poată omorî. Dar abia îl duseră pe Matei în temniţă, că el se şi prefăcu într-o muscă, se strecură prin gaura cheii tuturor uşilor bine zăvorâte şi zbură de-acolo.

Ajuns la Buda, nu avu altceva mai grabnic de făcut decât ca printr-o vrăjitorie să-i aducă într-o oră, noaptea, în palatul său, pe ţarul Constantin, pe ţarina Elena, împreună cu copii lor, toţi cu paturi cu tot şi fără ca ei să bage de seamă.

După ce, la Buda fiind, familia ţarului mai dormi o bună bucată de vreme, se trezi mai întâi ţarina şi băgă de seamă că nu era în odaia ei, pricină pentru care îşi trezi soţul şi i se plânse. Acesta se uită în jur şi nu pricepu unde se aflau până ce nu se făcu, în fine, lumină şi văzură că sunt la Buda. Din pricina asta erau în mare încurcătură, care însă se prefăcu în îngrijorare şi teamă, când intră un soldat şi îi pofti la gustare în numele stăpânului său, împăratul Matei. Uimire şi spaimă îi cuprinse deopotrivă, căci îşi aminteau prea bine ce avuseseră de gând cu Matei, atunci când se arătase ca lăutar în Ţarigrad.

Ţarul nu vru să creadă la început că se aflau la Buda şi zise soldatului:

Dacă împăratul Matei vrea să mă vadă la gustarea sa, n-are decât să vină el însuşi la mine şi să mă poftească.

Soldatul se duse şi spuse împăratului cuvintele stăpânului de la Ţarigrad, după care Matei apăru în faţa lui. Atunci ţarul Constantin se sperie, căci acum văzu prea bine că se afla în puterea împăratului din Buda, cu care se purtase de curând atât de duşmănos. Matei însă nu făcu nimic asemănător, ci îi pofti frumos pe toţi la gustare, aşa că toată familia ţarului îl urmă.

Când îşi beau cafeaua, împăratul Matei începu să vorbească şi zise:

— Când am fost la Ţarigrad, tu, ţâre Constantine, mi-ai arătat ce vrăjitor puternic eşti şi cum nimeni nu se poate preface aşa uşor în faţa ta. Dar eu ţi-am arătat că vrăjitoriile mele sunt şi mai puternice. A trebuit să fac asta pentru că tu ai încălcat faţă de mine legea ospeţiei atât de rău. Vezi doar ce pot, căci într-un ceas te-am adus, împreună cu prea înălţata ta familie, de la Ţarigrad la Buda. Dar să nu te temi, căci n-am făcut-o ca să-ţi pricinuiesc ţie sau alor tăi vreun rău, ci doar ca să-ţi arăt că niciun împărat nu trebuie să omoare pe vreun ţar şi niciun ţar pe vreun împărat ci, dacă unul îl vizitează pe celălalt, să fie primit şi ţinut cu mare cinste.

La aceste vorbe, ţarul Constantin se simţi foarte ruşinat, îl rugă pe împărat să-l ierte pentru purtarea sa vicleană şi-i ceru să-l mute cu toţi ai lui în cetatea sa de scaun tot atât de repede pe cât îl adusese. Matias nu se învoi cu asta şi zise:

— Nu, n-am să fac asta, ci mai întâi să devenim buni prieteni şi apoi cu un alai strălucitor, cu muzicanţi şi soldaţi, am să te duc sărbătoreşte la Ţarigrad, la cetatea ta de scaun.

Astfel împăratul Matei şi ţarul Constantin au devenit prieteni, după care un alai nemaipomenit de strălucitor l-a

adus pe acesta din urmă, împreună cu familia sa, la Ţarigrad, la cetatea sa de scauji.

Desigur că ai citit despre acest alai minunat prin cărţi, dar tocmai el a fost acela care le-a prilejuit. De atunci celor doi stăpânitori le-a mers bine şi ei au rămas prieteni. Aşa îţi doresc şi ţie, mulţi prieteni şi viaţă lungă.

003

Brednich/Taloş 64. *Hausblätter*, 1858, vol. 4, pp. 367 – 371. AT 517 (Băiatul care învaţă multe lucruri) + M.I. F 971.1 (lemnul uscat care înverzeşte miraculos). Naraţiune „bariolată" care îmbină funambulesc episoade de basm cu motive şi personaje legendare.

Cum au ajuns peştii
SĂ AIBĂ sânGE ROŞU
9

Sfântul Teodor Tiron era pe vremea împăratului roman Diocleţian o căpetenie a Bisericii creştine, pe care stăpânitorul o ura nemaipomenit de mult şi o persecuta. Pentru a-i chinui tare pe adepţii acestei religii noi, dispreţuite, puse odată să se frământe făină cu sânge de copii creştini jertfiţi idolilor, iar din coca rezultată să se facă pâine. Porunci ca aceasta să fie apoi dusă la piaţă. Deoarece tiranul îşi rezervase doar pentru sine vânzarea pâinii, bieţii creştini erau aproape siliţi să ia din acea pâine şi să mănânce.

Auzind Teodor de asta, îşi adună oamenii şi îi opri cu străşnicie să ia din pâinea aceea, le spuse să piseze în piuă grâu spălat, să-l fiarbă şi să-l mănânce în loc de pâine. Deoarece creştinii ascultară de căpetenia lor sfântă, pâinea spurcată, pe care împăratul poruncise să se coacă, se strică, iar Teodor o aruncă în apă, unde o înghiţiră peştii. De-atunci toţi peştii au sânge roşu, căci el s-a colorat de la pâinea îngrozitoare.

5003

Brednich/Taloş 63. *Hausblätter*, 1858, vol. 4, p. 457. *Cf*. Taloş, *Dicţionar*, pp. 114 – 115.

Legendă

DIN VREMEA LUI TRAIAN

Când Traian, puternicul împărat roman, voi să abată cursul Dunării prin munţii sălbatici ai aşa numitei Clisuri, ţinutul cuprins între Moldova şi cetăţile de la Golubaci, pe de-o parte, şi Orşova până jos la Porţile de Fier, la graniţa cu Valahia, pe de altă parte, sili pe toţi locuitorii din zonă să facă ani de zile de clacă.

Aşa ceva căzu şi pe capul unui bărbat tânăr care tocmai se însurase şi trebui astfel să-şi părăsească nevasta.

De şaisprezece ani era bietul de el la această lucrare uriaşă şi de când plecase de-acasă nu-şi mai văzuse nevasta care, după ce-o părăsise, îi născuse un băiat. Acum acest fecior crescuse şi, neştiind ce să facă cu el, mama neajutorată îl trimise la lucrările de la Dunăre să-şi caute tatăl, iar dacă nu avea să-l mai găsească în viaţă, cel puţin să-şi câştige pâinea acolo.

Feciorul se duse şi-şi căută, după nume, tatăl, îl găsi în cele din urmă, dar el nu-l recunoscu, firește, căci nu se văzuseră niciodată. Dar când băiatul se făcu cunoscut tatălui său, acesta fu cuprins de o asemenea posomoreală, încât luă o piatră mare şi-şi omorî pe loc băiatul ca să nu fie silit să îndure şi el, la tinereţea lui, ceea ce trebuise el să îndure vreme de şaisprezece ani, robind la cele mai grele şi mai anevoioase munci.

G8

Brednich/Taloş 65. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 216. *Cf*. Taloş, *Dicţionar*, p. 40.

Oglindă valahă

A ŢĂRANILOR ŞI ŢIGANILOR

9 t

BAOVAO, BAOVAO! PITPALAC, PITPALAC!

Într-un sat trăia odată o cârciumăriţă frumoasă care număra, fireşte, mulţi adoratori şi admiratori printre cei ce veneau să bea zilnic aici. Cârciumarul, bărbatul ei, se simţea, din pricini lesne de înţeles, onorat de asta şi îngăduia, ca şi cum n-ar fi băgat de seamă, să i se arunce nevesti-sii priviri şi să i se facă semne pe care un alt soţ cu siguranţă le-ar fi supravegheat cu gelozie. Acum, în acel sat erau câţiva oameni care se deosebeau de ceilalţi prin bogăţia lor şi care se făleau cu ea în faţa frumoasei cârciumăriţe, căci pe ea o aveau în vedere. Nu se mulţumeau doar cu gesturile de recunoaştere publică a frumuseţii ei spre deosebire de aceea a soţiilor altora, ci îşi întindeau tainic mrejele spre a-i nărui virtutea. Fie că acelea erau preau slab ţesute, fie că femeia era puternică, povestirea nu ne spune decât că ea s-a ţinut multă vreme tare şi nu a cedat defel celor doi tainici pretendenţi. Aceştia însă nu s-au descurajat şi poate că slăbiciunea lor în asemenea treburi a fost compensată de o răbdare stăruitoare.

Nemaiştiind cum să scape de pretenţiile celor doi admiratori, frumoasa femeie se făcu mai îngăduitoare şi într-o zi făgădui unuia dintre ei o întâlnire, care pe acela îl făcu nespus de fericit. Pentru ca totul să se desfăşoare în mare taină, femeia şireată îi fixă locul, timpul şi ceasul în care trebuia să se afle la capătul de sus al ogorului bărbatului ei. Dar ca s-o găsească imediat şi niciun străin să nu se poată amesteca în afacerea lor de dragoste, îi dădu o parolă, adică el trebuia doar să fie atent şi când avea să audă în josul ogorului chemarea prepeliţei „baovao! baovao!”, să răspundă cu „pitpalac! pitpalac!”. Apoi, spre a nu fi văzuţi, aveau să meargă în patru labe în holda deasă de grâu şi să petreacă împreună un ceas fericit. Bărbatul luă exact aminte la tot ce i se spuse şi

lăudă înţelepciunea frumoasei femei, în vreme ce faţa lui strălucea de mulţumire.

Celălalt, care fireşte nu bănuia nimic din toate astea, nu cedă în zelul său amoros şi o încolţi, şi el, pe frumoasa cârciumăriţă, în aşa fel încât ea, nemaiştiind ce să facă, îi făgădui, în cele din urmă, şi lui o întâlnire, fixându-i însă acelaşi loc, timp şi ceas ca şi celuilalt, cu deosebirea că acesta trebuia să aştepte în josul ogorului şi să-i dea un semn, strigând ca prepeliţa, „baovao! baovao!” Apoi să fie atent la răspunsul ei „pitpalac! pitpalac!” şi să umble în patru labe prin holda de grâu ca să nu-i observe nimeni. După care să se cheme astfel unul pe altul până ce aveau să se întâlnească într-o dulce fericire. Al doilea admirator îşi întipări în minte nu mai puţin exact decât primul sarcinia lui şi se gândi: „Nimeni n-o să imite vreodată mai bine ca mine chemarea prepeliţei!”

Niciunul, nici altul nu lăsară să treacă un minut, o secundă în plus faţă de ora stabilită, ci se strecurară la fix, unul în susul, celălalt în josul holdei bunului cârciumar. De îndată ce primul auzi ademenitorul „baovao! baovao!”, că şi răspunse, spre josul holdei, cu pofticiosul „pitpalac! pitpalac!” şi porni în patru labe spre locul de unde venea chemarea. Acum se auzi din nou: „baovao! baovao!” şi, oh, ce fericire! era mai aproape, şi strigă mai focos: „pitpalac! pitpalac!”, curând aveau să fie împreună.

Când răsună acum chemarea „baovao!”, nu mai aşteptă, ci îşi repezi „pitpalacul!” său, iar un ascultător ar fi putut să audă cum chemările de: „baovao! pitpalac! pitpalac! baovao!” urmau una după alta tot mai aprins şi mai pătimaş. Amândoi se bucurau de dăruirea focoasă cu care, în fine, frumoasa cârciumăriţă avea să le răsplătească stăruinţa în dragoste.

„Baovao, pitpalac! Baovao, pitpalac!” Buf! Se pocniră două capete chicoteală intimă şi râset –, dar tot atât de

repede un ţipăt de uimire încremenită, căci primul îl avea în faţă pe al doilea, iar acesta pe primul! Pe deasupra, amândoi erau sumar îmbrăcaţi, atât cât îngăduia limita de jos a începutului de cuviinţă; cu toate astea, din pricina arşiţei dinăuntru şi dinafară şiroia sudoarea pe ei, iar de neobişnuitul mers în patru labe li se tăiase răsuflarea.

După o clipă de încremenire, abia conştientă, primul începu să-şi verse arşiţa amoroasă prin vorbe otrăvite de furie, la care, fireşte, celălalt, din aceleaşi pricini, nu-i rămase cu nimic dator, căci şi el avea nevoie să-şi uşureze văpaia dinăuntru prin sudălmi şi ocări.

Şireata cârciumăriţă nu nesocotise să-i dezvăluie mai înainte bărbatului ei întreaga tărăşenie, iar acela se distră, pe bună dreptate, s-o spună şi altora, mai cu seamă muşteriilor săi cheflii, care, la rândul lor, nu şovăiră ca în ziua şi la ora fixată a întâlnirii să se ascundă în apropiere.

Astfel păţania ieşi la lumină şi ajunse să fie cunoscută de toată lumea, de aceea şi eu sunt în stare s-o spun din nou, aşa cum am auzit-o.

003

Brednich/Taloş 35. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 59 – 61. Stroescu 3470 (Păţania călugărului). *Cf.* şi 882 A* (Pretendenţii la roata de tors). Textul a fost tipărit şi în revista sibiană de limbă germană *Transsilvania*, 1859, nr. 2 (apud Taloş, 1963, p. 163).

Ţiganul şi zmeul

9 9

Odată un ţigan se nimeri cu un zmeu (duh). Unii spun că a fost dracul; e posibil însă că acela să fi luat doar chipul acestuia, căci zmeul poate să facă şi aşa ceva.

Stând ei astfel la sfat, ajunseră să vorbească despre care dintre ei e mai puternic. Cum fiecare dintre ei se lăuda şi se fălea cu puterea lui, zmeul luă o piatră şi-o strânse atât de tare încât curse apă din ea:

Ei, strigă ţiganul, repede şi sprinten, după cum e felul seminţiei sale, asta e o nimica toată!

Luă o bucată de brânză proaspătă, o arătă potrivnicului său şi zise:

Vezi această bouţă, cum curge apa din ea, doar că o iau cu două degete!

Uimit de una ca asta, zmeul dădu din cap şi zise că într-adevăr el, ţiganul, e foarte puternic, dar să vadă acum care din ei doi poate să care mai mult lemn deodată. Merseră de aceea amândoi într-o pădure apropiată, iar zmeul smulse din rădăcini câteva trunchiuri uriaşe, le încărcă şi umblă cu ele o bucată de drum. În acest timp, ţiganul îşi scoase cuţitul şi începu să cojească scoarţa câtorva tei, ca să-şi răsucească nişte legături tari. Când îl văzu zmeul, îl întrebă ce face, la care el răspunse:

Cu asta vreau să leg toată pădurea şi s-o duc de-aici.

Atunci, potrivnicul lui zise că îl biruise. Acum însă aveau să vadă care dintre ei poate să care mai multă apă.

Se duseră deci la o fântână, din care zmeul îşi scoase poate o sută de găleţi de apă, cu care umplu mai multe piei de bivol cusute între ele, numite de valahi burduf, şi le cără de-acolo. Ţiganul se prefăcu nepăsător, se aşeză jos lângă fântână şi se strădui să sape cu cuţitul de jur-împrejurul ghizdurilor fântânii. Potrivnicul său, care iarăşi nu ştia ce voia să facă, îl întrebă ce-are de gând, la care ţiganul îi răspunse scurt:

Dezgrop fântâna cu ghizduri şi boltă cu tot, ca s-o car de-aici.

Acum văzu zmeul că nu putea face nicio ispravă cu ţiganul, căci acesta trecuse mai bine încercările şi-i zise de aceea să meargă împreună mai departe şi să nu mai încerce nimic. Peste noapte traseră la o casă de ţăran.

Zmeul rămase pentru o clipă singur în odaie, iar ţiganul, care asculta la uşă, îl auzi sfătuindu-se cu sine

însuşi, cum să-l omoare peste noapte cu buzduganul pe tovarăşul său de drum. Când se lăsă de tot întunericul, se întinseră pe jos, unul lângă altul, iar ţiganul îşi trase o scoarţă peste el. Se furişă curând de sub ea şi, fără ca zmeul să simtă, împinse în locul lui o albie veche. Când zmeul crezu că tovarăşul lui e cufundat într-un somn adânc şi nu mai ştie nimic de sine, se sculă tiptil şi lovi, cu toată puterea, de trei ori cu buzduganul în scoarţa sub care credea că se află ţiganul. Auzind cum trosnea albia putredă, se bucură foarte tare, zicând că îi frânsese potrivnicului său coastele şi căpăţâna, după care se culcă liniştit la loc.

Când se trezi de dimineaţă, ţiganul ieşi de sub pătura sa şi-i dădu frumos bineţe. Desigur, zmeul se mânie amarnic că nu-i izbutise lovitura, dar nu-l putea dovedi cu niciun chip pe ţiganul puternic. Acum, zmeul luă în spinare o mare bogăţie de aur şi argint şi vru să plece, dar ţiganul îi sări şi el în cârcă şi se lăsă dus de zmeu. Acesta îndură cu nădejdea că în curând avea să găsească prilejul de a-i lua viaţa potrivnicului său nesuferit.

Ajunseră astfel la o câmpie şi văzură în depărtare nişte corturi zdrenţuite, înnegrite de fum sub care locuiau ţigani. Apropiindu-se de ele, le veniră sărind în întâmpinare o droaie de puradei goi, tuciurii care, râzând şi ţipând, îi dădură bineţe zmeului. Atunci acesta îl întrebă pe ţigan:

— Ce vor aceşti neastâmpăraţi de la mine şi ce sunt cârpele alea negre de-acolo care flutură în vânt?

La care ţiganul răspunse:

— Prichindeii sunt pruncii mei, se bucură c-am venit, căci cred că le aduc din nou piele de zmeu, ca alea pe care le vezi agăţate acolo.

Şi-i arătă corturile despre care întrebase ce sunt.

Auzind zmeul cu ce fel de tărăşenii se îndeletnicea

ţiganul, îl trecu o asemenea spaimă, că-l azvârli din spinare, împreună cu tot aurul şi argintul, şi o luă la sănătoasa, fără să se mai uite înapoi. Pricină pentru care ţiganul fu foarte mulţumit, dar mai cu seamă puradeii goi, care nu se bucuraseră degeaba de întoarcerea tatălui lor.

9003

Brednich/Taloş 43. *Hausblätter*, 1859, vol. l pp. 61 – 63. AT 1060 (Stoarcerea pietrei) + 1049 (Securea grea) + 1115 (încercare de omor cu toporişca) + 1149 (Copiii doresc carnea căpcăunului). Naraţiunea face parte din categoria basmelor despre „dracul cel prost" (AT 1.000 – 1199), în care rolul acestuia în întrecerile cu omul (AT 1060 – 1097) este, în cea mai mare parte a var. rom., preluat de zmeu. Textul a apărut, la fel ca şi precedentul în *Transsilvania*, 1859, nr. 2(*apud* Taloş, 1963, p. 164).

Istoria fraculuі

S-ar zice că nimeni nu poate să cânte atât de mult ca nemţii şi d-asta s-a supărat tare la vremea lui dracul. Se duse de aceea la un neamţ şi se prinse cu el care dintre ei doi avea să cânte mai mult. Neamţul făcu liniştit târgul şi-l luă pe drac în spinare pentru ca mersul să nu-l împiedice la cântat: aşa se învoiseră.

Dracul cântă ce ştia şi asta ţinu o bucată bună de vreme până ce i se făcu lehamite, cum se zice, de nu-şi mai aminti nimic. Între timp veni vremea să coboare şi recunoscu că-şi pierduse firul.

Acum se urcă neamţul în cârca dracului şi cântă de răsunau voios şi limpede munţii şi văile. Dracul auzi şi se gândi: cu cât cântă mai tare şi mai clar, cu atât o să termine mai repede. Dar n-a fost aşa. Neamţul se cufundă tot mai mult în cântat, ca şi cum cu fiecare cântec intonat îi veneau în minte alte două melodii. Dracului i se urî atunci, deveni nerăbdător, pricină pentru care încercă felurite şiretlicuri spre a-şi aduce potrivnicul la tăcere. Dar

nu ajutară la nimic. Neamţul nu se lăsă zăpăcit, rămase bine înfipt în cârcă şi cântă, cântă mai departe, până ce dracul îşi pierdu răbdarea de tot şi puse mâna pe el, străduindu-se să-l dea jos pe cântăreţ din spinarea sa.

Prinzându-l astfel de poalele hainei, acestea se rupseră şi-i rămaseră bucăţi din ele în mână. Acum îl apucă din nou, îl trase jos şi fugi de-acolo, fără să se mai uite înapoi, căci îi fu ruşine că pierduse rămăşagul. Neamţul îşi cercetă ambele laturi şi-şi căută zadarnic poalele hainei, căci din partea de jos a acesteia îi rămăsese în spate doar un soi de coadă; şi aşa avu neamţul primul frac.

şoca

Brednich/Taloş 37. *Hausblätter*, 1959, vol. l, pp. 375 – 376. AT 1082 A (Soldatul care călăreşte Moartea). Stroescu 4820 (Neamţul şi doina).

Schullerus 1615* (Rămăşagul).

Ce a păţit

PRIMA PISICĂ LA ŢIGANI

Când prima pisică ajunse la ţigani în ce fel n-a înţeles nimeni până azi, căci n-avea ce să caute şi să găsească acolo, n-avea ce să roadă şi ce să muşte – pe scurt, când prima pisică ajunse la ţigani, aceştia se speriară rău şi nu ştiură ce să facă cu ea. Căscau gura la ea, iar când pisică fugi de-acolo şi unul sau altul încercă zadarnic s-o prindă, o proclamară vrăjitoare. Cum făptura neliniştitoare nu voia să mai iasă din bârlog şi nu se lăsa nici prinsă, ţiganii nu găsiră altceva de făcut decât să dea foc la cocioabă şi să se adune acolo, cu chiote mari de bucurie, ca să vadă cum arde jalnic pisica vrăjitoare.

COG8

Brednich/Taloş 44. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 376. *Cf.* 1281 (Suprimarea unui animal necunoscut) şi 1651 (Pisica lui Whittington).

Îmbucătura bună

Cred că era de Paşte, când un părinte chemă odată la masă pe învăţătorul feciorului său, spre a-i face cinste şi a-l dispune în favoarea sa şi a ştiinţei copilului său. Domnul învăţător, la rândul său, nu dispreţuia mâncarea şi mergea bucuros acolo unde erau bucate bune. De aceea îi plăcea deosebit de mult la masă.

Când se termină supa, băiatul, care stătea lângă domnul învăţător şi devenise mai apropiat de el, se întoarse către acesta şi-i zise: – Ah, domnule învăţător, dacă aţi şti ce-avem în cuptor! învăţătorului îi plăcură deosebit de mult aceste vorbe şi, fiindcă astfel se deschidea perspectiva unor bucate mai speciale, bunăoară o patiserie fină, rămase bine dispus dar, spre a-şi păstra pofta de mâncare, cinsti prea puţin felurile de mâncare ce urmară. Aproape de sfârşitul mesei, băiatul mai zise o dată:

Da, da, domnule învăţător, dacă aţi şti ce-avem în cuptor!

Asta fu de-ajuns. Bunul învăţător nu se mai atinse de nimic, bucurându-se că foamea îi era aproape neatinsă şi putea să şi-o manifeste faţă de felul de bucate mult aşteptat, special şi gustos.

Acum apăru friptura, care de obicei încheie masa şi care, potrivit obiceiului de la noi, rămâne pe masă atâta timp cât sunt oaspeţi în casă. Câtă vreme friptura fu pe masă, învăţătorul se luptă bărbăteşte şi nu se lăsă ademenit să ia din ea, ceea ce altminteri n-ar fi făcut. Capul familiei se miră de lipsa de poftă de mâncare pe care tocmai astăzi o adusese cu sine oaspetele său şi care nu voia să se îmbunătăţească prin niciun fel de îndemn. Atunci băiatul spuse pentru a treia oară:

Ah, domnule învăţător, dacă aţi şti ce-avem în cuptor!

Cum masa părea să se sfârşească şi toţi se sculaseră

deja, învăţătorul îşi pierdu răbdarea şi-l întrebă pe băiat:

— Ei, bine, spune odată, ce aveţi în cuptor?

— Nouă pui a aruncat pisica noastră înăuntru, răspunse băiatul şi, cu chiote de bucurie, vru să înceapă a-i descrie pe toţi mai îndeaproape.

Atunci învăţătorul oftă şi zise:

— Nouă pui de pisică!

Şi el rămăsese flămând, aproape tot atât de flămând ca atunci când se aşezase la masă. Tatăl, care auzise această discuţie, îi spuse zâmbind învăţătorului consternat:

— Ei, domnule învăţător, nu luaţi în nume de rău pălăvrăgeala băiatului! Ştiţi şi dumneavoastră cum sunt copiii!

Învăţătorul se înclină cu o figură dulce-amară şi zise:

— Nu, nicidecum; de altfel e un noroc să ai atât de mulţi pui de pisică în cuptor!

003

Brednich/Taloş 36. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 376 – 377. *Cf.* Schullerus, Anexă III. Snoave cu ţiganii 1 (Lăcomie la mâncare şi băutură).

Cum şi-a apărat

UN ŢIGAN MAMA DE O MUSCĂ

Un ţigan văzu o muscă stând pe nasul mamei sale şi se înfurie în asemenea hal, încât se gândi s-o omoare, şi anume astfel ca să fie mai mult decât moartă.

Luă deci un baros, lovi şi-şi nimeri mama drept în faţă, încât aceasta căzu moartă jos. Nu ştiu însă dacă nimerise musca ori ba.

Brednich/Taloş 45. *Hausblätter*, 1859, vol. l, pp. 377 – 378. AT 1586A (Uciderea fatală de insecte).

Ţiganul, hoţ de vaci

* 9

Un ţigan şi un valah furară împreună o vacă. La scurtă vreme, ţăranul păgubaş îl întâlni pe ţigan care îi

dădu bineţe, zicându-i: Bună-ziua, păgubaşule!

Acela se uită la el, îi răspunse, de altfel, la bineţe şi-şi văzu de drum. Atunci ţiganul strigă în urma lui:

Hei, nu te duce într-acolo de unde vin şi încotro zboară corbii şi ciorile, vaca ta nu e acolo!

Totodată arătă spre un loc, în care un cârd de păsări dintr-astea negre îşi făceau de lucru pe câmp. Ţăranul rămase şi mai înmărmurit şi se gândi de îndată că ţiganul ştie ceva de paguba sa. De aceea grăbi după ei, dar acela o şi luase la sănătoasa.

Ţăranul nu-l slăbi din ochi, urmărindu-l până la casa unui ţăran, unde ţiganul se gândea să scape. Când urmăritorul intră în odaie, îl găsi doar pe stăpânul casei care participase la hoţie, dar care acum preluase singur sarcina de a se salva pe sine şi a-l salva pe ţigan din laţ. Acesta din urmă se ascunsese în podul casei şi asculta prin chepeng ce se petrecea jos. Auzi cum urmăritorul său îl lua la întrebări pe stăpânul casei din pricina vacii furate şi cum acesta se jura pe toate cele că nu ştie nimic şi că e complet nevinovat.

Fireşte, păgubaşul n-avea niciun drept să-l învinovăţească de furt pe stăpânul casei şi începu prin a se declara mulţumit. Asta îi dădu celuilalt curaj, care începu să facă pe consolatorul, zicând, între altele:

Iată, frate, dacă nu-ţi găseşti vaca, cel de sus ţi-o va plăti cu siguranţă!

Cu vorbele astea arătă, precum e obiceiul la poporul nostru, cu degetul în sus. Când ţiganul din pod văzu şi auzi asta, strigă cu mult zel:

Ce? Eu să plătesc vaca? Amândoi să plătim! N-ai mâncat tu carnea vacii, în vreme ce eu n-am băut decât zeama de la ea?

Acum, fireşte, păgubaşul ştia cum stăteau lucrurile, căci ţiganul, care crezuse că vorbele aveau legătură cu el,

în vreme ce ele îl avuseseră în vedere pe Dumnezeu din cer, se trădase îndeajuns de nătâng.

Brednich/Taloş 46. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 378 – 379. Stroescu 5439 (Ţi-o da cel de sus).

Slasta ţigănească

*

— Ei, cumetre, ai mâncat bine ieri la nuntă? îl întrebă un ţăran pe cumătrul ţigan, iar acela răspunse:

— Binişor, dar n-au fost prea multe bucate; nici măcar slastă!

— Dar au fost prăjituri şi plăcintă? Şi friptură de viţel? A fost şi friptură de miel? îl întrebă din nou acela.

Iar ţiganul răspunse:

— Da, da! Toate astea au fost, şi curcan, şi friptură de gâscă, şi supă de găină, şi raţe, şi altele asemenea.

Mirat, ţăranul îl întrebă din nou pe ţigan:

— Dar de ce zici că n-a fost slastă, doar carne s-ar părea că a fost din belşug?

— Da, da' n-a fost nici purcel de lapte şi n-au fost nici porcării, explică repede ţiganul, doar ştii că la noi, ţiganii, doar porcăriile sunt slastă.

scoa

Brednich/ Taloş 47. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 379. *Slasta* e srb. *slast*, bănăţenism, cu sensul „mâncare de dulce".

Cum A PRINS ŢIGANUL O SCROAFĂ DE MISTREŢ

9

S-a întâmplat odată că zmeoalca a vrut să încerce puterea feciorului ei, zmeul, de aceea îi zise:

Mergi, fiule, cu ţiganul la pădure, acolo unde sălăşluieşte mistreţul cel mare, pe care nu poţi tu să-l răpui, mână-l către ţigan, că el o să-l doboare cu siguranţă.

Aceste vorbe îl jigniră pe zmeu, iar pentru a-i arăta maică-sii că e mai puternic decât ţiganul, îl chemă pe

acesta şi se duseră împreună la pădure, acolo unde îşi făcea veacul lighioana ţepoasă.

Zmeul, care cunoştea bine pădurea, făcu în aşa fel încât mistreţul să se repeadă la tovarăşul său de vânătoare. Când însă acesta văzu fiara năpustindu-se asupra sa, se întoarse, sări într-un fag puternic şi se căţără până sus. Mistreţul, furios cum era în starea lui de asmuţeală şi neputându-se apropia mai mult de duşmanul său, îşi luă un avânt puternic, izbi trunchiul şi-şi înfipse cu atâta înverşunare colţii puternici în el, încât nu-i mai putu trage înapoi. Acum era momentul. Ţiganul sări repede jos, se aşeză călare pe mistreţ şi, ţinându-l de urechi, îi strigă zmeului:

Vino, frate, vino că l-am prins!

Acesta se strecură într-acolo şi, văzând că ţiganul stătea pe mistreţ ca pe o scroafă blândă, rămase mut de uimire, dar înjunghie animalul, după care se întoarseră amândoi acasă. Nici zmeoaica nu se mai sătura minunându-se că ţiganul putuse să prindă astfel dihania.

003

Brednich/Taloş 48. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, p. 447. Schullerus 1896* (Vânătoarea de urşi).

Ţiganul şi darul sau

Un ţigan prinse odată o bufniţă, o pasăre care îi era complet necunoscută. O suci şi-o răsuci, o cercetă şi o pipăi şi văzu, că în afară de picioare şi pene, nu avea nimic special. „Ce fel de pasăre o fi şi asta” se gândi ţiganul, „nu e pentru oameni săraci, trebuie să fie o pasăre domnească!” Se hotărî repede s-o ducă la domnul jude, gândind că o să-şi atragă din partea aceluia o mare cinste. Puse bufniţa într-un coş şi o legă pe deasupra cu o cârpă ca să nu-şi ia zborul. Înainte însă de a lua drumul către acel domn aspru, se duse puţin la cârciumă ca să-şi dea curaj cu un pahar de vin, căci pentru un pârlit ca el nu era

puţin lucru să se înfăţişeze unui domn atât de mare.

În vreme ce stătea şi bea, acasă, nevastă-sa, căreia nu-i spusese taina, nu-şi mai putu stăpâni curiozitatea de a ridica puţin cârpa şi a vedea ce e dedesubt. Bufniţa însă, care în întunericul din coş îşi venise în fire, simţind aerul proaspăt, îşi luă zborul şi se duse. Speriată de ce avea să zică bărbatul ei, ţiganca nu avu altceva mai bun de făcut decât să lege coşul la loc şi să se ferească a pomeni ceva de cele întâmplate.

Acum veni ţiganul care, bine dispus, luă coşul şi-l duse la casa acelui aspru jude. Ajungând la poartă, husarul se răsti grosolan la el, îl ocări, îi zise s-o şteargă şi altele asemenea. Ţiganul însă era cuviincios, râse şi-i zise:

De astă dată, aduc ceva, jupâne cătană[255]

! O să-i facă o mică bucurie domnului jude, iar mie o să-mi aducă un bacşiş frumos.

Atunci husarul se făcu mai binevoitor şi vru să ştie în ce consta darul frumuşel. Dar ţiganul rămase neînduplecat în a ţine secretul, dar zise că o să-i dea husarului, vechiului său binefăcător, jumătate din bacşişul pe care avea să-l primească. Atunci husarul îl înştiinţă imediat pe stăpânul său, făcându-i un semn, cum că nu era cineva cu mâna goală, şi solicitantul fu lăsat cu bunăvoinţă să intre.

Desfăcând uşor cârpa, acesta stărui în faţa asprului domn, cu o limbuţie pe care doar ţiganii o mai au, asupra rarităţii darului său. Cârpa dispăruse şi iată coşul era gol, ceea ce îi minună pe amândoi, pe jude şi pe ţigan, fireşte pe fiecare în alt fel, ţiganul că aşa ceva era cu putinţă, judele că ţiganul voise să-l prostească cu asemenea nemaiauzită obrăznicie.

După ce-şi veni în fire, judele îl sună pe husar şi-i

---

255 Jupâne cătană [translitérât schupunje katana] este aproape intraductibil. Valahul şi sârbul dispun de un intermediar între stăpân şi slujitor, desemnat prin jupan. Cătană e soldat.

porunci să-i dea ţiganului imediat douăzeci şi cinci de lovituri. Acestea credea el că şi le datorează sieşi, precum şi cinstei rănite a funcţiei sale.

Stă în felul de a fi al ţiganilor că în astfel de cazuri, nici vorbă, foarte neprielnice, ţipă precum câinii înainte de a fi loviţi, şi aşa făcu şi ăsta astăzi. Se văita şi ţipa şi, cuprins de spaimă, povesti între altele cum făcuse târgul înainte cu milostivul domn husar să împartă bacşişul pe din două. Auzind asta, judele se înfurie şi mai rău şi porunci să i se dea şi husarului aceeaşi pedeapsă. Aici nu încăpură niciun fel de dezvinovăţiri, de rugăminţi, judele furios nu se potoli decât atunci când cele cincizeci de lovituri fură date, iar cei doi pedepsiţi îi sărutară mâna, mulţumindu-i pentru pedeapsa milostivă.

Acum fiul tuciuriu al câmpiei grăbi spre casă, ca să se răfuiască cu nevastă-sa, căci numai ea putea fi la obârşia acestui ghinion. Dacă n-a putut să-i împărtăşească din loviturile pe care tocmai le primise, în schimb, după cum ne spune povestea, ea a primit altele la fel de preţioase.

Brednich/Taloş 49. *Hausbâătter*, 1859, vol. 1, pp. 448 – 449. AT 1610 (împărţirea darurilor şi a loviturilor).

ZI

Femeia învăţată minte

9

O pereche de oameni săraci, prisosindu-le odată timpul, stăteau de vorbă despre mâncare. Mai cu seamă zicea, între altele şi femeia, ce bine ar fi dacă ar putea să mănânce şi ei nişte brânză bună de oaie.

Asta n-ar fi cu neputinţă, zise bărbatul, asta nu costă aşa de mult.

Să meargă femeia să împrumute de undeva nişte bani, atâţia câţi ar putea să câştige apoi cu torsul.

Da, zise ea, ar fi bine, dar acum e iarnă, zilele sunt

scurte şi ar trebui să torc opt zile ca să câştig atâta.

Asta nu e aşa de mult, răspunse bărbatul iarăşi; pe deasupra, ai sta şi la umbră!

Ei, zise femeia, mai înţelept ar fi să aştept până la vară, când tu te-ai duce să munceşti cu coasa şi ai câştiga cei câţiva bănuţi într-o zi.

Ce tot vorbeşti, femeie! zise bărbatul supărat. A cosi e cea mai grea muncă din câte există. N-ar fi înţelept.

Atunci femeia râse şi-l luă peste picior:

Da, pentru bărbaţii leneşi, desigur! Dar dacă cineva vrea, atunci să lucreze o zi cu coasa nu îi vine mai greu decât unui câine să dea din coadă.

Aceste vorbe îl necăjiră tare pe bărbat, dar nu arătă, ci spuse doar că la vară, muncind cu coasa, va răscumpăra datoria. Atunci femeia fu mulţumită, se duse şi împrumută de la un vecin bogat atâţia bani câţi trebuiau ca să cumpere pentru ea şi pentru bărbatul ei o oca de brânză de oaie.

Vara, când veni vremea de cosit, bărbatul se duse să răscumpere datoria pe care o făcuseră el şi nevastă-sa peste iarnă. Dar dacă atunci mâncaseră împreună brânza, acum se cădea ca şi femeia să participe la muncă, pricină pentru care o chemă să vină şi să meargă în urma lui, să-i ţină strachina şi cutea, căci îl stingherea să le poarte la brâu, cum se obişnuieşte.

Aşa porniră la lucru. Femeia însă, căreia în curând începu să i se urască, vru să se aşeze, dar când bărbatul o văzu, îi ceru de îndată cutea, iar ea trebui să i-o ducă. De câte ori voia să se aşeze, bărbatul cerea cutea, aşa că până la urmă femeia se plânse amarnic şi se văită cât de greu îi e să stea tot timpul în picioare.

Aha, îi strigă bărbatul, iarna gândeai că a cosi e la fel de uşor precum îi e câinelui să dea din coadă, iar acum te vaiţi că stai în picioare, fără să munceşti, şi spui că nu mai

poţi! Ce să mai zic eu, care stau toată ziua în picioare, iar pe deasupra nici n-am voie să-mi cruţ braţele ce ţin coasa!

saca

Brednich/Taloş 38. *Hausblätter*, 1859, vol. 1, pp. 449 – 450. *Cf.* Stroescu 5151 (Bărbatul cel harnic) şi AT 1370 A* (Cine nu vrea să muncească nu mănâncă). Snoava ilustrează preceptul răsturnat „cine mănâncă trebuie să muncească”.

16

ŢIGANUL, VÂNĂTOR DE LUPI

Se întâmplă multe lucruri, nu se ştie cum, şi aşa se şi nimeri că un ţigan se văzu odată cu o puşcă în mână. Chiui, zicând femeii sale:

Ehei, să împuşti un iepure, nu-i mare lucru! Eu mă duc acum după un lup!

Cu aceste cuvinte, ieşi într-un câmp, pe care-l străbătu în lung şi-n lat. În cele din urmă, dădu peste un lup mort, asupra căruia trase de la depărtare. Deoarece nu se mai mişca, se apropie tiptil până ce se încredinţă că nu mai era nicio primejdie şi că putea să-şi ia curajos prada în spinare.

Acum aşteptă până se făcu noapte, apoi târî din greu lighioana moartă până acasă, o aruncă în mijlocul odăii şi, potrivit celui mai curat obicei vânătoresc, începu să povestească cât s-a străduit şi a muncit el şi ce îndemânare i-a trebuit numai ca să aducă dihania în bătaia puştii, da, şi cum a fost doar o singură clipă în care a putut, printr-o lovitură de maestru, să-l doboare. Femeia asculta în tăcere, crezând sau necrezând lăudăroşeniile bărbatului ei.

Curând după asta se adunară în faţa colibei toţi câinii din vecini, care făceau o larmă jalnică, urlând, schelălăind şi lătrând, căci simţeau mortul fioros. Atunci, în spatele uşii sale, deloc solide, curajosului vânător de lupi i se făcu

frică şi-l cuprinse îngrijorarea. îi zise de aceea nevesti-sii să iasă afară să vadă ce voiau acei nepoftiţi supărători.

Femeia ieşi şi se întoarse curând cu o faţă serioasă, zicând:

— Afară s-au adunat toţi lupii din ţinut şi-ţi cer aprig socoteală pentru tovarăşul lor pe care l-ai împuşcat.

Pe ţigan îl cuprinse atunci o frică de moarte şi strigă:

— E o minciună! Du-te şi spune-le că n-am împuşcat eu lupul! L-am găsit mort, aşa cum zace aici!

Atunci femeia şireată se prăpădi de râs şi-i zise:

— Ei, n-ai decât să te duci singur şi să le spui tu asta!

Ţiganul băgă atunci de seamă că în spaima sa se trădase, lăsă câinii să urle şi numai voi de-atunci să audă de „vânătoarea” de lupi.

003

Brednich/Taloş 50. *Hausblätter*, 1859, vol. 2, pp. 124 – 125. Stroescu 5853 (Curajul sârbului).

ŢIGANUL CARE A FOST CÂT P-ACI SĂ CLOCEASCĂ UN MÂNZ ÎNTR-UN DOVLEAC

Un husar care ducea doi dovleci în mână se întâlni cu un ţigan, care-şi vedea de drum, vesel şi fără griji, cum e firea acestui popor, şi care îi vorbi astfel soldatului:

Ei, bună ziua, domnule husar, să trăieşti şi să fii sănătos! Dar ce lucru frumos duci acolo?

Pus pe şotii, soldatul îi răspunse:

Duc aici două rarităţi, două ouă de cal.

La început ţiganul se arătă neîncrezător, dar când acela îl încredinţa cu toată seriozitatea că aşa e, deveni lacom şi întrebă de preţul mărfii.

Oho, strigă soldatul, astea sunt scumpe, dar în mod special, din prietenie, vreau să-ţi vând unul.

Nemaipomenit de bucuros de hatârul ce i-l făcuse husarul, întrebă imediat de preţ, la care acela îi dădu dovleacul pentru cinci galbeni şi-l sfătui ca, dacă vrea să

scoată din el un mânz, să-l clocească şase săptămâni pe un vârf de munte.

Ţiganul, care nu-şi mai încăpea în piele de bucurie că putea să aibă un cal atât de frumos într-un mod atât de ieftin, se urcă degrabă pe un munte, puse dovleacul sub el şi începu să clocească. În timp ce-şi pusese nevasta să-i aducă de mâncare şi de băut, el îndeplinea cu cea mai mare conştiinciozitate toate îndatoririle celei mai bune cloşti. Cloncănea, avea mereu grijă ca oul să nu se răcească, bătea din când în când cu mâna pe el şi încerca cu oasele de la degete, ceea ce găina face altminteri cu ciocul. În cele cinci săptămâni de când şedea pe oul de cal ajunsese slab şi jalnic, dar nu se lăsă descumpănit din pricina asta, ci rămase să-şi facă stăruitor treaba care avea poate în chiar câteva zile să-l răsplătească cu succes.

Când mai avea de clocit încă vreo câteva zile, se strecură în spatele lui husarul care-i vânduse oul şi-i dădu o palmă atât de straşnică încât se răsturnă în jos peste dovleac. Acesta se rostogoli vesel la vale, o luă printre tufe şi pietre, iar bietul ţigan nu se alese cu nimic. Dovleacul însă se lovi de un tufiş în care se opri, în vreme ce din partea opusă sări speriat un iepure şi-o luă la sănătoasa. Văzând ţiganul ăsta, începu să se vaite şi să se bocească:

Vai de capul meu! Ce nenorocit sunt! De-aş fi putut să mai stau şi să mai clocesc câteva zile, ce mânz frumos aş fi avut! Şi ce prăsilă, şi ce iuţeală! Nici nu ieşise din ou, şi alerga la vale, iute ca fulgerul! Vai de mine! Vai de mine!

003

Brednich/Taloş 51. *Hausblätter*, 1859, vol. 3, pp. 464 – 465. AT. 1319 (Dovleacul vândut ca ou de asin). Stroescu 3844 (Ţiganul şi oul de cal).

Cuprins

Notă asupra ediţiei 5
O datorie imprescriptibilă 7

Cuvânt înainte 33
Introducere 37
I. *Valahii ca* popor 37
1. Destine exterioare 37
2. Creştinismul 43
3. Aria lingvistică 45
4. Elementele constitutive ale limbii valahe 49
5. Originea valahei 67
6. Formarea limbii literare 74
II. *Valahii din Banat* 81
1. Dialecte 81
2. Port 81
3. Arhitectură 84
4. Psihologie şi mod de viaţă
III. *Sursele basmelor* 98
Basme 101
Poveşti mai mari 101
Feciorul năzdrăvan al împărătesei 103
Mama zidită de vie 108
Fata de împărat în cocina de porci 113
Fata de împărat păzitoare de gâşte 117
Oglinda fermecată 122
Zilele babei 129
Dracul din canea 132
Copiii de aur 138
Despre împăratul Alb şi împăratul Roşu 142
Petru Firicel 150
Viliş Viteazul 158
O poveste de pe vremea romanilor 165
Prinţesa şi porcarul 167
Vaca năzdrăvană 173
Pomul împăcării 178
Fata de împărat şi mânzul 183
Ileana Cosânzeana 193

Diavolul şi ucenicul său 201
Feciorul alungat 206
Cele trei daruri fermecate 210
Mângiferu 218
Păcală 226
Trandafir 240
Preafrumoasa din pădure 246
Fata-nenăscută-de-om-nevăzută 248
Zâna de aur a mării 252
Florian 260
Piese mai mici 273
Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru 275
Mânia lui Ilie 276
Stânca fetei de la Luncani 278
Retezatul 279
Jucăria uriaşului 280
Babacai 281
De ce nu mai e albina albă 283
Rândunica 285
Originea muştelor golumbace 286
Calea laptelui 287
Soarele, Luna şi Vântul 288
Lumânarea ţiganului 291
Cum şi-au pierdut ţiganii biserica 293
Coborârea lui Cristos de pe cruce 294
Posturile Sfântului Petru 295
Solia din cer 296
Superstiţii 299
Fiinţe misterioase
Timpuri şi zile
Diferite obiceiuri – moarte şi înmormântare 310
A” *14 313
I. Despre *originea basmelor*
II. *Clasificarea şi interpretarea basmelor comunicate*

Feciorul năzdrăvan al împărătesei 327
Despre fata săracă a tăietorului de lemne 330
Fata de împărat în cocina de porci 332
Fata de împărat, păzitoare de gâşte 334
Oglinda fermecată 334
Zilele babei
Dracul din canea
Copiii de aur
Despre împăratul Alb şi împăratul Roşu 339
Petru Firicel
Viliş Viteazul
O poveste de pe vremea romanilor
Prinţesa şi porcarul
Vaca năzdrăvană
Pomul împăcării
Fata împăratului şi mânzul
Ileana Cosânzeana
Diavolul şi ucenicul său
Feciorul alungat
Darurile fermecate356
Mângiferu 357
Păcală 359
Trandafir 362
Preafrumoasa din pădure 363
Fata-nenăscută-de-om-nevăzută 364
Zâna de aur a mării 366
Florian 367
Călătoria lui Dumnezeu cu Sfântul Petru 371
Mânia lui Ilie 371
Stânca fetei de la Luncani 373
Retezatul 373
Jucăria uriaşului 374
Căinţa babei 374

Albina, slujitoarea lui Dumnezeu 374
Rândunica 375
Originea muştelor golumbace 375
Calea laptelui 376
Soarele, Luna şi Vântul 376
Lumânarea ţiganului 377
Cum şi-au pierdut ţiganii biserica 378
Coborârea lui Cristos de pe cruce 378
Posturile Sfântului Petru 379
Solia din cer 379
Apendice 381
Noi basme valahe 381
Peripeţiile călătoriei lui Petru Săvoianţu 383
Oaia cu lâna de mătase sângerie 387
Dumnezeu ca naş 392
9 Povestea sărmanului Stanciu 396
Împăratul porcar 402
Cei doi fraţi de cruce 405
Singurul leac 408
Legende populare valahe 411
Istoria împăratului Matei Corvin 413
Cum au ajuns peştii să aibă sânge roşu 417
Legendă din vremea lui Traian 418
Oglindă valahă a ţăranilor şi ţiganilor 419
Baovao, baovao! Pitpalac, pitpalac! 421
Ţiganul şi zmeul 424
Istoria fracului 427
Ce-a păţit prima pisică la ţigani 429
Îmbucătura bună 430
Cum şi-a apărat un ţigan mama de o muscă 432
Ţiganul, hoţ de vaci 433
Slasta ţigănească 435
Cum a prins ţiganul o scroafă de mistreţ 436
Ţiganul şi darul său... i... 437

Femeia învăţată minte 439
Ţiganul, vânător de lupi 441
Ţiganul care a fost cât p-aci să clocească un mânz într-un dovleac!... „443
www.polirom.ro
Coperta: Angela Rotaru-Serbenco
Bun de tipar: martie 2003. Apărut: 2003
Editura Polirom

Basmele valahe, culese și publicate în 1845 la Stuttgart de germanii Arthur și Albert Schott, sunt o operă fondatoare, parte integrantă a patrimoniului nostru cultural. Mai mult, ele sunt, spre cinstea editorilor suabi și spre nevrednicia noastră, PRIMA COLECȚIE DE FOLCLOR ROMÂNESC PUBLICATĂ. Prima la un nivel de exigență perfect corespunzător epocii. Prima prin care se ia act de existența și importanța culturii noastre populare. Editată într-o limbă de circulație, ea va rămâne până târziu principala sursă de informare și instrumentul predilect de referință ale străinătății în domeniul basmelor noastre populare. Prestigiul de care continuă să se bucure și în zilele noastre îl dovedește recenta ei traducere (1999) în franceză. Cunoscută și prețuită peste hotare, între alții, la vremea lor, de frații Grimm, dar neglijată la noi sau numai fugar menționată, lăsată practic să vegeteze într-o inexplicabilă penumbră vreme de peste un secol, ea a reprezentat totuși, de pe incontestabila sa poziție inaugurală, unul din stimulentele importante, chiar dacă adesea nemărturisite, care au determinat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea vasta mișcare de culegere și publicare de narațiuni populare de pe tot cuprinsul țării.

Prezenta ediție pune în circulație pentru prima oară în limba română opera folcloristică a fraților Schott în integralitatea sa, cu alte cuvinte, nu numai volumul din 1845, ci și basmele, legendele și snoavele publicate de Arthur Schott în revista germană *Hausblätter*, între anii 1857 și 1859.

EDITURA POLIROM
ISBN 973-681-202-2
9 789736 812026
www.polirom.ro